

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

ВИПУСК 66

22 грудня 2020 р.

м. Переяслав

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

22 грудня 2020 року

Вип. 66

Збірник наукових праць

Переяслав – 2020

УНИВЕРСИТЕТ ГРИГОРИЯ СКОВОРОДЫ
В ПЕРЕЯСЛАВЕ

Совет молодых ученых университета

Материалы
Международной научно-практической интернет-конференции
**«ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ»**

22 декабря 2020 года

Вып. 66

Сборник научных трудов

Переяслав – 2020

УДК 001+37(100)

ББК 72.4+74(0)

Т 33

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 66. 341 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л.М. – кандидат географічних наук, доцент

Дашкевич Є.В. – кандидат біологічних наук, доцент (Білорусь)

Євтушенко Н.М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В.М. – кандидат педагогічних наук

Руденко О.В. – кандидат психологічних наук, доцент

Садиков А.А. – кандидат фізико-математичних наук, доцент (Казахстан)

Скляренко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Халматова Ш.С. – кандидат медичних наук, доцент (Узбекистан)

Юхименко Н.Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Автори статей

©Рада молодих учених університету

©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

УДК 001+37(100)

ББК 72.4+74(0)

Т 33

Материалы Международной научно-практической интернет-конференции «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации»: Сб. науч. трудов. Переяслав, 2020. Вып. 66. 341 с.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор исторических наук, профессор, академик НАПН Украины

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Воловик Л.М. – кандидат географических наук, доцент

Дашкевич Е.В. – кандидат биологических наук, доцент (Беларусь)

Евтушенко Н.Н. – кандидат экономических наук, доцент

Кикоть С.Н. – кандидат исторических наук (ответственный секретарь)

Носаченко В.Н. – кандидат педагогических наук

Руденко О.В. – кандидат психологических наук, доцент

Садыков А.А. – кандидат физико-математических наук, доцент (Казахстан)

Скляренко О.Б. – кандидат филологических наук, доцент

Халматова Ш.С. – кандидат медицинских наук, доцент (Узбекистан)

Юхименко Н.Ф. – кандидат философских наук, доцент

Сборник материалов конференции вмещает результаты научных исследований научных сотрудников, преподавателей высших учебных заведений, докторантов, аспирантов, студентов по актуальным проблемам гуманитарных, естественных и технических наук.

Ответственность за грамотность, аутентичность цитат, достоверность фактов и ссылок несут авторы публикаций.

©Авторы статей

©Совет молодых ученых университета

©Университет Григория Сковороды

в Переяславе

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ / БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 579.63(477.81)

Вадим Пономаренко
(Рівне, Україна)

ПОШИРЕНІСТЬ СТАФІЛОКОКОВОЇ ІНФЕКЦІЇ В ГОСПІТАЛІ МІСТА РІВНЕ

З'ясовані проблеми розповсюдження стафілокової інфекції в Рівненському військовому госпіталі. Досліджена динаміка виявлення стафілококів на різних об'єктах госпіталю. Встановлено, що найбільшу епідемічну небезпеку становить медичний персонал, який є постійним носієм госпітальних штамів стафілококу та питна вода.

Ключові слова: стафілококова інфекція, епідемічна небезпека, патогенність.

The problems of spreading staphylococcosis of military hospital in Rivne have been cleared up. It was investigated the dynamics of staphylococcal detection at the different hospital's objects. It was established that the greatest epidemic danger is medical personnel and he is a constant carrier of the hospital staphylococcus strains and drinking water.

Key words: staphylococcosis, epidemic danger, pathogenicity.

На фоні успішної боротьби з більшістю інфекційних захворювань стафілококова інфекція на сучасному етапі виглядає недостатньо вивченою та представляє труднощі для діагностики і лікування. Впродовж останніх років стафілококові інфекції займають третє місце серед інфекційних захворювань бактеріальної природи після туберкульозу і кишкової інфекції.

Сотні найрізноманітніших коків оточують людину протягом всього її життя, а найпопулярнішим є стафілокок. Стафілокок характеризується поняттям "здорового носійства", тобто коли шкідливий мікроорганізм присутній в організмі, але хвороба не розвивається через перевагу сили імунітету людини. Називають його «лікарняною інфекцією», так як він здатний масово вражати пацієнтів лікувальних установ, де носіями інфекції є частина обслуговуючого персоналу, хворі стаціонару тощо [1, с.12; 3].

Передається стафілококова інфекція разом з їжею, при контакті з хворим, повітряно-крапельним шляхом тощо. Причому безсимптомних носіїв нараховують до 40% людей, які абсолютно здорові, але є носіями будь-якого штаму стафілокової інфекції.

"Воротами" для потрапляння інфекції є пошкоджена шкіра (навіть подряпина), слизова оболонка дихальних шляхів. Стафілококова інфекція в значній мірі підриває імунітет організму.

Мета роботи полягає у вивченні валеологічних аспектів стафілокової інфекції та аналізі частоти виділення бактерій роду *Staphylococcus* з різного клінічного матеріалу в Рівненському військовому госпіталі.

Об'єкт дослідження: стафілококова інфекція.

Предмет дослідження: виявлення бактерій роду *Staphylococcus* в клінічному матеріалі Рівненського військового госпіталю, поширення та шляхи зараження стафілоковою інфекцією.

Стафілококи виявляли у військових службовців з військових частин Рівненської області та військових, які прибули з АТО і в біологічному матеріалі, що досліджується бактеріологічною лабораторією Рівненського військового госпіталю. Більше 75% обстежених осіб є чоловіки військових частин мм. Сарни, Дубно та Рівне. При виявленні стафілокової інфекції, або бацилоносійства, особи проходять курс лікування в стаціонарі госпіталю та повторно обстежуються. Біологічний матеріал досліджений згідно графіку роботи бактеріологічної лабораторії госпіталю, а основним методом діагностики стафілококів був бактеріологічний.

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

Аналіз обсягу бактеріологічних досліджень в Рівненському воєнному госпіталі в динаміці свідчить про збільшення кількості досліджень об'єктів, особливо тих, де виявлені позитивні результати (табл.1).

Слід зауважити, що при підвищеному рівні контролю за останні два роки досліджень зменшилась загальна кількість виявлених позитивних проб до 6,3- 5,6% проти 10,6-6,8% 2015-2016рр. Впродовж останніх чотирьох років дослідження тільки в 2019р. виявлені три позитивні проби на вміст золотистого стафілокока в повітрі, що становить 1,5% всіх досліджуваних проб (табл.1).

Таблиця 1

Обсяг санітарно-бактеріологічних досліджень

№ з/п	Найменування дослідження	Зроблено досліджень, проб					
		2017		2018		2019	
		всього	позитивн	всього	позитивн	всього	позитивн
1	Дослідження повітря	622	-	446	-	194	3
2	Дослідження на стерильність хірургічного матеріалу	2262	4	1975	-	2355	-
3	Дослідження в операційно-перев'язочних блоках	5992	44	5974	45	6032	36
4	Обстеження персоналу на носійство патогенного стафілококу	417	9	436	23	480	23
5	Обстеження харчоблоків	2505	120	2538	83	2757	68
6	Бактеріологічний контроль стерилізації і якості дезинфекції	2666	-	3034	-	3432	-
7	Дослідження води	760	47	924	38	974	36

Значна кількість стафілококів зафіксована у харчоблоках, де виявлення стафілококу становить 6,3% в 2016р. і 4,5% в 2017 р. Проте, в 2018 – 2019 рр. слід відмітити збільшення контрольних і зменшення позитивних проб з 3,3 до 2,5%, рис.1.

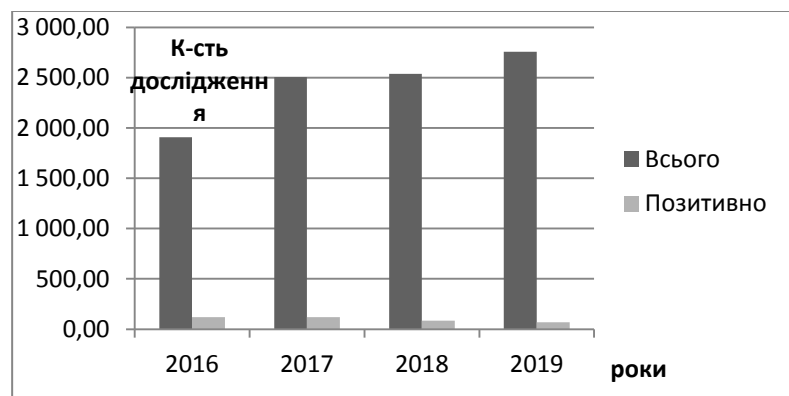

Рис. 1. Динаміка виявлення стафілококу у харчоблоках

В операційно-перев'язочних блоках воєнного госпіталю з усіх досліджуваних проб виявлення стафілококу становить 0,6 – 0,75%.

Основними джерелами інфекції є носії госпітальних штамів стафілокока, кількість яких значно зросла в останні десятиліття, а найбільшу епідемічну небезпеку становить медичний персонал лікувальних установ. У хірургічних, дитячих відділеннях та пологових будинках посилилася проблема внутрішньолікарняних інфекцій, тобто постійно збільшується кількість носіїв стафілококу.

Слід зауважити, що в воєнному госпіталі в 2,6 рази збільшилась кількість носіїв стафілококу з 9 випадків у 2017 рр. до 23 випадків в 2018-2019 рр., рис.2.

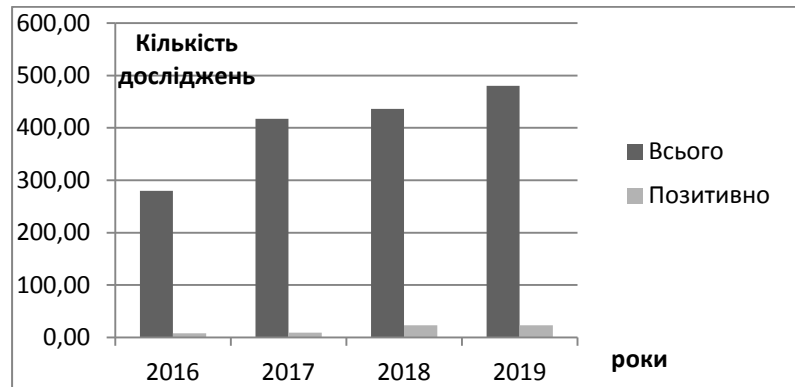

Рис. 2. Динаміка виявлення стафілококу у персоналу

Немаловажним в поширенні інфекції є забруднення стафілококом питної води. Так, впродовж всіх років дослідження позитивні проби на стафілокок становлять до 3,7% досліджуваних проб, рис.3.

Рис. 3. Динаміка виявлення стафілококу у питній воді

Особливе занепокоєння викликає динаміка виявлення стафілококу у збудниках ран та запальних осередках, де відсоток позитивних проб становить до 42%, рис.4.

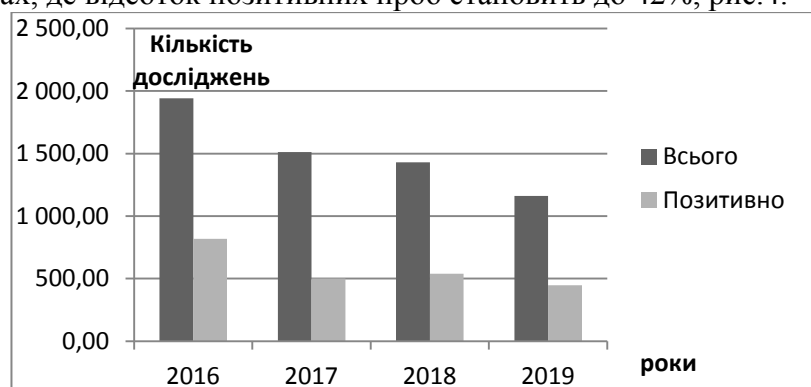

Рис. 4. Динаміка виявлення стафілококу у збудниках ран та запальних осередках

У сучасній медичній практиці велику небезпеку ставить як екзогенна, так і ендогенна інфекція, де джерелом зараження госпітальних штамів є здорові носії, а також хворі зі стерними формами стафілококової інфекції [3; 4, с. 34].

Відомо, що стафілококи продукують цілий ряд екзопротейнів, які відіграють важливу роль у всіх захворюваннях, що викликаються стафілококами від фурункулу до сепсису.

Стафілококові захворювання мають схильність до хронічного перебігу, а також до рецидивів [2, с. 72]. Профілактика стафілококової інфекції спрямована на виявлення джерела інфекції та шляхи її передачі.

Боротьба з стафілококовою інфекцією повинна спрямовуватися на обмеження джерела та припинення шляхів розповсюдження збудників і зменшення контингенту людей, сприйнятливих до інфекції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белобородов В.Б., Митрохин С.Д. Стафилококковые инфекции. *Инфекции и антимикробная терапия*. 2003. Т. 5, № 1. С.12-18.
2. Бухарин О.В., Усвяцов Б.Я., Чернова О.Л. и др. Резидентное стафилококковое бактерионосительство в популяции человека, как показатель микробиологического мониторинга среды его обитания. *Микробиология*. 1996. №3. С. 71-74.
3. Воропаева С.Д., Ратгауз Г.Л., Миронова Т.Г. Некоторые особенности госпитальных штаммов стафилококка. Москва : Медицина, 2005. 136 с.
4. Шумаев А.В. Частота виявлення носійства *Staphylococcus aureus* серед медичних працівників. *Журнал практичного лікаря*. 2000. № 8. С.32-36.

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент Мельник В. Й.

ЕКОЛОГІЯ / ЭКОЛОГИЯ

Аріна Кулічевська, Тетяна Іванченко
(Боярка, Україна)

СТІЧНІ ВОДИ ТА МЕТОДИ ЇХ ОЧИЩЕННЯ

Про важливість води для організму людини та тварин. Які методи очищення стічних вод використовує людство та чому це необхідно робити.

Ключові слова: стічні води, токсини, отрути, пестициди, планктон, евтрофікація, утилізація, мінеральні добрива.

Вода – найцінніший природний ресурс. Вона відіграє виняткову роль у процесах обміну речовин, що становлять основу життя. Величезне значення вода має в промисловому і сільськогосподарському виробництві. Загальновідома необхідність її для побутових потреб людини, всіх рослин і тварин. Для багатьох живих істот вона служить середовищем існування.

Людина щодня має справу з водою навіть не замислюючись, що в ній самій міститься 45-50 літрів рідини. Кров на 83 % складається з води, її частка в кістках, м'язах і органах теж досить велика.

Значення води для здоров'я важко оцінити, адже варто її рівню в організмі людини знизитися на 2 відсотки, і він відразу ж відчує нездужання. Доросла людина повинна випивати за день не менше двох літрів води, так як вона сприяє доставці кисню в клітини, транспортує корисні речовини, вимиває токсини і прискорює процеси регенерації.

Зростання міст, бурхливий розвиток промисловості, інтенсифікація сільського господарства, значне розширення площ зрошуваних земель, поліпшення культурно-побутових умов і ряд інших чинників все більше ускладнюють проблеми забезпечення водою. Потреби у воді величезні і щорічно зростають [2].

Багато води споживають хімічна і целюлозно-паперова промисловість, чорна і кольорова металургія. Розвиток енергетики також призводить до різкого збільшення потреби у воді. Значна кількість води витрачається для потреб галузі тваринництва, а також на побутові потреби населення. Велика частина води після її використання для господарсько-побутових потреб повертається в річки у вигляді стічних вод.

Під забрудненням водних ресурсів розуміють будь-які зміни фізичних, хімічних і біологічних властивостей води у водоймищах у зв'язку із скиданням у них рідких, твердих і газоподібних речовин, які заподіюють або можуть створити незручності, роблячи воду даних водоймищ небезпечною для використання, завдаючи збитку народному господарству, здоров'ю і безпеці населення.

Забруднення поверхневих і підземних вод можна розподілити на такі типи:

- механічне – підвищення змісту механічних домішок, властиве в основному поверхневим видам забруднень;
- хімічне – наявність у воді органічних і неорганічних речовин токсичної і нетоксичної дії;
- бактеріальне і біологічне – наявність у воді різноманітних патогенних мікроорганізмів, грибів і дрібних водоростей;
- радіоактивне – присутність радіоактивних речовин в поверхневих або підземних водах;
- теплове – випуск у водоймища підігрітих вод теплових і атомних електростанцій [1].

Основними джерелами забруднення і засмічення водоймищ є недостатньо очищені стічні води промислових і комунальних підприємств, крупних тваринницьких комплексів, відходи виробництва при розробці рудних копалин; води шахт, рудників, обробці лісоматеріалів; скидання водного і залізничного транспорту; відходи первинної обробки льону, пестициди тощо. Забруднюючі речовини, потрапляючи в природні водоймища, призводять до якісних

змін води, які, в основному, виявляються в зміні фізичних властивостей води, у зміні хімічного складу води (зокрема, поява в ній шкідливих речовин), в наявності плаваючих речовин на поверхні води і відкладанні їх на дні водоймищ.

Зростання населення, розширення старих і виникнення нових міст значно збільшили надходження побутових стоків у внутрішні водоймища. Ці стоки стали джерелом забруднення річок та озер хвороботворними бактеріями і гельмінтами. У ще більшому ступені забруднюють водоймища миючі синтетичні засоби, що широко використовуються в побуті. Вони знаходять широке застосування також в промисловості і сільському господарстві. Хімічні речовини, які в них містяться, поступаючи із стічними водами в річки і озера, роблять значний вплив на біологічний і фізичний режим водоймищ. У результаті знижується здібність вод до насичення киснем, паралізується діяльність бактерій, що мінералізують органічні речовини [3].

У зв'язку з інтенсифікацією тваринництва все більш дають про себе знати стоки підприємств даної галузі сільського господарства. Стічні води, рослинні волокна, тваринні і рослинні жири, фекальна маса, залишки плодів і овочів, відходи шкіряної і целюлозно-паперової промисловості, цукрових і пивоварних заводів, підприємств м'ясо-молочної, консервної і кондитерської промисловості є причиною органічних забруднень водоймищ.

У стічних водах зазвичай близько 60% речовин органічного походження, до цієї ж категорії органічних відносяться біологічні (бактерії, віруси, гриби, водорості) забруднення в комунально-побутових, медико-санітарних водах і відходах шкіряних і вовномийних підприємств [3].

Нагріті стічні води теплових електростанцій та ін. виробництв заподіюють „теплове забруднення”, яке загрожує досить серйозними наслідками: в нагрітій воді менше кисню, різко змінюється термічний режим, що негативно впливає на флору і фауну водоймищ, при цьому виникають сприятливі умови для масового розвитку у водосховищах синьо-зелених водоростей – так званого „цвітіння води” (евтрофікації) [4].

У річках й інших водоймищах відбувається природний процес самоочищення води. Проте він протікає поволі. Доки промислово-побутові скиди були незначні, річки самі справлялися з ними. У наше індустріальне століття у зв'язку з різким збільшенням відходів водоймища вже не справляються з таким значним забрудненням. Виникла необхідність знешкоджувати, очищати стічні води й утилізувати їх.

Очищення стічних вод – обробка стічних вод з метою руйнування або видалення з них шкідливих речовин. Звільнення стічних вод від забруднення – складне виробництво. В ньому, як і в будь-якому іншому виробництві, є сировина (стічні води) та готова продукція (очищена вода).

Методи очищення стічних вод можна розділити на механічні, хімічні, фізико-хімічні й біологічні, коли ж вони застосовуються разом, то метод очищення і знешкодження стічних вод називається комбінованим. Застосування того або іншого методу у кожному конкретному випадку визначається характером забруднення і ступенем шкідливості домішок.

Суть механічного методу полягає в тому, що із стічних вод шляхом відстоювання і фільтрації видаляються механічні домішки. Грубодисперсні частинки залежно від розмірів уловлюються ґратами, ситами, пісковловлювачами, септиками, гнойовловлювачами різних конструкцій, а поверхневі забруднення – нафтопастками, бензомасловловлювачами, відстійниками й ін. Механічне очищення дозволяє виділяти з побутових стічних вод до 60-75% нерозчинних домішок, а з промислових – до 95%, багато з яких як цінні домішки використовуються у виробництві.

Хімічний метод полягає в тому, що в стічні води додають різні хімічні реагенти, які вступають в реакцію із забруднювачами й облягають їх у вигляді нерозчинних осадів. Хімічним очищенням досягається зменшення нерозчинних домішок до 95% і розчинних – до 25% [4].

При фізико-хімічному методі обробки із стічних вод видаляються тонко дисперсні і розчинені неорганічні домішки і руйнуються органічні та речовини, які погано окислюються. Найчастіше з фізико-хімічних методів застосовуються коагуляція, окислення, сорбція, екстракція і т.д. Широке застосування знаходить також електроліз. Він полягає в руйнуванні органічних речовин у стічних водах і витяганні металів, кислот й інших неорганічних речовин. Електролітичне очищення здійснюється в особливих спорудах – електролізерах. Очищення стічних вод за допомогою електролізу ефективно на свинцевих і мідних підприємствах, в лакофарбовій і деяких інших областях промисловості.

Забруднені стічні води очищують також за допомогою ультразвуку, озону, іонообмінних смол і високого тиску, добре зарекомендувало себе очищення шляхом хлорування.

Серед методів очищення стічних вод велику роль відіграє біологічний метод, оснований на використанні закономірностей біохімічного і фізіологічного самоочищення річок й інших водоймищ. Є декілька типів біологічних пристроїв по очищенню стічних вод: біофільтри, біологічні ставки й аеротенки.

У біофільтрах стічні води пропускаються через шар грубозернистого матеріалу, покритого тонкою бактерійною плівкою. Завдяки цій плівці інтенсивно протікають процеси біологічного окислення. Саме вона служить діючим початком в біофільтрах.

У біологічних ставках в очищенні стічних вод беруть участь всі організми, що населяють водоймище.

Аеротенки – величезні резервуари із залізобетону. Тут очисне начало – активний мул з бактерій і мікроскопічних тварин. Всі ці живі істоти бурхливо розвиваються в аеротенках, чому сприяють органічні речовини стічних вод і надлишок кисню, що надходить до споруди потоком повітря, що подається. Бактерії склеюються в пластівці і виділяють ферменти, що мінералізують органічні забруднення. Мул з пластівцями швидко осідає, відділяючись від очищеної води. Інфузорії, джгутикові, амеби, коловертки й інші найдрібніші тварини, пожираючи бактерії, що не злипаються в пластівці, омолоджують бактерійну масу мулу [1].

Біологічний метод дає великі результати при очищенні комунально-побутових стоків. Він застосовується також і при очищенні відходів підприємств нафтопереробної, целюлозно-паперової промисловості, виробництві штучного волокна.

Захист водних ресурсів від виснаження і забруднення і їхнього раціонального використання для потреб народного господарства – одна з найважливіших проблем, що вимагають невідкладного рішення. В Україні широко застосовуються заходи щодо охорони навколишнього середовища, зокрема з очищення виробничих стічних вод.

Значно зменшити забруднення води, що скидається підприємством, можна шляхом виділення зі стічних вод цінних домішок, складність вирішення цих задач на підприємствах хімічної промисловості полягає в різноманітті технологічних процесів і продуктів, що одержуються. Слід зазначити також, що основна кількість води в галузі витрачається на охолодження. Перехід від водяного охолодження до повітряного дозволить скоротити на 70-90 % витрати води в різних галузях промисловості. У цьому зв'язку вкрай важливими є розробка і впровадження новітнього устаткування, що використовує мінімальну кількість води для охолодження [1].

Істотний вплив на підвищення водного обігу може зробити впровадження високоефективних методів очищення стічних вод, зокрема фізико-хімічних, з яких одним з найефективніших є застосування реагентів. Використання реагентного методу очищення виробничих стічних вод не залежить від токсичності присутніх домішок, що в порівнянні зі способом біохімічного очищення має істотне значення. Більш широке впровадження цього методу як у сполученні з біохімічним очищенням, так і окремо, може деякою мірою вирішити ряд задач, пов'язаних з очищенням виробничих стічних вод.

Таким чином, охорона і раціональне використання водних ресурсів – це одна з ланок комплексної світової проблеми охорони природи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <https://h.ua/story/5634/>
2. Екологічні проблеми природних вод / В. А. Барановський, В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук. ВКФ ТС ЗС України, 2000.
3. Водопостачання, водовідведення та якість води / Запольський А. К. Київ: Вища школа, 2005. 671 с.
4. Стічні води підприємств та їх очищення: монографія / А. А. Нестер, Н. М. Корчик, Б. А. Баран. Хмельницький, 2008. 171 с.

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ / ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

УДК 911.3:338.48(477.82-72)

Андрій Єрко, Ірина Єрко, Роман Качаровський (Луцьк, Україна),
Надія Мельник (Ужгород, Україна)

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СЕРЕХОВИЧІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ОТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Визначено передумови формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Проведена комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Сереховичівської сільської ОТГ Волинської області. Визначено роль ступеня сформованості туристичної інфраструктури у формуванні основи економічного зростання громади.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, туристична привабливість, Сереховичівська ОТГ, Волинська область.

The preconditions for the formation of united territorial communities (UTG) are determined. A comprehensive assessment of the tourist and recreational potential of Serekhovychiv village OTG of Volyn region was conducted. The role of the degree of formation of tourist infrastructure in the formation of the basis of economic growth of the community is determined.

Key words: tourist and recreational potential, tourist attraction, Serekhovychiv OTG, Volyn region.

Україна рухаючись до європейської моделі державного управління у 2015 році розпочала проведення децентралізації влади. Завдяки прийняттю Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1], почала здійснюватися трансформація адміністративно-територіальної системи держави, шляхом фактичного укрупнення територій, об'єднуючи населенні пункти враховуючи природні, історико-культурні та соціально-економічні особливості. Наслідком цього процесу стала поява об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що стали фактично низовою ланкою устрою держави, маючи управлінські та фінансові повноваження.

У 2015–2020 рр. у Волинській області утворено 54 ОТГ, зокрема міські, селищні та понад 30 сільських, до яких належить Сереховичівська громада, що утворилась 29.10.2017 р. До її складу станом на 01.10.2020 р. увійшли три сільські ради (Сереховичівська, Солов'ївська, Синівська) а це сім сіл (Грабове, Комарове, Ниці, Нова Воля, Солов'ї, Сереховичі, Синове). Площа її складала 138,34 км², населення 2 686 осіб. Перспективним планом укрупнення громад, рішенням Кабінету Міністрів України [3], до громади була приєднана Соколищенська сільська рада із селами Мильці, Підсинівка, Соколище, Шкроби. Нині її площа – 171,8 км², а населення 3 242 осіб. Центром громади є с. Сереховичі [4–5]. Фактичне створення нової ОТГ відбулося після місцевих виборів 25.10.2020 р.

Громада має непогані передумови для організації туристично-рекреаційної діяльності. Її кліматичні умови (середньорічна зимова температура (-4,6 °С), а літня (+18,4 °С), середньорічна кількість опадів 582 мм) і ресурси є сприятливими для здійснення рекреації і туризму увесь рік [4; 6]. Водними туристичними ресурсами є р. Турія, п'ять озер Опахове (с.Грабове), Синове (с.Синове), Безодне, Потужжя Серахове (с.Сереховичі). Ці об'єкти є привабливими для проведення рекреації, зокрема, короткотривалого сімейного відпочинку (купання, плавання на човнах, занять водним туризмом, рибальства) та екологічного дослідження природи (біорізноманіття ПЗФ) [4–5]. Лісові ресурси зосереджені у Сьомаківському лісництві ДП «Старовижівське ЛГ». Найбільшими за площею є хвойні насадження (понад 68 %) – сосна звичайна *Pinus sylvestris*, з домішками берези повислої *Betula pendula*, вільхи чорної *Alnus glutinosa*, дуба звичайного *Quercus robur*, Ліси багаті лікувальними травами та дикорослими ягодами. До мисливських угідь громади належать

землі Сьомаківському лісництві ДП «Старовижівське ЛГ» та Старовижівського РО УТМР. У цих господарствах є можливість уполовати: лося, видру, козулю, кабана, заєця, білку, лисицю, рябчика, ондатру [6–7].

Екологічний туризм розвивається завдяки наявності об'єктів ПЗФ, у Сереховичівській ОТГ їх три – заказники місцевого значення, зокрема: загальногеологічний «Дюна» (площа 90,1 га, рішенням Волинської обласної ради (ВОР) від 09.12.1998 р., № 4/3) та два ботанічних «Озерище» (21,7 га, ВОР від 25.07.2003 р., № 6/33) та «Мизівська дача» (14,0 га, ВОР від 31.10.1991 р., № 226). «Дюна» – загальногеологічний заказник функціонує для охорони форми рельєфу, утворена на Волинському Поліссі в умовах післяльодовикової пустелі в результаті перевіювання з наступною акумуляцією водно-льодовикових середньоплейстоценових пісків зандрової рівнини після дніпровського зледеніння – еолова параболічна дюна (довжина крил сягає 2,0–2,5 км, ширина в центральній частині – 200,0–250,0 м, кут між ними – близько 50°). Навітряний бік похилий з кутом нахилу 8–12°, закріплений насадженнями сосни звичайної *Pinus sylvestris* із незначною домішкою берези повислої *Betula pendula*, осики звичайної *Populus tremula* віком до 60 років, 2–3 бонітету, повнотою 0,6–0,8. Підвітряний бік – крутіший, кут нахилу складає 30°, менше закріплений рослинністю. Розмах крил у периферійній частині досягає 1,8–2,0 км. [2; 6–7].

У ботанічному заказнику оберігається «Озерище» – оліготрофне чагарниково-сфагнове болото, потужність шару торфу складає 5,0–10,0 м, де домінують вербово-сфагнові та березово-сфагнові асоціації. Для чагарникового ярусу характерними є верб попеляста *Salix cinerea* та береза пухнаста *Betula pubescens*, Для трав'яного покриву осока гостровидна *Carex acutiformis*, півники хвощ зимовий *Equisetum hyemale*, болотяні *Iris pseudacorus*, перстач прямостоячий *Potentilla erecta*, андромеда багатоліста *Andromeda polifolia*, тощо. Присутні тутрідкісні види флори, занесені у ЧКУ: верба чорнична *Salix myrtilloides*, береза низька *Betula humilis*, товстянка двоколірна *Pinguicula vulgaris*, осока Девелла *Carex davalliana*, жировик Льозеля *Liparis loeselii*, журавлина дрібнопліва *Oxycoccus microcarpus* [2; 6–7].

Ботанічний заказник «Мизівська дача» створений для збереження ділянки дубово-соснових насаджень (вік до 70 років), де у трав'яному покриві серед грициків звичайних *Capsella bursa-pastoris*, череди трироздільної *Bidens tripartita*, чистотілу звичайного *Chelidonium majus*, чорниці звичайної *Vaccinium myrtillus* росте велика популяція конвалії травневої *Convallaria majalis* [2; 6–7].

За даними Управління культури з питань релігії та національностей ОДА історико-культурна спадщина налічує шість пам'яток історії і культури (у сс. Мильці, Сереховичі, Синове, Солов'ї, Соколище) та сім пам'яток архітектури та містобудування (Церква Параскеви П'ятниці, 1888 р., у с. Сереховичі; Миколаївський монастир, мур., 16-19 ст.; Миколаївська церква, мур., 1542 р.; Корпус келій з теплою трапезною церквою, мур., кін. 18 ст.; Будинок ігумена мур., поч. 18 ст.; Дзвіниця, мур., 1901 р.; Онуфрійська церква, мур., 1723 р. у с. Мильці). Музейні установи та осередки народних художніх промислів у громаді відсутні. [4; 7].

Туристична інфраструктура громади представлена (за даними Департаменту економіки та європейської інтеграції Волинської ОДА) трьома (два бари та кафе) закладами громадського харчування (0,017 од./км²), вісьмома торгівельними закладами (0,047 од./км²), дев'ятьма (два будинки культури та три клуби, чотири бібліотеками) закладами розваг (0,052 од./км²), трьома (двома перукарнями та, цехом ремонту і пошиття одягу) закладами побутового обслуговування (0,017 од./км²) [4-5; 7].

Транспортне сполучення ОТГ забезпечене автомобільними дорогами загального користування державного та місцевого значення, зокрема поряд проходить міжнародна траса М-19 та обласні дороги О 031486 та О 030429. За діючою маршрутною мережею пасажирського автомобільного транспорту здійснюється перевезення на приміській маршрутній та внутрішньообласній маршрутній мережі. Залізничне сполучення у громаді відсутнє, а найближчою станцією є смт Стара Вижва [4-5; 7].

Основними проблемами Сереховичівської громади є відсутність засобів розміщення, зокрема готелів, хостелів та агросадиб, повноцінних музейних установ, слабка ланка закладів харчування та побутового обслуговування, що є неконкурентними у сучасних економічних умовах і мають застарілу матеріальну базу, поганий стан доріг місцевого значення, значна відстань до найближчої станції залізничного сполучення, відсутність інфраструктурного облаштування та інформаційного забезпечення привабливих для відвідування туристами об'єктів історико-культурної спадщини та природно-заповідного фонду; слабкий рівень розвитку сільського туризму.

Громаді слід розробити Стратегію розвитку туристичної галузі, де запланувати та виконати комплекс заходів по її розвитку: 1) віднайти додаткове фінансування галузі (коштів державного та місцевого «бюджетів розвитку», грантові проекти, кредити міжнародних фінансових інституцій); 2) залучити інвесторів для побудови кількох об'єктів розміщення (невеликих готелів, кемпінгів, хостелів); 3) реконструкція закинутих будівель у гостинні садиби; 4) розширити мережу туристичних атракції; 5) сформувати комплексні туристичні маршрути територією ОТГ; 6) реконструювати автошляхів місцевого (обласного) значення за міжнародними стандартами; 7) провести ребрендинг та розширити сітку закладів харчування; 8) посилити рекламно-інформаційну роботу по популяризації об'єктів туризму (прес-тури, інформаційні таблиці-вказівники, реклама у ЗМІ та на Web-ресурсах тощо); 9) створити музей, хоча б на базі школи; 10) відродити осередки народних художніх промислів.

У Сереховичівській ОТГ основними туристичними ресурсами є природні, слабше представлена історико-культурна спадщина, має значні недоліки туристична інфраструктура, хоча новітні методи розвитку сфери розваг. Проте здійснивши комплекс заходів по трансформації галузі туризму в ОТГ, тим самим підвищивши туристично-рекреаційну атрактивність, громада зможе вирішити ряд соціально-економічних питань вийшовши на новий щабель розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Відомості ВР України*. 2015. № 13. 91 с.
2. Природно-заповідний фонд Волинської області. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Волинської області» від 13.05.2020 р. № 590-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-perspektivnogo-planu-formuvannya-teritorij-gromad-volinskoyi-t130570>
4. Сереховичівська сільська об'єднана територіальна громада. URL: <http://serehovychivska.gromada.org.ua/>
5. Старовижівська районна державна адміністрація. URL: <http://stvadm.gov.ua/>
6. Чир Н. В., Мельничук М. М., Качаровський Р. Є. Лісовий фонд басейну р. Вижівка: сучасний стан та особливості використання. *Вісник Львівського університету. Серія геогр.* 2013. Вип. 42. С. 357–366.
7. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації» : зб. наук. пр.* Кіровоград, 2016. С. 339–347.

УДК 658.8

Ольга Любчук, Яна Мануїлова, Орина Рогатинська
(Маріуполь, Україна)

РЕКЛАМНІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

У статті представлено різноманітність комунікаційних технологій на ринку ресторанних послуг. Запропоновано певні концепції як основа для розробки теоретичної складової Концепції діяльності ресторанного закладу. Визначені принципи для проведення рекламної кампанії в ресторанному бізнесі.

Ключові слова: комунікаційні технології, ресторанний бізнес, концепція діяльності ресторанного закладу, теоретичні основи концепції, принципи рекламної кампанії.

The article presents a variety of communication technologies in the market of restaurant services. Certain concepts are offered as a basis for the development of the theoretical component of the Concept of restaurant activity. The principles for conducting an advertising campaign in the restaurant business are defined.

Keywords: communication technologies, restaurant business, concept of restaurant activity, theoretical foundations of the concept, principles of the advertising campaign.

Постановка проблеми. Ресторанний бізнес постійно видозмінюється під впливом різних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Одним із сучасних факторів змін в ресторанному бізнесі є рекламні комунікаційні технології, які сприяють збільшенню прибутків закладів ресторанного господарства завдяки ефективно організованій маркетинговій діяльності. Проблемою для багатьох ресторанних закладів є пошук найбільш ефективних рекламних комунікаційних технологій для конкретного закладу з урахуванням його бізнес-середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективності маркетингових послуг для ресторанних закладів присвячено роботи О. Кравченко, І. Сокирник, С. Старова, М. Чикусової, А. Шимко, А. Расулової та ін. Вважаємо, що в даних дослідженнях недостатньо розкрито питання впливу концепції організації рекламної комунікаційної діяльності ресторанних закладів.

Мета статті полягає у дослідженні ефективності рекламних комунікаційних технологій у ресторанному бізнесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні декілька років ситуація на ринку ресторанних послуг стрімко змінювалася, що зумовлено як політичними подіями в державі, так і економічною кризою.

На початку 2014 р. ресторанний ринок нараховував 20 578 закладів, на початок 2016 р. на ньому працювало близько 15 тис. Причини втрати більш ніж 5 тис. ресторанів не тільки економічні – це статистика з урахуванням закладів Криму, а також Луганської й Донецької областей. За оцінками фахівців, близько 1 500 ресторанів закрилися, не витримавши кризи, а ще 4 тис. залишилися в окупованому Криму й зоні АТО [2]. За підсумками 2017 р. ціни виросли ще на 20–30%. За останні кілька років гривневий виторг рестораторів виріс на 15–30%, однак прибуток, за оцінками експертів, упав у два рази порівняно з 2013 р. через ріст витрат на покупку продуктів і напоїв [3].

На початок 2020 року інтернетом користується вже 4,5 млрд людей. З них у соц. мережах зареєстровані 3,8 млрд – це 60% населення світу. Мобільними телефонами користуються 5,19 млрд осіб. 92% інтернет-користувачів підключаються до інтернету за допомогою мобільних пристроїв. Інші 8% заходять в інтернет лише за допомогою настільних комп'ютерів та ноутбуків. Середній інтернет-користувач щодня проводить в онлайні 6 год і 43 хв. [1]

Саме тому заклади ресторанного господарства активно використовують комунікаційні інтернет-технології: сайти, лендінги, e-mail, таргетовану рекламу тощо. Компанії присутні у популярних соціальних мережах та месенджерах: Instagram, Facebook, Telegram, Viber, YouTube та ін. Вони співпрацюють з популярними блогерами, знімають корпоративні ролики, проводять онлайн-презентації, розробляють мобільні додатки тощо. Задіяність реклами у комунікаційних інтернет-технологіях надає можливість виокремлювати групи потенційних клієнтів закладів сфери обслуговування. Поява таких можливостей призводить до пошуку комунікаційних інтернет-технологій, здатних до моніторингу потенційних та дійсних клієнтів конкретної компанії ресторанного господарства, яка бажає використовувати їх у своєму бізнес-розвитку.

Ресторанні заклади користуються різними комунікаційними технологіями. Серед них є маркетингові комунікації. Вони сприяють просуванню товарів та передбачають розробку різних видів реклами та PR-технологій. Вважаємо, що ефективність комунікаційних інтернет-технологій збільшиться завдяки розробці концепції діяльності ресторанного закладу з врахуванням її рекламної складової.

Між концепцією діяльності ресторану та концепцією маркетингу ресторану є певні відмінності, зокрема в тому, що концепція маркетингових послуг є складовою Концепції ресторанного закладу. Вважаємо, що в основу теоретичної складової Концепції роботи ресторанного закладу можуть бути певні положення теорії А. Маслоу, теорії Кречмера-Шелдона, концепції соціально-адекватного менеджменту В. Буреги, теорії когнітивного дисонансу Л. Фестингера, дослідження І. Мірчук, Д. Чижевського, М. Шлімкевіч, типології стилів життя А. Вінклера, типології потреб дозвілля Аргайла, моделі прийняття рішень про вибір товару Ф. Ван-Раай, моделі процесів реклами на споживача та ін.

Управління комунікаційними технологіями в ресторанному закладі повинні враховувати зовнішні та внутрішні складові бізнес-середовища, його переваги та ризики. Ці знання визначають рішення про характер закладу, його спеціалізацію, інтер'єр та екстер'єр приміщень, меню, розважальних програм, режиму роботи та одяг персоналу й багато інших дрібниць – усе це повинно відповідати задуму, концепції роботи закладу. Реклама ресторану також повинна бути витримана в рамках розробленого стилю. Так само потрібно здійснювати ретельний відбір каналів рекламної комунікації, оскільки не завжди цільова аудиторія може активно використовувати певні канали. Наприклад, реклама в газетах та на телебаченні не потрапить у поле зору молоді, оскільки їх стиль життя у своїй більшості пов'язаний з Інтернетом та мобільним зв'язком. Тому ближчими та доступними для них будуть реклама у соціальних мережах та мобільних додатках.

Місце розташування закладу багато в чому впливає на вибір типу закладу та концепції його роботи та просування. Якщо заклад знаходиться в центрі перетину маршрутів активного руху пішоходів, то напрошується висновок – забезпечити швидке та якісне обслуговування. Як тільки з'являється певний бар'єр, наприклад другий поверх приміщення, то таку ціль буде важче досягнути. Очевидно, що потрібно переходити на інший рівень роботи з цільовою аудиторією. І значне навантаження у цій роботі буде перекладатися на рекламну комунікацію та інші інструменти системи маркетингових комунікацій. Крім того, це також визначатиме і склад використання інструментів системи маркетингових комунікацій у діяльності ресторану чи бару.

Якщо перед рестораном постає завдання провести рекламну кампанію, то він повинен керуватися певними принципами, зокрема: принципом концепції закладу, принципом концепції рекламного закладу; принципом створення образу клієнтів; принцип цільової аудиторії; принцип витрати часу та частоти рекламних заходів, тощо.

Існують різні підходи до класифікації засобів системи комунікаційних інтернет-технологій, але усі вони є достатньо умовними. Кожне підприємство може формувати власну систему класифікації інструментів системи комунікативних технологій залежно від специфіки організації бізнесу та галузі, в якій воно працює.

Висновки. На основі проведеного дослідження було виявлено, що для досягнення прибутковості закладу ресторанного бізнесу необхідно розробити концепцію на основі ефективності рекламних комунікаційних інтернет-технологій. Було виявлено, що чим більше бар'єрів на шляху у клієнта для отримання послуг від ресторану чи бару, тим більше повинно бути навантаження на систему маркетингових комунікацій, щоб переконати потенційного клієнта відвідати заклад. Чим краще заклад знає свого клієнта, тим простіше і дешевше донести до нього інформацію через звичні для нього канали комунікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Digital 2020: ежегодное глобальное исследование от We Are Social и Hootsuite. URL: <https://exlibris.ru/news/digital-2020-ezhegodnoe-globalnoe-issledovanie-ot-we-are-social-i-hootsuite>
2. Кризис со вкусом: ресторанный рынок: итоги, прогнозы, тренды. URL: <https://delo.ua/business/krizis-so-vkusomrestorannyj-rynok-itogi-prognozy-trendy-312948/>.
3. Тренды ресторанного рынка: обзор 2017. URL: <http://retailers.ua/news/menedjment/6984-trendyi-restorannogo-ryinka--obzor-2017>.

УДК 911.3:379.8(477.81-72)

*Надія Мельник (Ужгород, Україна),
Зоя Карнюк (Луцьк, Україна),
Роман Качаровський (Луцьк, Україна),
Юрій Хмельовський (сmt Рокитне, Україна),
Олена Павлушенко (с. Купель, Україна)*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА РОКИТНІВСЬКОЇ ОТГ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ

Визначено особливості формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) Рівненської області. Досліджено основні історико-культурні ресурси Рокитнівської ОТГ. Зроблено акцент на вивченні об'єктів історії та культури, археології, архітектури та містобудування і монументального мистецтва. Окреслено проблемні питання розвитку історико-культурної спадщини громади та запропоновано основні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: туризм, рекреаційний потенціал, історико-культурна спадщина, пам'ятки архітектури, пам'ятки археології, пам'ятки історії, Рокитнівська ОТГ, Рокитнівський район, Рівненська область.

Peculiarities of formation of united territorial communities (UTG) of Rivne region are determined. The main historical and cultural resources of Rokytnivska OTG have been studied. Emphasis is placed on the study of objects of history and culture, archeology, architecture and urban planning and monumental art. The problematic issues of the development of the historical and cultural heritage of the community are outlined and the main ways of their solution are suggested.

Key words: tourism, recreational potential, historical and cultural heritage, architectural monuments, archeological monuments, historical monuments, Rokytno OTG, Rokytno district, Rivne region.

Сучасний адміністративно-територіальний устрій, а також система державного управління та місцевого самоврядування збереглися на теренах України за моделлю радянських часів. У 2015 р., внаслідок численних наукових та політичних дискусій, після прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3] почалася трансформація адміністративно-територіальної системи та державного управління

на місцевому рівні, з'явилися об'єднані територіальні громади (ОТГ), утворені шляхом об'єднання населених пунктів, враховуючи природні, історико-культурні та соціально-економічні особливості.

Самостійне господарювання на території громади, завдяки передачі місцевому самоврядуванню повноважень та фінансових ресурсів, ставить її перед вибором розвитку певних напрямків економічного потенціалу, для вирішення цілого комплексу соціально-економічних питань. Одним з шляхів є розвиток історико-культурної ресурсної бази ОТГ, що дозволить залучити її об'єкти до галузі туризму та рекреації, поглибити освітній процес, посилити патріотичне виховання молоді, відродити історичну минувшину.

У Рівненській області нині діють 64 громади, в їх числі й Рокитнівська, утворена 25.10.2020 р. До її складу станом на 01.11.2020 р. увійшли дві селищні та дев'ять сільських рад, у їх складі два селища міського типу (Рокитне, Томашгород) та 23 села (сс. Біловіж, Більськ, Блажове, Борове, Буда, Будки-Сновидовицькі, Дерть, Єльне, Залав'я, Карпилівка, Кисоричі, Купель, Лісове, Масевичі, Мушні, Нетреба, Олександрівка, Осницьк, Остки, Рокитне, Сновидовичі, Старики, Томашгород). Її площа 1 590,6 км², населення 39 370 осіб (міське – 910, сільське – 30 270). Центр громади – смт Рокитне [2; 5].

Історико-культурна складова туристично-рекреаційних ресурсів, як передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму у громаді (сукупність пам'яток матеріальної і духовної культури, що мають пізнавальну цінність і можуть бути використані для задоволення потреб туристів) – це археологічна спадщина, пам'ятки історії та архітектури, мистецькі і етнографічні.

Матеріали Управління культури і туризму Рівненської ОДА свідчать, що на території Рокитнівської ОТГ найвідоміші археологічні пам'ятки – це капища і давньослов'янські поховання в урочищі «Млин», «Кургани» (с. Біловіж), Юзефінський могильник із 30 курганів, два кам'яні хрести на давньослов'янських могильниках XVI–XVIII ст. (с. Рокитне) і 10 кам'яних хрестів, витесаних із місцевих пісковиків, на козацьких похованнях у с. Осницьк [1; 4–6].

Історичну і архітектурну цінність мають сакральні споруди громади –церкви Свято-Успенська, 1887 р. у с. Рокитне, Воздвиження Чесного і Оживляючого Хреста, 1898 р. у с. Сновидовичі, Пресвятої Трійці, 1900 р. у с. Залав'я, Свято-Воскресенська, 1901 р. (тут знаходиться Чудотворна Ченстохівська ікона Божої Матері, яку вшановують 19 березня) у с. Біловіж, Святого Іоанна Богослова, 1908 р. у с. Томашгород, Покрови Пресвятої Богородиці, 1912 р. у с. Кисоричі, Різдва Пресвятої Богородиці, 1938 р. (збудована коштом Тараса Бульби-Боровця, отамана «Поліської січі», який володів місцевим гранітним кар'єром). у с. Карпилівка. Унікальним є дерев'яний храм – Воскресенська церква, 1784 р. у с. Кисоричі, що у радянські часи був розібраний і перевезений в музей-скансен традиційної архітектури та побуту у с. Пирогове під Києвом.

Об'єктом для паломництва слугує чоловічий монастир у с. Масевичі, урочище «Федорина», преподобних Антонія і Федосія Києво-Печерських на честь ікони Божої Матері «Живоносне джерело», 2005 р.

Пам'ятки монументального мистецтва представлені у смт Рокитне меморіалом військової слави, що відкритий у 1956 р., реконструйований у 1969 і 1985 рр., (скульптор – В. Сапига); меморіальним пам'ятником жертвам Чорнобильської трагедії (2003 р.), пам'ятником воїнам-афганцям (2016 р.), польським військовим цвинтарем жертвам польсько-більшовицької війни (1919–1921 рр., оновлений в 2014 р.; у с. Карпилівка – пам'ятник підкорювачам Поліської цілини (1959–1971 рр.), споруджений архітектором Н. І. Довгалем у 1971 р.; пам'ятник односельчанам, що загинули в роки Другої світової війни с. Масевичі, скульптора І. П. Довженко (1968 р.); у с. Осницьк пам'ятник-стела в знак поваги і вдячності землякам, зниклим безвісти на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (споруджено коштом жителя села, фронтовика В. С. Волевича у 2005 р.); у с. Рокитне – пам'ятник воїнам–визволителям «Пушка», 1974 р. Також у громаді споруджені пам'ятники борцям за незалежність України – воїнам Української Повстанської Армії: у с. Карпилівка –

курган-могила провіднику ОУН-УПА на Рокитнівщині Кузьмі Бричці («Черешні»), 2001 р., реконструйований у 2016 р.; у сс. Залав'я, Масевичі, смт Рокитному, 2007 р. [1; 4–6].

Досить цікаву наукову та пізнавальну цінність мають шпали колишніх вузькоколійок, споруджених за польських часів для транспортного сполучення між польськими осадами (військові фортифікаційні споруди) на радянському кордоні. За бездоріжжя та сезонної непогоди залізнична колія була основним транспортом у перевезенні деревини, гранітної сировини, габро, кварцу до залізничної станції Рокитне, а від неї у Польщу. Це вузькоколійка Рокитне – ур. Камінь-Груд (25 км) та дві, що проіснували до поч. 80-років ХХ ст.: Рокитне–Карпилівка–Мочулянка (протяжністю 52 км, споруджена орієнтовно у 1923–1925 рр. за проектом місцевого інженера Петра Щедрина), Остки–Сновидовичі–Біловіж–лісодільниця Смолін (38 км, споруджена у 1933 р.) [1; 4; 6].

Популярні серед туристів виробни, експозиції народних умільців – осередки народних художніх промислів, відображення народної мудрості, його духовної культури. Серед них у громаді розвиваються: колодкове бджільництво – сс. Старики, Біловіж, Томашгород, Блажове; художнє ковальство – смт Рокитне; плетіння з драні – с. Купель; різьбярство – сс. Масевичі, Блажове; ткацтво – сс. Карпилівка, Томашгород; іконописання – с. Масевичі [1; 4–5].

Історико-культурна спадщина Рокитнівської ОТГ є потужним рекреаційним потенціалом, проте вона має ряд проблемних питань, зокрема: актуальним є потреба проведення реставраційних робіт ряду об'єктів спадщини, необхідність в ефективній промоції на туристичних виставках, фестивалях і салонах всеукраїнського та міжнародного масштабу, включення їх у нові (можливо міжрегіональні, враховуючи близькість Житомирської області) туристичні та екскурсійні маршрути та популяризація серед широких верств населення регіону, для зростання популярності внутрішнього та міжнародного туризму, що в перспективі призведе до збільшення кількості міжнародних туристичних проектів, а отже доходів громад.

Висновки. Процес забезпечення збереження, реставрації, відродження та функціонування історико-культурної спадщини Рокитнівської ОТГ сприятиме сучасному прогресивному розвитку туризму та рекреації в громаді, поглибить культурні зв'язки між прикордонними територіями України та Білорусі, регіонами нашої держави, буде ефективним стимулом для модернізації інфраструктури туризму та рекреації, що дасть змогу вирішити соціально-економічні проблеми місцевого населення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Karpiuk Zoya, Khmeliovskiyi Yurii, Pavlushenko Mykola, Kacharovskiyi Roman. Tourist-recreational opportunities of the Rokytne district of the Rivne region. *Між. наук. вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н.Каразіна «Часопис соціально-економічної географії»*. Харків, 2018. Вип. № 24. С. 74–83.
2. Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region/item> (дата звернення: 08.12.2020).
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. №157-VIII. *Відомості ВР України*. 2015. № 13. 91 с.
4. Карпюк З. К., Хмельовський Ю. Л., Павлушенко М. О., Качаровський Р. Є. Красзнавчо-туристичні розвідки у Рокитнівському районі Рівненської області. *Science and society. Proceedings of the 5th International conference (June 15, 2018)*. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2018. PP. 621–645.
5. Рокитнівська районна державна адміністрація. URL: <http://www.roktrda.rv.ua/> (дата звернення: 09.12.2020).
6. Управління культури і туризму Рівненської ОДА. URL: <https://cultrv.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2020).

РЕСТОРАННІ АТРАКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті розглядається питання організації гастрономічних турів із відвіданням ресторанних атракцій з метою розвитку гастротуризму в Україні. Надано характеристику сутності та особливостей гастротуризму. Визначено перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні.

Ключові слова: гастрономічний туризм, гастротур, українська кухня, ресторан, турипродукт.

The article considers the organization of gastronomic tours with visits to restaurant attractions in order to develop gastrotourism in Ukraine. The characteristic of essence and features of gastrotourism is given. Prospects for the development of gastronomic tourism in Ukraine have been identified.

Key words: gastronomic tourism, gastrotour, Ukrainian cuisine, restaurant, tourist product.

Туризм є однією зі сфер, що впливають на розвиток економіки країни. Він сприяє збереженню культурної і природної спадщини та являє собою потужну світову індустрію, яка впливає на всі сфери людської діяльності, та забезпечує працевлаштування населення. Зростання туристичних потоків виступає найважливішим джерелом доходів і фактором конкурентоспроможності країни, регіонів. Пріоритетним напрямком у розвитку туризму на сьогоднішній день є координація зусиль всіх регіонів України в просуванні турипродукту. Україна володіє всіма ресурсами, необхідними для розвитку внутрішнього туризму, в тому числі і для розвитку гастрономічного. Гастрономічний туризм передбачає подорож туристів по країнам з метою вивчення місцевої культури, страв, що мають свої особливості в приготуванні, в прийомі їжі. Інтерес до гастрономічного туризму щорічно підвищується і, відповідно, у зв'язку з ростом інтересу туристів до місцевих звичаїв, традицій, місцевої кухні, розвиток гастрономічного туризму набуває перспектив розвитку.

Гастрономічний туризм – це вид туризму, основна ціль якого полягає у знайомстві з тією чи іншою країною або регіоном через призму національної гастрономії [3]. При цьому дана мета не зводиться до того, щоб спробувати якусь рідкісну, екзотичну страву або перепробувати незліченну кількість страв. Їжа для гастрономічного туриста в першу чергу є категорією культури. Гастрономічна подорож – призма, через яку турист сприйматиме ту чи іншу країну. Їжа відкриває таємницю духу народу, допомагає зрозуміти його менталітет. З такої позиції традиційна кухня сприймається як історія, релігія, економіка, політика, звичаї, легенди та інші чинники, що формують унікальну ідентичність країни або регіону.

Гастрономічний тур як послуга є спланованим та спроектованим комплексом заходів для дегустації традиційних в певній місцевості страв, а також окремих інгредієнтів, яким немає аналогів та які мають особливий смак. Кожен турист обов'язково зупиняється в найбільш вподобаному місці, з метою дегустації національних страв. Отже, гастротур – це комплекс заходів з дегустації страв, характерних для місцевої кухні. Уроки кулінарного країнознавства проходять не тільки в ресторанах, але і на ринках, фермах, кухнях місцевих жителів, під час карнавалу і збору врожаю, за столом та просто на вулиці. Гастротури можна поділити на сільські («зелені») та міські [2, с.130]. Перші, в свою чергу, орієнтовані на екологічно чисту продукцію без всіляких добавок і передбачають, окрім іншого, збір диких ягід у лісі, овочів та фруктів на фермах, полювання на трюфелі, прогулянку виноградниками, дегустацію молочних продуктів на сироварнях. Міський гастротур може включати в себе візит до фабрики, або цеху, на якому виготовляють продукти харчування, з можливістю дегустувати

їх продукцію, при ньому зазвичай при виробництві є ресторан, в якому готують делікатесні страви. Крім того, існують тури, які знайомлять не з різними стравами в одній місцевості, а з однією стравою різних місцевостей. До таких турів відносять винні, сирні, пивні.

Специфічними рисами гастрономічного туризму є такі:

1. У гастрономічних подорожжях є ключова індивідуальність, що характерна не лише кожній країні, а й кожному регіону, де існують ресурси для розвитку подібних подорожжів.

2. Гастрономічний туризм не носить характер сезонного відпочинку.

3. Гастрономічний туризм в тій чи іншій мірі вважається елементом складової всіх турпоїздок. Попри це на відміну від інших видів туризму знайомство з національною кухнею робиться ключовим мотивом, метою та складовою гастрономічної подорожі.

4. Просування місцевих господарств та виробників продовольчих товарів є невід'ємною частиною будь-якого гастрономічного туру.

В свою чергу, основними перевагами [1, с. 225-226] індустрії туризму в контексті гастротурів слід відзначити:

- збільшення «якісних» туристів: мотивованих, освічених і вимогливих відвідувачів;
- збільшення економічної складової, як в міській, так і в сільській місцевості;
- більш широке висвітлення в ЗМІ, включаючи впливових осіб в соціальних мережах і блогерів, які спеціалізуються на їжі і подорожах.
- акцент на конкурентній перевазі або унікальності конкретного регіону, тобто на унікальних / місцевих продуктах харчування і напоях;
- збільшення податкових надходжень до бюджету;
- підвищення обізнаності суспільства і гордості за місцеві кулінарні культури.

Гастрономічний туризм в Україні в останні кілька років розвивається дуже динамічно, смакова палітра локальних страв українських регіонів розкривається все яскравіше, а маленькі ферми, виноробні, сироварні стають повноцінними об'єктами гастрономічного туризму. Україна є різноманітною країною у всіх своїх проявах - кожен регіон має свої особливості, тому туристам є де побувати і що скуштувати під час гастрономічних подорожжів. Так, наприклад, у с. Ботар (Виноградівський район, Закарпатська область) інтерес представляє ферма «Тізеш», де знаходиться дегустаційний зал варення. Карпатське варення – «леквар» – роблять тільки з екологічних продуктів [5]. У дегустаційній залі також пропонують скуштувати фірмову страву – ковбасу з варенням. М'ясо для ковбаси також виготовляють на фермі.

Білим золотом Карпат вважається бринза, тому в рамках гастрономічного туру в Україні слід відвідати «Селиську сироварню», яка розташована у с. Нижнє Селище поблизу долини нарцисів. Тут виготовляють сир за інноваційною швейцарською технологією без ароматизаторів та консервантів та використовують виключно коров'яче молоко. В асортименті три фірмових сири: «Сільський», «Нарцис Карпат» і «Хуст» [4].

Цікавими з точки зору влаштування гастротурів є такі ресторани атракції як Міжгірська пивоварня, яка щодня провдить дегустацію різних видів пива; мілітарі-садибу Grün Hof, де проходять майстер-класи від Ференца Гуклівчика з приготування грибного заливного на багатті; ресторан «Гагарін і Бокораш» [4], де подається особливе хмільне пиво домашнього приготування і панує колоритна атмосфера.

Безумовним лідером на карті гастрономічного туризму України є м. Львів, яке славиться кавою і стравами традиційної української кухні. Водночас однією з родзинок міста є Музей пивоваріння, де проходять екскурсії, дегустації та вечори любителів пива. На території історичної «Львівської пивоварні» також діє музейно-культурний комплекс «Львіварня» [5], де всім відвідувачам музею розкривають секрети темного львівського напою: гостям показують найперші кадри і діафілми про пивоварню, а також демонструють техніки виготовлення пива. З музею пивоварні туристи потрапляють в ресторан «Хмільний дім Роберта Домса», розташований там, де раніше були пивні підземелля, де гості можуть взяти участь у пивній дегустації.

Ресторація-музей «Гасова лампа» (м. Львів) – місце для гурманів. У кнайпі зібрана величезна колекція газових ламп. Відомо, що лампи були винайдені саме у Львові, тому заклад носить таку назву.

Одним з «туристичних магнітів» для організації гастрономічного туризму в Україні може стати дегустація одеських вин і коньяків на заводах «Французький бульвар» і «Шабон» (м. Одеса). Ще одне культове місце в Одесі – ресторан «Франзоль», де фірмовими стравами є запечена на розпеченому залізі риба: одеські бички, барабулька, луфарь, тюлька та мідії. «Кларабара» – екстравагантний одеський ресторан з цікавим інтер'єром, який може стати основною ресторанною атракцією українського гастротуру. Головна страва – судак з кедровими горішками, а фірмова – «щяця» – це асорті з хрусткої риби з часниковим соусом. Кращим десертом в ресторані є «Мамкин Наполеон», приготований з листкового тіста з ніжним кремом. У винній карті особливе місце виділено українським винам, які є відмінним доповненням в гастротурах.

Ужгород – затишне і колоритне місто, ще один «туристичний магніт». В Україні існує небагато місць, де можна дегустувати вино, сидячи в середньовічному замку, – в Мукачєво в Замку Паланок і в Ужгороді в Ужгородському замку. Так, вивчивши історію Ужгородського Замку, доцільно вирушити до підвалу в дегустаційний зал кращих вин регіону та пообідати в «Ресторані-галереї Господа». Одне з найчарівніших місць Ужгорода – кондитерська Валентина Штефаньо [4], де можна спробувати найсмачніші солодкі шедеври.

Столиця України – Київ – також поєднує в собі всі можливі аспекти гастротуризму: традиційні українські страви та кухні різних регіонів та країн світу, прості кафе та шикарні ресторани, фаст-фуд та вишукані страви, старовинні рецепти та молекулярну кухню.

Аналіз представлених ресторанных атракцій свідчить про те, що Україна володіє всіма передумовами успішного розвитку гастрономічного туризму, а одним із стратегічних завдань може стати розвиток гастрономічного сільського туризму, в зв'язку з чим збільшення кількості гастроферм, включених в перелік «туристичних магнітів», дозволило б вирішувати, з одного боку, завдання, пов'язані з розвитком сільського туризму, а з іншого боку, туристи мали б можливість познайомитися з екологічно чистими продуктами і процесами їх отримання. Дослідження гастрономічних уподобань туристів дозволить сформуванню гастрономічний бренд туристичних регіонів та загальну гастрономічну карту України для просування регіонального турпродукту на внутрішньому та міжнародному ринках.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко В.Г. Міжнародний туризм як чинник взаємодії та взаємозбагачення культур. *Філософські нариси туризму*. 2018. №5. С. 223-233.
2. Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні. *Збірник наукових праць НУХТ*. 2019. № 45. С. 128-132.
3. Кукліна Т.С. Гастрономічний туризм на туристичному ринку України. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/682.pdf>
4. Офіційний сайт Міжнародної асоціації гастрономічного туризму. URL: <http://www.worldfoodtravel.org> (дата звернення 10.12.2020)
5. Офіційний сайт Visit Ukraine Group. URL: <http://visittoukraine.com/ru/novosti/skolko-deneg-ostavlajut-inostrannye-turisty-v-ukraine> (дата звернення 12.12.2020)

ЕКОНОМІКА / ЭКОНОМИКА

УДК 339.1(476)

Ольга Гашева
(Новополоцк, Беларусь)

ВЫЯВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА ПРЕДПРИЯТИЯ

Предприятию необходимо определить свое конкурентное преимущество. Устойчивое конкурентное преимущество способствует рентабельному осуществлению хозяйственной деятельности предприятия.

Ключевые слова: конкурентное преимущество, устойчивое конкурентное преимущество, рентабельность, рентабельность продаж, коэффициент рентабельности.

Each enterprise needs to define its competitive advantage. Sustainable competitive advantage contributes to the profitable implementation of the company's business.

Key words: competitive advantage, sustainable competitive advantage, profitability, return on sales, profitability coefficient.

Понятие конкурентного преимущества было подробно изучено и рассмотрено Майклом Портером. Портер считал, что товар, как и предприятие, обладает конкурентным преимуществом, когда имеет такие отличительные черты, которые позволяют получать от продажи товара или услуги более высокую норму прибыли, чем в среднем по рынку. Также он изучал устойчивые конкурентные преимущества.

Часто понятие устойчивого конкурентного преимущества путают с понятием «сильные стороны компании». Но эти два понятия имеют принципиальное отличие между собой. Сильные стороны – это такие характеристики продукта, по которым предприятие превосходит своих конкурентов. Товары конкурентов тоже имеют эти характеристики, но на более слабом уровне. А устойчивое конкурентное преимущество – уникальная характеристика, которой обладаете только конкретное предприятие, и больше никто на рынке.

Устойчивое конкурентное преимущество можно найти всегда и для любого объекта, важно только правильно анализировать рынок и конкурентов.

Чтобы конкурентное преимущество товара было долгосрочным и сильным, оно должно соответствовать 4 критериям: полезность, уникальность, защищенность, ценность. Рассмотрим каждый из факторов конкурентного преимущества организации подробно [1]:

Таблица 1. Критерии конкурентного преимущества организации

Критерии	Характеристика
Полезность	Конкурентное преимущество должно приносить пользу деятельности компании, способствовать разработке стратегии, повышающей прибыльность бизнеса.
Уникальность	Конкурентное преимущество должно быть уникальным, не встречаться у конкурентов. Для него не должно быть сопоставимой замены среди товаров на рынке.
Защищенность	Конкурентное преимущество бренда должно быть сложно копируемым и юридически защищенным, чтобы обеспечить долгосрочную стабильность

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

	бизнесу. Преимущество, которое нельзя защитить юридически, не является долгосрочным и может быть легко заимствовано конкурентами.
Ценность	Конкурентное преимущество должно обладать высокой ценностью для целевой аудитории компании.

Рассмотрим конкурентные преимущества ОАО «Нафтан». На внутреннем рынке нефтепереработка представлена двумя предприятиями. Нефтепродукты являются высоколиквидным товаром, пользующимся повышенным спросом как на внутреннем рынке Республики Беларусь, так и на внешних рынках. ОАО «Нафтан» обладает рядом конкурентных преимуществ, позволяющих осуществлять реализацию собственной продукции по конкурентным рыночным ценам, в частности [2]:

- существующая развитая инфраструктура поставки (перекачки) углеводородного сырья;
- территориальная близость целевых экспортных рынков, позволяет минимизировать логистические затраты.

Рассмотрим основные показатели хозяйственной деятельности ОАО «Нафтан» за исследуемый период [2].

Таблица 2. Финансовые показатели хозяйственной деятельности ОАО «Нафтан»

Показатель	2015	2016	2017
Стоимость чистых активов, тыс. руб.	1 888 584	1 873 381	1 873 788
Выручка от реализации продукции, работ, услуг, тыс. руб.	5 495 426	5 605 531	5 737 545
Прибыль всего (стр. 090 Отчета о прибылях и убытках), тыс. руб.	281 182	318	84 367
Прибыль от реализации продукции, работ, услуг (стр. 060 Отчета о прибылях и убытках), тыс. руб.	271 996	4 857	123 942
Прибыль чистая (стр. 210 Отчета о прибылях и убытках), тыс. руб.	4 942	1 542	8 915
Рентабельность реализованной продукции, работ, услуг, %	6,0	0,1	2,1
Дебиторская задолженность, тыс. руб.	397 876	300 033	347 281
Кредиторская задолженность, тыс. руб.	406 025	565 815	783 342
Средняя заработная плата, тыс. руб.	1 165,9	1 193,4	1 359,3
Среднесписочная численность работающих, чел.	10 706	9 992	9 893

Рассмотрим вышеизложенные данные хозяйственной деятельности предприятия через показатель рентабельности продаж. Он отражает деловую активность предприятия и определяет то, насколько предприятие эффективно работает. Коэффициент рентабельности продаж показывает, сколько денежных средств от проданной продукции является прибылью предприятия. Важно не то, сколько продукции продало предприятие, а то, сколько чистой прибыли оно заработало с этих продаж.

Значение нормативного значения для данного коэффициента $K_{rp} > 0$. Если рентабельность продаж оказалась меньше нуля, то стоит серьезно задуматься над эффективностью управления предприятием [3].

В указанном примере рентабельность 6,0; 0,1 и 2,1 % соответственно. Это говорит о том, что данное предприятие реализует конкурентоспособную продукцию на рынке. Очевидно,

что этому способствует наличие конкурентных преимуществ, указанных выше. Дальнейшие исследования автора помогут выявить дополнительные конкурентные преимущества.

Рентабельность является индикатором эффективности деятельности предприятия и его способности контролировать издержки. Выявление и развитие устойчивых конкурентных преимуществ способствует осуществлению деятельности предприятия рентабельно и конкурентоспособно по сравнению с другими участниками рынка. Такое поведение на рынке помогает предприятию оставаться прибыльным на протяжении длительного периода осуществления хозяйственной деятельности.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Онлайн-энциклопедия по маркетингу и рекламе. Устойчивое конкурентное преимущество продукта. URL: <http://powerbranding.ru/competition/konkurentnoe-preimushhestvo/>. Дата доступа: 21.12.2020.

2. Информационный меморандум ОАО «Нафтан». URL: http://www.naftan.by/docs/JSC/Informacionnyj_memorandum_OAO_Naftan.pdf. Дата доступа: 21.12.2020.

3. Жданов В. Рентабельность продаж (ROS). Формула. Расчет на примере ОАО «АЭРОФЛОТ». URL: <https://finzz.ru/rentabelnost-prodazh-ros-formula-primere.html>. Дата доступа: 20.12.2020.

УДК 336.7

*Віктор Даніленко
(Кривий Ріг, Україна)*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І КРАУДФІНАНСИ: ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВА В СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У тезах представлений аналіз впливу результатів цифрової революції на суб'єкти фінансового ринку через розвиток інвестиційних платформ. Розвиток нових фінтех-сервісів у сфері залучення альтернативного фінансування, з одного боку, відкриває нові можливості для отримання позикових ресурсів, створюючи при цьому конкуренцію банківським установам. З іншого боку, розвиток інвестиційних платформ на базі краудфінансових технологій тягне за собою величезні ризики, що перешкоджають їх частого використання.

Ключові слова: краудфінанси, альтернативне фінансування, цифрова економіка.

The abstracts present an analysis of the impact of the results of the digital revolution on the subjects of the financial market through the development of investment platforms. Development of new fintech services in the field of attracting alternative financing, on the one hand, opens up new opportunities for obtaining borrowed funds, while creating competition for banking institutions. On the other hand, development of investment platforms based on crowdfunding technologies entails huge risks preventing their frequent use.

Key words: crowd finance, alternative finance, digital economy.

Діджиталізація і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій набувають в сучасних умовах статус одного з найпомітніших трендів у розвитку світової економіки, особливо яскраво залишаючи свій відбиток на фінансових послугах. Сучасні фінансові технології управління капіталом, платежів і переказів, залучення грошових коштів, необанкінг, краудфандінг, по суті, набувають характеру взаємозв'язку багатоеlementної системи, яка формує споживчі переваги, сегментацію ринку і персоналізацію продукту і послуги. Цифрові технологічні нововведення у фінансовій індустрії відкривають величезні можливості для розвитку банківських технологій, вдосконалення дистанційного обслуговування. Проте, впровадження сучасних фінансових технологій (скорочено – фінтех)

пов'язане зі значними ризиками інформаційної безпеки і цифрових технологій, обумовлених навмисними зловмисними діями, спрямованими на неавторизоване розкриття, зміна або руйнування цифрових активів [1].

В умовах сучасної глобалізації та стрімкого зростання інформаційних технологій конкурентоспроможність організацій фінансового ринку залежить від рівня залученості банків, їх можливостей і професійних навичок персоналу використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології в комерційних цілях.

Глибоке і уважне вивчення можливих наслідків цифровізації фінансового ринку вимагає часу і серйозного осмислення, тому як дана тема досить обширна і багатогранна [1]. Наслідки цифровізації до кінця ще не ясні. Але оскільки процеси діджиталізації фінансового ринку нерівномірні, цілий ряд аспектів цифровізації заслуговує на окрему увагу дослідників. Одним з таких аспектів виступає виникнення і стрімкий розвиток сервісів альтернативного (банківського) фінансування, або краудфінансів (з англ. «crowd financing»).

Аналіз змісту більшості публікацій на тему краудфінансфв показує, що в їх основі лежать механізми колективного залучення грошових ресурсів альтернативним способом по відношенню до банківського кредитування з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних онлайн-технологій. Єдине визначення, закріплене на законодавчому рівні, сьогодні відсутня як в Україні, так і за кордоном, незважаючи на активне використання краудфінансових технологій в практичній діяльності.

Циклічність кризових явищ в сфері фінансів і економіки, розвиток тіньового банкінгу, збільшення ризиків і масштабів втрат від їх виникнення, з одного боку, призводять до посилення нагляду і регулювання банківської діяльності з боку регулятора [1]. З іншого боку, відбувається посилення вимог до фінансового становища позичальників, наслідком чого стане зростання процентних ставок та ускладнення процедури отримання банківського кредиту.

Таким чином, зниження процентних ставок по депозитах, відсутність економічної бази і ефективних механізмів кредитування окремих категорій позичальників (перш за все, малого та середнього бізнесу) є потужною передумовою розвитку краудфінансових технологій. Високий попит на позикові ресурси в кризові часи лише прискорює розвиток подібних технологій залучення грошових коштів. У підсумку на фінансових ринках створюються нові інвестиційні можливості, що дозволяють інвесторам в окремих випадках отримувати більш високий дохід, а малому бізнесу і стартапам - залучати більш дешеве фінансування. Замість банку зі складною і дорогою інфраструктурою з'явилися інтернет-платформи, що дозволяють індивідуальним інвесторам вкладатися безпосередньо як в бізнес, минаючи банк-посередник, так і видавати позики фізичним особам.

В основі краудфінансових технологій залучення грошових коштів лежить так звана peer-to-peer (від англ. peer-to-peer, P2P - рівний до рівного) мережа, яку відноситься до категорії тимчасових мереж. Дані мережі засновані на рівноправ'ї всіх учасників, що об'єднуються на інтернет-платформі. Подібна організація взаємодії учасників тимчасових мереж дозволяє зберігати працездатність мережі при будь-якій кількості і будь-якому поєднанні доступних вузлів даної мережі, що виглядає привабливо з урахуванням блокчейн-технологій.

Сутність конкретних краудфінансових технологій можна розкрити за допомогою аналізу діяльності різних краудфінансових майданчиків. Залежно від того, хто (фізичні та/або юридичні особи) вступає в угоди по залученню / розміщенню вільних грошових ресурсів, краудфінанси можна розділити на три напрямки – краудлендінг, краудінвестінг, краудфандінг.

Аналіз економічної літератури показує, що в основі краудлендінга (peer to peer loans) лежить механізм надання грошових позик, при яких одні користувачі спеціалізованих інтернет-майданчиків надають грошові кошти іншим користувачам. Залежно від правосуб'єктності позикодавця розрізняють різні форми краудлендінга:

- p2p (person-to-person) – надання позик фізичними особами іншим фізичним особам;
- p2b (person-to-business) – надання позик фізичними особами для потреб юридичних осіб;
- b2b (business-to-business) – надання позик від одних представників бізнесу іншим.

Наступним альтернативним способом залучення коштів виступає краудінвестинг. Учасники краудінвестингових платформ взаємодіють через інтернет-платформу заради залучення позикових коштів для реалізації нового проєкту, в якому інвестори або кредитори при певних умовах претендують на частину «продукту цього проєкту». Способи надання позикового фінансування через краудінвестинг різні – починаючи від надання позик і закінчуючи покупкою акцій або облігацій [2, с. 166].

Ще одним видом краудфінансових технологій, як було зазначено вище, є краудфандінг. Оскільки даним терміном часто називають сукупність краудфінансових технологій, то в різній літературі можна зустріти й інші назви – наприклад, donations (пожертви). Сутність краудфандінга полягає в безповоротному цільовому наданні користувачам краудфандінгової майданчики грошових коштів іншими користувачами через дарування в формі цільового пожертвування. Інтерес інвесторів в даному випадку нефінансовий, оскільки результат (або його частина) реалізованого проєкту і є кінцевою метою [3, с. 8-11].

Зазначимо, що часто результатом краудфандінгового проєкту виступає організація виробництва якого-небудь нового продукту або діяльність з надання послуг, при цьому інвестор виступає як потенційний покупець, який вносить передоплату за ще не вироблений продукт недавно створеної компанії.

Краудфандінг як спосіб альтернативного залучення грошових коштів може становити в сучасних умовах досить перспективний напрямок для розвитку. Оскільки банки часто неохоче йдуть на фінансування проєктів з «туманними перспективами» в сфері мистецтва, науки, соціальних, благодійних, екологічних та інших напрямків. Але ж у кожного з перелічених напрямів є свої стейкхолдери, готові підтримати нові ідеї своїми засобами [3, с. 8-11].

Таким чином, незважаючи на високі інвестиційні та операційні ризики, ряд вітчизняних банків представлений на ринку краудфінансових платформ, пропонуючи різні послуги і використовуючи вже накопичений досвід кредитування фізичних та юридичних осіб. В даному випадку є кілька перспективних напрямків, де банки можуть відчувати себе відносно комфортно. По-перше, банки можуть виходити на ринок краудфінансування, виступаючи інвесторами найбільш надійних позичальників, акумулюючи при цьому на своїх краудплатформах відомості про обсяг попиту і пропозиції на позикові ресурси, а також розраховуючи якість потенційних позичальників для банку. По-друге, банки можуть передавати позичальників, яких вони не можуть кредитувати, безпосередньо на краудлендінгову платформу – знімаючи з себе ризик неповернення кредитів, а рішення про прийняття на себе ризику залишаючи за інвесторами, які можуть спиратися на надану банком оцінку платоспроможності позичальника.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Rakos M. Crowdfunding and Advertising: A Game of Numbers: Infographic. DashBurst. URL: <https://magazine.dashburst.com/infogra>(дата звернення 14.12.2020)
2. Кот В.В. Краудінвестинг як інструмент альтернативного фінансування. *Фінансове забезпечення інноваційних проєктів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії*: Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, 7 грудня 2016 року, м. Київ. Київ: КНЕУ, 2016. 166 с.
3. Єлісеєва Л.В. Краудфандінг в Україні: проблеми та перспективи в контексті зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. 2017. № 23. С. 8–11.

*Рауса Душков
(Кишинёв, Молдова)*

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ПЛАТФОРМЫ ДЛЯ СТАБИЛЬНОСТИ МАЛЕНЬКИХ СТРАН

În acest articol sunt analizate unele politici, tehnologii și procese inovaționale pentru dezvoltarea economică și securitatea economică a țărilor mici. Securitatea economică a țărilor mici sunt impuse să-și elaboreze politici orientare la creșterea nivelului de competitivitate a proceselor autohtone la pieței interne și cele externe.

Cuvinte cheie: *economie, securitatea economică, socio-economic, inovații, progresul tehnic-științific.*

The article analyzes some policies, technologies and innovational processes for the economic development and economic security of small countries. The economic security of small countries are required to develop policies the are aimed at increasing the competitiveness of indigenous processes in internal end external market.

Keywords: *economy, economic security, socioeconomic, innovations, techno-scientific progres.*

Au trecut timpurile, când o țară mică reușea să-și rezolve problemele economice din contul bogățiilor personale. Progresul tehnic-științific în țările industrial puternic dezvoltate tot mai mult transformă țările sărace în colonii de o nouă formă. Utilajele productive din țările industrial puternic dezvoltate, devenind moral depășit, nu se aruncă la gunoiul tehnologic ci este reamplasat în țările sărace. Economia acestor devine tot mai dificilă, securitatea mai vulnerabilă. Unica soluție pentru țările mici și sărace sunt inovațiile. Însă aceasta presupune unui anumit potențial științific, infrastructuri pentru desfășurarea activităților inovaționale, finanțe considerabile pentru remunerarea muncii personalului științific. O problemă suplimentară, în acest context, ademenirea specialiști din țările sărace în cele industrial puternic dezvoltate. Țările sărace își pregătesc personalul științific însă munca acestora nu întotdeauna este solicitată și personalul respectiv emigrează. Problemele țărilor mici și sărace pot fi soluționate în baza unei noi politici economice orientate la crearea și implementarea inovațiilor, la coordonarea eforturilor personalului academic, universitar, mediului de afaceri. Tratarea inovațiilor necesită a fi sistemică, să cuprindă nu unu sau două domenii, ci economia țării în ansamblu. Doar inovațiile pot fi eficientiza funcționarea economiei unei țări, inclusiv a economiei țărilor mici. Nu toate țările mici sunt sărace și toate țările mari sunt bogate. Noțiunile „țară săracă” și „țară bogată”, de regulă corelează cu impresiile, „reputațiile țării respective în viziunea altor țări, popoare. Statutul țării este determinat: de principiile politice, de ideologiile puse la baza sistemului socio-economic; de modelul economic, de nivel de dezvoltare, de creștere economică; de cultura populației din țara respectivă; de modelul social al țării; de nivel de dezvoltare tehnologică, de calitatea resurselor de muncă; de succesele populației în cele mai diverse domenii (știință, literatură, sport, și cultură). Factorii enumerați, în ansamblu constituie „Forța Moale” a țării respective. Deci, o țară mică poate dispune de o „Forța Moale” mai mare decât „Forța Moale” a unei țări mari. Logic e să considerăm, dacă țara dispune de o „Forța Moale” redusă (relativ), apoi aceasta (țară) este și săracă. Acum o sută de ani o țară puternică se considera bogată, dacă dispunea de bogății naturale. Actualmente o țară bogată (sau poate deveni bogată), dacă dispune de un anumit potențial de progres tehnico-științific, inovațional, tehnologic. Însă pentru a realiza astfel de scopuri sunt necesare: prezența unui număr de colaborări științifice din diverse domenii cu prezența infrastructurii necesare pentru cercetare și testare a unor rezultate. Deci, cercetările științifice costă scump; lipsa cercetărilor științifice, pe orice țară, o coastă și mai scump. În acest context unele țări mici colaborează cu alte țări, de regulă, industrial puternic dezvoltate ce devin consumatoare de idei, inovații din exterior. „Forța Moale” ale țărilor mici este determinată de calitatea guvernării și prezența sau lipsa corupției. Economia țărilor mici au sistemul priorităților inovaționale al țărilor mici ce se bazează pe colaborări internaționale pentru:

dezvoltarea științific fundamentale, aplicative, tehnologilor, organizarea calității muncii și organizarea cooperărilor cu alte țări, universități. O dată cu creșterea „Forței Moale”, calitatea vieții, evidențiază probleme-cheie în dezvoltarea socio-economică (fig. 1)

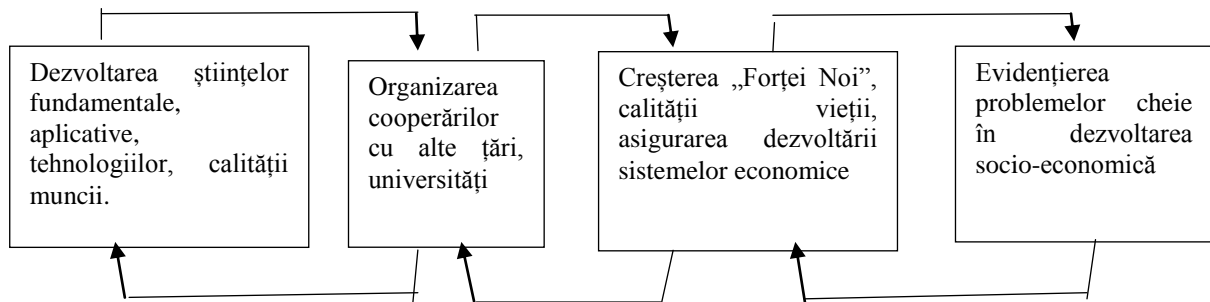

Figura 1. Schema bloc „Sistemul proprietăților inovative al țărilor mici” [3]

Unele soluții pentru țările mici pentru ași asigura securitate caută aliații cu alte țări. Din unile considerente economice țările mici nu pot și contrar pot deveni monopoliste, de exemplu producând un produs original, de calitate fără de prezent în timp și în spațiu. Inovațiile pentru țările mici sunt necesare pentru asigurarea nivelului necesare de competitivitate, pentru realizarea în unele domenii a unor produse, servicii originale. Produsele originale (și nu numai) pot apărea doar în baza realizarea progresului științific, tehnologic, inovativ. Știința, Tehnologiile, Inovațiile (ȘTI), actualmente în perspectivă pot asigura securitatea țărilor, inclusiv a țărilor mici. În acest context sunt necesare anumite stimulente, mecanisme socio-economice, draivere pentru dezvoltarea ȘTI. Posibilitățile reduse de finanțare a ȘTI din bugetul de stat orientează țările mici spre cooperarea eforturilor în aceste domenii. Tradițional susținerile activităților inovative se făceau în lanț: cercetarea științifică fundamentale - cercetările științifice aplicative - eforturi marketing, comercializare. O dată cu apariții dificile, problematice, finanțările efectuate în „lanț” necesită a fi substituite cu finanțarea nu anumitor „segmente” ci a elementelor unui sistem. La fiecare etapă de activitate sunt necesare anumite stimulente, politici de motivare, inclusiv: politica impozitară; subvenții de stat; finanțarea a unor proiecte de către stat; de antrenat businessul în finanțarea proiectelor; stimularea structurilor științifice academice, universitare; susținerea unor programe, proiecte cu participare internațională; organizarea finanțării a întregului arbore-scop; apariției unor noi idei inovative; acordarea unor credite preferențiale cu rata bancară achitată de stat.

Spre deosebire de alte activități, cele științifice nu întotdeauna se încheie cu rezultatele scontate. În asemenea cazuri, costurile respective sunt acoperite din contul bugetului de stat. Activitățile investiționale în țările mici necesită a fi susținute prin intermediul stimulentele impozitare. Companiile antrenate în procesul de cercetare, inovare pot fi scutite de impozite la veniturile acestora orientate la:

- 1) cercetări științifice;
- 2) investiții în domeniul ȘTI;
- 3) procesarea unor tehnologii, utilaje moderne necesare proceselor inovative;
- 4) crearea infrastructurii în domeniul ȘTI;
- 5) elaborarea și implementarea diverselor softuri;
- 6) instruirea și inițierea personalului în utilizarea tehnologiilor moderne;
- 7) colaborarea companiilor cu diverse structuri științifice, academice, universitare;
- 8) publicarea rezultatelor științifice, inovative;
- 9) activitățile de marketing în procesele de comercializare a inovațiilor, implementarea acestora în scopul asigurării securității economice a țării;
- 10) reducerea ratei de impozitare a profitului companiei;
- 11) eliberarea, scutirea de impozit a profitului realizat în urma cercetărilor științifice, inovative.

Țările mici și sărace, de regulă, sunt la un început de cale al proceselor inovative, din lipsa susținerii financiare toate domeniile, încercările de a obține rezultate inovative în orientarea acele domenii unde cercetătorii realizează unele succese. Companiile, ce au identificat anumite domenii, unde eforturile financiare se pot solda cu anumite succese. Se procesează la organizarea activităților de elaborare și implementare a proiectului respectiv. Realizarea și implementarea inovative în țările mici și sărace necesită a fi susținute de către privați, stat, bănci (fig. 2).

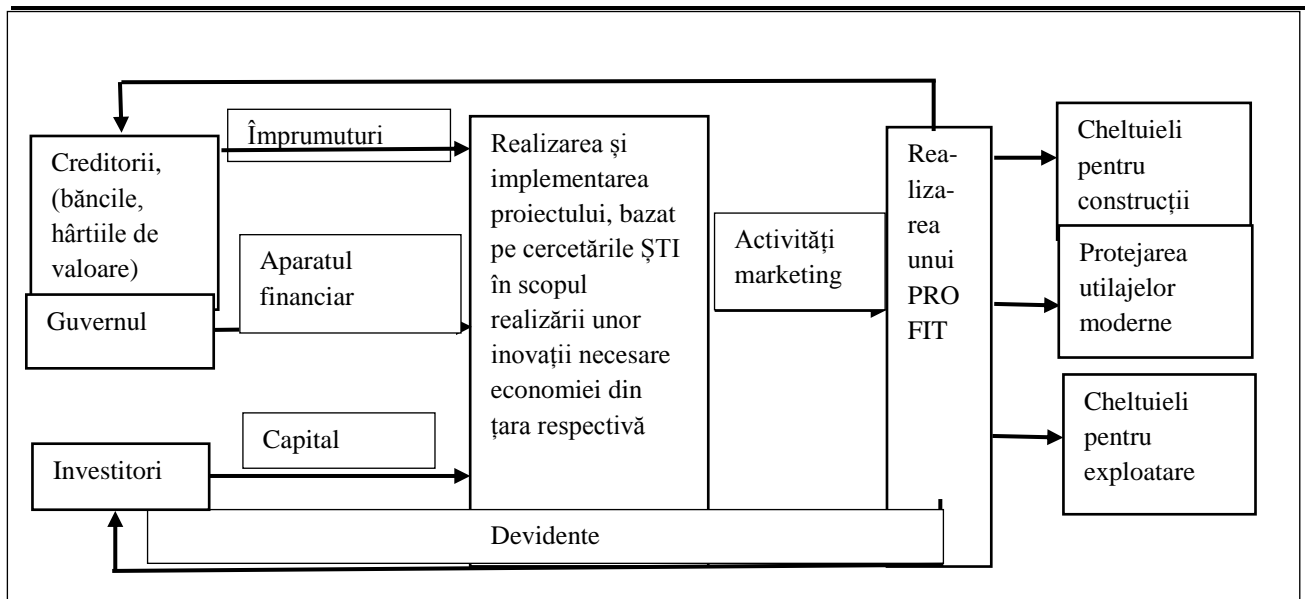

Figura 2. Schema bloc „Realizarea și implementarea proiectului inovațional”. [3]

Eforturile financiare (în țările mici și sărace), fiind mult reduse (relativ), sunt necesare cercetări științifice preventive pentru identificarea problemelor din economia națională de prima importanță. De exemplu, pentru Republica Moldova astfel de probleme pot servi: identificarea materiei prime cantitative și calitative în profitul culturilor agricole, în profit teritorial; identificarea unor tehnologii, inovații pentru procesarea acestora (materia primă agricole), pentru construcția fabricilor respective. Întreprinderile cu certitudine vor contribui la creșterea valorilor adăugate, la creșterea PIB, a numărului locurilor de muncă, la creșterea cererii la munca calificată, la reducerea nivelului șomajului, la reducerea emigrației forței de muncă din Republica Moldova..

Inovațiile ce pot contribui la creșterea securității economice, la dezvoltarea și creșterea economică țărilor mici și sărace sunt cele mai diverse. Dezvoltarea tehnologiilor internet considerabil contribuie la modificarea modului de viață și activități. Utilizând cele mai diverse sisteme informaționale băncile pot presta serviciile bancare la distanță, care indirect contribuie la eficientizarea tuturor activității umane. Serviciile bancare acordate clienței prin intermediul internetului contribuie: la reducerea riscurilor; crearea unor conforturi clienței; la creșterii vitezei fluxurilor monetare cu efecte pozitive asupra creșterii, dezvoltării economice. Universitățile din țările mici și sărace sunt unice actori ce pot contribui la apariția noilor idei, inovații, pot contribui la creșterea nivelului de competitivitate a produselor finite, pe piața internă, externă. Însă universitățile pot să-și fructifice potențialul științifico-practic doar în echipa cu structurile de cercetări științifice, constituind platforma inovațiilor (Fig. 3).

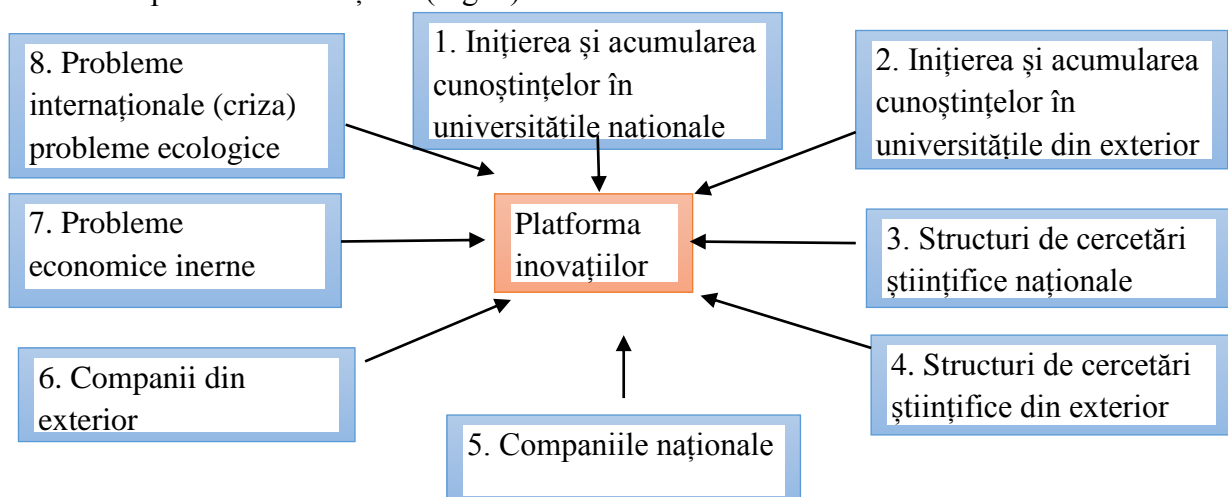

Figura 3. Schema bloc „Platforma inovațiilor”. [3]

Університеті націонале, в база програмел де студії, пегăтеск инуваторії потенціали. В університеті націонале студентії сунт иниціати в цуностінте, акумуляезă цуностінтеле necesare pentru activarea в Platforma Inovațiilor (PI). Programe de studiu personalul didactic din universitățile țările mici și sărace pot fi actualizate, iar personalul perfecționat prin antrenarea в activitățile PI a universităților din exteriorul țării respective.

Університеті дин exteriorul pot participa la pregătirea inventatorilor potențiali pentru țările mici și sărace, pot contribui la actualizarea politicilor educaționale ale țările mici, la perfecționarea personalului didactic, la actualizarea programelor de studii, la generarea unor idei, inovații pentru PI. Structurile de cercetări științifice naționale constituie un element important в PI. Acestea identifică probleme, colaborează cu universitățile naționale, din exteriorul țării, contribuie la sesizarea și generarea de noi cunoștințe, inovații.

Concluzii. Nivelul de dezvoltare a unei țări nu poate fi identificat cu valoarea unui indicator, de exemplu cu volumul PIB ci cu un sistem de indicatori care, convențional, constituie Forța Moale. Inovațiile, nivelul tehnologic sunt elemente ale vectorului „Forța Moale”. Inovațiile contribuie la: creșterea; dezvoltarea economică; creșterea securității economiei și deci creșterea statutul țării. Inovațiile sunt derivatele științelor fundamentale, aplicative, colaborările interstatale, universitare. Economia unei țări mici este mult vulnerabilă в raport cu economiile unei țări industrial puternic dezvoltate. Țările mici sunt „impuse” de situații să-și elaboreze politici economice paternaliste. Economia acestor nu poate fi deschisă. Producătorul autohton necesită a fi susținut prin taxarea importurilor și subvenționarea exporturilor. Politica economică ale țărilor mici necesită a fi orientate la creșterea nivelului de competitivitate a produselor autohtone pe piețe interne-externe. Acest obiectiv poate fi realizat prin eficientizarea funcționării economiei в baza unor tehnologii modern, в baza unor inovații. Știința, inovațiile-costă, lipsa cercetărilor științifice, a inovațiilor-costă și mai mult. La realizarea unor proiecte inovaționale necesita a se a aduce aportul nu numai guvernele dar și băncile, privații. Prin intermediul inovațiilor țările mici își pot găsi un „segment” economic в care pot fi monopoliste. Un domeniu aparte pentru inovații este creat de către tehnologiile informaționale, internet. Robotizarea unor activități (educația, ocrotirea sănătății etc.) contribuie la creșterea cererii la inovații de tot felul. Asigurarea securității economice și soluționarea unor probleme socio-economice prin intervalul inovațiilor necesită o nouă tratare a formelor de organizarea a activităților științifice, inovaționale, de colaborare internațională в aceste domenii. Una din astfel de forme de organizare o constituie Platforma Investițiilor (PI) o constituie tratarea sistemică a eforturilor в domeniul investițiilor. В economia țării sunt identificate problemele macro, mezo, micro, probleme teritoriale. Pentru fiecare din acestea necesită a fi elaborate PI. Posibilitățile de dezvoltare și creștere economică din contul facturilor extensive, pentru toate țările mici, inclusive și pentru Republica Moldova, actualmente s-au epuizat. Unica posibilitate de dezvoltare și asigurare a securității economice este creșterea productivității muncii, eficientizarea tuturor activităților economice și nu numai, в baza inovațiilor. Accentul pus pe inovații, este unica variantă de dezvoltare socio-economică. Creșterea economică este importantă, însă este necesar de analizat, de identificat din control căror factor a fost realizată creșterea respective. Dezvoltarea economică din contul inovației concomitent contribui la creșterea calității muncii, la creșterea necesității de a ști, a cunoaște, a depăși. Forța Moale a țării, в aceste condiții va fi в creștere. Soluționarea cu succes a problemelor PI, de exemplu, в Republica Moldova pot contribui la apariția unei revoluții tehnologice. В acest scop, sunt necesari indicatori ce ar reflecta cantitatea și calitatea inovațiilor в profit teritorial pe ramură. Suplimentar, unele dintre inovații ar putea fi comercializate, adică vor putea contribui la creșterea exportului net. Succesele și insuccesele в domeniul inovațiilor sunt determinate de nivelul de remunerare a muncii creative.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Долан Е., Кампбелл К. Money, banking and monetary policy. 1996. 475 с.
2. Грибинча А. Europe'S Small Countries, Eu States. *Theoretical and Scientific Journal*. 2015. P.85-92. URL: <https://ideas.repec.org/a/nos/ycriat/189.html>
3. Источник, разработанный автором
4. URL: <http://www.timpul.md/articol/topul-tarilor-cu-celemai-mici>, дата обращения 22.12.2020

Lidia Cauș, Ion Cauș
(Chișinău, Moldova)

**ASPECTE SPECIFICE PRIVIND CONTABILITATEA ALTOR VENITURI ȘI
CHELTUIELI ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE
SPECIFIC ASPECTS REGARDING THE ACCOUNTING OF OTHER REVENUE
AND EXPENDITURE IN NON-COMMERCIAL ORGANIZATIONS**

Pentru desfășurarea activităților sale statutare, organizațiile necomerciale utilizează diverse surse de finanțare. Veniturile și cheltuielile reprezintă elemente contabile importante antrenate în activitatea entităților. În cadrul contabilității veniturilor și cheltuielilor trebuie soluționate multiple probleme privind recunoașterea și utilizarea conturilor contabile. În scopul soluționării problemelor menționate se recomandă: concretizarea recunoașterii și evaluării veniturilor și cheltuielilor în conformitate cu specificul activității organizațiilor necomerciale, precum și reflectarea schemelor de înregistrări contabile aferente evidenței veniturilor și cheltuielilor în funcție de particularitățile activității entităților necomerciale.

Cuvinte cheie: organizație necomercială, mijloace cu destinație specială, venituri, cheltuieli, situația de venituri și cheltuieli.

In order to perform their statutory activities, the non-commercial organizations use various funding sources. Income and expenses represent important accounting elements involved in the entities activity. In accounting practice of these organizations there are multiple issues with accounting of income and expenses. In order to solve the mentioned problems it is recommended: the concretization of recognition and measurement of income and expenses in accordance with the specific activity of non-profit organizations and presentation of accounting records schemes of income and expenses based on specific features of non-business entities.

Keywords: non-commercial organization, special purpose resources, income, expenses, income and expenses statement.

Introducere

Prin intermediul organizațiilor necomerciale cetățenii participă activ la bunăstarea socială și au posibilitatea soluționării problemelor societății civile. În Republica Moldova organizațiile necomerciale dețin un rol important, desfășurând activitate în suportul cetățenilor, spre atingerea unor scopuri de utilitate publică, filantropice, sociale, educaționale etc. Scopul acestora este altul decât obținerea profitului, iar venitul obținut se utilizează doar în scopuri statutare concrete, pentru realizarea obiectivelor organizatorice și nu poate fi distribuit fondatorilor, membrilor sau angajaților entităților.

Contabilitatea altor venituri și cheltuieli ale organizațiilor necomerciale, care nu țin de mijloacele cu destinație specială și nici de activități economice statutare, este specifică și implică particularități nestudiate în literatura de specialitate. Reglementările contabile nu stabilesc explicit nomenclatorul subconturilor și schemele de înregistrări contabile aferente altor venituri și cheltuieli, ceea ce complică modul de evidență a acestora în entitățile necomerciale și nu asigură în deplină măsură veridicitatea, transparența, comparabilitatea informațiilor contabile.

Probleme și soluții

Contabilitatea altor venituri și cheltuieli în organizațiile necomerciale reprezintă o componentă specifică a activității oricărei unități patrimoniale, care nu țin de mijloacele cu destinație specială și nici de activități economice statutare. În conformitate cu specificul activității organizațiilor necomerciale în cadrul contabilității altor venituri și cheltuieli trebuie soluționate multiple aspecte discutabile, care vizează recunoașterea, evaluarea și înregistrarea acestor elemente contabile în conturile respective. Abordările contabile privind evidența acestora nu îndeplinesc necesitățile moderne ale entităților necomerciale. Contabilii întâmpină dificultăți la contabilizarea altor venituri și cheltuieli, ceea ce face gestionarea neeficientă a respectivelor surse.

Organizația necomercială ține contabilitatea în conformitate cu principiile de bază și regulile stabilite în Legea contabilității și raportării financiare [1], Standardele Naționale de Contabilitate (SNC) [2], Planul general de conturi contabile [3] și alte acte normative. Pentru perfecționarea reglementărilor contabile specifice aferente contabilității în entitățile necomerciale și în temeiul Legii contabilității și raportării financiare au fost aprobate Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale [4].

Organizațiile necomerciale au obligația în conformitate cu Legea contabilității și raportării financiare [1] să aplice sistemul contabil în partidă dublă, să înregistreze elementele contabile conform contabilității de angajamente, să elaboreze politici contabile proprii și să parcurgă toate etapele ciclului contabil. Aceste entități trebuie să evalueze și să recunoască elementele contabile cu reflectarea lor în conturile contabile, să perfecteze documentele contabile și registrele contabile, să petreacă inventarierea elementelor contabile, finalizând cu prezentarea formularelor situațiilor financiare specifice după conținut și structură stabilite în anexele la Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale [4].

Organizația necomercială în afară de misiunile cu destinație specială și activități economice care reiese nemijlocit din scopurile statutare mai pot înregistra și alte tipuri de operațiuni, care generează suplimentar alte venituri și cheltuieli inerente activității derulate. În conformitate cu Indicațiile metodice, veniturile și cheltuielile în organizațiile necomerciale pot fi obținute din utilizarea mijloacelor cu destinație specială, din activități statutare, inclusiv economice. Pentru desfășurarea activităților sale statutare organizațiile necomerciale utilizează finanțări, care sunt decontate la venituri și cheltuieli cu destinație specială. În afară de această sursă de finanțare organizațiile mai pot derula și activități economice statutare pentru îndeplinirea obiectivelor propuse stipulate în statutul acestora. Pe lângă acestea în activitatea oricărei entități apar și alte venituri și cheltuieli, care nu țin de cele menționate mai sus, reprezentând obiectul de studiu al acestui articol.

În entitățile necomerciale veniturile și cheltuielile se contabilizează în baza documentelor primare, în modul prevăzut de standardele de contabilitate [2] și de indicațiile metodice [4]. Procedeele de contabilizare ale altor venituri și cheltuieli sunt indicate obligator în Politicile contabile proprii ale organizației în conformitate cu cerințele indicațiilor metodice [4]. Contabilitatea trebuie să asigure delimitarea și înregistrarea separată ale altor veniturilor și cheltuielilor care nu țin de mijloacele cu destinație specială și nici de activitatea economică.

Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică) cuprind veniturile exercitate în procesul desfășurării activității conform statutului, cu excepția activității economice, dar care nu pot fi atribuite la venituri aferente mijloacelor cu destinație specială. Acestea includ veniturile din:

- plusurile de active imobilizate și circulante constatate în rezultatul inventarierii,
- recuperarea prejudiciului material,
- decontarea datoriilor cu termenul de prescripție expirat,
- alte operațiuni, care nu țin de misiuni speciale sau activități economice statutare concrete.

Existența și mișcarea altor venituri sunt contabilizate la contul de pasiv **617 „Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)”**. În creditul acestui cont se reflectă pe parcursul anului de gestiune cu total cumulativ suma altor venituri recunoscute în conformitate cu prevederile Indicațiilor metodice și SNC, iar în debit se înregistrează decontarea altor venituri acumulate la finele anului de gestiune la rezultatul financiar total.

Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică) includ cheltuielile care apar în procesul desfășurării activității statutare ale organizației necomerciale, cu excepția activității economice, dar nu pot fi atribuite la cheltuielile aferente mijloacelor cu destinație specială. Acestea cuprind cheltuielile din:

- lipsurile și pierderile din deteriorarea activelor imobilizate și circulante,
- decontarea creanțelor compromise,
- alte operațiuni, ce nu țin de misiuni speciale sau activități economice statutare concrete.

Existența și mișcarea altor cheltuielilor ale organizațiilor necomerciale sunt contabilizate la contul de activ **717 „Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)”**. În debitul acestui cont se reflectă suma altor cheltuieli recunoscute pe parcursul anului de gestiune cu

total cumulativ, iar în credit se arată decontarea altor cheltuieli acumulate la finele anului de gestiune la rezultatul financiar total.

În cursul anului de gestiune alte venituri și cheltuieli ale organizației necomerciale trebuie înregistrate prin formulele contabile prezentate în continuare.

Lipsurile de active circulante constatate cu ocazia inventarierii se contabilizează:

Debit contul 717 "Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)"

Credit contul 211 "Materiale"

Credit contul 213 "Obiecte de mică valoare și scurtă durată"

Credit contul 241 "Casa".

Plusurile de active circulante constatate cu ocazia inventarierii se înscriu prin înregistrarea:

Debit contul 211 "Materiale"

Debit contul 213 "Obiecte de mică valoare și scurtă durată"

Debit contul 241 "Casa"

Credit contul 617 "Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)".

Creanțele decontate în legătură cu expirarea termenelor de prescripție se reflectă:

Debit contul 717 "Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)"

Credit contul 161 "Creanțe pe termen lung"

Credit contul 221 "Creanțe comerciale"

Credit contul 224 "Avansuri acordate curente"

Credit contul 226 "Creanțe ale personalului"

Credit contul 231 "Creanțe privind veniturile din utilizarea de către terți a activelor entității"

Credit contul 233 "Creanțe curente privind asigurările"

Credit contul 234 "Alte creanțe curente".

Datoriile decontate în legătură cu expirarea termenelor de prescripție se înregistrează:

Debit contul 425 "Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung"

Debit contul 521 "Datorii comerciale curente"

Debit contul 531 "Datorii față de personal privind retribuirea muncii"

Debit contul 532 "Datorii față de personal privind alte operații"

Debit contul 533 "Datorii privind asigurările sociale și medicale"

Debit contul 544 "Alte datorii curente"

Debit contul 537 "Finanțări și încasări cu destinație specială curente"

Credit contul 617 "Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)".

Veniturile din activitățile neprevăzute de statut, care nu sunt legate de misiuni speciale sau activități economice statutare concrete se reflectă:

Debit contul 231 "Creanțe privind veniturile din utilizarea de către terți a activelor entității"

Credit contul 617 "Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)".

veniturile din recuperarea prejudiciului material:

Debit contul 226 "Creanțe ale personalului"

Debit contul 535 "Venituri anticipate curente"

Credit contul 617 "Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)".

Dacă valoarea rămasă a obiectelor de mică valoare și scurtă durată determinată în prealabil este mai mare decât valoarea materialelor obținute la scoaterea din folosință a obiectelor, diferența în cauză se înregistrează prin formula:

Debit contul 717 "Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)"

Credit contul 213 "Obiecte de mică valoare și scurtă durată".

Dacă valoarea reziduală a obiectelor de mică valoare și scurtă durată planificată este mai mică decât valoarea materialelor obținute la scoaterea din folosință a obiectelor, diferența în cauză se înregistrează:

Debit contul 211 "Materiale"

Credit contul 617 "Alte venituri (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)".

Costurile ulterioare pentru menținerea caracteristicilor tehnice ale imobilizărilor acoperite din contul mijloacelor nepredestinate se reflectă ca cheltuieli curente prin înregistrarea contabilă:

Debit contul 717 „Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)”

Credit contul 211 ”Materiale”

Credit contul 521 “Datorii comerciale curente”

Credit contul 531 “Datorii față de personal privind retribuirea muncii”

Credit contul 533 “Datorii privind asigurările sociale și medicale”.

Constatarea veniturilor la suma utilizată a mijloacelor nepredestinate se înscrie:

Debit contul 544 “Alte datorii curente”

Credit contul 617 „Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică).

Bunurile obținute din casarea imobilizărilor evaluate la valoarea realizabilă netă se reflectă:

Debit contul 211 “Materiale”

Debit contul 213 ”Obiecte de mică valoare și scurtă durată”

Credit contul 617 „Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică).

Valoarea de vânzare a activelor imobilizate și circulante nefolosite se înregistrează:

Debit contul 234 “Alte creanțe curente”

Credit contul 617 „Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică).

Costul aferent activelor circulante vândute fiind nefolosite în activitatea entității:

Debit contul 717 „Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)”

Credit contul 211 ”Materiale”

Credit contul 213 ”Obiecte de mică valoare și scurtă durată”.

Decontarea altor cheltuieli acumulate ale organizației necomerciale la finele perioadei de gestiune la rezultatul financiar se reflectă:

Debit contul 351 “Rezultat financiar total”

Credit contul 717 ”Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)”.

Decontarea la rezultatul financiar a altor venituri acumulate ale organizației la finele anului de gestiune se înscrie prin formula:

Debit contul 617 ”Alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică)”

Credit contul 351 “Rezultat financiar total”.

Calcularea sumei impozitului pe venit din activitățile realizate de entitate se înregistrează:

Debit contul 731 “Cheltuieli privind impozitul pe venit”

Credit contul 534 “Datorii față de buget”.

Cheltuielile privind impozitul pe venit la rezultatul financiar se decontează astfel:

Debit contul 351 “Rezultat financiar total”

Credit contul 731 “Cheltuieli privind impozitul pe venit”;

Înregistrarea excedentului din activitățile organizației necomerciale se contabilizează:

Debit contul 351 “Rezultat financiar total”

Credit contul 336 „Excedent net (deficit net) al perioadei de gestiune”.

Înregistrarea deficitului din activitățile organizației necomerciale se reflectă:

Debit contul 336 „Excedent net (deficit net) al perioadei de gestiune”

Credit contul 351 “Rezultat financiar total”.

Reformarea bilanțului impune decontarea rezultatului financiar net al perioadei de gestiune curente la fondul de autofinanțare al organizației necomerciale:

1) suma excedentului net se înregistrează prin formula:

Debit contul 336 „Excedent net (deficit net) al perioadei de gestiune”

Credit contul 341 „Fonduri”, subcontul 3413 “Fondul de autofinanțare”

2) suma deficitului net se înscrie în contabilitate astfel:

Debit contul 341 „Fonduri”, subcontul 3413 “Fondul de autofinanțare”

Credit contul 336 „Excedent net (deficit net) al perioadei de gestiune”.

Informațiile privind rulajele conturilor de evidență a veniturilor și cheltuielilor cu total cumulativ de la începutul perioadei de gestiune se include în Situația de venituri și cheltuieli, care se întocmește conform formularului tipizat prevăzut de Indicațiile metodice.

Concluzii. În contextul celor menționate constatăm că succesul organizației depinde de corectitudinea reflectării operațiunilor în contabilitate. Contabilitatea altor venituri și cheltuieli este

specifică și implică multe particularități în cadrul organizațiilor necomerciale, care nu sunt studiate în literatura de specialitate. Concluzionând abordările relatate deducem că informația privind existența și mișcarea altor venituri și cheltuieli este utilă, atât utilizatorilor interni, cât și utilizatorilor externi, fiind ca elemente de bază pentru asigurarea funcționării neîntrerupte a activității organizației.

Reglementările contabile actuale nu stabilesc în mod explicit nomenclatorul subconturilor și schemele de înregistrări contabile aferente altor venituri și cheltuieli. Această situație complică modul de evidență a acestora în entitățile necomerciale și nu asigură în deplină măsură veridicitatea, transparența, comparabilitatea informațiilor contabile. Pentru perfecționarea contabilității altor venituri și cheltuieli în organizațiile necomerciale se recomandă concretizarea recunoașterii, evaluării și contabilizării lor în conformitate cu specificul activității acestor entități. În special s-au recomandat schemele de înregistrări contabile aferente altor venituri și cheltuieli în funcție de particularitățile operațiunilor desfășurate de organizații. Stabilirea metodologiei contabilizării altor venituri și cheltuieli prin prisma reglementărilor contabile naționale, prezintă o importanță cu caracter teoretic cât și aplicativ, ceea ce permite atingerea indicatorilor de performanță, necesare luării deciziilor în cadrul activității organizațiilor necomerciale.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea contabilității și raportării financiare nr.287 din 15.12.2017, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1-6/22 din 05.01.2018, www.mf.gov.md;
2. Standardele Naționale de Contabilitate aprobate prin Ordinul Ministrului Finanțelor nr. 118 din 06.08.2013, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 233-237 din 23.10.2013, www.mf.gov.md
3. Planul general de conturi contabile aprobat prin Ordinele Ministrului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013 și nr.188 din 30.12.2014, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.233-237 din 23.10.2013 și nr.11-21 din 23.01.2015, www.mf.gov.md
4. Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale, aprobate prin Ordinul nr.188 din 30.12.2014, Monitorul Oficial nr.11-21 din 23.01.2015, modificate prin Ordinul Ministrului Finanțelor nr.135 din 15.10.2019, www.mf.gov.md.

УДК 339.5,339.9,339.94,339.924

*Петр Рошка, Лариса Трифонова
(Кишинёв, Молдова)*

МОДЕЛЬ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В статье раскрываются особенности развития процесса интернационализации высшего образования в Республике Молдова и устремления ВУЗов страны к углублению в интеграции в мировое пространство образовательных услуг. Представлена математическая модель интернационализации высшего образования, структура инициатив данной модели и его дорожная карта по интернационализации образовательных услуг в стране.

Ключевые слова: *интеграция, интернационализация, образовательные услуги, модель и этапы интернационализации, дорожная карта реализации модели*

The article reveals the peculiarities of the development of the internationalization of higher education in Moldova and the aspirations of the country's universities to deepen in the integration into the world space of educational services. The mathematical model of internationalization of higher education, the structure of initiatives of this model and its roadmap on the internationalization of educational services in the country are presented.

Keywords: *integration, internationalization, educational services, model and stages of internationalization, roadmap for implementing the model.*

В современном мире активно происходит углубление процесса интернационализации деятельности высших учебных заведений. Все больше университетов в мире предоставляют свои услуги на мировом рынке благодаря развитию интернационализации. Интернационализации высшего образования (ИВО) – это комплексная система, отвечающая внутренним политическим, социально-экономическим запросам государства и особенностям территориального колорита, культурным и историческим реалиям. Рынок услуг высшего образования играет ключевую роль в развитии современного общества [1, с. 99]. Знания, обладающие универсальным характером, являются основным фундаментом интеграционных процессов в сфере образования. Среди основных предпосылок развития интеграционных процессов следует выделить две основные группы [5, с. 234]:

- *общие*, соответствующие развитию мировой экономики и общества (глобализация мировой экономики и рынка труда) и *субъективные* (способы и образы мышления потребителей образовательных услуг), которые включают три подгруппы: геополитические, социально-экономические и культурно-образовательные;
- *специфические*, характерные для сферы высшего образования (академическая мобильность, интернационализация учебных планов, исследований, мобильность учебных заведений и др.).

Однако, эти предпосылки могут выступать лишь в роли потенциала, для реализации которого потребуются особые условия. Одним из таких условий должна стать активная государственная политика продвижения национальных институтов в глобальном образовательном пространстве.

На основе комплексного исследования международного опыта интернационализации высшего образования авторами смоделирована и предложена к внедрению в Республике Молдова модель процесса интернационализации высшего образования, которая проходит через четыре последовательных этапа в виде стратегических инициатив. Последовательность стратегических инициатив выстраивается на основе анализа текущей ситуации в стране, исходя из логических соображений и стремлению проходить путь от базовых начал к более сложным формам ИВО. Последовательная реализация стратегических инициатив предполагается с 2020 по 2030 год. За это время прогнозируются существенные реформы, которые приведут к качественным позитивным преобразованиям в высшем образовании страны и выведут его на конкурентоспособный уровень на международном рынке образовательных услуг [2, с. 15; 3, с. 228; 4, с.167; 5, с. 233; 7, с. 152].

Развитый экспорт высшего образования страны будет способствовать реализации её интересов в геополитической, экономической и социальной сферах, а также увеличит степень участия системы ВО в глобальных процессах развития науки, культуры и образования. Разработанная модель интернационализации высшего образования Республики Молдова объединяет подходы и лучшие практики интернационализации зарубежных систем высшего образования. В основе разработанной автором модели ИВО РМ лежит математическая формула, отражающая в общем виде её структуру:

$$E = f(x_i, y_j), \quad (1)$$

где E - системный результат, x_i – управляемые параметры, y_j – неизменные параметры, f - коэффициент функциональной зависимости параметров.

Модель является комбинацией элементов, переменных, параметров, функциональной зависимости, ограничений и целевой функции. Элементы представляют собой составные компоненты, образующие систему. Система является группой, совокупностью объектов, объединенных определенной формой устойчивой взаимосвязи для обеспечения выполнения заданной функции. Параметры – выбираются произвольно, в отличие от переменных, которые принимают значения, определенные функцией. Функциональные зависимости показывают изменения переменных и параметров в рамках элемента либо отражают

соотношение элементов. Ограничения в модели представляют собой устанавливаемые пределы изменения значений переменных, показывают установленные рамки изменений переменных величин. Они обусловлены условиями и возможностями в системе ВО РМ, продиктованы факторами как внешней, так и внутренней сред.

Задачами построения данной модели было решение проблем, существующих в высшем образовании, выделение из нее существенных черт, выбор и моделирование основных предположений, характеризующих систему, затем совершенствование модели до полезного результата для практики высшего образования, который выражается в поэтапном интегрировании в мировое образовательное пространство (рис.1).

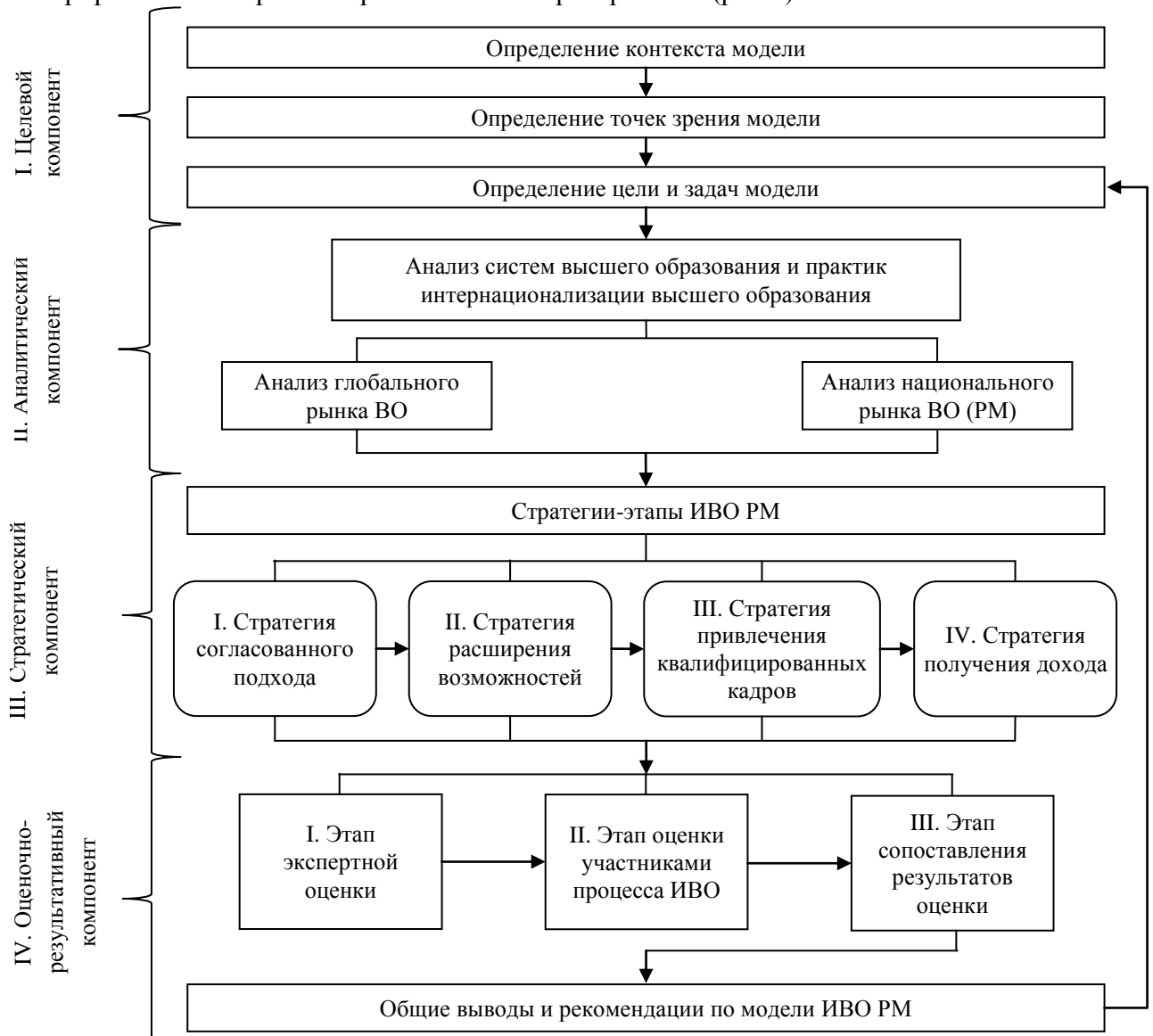

Рис. 1. Структура модели интернационализации высшего образования Республики Молдова [6, с. 676]

Необходимым условием успешной интеграции в мировое образовательное пространство системы высшего образования становится внедрение на национальном и институциональном уровнях стратегий интернационализации, направленных на обеспечение устойчивой конкурентоспособности, как всей системы в целом, так и государственных и частных университетов страны. Применение такой стратегии станет в скором будущем одной из ведущих тенденций рынка образовательных услуг в Республики Молдова. На рис. 2 представлена схема стратегических инициатив модели интернационализации.

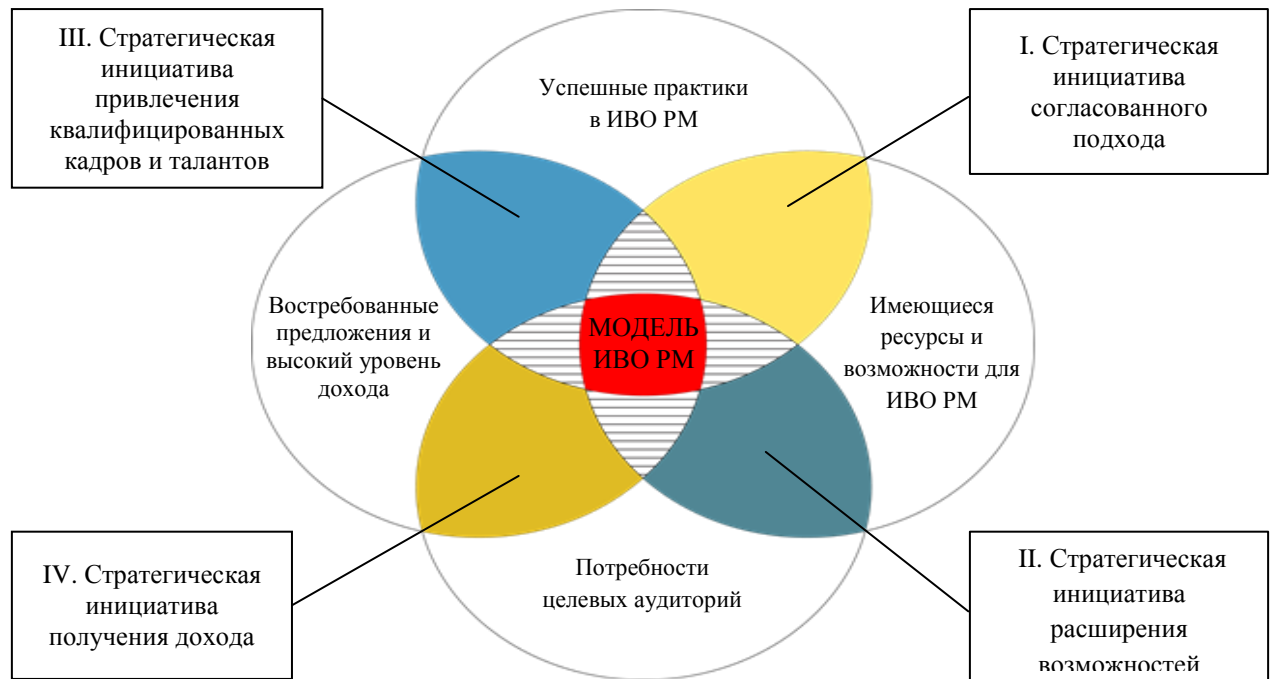

Рис. 2. Схема стратегических инициатив модели интернационализации высшего образования Республики Молдова [разработано авторами]

Стратегические инициативы модели интернационализации высшего образования обуславливаются влиянием факторов внешней и внутренней сред и являются своеобразной ответной реакцией на выявленные условия. Представленные в схеме стратегические инициативы пронумерованы, так как являются своеобразными последовательными этапами по интеграции системы высшего образования Республики Молдова в мировом образовательном пространстве.

В рамках данной модели сформирована структура универсальной дорожной карты для системы высшего образования республики. Классическим пониманием дорожной карты является графическое отображение плана мероприятий по продвижению к некоему состоянию, которое является стратегической целью. Специфика дорожной карты модели интернационализации заключается в том, что мероприятия, предусмотренные на первом этапе (на этапе первой стратегической инициативы), продолжают свою эволюцию на втором, третьем и четвертом этапах, то же самое происходит с мероприятиями, которые были разработаны и внедрены на последующих этапах (на этапах второй, третьей и четвертой стратегических инициатив). Элементы дорожной карты модели представлены в виде схемы на рисунке 3.

Рис. 3. Структура дорожной карты модели интернационализации высшего образования [разработано авторами]

Представленная структура дорожной карты направлена на точное планирование ресурсов, способствует формированию общего понимания существующих проблем и способов их решения у всех участников предстоящих мероприятий. Оценка результативности и уровня интернационализации высшего образования осуществляется на основе анализа принятых отчетных показателей, критериев международных рейтингов университетов и характеристик ведущих мировых ВУЗов., включая комплекс показателей:

- *количественные* (численные характеристики преподавателей и студентов ВУЗов, изучающих иностранные языки, в процессе дополнительного образования; количество публикаций в международных изданиях на каждого сотрудника; доля сотрудников, имеющих международные публикации; число студентов из других стран, включенных в основные образовательные программы; доля иностранных студентов, изучающих русский/английский язык;

- *количественно-качественные* (регулярность проведения международных мероприятий в ВУЗе; динамика договорных отношений с международными организациями-партнерами; общие характеристики входящей и исходящей академической мобильности на уровне преподавателей, студентов и администрации; структурирование элементов системы управления интернационализацией; разработка локальных нормативных документов; внедрение методических материалов, обеспечивающих преподавание иностранных языков);

- *качественные* (степень вовлеченности в деятельность международных неправительственных профессиональных сообществ; продвижение имиджа и бренда университета на зарубежных информационных ресурсах).

На каждом из четырех уровней интернационализации показатели приобретают соответствующие значения, демонстрирующие не только количественный, но и качественный рост. Текущий этап развития высшего образования в мире характеризуется формированием глобального образовательного пространства. Перед Республикой Молдова возникает задача, заключающаяся в интенсификации процесса интеграции в международную образовательную среду. Достигнуть этого возможно благодаря усилению конкурентоспособности молдавской системы высшего образования, высших учебных

заведений. Для этого необходима продуманная модель интернационализации высшего образования, закрепляющая и обуславливающая инициативное поведение страны на глобальном рынке образовательных услуг, а также способствующая формированию позитивного образа системы высшего образования.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Галбен И., Рошка П. Развитие международной торговли услугами. Материалы II междунар. науч.-практ. конф., г. Запорожье, 25 апр. 2020 г. Запорожье, 2020. С. 97-101.
2. Рошка П., Трифонова Л. Методика оценки эффективности уровня интернационализации высшего образования. *Современные парадигмы в развитии национальной и мировой экономики*: сб. междунар. науч. конф., г. Кишинэу, 2020 г. Кишинэу: USM, 2020. С. 15-20.
3. Трифонова Л.И. Теоретические основы внедрения стратегии интернационализации в деятельность современного университета. *Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europenizare și globalizare*: мат. междунар. науч. конф., г. Кишинэу, 13-20 октября. 2017 г. Кишинэу: ULIM, 2018. №1. С. 226-232.
4. Трифонова Л. Стратегии интернационализации высшего образования. *EcoSoEn, Chișinău*, 2018. Vol. 1, No 1. P. 165-169.
5. Трифонова Л.И. Предпосылки совершенствования процесса интернационализации и маркетинга образовательных услуг на примере Республики Молдова. *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*: материалы междунар. науч. конф., г. Бэлць, 2018 г. Bălți: Univ. de Stat «Alec Russo» din Bălți, 2018, С. 232-235.
6. Трифонова Л.И. Современные тенденции в системе высшего образования в условиях интернационализации и глобальной информатизации. *Костинские чтения*: сб. мат. I междунар. науч.-практ. конф., г. Москва, 19 апр. 2018 г. Москва: Директ-Медиа, 2018. №1. С. 675-680.
7. Трифонова Л.И. Особенности интернационализации высшего образования Республики Молдова. *Стандартизация - инструмент повышения конкурентоспособности и интеграции казахстанской продукции в мировую экономику*: сб. мат. междунар. науч.-практ. конф., г. Астана, 7 окт. 2019 г. Астана, 2019. С. 150-154.

УДК 65.012.8

*Тетяна Ружанцева
(Бердичів, Україна)*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто актуальні питання фінансової безпеки підприємств. Досліджено дефініції поняття «фінансова безпека». Визначено фактори впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання, наведено шляхи досягнення визначеного рівня фінансової безпеки підприємства.

Ключові слова: ліквідність, платоспроможність, фінансова безпека, фінансовий леверидж, фінансовий стан.

The article considers topical issues of financial security of enterprises. The definitions of the concept of "financial security" are studied. Factors influencing the financial security of business entities are identified, ways to achieve a certain level of financial security of the enterprise are given.

Key words: liquidity, solvency, financial security, financial leverage, financial condition.

Формування ефективної системи забезпечення фінансової безпеки на підприємстві є однією з найважливіших умов його стійкого зростання, забезпечення позитивних результатів діяльності та досягнення цілей суб'єктів господарювання. В умовах волатильності ринкової кон'юнктури суб'єкти підприємництва особливо гостро реагують на негативний вплив зовнішніх чинників, що, в свою чергу, призводить до виникнення все більшої кількості загроз їх ефективної діяльності. Підвищення рівня ризиків підприємницької діяльності потребує від суб'єктів господарювання формування власної системи забезпечення фінансової безпеки та чіткої детермінації основних факторів впливу.

Проблемі забезпечення фінансової безпеки підприємств значну увагу приділено у працях науковців, таких як О. В. Ареф'єва, О.І. Баранівський, І.О. Бланк, К. С. Горячева, О.І. Захаров, В.В. Коваленко, Ж.В. Кудрицька, Ю.В. Лаврова І.П, Франчук, В.Я. Шевчук, А.Д. Шеремет та інших. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням фінансової безпеки, подальшого дослідження потребує методичне забезпечення діагностики фінансової безпеки підприємства та розробка заходів щодо її забезпечення.

Дослідження аспектів управлінської діяльності призвело до розкриття нового об'єкту фінансового менеджменту – фінансової безпеки.

Аналіз наукової літератури дозволяє з'ясувати сутність поняття «фінансова безпека» (табл. 1).

Таблиця 1.

Підходи до тлумачення поняття «фінансова безпека» підприємства

Автор	Визначення
Бланк Г.В. [1]	кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенціальних загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.
Лаврова Ю.В. [2]	система, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів.
Кудрицька Ж.В. [3]	збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками, характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, здатністю забезпечити її ефективне функціонування та економічне зростання.
Шелест В. В. [4]	фінансовий стан, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх впливів, дозволяє забезпечити ефективну діяльність підприємства за рахунок оптимального залучення майна, переданого установниками в управління в довгостроковому періоді
Горячева К.С. [5]	такий фінансовий стан підприємства, що характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, і по-четверте, ефективним забезпеченням сталого розвитку цієї фінансової системи

Вищезазначені дефініції дозволяють навести узагальнене визначення поняття фінансова безпека підприємства – на нашу думку, це фінансове становище суб'єкта діяльності, яке характеризується комплексом показників, серед яких в першу чергу можна виділити стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, оптимальною сукупністю ресурсів (фінансових і

технологічних), можливістю фінансової системи підприємства забезпечувати виконання місії і досягнення мети достатніми обсягами фінансових ресурсів і забезпечувати сталий розвиток цієї фінансової системи.

Кожне підприємство за допомогою системи фінансового менеджменту створює свою індивідуальну систему фінансової безпеки. В першу чергу серед факторів впливу на її повноту і дієвість виділяється наявна у державі законодавча база, на рівні підприємства сюди відноситься кількість матеріально-технічних та фінансових ресурсів, які можуть забезпечити рівень фінансової безпеки, знання і практичний досвід фінансових менеджерів, які безпосередньо займаються побудовою і підтриманням в «робочому стані» самої системи, в системі кадрового забезпечення важливим є розуміння кожним із працівників важливості забезпечення безпеки фінансової діяльності.

Щоб ефективно і своєчасно ідентифікувати загрози, притаманні підприємству, керівництву доцільно проводити постійний моніторинг та оцінку фінансової безпеки організації. На основі інформації, отриманої в процесі моніторингу, про наявність зовнішніх і внутрішніх загроз слід розробляти систему заходів щодо їх нейтралізації, ліквідації наслідків загроз, а також виробити заходи щодо попередження можливих загроз у майбутньому, що сприятиме підвищенню стійкості функціонування підприємства в майбутньому.

Базовий підхід до формування фінансової безпеки з точки зору її цілей передбачає вибір фінансових інструментів і використання фінансових механізмів залежно від конкретної мети фінансування на кожному етапі розвитку. Підхід до формування системи фінансування з точки зору його джерел передбачає вибір фінансових інструментів залежно від потреб у фінансових ресурсах, від можливостей підприємства по використанню власних коштів на кожному етапі розвитку і наявної фінансової інфраструктури. Підхід до формування системи фінансування з точки зору можливостей підприємства з повернення вкладених фінансових коштів передбачає вибір фінансових інструментів залежно від можливостей підприємства з повернення позикових і вкладених сторонніми інвесторами фінансових коштів і використовуваних фінансових інструментів, а також від перспектив покриття заборгованості підприємства за рахунок прибутку.

Оптимізація структури капіталу являє собою таке співвідношення у використанні власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективне співвідношення між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства.

Одним із підходів щодо проведення оптимізаційних процедур структури капіталу є розрахунок впливу ефекту фінансового левериджу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Ефект фінансового важеля показує, на скільки відсотків підвищується рентабельність власного капіталу підприємства за рахунок залучення позикового капіталу. Проведемо розрахунок рентабельності власного капіталу при різних значеннях плеча фінансового важеля на умовному підприємстві.

Таблиця 1.

Розрахунок рентабельності власного капіталу при різних значеннях плеча фінансового важеля, тис. грн.

Показники	1	2	3	4	5	6
1.Власний капітал	16579454	8289727	6631782	4973836	3315891	0
2.Позиковий капітал	0	8289727	9947672	11605618	13263563	16579454
3.Коефіцієнт оподаткування	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82
4.Ставка відсотка за кредит, %	25	25	25	25	25	25
5.Рентабельність активів, %	31,4	31,4	31,4	31,4	31,4	31,4

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

6.ПК/ВК	0	1	1,5	2,3	4	0
Ефект фінансового левериджу, %	0,0	5,2	7,9	12,1	21,0	0,0
П.3* (п.5 – п.4)* п.6						

Ефект дії фінансового важеля проявляється в прирощенні рентабельності власного капіталу за рахунок використання запозиченого капіталу, незважаючи на те, що ставки відсотків за позикови капітал бувають досить високими. Найкращим співвідношення між власним і позиковим капіталом є 5 варіант, де частка власного капіталу становить 20%, а позикового – 80%. Однак чим більше боргів має компанія у структурі капіталу, тим вищий фінансовий ризик. Це означає, що, незалежно від рівня доходу від своїх операцій, компанія повинна сплачувати як основну суму боргу коли настає термін погашення, так і проценти за нього.

Запропонована методика дозволить планувати оптимальний рівень власного та позикового капіталу для досягнення заданого рівня рентабельності.

Що стосується боргової безпеки, то погіршення фінансової дисципліни дуже часто спричинене значним зростанням дебіторської заборгованості, що свідчить про перетікання коштів з виробничої сфери у фінансову і нестачу обігових коштів. Пропонуємо для підвищення оборотності дебіторської заборгованості скористатися таким методом як факторинг.

Основна формула для визначення плати за факторинг (Ф) така:

$$Ф = С (Д \cdot П \cdot Т + К), \quad (1)$$

де С – сума платіжного документа (відступленої грошової вимоги);

Д – розмір авансового платежу;

П – розмір відсоткової ставки;

Т – середній термін оборотності коштів у розрахунках (середній термін оплати від дебіторів / 365 днів);

К – розмір комісійних за послуги щодо суми рахунків-фактур.

Загальна сума заборгованості замовників підприємству за розрахунками у 2019 році становить 1123363 тис. грн. Банк за факторингом надає 80% авансового платежу від суми боргу.

Отже, підприємство отримає

$$1123363 \cdot 0,8 = 898690,4 \text{ тис.грн}$$

Заборгованість вдалося стягнути з дебітора через 90 днів. За комісійної винагороди у 2% і процентної ставки за кредит у 14% витрати постачальника за факторинговою операцією становитимуть:

$$Ф = 1123363 \text{ тис. грн} \cdot (0,8 \cdot 0,14 \cdot (90/365) + 0,02) = 53490 \text{ тис. грн.}$$

Отже, при використанні факторингу підприємство отримає

$$898690,4 - 53490 = 845200,4 \text{ тис.грн}$$

Розраховуємо ефективність запропонованого заходу.

Залишок ДЗ з використанням факторингу -

$$1123363 - 845200,4 = 278162,6 \text{ тис.грн}$$

Оборотність дебіторської заборгованості після використання факторингу – $10730122/278162,6 = 38,5$

Тривалість обороту – $360/38,5 = 9,4$ дні

Отже, тривалість обороту дебіторської заборгованості після застосування факторингу буде становити 9,4 дні, тоді як до цього вона становила 85 днів.

Встановлено, що фінансова безпека — це стан збалансованості, стійкості до негативних факторів і впливів, здатністю забезпечення фінансовими ресурсами процесів задоволення потреб підприємства та всіх пов'язаних з його діяльністю суб'єктів та забезпечення ефективного функціонування національної економічної системи та економічного зростання. Вчасно й правильно проведена діагностика безпеки дозволить підприємству запобігти кризового стану та зможе попередити банкрутство.

Одним із шляхів досягнення фінансової безпеки підприємства визначено оптимальну структуру капіталу – позикового і власного. Провівши відповідні розрахунки, було визначено, що найкращим співвідношення між власним і позиковим капіталом є 5 варіант, де частка власного капіталу становить 20%, а позикового – 80%. Однак чим більше боргів має компанія у структурі капіталу, тим вищий фінансовий ризик. Це означає, що, незалежно від рівня доходу від своїх операцій, компанія повинна сплачувати як основну суму боргу коли настає термін погашення, так і проценти за нього.

Розрахунок ефективності застосування факторингу як інструменту підвищення фінансової безпеки показав, що при використанні факторингових послуг зменшувалася сума дебіторської заборгованості та знижувався термін її погашення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк Г.В. Управління фінансами підприємств: підручник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 780 с.
2. Лаврова Ю. В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз. *Економічний аналіз*. 2011. № 9, Ч 2. С. 274-277. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.pdf.
3. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>
4. Шелест В. В. Управління фінансовою безпекою довірчого товариства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С. 181-184.
5. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». Київ: Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2006. 20 с.

*Тетяна Тарасенко, Дарина Призенко
(Хорол, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті розглянуто підходи до визначення «фінансової безпеки» та оцінки її рівня. Проаналізовано основні загрози фінансовій безпеці України. Визначено ефективні шляхи вирішення фінансової кризи у державі.

Ключові слова: економічна безпека держави, фінансова безпека, загрози фінансовій безпеці.

Сьогодні перед Україною постала проблема забезпечення безпеки діяльності не тільки суб'єктів господарювання, але в цілому всієї країни. Це пов'язано з негативними зовнішніми та внутрішніми факторами, що призвели до значного підриву економіки країни. Тому зараз виникла необхідність у зміцненні економічної безпеки України. У зв'язку з тим, що однією з головних складових економічної безпеки є фінансова безпека, необхідно, в першу чергу, запроваджувати заходи, щодо її зміцнення. Тому для вибору ефективних інструментів в боротьбі за зміцнення фінансової безпеки необхідно визначити її сучасний стан в Україні.

Розробка ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки держави неможлива без наукового осмислення її економічної сутності, дослідження й розробки методів оцінки та перегляду теоретичних підходів, до забезпечення стабільності й стійкості фінансової системи держави.

Поняття «економічна безпека» увійшло до нормативної лексики наприкінці ХХ ст. і стало повноправним об'єктом дослідження економічної науки. Науковці не дійшли

одностайності у трактуванні терміна «фінансова безпека». У найширшому розумінні – це такий стан бюджетної, грошовокредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Оцінка рівня фінансової безпеки повинна відбуватися з урахуванням дотримання таких принципів:

- 1) адекватності оціночних параметрів сутності процесів, що є предметом аналізу;
- 2) комплексності (врахування усіх факторів, що впливають на ту чи іншу небезпеку чи загрозу);
- 3) виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз;
- 4) послідовності оціночних заходів;
- 5) можливості вжиття необхідних запобіжних, профілактичних або корегуючих заходів щодо реальних чи потенційних небезпек і загроз.

Забезпечення економічної безпеки держави в умовах фінансових криз розглядалося вченими досить давно, але з часом кризи відбуваються все частіше, а рецепт їх попередження чи боротьби з їхніми наслідками так і не знайдений. Минула світова фінансова криза у черговий раз продемонструвала, що не можна залишати без належного правового забезпечення багато процесів у фінансовій системі кожної держави. Очевидна вразливість національних фінансових систем перед явищем подібних глобальних катаклізмів знову піднімає проблему мінімізації їх негативних наслідків для кожної держави. Нестійкість світової фінансової системи є величезною загрозою для кожної держави, яка надає нового змісту та актуальності забезпеченню фінансової безпеки держави.

Фінансова криза є серйозною соціально-економічною проблемою сучасності. Незважаючи на масштаби наукових розробок, досі погляди науковців на багато принципів питань фінансових криз, зокрема тих, що стосуються самого визначення цього явища, його природи, причин і механізмів прояву, відрізняються. На думку вчених, в історії розвинених держав мали місце 39 міжнародних фінансових криз. Кожна з них носила все більш охоплюючий характер та спричиняла масштабніші руйнівні наслідки.

Починаючи з 30-х років минулого століття фінансові кризи виникають усе частіше і стають більш руйнівними. За фінансово-кредитним словником, криза – це «...глибокий розлад, період загострення протиріч в процесі розвитку будь-якої сфери людської діяльності» [1]. Одні науковці у своїх наукових працях пишуть проте, що криза – об'єктивний процес, що призводить до оптимізації системи або до її знищення у разі неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися, адже це ставлення ґрунтується на діалектичній єдності основних тенденцій в існуванні системи – сталого функціонування та розвитку, що поступово змінюють одна одну [2].

Інші науковці розглядають таке поняття, як «фінансова криза» та стверджують, що це явище передбачає виникнення якісних змін в економічній системі, які спричиняють порушення пропорцій у розвитку, його призупинення, видозміни чи руйнування фінансової системи країни або світових ринків у цілому [3].

Одним із ефективних шляхів вирішення фінансової кризи у державі являється залучення нових інвестицій, що може здійснюватися кількома способами:

1. Збільшити розмір внутрішнього ринку, що зробить його більш привабливим для прямих інвестицій. Україна послідовно намагається створити єдиний ринок зі своїми сусідами. Поступово створюється ринок, де проникнення товарів і послуг не зустрічало б жодних перешкод, не стикалося б з невизначеністю умов. При цьому враховуємо інтереси партнерів, йдемо на певні компроміси, навіть поступки. Але скоро ці поступки окупляться сторицею. Великий ринок ЄС є стимулом для підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

2. Діловий клімат у державі, її привабливість для довгострокового переміщення капіталів усе ще є незадовільними. Доволі часто програємо в «конкуренції юрисдикцій» – працюючий

в Україні бізнес нерідко реєструє власність та угоди за кордоном. І майже завжди справа не у податковому режимі і не у відсутності законодавства, що відповідає сучасним вимогам (його треба, звичайно, удосконалити, воно ще недостатньо гнучке і не надає всього набору інструментів для бізнесу). На наш погляд, головна проблема – недостатня прозорість та підконтрольність суспільству державного апарату, у першу чергу, контролюючих органів та судової системи [4]. Крім того, у державі поширені корупційні діяння. За цих умов найбільш ефективною поведінкою для підприємця є недотримання норм чинних нормативно-правових актів, а нівелювання впливу цих нормативно-правових актів на власний бізнес за допомогою різного роду покровителів. Негативним наслідком даної ситуації, крім корупційних діянь, буде і те, що представники нечесного бізнесу у власній діяльності будуть використовувати покровителів для боротьби та витіснення з ринку конкурентів. І масштаб залучення можливостей державного апарату включає в себе чиновників фіскальної служби, судової системи, правоохоронців та інших. Усі ці заходи проводяться замість того, щоб підвищувати економічну ефективність своїх підприємств та розбудовувати ринкову економіку в нашій державі.

Основним завданням держави у цій сфері є зменшення непотрібних перепон для розвитку підприємницької діяльності на території України. Дійсно, розвиток підприємництва в Україні буде підвищувати рівень вітчизняної фінансової безпеки держави. Потрібно змінити окремі елементи виконавчої і судової влади, а також прибрати обвинувальний «зв'язок» правоохоронних, слідчих, прокурорських і суддівських органів. Вилучити з кримінального законодавства всі елементи радянського правосвідомості, усі нюанси, які дозволяють робити з господарського спору кримінальну справу на одного з учасників.

Розробка та прийняття уніфікованих методологічних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки допоможе запровадити комплекс практичних заходів з попередження, ліквідації та мінімізації кризових явищ у фінансово-кредитній сфері, нормалізації грошового обігу, вдосконалення бюджетної системи, оптимізації державних запозичень, поліпшення інвестиційного клімату, що є особливо важливим в сучасних посткризових умовах розвитку економіки. Отже, поглиблення кризових явищ в економіці України вимагає об'єктивної оцінки (з точки зору фінансової безпеки) політики фінансової стабілізації, відповідно до вимог міжнародних фінансових організацій. Вирішення зазначеної проблеми потребує внесення корективів у політику економічних реформ, вжиття адекватних дій з боку уряду, зокрема, у сфері фінансової безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Финансово-кредитный словарь. URL: http://www.rubricon.com/ifc_1.asp.
2. Дацюк І. В. Сутнісна характеристика кризи підприємств. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. №2 (28). С. 165-170.
3. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. *Економіка України*. 2010. №1. С. 69-75.
4. The Business Environment in Ukraine: New Country, Old Problems, More Hope [Electronic resource].

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ГЛОБАЛЬНОМ РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Система высшего образования, открытая в сторону мирового сообщества, становится все более актуальной. В связи с этим, интернационализация образовательных услуг может стать одним из ключевых направлений национальной стратегии. Из этого следует необходимость глубокого сравнительного анализа образовательного опыта и практик интернационализации систем высшего образования стран глобального рынка.

Ключевые слова: интернационализация, высшее образование, глобальный рынок высшего образования.

The system of higher education, open towards the world community, is becoming more and more relevant. In this regard, the internationalization of educational services can become one of the key directions of the national strategy. This implies the need for a deep comparative analysis of the educational experience and practices of internationalization of higher education systems in the countries of the global market.

Keywords: internationalization, higher education, global higher education market.

Производство знаний в XXI веке стало одним из наиболее востребованных и перспективных продуктов человеческой деятельности, способных непосредственным образом стимулировать экономический рост страны. Рынок услуг высшего образования (ВО) играет ключевую роль в развитии современного общества. В зависимости от степени зрелости национальных систем ВО можно выделить модели ВО во взаимосвязи с моделями интернационализации (рис.1.).

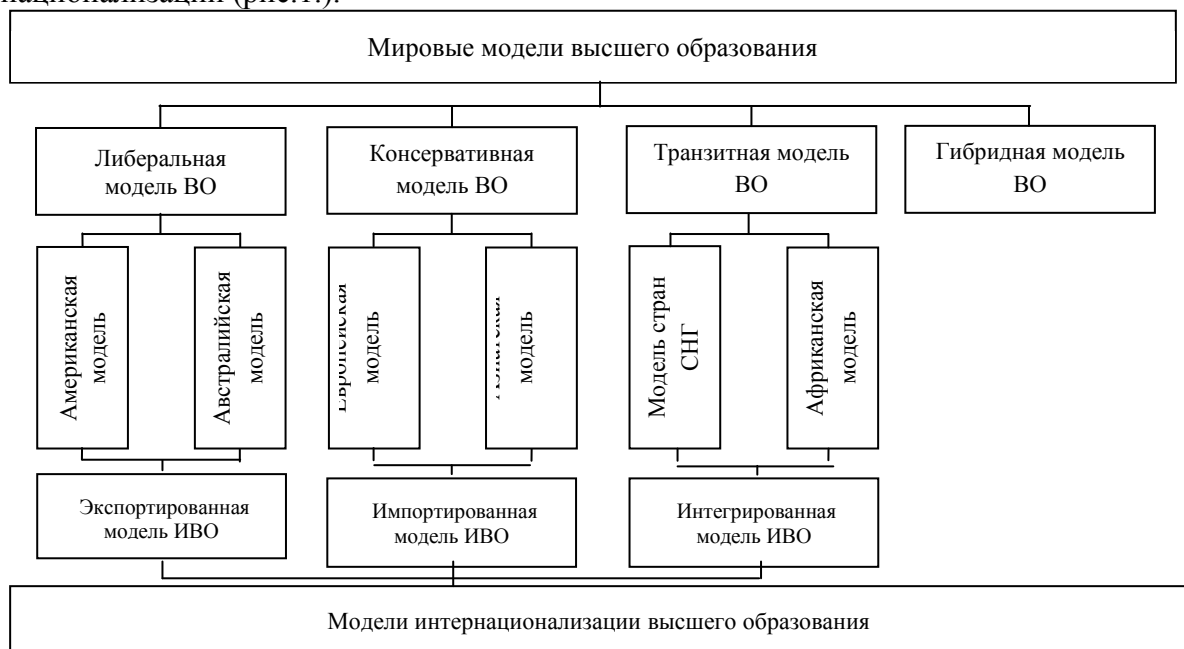

Рис. 1. Взаимосвязь моделей высшего образования и моделей интернационализации [разработано автором]

Мировые модели высшего образования необходимо рассматривать в качестве базовых моделей высшего образования: а) *либеральная* (англосаксонская) модель «образование на экспорт» для группы развитых стран (США, Канада, Австралия, Новая Зеландия и др.); б) *консервативная* (азиатская) модель, характерная для группы быстроразвивающихся стран,

уже создающих у себя образовательные системы по образцу развитых стран (*Китай, Япония и др.*); в) *транзитная* (догоняющая) модель для группы отстающих стран, только начинающих создавать образовательные институты (*Вьетнам, Филиппины, Индонезия и др.*); г) *гибридная модель* – заимствование элементов вышеназванных моделей (*Африка*).

Для сравнительного анализа этих моделей автором были отобраны следующие показатели: наличие национальной стратегии интернационализации высшего образования (ИВО); уровень мобильности студентов; участие стран или ВУЗов в рейтингах, учитывающих показатели интернационализации.

1. Наличие стратегии ИВО. В большинстве государств мира интернационализация является естественным шагом в условиях глобализирующегося мира. Стратегия ИВО на национальном уровне является воплощением реакции на воздействие глобализации, учитывающей национальные особенности и возможности ВО [8, с. 7]. Национальные стратегии ИВО предполагают два противоположных направления: интернационализацию обучения и национализацию его целей [7, с. 10]. Существуют некоторые противоречия между универсальной и специфической стратегией интернационализации высшего образования [11, с. 6; 13, с. 201]. Стратегия ИВО не распространено явление: 80% стран мира не имеют национальных стратегий ИВО. Лишь 11% стран располагают официальной стратегией в этом направлении.

Американская модель ИВО. В данной категории страны с многолетними традициями развития высшего образования, являющиеся генераторами интеграционных процессов. Стратегии ИВО этих стран подробны и охватывают большинство областей интернационализации [10]: привлечение талантливых иностранных студентов, преподавателей и исследователей; ориентация на обеспечение качественного образовательного процесса; брендинг системы ВО.

Австралийская модель ИВО. Данная категория включает целый континент Австралию и наиболее близкую к нему – Новую Зеландию. Стратегия ИВО Австралии основана на трех основных принципах [9, с. 22]: укрепление международной репутации Австралии как ведущего поставщика образовательных услуг; углубление международного взаимодействия; повышение международной конкурентоспособности. В Новой Зеландии государственная образовательная стратегия нацелена на достижение образованием мирового уровня [4] и устанавливает три цели: превосходное образование и студенческий опыт (качественное образование для иностранных студентов; обеспечение условий безопасности в стране для иностранцев); устойчивое развитие (объединение лучших международных образовательных практик; диверсификация контингента иностранных студентов).

Азиатская модель ИВО. Важным событием международного высшего образования последних лет является формирование международных образовательных хабов. Их создание в азиатском регионе стало возможным благодаря совместной работе ВУЗов, центров международного сотрудничества и исследовательских организаций. Национальный план реформы и развития образования этих стран подразумевает: сотрудничество с ЮНЕСКО и другими международными организациями; изучение и разработка политики в области образования; создание платформы для международного обмена; привлечение иностранных студентов в ВУЗы; обеспечение выпускников рабочими местами в стране.

Европейская модель ИВО. Страны европейской модели заинтересованы в развитии ИВО, однако, не так много стран располагает отдельной стратегией ИВО [1, с. 13]. Многие страны находятся на стадии разработки стратегии ИВО.

Модель ИВО стран СНГ. Эта модель характеризуется общими базовыми исходными позициями, исторически схожими элементами в образовательной политике стран, а также наличием совместных проектов сотрудничества в сфере ВО. Ориентирами развития в рамках СНГ можно назвать повышение качества образования, ИВО на национальном и институциональном уровнях, повышение уровня экспорта высшего образования. Стратегия ИВО – это нечастое явление для стран СНГ.

Модель ИВО африканских стран. ИВО африканских стран пострадала от колониализма и

до сих пор ощущаются последствия этого. Внедренные образовательные реформы, осуществляемые с помощью программ структурной перестройки, направлены на обеспечение большего контроля над принудительной международной помощью [3].

Таким образом, процесс ИВО должен опираться на стратегию, являющуюся частью национальной политики. Пока лишь немногие государства поддерживают процесс ИВО, создавая и реализуя конкретную стратегию на национальном уровне, а также на уровне ВУЗов. Большинство стран разработали общие стратегии развития, в которых содержится раздел или указано направление ИВО.

2. *Мобильность студентов.* Автором были проанализированы потоки входящей и исходящей студенческой мобильности в мире. Согласно последним данным исследований UNESCO (2019-2020 гг.), в мире насчитывается около 5,5 млн. мобильных студентов [2] (рисунок 2).

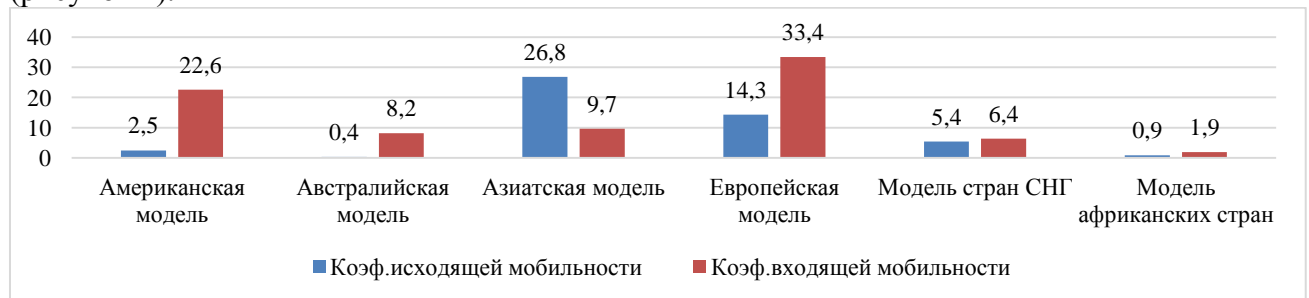

Рис. 2. Показатели коэффициентов исходящей и входящей мобильности по моделям интернационализации высшего образования [разработано автором]

Представленные данные отражают общемировые тенденции студенческой мобильности с учетом проводимых странами политик по привлечению международных студентов. Можно сделать вывод, что страны применяют различные тактики, методы, инструменты стимулирования мобильности. В настоящее время существует две основные модели, характеризующие мобильность по типу предпринимаемых мероприятий: планомерная либеральная модель (американская, австралийская); планомерная или частично планомерная, консервативная или хаотичная модель (европейская, азиатская, стран СНГ, африканских стран).

К странам, составляющим топ стран по привлекательности среди международных студентов, относятся США (984 тыс. чел. – 18,6% от общего количества международных студентов в мире), Великобритания (435 тыс. чел. – 8,2%), Австралия (381 тыс. чел. – 7,2%), Канада (209 тыс. чел. – 4%), Германия (258 тыс. чел. – 4,9%), Япония (164 тыс. чел. – 3,1%). Международные студенты в этих странах в основном являются выходцами из стран Азии, составляя 92% от всех международных студентов в Японии, 82% от всех международных студентов в Австралии, 73% в США, 59% в Канаде, 49% в Великобритании и 30% в Германии. На данный момент студенты перемещаются в основном между 6 целевыми (США, Австралия, Германия, Канада, Великобритания и Япония) и 23 (Канада, КНР, Индия, Франция, Германия, Греция, Италия и др.) странами происхождения. В ближайшие годы в Южной, Западной и Центральной Азии и Центральной Европе могут развиваться новые тенденции ИВО. Такие страны как Египет, Иран, Польша, Румыния, Венгрия и др. могут продемонстрировать иной темп развития, по сравнению с сегодняшним.

Согласно приведенным данным студенты из Азии составляют самую большую группу международных студентов (1,56 млн. чел. в 2019 году), из которых 612 тыс. человек – граждане Китая. Три четверти азиатских студентов обучаются в 3 странах, среди которых США (44%), Австралия (16%) и Великобритания (15%). Индия и Китай на данном этапе демонстрируют неудовлетворенный спрос в получении высшего образования. Значимым регионом по количеству студентов, уезжающих учиться за рубеж, является Европа (782 тыс. чел. в 2019 году). Студенты предпочитают не покидать территорию Европы (82% из них выбирают для обучения другие страны Европы). Таким образом, можно сделать вывод, что мировое усиление тенденций ИВО выводит на повестку дня пересмотр в целом

национальных моделей образования в условиях мировой конкуренции.

3. *Участие в международных рейтингах, учитывающих показатели ИВО.* На рис. 3 представлены данные динамики количества ВУЗов по моделям ИВО, вошедших в рейтинги, учитывающие показатели ИВО.

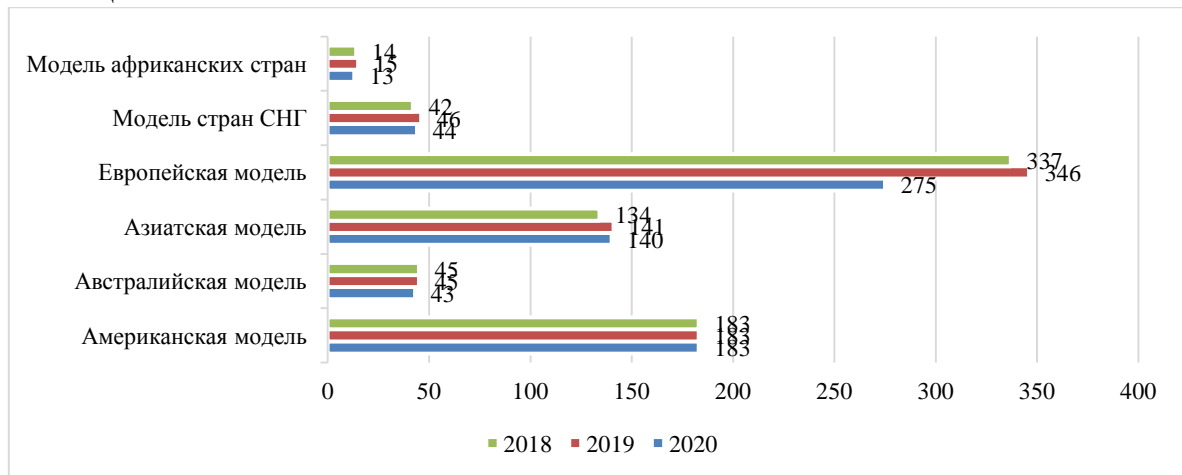

Рис. 3. Динамика количества ВУЗов, вошедших в рейтинг QS Rankings по моделям интернационализации высшего образования, 2018-2020 гг. [12]

Данные свидетельствуют о том, что европейская модель занимает лидирующую позицию по сравнению с другими моделями. Австралийская модель демонстрирует развитие в последние три года. Страны австралийской модели ИВО входят в перечень стран, которым характерен высокий уровень экспорта услуг ВО. Азиатские страны повышают рейтинги университетов, внедряют англо-саксонскую модель ВО, что позволяет им успешно конкурировать. По мере того, как на Западе количество талантливых исследователей и финансирование сокращается, сближение западных и азиатских университетов в глобальных рейтингах будет ускоряться.

Проведенное исследование позволило определить основные тенденции трансформации государственных рынков в международные сегменты глобального образовательного пространства. Пришло понимание интернационализации как не только естественного процесса взаимодействия академических пространств, но и как политического, дипломатического, культурного, экономического инструмента. Во многих государствах проблема интернационализации высшего образования выходит за рамки интересов ВУЗа, будучи в политической, культурной и экономической повестке дня правительств. Это доказывает целесообразность разработки модели ИВО не только на уровне ВУЗа, но на национальном уровне.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Anestiade, V., Barbalat, P., Beniuc, V. etc.. *Integrarea europeană prin educație și învățământ. Revista Didactica Pro, revistă de teorie și practică educațională.* 2003. Vol. 22, №6, P. 4-20.
2. *Data for the Sustainable Development Goals UNESCO UIS.* UNESCO Institute of Statistics ©2020. URL: <http://uis.unesco.org/>. (дата обращения 17.11.2020).
3. *Draft policy framework for the internationalization of higher education in South Africa.* In: *Government Gazette Staatskoerant.* 2017. Vol. 622, №40815. P. 1-60.
4. *International education strategy 2018–2030.* Think New. Education New Zealand ©2016. URL: <https://enz.govt.nz/about-enz/international-education-strategy/>. (дата обращения 19.11.2020).
5. *Internationalization of Tertiary Education Services in Singapore.* Asian Development Bank ©2020. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156243/adb-wp388.pdf>. (дата обращения 19.11.2020).
6. *Japanese Higher Education Policy for Internationalization.* JAFSA - Japan Network for International Education ©2020. URL: <http://www.jafsa.org/archives/001/201807/>

- JAFSA%20Session_Tetsuhito%20Minami%20(NAFSA2018).pdf. (дата обращения 19.11.2020).
7. Kerr, C. The internationalisation of learning and the nationalisation of the purposes of higher education: Two “laws of motion” in conflict? *European Journal of Education*. 1990. Vol. 1, № 25. P. 5–22.
 8. Kreber, K. Different perspectives on internationalization in higher education. *New Directions for Teaching and Learning*. 2009. № 118. P. 1–14.
 9. National Strategy for International Education 2025. Canberra: Australian Government Department of Education and Training, 2016. 32 P.
 10. *Succeeding Globally Through International Education and Engagement*. U.S. Department of Education International Strategy Updated November 2018. U.S. Department of Education. November 2018. URL: <https://sites.ed.gov/international/files/2018/11/Succeeding-Globally-Through-International-Education-and-Engagement-Update-2018.pdf>. (дата обращения 19.11.2020).
 11. Teichler, U. Internationalisierung der Hochschulen. *Das Hochschulwesen*. 2002. Vol. 1, №50. P. 3–9.
 12. *Top Universities. Worldwide university rankings, guides & events*. QS Quacquarelli Symonds Limited 1994-2020 © 2020. URL: <https://www.topuniversities.com/>. (дата обращения 19.11.2020).
 13. Трифонова, Л.И. Стратегия интернационализации высшего образования. *Современные образовательные технологии в мировом учебно-воспитательном пространстве: материалы VIII междунар. науч.-практ. конф.*, г. Новосибирск, 2016 г. Новосибирск, 2016. №8. С. 199-206.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ / МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ

Дарина Призенко, Тетяна Тарасенко
(Хорол, Україна)

ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглянуто поняття «конфлікт» та «конфліктна ситуація» і розкрито природу конфлікту в організаціях. Визначено можливі напрями управлінської діяльності щодо попередження виникнення конфліктів.

Ключові слова: конфліктна ситуація, конфлікт, організація.

Суспільство як цілісне утворення характеризується складною системою відносин – економічних, соціальних, політичних, етичних, духовних тощо. В основі цих відносин лежать потреби й інтереси людей. Виникнення перепон на шляху реалізації цих потреб і інтересів, цілей і очікувань призводить до загострення суперечностей між людьми та соціальними групами, породжує напруженість і кризові ситуації, що веде до відкритої конфронтації та конфліктів. [2]

Колись у літературі обговорювалась так звана теорія безконфліктності. Проте як суспільство, так і особистість розвиваються відповідно до законів діалектики: нове приходить через заперечення старого, а отже, і через конфлікти. [4]

Особливе місце займають конфлікти в організаціях.

Організація – це не тільки виробничо-технологічне об'єднання людей і засобів виробництва. Це також і колектив трудівників, які об'єднують свої зусилля і здібності для розвитку виробництва, беруть активну участь у вирішенні соціально-економічних проблем. Організація – це така сукупність людей, в якій індивіди об'єднані певними зв'язками і відносинами.

Організації виконують різноманітні функції та відрізняються одна від одної за напрямом діяльності їх членів, рівнем організації та згуртованості, кількісним складом.

Будучи найважливішою основою суспільства, організація об'єднує і координує поведінку людей, що спеціалізуються на різних типах діяльності, включає їх в єдиний трудовий процес, вирішує не тільки завдання виробництва, а й створює умови для розвитку своїх членів. У безпосередньому спілкуванні формуються первинні уявлення людей, думки, закріплюються звички, проявляються схильності, затверджується соціальна репутація працівників. Проте разом із солідарними діями в трудових колективах виникають і конфлікти. [2]

Існують різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріччя, яке приймає форму розбіжностей, якщо мова йде про взаємодію людей.

Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в основі їх завжди лежить відсутність згоди. Тому *конфлікт* можна визначити як відсутність згоди між двома або більше сторонами, які можуть бути фізичними особами або групами. Кожна сторона робить все можливе, щоб була прийнята її точка зору, і перешкоджає це зробити іншій стороні.

Відмінність людей у поглядах, розбіжність сприйняття й оцінок тих чи інших подій досить часто призводить до спірної ситуації. Якщо до того ж така ситуація становить загрозу для досягнення поставлених цілей хоча б одному з учасників взаємодії, то виникає конфліктна ситуація.

Таким чином, *конфліктна ситуація* – це суперечливі позиції сторін з будь-якого приводу, прагнення до протилежних цілей, використання різних засобів з їх досягнення, розбіжність інтересів, бажань тощо. [5]

Конфліктна ситуація переростає в конфлікт тільки за наявності дій обох сторін. Найбільше це проявляється в бригадах, ланках, змінах тощо, тобто там, де створюються матеріальні цінності й вирішуються основні проблеми виробництва.

Конфлікт практично проявляється у високому рівні напруженості між членами колективу; зниженні працездатності, як наслідок - погіршення виробничих і фінансових показників.

Конфлікти в організаціях є результатом суперечностей, викликаних розбіжністю інтересів, норм поведінки, цінностей людей. Серед них виділяють такі типи суперечностей: організаційні, виробничі, ділові, інноваційні.

Конфлікт в організації – це відкрита форма існування суперечностей інтересів, що виникають у процесі взаємодії людей при вирішенні виробничих і особистих питань.

Про можливість конфлікту в організації може сигналізувати соціальна напруженість у колективі. Її характеризують:

- усвідомлення більшістю членів трудового колективу явних порушень принципу соціальної справедливості та готовність знайти вихід із ситуації через ту чи іншу форму конфлікту;
- відхилення від нормальної співпраці в трудовому колективі, яка характеризує соціальні відносини в процесі трудової діяльності;
- порушення нормальних відносин і неадекватні дії учасників взаємодії. [2]

Організаційний конфлікт може приймати безліч форм. Якою б не була природа організаційного конфлікту, менеджери повинні проаналізувати його, зрозуміти і вміти керувати ним.

Коли конфлікт в організації некерований, це може призвести до конфронтації (коли структурні підрозділи організації або члени мікро- або макроколективу перестають співпрацювати і спілкуватися один з одним).

Зрештою подібна ситуація роз'єднання призведе до деградації колективу і організації в цілому.

Більшість асоціюють конфлікт з агресією, суперечками, ворожістю, війною і т.п. В результаті існує думка, що конфлікту по можливості необхідно уникати або негайно вирішувати, як тільки він виникне.

Проте слід мати на увазі, що конфлікт разом з проблемами може приносити і користь організації. У зв'язку з цим менеджери часто свідомо стимулюють конфлікт, щоб оживити організацію, яка "загниває". Вважається, що якщо в організації, трудовому колективі немає конфліктів, то там щось не в порядку. У житті не буває безконфліктних організацій. Важливо, щоб конфлікт не був руйнівним. Якщо люди уникають конфронтації, то організація не здорова. Тому завдання менеджера – спроектувати конструктивний конфлікт, звідси конфлікти – це нормальне явище. Для організації вважається здоровим наявність конфлікту, і щоб отримати вигоду з конфлікту, потрібна відкрите, невороже, повне підтримки навколишнє середовище. Якщо такі інгредієнти існують, то організація від конфліктів стає краще, оскільки різноманітність точок зору дає додаткову інформацію допомагає виявити більше альтернатив чи проблем.

Однак не слід скидати з рахунків і той факт, що окремі, найчастіше міжособистісні конфлікти носять руйнівний характер. Про це також повинен знати менеджер, так як у спільній діяльності беруть участь люди, різні за своєю професійною підготовленістю, життєвим досвідом, індивідуальними рисами характеру, темпераменту і т. п. Ці відмінності неминуче накладають свій відбиток на оцінки і думки у значимих для особистості та організації питань, породжують часом протиріччя, яке, як правило, супроводжується емоційним збудженням і часто переростає в конфлікт. У деяких випадках зіткнення оцінок і думок заходять настільки далеко, що інтереси справи відходять на задній план, всі думки конфліктуючих спрямовані на боротьбу, яка стає самоціллю, що в кінцевому рахунку негативно позначається на розвитку організації.

Головне завдання менеджера полягає в тому, щоб вміти визначити і "увійти" у конфлікт на початковій стадії. Встановлено, що, якщо менеджер входить у конфлікт на початковій фазі, він розв'язується на 92%; якщо на фазі підйому – на 46%; а на стадії "пік", коли

пристрасті загострилися до межі, конфлікти практично не розв'язуються чи розв'язуються дуже рідко.

Коли сили віддані боротьбі (стадія "пік"), настає спад. І, якщо конфлікт не вирішено, у наступному періоді, він розростається з новою силою, тому що в період спаду можуть бути притягнуті для боротьби нові способи і сили. [5]

Тому, у всіх ситуаціях, якщо це тільки можливо, необхідно попереджати негативні конфлікти. У конфлікти потрібно втручатися таким чином, щоб ситуація не вийшла з-під контролю. Для цього керівнику необхідно:

- усвідомити і прийняти те, що між окремими людьми та групами людей є розбіжності в сприйнятті цінностей, понять, в очікуваннях і потребах;
- бути відвертим щодо себе і працівників;
- приділяти достатньо уваги і зусиль для того, щоб більше дізнатися про своє оточення;
- ніколи не думати, що ти завжди правий, а підлеглі ні;
- ніколи не ображатися, якщо інші не підтримують твої ідей;
- уважно слухати, що говорять працівники;
- дозволяти співробітникам повністю висловлювати свої думки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мурашко М.І. Менеджмент персоналу: Навч.-практ. посібн. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2002. 311 с.
2. Прибутько П.С. Конфліктологія: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: КНТ, 2010. 131 с.
3. Пушкар Р. М., Тарнавська Н. П. Менеджмент: теорія та практика. Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 486 с.
4. Чмут Т. К. Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: Навч. посібн. 6-тє вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2007. 320 с.
5. Щебликіна І.О., Грибова Д.В. Основи менеджменту: навч. посібн. Мелітополь : ВБ «ММД», 2015. 479 с.

УДК 658.8

*Наталья Трушкевич
(Минск, Беларусь)*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ЛИЧНЫХ ПРОДАЖ НА РЫНКЕ B2B

В статье рассмотрены современные технологии личных продаж. Оценивается практический опыт и направления использования личных продаж в условиях цифровой экономики. Показаны возможности применения цифровых технологий организациями без увеличения затрат. Приводится методика оценки эффективности вебинаров.

Ключевые слова: *личные продажи, мессенджер, цифровые технологии, вебинары, эффективность.*

The article deals with modern technologies of personal sales. Practical experience and directions of using personal sales in the digital economy are evaluated. The possibilities of using information technologies by organizations without increasing costs are shown. The method of evaluating the effectiveness of webinars is given.

Keyword: *personal sales, messenger, digital technologies, webinars, efficiency.*

В практике работы белорусских предприятий чаще всего используются традиционные формы личных продаж. То есть работа большинства менеджеров по продажам строится на классической форме установления личных контактов с потенциальными покупателями. Безусловно, такой подход отличается высокой результативностью. Однако эффективность классических личных продаж иногда остается низкой, так как они требуют существенных временных и материальных затрат менеджеров по продажам и продвижению.

Развитие информационных технологий и их широкое применение в практике продвижения продукции позволяет существенно удешевить процесс личных продаж. Не случайно, что предприятия в настоящее время отдают предпочтение интернет-продвижению, как наиболее экономичному и весьма результативному способу. В связи с этим представляет интерес, как в теоретическом, так и в практическом аспектах, исследование возможностей снижения затрат на личные продажи за счет использования современных информационных технологий.

Появились новые мессенджеры, вебинары, создаются омниканальные платформы. Все это существенно расширяет возможности для менеджеров по продажам широко пользоваться различными видами связи с клиентами, а главное для личных продаж обеспечить взаимную не только голосовую, но и видеосвязь.

Создано много компьютерных программ и платформ, которые являются доступными для всех участников рынка B2B. Хотелось бы отметить веб-сервис Blinger, который может помочь бизнесу упростить поддержку клиентов и ведение продаж при помощи таких мессенджеров, как WhatsApp Messenger, Viber, TelegramMessenger, FacebookMessenger и ВКонтакте. Blinger позволяет установить на сайт виджет с мессенджерами для приема обращений клиентов в Helpdesk или CRM, сократить поток SMS с помощью API.

Отметим, что незаслуженно игнорируются достоинства вебинаров представителями рынка B2B, для которого личные продажи стоят на первом месте среди остальных инструментов продвижения. В данном случае общение с аудиторией ведется при помощи web-технологий в режиме прямой трансляции. В силу своей экономической и технологической доступности вебинары в качестве инструмента продвижения могут использовать любые организации. Они заслуживают пристального внимания, так как результативность работы в данном случае очень высокая. Накопленный опыт проведения вебинаров показал, что каждый пятый посетитель вебинара может стать покупателем, то есть показатель конверсии достигает 20%.

Вебинары активно входят в маркетинговую практику малых и крупных предприятий. Такое широкое применение вебинары получают, поскольку позволяют добиться следующих целей:

- обеспечивать рост продаж от 20 до 70 процентов;
- сократить цикл продаж;
- успешно позиционировать компанию независимо от ее размера;
- опосредовать выпуск новой продукции или услуги, т.е. содействовать изучению спроса еще до фактического вывода продукции (услуги) на рынок;
- открыто оказывать влияние на ключевых лиц, принимающих решение о покупке;
- получить возможность прямой и мгновенной интеракции с покупателями;
- зарекомендовать организаторов и ведущих вебинаров как опытных специалистов;
- тестировать воздействие рекламных кампаний;
- охватить неограниченное количество аудитории.

Вебинары расширяют возможности представления продаваемых товаров и услуг путем использования следующего инструментария:

- слайдовые презентации;
- видео в режиме реального времени;
- VoIP (аудиосвязь через компьютер в режиме реального времени с использованием наушников или колонок);

- whiteboard (електронна дошка для коментарієв, на якій ведучий і слухачі можуть залишати позначки або коментувати пункти слайдової презентації);
- текстовий чат – для сеансів запитів і відповідей в режимі реального часу, проводимих тільки для учасників конференції, в чаті можливо як групове (повідомлення видно всім учасникам) так і приватне спілкування (розмова між двома учасниками);
- голосування і опитування (дозволяють ведучому опитувати аудиторію, надаючи на вибір кілька варіантів відповідей);
- віддалений робочий стіл, спільне використання додатків (коли учасники можуть переглядати все, що вже було відображено на їх моніторі ведучим веб-конференції; деякі додатки спільного використання мають функції віддаленого робочого столу, що дозволяє учасникам частково керувати комп'ютером (екраном) ведучого);
- трансляція запису (розміщується по унікальному веб-адресу, для наступного перегляду і прослуховування будь-яким користувачем).

В першу чергу вебінари ефективні в продажах в B2B-секторі, особливо в сфері послуг. Наприклад, фінансові або страхові послуги. Тут практично будь-який продукт або сервіс варто супроводжувати вебінаром.

Багато помиляються, вважаючи, що вебінари – це технологічно складне і дороге заходження. Насправді вебінар вимагає мінімальних витрат, в місяць можна провести серію високоєфективних вебінарів. При цьому організатору не потрібно ніякого спеціального навчання. Будь-яка людина, яка хоча б мінімально знайома з інтернетом, зрозуміє систему пристрою вебінара. Спеціального програмного забезпечення і обладнання також не потрібно – тільки комп'ютер і доступ в інтернет (сервіс надається через «хмара»).

Тому актуальним буде рекомендувати використовувати вебінари для просування складно-технічної продукції, так як є можливість візуалізації використання, що важливо для споживачів перед придбанням. Найголовніше перевагою вебінарів є висока результативність при мінімальних витратах.

Актуальним на сьогоднішній день для учасників ринку B2B залишається питання, як розрахувати результативність проведення вебінара, які показники використовувати для оцінки. Існують певні складності в розрахунках результативності застосування комунікативних інструментів, так як багато факторів, що впливають на результат важко виміряти і оцінити. Але, незважаючи на це можна запропонувати систему показників, на основі яких всі суб'єкти ринку B2B зможуть судити про ефективність проведених заходження:

1. Конверсія посадочної сторінки (відношення кількості відвідувачів сторінки до кількості реєстрацій).

Цей показник можна отримати, підключившись до landing page системи статистики і аналізу відвідуваності веб-сайтів Google Analytics або Яндекс. Метрику, налаштувати цілі для реєстрації. Система покаже кількість реєстрацій і відсотковий показник конверсії. Крім цього способу, можна розрахувати кількість реєстрацій за певний період часу, розділити на загальну кількість відвідувань і помножити на 100.

2. Коефіцієнт участя (відношення кількості реєстрацій до кількості учасників вебінара). Цей показник можна розраховувати як в цифровому, так і в відсотковому відношенні. Визначаємо, який % реєстрацій вдалося конвертувати в учасників.

3. Показник середньої тривалості перебування слухачів в вебінарній кімнаті. Можна судити про те, як змінювалося кількість людей в час проведення вебінара, скільки людей залишилося до кінця проведення.

4. Кількість заявок на участь в вебінарі.

Показник відображає, чи є ваше запрошення про продаж продуктів/послуг цікавим для слухачів.

5. Экономическая эффективность вебинаров.

Экономическая эффективность вебинаров, как и любого другого коммуникативного инструмента, может рассчитываться по следующей формуле:

$$\text{Эффективность} = \frac{\text{Эффект}}{\text{Затраты}} \times 100\%$$

При этом эффект, соответственно, определяется как разница между доходами и затратами на реализацию мероприятия (вебинара). Основные затраты на осуществление вебинара складываются из сумм, потраченных на аренду площадки для вебинаров, гонорара лектора, заказа презентации, рекламы вебинара. Также на стоимость вебинара влияет функционал сервиса, качество трансляции и ряда других факторов. Доходы представляют собой, полученные на основе заключенных договоров на оказание услуг или продажу товаров денежные средства.

Используя в своей практике приведенные показатели эффективности, предприятия могут позволить открыть для себя новые эффективные коммуникативные инструменты, такие как вебинары и другие цифровые технологии.

Причина, по которой вебинары получают огромное применение, заключается в том, что они нивелировали границы рынка и теперь компания любого размера, даже начинающий предприниматель, может оказаться ведущим лидером в короткий срок на рынке.

Таким образом, вебинары становятся одним из важнейших инструментов продвижения программных продуктов и услуг. Ожидается, что этот эффективный способ продвижения, который по содержанию близок к личным продажам, будет находить все более широкое применение и особенно на рынке B2B. Он также может стать основным инструментом продвижения технологий, рынок которых интенсивно развивается.

В заключении можно делать вывод о том, что использование и развитие белорусскими предприятиями новых направлений цифровых технологий личных продаж открывает широкие возможности для повышения эффективности компании, удобно технически и выгодно с экономической точки зрения тем, что поддержка пользователей может осуществляться при минимальных издержках.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Вебинар как инновационный маркетинговый инструмент: его место и роль в системе продвижения образовательных услуг. URL: <https://sovman.ru/article/0404/> Дата доступа: 11.03.2020
2. Мессенджеры России: цифры и тренды 2017. URL: <http://blog.br-analytics.ru/messendzhery-vesna-2017/> Дата доступа: 11.03.2020
3. Современные технологии личных продаж. URL: https://brgu.ru/science/publikatsii/sborniki-trudov/KonfEIU_NH_2019.pdf Дата доступа: 11.03.2020
4. Шевченко Д.А. Реклама. Маркетинг. PR: учеб. справ. пособие. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва: РГГУ, 2014. 639 с

ІСТОРИЧНІ НАУКИ / ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 303.446.3:94(44)''1789/1799''

В'ячеслав Гордієнко, Галина Гордієнко
(Умань, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДОВКОЛА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 – 1799 РР.

У статті характеризується сучасний стан історіографії Французької революції. Розкривається соціальний контекст історичних досліджень.

Ключові слова: Французька революція, історіографічна ситуація, класична концепція, ревізійністська концепція, «неокласична парадигма».

The article characterizes the current state of historiography of the French Revolution. The social context of historical research is revealed.

Key words: French revolution, historiographical situation, classical concept, revisionist concept, «neoclassical paradigm».

Тема Французької революції 1789 – 1799 рр. не залишає байдужими дослідників з різних сфер гуманітаристики упродовж останніх двохсот років. За цей період вивчення історичного феномену революції нагромадився величезний комплекс знань. Дослідження проблематики революції триває, предметне поле дослідження постійно розширюється, але водночас, суперечки методологічного змісту між істориками не стихають. Загалом, можна стверджувати, що й сам історіографічний процес довкола Французької революції представляє собою захоплюючу драму інтелектуального протистояння й взаємопоборювання представників різних концепцій і підходів історичної науки в осмисленні головних аспектів великого перевороту. Про це свідчать, зокрема, історіографічні дослідження таких авторів як Альбер Собуль «Класична історіографія Французької революції про нинішні суперечки» [5] і Франсуа Фюре «Осягнення Революції» [6]. Якщо А. Собуль у своїх статтях аналізував здобутки істориків, які заснували класичну школу історіографії Французької революції (Ж. Жорес, А. Матьєз, Ж. Лефевр), то Ф. Фюре, переважно, зосередив свою увагу на результатах роботи дослідників з новаторськими підходами до вивчення феномену революції (О. Кошен, К. Мазорик, Д. Ріше). Наукові висновки А. Собуля і Ф. Фюре підтверджують актуальність проблеми еволюції поглядів істориків на генезис Французької революції кінця XVIII ст. і її соціальний зміст, яка триває й на сучасному етапі історіографічного процесу. Поряд з цим, викликає науковий інтерес явище істотного зниження гостроти дискусій між дослідниками революції, які належать до різних течій, напрямів і шкіл. Отож, видається доречним виявити особливості сучасної історіографічної ситуації довкола Французької революції.

Класична концепція Великої Французької революції, в основному, була сформована наприкінці XIX – на початку XX ст. Фундамент класичної концепції заклали праці Ф. Мін'є, А. Тьєра, А. Олара. Книги французьких істориків-марксистів Ж. Жореса, А. Матьєза завершили цей процес. Науково-теоретичним стрижнем класичної концепції інтерпретації революції у Франції наприкінці XVIII ст. стало положення про її антифеодальний та буржуазний характер. Упродовж XX ст. як історики-позитивісти, так і історики-марксистичні проводили свої дослідження з огляду на теоретичний конструкт – розгортання революції упродовж конституційного, жирондистського, якобінського і термідоріанського етапів відбувалося в інтересах певних соціальних класів і верств. Вважалося, що тільки соціально-економічний підхід відкриває можливості наукового вивчення політичних подій і явищ революції.

А. Олар свого часу був найавторитетнішим дослідником Французької революції. Пік творчості історика припадає на період становлення Третьої республіки у Франції. А. Олар перебував у самому центрі політичної боротьби за утвердження світської демократії, парламентаризму і республіканської форми правління в країні. Ця обставина вплинула на те, якому аспектові історії Французької революції дослідник віддав перевагу. Головна праця А. Олара має заголовок «Політична історія французької революції» [1]. Тобто, предметом його дослідження стала історія партійної боротьби й діяльність Національних зборів у роки революції. А. Олар вважав провідними чинниками революційного процесу політичні установи, систему виборів до Національних зборів, ідейний рух, який визначив трансформацію владних установ та інституцій. Історик ґрунтовно проаналізував діяльність політичних партій і груп під час революції і їхню боротьбу, а також коливання громадської думки і зміни у свідомості мас. Формування історичної концепції Французької революції А. Олара, в якій політичні інтереси партій та угруповань цілком збігалися з суспільними інтересами народних мас, мало безпосередній зв'язок з участю А. Олара в політичній боротьбі республіканців з монархістами в початковий період Третьої республіки.

Ж. Жорес, як історик Французької революції і представник її класичної концепції, належав до табору істориків-марксистів. Щоправда, на відміну від радянських дослідників революції, Ж. Жорес використовував марксистську методологію, не впадаючи в догматичні крайнощі. Варто зазначити, що Ж. Жорес вів активну громадсько-політичну діяльність, був відомим у Європі діячем французького й міжнародного соціалістичного руху, виступав проти мілітаризму, колоніалізму та війни. Його праця «Соціалістична історія Французької революції» належить до числа фундаментальних досліджень і вважається класичною. Публікація її відбулася майже одночасно з книгою А. Олара упродовж 1901 – 1903 рр. На відміну від своїх попередників Ж. Жорес зосередив дослідницьку увагу на економічних і соціальних аспектах Французької революції. Спираючись на об'ємний та розмаїтий архівний матеріал, історик довів, що революція стала результатом тривалої економічної та соціальної еволюції французького суспільства. Чотиритомна праця Ж. Жореса завершила становлення концепції революції як результату боротьби класів і станів, про що писали ще А. Барнав, Ф. Мін'є, А. Тьєр та Ф. Гізо. Ж. Жорес, висвітлюючи історію революції, фактично, розповідає про історію боротьби пролетаріату і народних мас за свою свободу. «Ми вважаємо Французьку революцію фактом величезного значення, найкрупнішою подією з вражаюче плідним змістом; але, на наш погляд, вона не представляє собою чогось закінченого, коли історії залишається лише розвивати безкінечно її наслідки. Французька революція опосередковано підготувала піднесення пролетаріату. Вона підготувала для соціалізму дві суттєві умови: демократію і капіталізм», - наголошував Жан Жорес [2, с. 33].

Водночас, паралельно з формуванням класичної концепції Французької революції, були оприлюднені праці істориків, які не тільки значно розширили предметну сферу в дослідженні революції, але й спробували застосувати нові дослідницькі підходи. Серед них особливе місце займає Огюстен Кошен. У низці статей про витоки революції, які вийшли окремим виданням під заголовком «Малий народ і революція», історик доводив, що революція вибухнула внаслідок відповідних процесів, які відбулися у свідомості французів. А зміни в колективній свідомості стимулював так званий «малий народ» – інтелектуальна еліта Франції, починаючи з середини XVIII ст. О. Кошен першим знайшов і опрацював архівні матеріали про діяльність численних філософських клубів і товариств, які поширилися в містах королівства під впливом популярних філософів-просвітителів. За словами О. В. Чудінова: «Просвітницькі асоціації різних міст мали між собою тісні і постійні зв'язки, створюючи єдине соціокультурне середовище...» [7, с. 285]. О. Кошен показав, як упродовж тривалих філософських дискусій і суперечок виникла спільнота осіб – «*homo ideologicus*», які живуть у своєму відособленому від реального життя ідеальному світі й мислять соціологічними штампами. З часом саме ці представники інтелігенції стануть провідними діячами Генеральних штатів – Установчих зборів, а потім і революції. А філософські товариства згодом трансформуються у революційні клуби. «Малий народ» нав'язав

«великому народові» абстрактно-логічні схеми перебудови суспільства, у результаті чого Французька революція наповнюється такими явищами й ексцесами як страта короля, цивільне облаштування церкви, конфіскація й переділ власності, масовий терор, революційні війни. О. Кошен писав про філософські товариства: «Бо тут, як і в сектах, практикується переслідування незгодних. Напередодні кривавого терору 1793 р., з 1765 до 1780 р., у словесній республіці проходив безкровний терор, у якому роль Комітету суспільного порятунку грала «Енциклопедія», а роль Робесп'єра – Д'Аламбер. Цей терор косив репутації, як наступний революційний терор – голови; гільйотиною тоді слугувала диффамация, *ганьба*, як тоді говорили; це слово, з легкої руки Вольтера, в 1775 р. у провінційних товариствах вживалося з юридичною точністю. «Затаврувати ганьбою» – це цілком відповідна операція, яка передбачала цілу процедуру: слідство, обговорення, суд і, зрештою, виконання, тобто публічне засудження до презирства – ще один термін філософського права, значення якого ми тепер вже недооцінюємо» [4, с. 24]. Загалом, у своїх працях О. Кошен одним із перших в історіографії революції звернув увагу на свідомісні чинники суспільно-історичних процесів. До цього варто додати, що історик не був політично заангажованим дослідником, оскільки, маючи немалі статки, цілком присвятив себе науковій діяльності й не брав участі в політичному житті Третьої республіки.

Нові підходи у вивченні революції, які запропонував О. Кошен, не викликали інтересу в його колег-сучасників. Але в умовах піднесення Школи «Анналів» у другій половині ХХ ст. творчість цього історика набула актуальності завдяки відомому досліднику Французької революції Ф. Фюре. Цілий розділ своєї книги «Осягнення Французької Революції» історик присвятив О. Кошену. У розділі автор вказує на специфіку предмету дослідження революції О. Кошена: «Революція – це дещо більше, ніж дія, вона ще й мова (*langage*). Саме з огляду до цієї мови її машина й сортує людей. Ідеологія говорить вустами яacobінських вождів куди більше, ніж вони самі використовують її у своїх промовах. У Кошена доволі тонко і дуже своєчасно підмічені вимоги, що накладаються мовою, й усунення самого суб'єкта при конституванні політичної сфери» [6, с. 187].

Творчість О. Кошена стала своєрідним науковим містком між класичною і ревізіоністською концепціями Французької революції. У другій половині ХХ ст. внаслідок впливу «лінгвістичного повороту» й нарративізму в межах історичної науки відбуваються істотні зміни. Формується нова дослідницька парадигма, яку часто називають «постмодерністською». Але на рубежі ХХ – ХХІ ст. мова вже йде про «неокласичну» парадигму, яка поєднує з концепцією історичного розвитку розмаїті теорії «прагматичного повороту», комбінує мікро- і макроаналіз, зосереджується на діях історичних акторів у їхніх локальних ситуаціях, у контексті соціальних структур [3, с. 12]. Щодо вивчення феномену Французької революції, «прагматичний поворот» простежується у текстах відомого історика, представника Школи «Анналів» Роже Шарт'є. Його книга «Культурні витоки Французької революції» засвідчує схильність автора до інтерпретації революційних подій і процесів як результатів конструювання мовної та дискурсивної практик. Автор визнає активну роль мови, тексту й нарративних структур у створенні й висвітленні історичної реальності, що в цілому можна назвати культурологічною інтерпретацією. Поряд з цим, французький дослідник відмежовується від крайнощів постмодерністської моделі революції. Він вказує на те, що саме вибудовування подій та інтересів з допомогою дискурсу є наслідком дії соціальних структур. Представники різних соціальних груп і верств володіють неоднаковими можливостями (мовними, теоретичними, матеріальними) і неоднаково їх використовують. Таким чином, дискурсивні практики, на думку Р. Шарт'є залежать від об'єктивних властивостей кожної соціальної групи, чи спільноти, що разом складають суспільство. Історик зазначає: «Крім того, логіка побудови дискурсу зовсім не схожа на логіку, яка керує вчинками, ритуалами, поведінкою в буденному житті. Раціональність, яка організовує різні типи висловлювань, докорінно відрізняється від раціональності, що відає іншими видами діяльності» [8, с. 222].

Важливою особливістю сучасної історіографічної ситуації довкола Французької революції є відсутність конкуренції між різними суспільними силами і рухами за її політичну спадщину. Вона «владарює і в суспільстві, і в інститутах, особливо в університетських» [6, с. 90]. Більше того, головні її символи вже стали «місцями пам'яті» французів, що утверджують національну ідентичність.

Отож зменшення гостроти протистояння між класичною і ревізійністською концепціями революції відбувається внаслідок згасання соціально-політичного протистояння довкола її спадщини між різними соціальними групами у французькому суспільстві. У Франції вже відсутні спільноти, які б виступали за ліквідацію республіканського правління і відновлення монархії у різних її видах. Бачення політичного майбутнього Франції між «правими» і «лівими» вже не відрізняється так радикально як це було ще напередодні Другої світової війни. З іншого боку, в умовах стабільного розгортання історіографічного процесу щодо Французької революції відбувається не тільки зближення концепцій та ідей в її історіографії, але й взаємне визнання, а то й взаємне підтвердження істинності здобутків істориків, які працюють у межах різних дослідницьких парадигм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. А. Олар. Политическая история Французской революции. Москва: Издание С. Скимунта, 1902. 952 с.
2. Жан Жорес. Социалистическая история Французской революции. В 6-ти т. Т. I. Учредительное собрание (1789-1791). Книга первая. Москва: Прогресс, 1976. 516 с.
3. Историческая наука сегодня: Теории, методы, перспективы / Под ред. Л. П. Репиной. Москва: Издательство ЛКИ, 2012. 608 с.
4. Кошен О. Малый народ и революция. М.: Айрис-пресс, 2004. 288 с.
5. Собуль Альбер. Классическая историография Французской революции о нынешних спорах. *Французский ежегодник*. 1976. Москва: Наука, 1978. С.155-170.
6. Фюре Ф. Постигание Французской революции. Санкт-Петербург: ИНАПРЕСС, 1998. 224 с., С. 159.
7. Чудинов А. В. Французская революция. История и мифы. Москва: Наука, 2007. 397 с.
8. Шартье Р. Культурные истоки Французской революции. Москва: Изд. дом «Искусство», 2001. 256 с.

УДК 94(477.63-21)«1944/1945»:625.1

*Артур Дробот
(Кривий Ріг, Україна)*

ВІДБУДОВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ КРИВБАСУ В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1944-1945)

У статті на основі аналізу місцевої періодики висвітлюються особливості відновлення залізничного господарства Кривбасу у повоєнний час. Приділено увагу формам і методам інтенсифікації праці в посткупаційних умовах та на початку відбудови краю.

Ключові слова: *Криворіжжя, радянсько-німецька війна, залізничний транспорт, Сталінська залізниця, повоєнна відбудова, Долгінцевський вузол.*

The article, based on the analysis of local periodicals, highlights the features of the restoration of the railway economy of Kryvbas in the postwar period. Attention is paid to the forms and methods of labor intensification in the post-occupation conditions and at the beginning of the reconstruction of the region.

Key words: *Kryvyi Rih, Soviet-German war, railway transport, Stalin's railway, post-war reconstruction, Dolgintsevsky railway junction.*

На межі XX-XXI століть українське суспільство зіштовхнулось із такими негативними явищами як економічні кризи, тероризм, анексія Криму та агресія на Сході України. Виходячи з цього, варто врахувати досвід реорганізації та перебудови транспортного господарства краю в екстремальних ситуаціях: під час індустріалізації, евакуаційних заходів початкового періоду радянсько-німецької війни, відбудови промислових потужностей, що дасть можливість зрозуміти, якими шляхами та методами можна будувати більш ефективну транспортну мережу в умовах війни та відсутності необхідних ресурсів.

Мета – охарактеризувати відбудовчі процеси на магістральних та промислових залізничних лініях Кривбасу у повоєнний час.

Відповідно до мети сформульовано наступні завдання:

- проаналізувати джерела та літературу з проблеми дослідження;
- показати наслідки руйнування залізничного господарства Криворіжжя в період гітлерівської окупації та в ході бойових дій;
- розкрити основні заходи, спрямовані на відбудову залізничного транспорту краю у 1944-1945 роках.

Питання відбудови Сталінської залізниці, до складу якої входила мережа сталевих магістралей Кривбасу у досліджуваний період, знайшло своє відображення в окремих розділах комплексних праць з історії Придніпровської залізниці [10; 11; 12], а також у монографії, присвяченій залізничникам в роки Другої світової війни [2]. Окремі відомості знаходимо у хронологічному покажчику «Криворіжжя: від визволення до Перемоги» [9]. В той же час згадана проблема не знайшла свого комплексного висвітлення на краєзнавчому рівні. З урахуванням цього важливого значення набуває вивчення місцевої періодики.

До джерельного комплексу слід віднести випуски виїзної редакції газети «Комсомольська правда», журналісти якої протягом двох місяців (травень-червень 1944 року) на сторінках 60 номерів загальним накладом у 115 тисяч екземплярів відображали перебіг відбудовчого процесу на Криворіжжі. Деякі матеріали стосуються й залізничного транспорту, насамперед, промислових під'їзних шляхів на рудоуправліннях.

До початку радянсько-німецької війни у Кривому Розі функціонувало 9 вокзалів. Після визволення міста 3 з них виявились повністю зруйнованими, сума завданих збитків дорівнювала 459 тис. карбованців; 6 – частково пошкодженими із загальними втратами оціненими у 1 млн. 110 тис. карбованців (3 підірвані, 1 спалено, 2 розбомблено, 2 постраждали в результаті артилерійського обстрілу) [9, с. 62-63]. Аналогічні статистичні підрахунки проведені стосовно залізничних депо та майстерень, яких до червня 1941 року налічувалось 9 одиниць. В результаті господарювання окупантів та проведення бойових дій повністю зруйновано 3 об'єкти (сума збитків 67 тис. карбованців), частково пошкоджені – 4 (втрати – 97 тис. карбованців). Одна будівля підірвана, одна постраждала внаслідок авіаційного удару, дві зазнали ушкоджень під час артилерійського обстрілу. Крім того, відступаючи, гітлерівські війська вивели з ладу першу в УРСР електрифіковану ділянку Запоріжжя – Долгінцево [11, с. 74].

21 лютого 1944 року радянськими військами в ході Криворізько-Нікопольської наступальної операції було визволено Долгінцевський вузол [12, с. 114]. З цього часу розпочався складний етап відбудови залізничних магістралей загального та промислового значення. З перших днів Кривбас відчував гостру нестачу робочої сили. Кількість жителів міста у порівнянні з 1941 роком скоротилась у 2,5 рази. Чоловіків, переважно непрацездатних, було всього 19 тисяч [7, с. 101]. Саме тому набула поширення практика застосування всіх можливих робочих рук, включаючи жінок та підлітків. Близько 3 тис. мешканців Дзержинського (нині – Металургійного) району були залучені до проведення ремонтних робіт на станції Долгінцево. [7, с. 103]. Комсомольські бригади працювали по 12 годин на розчищенні залізничних колій [9, с. 12]. 1 березня 1944 року згадана станція прийняла перші ешелони, а вже у червні – розпочала прийом і видачу вантажів [9, с. 19].

Метал для доменного виробництва Єнакіївського металургійного заводу, відновленого у найбільш стислі терміни після визволення Донеччини від нацистських загарбників, надходив

з Криворізького басейну, адже місцеве підприємство ще не встигло піднятися з руїн. Станом на 27 травня 1944 року гірники Кривого Рогу відправили на Донбас 80 відсотків від загальної потреби рудної сировини. У контексті її доставки до місця призначення головне навантаження лягло на плечі залізничного господарства. Вирішення цього питання було покладене на співробітників станції Долгінцево, які повинні були забезпечити необхідну кількість рухомого складу. Адже темпи відвантаження постійно демонстрували сталу динаміку до зростання, в той же час кількість вагонів була обмеженою, значна частина з них – пошкоджені [8, с. 1]. З початку жовтня 1944 року колектив вагонної дільниці № 3 станції Долгінцево повністю відремонтував і здав в експлуатацію 103 вагони [9, с. 40].

Однією з форм інтенсифікації праці були понаднормові роботи у вихідні дні або у вільний від роботи час. Рано-вранці 14 травня 1944 року робітники рудоуправління ім. Артема вийшли на недільник. Вони працювали на ділянці відновлення під'їзних залізничних колій до шахти. На цей день було заплановано риття траншей для укладки шпал, натомість виконано значно більше, ніж намічено: додатково змонтовано 130 метрів рейкового полотна [13, с. 1]. Така тенденція проведення недільників стала систематичною й знайшла своє продовження через тиждень. 21 травня близько тисячі комсомольців та молодих робітників Жовтневого району (нині – Покровського) вийшли у неділю на відновлення залізничної лінії Карачуни – Карнаватка. До роботи залучалась молодь рудників «Більшовик», ім. Фрунзе, «Жовтень», ім. Кагановича, а також учні старших шкіл [4, с. 1]. Тисячі робочих годин працівники Центрально-Міського району витратили для спорудження об'їзного залізничного шляху Карнаватка – Мусіївка [7, с. 103].

Всі робітники вагонно-ремонтного пункту і станції Вечірній Кут дали зобов'язання відпрацювати на відбудові не менше 100 годин. Станом на 24 червня цей показник в цілому дорівнював 13752 години. Багато співробітників план перевиконали, наприклад, робітники підсобного господарства Молдован, Плисецький та Войтенко відпрацювали по 126 годин, а слюсар-вагонник Безверхий – 121 годину [3, с. 2].

Для відновлення під'їзних шляхів на рудоуправлінні ім. Держинського широко залучались жінки, які за штатним розписом виконували кабінетну роботу – оператори, спеціалісти з проведення обліку тощо. Відтепер вони займались важкою фізичною працею: розчисткою шляхів, їх вирівнюванням, прокладкою шпал, монтажем рейок, причому тих, що були порізані ще в роки окупації. Останнє значно ускладнювало процес. На початку такі бригади виконували 120 відсотків від норми виробітку, згодом цей показник підвищено до 250 [15, с. 2]. В результаті вже 24 березня 1944 року було закінчено відбудову під'їзних колій (загальною довжиною 5 км) від Держинського рудника до станції Мудрьона, яка приймала маршрути з сировиною для подальшої відправки на металургійні підприємства країни [9, с. 15].

У депо рудника ім. Артема за три місяці власними зусиллями було відремонтовано розбитий за роки окупації паровоз серії «Б» з бортовим номером 352. Від локомотиву, по суті, залишився лише остов. До ремонтних робіт були залучені слюсарі, котельники та машиністи рудничного депо. Колектив зустрівся з чималими труднощами. Нестачу інструментів компенсували власними зубилами та молотками. Потрібні деталі та запасні частини, незважаючи на дощову погоду та багатокілометрову відстань, шукали просто на коліях залізничних станцій. Не стала на заваді й відсутність кузні: вздовж залізничного шляху були розведені вогнища, на яких слюсар Черников з колегами розігрівали деталі, вручну різали листи заліза, заклепували котел, обходячись без електрозварки. А вже у травні відремонтований та пофарбований паровоз розпочав доставку вантажів на адресу рудника ім. Артема [6, с. 2].

Якщо наприкінці лютого – на початку березня 1944 року у локомотивних депо не вистачало устаткування, то в перших числах червня ремонтні роботи, що передбачали десятиденний строк, виконувались на два дні раніше. Наприклад, до паровозного депо рудника ім. Артема 6 червня надійшов пошкоджений паровоз серії «ОД» № 451. Перед колективом було поставлено завдання: випустити локомотив на лінію не пізніше 16 червня.

На два дні випереджаючи графік були відремонтовані котел, димохідна труба й 14 червня машиніст Гриценко з помічником Коваленком, які також брали активну участь у відновлювальних роботах, вивели паровоз у перший рейс [5, с. 1]. Лише за жовтень 1944 року на станції Долгінцево понад план було відремонтовано 5 паровозів [9, с. 41]. 10 березня 1945 року стало до ладу трьохстойлове депо Долгінцевського вузла, залізничники якого того ж дня приступили до ремонту паровозів [14, с. 3].

З метою підвищення продуктивності використання рухомого складу машиніст паровозного депо Долгінцево П.Г. Бородін першим перевів свій локомотив на господарський розрахунок. Згаданий досвід пропагувався серед співробітників й брався на озброєння залізничними бригадами [7, с. 105].

Відновлювальні роботи на залізниці потребували кваліфікованих робочих рук. Враховуючи їх обмеженість, зумовлену значними втратами на фронтах, примусовими депортаціями, здійсненими нацистською адміністрацією, та мобілізаційними заходами, на порядку денному стояла проблема організації відповідного фахового навчання. З цією метою при рудоуправлінні ім. Артема наприкінці весни 1944 року було відкрито навчальний комбінат. Серед переліку професій, що могли освоїти слухачі, значиться й машиніст паровозів. Навчання відбувалось як з відривом, так і без відриву від виробництва [1, с. 2].

16 листопада 1944 року було розпочато регулярний пасажирський рух зі станції Червона [9, с. 44]. 27 лютого 1945 року зі станції Верховцево на станцію Долгінцево прибув перший вантажний поїзд з будівельними матеріалами, що ознаменувало відкриття руху поїздів Долгінцевського відділка [14, с. 3]. Таким чином, залучення робітників з інших галузей, застосування праці жінок та підлітків, виконання ремонтів рухомого складу власними силами, понаднормова праця та недільники, переведення локомотивів на господарський розрахунок, організація навчання для оволодіння залізничними спеціальностями дозволили в найкоротші строки налагодити роботу залізничного господарства краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Волков И. Открывается учебный комбинат. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 9 (20 мая). С. 2.
2. Железнодорожники в Великой Отечественной войне 1941-1945 / под ред. Н.С.Конарева. Москва: Транспорт, 1987. 591 с.
3. Ерещенко Н. Отработали 13752 часа. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. №54 (24 июня). С. 2.
4. Ключенко В. Два воскресника. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 12 (23 мая). С. 1.
5. Ключко А. Первый рейс. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 45 (17 июня). С. 1.
6. Кормилицына Т. Паровоз Ь 352. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 8 (19 мая). С. 2.
7. Кривому рогу 200: историко-экономический очерк / редакционная коллегия: Варгатюк П.Л., Нивалов Н.Н., Осадчук Г.С. Днепропетровск: Промінь, 1975. 208 с.
8. Любин А. Идет руда домнам Енакиево. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 57 (27 июня). С. 1.
9. Мельник О.О. Криворіжжя: від визволення до Перемоги. Хроніка подій з 22 лютого 1944 до 9 травня 1945 р. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. С. 12.
10. Приднепровская железная дорога /авторский коллектив: Кулагин В.М., Кучеренко И.Я., Сокиркин А.С., Чистоклетов П.Ф., Ямник Н.И. Днепропетровск: Промінь, 1973. 240 с.
11. Придніпровська залізниця. Сторінки історії / творчий колектив ДП «Придніпровська залізниця». Дніпропетровськ, 2013. 142 с.
12. Слепухин С.М. Краткая история строительства и развития Сталинской железной дороги. 1884-1948 гг. Днепропетровск, 1949. С. 114.

13. Сынков А. Воскресник на подъездных путях. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 4 (16 мая). С. 1.
14. Червоний гірник. 1946. № 27 (23 лютого). С. 3.
15. Шелест П. Строим дорогу. *Комсомольская правда в Криворожье*. 1944. № 21 (28 мая). С. 2.

Марія Криштопа
(Київ, Україна)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕТНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В даній статті пропонується погляд на етнологію як прогресивну наукову дисципліну, оскільки вона опікується не лише дослідженням традиційного побуту і культури різних народів, а й вивчає актуальні питання етнічного, соціально-культурного, релігійного змісту, має аналітичний характер, створюючи паралелі між тим, що було і що відбувається зараз. На прикладі подій 2020 р. в статті розглядається перспективна тематика для досліджень, а також вказані наукові праці культурних і соціальних антропологів, які безпосередньо займаються вивченням цих питань. Робота демонструє вплив глобалізаційних процесів на роботу етнологів та антропологів, а також наслідки глобалізації в контексті етнічних явищ.

Ключові слова: етнологія, культурна антропологія, соціальна антропологія, глобалізація.

Сьогодні етнологічна наука має великий потенціал. Вона пройшла тривалий процес розвитку, оформившись в окрему дисципліну. Енциклопедія історії України тлумачить «етнологію» як науку про етнокультурне різномаяття людства [1, с. 64]. Прийнято вважати, що етнологія вивчає проблеми етногенезу, етнічної історії народів світу, їх культури та побуту, а також етнопсихологічної своєрідності. Всі перелічені питання становлять предмет дослідження етнології, в той час як її об'єктом виступає сам етнос. Відповідно до культурних, історичних, психологічних та інших особливостей кожного народу формується картина світу, в якому представники різних етнічних спільнот взаємодіють між собою.

У ХХІ ст. людство зіткнулося з найвищим на даний час етапом глобалізації. Її рівень досягнув піку, що проявилось майже в усіх сферах життя. Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund) визначає «глобалізацію» як процес, який сприяє вільному потоку ідей, людей, товарів, послуг та капіталу, призводить до інтеграції економік і суспільств [2]. Формально, глобалізацію можна тлумачити як «відкриття меж», суспільство, в якому прискореними темпами відбуваються процеси переміщення, обміну різними формами та видами ресурсів.

ІМФ виділив чотири основних аспекти глобалізації: торгівля, рух капіталу, переміщення людей та поширення знань і технологій. Вони підкреслюють те, що в сучасних умовах відбуваються комунікативні процеси пришвидшеними темпами. Це стосується будь-якої сфери життя: економічної, політичної, культурної, туристичної, інформаційної тощо. Всі процеси стали простішими у виконанні. Однак, незважаючи на інтеграційні процеси в межах суспільства, все ж виникає ряд проблем, які потребують розв'язання.

Етнологія досліджує не лише окремо кожен етнос та його культуру, вона вивчає їх у взаємодії, у безперервному розвитку, як внутрішньому, так і зовнішньому. Одним із напрямків етнологічних досліджень є етнічні конфлікти, які виникають між представниками різних етнічних спільнот. Це створює широке предметне поле для їх вивчення, адже етнічні конфлікти є поширеним явищем. Прикметно, що процеси глобалізації зробили простішим доступ до інформації. Засоби масової інформації дозволяють відстежувати ситуацію в будь-якому регіоні світу. Проте надмірна кількість інформації, спекуляція в інформаційному

просторі, цензура, пропаганда та низка інших чинників вимагають від людини здатності до фільтрації отриманої інформації, критичної її оцінки, уважного підходу до добору фактологічного матеріалу.

Події, які відбуваються в світі, привертають увагу дослідників. 2020 рік не став виключенням. Світова пандемія COVID-19, народні виступи в Білорусі, рух Black Lives Matter у США, протести у Чилі, Польщі, Таїланді, Перу, Ірані, Гонконзі, Лівані, Малі, Болгарії, революція у Киргизії, військовий конфлікт Індії і Китаю, Карабахський конфлікт між Вірменією та Азербайджаном, економічна криза, міграційні проблеми та інші події дають багатий матеріал для наукових досліджень.

Аналогічними вітчизняній етнології виступають культурна та соціальна антропологія в країнах Заходу. Ці дисципліни, так само як і етнологія, досліджують культурно-соціальні спільноти в їх історичному розвитку та нинішній стан. Значну увагу антропологи приділяють саме сучасним явищам, акцентуючи увагу на актуальних проблемах, до чого прагне й українська етнологія. Тенденцією в дослідженнях стало проведення паралелей із сьогоденням, виділення архаїчних явищ в сучасній культурі, певних «пережитків» традиційної культури. Однак малодослідженими залишаються актуальні проблеми глобалізації, сучасних етнічних конфліктів тощо, які є перспективним пластом етнологічного знання.

В рамках антропологічних досліджень актуальною на сьогодні є тема світової пандемії, яка стала яскравим проявом глобалізаційних процесів. Показовими в цьому напрямку є дослідження Агустіна Фуентеса, який здійснив біоантропологічний огляд COVID-19 [4], праця антропологині Лінди М. Вітфорд, в якій вона пропонує порівняльний аналіз пандемії 2020 р. та епідемії холери 1999-х рр. [5], робота Бйарке Охлунда «Антропологія рукостискання», де він дає оціночну характеристику рукостисканню, як важливому соціальному явищу, і простежує трансформацію ставлення до цього жесту в умовах світової пандемії [6], оглядова праця Рулана Хігінса, Емілі Мартін та Марії Д. Веспері щодо основних робіт з даної проблематики станом на червень 2020 р. [7] та багато інших антропологічних досліджень. Всі вони демонструють, що такі швидкі темпи поширення вірусу є наслідком глобалізаційних процесів. Світ стає дедалі тіснішим, людина може переміститися з однієї точки земної кулі в іншу за кілька годин. Контактне поле людини стало значно ширшим, воно вже не обмежується родинними зв'язками і близькими друзями. Людині щодня доводиться контактувати з великою кількістю людей в громадських місцях, на роботі і, відповідно, швидкість поширення вірусу в таких умовах стає значно вищою. Безсумнівно, що саме світові глобалізаційні процеси, незважаючи на численну кількість переваг, зробили поширення вірусу по всій планеті можливим.

Агустін Фуентез – американський антрополог, в роботі «A (Bio)anthropological View of the COVID-19 Era Midstream: Beyond the Infection» [4, 27] серед інших аспектів дослідження звернув увагу на питання расизму у зв'язку з поширенням хвороби. Дональд Трамп (45 президент США) у своїй промові називав SARS-CoV-2 «китайським вірусом». Відповідно, територія походження небезпечного вірусу стала приводом до підвищення дискримінації, ксенофобії, расистських настроїв у певних осіб, звинувачуючи представників окремої етнічної групи у появі нового захворювання через культурні особливості. Однак, Всесвітня організація охорони здоров'я має протокол, відповідно до якого відмовилася від використання географічних або національних найменувань патогенних мікроорганізмів аби уникнути расифікації хвороб та стигматизації певних груп людей [8].

Серйозно загострилося расове питання у США у зв'язку з вбивством афроамериканця Джорджа Флойда поліцейським 25 травня 2020 р., що викликало численні протести та погроми по всій країні. Рух Black Lives Matter, який бореться з проявами расизму вийшов на новий рівень і став одним з найгучніших суспільних явищ у США. Незважаючи на відхід багатьох культурних і соціальних антропологів від расової концепції, все ж питання расової дискримінації, які є актуальними, особливо в багатонаціональних країнах, активно досліджуються. Зокрема, публікація антропологів Алака Валі, Раяна Вільямса і Джемі Келлі

«Anthropologists on Racism and the History of Inequality» [9] розкриває сутність расизму як інституційного інструменту, який вбудований в закон, політику та соціальні норми, демонструє погляд дослідників на проблему расизму та пропонує можливості її подолання.

Наступною актуальною проблемою, яка є частиною предметного поля етнології, є етнічні конфлікти. Однією з основних причин етнічних конфліктів, зазвичай, стає боротьба за ресурси, а провокують їх міжнародні міграції, зіткнення культур, інтересів, глобалізаційні процеси тощо. Показовою в цьому плані є робота американського дослідника Самуеля Хантінгтона «Зіткнення цивілізацій» [10], яка трактує етнічні конфлікти як культурний розрив між різними групами. Так, привілейоване становище одних етнічних груп викликає незадоволення з боку інших, і, як наслідок, – агресію. Автор виділяє кілька факторів глобальних цивілізаційних конфліктів, зокрема: суттєві культурні відмінності, глобалізаційні процеси і посилення взаємодія між народами. Відповідно, світ стає тіснішим. Цивілізаційний підхід Хантінгтона, що свого часу став приводом до дискусії серед науковців, розкриває сутність глобалізованих протистоянь на прикладі розподілу сфер впливу під час Холодної війни, або ж на основі релігійних чинників. Тут варто згадати про сучасну ситуацію із загостренням міграційних проблем, зокрема, міграційні кризи в західних країнах, де можна простежити зіткнення культур, а також боротьбу за права, прагнення урядів знайти баланс між наданням належних умов для мігрантів і недопущенням обмеження прав громадян.

Отже, 2020 р. подарував етнологам та антропологам усього світу чимало тем для досліджень. Ті питання, які вони порушують у своїх роботах, не з'явилися враз, а назрівали поступово, їм передувало багато факторів. Тож, дослідникам потрібно встановити причини цих явищ, розглянути передумови, як і чому формуються ті чи інші конфлікти, поглянути на ситуацію об'єктивно, незаангажовано. Як бачимо, в умовах глобалізації відбуваються складні політичні, соціальні, економічні, культурні процеси, які потребують уваги з боку етнологів, адже вони нерідко формуються під впливом різних етнічних процесів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е - Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2005. 672 с.
2. Globalization: A Framework for IMF Involvement. 2002. URL: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2002/031502.htm>.
3. Globalization: Threat or Opportunity? 2000. URL: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200to.htm#I>.
4. Agustín Fuentes, A (Bio)anthropological View of the COVID-19 Era Midstream: Beyond the Infection, *Anthropology Now*, 12:1, 24-32, 2020.
5. Linda M. Whiteford, A Room with a View: Observations from Two Pandemics, *Anthropology Now*, 12:1, 7-10, 2020.
6. Bjarke Oxlund, An Anthropology of the Handshake, *Anthropology Now*, 12:1, 39-44, 2020.
7. Rylan Higgins, Emily Martin & Maria D. Vesperi, An Anthropology of the COVID-19 Pandemic, *Anthropology Now*, 12:1, 2-6, 2020.
8. "WHO Issues Best Practices for Naming New Human Infectious Diseases," World Health Organization, May 8, 2015, <https://www.who.int/mediacentre/news/notes/2015/naming-new-diseases/en/>.
9. Wali A. Anthropologists on Racism and the History of Inequality / A. Wali, R. Williams, J. Kelly. 2020. URL: <https://www.fieldmuseum.org/blog/anthropologists-racism-and-history-inequality>.
10. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций? *Полис*. 1994. № 1. С.33–48.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВЕЛИКОЇ ГРЕЦЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ (АПОЙКІЗАЦІЇ)

Вплив античності на історію європейських держав, зокрема на історію України, неможливо переоцінити, такі поняття як школа, геометрія, історія, фізика, біологія, музика, комедія, філософія, тиранія, демократія дійшли до України із Древньої Греції. Значний вплив грецької цивілізації в першу чергу зумовлений колонізацією, коли греки заснували велику кількість колоній на узбережжі Середземного і Чорного морів, завдяки чому грецькі досягнення поширились на півдні Європи. Що спонукало греків до такого масштабного переселення? Основні причини цього розглянемо у нашому дослідженні.

Ключові слова: Греція, Велика грецька колонізація, колонії, поліси, Чорне море, Середземне море, Балканський півострів.

The influence of antiquity on the history of European states, in particular on the history of Ukraine, cannot be overestimated, such concepts as school, geometry, history, physics, biology, music, comedy, philosophy, tyranny, democracy came to Ukraine from Ancient Greece. The significant influence of Greek civilization is primarily due to the colonization, when the Greeks established a large number of colonies on the Mediterranean and Black Seas, thanks to which Greek achievements spread to southern Europe. What prompted the Greeks to such a large-scale resettlement? We will consider the main reasons for this in our study.

Key words: Greece, Great Greek colonization, colonies, policies, the Black Sea, the Mediterranean Sea, the Balkan Peninsula.

Античні колонії (апойкії, дослівно «виселення») – це грецькі поселення, засновані на чужих землях. Управління, створення та організацію колоній на себе брала метрополія («поліс-матір»), призначаючи спеціального керівника (ойкіста). Завданнями ойкіста були: наділення колоністів землею, побудова релігійних храмів, організація політичного управління та ведення активної економічної діяльності. Найбільше колоній на Заході утворив Коринф, а біля Чорного моря Мілет. Досить часто заснуванню колоній передували існуючі торгівельні факторії. Цей процес у Стародавній Греції проходив у два етапи: перший – велика грецька колонізація VIII–VI ст. до н. е., який ми розглянемо у даному дослідженні та другий – колонізація періоду найбільшого розквіту грецьких полісів.

Великою грецькою колонізацією традиційно іменують колосальне розселення греків навколо берегів Чорного та Середземного морів. Перша колонія, яка була заснована на Заході, – поселення на острові Пітекуси. Пізніше найбільшими західногрецькими полісами стали Сиракузи (733 р. до н.е.), Регій (720 р. до н.е.), Занкла (730 р. до н.е.) та багато інших. Південна частина Італії та острів Сицилія настільки густо були заселені, що їх почали називати характерним терміном «Велика Греція» [2].

На південному березі Іспанії була заснована величезна колонія Емпоріон, а у Франції – Масалія, яка пізніше стала густонаселеним поселенням, що вело активний обіг товарів у тамтешньому регіоні. Греки також активно колонізували північно-західні області сучасної Туреччини заснувавши міста Кізік (756 р. до н.е.), Синопа (756 р. до н.е.), Гераклея Понтійська (560 р. до н.е.) та Візантій (667 р. до н.е.), який став попередником Константинополя – столиці Візантійської імперії [4, с. 344].

І нарешті у VI столітті до н.е. хвиля грецької колонізації досягла Північного Причорномор'я. Одним з перших найбільших поселень стало місто Ольвія, засноване в гирлі Дніпро-Бузького лиману. Пізніше був заселений весь Кримський півострів, де найбільшим поселенням став Пантікапей – сучасна Керч. Платон жартівливо написав про таке масштабне

розселення, що «греки розсілися по берегах Середземного моря, як жаби навколо болота» [3, с. 340].

Які чинники спонукали греків до Великої колонізації? Що стало передумовами такого всеохоплюючого явища? На ці питання у своїх наукових роботах намагалися знайти відповідь багато вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема В.В. Ставнюк, Н.Н. Кисельова, І.Є. Суриков, Ю.Б. Циркін, І.М. Дьяконов та ін.

Спробуємо об'єктивно окреслити основні причини грецької колонізації, економічний та соціальний стан тогочасного суспільства, чинники, що спонукали населення покидати рідні землі та переселятися за десятки кілометрів.

Економічний. Переселення греків значною мірою було зумовлене посилення економічної могутності великих грецьких міст, що стали центрами ремісничого виробництва, через що виникла потреба у пошуках нових джерел сировини, яких катастрофічно не вистачало: деревини, залізної руди, корисних копалин тощо. Прагнення до встановлення економічних зв'язків із навколишніми народами та пошук нових ринків збуту для своєї продукції спонукав греків мандрувати торговими шляхами та засновувати нові колонії з метою обміну товарами. Саме тому греки засновували не тільки апойкії (поселення, що одразу ставали самостійними), а й торгові факторії, які були лише місцями перебування купців з їх товаром [1, с. 240].

Наявність достатньо добре оснащеного флоту зробила можливими подорожі греків Середземним та Чорним морем, що також сприяло інтенсивній колонізації, яка йшла в двох напрямках – західному та північно-східному. На північному узбережжі Середземного моря греків особливо приваблювали родючі землі Апеннінського півострова та острова Сицилія.

Демографічний вибух. Провідне місце серед причин колонізації займали перенаселення та гострий земельний голод у ряді грецьких полісів, що змушувало греків шукати кращої долі. Деякі дослідники вважають, що покращення сільськогосподарського виробництва могло б вирішити дану проблему та прогнати населення, але таке рішення було неможливим, через слабкий розвиток продуктивних сил [4, с. 346]. Ситуацію ще більш загострював грецький звичай рівного розподілу батьківської землі між синами. Демографічний вибух призвів до дроблення наділів на маленькі ділянки, які не могли прогодувати своїх власників. Греки, що потрапляли у таку ситуацію були змушені закладати або продавати клаптики землі своїм багатим сусідам.

На наш погляд, існувало два шляхи вирішення проблеми, перший – внутрішній, що полягав у більш ефективному використанні наявних земель та їх розширенню за рахунок вирубування лісів. Грецька кам'яниста та гориста земля – це не пухкий чорнозем та рівнини України, відповідно й приготування такого ґрунту для землеробства потребувало поліпшення якості та різновидів залізних знарядь праці, що дозволило б підвищити врожайність.

Другий спосіб – це зовнішня насильницька або мирна експансія. Наприклад, Афіни і Спарта намагалися силою забрати землі у своїх сусідів, що стало причиною Мессенських війн. Проте відносна рівність військового потенціалу багатьох полісів часто перетворювала таку агресію в нескінченне протистояння, що виснажувало сили сторін і не давало перемоги жодній з них. Як бачимо, шлях мирної колонізації був найбільш прийнятним для того часу.

Поляризація суспільства. Третя причина носить соціальний характер. Селяни, що збідніли, потрапляли у боргову кабалу та не маючи можливості виплатити борг змушені були покидати свої землі віддані під заставу. Таким чином знать примножувала свої землі, а селяни все більше бідніли. Страждали також і ремісники, які були витіснені з ринків дешевою працею рабів. Більшість грецьких земель не вирізнялися особливою врожайністю, а територія Греції була переважно гористою, тому частка орних земель була невеликою, а концентрація значних земельних площ у руках аристократії, робила становище селян ще більш нестерпним, тож вони змушені були покидати свої поліси тікаючи від, панування знаті та нестачі землі. Характерно, що дрібні землевласники склали основну масу грецького

поліса, що посилювало соціальну напругу та майнове розшарування суспільства [5, с. 112-134].

Політична боротьба. Четверта причина криється у соціально-політичній боротьбі в середині грецьких полісів. У VIII–VI ст. до н. е. відбувалося оформлення полісів та поява в них перших тиранів. Боротьба між полярними угрупованнями через деякий час призводила до перемоги однієї політичної сили над іншою, а її противникам (коаліції) залишалося тікати з міст або ризикувати бути вбитими. У 508 році до н.е. Клісфеном був прийнятий закон про остракізм, який на офіційному рівні закріплював вигнання політичних діячів чи полководців, які на думку народу мали схильність до тиранії чи становили небезпеку для суспільства. Збіднілі землероби, купці та ремісники ставали населенням колоній, а політичні діячі хорошими управителями створюючи нові повноцінні поліси на півдні Європи.

Внаслідок колонізації відбулося знайомство греків з культурою далеких країн, що значно розширило їх кругозір, виховало в них допитливість та інтерес до чужого й незвичного. Греки переконалися, що світ набагато різноманітніший і Греція не є його єдиним центром.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що основними причинами, які спонукали греків у VIII–VI ст. до н. е. до масштабної колонізації було наступне:

- масове обезземелення дрібних общинників та земельний голод, який був абсолютно звичним явищем для гористої Греції;
- демографічний вибух. Частина населення не мала можливості прогодувати свої сім'ї та змушена була шукати прихисток за межами своєї Батьківщини;
- прагнення до пошуку нових сировинних ринків, зумовлене економічним піднесенням найбільших міст;
- підвищення соціальної напруги внаслідок майнового розшарування;
- криза родоплемінного устрою. З'явилися перші тирані, а постійна боротьба за владу серед аристократів бентежила пересічних греків, які ще пам'ятали про старі, добрі часи, коли всі були рівними та працювали на благо своєї родової общини;
- політична боротьба – характерне явище для Еллади того часу. Найчастіше переможених виганяли з поліса або ж вони самі тікали щоб уникнути смерті та засновували свої поселення на нових землях.

Висновки. Отже, основними причинами першого періоду грецької колонізації були: потреба освоєння нових родючих земель у зв'язку з демографічним вибухом, класова боротьба в полісах, а також торговельні інтереси, що спонукали до пошуку нових ринків збуту та джерел сировини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Киселева Н. Н., Дмитриев Г. М. Греческая цивилизация и современность: проблема освоения античного наследия. *Вестник Приазовского государственного технического университета: сб. научных работ*. Мариуполь, 1997. Вып. 4. С. 239–244.
2. Мазарі С., Томазов В. Греки на українських теренах. Нариси з етнічної історії. *Грецькі сторінки української історії*. 2020. URL: <http://www.greekkiev.com.ua/history/istoriia-ghriekiv>.
3. Платон. Федон. Санкт-Петербург: Азбука, 2012. 448 с.
4. Суриков И.Е. Колонизация. *История и культура Древней Греции: Энци. слов.* / Под общ. ред. И.Е. Сурикова. Москва: Языки славянских культур, 2009. С. 345–346.
5. Циркин Ю. Б. История древнего мира / Под ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой. Изд. 2-е, испр. Москва, Главная редакция восточной литературы «Наука», 1983. Кн. №1. 384 с.

Науковий керівник: доцент Куриляк В. В.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ / КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 008.726

*Ніна Петрук
(Львів, Україна)*

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ

України, яка являє собою унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток і має значні рекреаційні можливості, що сформувались завдяки географічному положенню та історичному, культурному, політичному розвитку нашої держави. У туристичному бізнесі дедалі більше посилюється роль сфери культури, що зумовлює необхідність науково-обґрунтованої оцінки наявного культурного потенціалу для розвитку туристичної галузі, ефективного розроблення та реалізації маркетингових стратегій та менеджменту соціокультурної сфери для ефективнішої реалізації її потенціалу.

Ключові слова: національний, туристичний продукт, Західний регіон, туристично привабливий, етнотуризм, культурний туризм.

Ukraine, which is a unique complex of historical, cultural and natural monuments and has significant recreational opportunities, which were formed due to the geographical location and historical, cultural, political development of our country. In the tourism business, the role of the cultural sphere is increasingly strengthening, which leads to the need for scientifically based assessment of the existing cultural potential for the development of the tourism industry, effective development and implementation of marketing strategies and management of the sociocultural sphere for the effective realization of its potential.

Key words: national, tourist product, Western region, tourist attractive, ethnotourism, cultural tourism.

Ресурсний потенціал регіону загалом реалізується в розрізі ринку туристичної індустрії. Зміна ритм, стилю та головним чином економічного становища людей значною мірою розширює туристичні запити, стимулює розвиток усіх складових індустрії туризму. На самперед це впливає на розвиток туристичної галузі, яка не тільки кількісно зростає а змінюється за своєю структурою, спеціалізується, урізноманітнюючи пропозицію цікавого та якісного турпродукту. Представники туристичної галузі що мають певні територіальні обмеження, в силу специфіки діяльності не можуть функціонувати інакше як відкрита система, стабільність розвитку якої гарантована комплексністю складових туристичної галузі і пропорційністю між нею та іншими складовими суспільно-географічного комплексу території. Приходить розуміння того, що туризм – це чинник створення додаткових робочих місць в наслідок чого зростає рівень життя населення, наповнюються місцевий та державний бюджети, розвивається соціальна інфраструктура, популяризуються народні культура, звичаї та промисли. Яскравим свідченням зростання соціально-економічної ваги туризму є активізація суспільного сектору в розвитку туристичного бізнесу, а також розвиток спеціалізованої освіти та помітне піднесення наукових досліджень сфери туризму.

В умовах глобалізації світової економіки, потужного розвитку міжнародних комунікацій та ринку послуг, туризм перетворився на поширену практику лобіювання інвестиційних, економічних, культурних, політичних та інших інтересів держави, став ефективним чинником товаризації рекреаційних ресурсів території. На сьогоднішній день туристична індустрія виступає одним з основних джерел надходжень до національного бюджету.

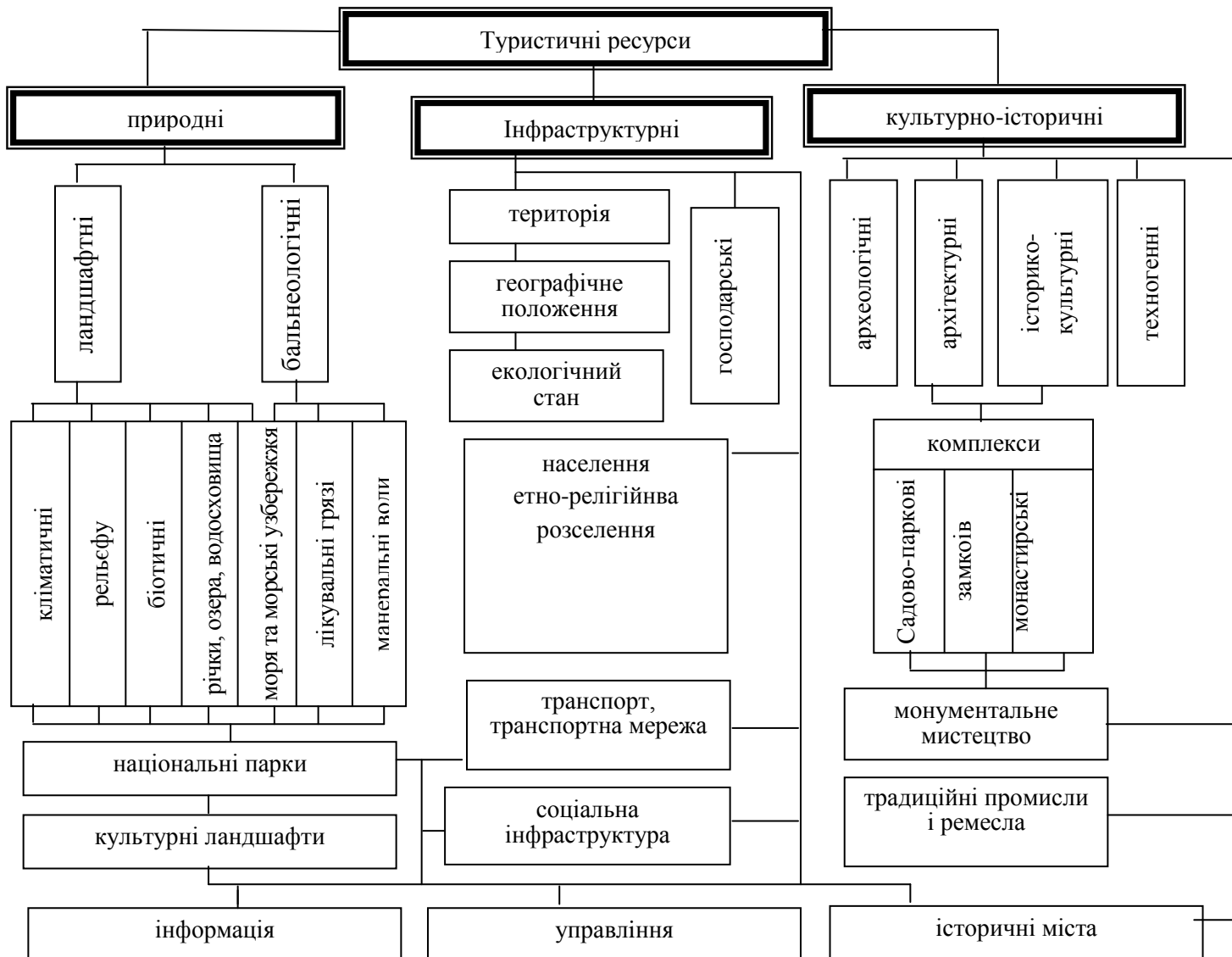
Західні фахівці вважають, що одним з основних факторів який визначає привабливість туристичного ринку регіону, є туристичні ресурси.

Туристичні ресурси – це ті культурні об'єкти, явища історичні та природні, які являються

основою у формуванні та реалізації туристичного продукту в регіонах.

Основні властивості: привабливість, природні та кліматичні умови, відношення місцевого населення до приїжджих, загальна інфраструктура регіону, спортивні, культурні та соціальні характеристики, економічні чинники, такі як – рівень цін, доступність та ін. Також важливе місце займають мова, пейзажі та екологія, рівень освіти, релігія, народні традиції, живопис, музика, національний одяг, історія регіону або місцевості та ступінь їх дослідженості, архітектура, ремесла та гастрономія. Усі подані вище туристичні ресурси застосовують як з пізнавальною, оздоровчою, спортивною і пізнавальною метою серед яких етнотуризм та культурний туризм.

Класифікація туристичних ресурсів наведена на рис. 1.1.

Як ми бачимо за характером і призначенням природньо туристичні ресурси є дуже різні і багатофункціональні, перші дві групи обумовлюють абсолютні переваги певних конкретних територій у розвитку туристичної інфраструктури і становлять потужну мотиваційну базу для заохочення та здійснення подорожей, що пов'язане не тільки із природніми властивостями які були закладені, але і з економічною доцільністю. Так, гарна природа і ландшафт підвищують активність місцевості (ресурси морів, річок, лікувальні ресурси лісів). Також їх можна використовувати з оздоровчою метою, наприклад: мінеральні лікувальні води, соляні шахти та озокеритні грязі. Використання яких поміж оздоровчих якостей є ще економічно вигідними і приносять дохід до держскарбниці.

Остання група використовується лише споглядально та сприяє пізнанню і збагаченню інтелектуальності, розширення світогляду подорожуючих, створюючи належні та відповідні умови для споживання тур продукту.

Таким чином, саме вище вказані чинники формують національну індустрію туризму і несуть у собі всі ознаки територіальної унікальності. Саме вище вказані ознаки лежать в основі територіальної диференціації індустрії туризму як ринку пропозиції і формують територіальну структуру національного туристичного ринку (рис. 1.2)

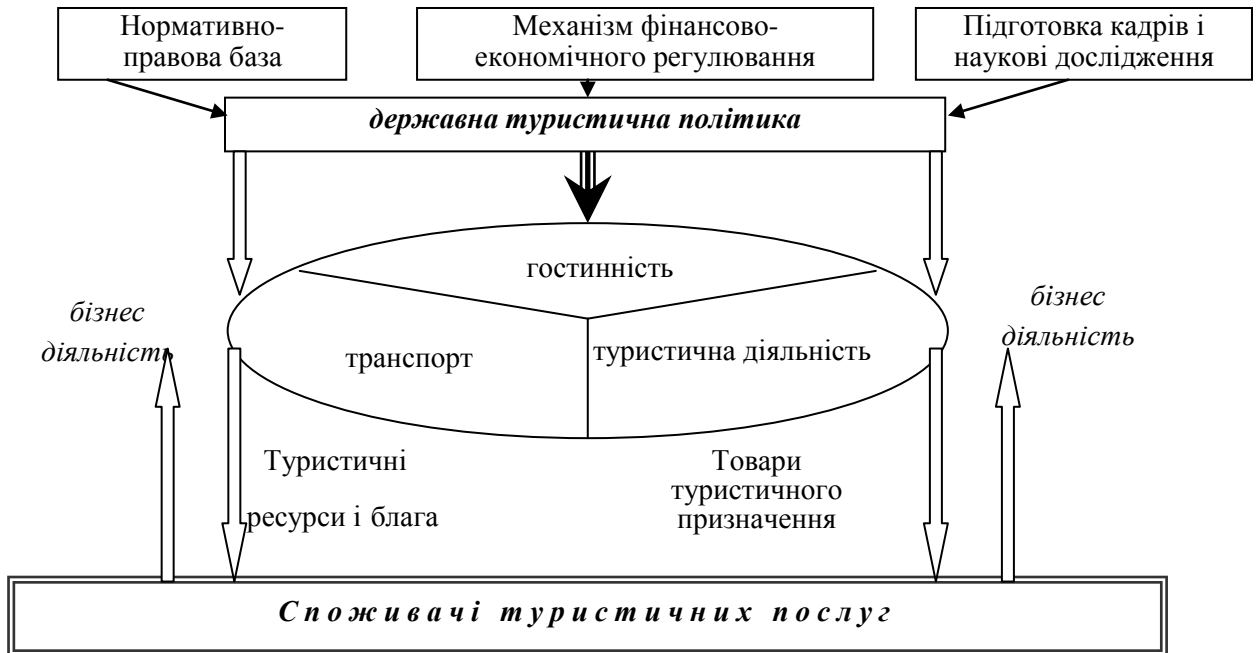

Рис. 1.2. Територіальна структура національного туристичного ринку

Туристичні об'єкти Західного регіону західний регіон, зокрема Львівська область один з найбагатших, найцікавіших і найцінніших туристичних регіонів. Вона володіє природними (природньо-географічними та антропогенними), культурно-історичними (пам'ятки історії, архітектурні та місто будівничі, мистецькі пам'ятки), кліматичними, природними та географічними туристичними ресурсами.

Територія область розташована на крайньому заході нашої країни, на самому кордоні з Польщею. Що підвищує зацікавленість тур споживача. Загальна площа області становить 21,8 тис.кв.м. що складає 3,6% усієї території, що лежить у межах лісостепової зони та українських Карпат.

Унікальні територіальне та природне розташування (на території обл. протікають по над 8950 річок, що належать до басейнів Дністра, Дніпра і Західного Бугу, а також знаходиться велика кількість різноманітних озер).

Туризм сьогодні – це сфера соціально-економічного комплексу, що в багатьох країнах перетворились на індустрію, що бурхливо розвивається.

Створення подібної структури може стати ефективним важелем управління програмним розвитком туризму в державі. Отже, на основі вище сказаного можна зробити висновок про те, що в Україні, а саме Західних її регіонах існує величезний потенціал розвитку туристичної індустрії, проте він є суттєво невикористаним національним ресурсом, що має стати не тільки рентабельним, але й суттєвим джерелом надходження доходної частини національної економіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агафонова Л.Г. Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навч. посібник. Знання України. Київ, 2002. 28 с.
2. Білоус С.В., Масюк Ю.О., Біланюк О.П., Сучасний стан та стратегічні орієнтири туристичного бізнесу Західного регіону України. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Вип. I (69): Чернівці. 2018. 60 с.
3. Кифяк В.Ф. Організація тур діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
4. Головне управління статистики у Львівській області. Офіційна Інтернет-сторінка. URL: www.lv.ukrstat.gov.ua

ЮРИДИЧНІ НАУКИ / ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

CZU 347.440.76

Nica Graur
(Chișinău, Moldova)

NOȚIUNEA ANTECONTRACTULUI – ABORDĂRI DOCTRINARE ȘI REGLEMENTAREA JURIDICĂ

Antecontractul în calitate de act juridic civil, generator de drepturi și obligații, are menirea de a stabili condițiile precontractuale ale contractului viitor. Prevederile Codului Civil modernizat al Republicii Moldova, invocă părților contractante necesitatea de a încheia, inițial antecontractul, ulterior contractul de bază. Oferta de a contracta este proiectată în antecontract, astfel, părțile se asigură că în viitorul apropiat, vor încheia contractul specificat. În prezentul studiu urmează a fi prezentată și analizată noțiunea antecontractului, atât din punct de vedere doctrinar cât și legislativ, totodată fiind expusă și noțiunea proprie a antecontractului.

Cuvinte cheie: antecontract, acord, contract viitor, părți, clauze contractuale.

The pre-contract as a civil legal act, generator of rights and obligations, is intended to establish the pre-contractual conditions of the future contract. The provisions of the modernized Civil Code of the Republic of Moldova, invoke the contracting parties the need to conclude, initially the pre-contract, later the basic contract. The offer to contract is projected in the pre-contract, thus, the parties ensure that in the near future, they will conclude the specified contract. In the present study, the notion of the pre-contract is to be presented and analyzed, both from a doctrinal and legislative point of view, at the same time being exposed the notion of the pre-contract.

Keywords: pre-contract, agreement, future contract, parties, contractual clauses.

De-a lungul timpului, practica contractuală a simțit nevoia să introducă în procedura de întocmire și încheiere a contractelor un contract care să formeze baza contractului principal, prejudicând clauzele esențiale ale acestuia, pentru a spori siguranța și legalitatea viitorului contract.

Astfel, întocmirea antecontractului reprezintă o acțiune necesară pentru încheierea contractului viitor, iar subtilitățile legate de acest contract sunt necesare de a fi cunoscute de toți participanții la viața civilă contractuală.

Metodologia cercetării și baza informațională. Pentru a fi supus cercetării subiectul dat, a fost analizat prin metodele: analitică, analogică, sistematică și logică. Drept bază pentru cercetarea tematicii date a servit legislația Republicii Moldova, precum și literatura de specialitate a doctrinarilor contemporani.

Rezultatele cercetării se bazează pe expunerea doctrinară și legislativă a noțiunii antecontractului, analiza multiaspectuală a conceptului de antecontract, și nu în ultimul rând expunerea proprie asupra subiectului propus spre cercetare.

Un contract se încheie între persoane care își doresc ca în viitor să producă efecte juridice într-o anumită situație. Producerea efectelor juridice sunt condiționate de clauzele contractuale care impun părților contractului o anumită conduită și unele acțiuni. Pentru ca un contract să producă efecte juridice, acesta mai întâi trebuie să fie încheiat în modul corespunzător, însă până la încheierea acestuia urmează să se întreprindă de către părți o serie de acțiuni. Din aceste acțiuni fac parte: oferta de a contracta, negocieri asupra clauzelor esențiale ale contractului, și nu în ultimul rând încheierea unui antecontract. Dar ce este un antecontract și pentru ce este necesar ca el să fie încheiat înainte de semnarea unui contract?

Un antecontract nu trebuie privit doar ca un simplu act de previziune că în viitor va fi încheiat un contract, ci ca un proiect și o organizare bine determinată a viitorului contract pe care părțile urmează să îl semneze.

Potrivit teorii antecontractului, ofertantul este obligat să mențină oferta până la expirarea termenului în temeiul unui adevărat antecontract, ce se consideră încheiat concomitent cu ajungerea ofertei la destinatar. Sub acest aspect, oferta cuprinde două elemente, unul alcătuit din fondul ofertei și se referă la conținutul însuși a contractului propus, iar cel de-al doilea element constă în propunerea pe care ofertantul o face destinatarului, de a menține oferta un anumit termen. Alături de oferta propriu-zisă un adevărat antecontract, care cuprinde obligația ofertantului de a-și menține oferta în interiorul termenului pe care el personal la propus. Nerespectarea acestui antecontract angajează răspunderea contractuală a ofertantului față de destinatarul ofertei [2, p. 66].

Pornind de la teoria menționată, conchidem asupra faptului că antecontractul reflectă oferta de a contracta și asigurarea acesteia prin întocmirea unui act juridic care în practică a căpătat noțiunea de antecontract. Odată ce oferta unui contract ajunge la un potențial semnatar contractual aceasta se materializează prin fixarea unui antecontract. De remarcat este faptul că odată ce părțile semnează un astfel de act juridic, ele se obligă și la semnarea contractului viitor.

Referitor la noțiunea de antecontract, ne vine în ajutor, cu o explicație, autorul Cosmovici P. M. care punctează că: „*Antecontractul implică un acord prealabil între părți, care se obligă, în ipoteza în care, promisiunea de contract are caracter sinalagmatic, să încheie în viitor, un anumit contract* [4, p. 226].” Deci, conform opiniei autorului citat, acest tip de contract este însoțit de înțelegerea prealabilă bilaterală a părților care, astfel, își exteriorizează dorința de a încheia în viitorul apropiat contractul specificat.

„*Antecontractul – un act juridic obligațional preliminar, cu formație bilaterală, având la bază un acord de voință a părților, care nu intenționează să definitiveze contractul, urmărind însă să se asigure că, în viitor contractul se va încheia* [3, p. 62].” Conform opiniei doctrinarilor Ciutacu F. Și Jora C., antecontractul reprezintă acel act juridic prin care părțile își demonstrează dorința de a încheia în viitor un contract, dar nu la moment.

„*Antecontractul intermediază apariția obligației de a încheia în viitor contractul de bază. Dacă la solicitarea uneia dintre părți, care dorește să încheie contractul de bază, cealaltă se eschivează de la încheierea acestuia, prima se poate adresa în instanță cu o acțiune prin care va obliga la încheierea contractului de bază* [5].” Este de observant și faptul că antecontractul conferă fiecărei părți contractante dreptul de a cere în instanța de judecată încheierea contractului principal. Datorită acestei proceduri, părțile, promitentul și beneficiarul, se responsabilizează și mai mult în vederea perfectării contractului final.

„*Antecontract - convenție, prin care părțile contractante se obligă reciproc ca la o dată ulterioară, stabilită de comun acord, să încheie un anumit contract (ex. vânzare-cumpărare, pentru care, inițial, se semnează promisiunea de vânzare, ca antecontract)* [6].”

Analiza sumară a definițiilor referitoare la noțiunea de antecontract denotă că toate acestea, cu unele deosebiri de nuanță, încearcă să demonstreze că, de fapt, antecontractul este și el la rândul său, un contract, dar care are menirea de a duce la semnarea unui alt contract în viitor. Părțile, din diverse motive, aflându-se în imposibilitatea de a semna la moment contractul de bază, care de fapt prezintă interes pentru ei, apelează la semnarea unui antecontract, care în consecință va da naștere contractului principal. Putem menționa că acest tip de contract înființează în avans raportul juridic viitor.

În acest ansamblu de idei, am putea menționa, că forța obligațională antecontractuală alternativă influențează determinativ asupra esenței juridice a viitorului contract și totodată determină conținutul contractului (drepturile și obligațiile părților, componența subiecților, obiectul obligației, forma, condițiile și ordinea încheierii, executării și rezilierii contractului, răspunderea părților).

Referitor la reglementarea juridică a antecontractului, este de remarcat că odată cu intrarea în vigoare a Codului civil modernizat din data de 01.03.2019 a fost introdusă și noțiunea de antecontract, ceea ce până la data menționată nu era prevăzut de legea civilă, noțiunea dată fiind întâlnită mai mult în practică, dar fără o reglementare cuvenită. Noțiunea antecontractului este expres prevăzută la art. 999 alin.(1) în CC al RM [1]: „*Antecontractul este contractul prin care o parte (promitent) se obligă față de cealaltă parte (beneficiar) să încheie în viitor un alt contract*

(contract definitiv) la cererea beneficiarului. Această obligație poate fi asumată și de către ambele părți”.

Deja este clar stabilit de lege că antecontractul este un contract care are ca scop de a stabili clauzele contractuale ale contractului definitiv, astfel, prin acest fapt, asigurându-se, într-o măsură oarecare, încheierea contractului principal, care va face posibilă realizarea unui raport juridic. Totodată, legea nu obligă ambele părți de a prelua această obligație, ea fiind cuvenită și pe seama doar a uneia din părți.

Legislația în vigoare deja specifică că antecontractul trebuie să prevadă clauzele esențiale ale contractului definitiv și să fie încheiat în forma cerută de lege pentru contractul definitiv, sub aceeași sancțiune (art.999 alin.(2)) [1].

Acestuia îi vor fi aplicate, în general, toate dispozițiile cu privire la condițiile de valabilitate a unui act juridic civil, dar și formalitățile speciale ale contractului definitiv. Spre exemplu, dacă contractului final urmează să i se impună forma autentică, atunci și antecontractul va îmbrăca această formă.

Deseori contractele se încheie pe moment, fără a parcurge fazele prelabile ale încheierii contractului, iar acest lucru, duce uneori la neevaluarea corectă a prețului obiectului contractual, nestabilirea tuturor clauzelor contractuale, neidentificarea definitivă a drepturilor și obligațiilor ale părților, ș.a. de aceea considerăm că este necesar de a fi încheiat un antecontract. În asemenea cazuri părțile dispun de timp suficient pentru a stabili toate aspectele ce țin de contractul definitiv.

Chiar dacă legislația actuală deja a dat o definiție a antecontractului, ne dorim și noi să formulăm propria definiție, astfel, *antecontractul reprezintă un act juridic, prin care părțile contractante prevăd clauzele esențiale ale contractului viitor și își asumă obligația de a-l semna la o anumită dată.*

În cele din urmă, concluzionăm că antecontractul este asemenea unei garanții care asigură perfectarea și semnare în viitor a contractului principal, în mod transparent și cu respectarea condițiilor de fond, dacă acestea se impun. De reținut este faptul că antecontractul nu trebuie confundat cu contractual viitor, acestea fiind două contracte distincte, dar nici cu simpla ofertă de a contracta. Antecontractul, cu toate că încă are un aspect secudar în practică, în legislație deja este localizat în spectrul instituțional civil.

BIBLIOGRAFIE

Acte legislative naționale:

1. Codul civil al Republicii Moldova Nr.1107 din 06-06-2002 Republicat: 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art Nr: 661

Literatura de specialitate:

2. Chirtoacă L. Drept civil, Teoria generală a obligațiilor, Institutul de cercetări juridice și politice al academiei de științe a Moldovei, Tipografia „Print-Caro”, 263 p.

3. Ciutacu F., Jora C., Drept civil: teoria generală a obligațiilor; Editura THEMIS CART, București, 2003, 632 p.

4. Cosmovici P. M., Drept civil. Drepturi reale. Obligatii. Codul civil. Editia a III-a, Editura ALL BECK, Bucuresti 1998, 645 p.

Webografie:

5. URL: <https://juridicemoldova.md/529/natura-juridica-optiunii-aspecte-de-drept-comparat.html> (vizitat la data de 20.10.2020)

6. URL: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/antecontract> (vizitat la data de 20.10.2020)

Научный руководитель: кандидат юридических наук, доцент Урсу В.

ANALIZA AVANTAJELOR ȘI DEZAVANTAJELOR COMERȚULUI ELECTRONIC ASUPRA ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Comerțul electronic reprezintă o varietate a contractelor de vânzare-cumpărare, având la bază conceptul de schimb informativ sau material dintre persoane fizice și juridice, care, îndeplinind rolurile de vânzător/întreprinzător/ furnizor și destinatar/consumator/beneficiar, urmăresc scopul de a obține profit în urma realizării acestui schimb. Altfel formulând, comerțul electronic sau smart este o ramură a contractului de vânzare-cumpărare, acest proces având loc prin intermediul Internetului, aplicațiilor, metodelor online de comunicare și achitare a obiectului de interes/serviciului obținut. Acest tip de contract, de asemenea, are impact atât pozitiv, cât și negativ asupra ambelor părți participante, cât și asupra întregii economii de piață. Această influență poate fi observată prin analiza avantajelor și dezavantajelor comerțului electronic, prin prisma diverselor doctrine, metode de cercetare și studiu practic, și, nu în ultimul rând al dezvoltării legislației autohtone și străine.

Cuvinte-cheie: comerț online, contract de vânzare-cumpărare, vânzător, întreprinzător, furnizor, destinatar, consumator, beneficiar, schimb informativ/material/de servicii, economie de piață, Internet, aplicații, metode online de comunicare/achitare, obiect de interes.

E-commerce is a variety of sale-purchase contracts, based on the concept of informational or material exchange between individuals and legal entities, who are fulfilling the roles of seller / entrepreneur/ supplier and recipient/consumer/ beneficiary, and aim to make a profit from this exchange. In other words, e-commerce or smart commerce is a branch of the sale-purchase contract, this process taking place through the Internet, applications, online methods of communication and payment for the object of interest/obtained service. This type of contract also has both positive and negative impacts on both involved parties and on the whole market economy as well. This influence can be observed by analyzing the advantages and disadvantages of electronic commerce, through the prism of various doctrines, research methods, practical study, and, last but not least, the development of domestic and foreign legislation.

Keywords: Electronic commerce, sale-purchase contract, seller, entrepreneur, supplier, recipient, consumer, beneficiary, information/material/service exchange, market economy, Internet, applications, online communication/payment methods, object of interest.

Conform Parlamentului European și a Consiliului, în sensul directivei de la 23 septembrie 2002: „contract la distanță” înseamnă orice contract de prestare a serviciilor financiare, încheiat între un furnizor și un consumator, în cadrul unei scheme organizate de vânzări sau prestări servicii la distanță administrate de furnizor care, în sensul contractului în cauză, utilizează exclusiv unul sau mai multe mijloace de comunicare la distanță până la momentul și, inclusiv, în momentul în care se încheie contractual [3].”

Actualitatea subiectului este subliniată prin rolul semnificativ în dezvoltarea economiei de piață. Cumpărăturile online se realizează zilnic, produsele fiind procurate în timp și spațiu nelimitat, unica sursă necesară fiind Internetul, care oferă o sumedenie de posibilități de a procura obiectul de interes.

Metodologia cercetării și baza informațională. Pentru a analiza și a studia tematica abordată, au fost aplicate următoarele metode: analitică, analogică, sistematică, logică și comparativă. Drept bază pentru cercetarea tematicii date a servit legislația Republicii Moldova, Uniunii Europene, precum și literatura de specialitate a doctrinarilor contemporani.

După un raport de investigație, privind sectorul comerțului electronic în România: „comerțul electronic este unul dintre segmentele economice caracterizate de ritmuri de creștere importante, iar

condițiile structurale și comportamentale specifice aduc noi provocări în aplicarea politicii de concurență [8, p. 6].”

Asemănătoare definiție a conceptului de comerț electronic poate fi urmărită în articolul 4 al Codului Civil al Republicii Moldova, unde comerțul electronic se descrie ca fiind „activitatea de întreprinzător a persoanelor fizice și juridice de vânzare a bunurilor, executare a lucrărilor sau prestare a serviciilor, efectuată cu utilizarea comunicărilor electronice și/sau a contractelor electronice [1].”

Într-o definiție doctrinară, contractul în formă electronică „este acordul de voință, dintre două sau mai multe persoane de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic, acord exprimat în formă electronică [5, p. 6].”

Analizând această noțiune din mai multe surse, atragem atenția nu doar asupra aspectului online, care înseamnă spațiul virtual de desfășurare a procesului dat, ci și asupra noțiunii de comerț, care, prin sine, reprezintă încheiere unui contract de vânzare-cumpărare.

Prin contractul de vânzare-cumpărare, conform art. 753 Cod civil o parte (vânzător) se obligă să predea un bun în proprietate celeilalte părți (cumpărător), iar aceasta se obligă să preia bunul și să plătească prețul convenit. [...] Prin intermediul contractului de vânzare-cumpărare se realizează înstrăinarea sau dobândirea dreptului de proprietate sau a altor drepturi asupra bunurilor aflate în circuitul civil [7, p. 27].”

Odată ce am definit atât conceptul de comerț electronic, cât și sursa acestuia – contractul de vânzare-cumpărare, am putea să ne punem întrebarea: „Care ar fi sursa apariției comerțului electronic?”. Pentru a răspunde la această întrebare, urmează să analizăm parțial istoricul apariției și dezvoltării comerțului, care a metamorfozat din forma sa primitivă tradițională, în formă existentă primordial pe paginile web, apoi adițional, în formele sale tradiționale.

Pentru a înțelege această metamorfoză urmează să analizăm cronologia apariției primelor contracte de vânzare-cumpărare online:

- „Totul a început în anul 1979, când inovatorul și antreprenorul englez Michael Aldrich a inventat *cumpărăturile online*. Acesta a dat start mișcării revoluționiste din domeniul afacerilor, folosind programul videotext - un serviciu de mesaje bidirecțional. Acum știm acest lucru drept comerț electronic;

- Mai târziu, după succesul înregistrat în Marea Britanie, Franța, de asemenea, s-a alăturat mișcării revoluționiste;

- În anul 1982 investitorul și antreprenorul independent englez Nicholas Berry a inventat *Mintel*, serviciu videotex, prin linii telefonice, utilizat pentru a face cumpărături/rezervări online, pentru a studia prețurile stocurilor, pentru a conversa prin chat/telefonice, devenind primul cel mai de succes *serviciu online www*;

- În 1989, în SUA îpare primul magazin alimentar online. Peapod.com, fondat de către frații co-fondatori Thomas și Andrew Parkinson;

- În 1985, Compania Nissan efectuează prima verificare a *achitării online* prin intermediul *cardului de credit*;

- În 1990, creatorul englez de *URI, URL, HTTP, HTML* și *World Wide Web* Tim Berners-Lee a creat primul server și browser WWW, acesta fiind un pas determinant în revoluția comerțului electronic. După aproape 25 de ani, el încă lucrează din greu la dezvoltarea comerțului web, folosind mantra „*Universalitatea a fost factorul cheie al inovației pe web și va continua să fie așa și în viitor*;

- Anul 1994 reprezintă o perioadă extrem de semnificativă în era dezvoltării comerțului electronic, întrucât întreprinzătorul Jeffrey Preston Jorgensen a înființat renumitul astăzi *Amazon*, care a început să vândă cărți online și a ajuns, în prezent, să vândă aproape orice. Mai târziu compania urmează să lanseze *servicii mobile*.

- Companii precum Dell și Cisco au început să folosească internetul pentru toate *tranzacțiile* lor. *eBay*, care este fondată de Pierre Omidyar, antreprenor miliardar american, inginer software și filantrop.

- Anul 1998 este determinant, datorită înființării Paypal. Acest lucru a permis tranzacții de bani fără partajarea informațiilor financiare și a oferit clienților flexibilitatea de a plăti folosind soldurile contului PayPal, conturile bancare, *PayPal Credit* și alte *carduri de credit*. Astăzi, oamenii pot plăti acum aplicațiile preferate dintr-o singură atingere „one touch” pe orice platformă, eliminând necesitatea de nume de utilizator și parole de fiecare dată când plățiți.

- În 2005 apare *comerțul social (marketing)*. Consumatorii încep să recomande articole prietenilor prin Facebook și Twitter

- Deja în anul 2007 s-a efectuat un studiu de cercetare Pe Internet, prin intermediul căruia s-a constatat că 81% dintre americanii chestionați au căutat online un produs, pe care intenționau să îl cumpere, 15 % făcând acest lucru aproape în fiecare zi, 66 % dintre utilizatorii online au spus că au cumpărat ceva online.

- În anul 2008, se înregistrează o dinamică a creșterii cumpărăturilor online cu 17 % în SUA, cu cifre de vânzări de comerț electronic în jur de 204 miliarde de dolari.

- În perioada anului 2013, cumpărătorii din Marea Britanie au cheltuit online 91 miliarde de lire sterline.

- În 2014, 198 milioane de consumatori americani au cumpărat ceva online, care reprezintă 78% din populația SUA cu vârsta de la 15 ani.

- Din 2015 și până în prezent, cumpărătorii combină cumpărăturile online cu cele tradiționale, folosind accesul la WiFi și tendința de showrooming. Adesea, aceștia fac cumpărături într-un magazin cu amănuntul, utilizând, în același timp, dispozitivele mobile, pentru a cumpăra ceva online. De fapt, acest raport **Forbes** ne spune că 74 % la sută dintre oameni își folosesc telefonul mobil pentru a-i ajuta în timp ce fac cumpărături, și, ca urmare, 79 % la sută efectuează o achiziție [13].”

Precum am observat din descrierea cronologică, conceptul de comerț electronic a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării procedurilor de comercializare și achitare pentru produse/informațiile procurate, determinând sporirea competiției de piață, apariția diferitelor platforme online de vânzare-cumpărare, precum și a metodelor online de achitare, toate acestea fiind avantajele apariției și dezvoltării conceptului în cauză.

Dar, pentru a stabili care au fost și alte avantaje ale transformării comerțului tradițional în comerț online, precum și pentru a determina care au fost și sunt dezavantajele acestei schimbări, urmează să analizăm ermeticele *etape de dezvoltare a contractului de cumpărare – vânzare și evoluția contractului de vânzare tradițional spre cel electronic, descrie de către* candidatul în științe economice, profesorul asociat al Departamentului de Management și Marketing în Tipografie din incinta Northwestern Institute of Printing și Universitatea de Stat din Tehnologie și Proiectare din Sankt Petersburg - Котляров Иван Дмитриевич, în lucrarea sa „*Эволюция форм торговли: от традиционной к электронной* [9].”

„Prima formă a comerțului a fost **comerțul tradițional**. Aici ne referim la acele tipuri, în care interacțiunea vânzătorului și a cumpărătorului are loc în timpul comunicării directe personale. Activitatea comercială istorică a fost asociată cu prezența vânzătorului, a unui punct de vânzare permanent (sau pe termen lung) și a bunurilor oferite spre vânzare. Deoarece produsul în acest caz este disponibil fizic pentru inspecție și testare, cumpărătorul îl poate cumpăra imediat. Tranzacția a avut loc la fața locului: clientul a dat personal plata către vânzător și a primit imediat marfa.

„**Avantaje pentru cumpărători:** capacitatea de a evalua direct proprietățile consumatorului produsului; dacă acesta este interesat de un produs, el poate intra imediat în posesia lui.

Dezavantaje pentru cumpărători: distanța de la locul de vânzare/producere până la locul de reședință al clientului; alegerea limitată a bunurilor disponibile.

Avantaje pentru vânzători: capacitatea de a asigura satisfacția clienților prin livrarea imediată a produsului; simplitatea tranzacției (bunurile sunt schimbate pe bani la fața locului); impactul asupra consumatorului în cursul comunicării cu acesta pentru a-l ajuta să ia o decizie

de cumpărare; construirea unui public fidel de clienți prin comunicare personală și conectare la un punct fix de vânzare.

Dezavantaje pentru vânzători: costuri semnificative pentru achiziționarea sau închirierea unui punct de vânzare cu amănuntul; costuri semnificative pentru menținerea inventarului; public-țintă limitat de persoanele care locuiesc în zonă îndepărtată de magazin [9].”

„În această formă de comerț, una și aceeași unitate de bunuri acționează în două calități: de fapt, ca *obiect de cumpărare și vânzare* și ca *purtător de informații despre proprietățile proprii ale consumatorului* (prin examinarea și testarea produsului la punctul de vânzare) [9].”

În opinia autorului al acestei lucrări, comerțul tradițional reprezintă o cale de asigurare în calitate, autenticitatea obiectului de vânzare. Acest tip de comerț se referă mai mult la vânzarea-cumpărarea produselor alimentare, a obiectelor ale căror trăsături sunt importante în procesul de folosire corectă și confortabilă, etc. La alegerea unor astfel de obiecte de interes este binevenită atât prezența fizică a produsului, cât și a consultantului, care cunoaște toate caracteristicile obiectului de interes și are posibilitatea să răspundă imediat tuturor cerințelor și întrebărilor, adresate de destinatar. O cumpărătură reușită se datorează în mod considerabil capacității vânzătorului de a recepționa cerințele beneficiarului, ofrindu-i marfa potrivită imediat, sau în scurt timp, din stocul apropiat. Aici poate fi menționat citatul unui speaker: „*Când vă puneți în locul clientului și începeți dialogul de acolo, se dezvoltă o conexiune imediată care depășește comerțul de bază și încurajează loialitatea* [12].”

„Cu timpul, absența unui punct de vânzare a adus la apariția **comerțului cu trafic ambulant**.

„Acest lucru a permis vânzătorului, pe de o parte, să-și minimizeze costurile (deoarece nu există costuri pentru achiziționarea sau închirierea spațiilor de vânzare cu amănuntul și depozit, costul achiziționării unui produs este, de asemenea, mic, deoarece cantitatea acestuia este limitată de capacitățile fizice ale vânzătorului) și, pe de altă parte, să crească numărul potențialilor cumpărători (din cauza lipsei de referință geografică la priză). În același timp, s-au păstrat multe dintre avantajele inerente comerțului clasic - simplitatea tranzacției, capacitatea de a verifica în mod direct proprietățile consumatorului bunurilor înainte de cumpărare. S-ar putea părea că, din punct de vedere calitativ, nu există diferențe semnificative între tranzacționarea clasică și tranzacția de trafic. Este vorba doar de înlocuirea unui punct de vânzare staționar plătit cu unul mobil gratuit. Important este că, într-o tranzacție de trafic, vânzătorul poate totuși să investească în stocuri care depășesc volumul de vânzări. Acest lucru se datorează faptului că timpul de livrare a bunurilor de la furnizori poate depăși timpul în care se vinde lotul de bunuri transportate de vânzător. Prin urmare, refuzul de a crea acțiuni este plin de riscul suspendării activităților de tranzacționare [9].”

„**Avantaje pentru cumpărători:** capacitatea de a evalua direct proprietățile consumatorului produsului; dacă acesta este interesat de un produs, el poate intra imediat în posesia lui primirea bunurilor la locația cumpărătorului fără a fi nevoie de a vizita magazinul vânzătorului.

Dezavantaje pentru cumpărători: mic sortiment de mărfuri; dificultate în găsirea unui vânzător din cauza lipsei unei prize permanente.

Avantaje pentru vânzători: capacitatea de a asigura satisfacția clienților prin livrarea imediată a produsului; simplitatea tranzacției (bunurile sunt schimbate pe bani la fața locului); capacitatea de a influența consumatorul în cursul comunicării cu acesta pentru a lua o decizie de cumpărare; fără cost pentru menținerea unei prize permanente; costuri reduse pentru achiziționarea de bunuri (datorită restricțiilor privind cantitatea sa în stoc, datorită capacităților fizice ale vânzătorului); extinderea audienței clienților din cauza lipsei legării la o priză permanentă.

Dezavantaje pentru vânzători: disponibilitatea limitată a bunurilor (datorită capacităților fizice limitate ale vânzătorului); gama limitată (din același motiv); datorită restricțiilor tehnice, nu toate bunurile pot fi vândute într-un ritm; costuri mari ale forțelor fizice ale vânzătorului; dificultatea formării unui public fidel al clienților (din cauza lipsei unei constant punct de vânzare) [9].”

În cazul refuzului de a cumpăra bunuri, există o tranziție către **comerțul prin eșantioane** (acestea fiind considerate a fi copii tipice a produsului vândut), care diferă calitativ de comerțul clasic.

„**Avantaje pentru cumpărători:** o gamă largă de produse; posibilitatea de a primi; înțelegerea proprietăților consumatorului produsului prin testarea unei probe.

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul ca produsul vândut efectiv să difere de eșantion; timp îndelungat de așteptare pentru mărfuri; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului (dacă vânzătorul solicită o plată anticipată totală sau parțială); depărtarea prizei de la locul de reședință al consumatorului.

Avantaje pentru vânzători: absența costurilor pentru achiziționarea bunurilor (dacă achiziționarea bunurilor are loc cu un avans primit de la cumpărător); viteza mare a cifrei de afaceri a fondurilor investite în achiziționarea de bunuri (dacă achiziția are loc la fondurile proprii ale vânzătorului); vânzare garantată a produsului comandat; menținerea unei game largi; interacțiunea personală cu cumpărătorul. formarea unui public fidel de clienți.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul de a pierde clientul (dacă nu este pregătit să aștepte marfa); complexitatea comparativă a tranzacției; limitarea publicului țintă de către persoanele care locuiesc în zona de accesibilitate a punctului de vânzare.

„Eșantioanele reprezintă bunuri prezentate cumpărătorului pentru manifestarea proprietăților de consumatori și luarea unei decizii de cumpărare. Acestea reprezintă informații complete despre proprietățile produsului, deși nu este însuși un obiect de cumpărare și vânzare. Acest pas - înstrăinarea informațiilor despre un produs de un produs ca obiect de cumpărare și vânzare - a făcut posibilă toate formele de vânzare la distanță care au apărut mai târziu [9].”

În opinia autorului acestei lucrări, comerțul cu eșantioane este o metodă convenabilă pentru vânzarea intensivă a mărfii, întrucât cumpărătorul are posibilitatea să facă preventiv cunoștință cu obiectul său de interes, având ocazia să îi testeze toate capacitățile necesare în procesul de exploatare. Acest tip de comerț sporește numărul de cumpărători fideli, în caz că eșantioanele respectă calitatea produselor originale reclamate.

„Cu timpul, dezvoltarea mijloacelor tehnice, competența comercială a populației, evoluția cadrului legal pentru a proteja interesele vânzătorului și cumpărătorului, precum și crearea condițiilor prealabile pentru încrederea între vânzător și client au făcut posibil următorul pas - refuzul de a utiliza eșantioane ca purtători de informații despre produs și tranziția către furnizarea de informații potențialilor consumatori despre un produs, izolat de produsul în sine. Este vorba de tranzacționarea la *comerțul prin catalog*, atunci când vânzătorul este în punctul de vânzare demonstrează clientului o imagine a produsului și o descriere a caracteristicilor sale tehnice (*comerț cu catalog fix*).

„Această formă de comerț este tipică pentru piața de mobilă, piața de bărci și iahturi etc., unde chiar și achiziționarea de probe necesită de la vânzător costuri financiare prea mari și spațiu de vânzare prea mare și, ca urmare, costuri mai semnificative pentru achiziționarea sau închirierea acestora [9].”

După opinia autorului, comerțul prin intermediul catalogului este un pas important spre apariția și dezvoltarea comerțului online, întrucât reprezintă un „dicționar explicativ” sau o instrucțiune documentată, inițial fizic (jurnal, etc), apoi online (magazinele online), care ajută cumpărătorul să își aleagă produsul dorit, conform informației indicate detaliat, veridic. De asemenea, catalogul ușurează și vânzătorilor procesul de consultare a beneficiarilor, întrucât informația de bază despre produs este deja reprezentată în catalog. În acest caz, vânzătorul joacă un rol secundar, având scopul să intervină în procesul de vânzare-cumpărare doar în cazul, în care destinatarul nu înțelege informația indicată în catalog, sau solicită detalii informative adiționale.

„**Avantaje pentru cumpărători:** gamă largă de produse; comoditatea în analiza informativă a produselor și posibilitatea de a vedea mai multe produse disponibile dintr-o singură sursă.

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul de discrepanță între caracteristicile reale ale mărfurilor menționate în descriere; timp lung de așteptare pentru mărfuri; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului (dacă vânzătorul solicită o plată anticipată totală sau parțială); depărtarea prizei de la locul de reședință al consumatorului.

Avantaje pentru vânzători: absența costurilor pentru achiziționarea bunurilor (dacă achiziționarea bunurilor are loc cu un avans primit de la cumpărător); cifra de afaceri ridicată a

fondurilor investite în achiziționarea de bunuri (dacă achiziția are loc din fondurile proprii ale vânzătorului); probabilitate mare de a vinde produsul comandat; menținerea unei game largi. interacțiunea personală cu cumpărătorul; formarea unui public fidel de clienți.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul de a pierde clientul (dacă nu este pregătit să aștepte marfa); complexitatea comparativă a tranzacției; limitarea publicului-țintă de către persoanele care locuiesc în zona de accesibilitate a punctului de vânzare; riscul refuzului cumpărătorului de la produs (datorită neconcordanței acestuia cu caracteristicile declarate); prezența costurilor pentru un spațiu de vânzare cu amănuntul [9].”

„Cu toate acestea, nu există astfel de restricții pentru bunurile ieftine și o respingere completă a punctului de vânzare pare a fi un pas logic. După cum sa menționat deja, în acest caz ar fi posibilă limitarea la sediul negocierilor. Dar această abordare duce la limitarea potențialului public de cumpărare la cei care locuiesc în zona de disponibilitate a punctului de vânzare. Din acest motiv, s-a făcut următorul pas - informațiile despre produs au început să fie trimise direct consumatorilor inițial sub formă de cataloage cu posibilitatea de a comanda bunuri prin poștă. Așa a apărut prima formă de vânzare la distanță – poștală.

„Distribuirea cataloagelor către consumatori nu înseamnă în sine comerț de vânzarea la distanță. Aceasta este doar o tehnică de comunicare de marketing. Vânzarea la distanță are loc atunci când un catalog este însoțit de o ofertă pentru plasarea unei comenzi prin poștă, mai degrabă decât vizitarea unui magazin; unele lucrări pun (deși cu rezervări) un semn egal între comanda prin poștă și comerțul la distanță. O astfel de confuzie terminologică este inacceptabilă. Aplicarea definiției coletului este legitimă doar pentru **comerțul prin colete poștale**. Aceasta este abordarea la care aderă majoritatea specialiștilor (de exemplu, Gams, 2002) [9].”

„**Avantaje pentru cumpărători:** gamă largă de produse; comoditatea alegerii produsului; nu este nevoie să vizitați un magazin pentru a selecta un produs; livrarea mărfurilor la locul de reședință; valoarea nominală inferioară a mărfurilor (datorită lipsei costurilor magazinului de către vânzător).

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul de discrepanță între caracteristicile reale ale mărfurilor menționate în descriere; timp lung de așteptare pentru mărfuri; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului (dacă vânzătorul solicită o plată anticipată totală sau parțială); dificultăți de returnare a bunurilor dacă clientul dorește să refuze să cumpere.

Avantaje pentru vânzători: absența costurilor pentru achiziționarea bunurilor (dacă achiziționarea bunurilor are loc cu un avans primit de la cumpărător); cifra de afaceri ridicată a fondurilor investite în achiziționarea de bunuri (dacă achiziția are loc din fondurile proprii ale vânzătorului); probabilitate mare de a vinde produsul comandat; menținerea unei game largi de produse; formarea unui public fidel de clienți; fără costuri pentru întreținerea magazinului; extinderea audienței clienților.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul refuzului cumpărătorului de produs (datorită neconcordanței acestuia cu caracteristicile declarate); costuri mari pentru tipărirea și trimiterea de cataloage; timp lung de așteptare pentru un răspuns din partea cumpărătorului (datorită activității de poștă și luarea unei decizii cu privire la comandă); imposibilitatea interacțiunii personale cu cumpărătorul; costuri ridicate de management pentru procesarea comenzilor [9].”

„O perioadă de stagnare, însă aparent și de dezvoltare a comerțului este perioada **comerțului prin telefon**. În cadrul interacțiunii dintre vânzător și cumpărător revin continuitatea (comunicarea interactivă în timp real) și factorul de personalitate, precum și posibilitatea de ajustare a propunerii inițiale. În plus, este obișnuit ca această formă de comerț să mențină stocul de produse, pentru a expedia imediat articolul comandat către client.

„**Avantaje pentru cumpărători:** nu este nevoie să fie vizitat un magazin pentru a selecta un produs; livrarea mărfurilor la locul de reședință; valoarea nominală scăzută a mărfurilor (datorită absenței cheltuielilor cauzate de întreținerea magazinului).

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul de discrepanță între caracteristicile reale ale mărfurilor menționate în descriere; timp îndelungat de așteptare pentru mărfuri; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului (dacă vânzătorul solicită o plată anticipată totală sau parțială); valoare

mai mare a comenzii (datorită taxelor poștale incluse), în special pentru comenzile mai mici; complexitatea returnării bunurilor dacă clientul dorește să refuze achiziția; orele de apel pot fi incomode pentru cumpărător; sortiment îngust prezentat cumpărătorului; timp limitat de considerare a achiziției.

Avantaje pentru vânzători: formarea unui public fidel de clienți; fără costuri pentru întreținerea magazinului; costuri relativ mici pentru apelurile către potențiali clienți; comunicare personală cu cumpărătorul; răspunsul imediat al clientului; extinderea audienței clienților.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul refuzului cumpărătorului de la produs (datorită neconcordanței acestuia cu caracteristicile declarate); costuri ridicate de gestionare pentru procesarea comenzilor; riscul ca apelul la numărul de telefon de origine vor fi acceptate de către potențialul client ca o intruziune în viața privată.

În cele din urmă, spre deosebire de alte forme de comerț considerate, care sunt de natură pasivă (vânzătorul trimite o ofertă și așteaptă reacția cumpărătorului), acest model este activ: vânzătorul inițiază interacțiunea cu cumpărătorul, având posibilitatea să îi răspundă direct la întrebările curente [9].”

Într-adevăr, apelul telefonic reprezintă o cale confortabilă de contactare a magazinului, pentru obținerea promptă a tuturor informațiilor necesare, pentru împlinirea operativă a solicitărilor, acesta reprezentând avantajul principal pentru clienți. Pentru vânzătorul consultant, apelul telefonic reprezintă o modalitate de exprimare a profesionalismului, prin limbajul utilizat, tonalitatea, intonația, volumul vocii, precum și prin capacitatea de a coordona dispoziția beneficiarului, lăsându-l mulțumit de cumpărătura realizată.

„În urma analizei dezavantajelor comunicării telefonice pe parcursul încheierii contractului de vânzare-cumpărare, apare o nouă ramură a acestui contract, care se îndeplinește în urma apelurilor telefonice, cu demonstrarea adițională a mărfii.

De regulă, un apel către un client este utilizat numai pentru a-l invita să-i se demonstreze produsul.

Evident, acest model de comerț, care a apărut mai târziu, **comerțul prin telefon cu demonstrarea mărfii**, nu ar trebui să fie atribuit vânzării la distanță încă, întrucât, împreună cu comunicarea personală dintre vânzător și cumpărător, există o demonstrație a unui produs (sau a eșantionului acestuia) și nu doar a informațiilor despre acesta [9].”

În urma obținerii informației generale despre produsul reclamat, clientul are posibilitatea să vizualizeze obiectul de interes.

„**Avantaje pentru cumpărători:** nu este nevoie să fie vizitat un magazin pentru a selecta un produs; livrarea mărfurilor la locul de reședință; valoarea nominală mai mică a mărfurilor (datorită absenței cheltuielilor cauzate de întreținerea magazinului); capacitatea de a verifica personal caracteristicile produsului. primirea imediată a mărfii.

Dezavantaje pentru cumpărători: complexitatea returnării bunurilor dacă clientul dorește să refuze achiziția; orele de apel pot fi incomode pentru cumpărător; nevoia de a invita un reprezentant al companiei pentru convorbiri, sortiment îngust prezentat cumpărătorului.

Avantaje pentru vânzători: formarea unui public fidel de clienți; fără costuri pentru întreținerea magazinului; costuri relativ mici pentru apelurile către potențiali clienți; comunicare personală cu cumpărătorul; răspunsul imediat al clientului; extinderea audienței clienților.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul ca un apel către un număr de telefon de acasă să fie perceput de un potențial client ca o invazie a vieții private; dificultăți în obținerea consimțământului pentru o întâlnire la domiciliul cumpărătorului; costuri mari de vizita clienților de către reprezentanții de vânzări [9].”

Cu timpul apare și se dezvoltă forma de comerț prezent și astăzi, dar foarte renumit și des utilizat la momentul său de apariție, în care informațiile despre un produs sunt comunicate clientului la televizor, și acesta se numește „**teleshopping**” sau **comerț prin televiziune**.

„Pentru feedback, de regulă, a fost utilizată comunicarea telefonică. Vânzătorul nu primește un răspuns imediat de la consumator, ci trebuie să aștepte până când clientul decide să îl contacteze (la fel ca în tranzacția prin corespondență). În plus, inițial vânzătorul nu are capacitatea de a influența

individual cumpărătorul și de a utiliza factorul personal în comunicare: mesajul de televiziune este același pentru întregul public potențial. Cu toate acestea, după ce cumpărătorul sună vânzătorul, acesta poate lua contact personal în timp real.

Astfel, canalul de comunicare de bază „vânzător-cumpărător” la televizor este indirect, impersonal, necorectat și discret, precum și pasiv, în timp ce canalul de comunicare secundar „cumpărător-vânzător”, utilizat după ce cumpărătorul și-a exprimat interesul pentru produs, își asumă interacțiune continuă cu posibilitatea ajustării propunerii inițiale. În perioada dezvoltării intensive a televiziunii, la fel de intensiv se dezvoltau și comerțul prin televiziune [9].”

„**Avantaje pentru cumpărători:** nu este nevoie să fie vizitat un magazin pentru a selecta un produs; livrarea mărfurilor la locul de reședință; valoarea nominală inferioară a mărfurilor (datorită absenței cheltuielilor cauzate de întreținerea magazinului).

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul de discrepanță între caracteristicile reale ale mărfurilor menționate în descriere; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului (dacă vânzătorul solicită plata în avans totală sau parțială); valoare mai mare a comenzii datorită taxei poștale incluse, în special pentru comenzile mici; complexitatea returnării bunurilor dacă clientul dorește să refuze achiziția; inconvenient de a obține informații despre produs. omiterea informației.

Avantaje pentru vânzători: formarea unui public fidel de clienți; fără costuri pentru întreținerea magazinului; costuri relativ mici pentru apelurile către potențiali clienți; comunicare personală cu cumpărătorul (după apelul său telefonic către magazin).

Dezavantaje pentru vânzători: riscul refuzului cumpărătorului de la produs din cauza diferențelor de caracteristicile declarate; rata de răspuns scăzută (numărul clienților care au comandat produsul, de regulă, este semnificativ mai mic decât numărul potențialilor cumpărători cărora li s-a trimis catalogul); timp de răspuns lung; costuri ridicate de gestionare pentru procesarea comenzilor; riscul ca un apel către un număr de telefon de acasă să fie perceput de un potențial client ca o invazie a vieții private; costuri de difuzare tv relativ ridicate; lipsa influenței asupra client [9].”

Spoturile publicitare ale *teleshopping*-ului se manifestau într-o manieră constantă, programate la ore anumite, fiecare produs fiind denumit de repetate ori, în rând cu prețul „rezonabil” și ofertele „bonus”, ce se oferea în mod diferit, cum ar fi: primului cumpărător, primilor 5-10 cumpărători, la prima cumpăratură, la pachet cu un alt produs, etc.

Prin diverse metode de marketing și spoturile publicitare convingătoare, magazinele reușeau să atragă apelurile telefonice ale cumpărătorilor care își petrec majoritatea timpului liber în fața televizorului și ale cumpărătorilor ușor influențați să cumpere obiecte atractive și chiar inutile.

În opinia subiectivă a autorului acestei lucrări, *teleshopping-ul* este o metodă deranjantă, deși efectivă, de promovare a produselor, comerțul prin televiziune fiind dezvoltat până la deschiderea magazinelor fizice, de vânzare instantă a produselor reclamate la televizor, cumpărătorii având posibilitatea să testeze în realitate obiectele de interes. Astfel televiziunea a devenit o cale informativă, de chemare a cumpărătorului să testeze produsele la cel mai apropiat magazin fizic, dar și o cale de atragere a clienților ce nu au acces la ele, ei având posibilitatea să comande produsele telefonic, pentru a le testa în urma livrării.

Următoarea și ultima etapă din ciclul dezvoltării vânzării la distanță a fost vânzarea de bunuri și servicii prin internet – **comerț electronic**, cale de comerț care se dezvoltă constant și în prezent, contractul său de bază, care este, de asemenea, în format electronic, având aceeași valoare juridică, întărit prin semnătură și acordul oferit de către beneficiar din momentul plasării comenzii.

„Din punct de vedere formal, s-a schimbat doar canalul de furnizare a informațiilor despre produs către cumpărător. Informațiile relevante au început să fie postate pe site-ul companiei, unde clientul se poate familiariza independent cu acesta. Internetul, mai exact World Wide Web, a devenit nu doar un canal de comunicare, ci un mijloc deplin de comunicare între vânzător și cumpărător. Dacă mai devreme vânzătorul trebuia să proceseze suplimentar comanda primită (prin poștă, telefon etc.), acum cumpărătorul o emite în același mediu în care lucrează vânzătorul. Acest lucru a făcut posibilă automatizarea procesării comenzilor clienților și reducerea semnificativă a

costurilor. Automatizarea procesării cererilor a făcut interacțiunea dintre vânzător și cumpărător interactivă [9].”

„**Avantaje pentru cumpărători:** nu este nevoie să fie vizitat un magazin pentru a selecta un produs; livrarea mărfurilor la locul de reședință; valoarea nominală mai mică a mărfurilor (datorită absenței cheltuielilor cauzate de întreținerea magazinului); confortul de a găsi produsul potrivit; primirea ofertelor individuale.

Dezavantaje pentru cumpărători: riscul de discrepanță între caracteristicile reale ale mărfurilor menționate în descriere; timp lung de așteptare pentru mărfuri; necesitatea de a plăti un avans vânzătorului dacă vânzătorul solicită o plată în avans totală sau parțială; valoare mai mare a comenzii (datorită taxelor poștale incluse), în special pentru comenzile mici; complexitatea returnării bunurilor dacă clientul dorește să refuze achiziția; riscul de interceptare personală informații transmise vânzătorului prin canale de comunicare.

Avantaje pentru vânzători: fără costuri pentru întreținerea magazinului; public nelimitat de clienți; gamă largă de produse; posibilitatea de a pregăti oferte individuale pentru client; ușurința comparativă de a construi un public fidel al clienților.

Dezavantaje pentru vânzători: riscul refuzului cumpărătorului de la produs (datorită discrepanței acestuia cu caracteristicile declarate); risc ridicat de expunere la atacurile hackerilor [9].”

„Deși solicitările clienților sunt procesate pas cu pas, și nu în mod continuu, ca în cazul unui dialog „live”, rata de transmitere a cererii prin canale de comunicații digitale și procesarea automată a acesteia este atât de mare, încât interacțiunea are loc aproape în timp real, ceea ce este convenabil pentru cumpărător. În plus, datorită disponibilității informațiilor despre clienți, sistemul de magazin electronic prezintă un alt aspect al interactivității. Reacționând la lista de bunuri deja comandate și alte informații, sistemul poate pregăti oferte individuale pentru client care îl pot determina să facă o comandă sau să includă articole suplimentare în ea.

Astfel, deși comunicarea dintre vânzător și cumpărător este automatizată și impersonală (vânzătorul nu este asociat cu nicio persoană anume), totuși, compania are capacitatea de a influența clientul în procesul de pregătire a unei comenzi, ceea ce crește semnificativ eficiența funcționării magazinelor electronice în comparație cu întreprinderi convenționale de vânzare la distanță. Aceasta înseamnă că interacțiunea dintre client și vânzător a revenit la capacitatea de a ajusta ofertele de cumpărare și la continuitatea comunicării, care a dispărut atunci când vânzătorul a fost eliminat din procesul de tranzacționare. Aceste proprietăți ale comerțului electronic determină natura sa inovatoare din punctul de vedere esențial (inovația tehnologică stă într-un canal fundamental nou de interacțiune la distanță între vânzător și cumpărător). Doar magazinele care vând bunuri informaționale care nu au nevoie de un suport material au reușit să abandoneze complet stocurile [9].”

După viteza de plasare și procesare a comenzilor online, comerțul electronic întrece toate celelalte metode de vânzare-cumpărare a obiectelor de interes. De asemenea, comerțul online oferă posibilitatea de a vizualiza o gamă mai largă, o varietate mai mare de produse, clientul având posibilitatea să compare prețurile, calitatea, originea produselor, înainte de a realiza și achita comanda finală. La fel, am putea să luăm în considerație confortul plasării comenzii online, în cadrul căruia beneficiarul nu este obligat să se deplaseze la magazinul fizic, pentru că produsul se livrează prin intermediul companiilor de livrare sau poștale, aducând obiectul de interes și de pe alte continente exact la adresa destinatară.

Însă, în ceea ce privește achitarea, calitatea și autenticitatea produselor comandate online, persistă riscul și încrederea uneori neîntemeiată a cumpărătorilor. Din acest motiv ei totuși solicită asistența reală din partea departamentului de suport al clienților, pentru a acorda mai multe întrebări, referitoare la brand-ul produsului, calitatea și originalitatea acestuia, termenul său de garanție, politica de returnare, încheierea și rezoluțiune a contractului de vânzare-cumpărare, condițiile de funcționare a website-ului, termenul de livrare-returnare, etc. Toate acestea se bazează pe:

1. neîncrederea în valabilitatea unui contract încheiat online, luând în considerație lipsa semnăturii scrise de mână, lipsa contractului, a facturii fizice, a certificatelor de calitate și a certificatului fizic de garanție, la momentul plasării comenzii;

2. neîncrederea în achitarea în avans a cumpărăturii, luând în considerație lipsa eșantionului sau însuși a obiectului de interes fizic, pentru a-i testa capacitățile și pentru a-i verifica dacă trăsăturile sale se conformează cu descrierea produsului pe pagina electronică a magazinului;

3. neîncrederea în companiile de livrare, luând în considerație pierderile coletelor, defectarea produselor, reținerea livrărilor spre adresa destinatară sau spre adresa sediului de cumpărare (în cadrul procesului de returnare);

4. neîncrederea în existența sediului real, având în vedere cazurile de escrocherie.

Toate aceste amenințări au motivat companiile de vânzări să consolideze procesul de coordonare a comenzilor, a procesului de livrare și, nu în ultimul rând, a procesului de coordonare și susținere a cumpărătorilor. Metodele de consolidare și ameliorare a neîncrederii includ:

1. apariția semnăturilor electronice, despre varietatea cărora se va menționa mai târziu în prezenta lucrare; expedierea facturilor și certificatelor în format electronic, înainte sau după expedierea comenzii, conform condițiilor de funcționare a magazinului;

2. oferirea posibilității de contactare a departamentului de suport clienți, pentru o verificare prealabilă a produselor; consolidarea procesului de asamblare a coletelor, prin verificarea repetată a conținutului acestora;

3. oferirea posibilității de a verifica în mod 24/24 a localizării coletului, prin intermediul numărului său de urmărire, a denumirii și link-ului online a companiei de curierat, precum și a datelor de contact ale acestora; contactarea personală a companiei de curierat, de către client, sau de către compania de vânzare, în cazul apariției unor neclarități; oferirea fișelor de returnare;

4. publicarea datelor companiei (ex: CUI, IBAN, la momentul achitării prin transfer, etc), a datelor de contact (ex: adresa electronică, număr de telefon, chat sau pagina FAQ, etc) și a adresei sediului de vânzare; publicarea condițiilor de funcționare a magazinului online, a condițiilor de încheiere sau rezoluționare a contractelor, a condițiilor de returnare a produselor și de funcționare a garanției asupra produselor; deschiderea unor magazine fizice, cu eșantioane și unele produse spre vânzare; publicarea și reclamarea colaborării companiei cu alte companii renumite; crearea paginilor de publicitate pe mai multe rețele de socializare și menținerea activității sale constante; crearea unor concursuri de remunerare a clienților fideli (precum și oferirea mai multor tipuri de discount), etc.

Deci, pentru a avea succes în cadrul dezvoltării propriei afaceri online, este binevenit să menții legătura constantă atât cu cererea din cadrul pieței de desfacere, cât și cu fiecare client aparte, ceea ce a menționat în mod laconic un specialist din domeniul comerțului electronic: „**Comunicarea este în centrul comerțului electronic și al comunității**” [14]. Adică, „dacă doriți să profitați la maximum de traficul pe care media îl poate atrage pe site-ul Dvs., ar trebui să faceți un efort pentru a deveni parte a comunității prin construirea de relații și conținut excelent. Aceasta înseamnă să aveți pe cineva, care să răspundă la orice întrebări și să răspundă la feedback - trebuie să investiți în managementul comunității pentru a observa cum investițiile Dvs sociale dau roade [14].”

„În **concluzie** se poate afirma că etapele descrise ale evoluției comerțului, desigur, nu au avut loc într-o succesiune strictă. **Forța motrice din spatele evoluției comerțului a fost dorința vânzătorilor de a minimiza riscurile și de a îmbunătăți eficiența activităților lor prin reducerea costurilor și extinderea publicului cumpărător.** Evoluția nu a fost strict liniară. Datorită necesității de a oferi clienților cel mai bun serviciu posibil (pentru a-i reține), companiile au fost forțate să revină la etapele anterioare ale evoluției, de exemplu: să mențină stocurile de bunuri gata de livrare (pentru cumpărături online) pentru a le putea îndeplini cât mai curând posibil comandă; sau oferă cumpărătorului posibilitatea de a refuza bunurile care nu i s-au potrivit după livrare (în cazul vânzării la distanță). Esența produsului nu mai corespundea nici nivelului tehnologiei, nici mecanismului de interacțiune dintre consumator și cumpărător și îi obliga pe participanții la tranzacție să revină la formele comerciale anterioare. Pentru a aduce evoluția comerțului la cel mai

înalt punct de până acum, numai bunurile de natură informațională au reușit, care nu necesită un transportator material și pot fi livrate cumpărătorului prin canale de comunicații digitale [9].”

Discutând mai aprofundat și detaliat despre influența acestei metamorfoze a formelor de comerț, și, în deosebi, despre impactul, avantajele și dezavantajele comerțului electronic asupra economiei de desfacere, am ajuns la următoarea concluzie: **comerțul electronic reprezintă unul dintre segmentele economice, căruia îi sunt caracteristice ritmuri de creștere constante, iar circumstanțele structurale și comportamentale ale pieței atrag noi provocări în politica de concurență.**

A. Pentru a însuși mai bine tema avantajelor, dezavantajelor și a impactului comerțului smart asupra economiei de piață, am putea să studiem investigația sectorială, declanșată prin Ordinul președintelui Consiliului Concurenței nr. 194 din 09.03.2016, intitulată ca „*Impactul dezvoltării comerțului online asupra mediului concurențial, prin prisma strategiilor de marketing*”. În cadrul acestei investigații se vor analiza diverse strategii de marketing, în special cele ce privesc prețul produsului, adoptate de companiile active în sfera comerțului online.

„Investigația a vizat următoarele *obiective* specifice:

1. Cunoașterea caracteristicilor, structurii și comportamentelor specifice sectorului comerțului electronic [8, p. 6].”

2. „Analiza aprofundată a strategiilor de marketing (în special a celor privind prețul), adoptate de companiile ce activează în sectorul comerțului electronic, cu accent deosebit asupra marilor campanii de reduceri;

3. Identificarea și analiza eventualelor disfuncționalități ale acestui sector;

4. Formularea de recomandări care să conducă la îmbunătățirea mecanismelor de piață și la eliminarea eventualelor disfuncționalități identificate.

Atingerea obiectivelor specifice propuse, în special în ceea ce privește analiza privind modul de formare a prețului, dar și a diverselor strategii de marketing, este concentrată pe componenta de comercializare online a produselor electro-IT (cu referire la categoriile: IT, comunicații, electronice și electrocasnice). Astfel, au fost incluși în analiză cei mai importanți comercianți online prezenți în segmentul electro-IT. [...] Dincolo de faptul că aceasta este principala categorie de produse vândute în România, prin intermediul comerțului electronic, ea prezintă o serie de caracteristici distincte, precum: un grad ridicat de comparabilitate la nivelul ofertelor diferiților comercianți, sensibilitate redusă la schimbări sezoniere, comparativ cu segmentul fashion, de pildă, o demarcare mai clară a diferitelor componente de preț, prin raportare la relația furnizor/comerciant sau producător/comerciant etc [8, p. 6].”

„În cadrul investigației au fost transmise solicitări de informații către cei mai importanți *retaileri online activi pe componenta electro-IT. Trebuie precizat faptul că datele care au stat la baza analizelor cuprinse în Raport sunt aferente perioadei 2013-2016*, cu unele completări aferente anului 2017 [...] Prin urmare evoluții mai recente (ulterioare anului 2016) pot să nu fie surprinse în cadrul prezentului Raport. De asemenea, au fost realizate 3 studii de caz, privind cunoașterea modului de formare a prețului. Metodologiile utilizate în cadrul studiilor au fost diferite însă analizele realizate au condus la aceleași concluzii, acest aspect fiind de natură a certifica validitatea observațiilor [8, p. 7].”

„După cum am precizat, analiza s-a axat în special pe segmentul electro-IT, urmărind principalii jucători activi pe acest tip de vânzări și modelele de business dezvoltate de aceștia. Pe baza datelor disponibile, au fost analizate și barierele de intrare și de dezvoltare existente la nivelul sectorului comerțului electronic și perspectivele de dezvoltare a sectorului în general.

Astfel, putem stabili faptul că în România, sectorul comerțului electronic prezintă caracteristicile unei piețe naționale, insuficient de mature (atât din perspectiva cererii, cât și a ofertei) și oarecum izolată, existând, totuși, un potențial de deschidere și de diminuare a barierelor geografice, pe fondul creșterii nivelului de receptivitate și maturitate al cererii și ofertei. Acest sector este caracterizat prin:

- Bariere scăzute de intrare, însă bariere ridicate de dezvoltare (pentru a intra în categoria jucătorilor importanți);

- Există un retailer dominant, care și-a creat o serie de avantaje concurențiale în ceea ce privește vânzările exclusiv online;
- Există o tendință de concentrare a acestui sector, adâncindu-se tot mai mult decalajele dintre jucătorii importanți și cei mici, mai ales pe fondul exigențelor investiționale și strategice dictate de dezvoltările tehnologice (ex. implementarea unor modele de business de tip omnichannel, dezvoltarea canalului mobile de vânzare etc.);
- În contextul comerțului transfrontalier scăzut, a utilizării reduse a plăților cu cardul și a importanței serviciilor conexe (ex. garanție, livrare, suport, service, posibilitatea de înlocuire a produselor etc.), în special pe segmentul electro-IT, presiunea jucătorilor din afara țării este încă redusă. Totuși, luând în considerare dinamica acestor indicatori și semnalele de deschidere și de maturizare a pieței interne, este de presupus că, în anii următori, această presiune ar urma să crească semnificativ [8, p. 10].”

În urma studierii, realizate de autorul lucrării date, asupra „Investigației modului de dezvoltare și acționare a comerțului online în cadrul economiei de piață a României”, putem constata faptul ca acest tip de comerț a dus la următoarele *efecte pozitive*: sporirea concurenței între principalii retaileri și dealeri/companii care sunt implicate și cointeresate de comerțul online; depășirea barierelor de intrare în procesul de vânzări online și tinderea spre diminuarea barierelor de concurență intensivă între companiile mari și mici, pe fonul dezvoltării constante a metodelor online de promovare a propriilor produse, precum și pe baza cererii de piață și a încrederii cumpărătorilor față de produse, procesul de achitare a produselor/serviciilor online și veridicității/actualității licite a contractelor de vânzare-cumpărare online; și *efecte negative*: limitarea numărului de magazine prin desființarea companiilor mai mici. Acestea, fiind mai slab dezvoltate, cedează locul companiilor mai mari, monopoliste, care se bazează pe conceptul comerțului online și mențin și celelalte forme de comercializare. Astfel, procesul de concurență și dezvoltare reprezintă pentru companiile mici o cale complicată de autopromovare, neavând venit suficient din vânzări, limitându-se la un număr mai mic de cumpărători, care preferă modul de comercializare tradițional.

B. „În **Republica Moldova** de aproximativ 10 ani, Legea nr.284 din 22.07.2004, privind comerțul electronic [1], guvernează regimul juridic al contractului electronic, însă în marea lor majoritate consumatorii cât și comercianții încă nu au deplina încredere în aceste instituții noi, ori contractele în formă electronică sunt, de regulă, contracte la distanță unde lipsa contactului fizic, atât cu partenerul cât și cu produsul contractat, determină suficientă neîncredere din partea persoanei care își asumă obligația de plată a prețului. Pe lângă faptul că plătitorului i se solicită plata în avans, bunul se remite după efectuarea plății și este primit ulterior la un interval comparabil de timp. Astfel, în procesul de încheiere a acestor contracte persistă frica și neîncrederea deoarece plătitorul se teme de problemele care ar putea apărea, ca de pildă neconformitatea bunului procurat cu așteptările sale, precum și chiar lipsa bunului sau chiar lipsa partenerului (reprezentat de o identitate falsă). [...] De asemenea, această neîncredere sporește și prin faptul că plătitorul trebuie să comunice și să dezvăluie partenerului-furnizor unele informații cu caracter personal, date de identitate, informații financiare, cum ar fi datele despre contul bancar, care nu se știe cum vor fi folosite ulterior de cel căruia i-au fost oferite.

Parlamentul European și Consiliul, la 13 decembrie 1999, au adoptat Directiva 1999/93/ CE [4], care stabilește un cadru comunitar pentru semnăturile electronice, în scopul garantării bunei funcționări a pieței interne în domeniul semnăturilor electronice, instituind un cadru juridic armonizat și potrivit pentru utilizarea semnăturilor electronice în interiorul Comunității Europene. Cu atât mai mult că art. 5 (1) al Directivei consacră egalitatea de tratament juridic între *semnătura electronică extinsă (avansată)* și *semnătura olografă*, stipulând că numai semnăturile electronice extinse (avansate) au același efect egal ca și *semnătura scrisă de mână* în statele membre, ceea ce rezultă că aceste tipuri de semnături vor fi admise în calitate de probă legală.

Privitor la semnăturile electronice simple, art. 5 (2) al Directivei prevede ca statele membre trebuie să se asigure că unor astfel de semnături nu li se refuză efectul legal sau nu sunt refuzate ca probe în procese numai pe baza faptului că nu sunt calificate drept semnături electronice extinse (avansate). În sistemul nostru de drept, Legea nr.91 din 27.06.2014 [2], privind semnătura

electronică și documentul electronic instituie trei categorii de semnături electronice în raport de gradul de protecție a acestora și anume: ***semnătura electronică simplă, semnătura electronică avansată necalificată și semnătura electronică avansată calificată.***

Privitor la regimul juridic de utilizare a semnăturii electronice, legea menționează că semnătura electronică, indiferent de gradul de protecție de care dispune, produce efecte juridice și este acceptată ca probă, inclusiv în cadrul procedurilor judiciare chiar dacă se prezintă în formă electronică, nu se bazează pe un certificat eliberat de un prestator acreditat de servicii de certificare, sau nu se bazează pe un certificat calificat al cheii publice, sau nu este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice.

Semnătura electronică avansată calificată are aceeași valoare juridică ca și semnătura olografă. Modalitatea în care se va asigura gradul de protecție a semnăturii electronice avansate calificate pentru echivalarea acestora cu semnătura olografă aplicată pe hârtie se stabilește de organul competent. Modalitatea de aplicare a semnăturilor electronice de către funcționarii persoanelor juridice de drept public se stabilește de Guvern. Persoanele juridice de drept privat stabilesc de sine stătător modalitatea de aplicare a semnăturilor electronice de către reprezentanții acestora.

În concordanță cu aceste legi considerăm că a fost reglementată strict procedura de tranzacționare, care se bazează pe sisteme tehnice de punere în aplicare, de exemplu, pentru a se evita riscul ca creditorul să ia din contul debitorului mai mulți bani decât are dreptul, au fost imaginat mai multe sisteme tehnice de plată prin mijloace electronice, sub forma micro-plăților, a banilor electronici și a transferurilor securizate de bani, etc.

Deși are o inerție și o imunitate mai mare la schimbare, începând cu 04.01.2015, instituția contractului electronic v-a fi supus protecției legale adecvate și va fi apărat de mediului virtual, iar în acest context sperăm ca în viitorul apropiat majoritatea contractelor civile vor dobândi o nouă formă - electronică, ori contractul în formă electronică poate fi oricare dintre tipurile de contracte, diferența fiind dată de forma sau înfățișarea pe care o ia manifestarea de voință.

Întrucât astăzi în majoritatea statelor se impune recunoașterea juridică a semnăturii electronice, rezultă că după intrarea în vigoare a acestei legi, contractul ce poartă o semnătură electronică avansată calificată - bazată pe un certificat calificat nesuspendat sau nerevocat la momentul respectiv și generat cu ajutorul unui dispozitiv securizat de creare a semnăturii electronice – v-a fi asimilat, în ceea ce privește condițiile și efectele sale, cu înscrisul sub semnătura privată (numită și semnătura olografă), producând aceleași consecințe ca și acesta. Semnătura electronică simplă v-a avea aceleași efecte juridice ca și semnătura clasică pe hârtie, numai dacă v-a fi recunoscută de către cel cărui i se opune. Înscrisul în formă electronică cărui i s-a asociat logic o semnătură electronică v-a fi asimilat, în privința condițiilor și efectelor sale, cu înscrisul sub semnătură privată (semnătura olografă), așa cum dispune art. 4 din Legea nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul [2].

„Totodată, deși legea nu stipulează expres, înscrisul în formă electronică, recunoscut de cel cărui i se opune, va avea între cei care l-au subscris și între cei care le reprezintă drepturile, aceleași efecte juridice precum actul juridic autentificat [6, p. 119].”

„În *concluzie*, putem menționa că, deși contractul cât și semnătura electronică sunt instituții juridice relativ noi, în societatea noastră tradiționalistă și destul de conservatoare, trebuie să amintim că experiențele din trecut arată că descoperirile unor cunoștințe și tehnologii noi au fost foarte repede acceptate de omenire dacă acestea au fost utile [6, p. 120].”

În urma definirii contractului de vânzare-cumpărare și a conceptului de comerț electronic, precum și în urma descrierii procesului de dezvoltare a comerțului de la forma sa inițial tradițională la forma online, în urma analizei raportului bazat pe investigații a comerțului de pe teritoriul României, cât și a Republicii Moldova, am putea, în final, să conchidem care sunt avantajele și dezavantajele comerțului electronic în sfera economiei de piață, pentru toate părțile contractanților. Se poate observa că beneficiile comerțului electronic afectează cele mai mari părți interesate: afaceri, organizații, consumatori și societate. Comerțul online afectează următoarele domenii de afaceri și discipline ale studiilor de management al afacerii:

1. „Sisteme informaționale de management – analiza, proiectarea și implementarea sistemelor de e-business în cadrul unei organizații; probleme de integrare a front-end și back-end sisteme;

2. Managementul resurselor umane – probleme de recrutare on-line, muncă la domiciliu și lucrări „antreprenori” pe bază de proiect prin proiect, înlocuind angajații permanenți;

3. Finanțe și contabilitate – activități bancare on-line; probleme legate de costurile tranzacției; implicații contabile și de audit în care activele „necorporale” și capitalul uman trebuie să fie evaluate tangibil într-o economie din ce în ce mai bazată pe cunoaștere;

4. Economie – impactul comerțului electronic asupra economiilor locale și globale; înțelegerea conceptelor unei economii digitale și bazate pe cunoaștere și modul în care aceasta se încadrează în teoria economică;

5. Managementul producției și operațiunilor – impactul procesării on-line a dus la reducerea numărului de cicluri. Durează câteva secunde pentru a livra produse și servicii digitalizate electronic; în mod similar, timpul de procesare a comenzilor poate fi redus cu peste 90% de la zile la minute. Sistemele de producție sunt integrate cu marketingul financiar și alte sisteme funcționale, precum și cu partenerii de afaceri și clienții;

6. Marketing – probleme de publicitate on-line, strategii de marketing și comportamentul și culturile consumatorilor. Unul dintre domeniile în care are un impact deosebit este marketingul direct. În trecut, aceasta era în principal ușă în ușă, petreceri la domiciliu și comandă prin poștă folosind cataloage sau pliante;

7. Științe informatice – dezvoltarea diferitelor tehnologii și limbaje de rețea și informatică pentru a sprijini comerțul electronic și afacerea electronică, de exemplu, conectarea sistemelor moștenite de front office și back office cu tehnologia „bazată pe web”;

8. Dreptul și etica afacerilor – Diferitele probleme juridice și etice care au apărut ca urmare a problemelor de piață „virtuale” globale, cum ar fi legile drepturilor de autor, confidențialitatea informațiilor despre clienți, legalitatea contractului electronic [13].”

Secțiunile anterioare au inclus discuții despre ce este comerțul electronic și impactul acestuia, dar care sunt avantajele comerțului electronic? Ce oferă și de ce? Se poate observa că beneficiile comerțului electronic afectează cele mai mari părți interesate: organizații de afaceri, consumatori și societate.

1. Avantajele comerțului electronic pentru afaceri:

a) „Piața internațională – ceea ce era o piață fizică unică amplasată într-o zonă geografică a devenit acum o piață fără frontiere, inclusiv piețe naționale și internaționale? Devenind compatibilă cu comerțul electronic, companiile au acum acces la oameni din întreaga lume. Ineficiența tuturor afacerilor de comerț electronic au devenit corporații multinaționale virtuale;

b) Economii de costuri operaționale – costul de creare, procesare, distribuire, stocare și recuperare a informațiilor pe hârtie a scăzut;

c) Personalizare în masă – comerțul electronic a revoluționat modul în care consumatorii cumpără bunuri și servicii. Prelucrarea permite personalizarea produselor și serviciilor în funcție de cerințele clientului. În trecut, când Ford a început să producă autovehicule, clienții puteau avea orice culoare, deoarece era negru. Acum, clienții pot configura o mașină în conformitate cu specificațiile lor în câteva minute on-line prin intermediul site-ului www.ford.com;

d) „Costuri mai mici ale telecomunicațiilor – Internetul este mult mai ieftin decât rețelele cu valoare adăugată (VAN), care se bazau pe leasingul liniilor telefonice pentru utilizarea exclusivă a organizației și a partenerilor săi autorizați. De asemenea, este mai ieftin să trimiteți un fax sau un e-mail prin Internet decât apelarea directă;

e) Digitalizarea produselor și proceselor – în special în cazul software-urilor și produselor muzicale / video, acestea pot fi descărcate sau trimise prin e-mail direct clienților prin intermediul internetului în format digital sau electronic;

f) Gata cu constrângerile de 24 de ore – companiile pot fi contactate de clienți sau furnizori în orice moment.

2. Avantajele comerțului electronic pentru consumatori

a) **Acces 24/7** – permite clienților să cumpere sau să efectueze alte tranzacții 24 de ore pe zi, pe tot parcursul anului, din aproape orice locație. De exemplu - verificarea soldurilor, efectuarea plăților, obținerea călătoriei și alte informații;

b) **Mai multe opțiuni** – clienții nu numai că au o gamă întregă de produse din care pot alege și personaliza, ci și o selecție internațională de furnizori;

c) **Comparații de prețuri** – clienții pot „face cumpărături” în întreaga lume și pot face comparații direct vizitând diferite site-uri sau vizitând un singur site unde prețurile sunt agregate de la un număr de furnizori și comparate;

d) **Procese de livrare îmbunătățite** – aceasta poate varia de la livrarea imediată a bunurilor digitalizate sau electronice, cum ar fi software-ul sau fișierele audio-vizuale prin descărcarea prin Internet, până la urmărirea on-line a progresului coletelor livrate prin poștă sau curierat;

e) **Un mediu de concurență** – în cazul în care se pot găsi reduceri substanțiale sau o valoare adăugată, întrucât diferiții comercianți cu amănuntul se bat pentru clienți. De asemenea, permite multor clienți individuali să-și adune comenzile într-o singură comandă prezentată către angrosiști sau producători și să obțină un preț mai competitiv.

3. Beneficiile comerțului electronic pentru societate:

a) **Permite practici de lucru mai flexibile** – aceasta îmbunătățește calitatea vieții pentru o serie întreagă de oameni din societate, permițându-le să lucreze de acasă. Nu numai că este mai convenabil și oferă medii de lucru mai fericite și mai puțin stresante, de asemenea, reduce potențial poluarea mediului, deoarece mai puțini oameni trebuie să călătorească regulat pentru a lucra.

b) **Conectează oamenii** – permite oamenilor din țările în curs de dezvoltare și din zonele rurale să se bucure și să acceseze produse, servicii, informații și alte persoane care altfel nu le-ar fi atât de ușor accesibile;

c) **Facilitează furnizarea de servicii publice** – de exemplu, serviciile de sănătate disponibile pe Internet (consultare online cu medici sau asistenți medicali) depun taxe pe Internet prin intermediul site-ului internet al veniturilor interne.

4. Barierele/dezavantajele comerțului electronic

Există bariere în calea creșterii și dezvoltării comerțului electronic. Numeroase rapoarte și sondaje identifică diferitele tipuri de bariere, iar multe dintre ele se concentrează pe securitate ca fiind unul dintre cei mai mari inhibitori și probleme ale comerțului electronic. Diferite națiuni sunt etape diferite de dezvoltare a e - comerț și ca atare aspectele thatare relevante pentru o națiune nu pot fi relevante pentru o alta. În mod similar, problemele relevante pentru tipul de organizație diferă, de asemenea. În general, toate tipurile de organizații au bariere similare, dar cu accente diferite pentru a discuta după cum urmează:

1. **Infrastructură comercială** – se referă la aspecte precum acordurile comerciale internaționale, legile fiscale și alte acorduri legale care facilitează toate tipurile de tranzacționare on-line și, prin urmare, reprezintă o barieră relevantă pentru toate tipurile de afaceri;

2. **Infrastructură tehnologică** – se ocupă de probleme de standardizare a sistemelor și aplicațiilor, ceea ce reprezintă o preocupare specială pentru organizațiile mai mari care doresc să implementeze soluții precum integrarea lanțului valoric și gestionarea lanțului de aprovizionare electronică;

3. **Infrastructură Internet** – se ocupă de probleme precum disponibilitatea și calitatea internetului în ceea ce privește viteza și fiabilitatea. Această barieră este deosebit de îngrijorătoare pentru organizațiile de afaceri pentru consumatori, deoarece afacerea lor se bazează mai mult pe consumatorii generali și, prin urmare, ușurința cu care publicul larg se poate conecta la internet are un impact direct asupra afacerii lor bazate pe web;

4. **Securitate** – în termenul său cel mai larg este una dintre cele mai semnificative bariere în calea comerțului în interiorul organizației și în afara acesteia. Identificat ca securitate și criptare; Încredere și risc; Autentificarea utilizatorului și lipsa infrastructurii cheii publice; Frauda și riscul de pierdere se referă la dezvoltarea unei infrastructuri de securitate mai largi și se referă, de asemenea, la tipurile de măsuri pe care barierele pentru comerțul electronic le pot lua pentru a îmbunătăți securitatea;

5. Interoperabilitatea sistemelor – aceasta este identificată ca fiind una dintre barierele majore pentru marile companii din SUA. Aceasta se referă în mod specific la problemele de implementare și compatibilitate ale integrării noilor aplicații de comerț electronic cu sistemele și resursele vechi existente în cadrul organizațiilor. Această problemă se extinde și la interacțiunea cu sistemele partenerilor de afaceri și ale părților interesate;

6. Lipsa de personal calificat – aceasta este o preocupare deosebit de puternică, deoarece intern nu au resurse suficiente pentru a atrage și a-și întreține propriul personal de sprijin pentru a dezvolta o infrastructură tehnologică sofisticată. În ceea ce privește terții, personalul calificat a avut tendința de a lucra pentru organizații mai mari [13].”

Concluzie: Prin intermediul realizării articolului „*Avantajele și dezavantajele comerțul electronic asupra economiei de piață*” s-a studiat definiția contractului de vânzare-cumpărare, pentru a trece lin spre conceptul de comerț online, care reprezintă un subiect actual, novativ și indispensabil pentru dezvoltarea economiei de piață de pretutindeni. S-a urmarit îndeplinirea unor scopuri prin intermediul descrierii etapelor de dezvoltare a contractului de vânzare-cumpărare, acesta fiind influențat de necesitățile și cerințele pieței, de dificultățile din procesul de vânzare-cumpărare, de feedback-urile beneficiarilor, de momentele de reușită colaborare dintre vânzător, producător/furnizor și cumpărătorul destinat.

De la comerțul traditional simplu, când sunt prezente toate elementele – vânzătorul, cumpărătorul, obiectul de interes, plasat la sediul de cumpărare, care poate deține și stock-uri de produse, contractual de vânzare-cumpărare a evaluat, luând forma de comerț electronic (vânzare-cumpărare online), în cadrul căruia nici cumpărătorul, nici vânzătorul, nici sediul de cumpărare sau obiectul de interes nu sunt prezente și nu interacționează în realitate.

Acestea colaborează doar prin intermediul rețelei de Internet, unde trăsăturile obiectului de interes și prevederile contractului nu pot fi modificate, unde obiectul este caracterizat doar prin informația și imaginile prezente online, unde metodele de achitare sunt realizate în prealabil, marfa verificată abia după semnarea (electronica) a contractului de vânzare-cumpărare, după ce produsul a fost livrat prin companii poștale sau de curierat. Un alt scop al lucrării a fost scopul identificării influenței și modului de percepere a comerțului electronic atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul României.

Succint vorbind, ambele state sunt obișnuite cu modul tradițional de comercializare a bunurilor de interes, însă tind cu pași lenți dar siguri spre modernizarea procesului de vânzare-cumpărare. Această tendință se observă prin realierea diverselor aplicații mobile, prin intermediul cărora cetățenii pot încheia diverse contracte de vânzare-cumpărare online. Și-n cele din urmă – formularea concluziei, care curpinde avantajele și dezavantajele comerțului electronic asupra dezvoltării populației și a economiei de piață în general.

BIBLIOGRAFIE

Acte legislative naționale

1. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 284, din 22-07-2004, privind comerțul electronic. Publicat: 13-08-2004 în Monitorul Oficial Nr. 138-146 art. 741. Versiune în vigoare din 29.12.17 în baza modificărilor prin. Reapublicat MO451-463/29.12.17 art.768.

2. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 91, din 27-06-2014, privind semnătura electronică și documentul electronic. Publicat: 04-07-2014 în Monitorul Oficial Nr. 174-177 art. 397. MODIFICAT LP317 din 30.11.18, MO1-5/04.01.19 art.40; în vigoare 04.02.19

3. Directiva 2002/65/ce a Parlamentului European și a Consiliului din 23 septembrie 2002 privind comercializarea la distanță a serviciilor financiare de consum și de modificare a Directivei 90/619/CEE a Consiliului și a Directivelor 97/7/CE și 98/27/CE <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0065-20180113&from=EN> (vizitat 05.10.2020)

4. Directiva 1999/93/ce a Parlamentului European și a consiliului din 13 decembrie 1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999L0093:20081211:RO:PDF> (vizitat 06.10.2020)

Литература de specialitate

5. Bleoancă. A., *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, București, 2010, SBN/ISSN: 978-606-522-306-6, pag.18, 242p.
6. Chirtoacă L., Revista Științifică Nr.3/2014 *VECTOR EUROPEAN, Aspecte privind regimul juridic al contractului electronic și a semnăturii electronice (digitale) în Republica Moldova*, pag. 119-120, 123p.
7. Climova A., *Dreptul contractelor*, Suport de Curs, Editura U.T.M, Chișinău, 2015, ISBN 978-9975-45-375-2, pag. 27, 156 p.
8. Opran F., *Raport al investigației privind sectorul comerțului electronic - componenta referitoare la strategiile de marketing* – Editura Consiliul Concurenței, România ,2018, pag.6, 189 p.
9. Котляров И. Д., Экономический журнал *Эволюция форм торговли: от традиционной к электронной*, Издательство Ипполитова, Москва, 2011 scn: 014943:13924119, pag.16, 69p.

Webografie

10. Inspiring Quotes.U.S., *Tim Berners-Lee Quotes and Sayings*, p.2 <https://www.inspiringquotes.us/author/1384-tim-berners-lee/page:2> (vizitat 01.10.2020)
11. Shahjee R., Scholarly Research Journal's, *The Impact of Electronic Commerce on Business Organization*, 11-12.2016, ISSN 2278-8808, 11p. <http://oaji.net/articles/2017/1174-1484826380.pdf> (vizitat 05.10.2020)
12. Maraboli S., Good Reads Commerce Quotes <https://www.goodreads.com/quotes/tag/commerce#:~:text=%E2%80%9CThe%20superior%20man%20understands%20what,man%20understands%20what%20will%20sell.%E2%80%9D&text=%E2%80%9CDoing%20business%20without%20advertising%20is,doing%20but%20nobody%20else%20does.%E2%80%9D>
13. Thomas J., Purple.ai, The history of online shopping, 02.18.2015 <https://purple.ai/blogs/the-history-of-online-shopping/> (vizitat 20.10.2020)
14. M. Whitman Hewlett-Packard Ecomm Tips 25 *Great Ecommerce Quotes You Can Learn From* <https://ecommercetips.org/ecommerce-quotes/> (vizitat 21.10.2020)

Научный руководитель: кандидат юридических наук, доцент Урсу В.

УДК 347.65/.68

*Ангелина Чучвал
(Минск, Беларусь)*

ПРАВОВОЙ СТАТУС СУБЪЕКТОВ НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

В статье дается анализ правового статуса субъектов наследственных правоотношений и проводится их классификация.

Ключевые слова: *субъект, наследственные правоотношения, завещатель, наследодатель, дееспособность.*

The article analyzes the legal status of the subjects of hereditary legal relations and provides their classification.

Keywords: *subject, inheritance relationship, testator, testator, legal capacity.*

Имущественные и некоторые личные неимущественные права, возникающие или возникшие из правоотношений, как правило, не прекращаются смертью лица. Они переходят к новым лицам (наследникам), и, как правило, в том же объеме и качестве, в каком они возникли или должны были возникнуть у умершего лица. В связи с этим возникают наследственные правоотношения.

Наследственные правоотношения – отношения, связанные с переходом имущественных и некоторых личных неимущественных прав умершего лица (наследодателя) к иным лицам (наследникам) на основании и в порядке, установленном законодательством.

Одним из элементов структуры наследственных правоотношений являются субъекты данных правоотношений. Субъектный состав отражает правовой статус всех участников правоотношений, поэтому без его раскрытия невозможно должным образом охарактеризовать наследственные правоотношения. Субъекты наследственных правоотношений – это лица, обладающие правами и несущие обязанности в связи с участием в наследственном правоотношении.

Субъектов наследственных правоотношений по критерию обязательности участия можно подразделить на обязательных и возможных.

К обязательным субъектам относятся наследодатель и наследник(и). Поскольку наследование по своей правовой природе является правоотношением, в котором участвуют минимум два субъекта – праводатель (наследодатель) и правопреемник (наследник), то при отсутствии праводательства не может быть и правопреемства, а соответственно, и наследственных правоотношений.

Наследодатель – это умерший человек, имущественные и личные неимущественные права которого могут быть переданы наследникам по закону или по завещанию.

Наследниками являются лица, вступающее в имущественные или другие права после смерти наследодателя.

Наследниками по закону могут быть:

- 1) граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства;
- 2) граждане, зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства.

Наследниками по завещанию могут быть:

- 1) граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства;
- 2) граждане, зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства;
- 3) юридические лица, которые являлись созданными в момент открытия наследства;
- 4) Республика Беларусь и административно-территориальные единицы.

Возможных (вспомогательных) субъектов наследственных правоотношений можно подразделить на:

1) тех, которые по закону или по распоряжению наследодателя содействуют в получении и сохранении наследственного права (нотариус, исполнитель завещания, иные органы власти или органы местного самоуправления и т.п.);

2) тех, которые имеют имущественный интерес или получают общие имущественные права при наследовании наследниками имущества (кредиторы, должники наследодателя, отказополучатель и т.д.).

Правовой статус таких вспомогательных субъектов и степень их участия в наследственных правоотношениях четко определяются законодательством, поэтому почти не вызывают дискуссий.

Дискуссию вызывают вопросы определения дееспособности завещателя.

Завещанием признается волеизъявление гражданина по распоряжению принадлежащим ему имуществом на случай смерти. Завещание может быть совершено гражданином, обладающим дееспособностью в полном объеме [1, ст. 1040].

Гражданская дееспособность возникает в полном объеме с 18-летнего возраста. При этом предусмотрено два основания приобретения несовершеннолетним дееспособности в полном объеме:

- 1) эмансипация несовершеннолетнего;
- 2) вступление в брак до достижения 18 лет.

Несовершеннолетний, достигший шестнадцати лет, может быть объявлен полностью дееспособным, если он работает по трудовому договору (контракту) или с согласия родителей, усыновителей или попечителя занимается предпринимательской деятельностью.

Объявление несовершеннолетнего полностью дееспособным (эмансипация) производится по решению органов опеки и попечительства с согласия обоих родителей, усыновителей или попечителя, а при отсутствии такого согласия – по решению суда [1, ст. 26].

При этом в Республике Беларусь отсутствует единообразная практика регистрации несовершеннолетних в качестве индивидуального предпринимателя или в качестве участника юридического лица, а, следовательно, и признания их полностью дееспособными, в том числе способными выступать в качестве завещателя.

В соответствии с законодательством, частично дееспособные лица завещательной дееспособностью не обладают, а также не могут выступать в роли завещателей лица, ограниченные в дееспособности.

Однако, вопрос о возможности составления завещания частично дееспособным лицом и лицом, которое по решению суда ограничено в дееспособности освещается в науке гражданского права по-разному.

Одни ученые вообще исключают возможность составления завещания такими лицами, другие же допускают. Так, В. Ю. Чуйкова считает, что поскольку «право завещать» является составляющей понятия «распоряжение», то несовершеннолетние лица в возрасте от 14 до 18 лет имеют завещательную дееспособность относительно конкретно определенного имущества, а именно: денег, источником которых является их личный заработок или стипендия, а также гонорары автора объектов интеллектуальной собственности. Ю. А. Заика отмечает, что нельзя считать оправданным лишение права на составление завещания лиц, ограниченных в дееспособности по решению суда, поскольку составлением завещания ограниченно дееспособный не ухудшает имущественное положение своих близких [2, с. 85].

Учитывая изложенное выше, можно сделать вывод, что наследодателями могут быть не все участники наследственных правоотношений, а только те из них, которые относятся к физическим лицам и имеют полную гражданскую дееспособность в момент составления завещания.

Достаточно дискуссионным остается вопрос определения правового статуса как наследника нерожденного ребенка, зачатого при жизни наследодателя. В соответствии с нормами Гражданского кодекса БСФСР 1964 г. (ст. 530), в число наследников по закону включались дети умершего, зачатые при его жизни и родившиеся после его смерти. Однако возможность составлять завещание на такого ребенка отсутствовала. Сегодня эта проблема решается принципиально иначе: наследниками по завещанию и закону могут быть лица, которые были зачаты при жизни наследодателя и родились живыми после его смерти. Если ребенок родился после смерти отца, состоявшего в браке с матерью ребенка, либо после объявления его в судебном порядке умершим, в запись акта о рождении и свидетельство о рождении умерший записывается отцом ребенка при условии, если со дня его смерти до рождения ребенка прошло не более десяти месяцев [3, ст. 208]. Если отец и мать не состояли в браке, отцовство может быть установлено в судебном порядке. В случае смерти лица, которое признавало себя отцом ребенка, но не состояло в браке с матерью ребенка, факт признания им отцовства может быть установлен в судебном порядке по правилам, установленным гражданским процессуальным законодательством. На сегодня при наследовании по закону зачатый, однако еще не родившийся ребенок, происходящий от наследодателя, признается наследником первой очереди. Кроме того, если завещание составлено в пользу такого ребенка, выдача свидетельства о праве на наследство и распределение наследства между всеми наследниками возможно только после рождения этого ребенка. Основное условие о призвании к наследованию при этом – рождение ребенка живым.

Возникает вопрос об установлении правового статуса такого субъекта наследования. Обычно правоспособность наступает только с момента рождения, однако при этом законодателем признано право лица, которое еще не существует. По нашему мнению, для определения правового статуса такого наследоприемателя стоит исходить из особенностей наследственных правоотношений. Как и личность наследодателя, еще не родившийся ребенок не существует в физическом плане, однако юридически уже имеет «потенциальную правоспособность» на случай рождения его живым. Вновь подтверждается тезис о том, что физическое существование лица не является обязательным фактором для возникновения или продолжения существования у него определенных прав.

Аналогичные нормы присутствуют в ряде законодательств зарубежных стран, таких как Швеция, Бельгия, Венгрия, Нидерланды, Румыния. Например, по законодательству Германии лицо, которое еще не родилось на момент открытия наследства, однако уже было зачато, считается родившимся до открытия наследства. Таким образом, эта норма приравнивает такого ребенка к лицам, которые уже родились и имеют гражданскую правоспособность.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь: 7 декабря 1998 г., № 218-З; принят Палатой представителей 28 октября 1998 г.; одобрен Советом Республики 19 ноября 1998 г.; в ред. Закона Республики Беларусь от 18 декабря 2019 г. № 277-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2020.

2. Кухарев О. Е. Наследственное право: учеб. пособие. Москва: Правовое единство, 2018. 327 с.

3. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье: 9 июля 1999 г., № 278-З; принят Палатой представителей 3 июня 1999 г.; одобрен Советом Республики 24 июня 1999 г.; в ред. Закона Республики Беларусь от 18 декабря 2019 г. №277-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2020.

МИСТЕЦТВО / ИСКУССТВО

УДК 7.038.6+746+7.079(100)

*Христина Высоцкая
(Минск, Беларусь)*

СОВРЕМЕННЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТИЛЬ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ БИЕННАЛЕ ТЕКСТИЛЯ В ЛИТВЕ

Статья рассматривает практику проведения международных биеннале художественного текстиля в Литве в начале XXI века и степень вовлеченности в подобные мероприятия белорусских художников. Изучение материалов Международной текстильной биеннале (г. Каунас) и Международной биеннале текстильной миниатюры (г. Вильнюс) необходимо для определения современных особенностей и дальнейших тенденций развития искусства текстиля. Материалы исследования могут способствовать актуализации данного направления на локальном и международном уровне.

Ключевые слова: *текстиль, современное искусство, международная выставка, Литва, Беларусь*

The article examines the practice of holding international biennials of artistic textiles in Lithuania at the beginning of the XXI century and the degree of involvement of Belarusian artists in such events. The study of the materials of the International Textile Biennale (Kaunas) and the International Biennial of Textile Miniatures (Vilnius) is necessary to determine the modern features and further trends in the development of textile art. Research materials can contribute to the actualization of this area at the local and international level.

Keywords: *textiles, contemporary art, international exhibition, Lithuania, Belarus.*

В начале 1990-х годов после распада СССР Литва начала активно включаться в мировой выставочный художественный процесс. Для литовских художников текстиля, которые в советский период всегда демонстрировали в своих произведениях смелость и концептуальность образных решений, уникальность и нестандартность творческих подходов, не составило труда органично вписаться в текстильную художественную «картину» Западной Европы. Отметим, что одной из причин начала художественного эксперимента в Беларуси на Витебщине в 1980-е годы было влияние творческих методов страны-соседки Литвы, в частности текстильные практики г. Вильнюса и г. Каунаса.

В 1992 году в г. Вильнюсе состоялся Международный симпозиум мини-текстиля «Путь льна», в котором приняли участие как литовские, так и другие европейские художники. Выставка положила начало международным связям литовского текстильного искусства, продолжившимся и в XXI веке.

Одним из крупнейших событий мирового художественного текстиля для Прибалтики являлась Каунасская биеннале. Это самое значительное мероприятие в современном искусстве Литвы впервые было проведено в г. Каунас в 1997 году благодаря частной инициативе литовских художников и называлась Прибалтийская региональная текстильная выставка [1]. Будучи впоследствии переименованной в Каунасскую текстильную биеннале, выставка сохраняла ориентацию на современное текстильное искусство на протяжении 9 биеннале (1997 – 2013). Организаторы включали в программу мероприятия выставки произведений как уже состоявшихся художников текстиля, так и начинающих молодых авторов регионального и мирового уровня, работающих не только в пластическом искусстве, но и создающих текстильные инсталляции и перформансы. Организаторы X Каунасской биеннале «NETWORKED» (от англ. «сетевой»), проходившей в 2015 году, приняли решение расширить формат участвующих направлений современного искусства, в результате чего биеннале стала выставкой современного искусства в целом [1].

По прошествии 19 лет с момента проведения первой биеннале в мероприятии приняли участие более 1400 художников более чем из 60 стран мира. Каждая выставка имела свою четко обозначенную тему. Это задавало рамки художникам, чьи проектные решения должны были отвечать теме биеннале. Кроме тематических сборных выставок в рамках Биеннале проводились персональные выставки специально приглашенных художников и выставки из коллекций других крупных текстильных мероприятий разных лет. На VII Каунасской биеннале «TEXTILE 11», проходившей в 2011 году, была представлена коллекция избранных произведений Международной биеннале таписсерии в г. Лозанне. В эту экспозицию вошли работы таких звезд текстильного искусства как Магдалена Абаканович (Magdalena Abakanowicz, Польша), Ягода Буич (Jagoda Buic, Хорватия), Кати Гулиас (Kati Gulyás, Венгрия), Марийо Яги (Mario Yagi, Япония), Жан Люрса (Jean Lurçat, Франция), Ритзы и Питер Якоби (Ritzi Jacobi, Peter Jacobi, Румыния), и других художников [2]. В X Каунасской биеннале «NETWORKED», предполагала раскрытие темы современной проблемы «дистанции и коммуникации», взаимосвязей между людьми с помощью возможностей интернета [1].

Изучив каталоги V, VI, IX, X Каунасских биеннале, проходивших в 2005, 2007, 2013 и 2015 годах соответственно, было установлено, что белорусские художники текстиля не принимали участия в данных выставках [1, 2, 3, 4]. Вероятно, это обстоятельство обусловлено нестандартным, для отечественных художников текстиля, регламентом выставки, ориентированной преимущественно на концептуальное авторское видение и поиск современных нетрадиционных возможностей таписсерии.

Традиция проведения Международная биеннале текстильной миниатюры началась в 2004 году в Галерее «Arka» в г. Вильнюс. После изменения концепции Каунасской биеннале и ее перехода в формат современного искусства разных художественных практик в 2015 году Биеннале в Вильнюсе стала единственной международной текстильной выставкой такого масштаба в Литве. Организация данной биеннале являлась важным шагом, присоединившим художников Литвы к международному художественному процессу. Масштаб и высокая планка мероприятия, поставленная перед собой организаторами, была полностью оправдана. Выставка укрепила позиции литовского художественного текстиля в контексте европейского и мирового сообщества. Каждый год расширяется география участников выставки, а также размываются границы между категориями таписсерии в целом.

Первая биеннале мини-текстиля проходила в 2004 году и носила название «Моя очень личная рубашка» (лит. «Savi marškiniai arčiau kūno»). Фокус тематики этого мероприятия был направлен на проблему взаимоотношений между литовским национальным и этническим самоопределением в контексте мирового культурного процесса [3].

Следующая Международная биеннале текстильной миниатюры называлась «Дорога» (лит. «Trasa») и проходила в 2006 году. Её целью было направить авторов на смелые размышления о проблеме всеобщей глобализации, месте и роли художника в этом стремительно меняющемся мире. Во вступительной статье каталога выставки искусствовед Лиана Сатавичуте (Lijana Šatavičiūtė) отметила, что по прошествии последних 30 лет (речь идет о 1970-х годах) интенсивного развития искусства таписсерии, всё больше авторов других областей пластических искусств начинают обращаться к художественному текстилю. Постоянно вводятся новые нестандартные авторские техники, не текстильные материалы, что говорит о размывании четких границ, разделяющих между собой разные направления пластических искусств [3].

В 2007 году была проведена Международная биеннале льняной миниатюры «Льняные архетипы» (лит. «Lino archetipas»). Перед художниками стояла задача языком мелкой текстильной пластики переосмыслить возможности этого традиционного материала в контексте современной таписсерии. Данный проект, проводимый теми же организаторами, что и вышеупомянутые биеннале текстильной миниатюры, фактически стал совмещением концепций последних и двух симпозиумов-биеннале льна, которые проходили в г. Вильнюсе в 1992-м и 1994-м годах [4]. По этой причине следующая подобная выставка 2009 года

носила название VI Международная биеннале текстильной миниатюры «Столетия и мгновения». Она была посвящена тысячелетию первого упоминания Литвы и было частью проекта «Вильнюс – культурная столица Европы».

Тема VIII Международной биеннале текстильной миниатюры «Мысли – это...» (лит. «Mintys – tai ...») 2013 года, заключалась в передаче идеи взаимосвязи материального и духовного мира, того, что мысли материальны. В выставке приняли участие художники их 25 стран мира, среди которых не только прибалтийские и европейские представители, но и США, Мексики, Аргентины, Коста Рики, Турции, России, Украины, стран центральной Азии, Китая, Японии и других стран [5].

Представители белорусского художественного текстиля появляются в списках участников только в IX Международной биеннале текстильной миниатюры «Из ящика» (лит. «Iš dėžės») в 2015 году. Идея выставки заключалась в раскрытии метафоры вырывающегося из закрытого пространства нестандартного творческого видения художника. В данном случае «ящик» или «сундук» выступает как символ регламентации и ограничения возможностей, из которого нужно освободиться. Кроме этого, в национальной традиции Литвы существует и прямое значение «сундука», как хранилища девичьего приданого и семейного богатства, скрытого от посторонних глаз. Концепция выставки оставляет открытым вопрос о значении индивидуальности художника в начале XXI века, в котором, виду открытости и доступности информации, глобализации общественного мнения и либерализации художественных средств выразительности, становится всё сложнее проявить свою оригинальность [6].

Для участия в IX Международной биеннале текстильной миниатюры комиссия жюри отобрала работы двух белорусских художников текстиля, что является беспрецедентным случаем в истории данного проекта – это были К.А. Ролинская (Тихонова) и Н.А. Филиппенко, выпускницы кафедры костюма и текстиля Белорусской государственной академии искусств 2011 и 2013 годов. Обе художницы в настоящий момент являются преподавателями кафедры декоративно-прикладного искусства и костюм БГАИ.

Представленные белорусскими художниками произведения, выполненные в смешанных техниках, являются примерами современной мелкой текстильной пластики, также именуемой как «мини-таписсерия» или «мини-текстиль». Согласно регламенту выставки, работы не должны превышать формат 20 x 20 x 20 см., что является достаточно сложной задачей для художественного текстиля в целом. Диптих К.А. Ролинской «Дуэт» представлял собой диалог двух текстильных объектов, силуэты которых, выполненные в довольно иллюстративной манере, несут в себе образ двух яблок. Художница интересно раскрывает образ взаимодействия противоположностей введением контраста формы и цвета. Первый текстильный объект имеет цельную форму яблока, выполненного в технике гобеленового ручного ткачества светло-зелеными шерстяными нитями утка с дополнительным введением в полотно белого войлока. Силуэт второго решается за счет проволочного каркаса, закрытого синтетической тёмно-синей нитью в технике «обкрутки».

В основу текстильной пластики Н.А. Филиппенко «Сплетение времен» заложен образ деревянного сундука (бел. «куфара»), хранящего «бабушкины сокровища». В белорусской национальной традиции для удобства хранения льняную одежду скручивали в трубочки и складывали в сундук, наслаивая друг на друга. Отсюда в произведение заложен образ слоёв, выполненных в разных текстильных техниках и материалах: ручное ткачество льняной нитью комбинируется с аппликацией из хлопчатобумажной ткани, контраст колорита которых создаёт ощущение глубины и сакральной тайны. Условная линейная вышивка красной шерстяной нитью по белому хлопку своим традиционным колоритом помогает художнику добиться «исторической отсылки» к белорусскому национальному костюму. Яркой колористической доминантой композиции являются три войлочные круглые формы разных оттенков красного, несущих образ красных бус – еще одним элементом национального женского костюма. Завершающим элементом произведения является

деревянная подставка тёмно-коричневого оттенка, «собирающая» композицию в единое целое. Она несет в себе образ сундука, хранящего в себе приданое и семейные реликвии.

Практика проведения международных биеннале художественного текстиля в Литве демонстрирует высокий уровень организации современной выставки. Каждые выпуски посвящены актуальным темам для современного общества и художественной культуры. Они затрагивали локальные и мировые вопросы, например, сохранение народных традиций в эпоху глобализации, межкультурные связи и личный жизненный опыт. На этих выставках были представлены произведения авторов со всего Земного шара, проводились конференции, экскурсии и мастер-классы, что способствовало развитию и привлечению внимания к современному искусству текстиля в регионе. Белорусские художники начали участвовать в литовских биеннале только с середины 2010-х. Во многом это связано с возросшим интересом молодых художников Беларуси в актуальных направлениях художественного текстиля, таким как арт-объект, текстильная скульптура, экспериментальный текстиль.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Kauno biennale SUJUNGTI = Kaunas Biennial NETWORKED / Catalog editor Virginija Vitkiene, introductory text by Virginija Vitkiene. Kaunas : NGO Kaunas Biennial, 2015. 192 p.
2. Kauno biennale Unitekstas = Kaunas Biennial Unitext / Catalogue editor Dovile Stirbyte, introductory text by Virginija Vitkiene. Kaunas : NGO Kaunas biennial, 2013. 143 p.
3. Textile 05 : Kauno meno biennale = Kaunas Art Biennial / Catalogue editor Virginija Vitkiene. Kaunas : ARX Baltica, 2005. 287 p.
4. Textile 07 : Kauno meno biennale = Kaunas Art Biennial / Catalogue editor Virginija Vitkiene. Kaunas : Kauno dailininku paramos fondas, 2007. 288 p.
5. VI Tarptautine mini tekstiles bienale : Simtmeciai ir akimirkos = Centuries and Moments / Introductory text by Lijana Sataviciute. Vilnus : UAP Map Lietuva, 2009. 86p.
6. IX Tarptautine mini tekstiles bienale : Is dezės = Out of the Box / Design by Dovile Tomkute, introductory text by Dr. Lijana Sataviciute. Vilnus : UAB Libra vitalis, 2015. 112 p.

*Галина Ружанцева
(Бердичів, Україна)*

САМОРОДОК З ПРОФТЕХОСВІТИ

У статті проаналізовано загальні тенденції й мотиви творчості майстра Сергія Танадайчука як представника українського «наївного» мистецтва, розкрито його біографічні дані, акцентовано увагу на колориті його робіт.

Ключові слова: українське «наївне мистецтво», мотиви трипільської культури, витинанки, писанкарство, декоративний розпис.

The article analyzes the general trends and motives of the work of Master Serhiy Tanadaichuk as a representative of Ukrainian "naive" art reveals his biographical data, focuses on the color of his works.

Key words: Ukrainian "naive art", motifs of Trypillia culture, vytynanka, Easter painting, decorative painting.

Особливість «наївного» мистецтва полягає в тому, що художники даного напряму народного мистецтва переносять свої власні почуття на полотна, не намагаючись когось наслідувати. Це, безумовно, робить їх привабливими для нас своєю відкритістю, чесністю, оптимістичним духом та гуманістичним настроєм. Біля 20 років в музеї історії Державного навчального закладу «Бердичівське вище професійне училище» існує експозиція «Наша гордість» присвячена творчості випускника училища 1984 року Сергія Танадайчука.

Ціла експозиційна зала з його картинами знайшла місце і в Бердичівському історичному музеї.

Сергій Танадайчук не встиг отримати ані високих звань, ані високого визнання при житті. Це був художник, яскраві картини декоративного розпису якого не просто професійно досконалі, але й глибоко духовні. Сергієва щирість і доброта стали підґрунтям народження чудових творів, ні з чим незрівняних, вистражданих, духовно чистих.

16-річним підлітком переступив він поріг нашого училища, а через 5 років пішов у самостійне життя. Педагогічний колектив, як міг підтримував дитину-сироту. Після закінчення училища, отримавши диплом тракториста-машиніста сільськогосподарського виробництва, за станом здоров'я Сергій не зміг працювати за фахом і дирекція запропонувала йому працювати художником-оформлювачем. Таким був початок його творчого шляху у нашому училищі.

Сергія Танадайчука, дивакуватого у всіх розуміннях цього слова бердичівського митця, ось уже майже два десятиліття немає поруч із нами. Але його творчий доробок, яким він марив усе своє свідоме життя, незримим шлейфом огортає нас повсякчас.

Власне, огортатиме й надалі, допоки існує пам'ять не лише про майстра, а й про стародавню українську культуру, Трипілля, з витоків яких пішла душа України. Саме цю пам'ять про митця, або скоріш власне бачення його життя, представляв бердичівлянам київський оператор та режисер Віталій Сулима.

Прем'єрний показ власного документального фільму "Моє мистецтво. Сергій Танадайчук" не залишив байдужими нікого з присутніх в музеї історії Бердичева, а також заставив усвідомити, як часто ми не помічаємо і не розуміємо величі таланту, що існує поряд з нами.

То хто ж він, художник-самородок Сергій Танадайчук, єдина освіта якого ПТУ?

Сергій Васильович Танадайчук народився 9 травня 1963 року у селі Махаринці Козятинського району, що на Вінниччині. Ще не було і року, як помер батько, а в 13 років залишився без матері. Єдиний його світлий спогад дитинства – як він з мамою робив витинанки. Це, мабуть, звідти пристрасть до художньої творчості.

А потім були, як він сам вважав, найгірші його роки в інтернаті. Тихого, хворобливого хлопчика ображали всі. Мабуть, тому пізніше Сергій так горнувся до цих дітей-сиріт, так хотів зігріти їхнє сирітське життя. Більш за все на світі любив малювати, але заради шматка хліба пішов в Бердичівське ПТУ.

В 19 років поїхав у знамениту Петриківку, де пристрастився до народної творчості. Зрозумів: народне – це його. Почав багато читати, вивчати глибокі витoki. Останнім часом буквально закохався в трипільську культуру. Розумні люди знаходили в його творчості і думку, і філософію. Його малюнки возили у Францію, ними зацікавився американський посол.

Сергій був з породи диваків, з тих людей, яких буквально не цікавить матеріальний бік життя. Щоб підтримувати свої сили йому вистачало каші, картоплі в мундирах та інколи шматок м'яса. У його помешканні, у маленькій кімнатці не було місця для ліжка, для шафи – геть усі кутки зайняті дошками, рамками, чистими полотнами, картинами, банками з фарбами. Його не розуміли дорослі, зате його розуміли діти, особливо, з інтернату. В Бердичівському інтернаті створив гурток, де навчав дітей-сиріт творити витинанки, орнаменти, розписувати крашанки, малювали хід Сонця, Матір-Берегиню, відкривати таємницю давньоукраїнських оберегів (символів-знаків) і ще багато чого з культури наших давніх предків.

Невлаштованість життя, необхідність малювати гасла і плакати, фарбувати огорожі, працювати двірником – жодним чином не принижують його. Поряд з цим, Сергій бере участь у Всеукраїнських виставках, входить повноправним членом у столичних кола художників, оформляє книги знаних письменників, серед яких Сергій Плачинда, автор книги «Міфи давньої України». Сергій видав 30 випусків книг у серії «Бердичівське народне мистецтво». В Житомирі, Києві, як художника, його знали більше, ніж у Бердичеві. Сергій Васильович –

член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Також він став організатором та головою клубу народної творчості «Сонце»

Помер талановитий художник-самородок 29 липня 2002 року на 40-му році життя після тяжкої хвороби. Декілька проведених операцій не допомогли – хвороба виявилася сильнішою. Похований на міському кладовищі, а 23 серпня 2008 року на його могилі відкрито пам'ятник.

На відміну від інших сучасних майстрів декоративного розпису Сергій Танадайчук один з перших прочитав, і зрозумів символіку прадавніх українців, глибоко осягнув мистецькі традиції трипільської культури.

Він жив тихо серед нас, майже непомітно, щоденно творив високе мистецтво, а його життєве кредо обмежувалось простим, як правда, бажанням: прожити життя доброчесно і служити мистецтву. Сергій Танадайчук прагнув зазирнути в саму глибину духовної скарбниці. Його метафоричні герої мають конкретний географічний і біографічний вимір – це Україна. Цей художник із тих, хто наважився першим уявити те, що не мало тілесного, фізичного втілення, мистецьким чуттям проникнути в глибинні пласти народної пам'яті, міфів, традицій, культури. Клопітке вивчення традиційного народного мистецтва допомогли митцеві встановити їхню спорідненість з давньоукраїнською міфологією. Ось звідки розростається його образний світ язичницьких обрядів, добрих духів-оберегів, що владарюють над людськими долями.

Він добре розумів, що наше життя є священним поєднанням неба, землі, води і вогню, і намагався уявити ці речі та зробити їх головним предметом власної творчості, користуючись мовою символів і знаків – духовного спадку наших пращурів. Все це надихало його на творче самовираження, на самовдосконалення і утвердження себе у мистецькому світі. Не забарилося і визнання. У 1992 році Сергій Танадайчук бере участь у Всесвітньому форумі українців у Києві, де демонструє свої роботи. Потрібно нагадати, що наша незалежна українська культура тільки починає про себе заявляти. У 1993 році його запросили продемонструвати свої твори у Франції, на міжнародній виставці в Ліоні, він також бере участь у Міжнародному фестивалі «Берегиня», у Всеукраїнському святі народного малярства у Вінниці (1994 р.). Виставки майстра проходили з великим успіхом у Києві, Вінниці, Житомирі, Хмельницькому.

При цьому, самотній, майже ніким не підтриманий матеріально, без телевізора та інших побутових вигод. Він ніколи не скаржився на труднощі життя. Не намагається вдавати з себе страждальця і мученика. Розуміє, що сам собі вибрав такий шлях – тернистий шлях до великого мистецтва. Саме самотність, невлаштованість, відсутність нормального житла і грошей, морально-творчі страждання, на які здатні лише щирі і віддані улюбленій справі люди, пробудили в Сергія могутню протидію і усвідомлення того, що він творив і що хотіла його душа.

Вимушені мандри митця по Україні в пошуках роботи та житла ще більше загартували його, допомагали перейнятися національним духом, сприяли пошуку нових чи віднайдення стародавніх, глибоко змістовних мистецьких форм не лише в малярстві, але й інших видах народної творчості: у витинанці, писанкарство, декоративний розпис. Освоїв чарівні звуки колісної ліри, мелодії до християнських колядок. Розповідав про Дерево життя в народному мистецтві України, символи та орнаменти.

За його життя бердичівська газета писала про нього: «залишає у душах тих, хто спілкувався з ним, збентеження, в очах – подив, а в серцях – чарівні звуки».

В Бердичеві Сергій Танадайчук прожив більшу частину життя. Він працював у таких техніках, як живопис, розпис, витинанки, писанки, пластика, малюнки-вірші, а ще складав казки, придумав витинанки-іграшки. І при цьому все виконував у своєму стилі, який сформував на базі народних традицій, трипільської культури, петриківського мистецтва.

«З першого знайомства з ним я зрозумів, що це людина не від світу цього. Це якась генетична пам'ять від предків, яка не зникає і знаходить людину, яка може це втілити. І саме

це втілює Сергій Танадайчук», – розповідає Анатолій Кондратюк, який особисто знав художника.

Можливо, для когось він видавався диваком. Однак залишив по собі не один теплий спогад і визнання серед знаних майстрів пензля. Він увібрав у себе всю національну культуру нашого народу. Але знайшов свій стиль, почерк, він впізнаваний.

Віталій Сулима, режисер документального фільму “Моє мистецтво. Сергій Танадайчук” поставив перед собою мету: розповісти про Танадайчука, як унікального майстра народної творчості. А допомогли йому в цьому бердичівляни – ті, хто знав його, хто працював із ним поруч, хто допомагав у вирішенні життєвих проблем. Внесли свій внесок у розповідь про митця і матеріали нашого музею училища.

Розглядаючи полотна художника, переконуєшся: такі твори може створити лише морально чиста, душевно багата людина, яка вірила в святість ідей і помислів. Він творив свій, досі незнаний світ у декоративному розписі. Сергій існував сам по собі, у своєму власному творчому середовищі. Його можна вивчати як самостійне природне явище, як феномен подільського розпису. Він розумів, що порятунком від невлаштованого життя та недосконалої суспільства є творчість, в якій Сергію хотілося спалахнути вогнем і згоріти заради світлого мистецтва. Сергій прагнув запалити світло. Це його хрест і його Голгофа.

Кілька тисяч творів, килимків, витинанок, кераміки – така багатюща творча спадщина митця. Частина творів зберігається у музеї Івана Гончара у Києві, деякі у приватних колекціях, більшість – у Фонді культури Бердичева. Але творчість Сергія Танадайчука, самородка з профтехосвіти, варта уваги широких верств українства, бо здатна піднести душу до тієї височини, з якої бачив світ і людину цей видатний митець.

Півгодинний фільм, що розповідає про бердичівського майстра народної творчості Сергія Танадайчука, на щире переконання присутніх має стати прецедентом у висвітленні того духовного потенціалу Майстра, яким той володів та зі щедрістю дарував оточенню.

Чи проявить себе ця яскрава нитка в мереживі культурного розмаїття сучасної України, покаже час. Але те, що про Танадайчука-майстра пам'ятають, його творчість не забули не лише в Бердичеві, але й в Україні, вже сьогодні стало доконаним фактом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Несен І.І. Народне малювання Сергія Танадайчука. Наївне мистецтво і малярство України: зб. тез доповідей всеукраїнської наук. практ. конф., Київ, 26 грудня 2018 р. Київ, 2018. 42 с.
2. Косицька З. М. Майстер витинанки Сергій Танадайчук: особливості творчої манери. *Молодий вчений*. 2015. № 7(2). С. 164-167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_7\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_7(2)_39).
3. Поліщук Т. Скарби з приватних колекцій. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/naprikincindnya/skarbi-z-privatnih-kolekciy>
4. Пошивайло-Марченко Т. М. Український наїв: особливості народної картини кінця XIX – XX століття. URL: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_6_10.php.
5. Танадайчук С. Декоративне мистецтво: Розпис. Пластика. Витинанки. Писанки. Київ: Вид. дім «Соборна Україна», 1998. 48 с. (сер. «Бердичівське нар. мистецтво»).
6. Танадайчук С. Витинанки. Витинанкові іграшки. Київ: Вид. дім «Соборна Україна», 2000. 48 с.: іл. (сер. «Бердичівське нар. мистецтво». №18).
7. Чайківська В. Така доля Танадайчука... *ОМ*. 2003. № 1. С. 41.
8. Шевчук А. Основи родоводу Сергія Танадайчука. *ОМ*. 1999. № 3–4. С. 58.
9. Шевчук А. Світ розпису Сергія Танадайчука. *Народне мистецтво*. 2006. № 3-4. С. 66-67.

ФЛОРОМОЗАЙКА У ТВОРЧОМУ СПАДКУ ГРИГОРІЯ СИНИЦІ

У статті розкриваються особливості роботи художника Г.І.Синиці з матеріалами природного походження та винайдення ним авторської мистецької техніки «флоромозаїка».

Ключові слова: флоромозаїка, фольклор, мозаїка, монументальне мистецтво, природний матеріал.

The article reveals the features of the artist's G. Sinitza work with materials of natural origin and his invention of the author's artistic technique «floromosaic».

Key words: floromosaic, folklore, mosaic, monumental art, natural material.

Складність того, як формувалась творча доля Григорія Івановича Синиці (1908-1996), мала позитивний вплив на становлення його індивідуальної манери художника. Невизнання в офіційних колах через зв'язок із розстріляними у 1930-ті роки бойчукістами, звинувачення у націоналізмі та буржуазному формалізмі, що переслідували митця, не зважаючи на його спроби відповідати вимогам офіційного мистецтва, заважали вступові до Спілки художників, а це, у свою чергу, відмежовувало його від можливості отримання офіційних замовлень на виконання мистецьких проектів. Отримавши освіту у Київському художньому інституті у монументальній майстерні, митець усе життя тяжів до роботи з великою формою, проте, проживши 88 років, так і не зміг повністю розкрити свій потенціал. У радянський період замовником монументального та монументально-декоративного оздоблення споруд була держава, і тому Г.Синиця фактично не мав змоги долучитись до роботи над такими проектами. Проте доля дала йому шанс проявити себе у монументальній галузі завдяки знайомству з молодими київськими художниками Галиною Зубченко (1929-2000) й Аллою Горською (1929-1970), котрі у 1965 році отримали замовлення на оформлення мозаїкою екстер'єру новозбудованої школи у м. Донецьк.

По завершенню роботи у школі, проект оздоблення якої потрапив на сторінки видання «Історія українського мистецтва», Григорій Синиця мав змогу працювати ще у двох проектах у Донецьку та Олександрії так само у техніці мозаїки, на чому і завершилась його офіційна робота у монументальній галузі. У кінці 1960-х років, коли ситуація в країні після років «відлиги» для творчої інтелігенції ускладнилась, митець, розуміючи загрозу постраждати від репресивних дій, вирішує переїхати зі столиці України до провінції у м. Кривий Ріг. Життєві складнощі та нестача коштів не стали на заваді бажанню художника працювати у мозаїчній техніці з великою формою. Рішенням виявилось винайдення авторської техніки виконання монументального твору – «флоромозаїки». Активна робота з природним матеріалом у Григорія Синиці пов'язана з 1960-ми роками – із зустрічами, знайомствами, творчим взаємовпливом. На те, як саме сформувалась ця нова техніка, вплинула співпраця Г.Синиці з самодіяльними народними майстрами та знайомство з мистецтвом народного художника УРСР Олександра Саєнка (1899-1985), учня Михайла Бойчука (1882-1937), що виконував свої твори із застосуванням соломки подібно до того, як працювали над оздобленням інкрустацією соломою дерев'яних витворів в українському селі. О.Саєнко став винахідником художньої техніки, що отримала визнання і значну популярність [1]. Так само і Г.Синиця, йдучи по слідах старшого колеги, у середині ХХ ст. вдався до розробки власної техніки роботи із застосуванням природного матеріалу та продовжив пошуки нових виражальних можливостей, поєднуючи досвід монументальної роботи із засадами української народної традиції і станкового декоративного твору.

Пішовши шляхом О.Саєнка, митець вдало використовував в одному творі різницю фактури матової фарби і блискучої поверхні соломи. У роботах значних розмірів солому

замінювали стебла очерету або кукурудзи. Часто їх теплі відтінки протиставлені холодним кольорам фарби. У таких творах за допомогою природних матеріалів художник викладав контури або виконував текстурно-фактурне заповнення площин. Поступово діапазон флористичних матеріалів розширювався. Окрім рослинних модулів, з'явилися модулі тваринного походження, металеві, скляні та керамічні. Якщо композиції, де фігурують лише стебла рослин, близькі до творів О.Саєнка і за формою нагадують аплікацію, то розширення діапазону матеріалів сприяло появі нових можливостей. Тоді ж митець почав використовувати у роботах свій досвід монументальної мозаїки. Так, було розроблену нову індивідуальну техніку, котрій автор дав назву – «флоромозаїка» завдяки тому, що вона починалась від синтезу рослинного та художнього матеріалів, покладеного на принципи традиційної мозаїки.

Винайдена Г.Синицею новаторська техніка постійно розвивалась й еволюціонувала протягом творчого життя митця. Завдяки своїй самобутності вона не залишилась поза увагою поціновувачів мистецтва, колег, журналістів і науковців. У нечисельних публікаціях автори одноголосно називають його творцем живописної техніки, що поєднує природні матеріали з фарбованими ділянками [5]. Флоромозаїка стала відображенням провідних мистецьких принципів Григорія Синиці, оскільки вона будується на поєднанні виразного силуету, контрастних зіставлень, узагальненої великої форми, насиченому кольорі. Моделюючи зображення через кольорову пляму, текстуру і фактуру матеріалу, використовуючи колір у його образному значенні, художник спирався на народне мистецтво. Не зважаючи на те, що флоромозаїчна техніка близька до класичної мозаїки і є за суттю станковим твором, він вважав її скоріше монументальним розписом, аніж станковою мозаїкою [3]. Крім того, митець виконував монументальні за формальним рішенням і значні за розміром станкові флоромозаїки, призначені для оздоби інтер'єру конкретної споруди. Такі панно, безперечно, виконують роль повноцінних монументальних творів.

Більшість мозаїк з природних матеріалів створена у місті Кривий Ріг. За словами Г.Синиці, «саме у Кривому Розі» він «найбільш плідно працює творчо» [3]. Для немолодого митця пенсійного віку, котрий ще не був членом Співки художників і через це не мав можливості отримувати офіційні замовлення на монументальні твори, флоромозаїка стала реалізацією потреби у роботі з великою формою і альтернативою проектам оздоби архітектурних споруд. Приблизна кількість авторських мозаїк з природного матеріалу налічує близько тридцяти. Виконання окремих із них потребувало до 2-3 років праці. Флоромозаїки художника стилістично та тематично пов'язані з донецькими монументальними мозаїками. Проте їх сюжетно-тематичні межі значно ширші й охоплюють не лише сюжети язичницьких міфів і рослинно-тваринні композиції, але й історичну та казково-легендарну тематику від Трипілля до сьогодення. Переважають композиції з життя скіфів, історичні образи княжої доби, часів козаччини, давньоукраїнських легенд, пісень і казок, образи сучасності, автопортрети. Схожою є архітектоніка станкових і монументальних мозаїк Г.Синиці – поєднання плоских поверхонь, рельєфів та контррельєфів, модулів, відмінних за формою і розміром, використання різних за текстурою і фактурою матеріалів для підкреслення виразності зображення й акцентування головного. Саме флоромозаїка, як мистецька техніка, у всій повноті виявила індивідуальну манеру зрілого художника. За його словами «флоромозаїка, це українська сучасна монументальна техніка, ні в кого не позичена, по-друге, матеріал недорогий, тут справа не тільки в техніці, іде зовсім нове мислення, а звідцілья створюється нова художня мова» [3]. Митець вважав її технічні можливості необмеженими, а також стверджував, що саме у цій техніці вирішив питання оригінальної (національної) художньої мови, яке поставив ще під час роботи над донецькими мозаїками у середині 1960-х років [3].

У станкових мозаїках у повній мірі знайшов реалізацію синтез засад школи М.Бойчука й українського фольклору. Художник працював зі спрощеною, узагальненою, монументальною за сутністю формою, використовував контур та композиційні прийоми, що надають величності зображенню. Текстурно-фактурні можливості природного матеріалу

розширили межі художньої виразності твору. Так, виникали контрасти між матовою поверхнею фарбованих ділянок зображувальної площини та блискучою – утвореною модулями природного походження. Застосування фарби значно збагачувало колорит, дозволяло працювати на характерних для фольклору контрастах кольору і тону.

Звернення митця до немистецького матеріалу пояснюється потребою працювати з недорогою сировиною, зацікавленістю у творчості з подібних матеріалів професійних і народних майстрів, широким полем для експерименту. Роками Г.Синиця випробовував можливості різної сировини та розробляв власний клей для її фіксації на поверхні. Застосовував фрагменти мушель, кукурудзиння, різноманітне насіння, шкаралупу горіхів, соломку, стебла очерету, кісточку фруктів, шишки, кістки тварин, кераміку, скло, метал. Кольорове розмаїття органічних матеріалів, яке тяжіє до теплих відтінків, контрастує переважно з холодними зафарбованими формами. Частіше фарбованим є тло. Синтез фарби і мозаїчних модулів посилює відчуття об'єму, підкреслює фактурний контраст. В окремих творах, навпаки, тло виконано соломкою, викладеною у різних напрямках, що дозволило оперувати світлом, відмінно відбитим від блискучої опуклої різноспрямованої поверхні. Матеріали, котрі дають найбільш виразну фактуру, зазвичай утворюють центр композиції. Поєднання мальованого та мозаїчного зображення сполучає живопис із ремеслом.

У флоромозаїках Г.Синиці співіснують монументальні і станкові ознаки. При цьому цілісність частіше досягається нетиповим для монументальних композицій спрощенням і відмовою від зайвих деталей. В окремих творах художник, спираючись на засади фольклору, надавав зображенням величності, не узагальнюючи їх. Проте, часто образи флоромозаїк підкреслено декоративні. Ця декоративність збагатила зображене, привнісши особливе образне звучання і наблизивши за характером твори професійного художника до народних, при цьому вона не означає прикрашання і втрату глибини змісту. Величність мозаїк однаково базується як на значущості сюжету, так і на відповідному формальному рішенні. Синтез монументальних та декоративних якостей підкреслює інтерес автора і до фольклорного, і до монументального мистецтва. Важливо, що декоративність у творах Г.Синиці не є зовнішнім прийомом, а особливістю художнього бачення та відчуття. Монументально-фольклорні риси простежуються і у характері композиції флоромозаїк. Часто це застосування неповної симетрії. Художник залюбки вибудовує твір довкола фронтально стоячих постатей-монументів. Паралельно використовує низьку лінію горизонту, посилюючи значущість і масштабність образів. Натомість драматичні теми історичного минулого або емоційні переживання митця втілюються у діагональних композиціях з підкресленим рухом.

Техніка флоромозаїки, завдяки застосованим матеріалам, визначила перевагу силуету і лінії. У панно Г.Синиці лінія – головний елемент, що моделює тло, виконує роль контуру, організує основні ритми. Смужки соломки або стебел інших рослин утворюють контур геометричних форм, які складають площину тла. З середини ці форми фарбовані чи викладені з модулів природного матеріалу. В окремих композиціях тло цілком вирішене через різноманітне лінійне заповнення, протиставлене об'ємним і відмінним за формою модулям основного зображення. Сюжетно-композиційний центр утворюють узагальнені образи, виконані силуетом та контуром. Цілісність основного зображення контрастує з тлом, утвореним дрібними модулями, що сприяє особливій виразності. Перевага лінії посилює загальну динаміку, котру урізноманітнює типове для митця сполучення двох напрямків руху у композиції – вертикального чи діагонального напрямку основного зображення та руху по колу у вирішенні тла. Відмінною рисою флоромозаїк є поліконтрастність форми як протиставлення якостей тону, кольору, фактури і текстури матеріалу та композиційних засобів. Митець надавав перевагу контрасту темного на світлому тлі. Фігури основного зображення поєднують у собі протиставлення силуету і декоративного модульного, орнаментального чи візерункового його заповнення. Така внутрішня структура не випадкова та частково моделює об'єм реальної форми зображеного об'єкту.

У флоромозаїках переважають статичні фронтальні композиції із зображенням однієї або кількох постатей історичних, літературних, легендарних персонажів, тварин чи об'єктів

культу. Персонажі нагадують образи праслов'янських величних ідолів. Техніка флоромозаїки стала реалізацією своєрідного відчуття форми Г.Синицею. Саме завдяки роботі у мозаїці та з природним матеріалом художник досяг максимальної контурної, лінійної і текстурної виразності, котру переніс у твори в інших техніках, збагативши їх новими якостями декоративного заповнення площини. Монументальна узагальнена форма і площинність надала зображенням знаковості, місткості, символічності.

Загалом творчість Григорія Синиці, що пов'язана з немистецькими матеріалами, отримала продовження і розвиток у роботах художників молодшого покоління. Найвіддалішими є експерименти художниці з Переяслава-Хмельницького – Ганни Самутіної (1929-2009) [2; 4].

Нереалізована у повній мірі потреба роботи з великою формою, любов до українського народного мистецтва, мозаїки та декоративної художньої мови, прагнення до високохудожнього національного образотворення і постійна нестача коштів виявились факторами, що сприяли винайденню та розвитку Григорієм Синицею техніки «флоромозаїка». Вона еволюціонувала від синтезу роботи з фарбою і флористичним матеріалом до застосування широкого спектру немистецької сировини. Десятиліття пошуків реалізувались у появі нової, дійсно монументальної техніки, не зважаючи на те, що виконані у ній твори формально є станковими. В ній поєдналися засади «бойчукізму», українського образотворчого фольклору, декоративного та професійного образотворчого мистецтва. Непересічність цієї новації мала успіх серед поціновувачів мистецтва та колег-художників, й отримала своєрідний розвиток і продовження у творчості послідовників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Александр Саенко. Каталог выставки произведений народного художника Украинской ССР Александра Ферапонтовича Саенко, автор вступительной статьи Н.И.Велигоцкая, составитель каталога Н.А.Саенко, Киев: Издание Союза художников Украины, 1983. 55 с.
2. Ганна Іванівна Самутіна. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/817573>
3. Листи Григорія Синиці до Геннадія Марченка (копія) // 3 фондів КЗК «Міський історико-краєзнавчий музей» КМР. б/н.
4. Оксана Миколіук. Повнота життя в картинах Ганни Самутіної. *День*. 2007. № 153. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/taym-aut/povnota-zhittya-v-kartinah-ganni-samutinoyi>
5. Университетская картинная галерея им. Г. Синицы. URL: <https://kpi.ua/ru/node/2501>

ПЕДАГОГІКА / ПЕДАГОГІКА

УДК 378.147

Світлана Грибанова
(Кременчук, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті наведено аналіз дистанційного навчання, організованого у ситуації, яка склалась у поточний момент часу. Метою статті є дослідження форм і методів організації дистанційної освіти з використанням нових моделей, сервісів та інструментів онлайн навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, інноваційні цифрові технології, цифрова освіта, веб-ресурси, месенджер канал.

The article presents an analysis of distance learning organized in the current situation. The aim of the article is to study the forms and methods of distance education using new models, services and tools of online learning.

Keywords: distance learning, innovative digital technologies, digital education, web resources, messenger channel.

Сьогодення ставить перед суспільством задачу – працювати та навчатися у дистанційному режимі. Перехід навчальних закладів на дистанційну форму навчання виявив ряд складнощів, обумовлених недостатнім технічним оснащенням та недостатньою підготовкою учасників навчального процесу для роботи у віртуальному просторі.

Стрессова ситуація для всіх учасників освітнього процесу не могла не відбитися на якості навчання, але правильно підібрані матеріали курсу, виходячи з цілей і завдань навчання, характеристики навчального процесу в онлайн-середовищі, забезпечили освітній результат.

Нові підходи до навчання з використанням інноваційних цифрових технологій вимагають впровадження змін до організації освітнього процесу, оновлення технологій навчання, форм та методів комунікації викладача і здобувача освіти. Поряд з цим, новий формат навчання надає спектр можливостей для зміни та удосконалення освітньої системи.

В загальному розумінні, дистанційна освіта – це можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від навчального закладу в будь який зручний час. [1]

Дистанційна освіта в епоху інформаційного суспільства значно розширює можливості кожної особистості, сприяє набуттю гнучких навичок, критичного мислення, кар'єрному зросту. Для організації дистанційної освіти окрім звичних суб'єктів освітнього процесу: здобувачів та викладачів, потрібен також адміністратор, який планує освітню діяльність, розв'язує організаційні та технічні питання, забезпечує функціонування системи в цілому.

У сучасних умовах одним із найважливіших факторів забезпечення організації дистанційної освіти є наявність необхідного обладнання (комп'ютер, веб-камера, мікрофон, смартфон), технічні навички роботи з ним та вміння використовувати веб-ресурси, такі як Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime, LearningApps тощо.

Платформа Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням, яка дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії викладачів, здобувачів та адміністрації закладу освіти, надає можливість подавати навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал), здійснювати тестування та опитування з використанням питань закритого (множинний вибір правильної відповіді та зіставлення) і відкритого типів.

Крім того, система надає можливості моніторингу навчальної діяльності здобувачів, наприклад: щодо загального часу роботи з конкретної навчальної дисципліни, відповідними темами або складниками навчального матеріалу, загальної успішності в процесі виконання тестових завдань. Також Moodle має у своєму інструментарії: форми здавання завдань, дискусійні форуми, завантаження файлів, журнал оцінювання, обмін повідомленнями, календар подій, новини та анонси, дозволяє проведення онлайн-тестування та використання Вікі-ресурсів.

Дистанційне навчання може здійснюватися у двох режимах: синхронному (всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у веб-середовищі) чи асинхронному (освітній процес здійснюється за зручним графіком). Відмінністю між синхронним і асинхронним режимами є миттєві повідомлення та негайний зворотний зв'язок. Асинхронний режим не дає можливості такого типу взаємодії.

Всі види навчальних занять, що можуть проводитися у синхронному або асинхронному режимах, визначаються робочою програмою навчальної дисципліни.

В асинхронному режимі роботи викладач і здобувачі освіти працюють у різний час, без усталених за розкладом онлайн-зустрічей, у будь-якому місці, де є комп'ютер з доступом в Інтернет. Викладач заздалегідь публікує перелік навчальних матеріалів, цифрових ресурсів, завдань, а здобувачі освіти опановують навчальні матеріали, завантажені на онлайн-ресурс, виконують практичні роботи та інші навчальні завдання (домашні, контрольні роботи) в зручний для себе час, однак протягом певного, встановленого викладачем, терміну.

Асинхронне навчання надає простір для індивідуальної творчості. Цифровий режим взаємодій в асинхронному форматі відкриває широкі можливості здійснювати диференційоване навчання, коли здобувач освіти отримує ті завдання, які відповідають його рівню опанування теми, і переходить до наступного рівня лише після якісного закріплення попереднього. Не витрачається час на ведення конспектів, можна слухати і дивитися відеолекції стільки разів, скільки необхідно. Кожен здобувач освіти має свій логін та пароль доступу до курсів.

Асинхронний режим включає: записані презентації, такі як слайд-шоу та відео, електронну пошту, дошки для обговорень, групи в соціальних мережах або Viber. Асинхронна взаємодія в дистанційній роботі дозволяє скористатись перевагою гнучкого планування робочого часу та навантаження для здобувачів освіти і для викладачів.

Для асинхронної взаємодії підходять такі платформи, як Google Classroom, Moodle, Padlet тощо, на яких розміщуються посилання на різноманітні матеріали та діяльності.

Синхронний режим дозволяє співпрацювати в режимі реального часу, при цьому всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у веб-середовищі. У синхронному режимі здобувачі освіти можуть виконувати тести в системі Moodle, захищати окремі види робіт, брати участь в онлайн-семінарах та онлайн-форумах із використанням відеоінструментів. Варто відмітити, що тестування у системі MOODLE надзвичайно об'єктивне. Розміщення і прийом завдань онлайн значно спрощують процедуру поточного контролю – оцінки відстежуються автоматично.

Zoom – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей, підходить для індивідуальних та групових занять. Додаток може бути використано на комп'ютері, на планшеті чи смартфоні. До відео конференції користувач може підключитися за посиланням або ідентифікатором конференції. Заняття можна запланувати заздалегідь. Платформа Zoom дозволяє демонструвати вбудовану інтерактивну дошку, існує можливість легко й швидко перемикається з демонстрації екрана на інтерактивну дошку. [2]

Платформа надає можливість всім присутнім приймати участь в обговоренні матеріалу, висловлювати свою думку, а викладачеві ставити питання, вислуховувати відповіді та одразу пояснювати помилки, які допускають. Це стимулює творчу дискусію. Викладачі активно використовують освітню платформу Zoom для проведення консультацій.

У синхронному режимі здобувач освіти одержує від викладача текст питань білету підсумкового контрольного заходу, протягом визначеного часу на аркуші паперу пише відповідь, потім фотографує її і відсилає викладачеві будь-якими засобами (контрольний

захід припиняється після одержання викладачем відповіді), але не пізніше терміну, встановленого графіком навчального процесу.

Для синхронної взаємодії підходять такі платформи, як Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Skype тощо.

Таким чином, в процесі дистанційного навчання роль викладача змінюється, відбувається не тільки навчання, а й налаштування мережевої взаємодії зі здобувачами освіти, формування середовища дистанційного навчання, конструювання електронних навчально-методичних комплексів, керування спільною дистанційною навчальною діяльністю, мобільне коригування знань освітнього процесу.

Платформа Google Classroom – це сервіс, що пов’язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію. Викладач має змогу проводити тестування, контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання завдань, застосовуючи різні форми оцінювання.

ClassTime – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу. Є бібліотека ресурсів, а також можливість створювати запитання. Викладач розробляє інтерактивний навчальний матеріал з певної теми (можна використовувати матеріали з бібліотеки), здобувачі освіти отримують доступ до навчального матеріалу і розпочинають роботу, викладач у режимі реального часу відслідковує прогрес кожного.

LearningApps – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи різних типів та використовувати їх в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні вправи. Конструктор LearningApps. Org призначений для розробки, зберігання та використання інтерактивних завдань з різних тем.

Актуальними, поряд із повнотекстовими лекціями та планами практичних робіт, методичними рекомендаціями щодо їх виконання, є можливість проведення занять у формі відео-конференцій, дистанційного спілкування зі здобувачами освіти щодо виконання ними індивідуальних навчальних планів використовуються месенджери Viber, Telegram, WhatsApp, Telegram.

Таким чином, освіта має бути фундаментальною, базуватися на сучасних досягненнях науки, здійснюватися за новітніми педагогічними технологіями.

Вимушений і раптовий перехід до цифрової освіти слугує ефективним індикатором можливостей і проблем вітчизняної освіти. Викладачі та здобувачі, з одного боку, отримали шанс повною мірою використовувати сучасні цифрові технології, з іншого – зіткнулися з браком методичних розробок у сфері дистанційної освіти, технологічними проблемами освітньої інфраструктури, з недоліком цифрових можливостей у самих здобувачів.

Висновок. Дистанційне навчання в надзвичайних умовах дозволяє не зупинити навчальний процес, надає можливість освоїти освітню програму безпосередньо за місцем проживання (або тимчасового перебування) зручним для них способом, у зручний час і в індивідуальному темпі. Але необхідно зауважити, що елементи дистанційного навчання в будь-якому випадку слід розглядати як частину всього процесу розробки навчального плану, а не його заміну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні освітянські проблеми сьогодення. Інформатизація освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>
2. Дистанційна освіта. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/>
3. Переваги дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.forest.lviv.ua/statti/distance.html>.
4. Education during a pandemic crisis: problems and prospects. Monograph. URL: https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/09/2020_education_during_pandemic_crisis_problems_and_prospects-1

*Жангуль Елемесова
(Алматы, Казахстан)*

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІҢ НЕГІЗІН ҚҰРАЙТЫН МАҚСАТТАР МЕН ПРИНЦИПТЕРДІҢ ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

В данной статье рассматриваются теоретические проблемы, связанные с межкультурной компетенцией, в частности ее основные цели когнитивно-коммуникативные и когнитивно-развивающие. Они играют важную роль в обучении иностранных языков. В статье выявлены основные принципы межкультурной компетенции, стратегии и техники ее достижения в обучении второго иностранного языка.

Ключевые слова: *теоретические проблемы, межкультурная компетенция, когнитивно-коммуникативные, когнитивно-развивающие, стратегии и техники*

The article deals with the theoretical issues related to intercultural competence, particularly its main objectives cognitive and communicative and cognitive developing. It has an important role in teaching foreign languages. The main principles of intercultural competence, strategy and equipment of its achievement in training of the foreign language are described in this article.

Keywords: *theoretical issues, intercultural competence, cognitive and communicative, cognitive developing, strategy and equipment.*

Қазіргі таңда егеменді еліміздің басқа мемлекеттермен қарым -қатынасы нығайып, артып отырған шақта елімізге шетел тілін жетік меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында еркін пайдалана алатын, ой өрісі кең, білімді мамандар қажет екені белгілі. Әр тұлғаның қоғамның әртүрлі саласында қол жеткізген жетістіктерінің нәтижелері әртүрлі дәрежеде болмақ, сол себептен шетел тілін оқытудың мақсаты тек нақты білім іскерліктерін ғана біліп қоймай, тілдік тұлғаны қалыптастыру болып табылады, ол тілдік тұлғаға шет тілі «өмір заңдылықтары» мен «нақты жағдаяттарда қарым-қатынас жасай алу үшін» де қажет болмақ. [1, 60]

Білім беру үдерісіндегі ең негізгі мәселе- шет тілдерінің, сондай- ақ екінші шет тілін оқытудың мақсаттарын нақтылап анықтау болып табылады. Оқыту процесін құрайтын барлық әдіс- тәсілдердің жиынтығы, нақтылап айтсақ, оқытудың тактикасы мен стратегиясы шет тілдерін оқытудың мақсатын құрайды. Ол маңызды әлеуметтік- педагогикалық және әдістемелік категорияға жатады. [2, 24]

Ал шет тілдерін оқыту әдістемесіндегі мақсат - оқыту кезінде алға қойылған міндеттердің бір жүйеге тоғысуы мен субъектінің мәдениетаралық қарым-қатынас құзіреттілігін қалыптастыру болып табылады. Ол бөтен мәдениет пен мәдени диалогқа қатысу арқылы көрініс табады. Бұл мақсатқа өзіміз оқытып отырған студенттердің мәдениаралық құзіреттілікке қабілетті болу мүмкіндігін қалыптастыру арқылы ғана жете аламыз.

Мәдениаралық құзіреттілікке дұрыс түсініктеме беру үшін Н. Д. Гальскова мен Н. И. Гездің айтқан пікіріне сүйенеміз, « это есть способность, позволяющая личности реализовать себя в рамках диалога культур, т.е. в условиях межкультурной коммуникации. Ее становление осуществляется во взаимосвязи освоения иноязычного кода и развития культурного опыта человека, в составе которого можно вычленить отношение человека к себе, к миру, а также опыт творческой деятельности» [3, 346]. Көріп отырғанымыздай, мәдениаралық құзіреттілік, ол- күнделікті өмірде қолданылатын әдет- дағдылар мен салт- дәстүрлер туралы ілімді білу, яғни, басқа мәдениеттің өкілдерімен қарым қатынасқа түсе алатын қабілетті меңгеру. Сонымен қатар ұлттық мәдени құндылықтар туралы кең мағлұмат білу және күнделікті өмірде жиі қолданылатын ым –ишараларды да түсіне білу. Бұл қабілеттер өте жас кезден қалыптаса бастайды және үнемі даму үстінде болады. Біз студенттерге тілді ғана үйретіп қоймай осы аталған әдет- дағдыларды қатар беріп отырсақ,

айтарлықтай нәтижеге қол жеткіземіз. Тіл үйреніп жатқан студенттеріміз басқа елдің мәдениетімен кездесіп қалған жағдайда ешқандай психологиялық күйзеліске түспей, емін - еркін қарым - қатынасқа түсе алады. [4, 28] Қай кезде болмасын біз жаңа ортаға тап болып, әртүрлі мәдениет өкілдерімен дәмдес, әріптес болатын жағдайлар кездеседі, міне осындай жағдайда басқа елдің мәдениетін түсіну бізге өзімізге таныс емес ортаға тез үйренісіп кетуімізге септігін тигізеді.

Біртұтас кешенді оқу жүйесі болып табылатын мәдениаралық құзіреттілікке үйрету қазіргі таңдағы тілдік саясат пен тіл мәселесі тәрізді өзекті мәселелердің жаңа бағыттарын айқындайды. Ол әлем бейнесінің көріністеріне ден қоюға бағытталған оқу-әдістемелік шараларды іске асыру бойынша жасалынады. Бұл бағытта болашақ мамандардың біліктілігін кәсіби түрде шетел тілі арқылы дамытуға да зор көңіл бөлінеді. Студенттердің шетел тілінде қарым-қатынас жасай алу қабілеттерін қалыптастыру - шетел тілі курсының барлық оқу-әдістемелік құрылымын анықтайтын оқытудың ең басты факторы болып табылады және де студенттердің тұлғалық потенциалын белсендіретін құрал болып табылады.

Мәдениаралық құзіреттілікті қалыптастыру кезінде ең басты назарға алынатындары *когнитивті-коммуникативті* мақсат пен *когнитивті-дамушы* мақсат болып табылады.

Когнитивті-коммуникативті мақсат бойынша студенттер шет тілінде жазылған мәтіндерді түпнұсқада оқи алады және оларды өмірдің барлық кезеңдерінде қолдана алады, оқу үрдісі олардың жадында ұзақ уақытқа дейін сақталып қалады. Сонымен қатар, тыңдау, сөйлеу, жазуға да үйрету ең маңызды үрдіс болып табылады.

Екінші мақсат – когнитивті-дамушы – ол бірінші мақсатпен өте тығыз байланысты, себебі оқу студенттердің когнитивті қабілеттерін арттыруға, интеллектуалдық ой- өрістерін дамытуға тікелей ықпал етеді. Екінші шет тілін оқытудың когнитивті дамушы мақсатының негізі сол, ол студенттердің ойлау және сөйлеу қабілеттерін дамытып, олардың өз ойларын ана тілдерінде және шет тілдерінде айта білуді көздейді. Ал бұл мақсаттың когнитивті-коммуникативті мақсатсыз орындалуы мүмкін емес. [5, 54]

Екінші шет тілін оқыту барысында оның нақты мақсат- міндеттерін анықтау үшін Н.Д. Гальскованың «оқушылардың мәдениаралық қарым- қатынасты жасауға деген қабілеттерін қалыптастыру, оған олардың үнемі дайын болуларын және өз беттерімен одан ары дамытуға қабілетті болуларын қалыптастыру» деген пікіріне сүйенеміз. [5, 56]

Автор осы мақсатты *прагматикалық және педагогикалық* деген екі аспектіде алып қарастырады:

Прагматикалық аспект студенттердің коммуникативтік компетенцияларды меңгеруімен байланысты қарастырылады. Олар өздерінің оқып отырған тілдерін күнделікті қарым-қатынас жағдайында, тұрмыста қолдана білуге дайын болулары керек. Ол үшін студенттер :

– оқып отырған тілдің жүйесі туралы толық хабардар болулары керек, яғни оларды қолдану ережесі туралы жақсы білулері керек.

– коммуникативтік дағдыға ие болулары керек, яғни, нақты бір тақырыпта әңгіме қозғаған кезде емін -еркін сөйлей алатындай, толық түсінетіндей және өз ойын еркін айтып, жеткізетіндей жағдайда болулары керек.

Бұл дағдылар арқылы студенттер:

– өздерінің әріптестерімен ауызша формада болсын, жазбаша формада болсын емін-еркін сөйлесе алады, кез- келген тақырыпта өздерін қызықтыратын мәліметті ала алады, әріптестерінің қойған сұрақтарына нақты жауап беріп, пікірталасқа түсе алады;

– тыңдап немесе оқып отырған мәтіннен қажетті ақпаратты тауып, сол ақпаратты басқаларға өз сөзімен жеткізіп бере алады.

Тіл үйренуші жастардың тілге деген қабілеттерінің ары қарай жетілдірілуі, ана тілі мен өздері оқып жатқан бірінші және екінші шет тілдерінің өзгешеліктерін ажыратып, түсіне білу қабілеттері екінші шет тілін оқытудың *педагогикалық аспектінде* қарастырылады. [5, 64]

Жас ұрпақты тәрбиелеудің кешенді міндеттерін жүзеге асыруға қызмет жасайтын оқыту әдістемесі үнемі жаңарып, даму үстінде болады. Оның тиімділігі студент іс- әрекетінің сипатымен айқындалады. Ал студенттің іс-әрекеті оның қызығушылығы арқылы көрінеді, ол

әріне ұстаздың еңбегіне, шеберлігіне байланысты. Студенттердің пәнге деген қызығушылығын оятып, шығармашылық әрекетін ұйымдастыра алмаған ұстаз айтарлықтай табысқа қол жеткізе алмайды. Ол үшін оқытушының өз пәнін жетік меңгеріп алғаны жеткіліксіз, оқытушы өзінің теориялық білімін практикамен ұштастырып студенттермен дұрыс жұмыс жүргізе алуы керек. Өмірдегі нашар ұстаздардың пайда болуы өз пәнін жетік білмеуіне байланысты емес, ең бастысы олардың өз білімдерін өзгелерге оңай жолмен түсіндіре алмайтындығында. Олар алдында отырған студенттерге қажетті материалды баяндаудың әдістемелік негіздерімен таныс емес, тіпті пәннің әдістемесінен жеткілікті хабары жоқ болуы да әбден мүмкін. Сондықтан пәннің әдістемесін игеру барысында оқытушының алдында міндетті түрде «Кімді оқытамын», «Не үшін оқытамын?», «Қалай оқытамын?», «Немен оқытамын?» деген сұрақтарға жауап үнемі басты назарда болуы тиіс.

Шет тілінің мұғалімі тілдік жүйенің инженері ғана емес, ол -нақты бір дағдыларды үйретіп, қалыптастыратын «жаттықтырушы» да емес, ол алуан түрлі мәдениеттердің тоғысатын жеріндегі үлкен дәнекер, яғни, ең басты роль ойнайтын тұлға болып табылады. Ал мәдениет- әртүрлі халықтар мен мемлекеттерді бір- бірімен жалғайтын, олардың арасындағы саяси және экономикалық байланыстарды нығайтатын алтын көпір болып табылады.

Екінші шет тілін оқыту бірінші шет тіліне қарағанда мәдениаралық біліктіліктің қалыптасуына, дамуына көбірек ықпал етеді. Оның басты себебі екінші шет тілін жаңа пән ретінде оқи бастаған студент психологиялық және физикалық жағынан жақсы дамыған болып келеді, олар интеллектуалдық жағынан да екінші шет тілін оқуға дайын. Бірінші шет тілін оқыған кездерінде олар өздері оқып жатқан елдің мәдениетімен танысып алған, олардың мәдениаралық біліктілік жөніндегі түсініктері айтарлықтай деңгейде қалыптасып үлгерген. Сол себептен олар өздері тілін оқып отырған елдердің мәдениетін қатар қойып оларды бір- бірімен және өздерінің туған елінің мәдениетімен салыстыра алатындай дәрежеге жете алады. Екінші шет тілін осы үш елдің мәдениетін, ерекшеліктерін көрсете отырып оқытқан өте тиімді, ол адамдармен қарым-қатынас жасауға үйрететін бірден- бір фактор болып табылады. Оны тілін оқып отырған елдің мәдени ерекшеліктерін білмей іске асыру мүмкін емес. Студенттер тілді игеру барысында өздері оқып отырған тілдің әлемдік бейнесімен таныса бастайды, осы тілде сөйлейтін халықтың мәдениетімен таныса отырып олардың рухани байлығынан да хабардар бола бастайды. Сондай- ақ олардың өмір сүру қағидаларымен және өздеріне тән ұлттық ерекшеліктерімен де танысады. Сол арқылы олар саналы түрде ана тілінің, бірінші және екінші шет тілдерінің мәдениетінің өзгешеліктері мен ұқсастықтары жөнінде түсінік қалыптастырады. Өмір сүрудің бөтен қағидасына сыни көзбен қарау арқылы оқушы өзінің әлемдік бейне туралы ұғымын қалыптастырады.

Екінші шет тілін оқыту кезінде когнитивті-іс-әрекеттік бағыт қолдану негізінде оқушылардың мәдениаралық біліктілігін қалыптастыруға бағытталған принциптерді міндетті түрде ескеру қажет:

а) Ең басты принцип - оқу процесін мәдениаралық біліктілікке бағыттау принципі болып табылады, оның ең басты кейіпкері –студент, ал студенттің барлық іс- әрекеті нақты мәдениаралық қарым-қатынас жасауға бағытталған.

ә) Екінші шет тілін оқытудың когнитивті –интеллектуалдық бағыты. Бұл принцип оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыруға бағытталған.

б) Жасанды субординативті трилингвизм принципі. Екінші шет тілін оқыту жасанды триглоссия ретінде жүргізіледі. Ол үрдіс бойынша оқушылар екі шет тілін толық кемеліне жеткізіп жақсы дәрежеде үйрене алмайды.

в) Оқушылардың лингвистикалық және оқу тәжірибелерін ескеру принципі.

г) Екінші шет тілінің барлық коммуникативті іс-әрекетіне үйрету кешенінің принципі. Бұл жерде түпнұсқалы мәтіндер басты назарда болады. Осы мәтін негізінде сөйлеудің барлық түрлеріне үйретудің кешенді бағдарламасы жасалады.

ғ) Оқытатын жаттығулардың талапқа сай болу принципі.

д) Түпнұсқалы мәтіндермен жұмыс жасаудың аналитикалық және синтетикалық формаларының бір-бірімен үйлесу принципі.

е) Түпнұсқалы мәтіндермен жұмыс жасау кезінде анықтамалық әдебиеттерді дұрыс қолдану принципі. Бұл принцип жаңа мәтіндерді оқу кезінде кездескен грамматикалық және лексикалық сипатқа ие қиындықтарды жеңуге көмектеседі. [6, 32]

Студенттердің мәдениаралық құзіреттілігін арттыру лингвомәдениет пен мәдениаралық бағытты ұштастыру негізінде сәтті болатыны белгілі, ол үшін лингвомәдениет аясы мазмұнының толыққанды болуы шарт. Мәдениаралық құзіреттіліктің қалыптасу үрдісі студенттердің ой өрісін дамытып, өздеріне таныс емес әлемнің мәдениетімен кеңінен танысып, игеруіне толық әсерін тигізеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению, 2-е изд. Москва: Просвещение, 1991. С. 60.
2. Бим И.Л. Обучение иностранным языкам поиск новых путей. *Иностранные языки в школе*. 1989. № 1. С. 24, 32.
3. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. 4-е изд. Москва, 2007. С. 346.
4. Василькова О.В. Межкультурная компетенция как составляющая образовательной компетенции студентов неязыкового вуза. *Формирование иноязычных компетенций у студентов неязыковых вузов: Материалы межрегион. науч.-практ. конф.* Ижевск, 2012отв.ред В.В. Поздеев, Н.Н. Изметинская. Ижевск, 2012. С.18.
5. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. 4-е изд. Москва, 2007. С. 52, 56, 64.
6. Васильева Н.Н Межкультурная компетенция. стратегии и техники ее достижения. *Иностранные языки в школе*. 2001. №3. С. 32.

УДК 378.3:811.111

Tetiana Zhukova
(Melitopol, Ukraine)

THE ROLE OF MODERN HIGHER EDUCATION IN DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE

У статті обґрунтовано роль та можливості сучасної вищої освіти у розвитку міжкультурної компетентності. Висвітлюється академічна мобільність як міжнародне явище.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, академічна мобільність, полікультурна комунікація, глобалізована освіта, міжкультурні відмінності.

The role and opportunities of modern higher education in developing intercultural competence are substantiated in the article. Academic mobility as an international phenomenon is lighted.

Key words: intercultural competence, academic mobility, multicultural communication, solidarity, globalized education, intercultural differences.

Education has always been the most productive platform for intercultural interaction, dialogue and mutual understanding acting as a powerful factor in the development of national identity of the participants of the process. The role of higher education in the development and strengthening of this system of values is especially important, so today the higher educational establishments have become a platform for intercultural communication and cooperation.

In recent years, interest in the study of intercultural skills has grown rapidly due to powerful globalization processes. Besides, university graduates are required to possess intercultural competence in addition to strong academic skills in today's globalized world. Although such competence has been defined in various theoretical models by intercultural scholars, it remains unknown how the recipients of higher education (i.e. the students) understand and explain this concept.

A total of 130 undergraduate university students (from Western and non-Western cultures), living on a multicultural campus, provided short qualitative responses to a written question on how they define intercultural competence. According to a qualitative content analysis, the students defined intercultural competence in terms of interaction, communication, and cultural harmony.

The development of principles of intercultural communication and training in its practical skills are becoming a global trend today at all levels of the education system. The development of multicultural education has gained widespread popularity due to the works by American researchers: J. Banks [2] and S. Nieto [3]. Such education can be introduced only in a special academic environment that is innovative and focused on positive social change.

Unlike intercultural scholars, the students placed more emphasis on the understanding and awareness of other cultures rather than focusing on their own culture. It appears that young university students from multicultural backgrounds consider tolerance and collective harmony as the most important components of intercultural competence in their initial stages of intercultural development [1].

As diversity continues to increase in the United States, ethnic, cultural, social-class, and linguistic gaps are widening between teachers and their students. The rapidly changing educational landscape presents unique challenges and opportunities for addressing diversity both creatively and constructively in higher schools. Multicultural education helps current and future educators fully understand sophisticated concepts of culture; become more effective practitioners in diverse classrooms; and view race, class, gender, social class, and exceptionality as intersectional concepts.

It's emphasized that the process of achieving cultural competency occurs along a continuum and sets forth six stages including:

- 1) cultural destructiveness
- 2) cultural incapacity
- 3) cultural blindness
- 4) cultural pre-competence
- 5) cultural competency
- 6) cultural proficiency.

Contributions from leading authorities in multicultural education discuss the effects of class and religion on education; differences in educational opportunities for male, female, and LGBTQ students; and issues surrounding non-native English speakers, students of color, and students with disabilities. Contemporary in relevance, this timely volume promotes multicultural education as a process of school reform. Practical advice helps teachers increase student academic achievement, work effectively with parents, improve classroom assessment, and benefit from diversity [2].

What does it take to become effective teachers of students of culturally, ethnically, linguistically, and racially diverse backgrounds? Based on research with teachers over the past several years, the following conclusion was made: it's very important to be able to teach students of diverse backgrounds with heart, courage and conviction, and the implications of their practice for professional development. A review of relevant literature finds that some of the widely acknowledged qualities of effective teachers include a solid general education background; a deep knowledge of subject matter; familiarity with numerous pedagogical approaches; strong communication skills; and effective organizational skills. Although these qualities are essential for good teaching, but they are often insufficient because they fail to take into account the sociopolitical context of education as well as the tremendous diversity of language, social class, ethnicity and race, among other differences, that are a fact of life in many educational systems around the world. An additional set of qualities essential for teaching in the postmodern industrialized and

interdependent world should include a sense of mission; solidarity with, and empathy for, their students; the courage to challenge mainstream knowledge and conventional wisdom; improvisation; and a passion for social justice [3].

Academic mobility as an international phenomenon has become the more evident after mobility programs were introduced in the evolving and expanding European Union in the late 1980s. Now the European Union hosts many programs for academic mobility exchanges, such as Erasmus, Socrates, Marie Curie, Tempus and others. The most prominent and widespread of them is Erasmus. Together with its newer addition, Erasmus Mundus, it now truly involves the global academic community. The Erasmus Programme which stands for European Community Action Scheme for the Mobility of University Students started in the united Europe in 1987 as a program for student exchange. It was established by the European Union (EU) and formed a major part of the EU Lifelong Learning Programme in 2007–2013, and it was the operational framework for the European Commission's (EC) initiatives in higher education. The Erasmus Programme was replaced by the Lifelong Learning Programme in 2007 [5].

The Erasmus Mundus Programme is an additional programme that is oriented towards international and truly globalized education. Whereas the Erasmus Programme is open to Europeans, the Erasmus Mundus is open to non-Europeans. In 2009 and 2010 there were 213 266 Erasmus student mobilities of which 177705 students studying abroad and 35 561 students doing traineeships abroad. Among staff, there were 37776 Erasmus staff mobilities of which 29 031 held teaching assignments abroad and 8745 staff had training periods abroad. In total, about three thousand higher education institutions sent students and staff on Erasmus mobility. The total number of Erasmus student mobilities for studies and placements combined in 2009-2010 was 213 266, an annual increase of 7.4% [4].

Almost all the 32 participating countries experienced growth in outgoing and incoming student mobility. Erasmus supported a total of 37, 776 mobility periods for teaching and non-teaching staff from Higher education institutions, and staff from enterprises. This represents an annual increase of 3.8% from the previous academic year. Teaching assignments were conducted by 76.9% of the staff mobilities. The Erasmus Mundus Programme included Australia in what previously was European - only scheme of academic mobility. Australian scholars had been gradually developing their participation in this programme in the six-year period from 2004-2005 to 2009-2010.

Academic migrants become well-recognized agents of knowledge transfer, knowledge interchange and, ultimately, knowledge creation. Academic migrants share their experiences, views and perceptions of intercultural communication, with a goal of producing a better understanding of the symbolic processes in which people from different cultures create shared meanings. Empirical research on academic mobility and intercultural dialogue was conducted on the premises of the European University Institute (EUI) in Florence, and LUISS Guido Carli University in Rome, Italy. These two distinguished international institutions present perfect sites for examining modern intercultural encounters in a cosmopolitan academic world.

All types of learning programs on cross-cultural communication tend to be highly regarded. Cosmopolitan cultural training was discussed by many as a way of mediating intercultural differences and promoting cultural intelligence. In students' opinion, lack of cross-cultural training creates many problems and they arise because of the cultural differences and people do not even realize it. Discussion of conscious and unconscious cultural dispositions in a supportive teaching program has a great effect. Intercultural training aimed at developing effective communication skills across cultures is a new thriving field of study and research and this study proved its increased significance.

Usually there are six barriers to cross-cultural communication: anxiety, assuming similarities instead of differences, ethnocentrism, stereotypes and prejudice, nonverbal misinterpretations, and language problems. To deal with them we should work on common cross-cultural communication challenges, i.e. different communication styles, different attitudes toward conflicts, different approaches to completing tasks, different decision-making styles, different attitudes toward disclosure, etc.

Intercultural communication is closely related to the socialization of students, which today acquires a great importance. Therefore, it is necessary to use the living experience of interaction with native speakers of different cultures, search and improvement of mechanisms of real cross-cultural communication of students.

For effective cross-cultural communication we should also teach our students to maintain etiquette. Many cultures have specific etiquette around the way they communicate. So, one should avoid slang, speak slowly, keep it simple. Also we have to practice active listening, take turns to talk, write things down, and avoid closed questions. To improve intercultural competence of students they should conduct personal self-assessment, practice supportive communicative behaviors, develop sensitivity toward diversity. We have to teach them avoid stereotypes and ethnocentrism, develop code sensitivity, seek shared codes, use and encourage descriptive feedback.

Participation in international student mobility programs is one of the most effective means of implementing cross-cultural communicative needs of Ukrainian students nowadays. Participation in such programs allows students to expand their knowledge and understanding of the world, improve their general cultural level, gain the skills needed at the beginning of professional activities. The university scholars should think of the main directions in the field of cross-cultural needs of students at a fundamentally new level, and work over agreements on economic, cultural and social cooperation of Ukrainian students with foreign ones in order to help them communicate and work with people from different cultural backgrounds.

What teachers can do is to help students develop interpersonal sensitivities of cultural difference, develop cultural knowledge, and utilize cross-cultural teaching strategies. Culturally competent teaching and learning requires the use of intercultural communication skills. Culturally competent instructors are willing to learn from their students; they recognize the potential of intercultural communication as a means for enhancing the learning of the entire learning community.

REFERENCES

1. Deardorff D. K. The Sage Handbook of Intercultural Competence. California: SAGE Publications Ltd., 2009. 546 p.
2. Banks, J., & Banks, C. Multicultural education: Issues and perspectives (7th ed.). New York, NY: Wiley, 2010. 320p.
3. Nieto, S. Solidarity, courage and heart: what teacher educators can learn from a new generation of teachers. *Intercultural Education*, 17, (2006). pp. 457-473.
4. Kirpitchenko, L. (2011). Academic Hyper-Mobility and Cosmopolitan Dispositions. *Journal of Intercultural Communication*, Issue 27, November.
5. European Commission (2011a) Lifelong Learning Programme The Erasmus Programme 2009/2010: A Statistical Overview. December.

УДК 378.14:004

*Вероніка Зарубенко
(Сєверодонецьк, Україна)*

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті висвітлено проблеми впровадження дистанційних технологій навчання в систему середньої освіти. Розглянуто основні переваги та недоліки дистанційного навчання порівняно з традиційними формами, обґрунтовано організаційні та методологічні умови його впровадження в навчальний процес.

Ключові слова: *дистанційне навчання, дистанційна освіта, форми навчання, навчальний процес, традиційні форми навчання.*

The article highlights the problems of implementing distance learning technologies in the secondary education system. The main advantages and disadvantages of distance learning in comparison with traditional forms are considered, the organizational and methodological conditions of its introduction into the educational process are substantiated.

Key words: distance learning, distance education, forms of education, educational process, traditional forms of education.

Постановка проблеми. Дистанційна освіта стала глобальним явищем інформаційної культури суспільства і є одним з актуальних напрямків розбудови сучасної освіти. У наш час Інтернет-технологій багато аспектів нашого життя переноситься в мережу, прискорюючи тим самим темпи розвитку інформаційного суспільства і долаючи географічні бар'єри. Дистанційну форму навчання фахівці зі стратегічних проблем освіти називають освітньою системою XXI століття.

Незважаючи на те, що для України система дистанційного навчання – новий освітній досвід, він вже встиг отримати свої місце у педагогічному процесі. Сьогодні дистанційна система навчання знаходиться у центрі уваги наукових кіл, адже розвивається колосальними темпами [3, с. 15-16].

Дистанційні освітні ресурси дають можливість безпосереднього спілкування учнів з учителем (онлайн), неперервного контролю якості засвоєних знань, здійснення індивідуального підходу в навчанні, адаптації навчального матеріалу до особистого темпу засвоєння кожним учнем, однак паралельно запровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес створює і проблеми, які стосуються змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання. Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних, методологічних та методичних проблем дистанційного навчання займалися такі науковці, як С. Вітвицька, В. Кухаренко, А. Петров, Е. Полат, О. Тищенко, В. Ясулайтіс та багато інших. Дистанційні технології, які впроваджуються в освітній процес потребують ретельного дидактичного опрацювання, відшліфування методик засвоєння знань, аналізу пріоритетів впливаючих факторів.

Мета статті – проаналізувати особливості, переваги, труднощі та перспективи дистанційної форми навчання для системи середньої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання, як і будь-який інший тип, має як позитивні, так і негативні сторони. На сьогодні у системі дистанційного навчання можна виділити такі основні засоби: електронні мережеві підручники, навчальні й контрольні завдання, електронні практикуми, дослідницькі проектні роботи, інформаційні ресурси, дистанційні олімпіади й конкурси, форуми, вебінари, конференції, спілкування в режимі on-line, підвищення кваліфікації й обмін досвідом.

Гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання – можна віднести до першої переваги та основної цінності дистанційного навчання (звісно крім можливості навчання на відстані).

Дистанційна освіта не змушує, не підганяє, не обмежує і не створює рамок. Вона не має шкільного дзвоника кожні 45 хвилин, що дає можливість вчитися стільки, скільки цього потребує сам учень. Замість класу, де 25-30 учнів тісняться в одному приміщенні – комфортна спокійна атмосфера вдома, яка допомагає краще зосередитися на навчанні.

Мобільність – наступна перевага. Зв'язок з викладачами здійснюється за допомогою різних способів: як on-line, так і off-line.

Доступність навчальних матеріалів. Дистанційне навчання компенсує дефіцит підручників, на уроці може бути інформація за темою з кількох джерел, медіа файли, коментарі вчителя, посилання на статті тощо, відкривається доступ до всієї необхідної літератури [2, с. 133-135].

Дистанційна форма освіти допомагає виявити слабкі сторони дитини під час навчання і працювати над ними. Методологічно сильні онлайн-уроки, робота учнів на сучасних

спеціальних навчальних платформах прозора показують картину, в яких предметах дитина орієнтується блискуче, а де є суттєві прогалини на які слід звернути увагу.

Repetitio est mater studiorum/Повторення – мати навчання. Онлайн-уроки знаходяться у відкритому доступі, можна у будь-який момент прослухати урок чи його частину стільки раз, скільки потрібно, щоб закріпити знання або освіжити в пам'яті конкретні дати, факти, правила.

Автоматизована перевірка знань – вирішує проблему батьківських війн з учителями за «свідоме заниження оцінок», адже дитина виконує тести, і батьки можуть одразу побачити статистику, а формат перевірки завдань з учительськими коментарями – це обґрунтоване об'єктивне розуміння, чому поставлено саме такий бал [1, с. 24-26].

Але, зрозуміло, що поряд з перевагами дистанційне навчання має і недоліки, які криються у наступному:

1. Відсутність соціалізації й приналежності до ком'юніті. Найбільш важливою умовою успішного навчання є зв'язок учня з вчителем, а сучасне навчання (особливо дистанційне), тяжіє до індивідуалізації. Учень, що знаходиться на відстані, не має такої можливості.

Багато того, чому ми навчаємось ще з дитинства, відбувається через peer-to-peer learning – взаємне навчання. Дорослішання й відчуття приналежності до соціальної групи – надважлива складова становлення для підлітків. Порівняно з традиційно школою діти позбавлені таких базових навичок, як командна робота, вирішення конфліктних ситуацій та ефективна взаємодія одне з одним. З плином часу у дитини може згаснути інтерес до навчання, розсіюватиметься увага.

2. Відсутність єдиної технології переходу з офлайн режиму в онлайн. Ні для кого не секрет, що ефективність дистанційного навчання безпосередньо залежить від тих викладачів, хто веде роботу з учнями в Інтернет-просторі. Донині більшість вчителів задаються питанням, як правильно та ефективно інтегрувати себе в навчальний процес нового формату. До сьогоденних реалій були готові не всі, адже усе життя учителя викладали наживо [4].

Володіти сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, заохочувати оперативність слухачів; встановлювати чіткий графік спілкування в режимі on-line і чітко його дотримуватися, відповідати дуже швидко на листи – це не повний перелік вимог до вчителів, які працюють в системі дистанційного навчання. Викладач має бути психологічно готовим до роботи із підопічними у новому навчально-пізнавальному мережевому середовищі. Роль тьютора – не бути суворим контролером, натомість пропанувати свою допомогу, проявляти розуміння і уважність, створити умови для повноцінної самореалізації учня, прояву успішності, самоствердження, підвищення його самооцінки [3, с. 8-9].

3. Технічне забезпечення. Дистанційне навчання — це пряма залежність від Інтернету. Технічна проблема полягає у недостатності технічних комунікаційних можливостей користувачів, відсутністю або невеликою швидкістю Інтернет-доступу, відсутністю або дорожнечю програмних засобів, та навіть відсутністю персональних комп'ютерів в учнів, особливо які проживають у сільській місцевості. У наш час смартфони є практично у всіх, а от особисті комп'ютери та планшети – не в кожного. Смартфон на жаль не підходить для онлайн-навчання, а тим паче для виконання домашнього завдання. Не відповідна до потреб технічна база, обладнання сучасною комп'ютерною технікою в недостатньому обсязі – це проблема, яка спіткає і вчителів також.

4. Гаджетизація життя. Дистанційне навчання – це постійне перебування перед монітором комп'ютера, планшета, гаджета, що негативно впливає на зір, навіть враховуючи перерви на руханки й відпочинок. Порушується звичний ритм дня. Офтальмологи б'ють на сполох, адже замість рекомендованих 2 год на добу, діти змушені сидіти за комп'ютерами вдвічі, а то й в тричі більше часу. Лікарі у свою чергу підкреслюють, що не сформований скелет дитини не підлаштований для тривалого сидіння на місці. Щоб зміцнитися, він потребує постійних фізичних навантажень. Цей фактор впливає й на загальний стан здоров'я дитини, у результаті – втомленість, млявість, бентежність і підвищена дратівливість.

Висновки. Дистанційна освіта в Україні тільки розвивається, і має як позитивні, так і негативні сторони. Кожна з розглянутих проблем, і тим більше методи їх вирішення, вимагають глибокого і всебічного вивчення і можуть бути основою подальшого дослідження розвитку і впровадження дистанційного навчання. Не зважаючи на перспективи, велику кількість переваг дистанційної системи навчання і проблем, які вона вирішує, стало добре зрозуміло, що специфіка такого навчання підходить не всім. Буде правильним вважати, що майбутнє освіти – за поєднанням традиційних форм навчання з новими (дистанційними).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навч. посіб. Київ: ДУТ, 2014. 140 с.
2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / упоряд. : Воротникова І.П., Чайковська Н.В. Київ. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
3. Богачков Ю. М., Биков В. Ю., Пінчук О. П., Манако А. Ф., Вольневич О. І., Царенко В.О., Ухань П. С., Мушка І. В. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. / за ред.: Ю. М. Богачкова. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.
4. Ясулайтіс В.А. Дистанційне навчання: методичні рекомендації. Київ : МАУП, 2005. 72 с.

УДК 371.853

*Әсемгул Кенжегұлова, Жалел Сырым
(Орал, Қазақстан)*

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ БОЙЫНША «МЕХАНИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада білім берудің жаңартылған мазмұны бойынша «Механика» бөлімін оқытудың әдісінің ерекшеліктері туралы айтылған. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша оқыту бағдарламасының жаңашылдығы, ерекшеліктері және ұтымды тұстары ашып көрсетілген. Білім беру жүйесіндегі бұл реформа заман талабына сай оқушылардың білім сапасын көтеруге негізделіп жасалған. Оқу үдерісін ұйымдастыру барысында заманауи әдіс-тәсілдер мен оқыту технологияларын меңгеру өзекті мәселе болып табылады.

Тірек сөздер: *физика, механика, жаңартылған білім беру бағдарламасы, критериялды бағалау жүйесі, оқытудың әдістері мен технологиясы.*

В статье рассматриваются особенности методики преподавания раздела «Механика» по обновленному содержанию образования. По обновленному содержанию образования раскрыты новизна, особенности и рациональные стороны образовательной программы. Эта реформа в системе образования основана на повышении качества знаний учащихся в соответствии с современными требованиями. Актуальной проблемой является освоение современных методов и технологий обучения при организации учебного процесса.

Ключевые слова: *физика, механика, обновленная образовательная программа, система критерияльного оценивания, методы и технологии обучения.*

The article discusses the features of the teaching methodology of the "Mechanics" section on the updated educational content. According to the updated educational content, the novelty, features and rational aspects of the educational program are revealed. This reform in the education system is based on improving the quality of students' knowledge in accordance with modern requirements.

An urgent problem is the development of modern teaching methods and technologies in the organization of the educational process.

Keywords: *physics, mechanics, updated educational program, criteria-based assessment system, teaching methods and technologies.*

Қазақстан Республикасының алғашқы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен ЭЫДҰ елдерінің стандарттары негізінде адами капитал сапасын арттыру бойынша «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру аясында «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Орта білім берудің мазмұнын жаңарту, мектептегі білімнің жаңартылған мазмұнына кезең-кезеңімен көшу заңнамамен регламенттелді. Жаңартылған білім мазмұнына көшу үшін мектептің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, үлгілік оқу жоспарлары, оқу бағдарламалары әзірленді. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған «Физика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 25 қазандағы № 545 бұйрығымен бекітілді [1].

Әлем алдыңғы қатарлы мектептер тәжірибелерін жалпылап, құнды бағыттары мен идеяларын ұлттық психологиямызға сәйкес пайдаланып, еліміздегі білім беру мәселесін жаңа жолға қою өзекті тақырып болып табылады.

Жаңаша әдіс-тәсілдерді оқып үйрену - заман талабы. Жеті модуль кіріктірілген осы бағдарлама - Қазақстандық мұғалімдерге кәсіби біліктілігі мен педагогикалық тәжірибесін жетілдіру және бағалауға көмектесу деп білемін.

Білім беру - бұл жекелеген құбылыс емес, ол оқушылардың оқу қабілетін жақсартуға мүмкіндік беретін педагогикалық тетіктердің біртұтас кешені деп айқындалған.

Білім беру мазмұнын жаңарту өте қажетті мәселе болып отыр. Оқу үрдісін жаңа әдіс-тәсілдермен жаңарту болып табылады. Н.Ә.Назарбаев: «Орта білім жүйесінде мектептерді Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек» деген өз жолдауында.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі неде?

1. Ең бірінші пән мазмұнының спиральді берілуі керек. Өйткені спиральді білім арқылы пәнді оқушы терең меңгереді.

2. Оқу мақсатарына жету.

3. Ортақ тақырыптардың берілуі.

4. Оқу мазмұнының қысқа мерзімді, орта мерзімді, ұзақ мерзімді болуы жоспарлармен ұйымдастырылуы.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының мақсаты мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру және критериалды бағалау жүйесін енгізу. Негізгі міндеттерінің бірі оқу мақсатына жету үшін критериалды бағалау жүйесін енгізу. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын-ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығының көмегімен өлшенеді. Бұл бағалау түрі оқушылардың үлгерімі сыныптастарының үлгерімімен салыстырмалы түрде бағаланатын нормаға негізделген бағалаудан ерекшелінеді [2]. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады.

1. Қалыптастырушы бағалау.

2. Жиынтық бағалау.

Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қалыптастырушы бағалау тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі және үздіксіз жүре отырып мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді. Қалыптастырушы бағалау оқу үдерісін түзетуге мүмкіндік беріледі. Сондықтан оқушылардың оқу жетістігін бағалауда жаңаша әдіс-тәсілдер қолданылып жатыр.

Қалыптастырушы бағалаудың шарттары:

1. Оқушылардың оқу мақсаттарын білуі және түсінуі;

2. Оқушылармен тиімді кері байланыстың болуы;
3. Оқушылардың өзіндік тану үдерісіне белсенді қатысуы;
4. Оқушылардың бағалау критерийлерін білуі және түсінуі;
5. Оқушылардың өз жұмысын талдай алу білігі мен мүмкіндігі;

Оқушылардың оқу мақсаттарын білуі және түсінуіне қалай жетуге болады:

1. Бастапқы кезеңде мұғалім сабақ мақсаттарын айқындап, оларды оқушыларға түсіндіріп, бірге талқылайды;
2. Күнделікті талқылаулар келешекте оқу мақсаттарын бірге айқындау дәстүріне айналуы мүмкін.

Бағалау критерийлері оқытудың мақсатын және ара қатысын белгілеуге сәйкес белгі. Дескриптор – жетістік деңгейінің сипаттамасы. Критериалды бағалау жүйесінің тиімділігі:

- Мұғалімге оқушының оқу жетістіктерін объективті түрде бағалауға мүмкіндік береді;
- Оқушыларға оқу үдерісі барысында туындаған қиындықтарды түсінуге бағалауға мүмкіндік береді;
- Ата-аналармен оқушының оқу жетістіктері бойынша объективті дәлелдемелермен қамтамасыз етіледі;

Сонымен қатар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалауда бірқатар дағдылар қолданылады. Олар: білу, түсіну, қолдану, сыни ойлау, анализ, синтез, бағалау, зерттеу дағдылары, рефлексия, коммуникативті дағдылар, тілдік дағдылар, жеке жұмыс жасау дағдылары, топта жұмыс жасау дағдылары, мәліметті іздеу дағдылары, тәжірибелік дағдылар, шығармашылық дағдылар.

Оқытудың әдістері мен технологиясы.

Білім алушылардың оқу әсерін ұйымдастыру және оның нәтижелерін бақылауды жүзеге асыру үшін педагог әртүрлі әдістер мен құралдарды пайдаланады. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқу процесі оқушылардың өздерінің белсенді қызметімен сипатталатынын атап өткен маңызды. Бұл жағдайда мұғалім білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерінің ұйымдастырушысы ретінде болады. Жаңа стандарттар құзыреттілік тәсіліне негізделген, соған сәйкес оқу бағдарламаларының құрылымы өзгерді: міндетті меңгерілуі тиіс белгіленген оқу материалынан емес, күтілетін нәтижеге қарай әсер жасаймыз. Бұл оқушының қабылдауы өзгергенін, яғни басым авторитарлықтан ынтымақтастық оқытуға көшуді білдіреді. Жаңартылған білім мазмұнына көшуде мұғалім оқушы қызметін жандандыру тәсілдерін пайдаланып, оларға барынша дербестік бергені жөн. Оқу үдерісін ұйымдастыру барысында келесі заманауи әдіс-тәсілдер мен оқыту технологияларын пайдалану қажет.

1. Зерттеушілік тәсілі: “мұғалім – оқушы” өзара қарым-қатынасы сипатының ынтымақтастық жағдайына қарай өзгеруіне, сондай-ақ танымдық қызығушылығын тәрбиелеуге, білім алу мен оқуға деген оң ынтасын құруға, терең, сапалы білім алуды қалыптастыруға ықпал етеді. Зерттеушілік тәсілді қолдану жеке тұлғаның интеллектуалдық дамуына, өзіндік білім алу дағдыларын, белсенді танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2. Құндылыққа бағдарланған тәсіл. Оқытудағы құндылықтарға бағытталған тәсіл – ол оқу әрекетін белгілі бір құндылықтар тұрғысынан ұйымдастыру және жүзеге асыру, нәтижелерге қол жеткізу және пайдалану тәсілі. Құндылыққа бағытталған оқу процесі оқушының бойында тұлғалық құндылықтар жүйесін қалыптастырады. Құндылықтарды іске асыру құндылықтардан шығатын талаптарға сай болу және күнделікті өмірді сол талаптарға бағындыру. Құндылықтардың мәні белгілі бір қоғамның сәтті әсер етуі үшін қажетті ережелерді, дағдыларды, өмір салтын, мінез-құлық мәнерін қалыптастыруда көрініс табады.

3. Тұлғаға бағдарланған тәсілдің мақсаты оқу үдерісін дараландыру, оның жеке психикалық және дене бітімі ерекшеліктерін, қажеттіліктері мен мінезқұлық ерекшеліктерінің ескере отырып оқушыны тұлға ретінде үйлесімді қалыптастыру және жан-жақты дамыту, оның шығармашылық қабілеттерін толық ашу болып табылады.

4. Іс-әрекеттік тәсілдің негізгі мазмұнында оқушының білімді дайын күйінде алмай, оны өзі өндіруі, өзінің оқу әсерінің мазмұны мен түрлерін ұғынатыны, оның ережелер жүйесін

түсінуі мен қабылдауы жатыр, бұл өз кезегінде оның білімінің, біліктерінің және кең ауқымды дағдыларының белсенді әрі табысты қалыптасуына ықпал етеді. Іс-әрекеттік тәсіл өз бетінше ізденуді, түсіндіруді, талдауды, түрлі дереккөздерден алынған ақпаратты тарату мен бағалауды, графикалық мәліметтер мен басқа үйретуші ресурстарды қолданады.

5. Саралап оқыту тәсілі – оқушылардың әртүрлі топтары үшін оқу процесін мамандандыруды, оның ерекшеліктерін есепке алу мақсатында әртүрлі топтар үшін түрлі оқыту жағдайларын жобалайды. Саралап оқыту тәсілі әртүрлі оқушылар тобының оқу әсерін ұйымдастыру үшін арнайы оқыту әдістерін және іс-әрекеттерді саралау тәсілдерін кіріктіреді. Күрделілігімен, оқу-танымдық қызығушылықтарымен, мұғалім тарапынан көмек сипатымен ерекшеленетін сараланған тапсырмаларды қолдану – сараланған оқу іс-әрекеттерін ұйымдастырудың шарты болып табылады.

6. Құзыреттілік тәсілдің мақсаты дәстүрлі емес және типтік жағдаяттарда шешім қабылдау және іс-әрекет жасау, өз мақсатын анықтай алу дағдыларын меңгеру болып табылады. Құзыреттілік тәсілдің басты міндеті оқушылардың бастамашылдығы мен өз бетінше жұмыс істей алатынын көрсетуге деген ынтасы болып табылады. Ол оның жеке әрекет ете алуына, өз қабілеті мен қызығушылығын ұйымдастыруына мүмкіндік береді. Құзыреттілік тәсілі оның білім, білік дағдыларын жеке-жеке емес, кешенді түрде меңгеруін көздейді.

7. Жүйелі-әрекеттік тәсіл оқушының оқу әрекеттерін өз бетінше ұйымдастыру негізінде құрылады, оларда әмбебап оқу әрекеттері жүйесін қалыптастыру мен дамыту мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Ол өз бетімен оқу, өздігінен даму, өздік ұйымдастыру режимінде оқу процесін ұйымдастыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Жүйелі-әрекеттік тәсіл курстың тарауларын жеке-жеке емес, өзара байланыста оқуды ұсынады.

8. Коммуникативтік тәсіл – ақпаратты тарату мен жариялау, екі немесе одан да көп адамдар өзара сөйлесім процесіне түскенде білім, білік және дағдымен алмасу. Коммуникативтік тәсілдің нәтижесі тілдік және сөйлеу нормаларын дұрыс пайдалану және коммуникативтік әрекетті дұрыс таңдай отырып, қарым-қатынасқа қатысушы басқа адаммен өзара әрекет ету процесінде тіл арқылы қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеттілігі болып табылады. Оқыту процесінде коммуникативтік тәсілге сәйкес қарым-қатынас жасай білуін қалыптастыруға ықпал ететін тапсырмалар және шынайы коммуникация шарттарына барабар жұмыс режимі (жұптық және топтық жұмыс) пайдаланылады.

9. Интегративтік тәсіл – оқушыларды дамытуға арналған бұл тәсіл барысындағы оқыту процесі әртүрлі құралдар мен бірнеше іс-әрекеттерді біріктіру қағидатына сай құрылады. Интегративтік тәсілге көптеген белсенді қозғалыс түрлері жатады: сергіту сәттері, театрландырылған ойындар, қозғалыс үзілістері (кідіріс).

10. Ойын арқылы оқыту оқушылардың танымдық қызығушылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Ұжымдық іс-әрекет түрлерін ұйымдастыруға бағытталған ойын тәсілдері арқылы олар басқа шағын топ мүшелерінің пікірін сыйлауды, соңғы нәтиже мен өзіндік іс-әрекетін жобалай алуды, мақсатқа жету әдістерін анықтауды үйренеді.

11. Жобалау әдісінің элементтерін қолдану арқылы оқушылар алға қойған проблеманы шешудің өзіндік жолдарын іздеп табады. Жобалау әдісі оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес іске асырылады. Жобалау әдісін қолдану барысында оқушылардың ұжымдық, топтық жобалар дайындау бойынша атқаратын іс-әрекеттерін ұйымдастыру ұсынылады. Жобалау жұмыстарын ұйымдастыру сабақпен ғана шектелмейді, сабақтан тыс уақытта да бірлесіп жұмыс жасаулары қарастырылады.

12. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану кезінде оқушылар өздерінің АКТ бойынша дағдыларын білім алу процесіндегі барлық оқу пәндері арқылы дамытады, яғни ақпаратты табу, құру, мәліметтермен, идеялармен алмаса отырып, кең спектрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы бірлесіп қызмет жасау барысында өзінің жұмысын бағалайды және жетілдіреді.

13. Кейс-стади – бұл нақты оқиға мен жағдаятты талдауға арналған іскерлік ойын. Кейс-стадиді қолдану барысында олар топтық сұрақ-жауап кезінде шығарылған мәселенің

маңызын түсіндіріп, жағдайды бағалайды, оқиға немесе процеске талдау жасайды, өзіндік шешу жолдарын көрсетеді. Кейс-стадиді қолдану барысында олар дайын білімді меңгеруі емес оны өндіруге, яғни теориялық білімін практикалық міндеттерді шешуге қолдану дағдыларын дамыту және мұғаліммен оқушылардың ынтымақтаса шығармашылықпен жұмыс жасауына басты назар аударылады.

14. Дамыта оқыту әдісінің мақсаты – олар күнделікті өмірге тәуелсіз, сонымен қатар ақиқатты іздей отырып, өзіндік оқуы арқылы білім алуға бб қол жеткізуі. Дамыта оқыту олардың дербес танымдық әсертерге ұмтылуға құштарлығын, белсенді өмірлік қағидаттарын қалыптастырады. Оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Ол оқытуда қолданылатын дидактикалық ойындар, пікірталастар, сонымен қатар шығармашылық қиялы мен ойлауына, есте сақтауына, сөйлеуіне бағытталған түрлі іс-әрекеттерге оларды өту түріндегі оқыту әдістерін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Дамыта оқыту оқушының жан-жақты тұлғалық сапасының дамуына, өзіндік ой-тұжырымын жасауына, өзіндік оқу іс-әрекетіне талдау жасауға және оны басқара білуіне бағытталған.

15. Модульдік оқыту – оқу ақпаратын блокты – модуль негізінде беру арқылы оқу процесін ұйымдастыру тәсілі. Оқу мазмұны ақпаратты блоктарда беріледі де меңгеру мақсатқа сәйкес жүзеге асырылады. Модульдік оқыту барысында оқушылар үшін оқытылатын білім көлемі ғана емес, оны меңгеру деңгейінің дидактикалық мақсаты тұжырымдалады. Модульдік оқыту оқушылардың базалық дайындығының деңгейіне, жеке сұраныстары мен икемділігіне қарай оқытуды қамтамасыз етеді. Оқытуды дараландыруды: оқу мазмұнын, меңгеруін, өзіндік деңгейі, әдісі мен тәсілі, бақылау, өзін-өзі бақылауы бойынша қамтамасыз етеді.

16. Проблемалық оқыту – өзіндік дүниетанымын қалыптастырудың барынша өзекті құралы. Проблемалық оқытудың тиімділігі ол оқушылардың сыни, шығармашылық, диалектикалық ойлауын қалыптастыру міндетін шешуден тұрады. Проблемалық оқыту логикалық тәсілдер жүйесін немесе жекелеген шығармашылық іс-әрекеттерін, жаңа жағдаятта білімін шығармашылықпен қолдану біліктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ол шығармашылық тәжірибесінің артуына, зерттеушілік әдістерді меңгеруіне, практикалық проблемаларды шешуге мүмкіндік береді.

17. Дербес оқыту тәсілі – оқу-тәрбие процесін дараландыруға, олардың жеке ерекшелігін ескеріп оқыту мен тәрбиелеуге, өзіндік танымдық іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыруға, өз білімін көтеруге дайын болуы мен қажетсінуіне, оқушылардың ұйымшылдығын, дербестігін тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Білім, білік, дағдыларын жетілдіруде және қалыптастыруда өтілген материалды бекітуге дербес оқытуды тиімді пайдалануға болады. Дербес оқытуды тиімді пайдаланғанда әрбір оқушының белсенді оқу әрекеті қамтамасыз етіледі. Ол әрбір оқушының жеке қарқынды жұмыс істеуіне; білімде кеткен ақтандақтарды жоюға, саралап оқуға, әрбір оқушының жұмысын жандандыруға мүмкіндік береді [3].

Механиканы зерделеудің мақсаты – оқушыларда механиканың негізгі заңдары мен принциптері (Ньютон заңдарының жүйесі, импульс пен механикалық энергияның сақталу заңы, суперпозиция принципі) туралы түсініктер қалыптастыру және жүйелеу. Мектептің негізгі деңгейіндегі физика курсымен салыстырғанда 10-сыныпта механиканы зерделеуде танымның теориялық әдістерінің рөлі артады. Бұл бөлімнің бірқатар тақырыптары оқушылар үшін жаңа болып табылмағанымен, классикалық механиканы зерделеу білімді тереңдету және жүйелеу, қарастырылатын материалдың дүниетанымдық және тарихи ғылыми аспектісін толығырақ ашу, күрделілеу математикалық аппаратты қолдану тұрғысынан жоғарырақ деңгейде өтетін болады. Механика негіздерін қалыптастыруда тәжірибелер жүргізуге үлкен көңіл бөлінеді. Әрбір тарау жалпылаушы қорытындылармен аяқталады, олар арқылы оқушылардың Физикалық теориялар жайлы білімі жүйеленеді. Механикада адамға үйреншікті, оның өзі өмір сүретін макродүние зерттеледі, сондықтан, ондағы материалдың табиғат объектілерімен байланысын оқушылар тікелей қабылдайды. Механиканың негізінде Ньютонның үш заңы, Бүкіләлемдік тартылыс заңы, салыстырмалылық принципі тәрізді аса маңызды принциптер жатыр. Механиканың негізгі принциптерінен бірқатар дербес заңдар

мен салдарлар (мысалы, Ньютон заңдарынан салдар ретінде сақталу заңдары) шығарылады. Механика заңдары физиканың барлық бөлімдерінде кеңінен қолданылады. Олар газдардың молекулалық-кинетикалық теориясын жасауға негіз болып табылады, элементар бөлшектердің қозғалысын зерттеуде маңызды рөл атқарады. Энергияның сақталу және түрлену заңы материяның бір түрден екінші түрге өтуімен байланысты барлық процестерді түсіндіруде пайдаланылады. Механиканың масса, күш, энергия, жұмыс, қуат, жылдамдық, үдеу, импульс тәрізді ұғымдары физиканың барлық бөлімдерінде кездеседі. Механиканы зерделеу кезінде табиғаты әртүрлі физикалық процестер мен құбылыстарды сипаттау үшін ықшамдалған қарапайым модельдер кеңінен қолданылады. Механикалық қозғалыстарда денелердің инерттілік, тартылыс, серпімділік, үйкеліс және т.б. қасиеттері, сонымен қатар денелердің әртүрлі деформациялануы, түрліше күштерді тудыруы және т.б. қасиеттері байқалады. Теориялық материалды оқып-үйрену барысында оқушылар анализ, синтез, дедукция, индукция тәрізді танымдық әдістерді игереді, олар өз кезегінде оқушылардың логикалық ойлау жүйесінің дамуына септігін тигізеді. Механиканың қолданылуы нақты мысалдармен бекітіледі: күнделікті қолданылатын (оның ішінде үйде пайдаланылатын) техниканың жұмысы, зымырандық техника, ғарышқа ұшу [4]. Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар:

- Табиғатты танып-білудің ғылыми әдістері бойынша оқушылар – табиғатты танып-білудің заманауи ғылыми әдістерін;
- Техниканың және басқа ғылымдардың дамуындағы физиканың рөлін білуі және сипаттай алуы тиіс.

Механика бойынша оқушылар:

- игерілген білімдерін материялық нүктенің кинематикасын және динамика заңдарын, импульс пен энергияның сақталу заңдарының Физикалық мағынасын, масса мен энергияның өзара байланысын; Эйнштейн постулаттарын; классикалық механиканың қолданылу шекарасын түсіндіру үшін пайдалана алуы;
- Физикалық құбылыстарды (тұрақты жылдамдықпен қозғалыс, тұрақты үдеумен қозғалыс); классикалық механиканың түсіндіре алуы;
- Физикалық құбылыстарды классикалық және релятивтік механиканың заңдары мен принциптері негізінде сипаттау үшін тәжірибелік жұмыстар жүргізе алуы;
- қозғалыстың кинематикалық заңдарын, Ньютон заңдарын; масса мен энергияның өзара байланыс заңын қолдануға арналған сапалық және есептеу есептерін шығара алуы тиіс. Сонымен ұсынылып отырған базалық деңгейдегі механика курсы дүниені танып-білуге және ғылыми таным әдісімен қарулануға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған «Физика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 25 қазандағы № 545 бұйрығы.
2. Физика. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған оқу бағдарламасы. Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2013. 22 б.
3. Орта білім мазмұнын Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесі негізінде жаңарту. Әдістемелік құрал. Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2014. 43 б.
4. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағы тындағы 10-сынып мұғалімдеріне арналған құрал / Д.М. Қазақбаева, Ж. Ж. Абжалелова. Алматы: Мектеп, 277 б.

Валентина Коротка
(Ізмаїл, Україна)

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються методи, за допомогою яких можна організувати благодійну діяльність учнів початкової школи.

Ключові слова: благодійність, свято, акція, ярмарок, майстер-клас, волонтер, організація

Що таке благодійність дітям зазвичай незрозуміло. А коли дитина не розуміє і їй при цьому не пояснюють, то навряд чи можна її захопити цим заняттям. "Крейда" разом з Благодійним фондом Костянтина Хабенського, який допомагає дітям з пухлинами мозку, розповідають, як зацікавити школярів благодійністю і почати допомагати прямо зараз [3].

Організувати разом з учнями благодійний ярмарок

Для того, щоб перший благодійний ярмарок не став останнім і школярі не згадували його потім як щось нудне і нав'язане вчителями, важливо подумати, який формат буде цікавий саме їм.

Наприклад, якщо молодшим класам подобається продавати те, що вони спекли разом з батьками вдома або зробили своїми руками, то старшим можна запропонувати влаштувати гараж-сейл, своп або блошиний ринок, куди вони принесуть непотрібну одяг і книги. В якості приводу можна використовувати будь-яке свято – тоді і тему придумувати не доведеться.

Як організувати ярмарок:

1. Визначтеся з форматом ярмарку. Краще, щоб школярі самі склали програму – це буде додатковою мотивацією провести заходи.

2. Виберіть благодійну організацію. Як зрозуміти, що фонду можна довіряти? У нього на сайті є регулярна прозора звітність, його ім'я не пов'язане ні з якими історіями про шахрайство і ви знаєте кого-небудь, хто цьому фонду вже довіряє і допомагає. Список надійних організацій можна знайти тут.

3. Зв'яжіться з обраним фондом і попередьте про те, що збираєтеся проводити захід на їх користь. Швидше за все, співробітник Фонду зможе дати пару порад і навіть бокс для збору пожертвувань – його наявність підвищить довіру відвідувачів ярмарку.

4. Перед самим ярмарком проведіть класну годину з дітьми і розкажіть, кому вони допоможуть в результаті. Якщо школярі знатимуть, що гроші йдуть не на міфічну «благодійність», а, наприклад, до фонду, який допомагає бездомним собакам, самотнім людям похилого віку або невиліковно хворим людям, їм буде простіше втягнутися в процес.

5. Збирайте гроші в спеціальний бокс для пожертвувань (якщо фонд надав такий) або зробіть його самостійно.

6. Переведіть гроші до фонду та обов'язково розкажіть усім учасникам акції про суму зібраних коштів.

«Благодійний ярмарок – це не одноденна акція, а серйозна проектна робота» [4].

Вчителі проводять майстер-класи з шиття м'яких іграшок, виготовлення ганчіркових ляльок та ліплення з полімерної глини, а учні своїми руками робили прикраси та сувеніри.

Як провести акцію на 1 вересня:

1. Перший і найважливіший пункт – домовитися з іншими батьками. Звичайно, необов'язково, щоб в акції брав участь весь клас, але якщо вийде, то це вже успіх.

2. Батькам важливо знати, куди саме будуть перераховані гроші. Кілька благодійних фондів проводять першочергову акцію з одним і тим же змістом, але різними назвами.

3. Визначитися з механікою або придумати її разом з дітьми. Краще вибрати варіант, коли кожна дитина приносить одну квітку – так кожен відчуває свою причетність і не позбавляється свята.

4. Зв'язатися зі співробітниками обраного фонду і обговорити спосіб пожертвування і умови: для класів-учасників фонду, як правило, роблять сертифікати, передають класу значки, прапорці та іншу атрибутику акції [2]. Можна попросити у Фонду листівку для вчителя і вручити її разом з квітами.

У святковий день під час класної години присвятити хоча б 15 хвилин розповіді про те, якому фонду або проекту допомагають діти та їхні батьки, вирішивши брати участь в акції. Важливо, щоб це не стало виключно акцією Для дорослих – нехай діти теж знають, яку добру справу вони зробили.

Запропонувати дітям організувати благодійний концерт, виставу або квест

Від звичайного шкільного концерту або вистави цей буде відрізнятися платним входом. Всі гроші від квитків, звичайно, підуть на благодійність. Обов'язково поясніть дітям, що допомога іншим – це далеко не завжди про жалість і страждання.

Як організувати такий захід:

1. Запропонуйте школярам ідею благодійного концерту. Тема заходу залежить тільки від їх фантазії.

2. Оберіть благодійну організацію та розкажіть учасникам концерту, кому допомагатиме команда.

3. Заздалегідь оголосіть всім запрошеним про пожертвування (будь-якої суми) за вхід. Встановіть спеціальний ящик для збору грошей перед входом в зал.

4. Переведіть зібрані гроші в Фонд і після обов'язково Розкажіть всім причетним про результати.

Стати волонтерами разом з дітьми

Нефінансова допомога – відмінний варіант для школярів, які самі не заробляють, але дуже хочуть допомагати. Часто саме з таких прикладів виростають тривалі історії підтримки і допомоги.

1. Знайдіть в крокової доступності організацію, якій потрібна допомога: притулок для тварин, будинок престарілих, соціально-реабілітаційний центр, дитячий будинок або будь-яке інше соціальне установа.

2. Дізнайтеся у співробітників організації, яка допомога потрібна: суботник, концерт або спектакль, заняття з підопічними, або, може, вигул собак.

3. Разом зі школярами складіть план робіт. Тут разова допомога не спрацює, потрібно регулярне спілкування.

Влаштувати благодійний день народження

Відмінний варіант, якщо дитина явно або смутно хоче зробити щось корисне, але ще не визначився, як саме.

1. Попередьте гостей про формат святкування. Подарунок для імениника може бути скромним, а зекономлені кошти підуть на благодійність. Не відмовляйтеся від подарунків повністю-не можна позбавляти дитину Свята.

2. Порахуйте зібрані кошти разом з дитиною, а потім уточніть у фонді способи перекладу пожертвування.

3. Розкажіть всім гостям про підсумкову суму пожертвування.

Обираючи партнера для благодійної акції, треба обов'язково бути абсолютно впевненими в його порядності. На жаль, але зараз існує досить багато благодійних фондів, які виявляються нечисті на руку. Найкраще вибирати, ґрунтуючись на особистих зв'язках [3].

Безглуздо брати участь в подібних акціях разово. Благодійністю можна займатися, тільки зробивши усвідомлений вибір і розуміючи, що бути щедрим і добрим один раз не можна.

У кожній акції повинен бути фінал-щось, що підводить підсумок: відео-зйомка передачі подарунків, подяка від організаторів, відповідні листи від дітей з дитячих будинків або щось ще. Дуже важливо, щоб діти знали: зібрані ними подарунки не пропали невідомо де, а доставлені до адресатів [5].

Діти повинні знати і бачити, що і дорослі (вчителі, адміністрація) теж беруть участь в акції.

Використовуючи в різних формах діяльнісний підхід у виховній роботі, ми реально бачимо її результат, який неможливий після навіть самих проникливих лекцій і бесід про доброту, милосердя і душевної щедрості без підкріплення вчинками.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Громадські та благодійні організації в системі соціальної роботи. URL: <http://new.soc-work.ru/article/314>
2. Фонд як організаційно-правова форма некомерційних організацій. URL: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=4&art=712> (дата звернення 20.11.2012).
3. Благодійність. URL: <http://ru.jazz.openfun.org/wiki/> (дата звернення 21.11.2012).
4. Благодійні фонди світу. URL: <http://pomogi-delom.ru/useful/blagotvoritelnye-fondy-mira> (дата звернення 21.11.2012).
5. Збірник матеріалів та документів на підтримку благодійності. URL: <http://www.ngo.pskovregion.org/bs/smb04.shtml> (дата звернення 25.11.2012).

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Біла О. О.

*Валентина Коротка
(Ізмаїл, Україна)*

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕМПАТІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається рівень сформованості в учнів початкової школи емпатії та бажання займатися благодійністю.

Ключові слова: *емпатія, благодійність, естетичне почуття, моральне виховання.*

Однією з ознак вихованого громадянського суспільства є його гуманність, яка в свою чергу постійно відображається через дії її носіїв – членів цього суспільства – через ставлення один до одного, до інших об'єднань людей, до навколишнього середовища. Повна гуманізація життя пов'язана насамперед з поліпшенням людських взаємин. Тому через це великого значення набуває проблема розвитку та виховання почуттєвої сфери особистості [2].

Емпатія – позитивна якість особистості, яка починає формуватись від народження і продовжується в процесі соціалізації. Тому першими людьми, які виховують, стають батьки, бо саме вони закладають фундамент моральності, емпатійності і т.д. Після того, як дитина йде до школи, до процесу виховання приєднуються вчителі. Але для того, щоб створити правильні, сприятливі умови формування емпатії у вихованців, слід знати той рівень виховання, який вже існує у дітей після перших шести років життя, і вже на основі отриманих знань шукати нові форми та методи, які будуть позитивно впливати на кожну дитину в класі з метою виховання в неї людяності, здатності до співчуття, допомоги і т.п. [1].

Найвищі почуття, в першу чергу моральні, що показують високорозвинену в духовному сенсі особистість, надихають її на великі та благородні вчинки, що не надаються дитині в готовому вигляді від народження. Вони формуються з допомогою та безпосередньою участю батьків, родини, навчального закладу, друзів, суспільства... Тому робота із сім'ями учнів класу є однією з важливих ланок просвітницької діяльності вчителів.

Вчителям слід пам'ятати, що кожна сім'я має свої інтереси та можливості, тому норми, правила поведінки, традиції, постанови і т.п., які можуть бути прийнятними для однієї сім'ї, для іншої зовсім неприйнятні та незрозумілі. Потрібно давати батькам право вирішувати, яка допомога в роботі для них краща.

Слід переконатись у тому, що дорослі розуміють, що будь-яка допомога корисна й цінна. Що в навчальному закладі вчитель буде допомагати набувати корисні звички та дотримання правил етикету. Форми та методи роботи і заняття з батьками учнів можуть охоплювати різну кількість батьків: бути загальношкільними, проводитись у старшій, середній чи молодшій школі окремо; охоплювати класи по паралелях або у формі позакласного всеобучу.

Під час цих занять можна знайти місце й для підготовки батьків до емоційного розвитку дитини в сім'ї, зокрема виховання емпатії. Перед педагогами стоїть завдання актуалізувати проблему емоційного розвитку дитини в родині, розширити знання батьків, підказати шляхи та засоби такої роботи в сім'ї. Вчитель має обов'язок пояснити батькам важливість формування емпатії в учнів на етапі початкової школи, щоб пізніше не отримати додаткові проблеми.

Найбільш розумнішим є включення питання емоційного розвитку дітей у розділ, що присвячений виховній діяльності в родині. Формами підготовки батьків до виховання в їхніх дітей емпатії до однолітків, до старших, до хворих і т.п. найкраще слугують бесіди, семінари, обмін досвідом, диспути, обговорення тверджень виховного змісту [4].

Високий рівень розвитку естетичних почуттів дітей допоможе в майбутньому зрозуміти й оцінити красу праці, відчутти потребу в творчій діяльності.

Відродження національної культури починається з духовного відродження нації. Особистість повинна перебувати під постійним впливом духовної культури свого народу через те, що це – майбутнє нашої країни [3].

Саме бесіди естетичного напрямку в силу своєрідності їх змісту здатні формувати внутрішній світ дитини. Художньо-естетичний напрям забезпечує розвиток обдарувань та здобуття навичок оволодіння знаннями в сфері вітчизняної та світової культури і мистецтва. Естетичне сприйняття навколишнього середовища тренує спостережливість, стимулює мислення, розвиває вміння оцінювати та висловлювати відповідне судження, сприяє розвитку емоційної сфери, емпатійності, оскільки кожне естетичне явище викликає емоції радості, захоплення, піднесення, а твори мистецтва – складні почуття, переживання [4].

Здатна до естетичного сприйняття людина не зашкодить ні природі, ні продукту праці, бо в ньому також закладена краса. Людина, яка не байдужа до прекрасного прагне сама бути красивою як зовні, так і в думках, вчинках, поведінці.

А для цього необхідна сформувати цілеспрямовану систему відповідної педагогічної роботи, яка буде виконуватись систематично.

Тривожною нотою звучить думка: поки що художньо-естетичне виховання відокремлене від інших, здається, більш важливіших завдань – запобігання наркоманії, правопорушення, конфліктів у сім'ї, дитячій безпритульності, екологічній небезпеці, тощо. І не всі розуміють, що через мистецтво, впливаючи на емоційну сферу дитини, можна швидше наблизитися до вирішення багатьох проблем. Слід не забувати і про морально-етичне виховання.

Діти повинні навчитися поважати людину. З цією метою в плані виховної роботи включено необхідний цикл бесід, що послідовно роз'яснюють морально-етичні поняття «чуйний», «уважний», «безкорисливий», «уважний».

Тематика бесід являє собою не сухий перелік необхідних для засвоєння понять, а яскраві образні визначення, близькі до афоризмів [5].

Це свого роду морально-етичні заповіді дитинства і юності. Сім'я – це перший колектив дитини, де закладаються основи майбутньої особистості. Діти знайомляться з історією родини як частини історії народу, піклуються про збереження її традицій. А у школі систематично проводяться виховні години за такими темами: «Традиції моєї сім'ї», «Пісні моєї родини», «Найкраща в світі мама», «Шануй батька і неньку – буде тобі в світі гладенько».

Велику увагу класному керівнику слід приділяти роботі з батьками. Часто на шкільних зборах порушуються питання педагогіки, пропонуються психологічні тести: «Які ми батьки», «Хто Ви для своєї дитини: друг чи вчитель?» [4].

Проводяться індивідуальні бесіди з батьками окремих учнів.

Емпатія вважається одним із важливих чинників морального розвитку особистості. Вона розглядається як ефективний засіб, щоб розкрити і зрозуміти сутність внутрішнього ества моральних відносин, естетичних норм, що культивуються. Емпатійність розглядається як один із засобів контролю людиною своєї агресивної поведінки. І, на кінець, емпатія – це необхідна умова для розвитку особистості, її емоційної зрілості, міжособистісного взаєморозуміння [3].

Емпатія – це позитивна якість особистості, яка починає формуватись від народження і продовжується в процесі соціалізації шляхом виховання зі сторони оточуючих людей. Отже, першими вихователями стають батьки, саме вони закладають фундамент моральності, емпатійності і т.п. Після того, як дитина вступає до школи, до цього процесу приєднуються вчителі. Але для того, щоб створити правильні, сприятливі умови формування емпатії вихованців, слід знати той рівень, який вже існує, і на основі отриманих знань шукати нові форми та методи позитивного впливу на кожну дитину з метою виховання в неї людяності, здатності до співчуття, допомоги і т.п. Вчителям потрібно враховувати рівень вихованості дитини, спосіб спілкування між дитиною та батьками. Адже ставлення батьків до дитини сильно впливає на бажання та способи відтворення своїх емоцій та бажань у дитини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Виговська Л.П. Проблема емпатії в психології. *Соціально-психологічна природа емпатії: проблеми і перспективи дослідження*. Одеса, 1996. С. 171-186.
2. Гаврилова Т.П. поняття емпатії в зарубіжній психології (Історичний огляд і сучасні проблеми). *Питання психології*. № 2. 1975.
3. Дубровіна І. В. Психодіагностика особистості. Київ, 1989.
4. Фрідман Л.М., Пушкіна Т.А., Каплунович Н. Я. Вивчення особистості учня і учнівських колективів. Москва, 1988.
5. Ельконін Д. Б. Навчання і розвиток молодшого школяра. Москва, 1970.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Біла О. О.

*Христина Кретчак
(Дрогобич, Україна)*

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВОЛОНТЕРІВ

Автором здійснено спробу розкрити сутність понять «емоційне вигорання», «професійне вигорання», «волонтер», «супервізія». Окреслено особливості використання супервізії у процесі попередження та профілактики емоційного вигорання волонтерів.

Ключові слова: емоційне вигорання, професійне вигорання, волонтер, супервізія, профілактика емоційного вигорання.

The author made an attempt to reveal the essence of the concepts of "emotional burnout", "professional burnout", "volunteer", "supervision". The peculiarities of using supervision in the process of prevention and prevention of emotional burnout of volunteers are outlined.

Key words: emotional burnout, professional burnout, volunteer, supervision, emotional burnout prevention.

Постановка проблеми. За останні роки волонтерство набирає значних обертів, не лише в Україні, але й за її межами. У Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначено, що «волонтерська діяльність» – це добровільна, соціально спрямована та головне неприбуткова робота, що здійснюється за допомогою добровольців, які надають безкоштовну допомогу, потребуючим людям [1].

Волонтер – це фізична особа, яка за власним бажанням допомагає іншим людям, шляхом надання волонтерської допомоги у вільний час [5, с. 36]. Можна сказати, що волонтерська діяльність це не робота, а скоріше за все покликання, спосіб життя, а також мислення людини.

Часто волонтери це люди, які небайдужі до біди інших та вміють проявляти турботу та теплоту щодо тих, хто цього потребує, а також співпереживати їм. Добровольцем може бути будь-яка людина не залежно від віку, але особи віком від 14 до 18 років можуть здійснювати волонтерську діяльність лише за згодою батьків або прийомних батьків [1]. Нагадаємо, що Міжнародний день волонтера прийнято відзначати 5 грудня.

Не рідко, науковці розглядають волонтерство як напрям соціальної роботи, хоча між ними є багато як спільних рис, так і відмінних. Можна сказати, що важливою об'єднуючою характеристикою для соціальної роботи та волонтерства є їхня мета діяльності, яка полягає у наданні допомоги та підтримки людям, які цього потребують. Відмінностями соціальної роботи від волонтерства можна назвати наступні: матеріальна винагорода, час проведення роботи, наявність спеціальної освіти, підпорядкованість, а також офіційний статус діяльності. Зазвичай, система соціальної допомоги не завжди в змозі самостійно вирішувати різноманітні проблеми, з огляду на це, волонтерство є важливим та потрібним для суспільства.

Часто можна подумати що професійне вигорання не стосується волонтерів, оскільки це добровільна діяльність, яку доброволець робить у вільний час, але кожній діяльності властиве професійне вигорання. Робота добровольців дуже виснажлива і саме тому, вони часто можуть «перегорати». Важливо вміти відрізнити професійне та емоційне вигорання.

Емоційне вигорання виникає внаслідок втрати сенсу того, що робить волонтер. Доброволець може перестати розуміти «навіщо» він робить цю справу або ж розчаровується у своїй діяльності. Причиною цього може стати те, що у фахівця не завжди все виходить, так як він запланував, або йому не вдається досягти результатів в його волонтерській діяльності. Добровольцю варто завжди контролювати все що він робить та пам'ятати про свою місію, яка полягає в наданні допомоги потребуючим людям.

Професійне вигорання – це синдром, який розвивається на фоні хронічного стресу та часто призводить до загального виснаження організму людини. Вигорання зазвичай виникає саме через перевтому та велике навантаження [4].

Причинами професійного вигорання можуть стати наступні проблеми:

- не вміння слухати свій організм;
- не правильне проведення вільного часу;
- часті перапрацювання та недосипання;
- неправильне планування роботи;
- постійна надмірна емоційність, через проживання ситуацій інших людей на собі;
- постійно завищені планки;
- внутрішні конфлікти;
- невміння сказати «ні» або не визнання того, що не з усім можна самостійно впоратись, а попросити допомогу є зовсім не важко [4].

Професійне вигорання часто може проявлятися відчуттям виснаження, негативним ставленням до своїх обов'язків, зниженням працездатності також під час «вигорання» характерні й фізіологічні симптоми, такі як: часті головні болі, різка втрата чи збільшення ваги, повне або часткове безсоння, а також задишка [6].

Для того, щоб уникнути саме професійного вигорання варто не нехтувати вихідними та відпустками, потрібно дотримуватись режиму сну та правильного харчування. Варто складати план на день та розставити пріоритети, а також навчитися говорити «ні». Коли волонтер розуміє, що він зіштовхнувся із проблемою професійного вигорання, а сам він не в змозі з цим впоратись він може звернутись за допомогою до психолога чи супервізора.

На сьогоднішній день, супервізія недостатньо використовується для роботи волонтерів. Згідно Закону України «Про соціальні послуги» вказано, що «супервізія» – це вид професійної підтримки клієнтів, який спрямований на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації діяльності, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки [2].

Супервізія дає змогу відстежити потреби волонтерів у певних знаннях та вміннях, а також дозволяє здійснювати коригуючий вплив на діяльність добровольців, тим самим підвищуючи її результативність. Під час проведення супервізії волонтера, супервізор повинен допомогти добровольцю в професійному самовдосконаленні шляхом надання критичного чи конструктивного зворотнього зв'язку, йому варто оцінити діяльність волонтера, коригувати помилки та неточності, які можуть бути під час відтворення засвоєних знань, умінь та навичок, а також підтримувати добровольця у плануванні майбутніх кроків професійного саморозвитку та його самовдосконалення.

Супервізор – це кваліфікований фахівець, що має досвід роботи та володіє спеціальними навичками та методами здійснення певного виду діяльності [3, с. 93].

Завданнями супервізії є:

- допомога у вирішенні питань, що часто постають у роботі добровольця;
- керівництво та підтримка волонтера з боку супервізора;
- обговорення із координатором особистісних проблем добровольця;
- надання волонтеру можливості виконувати свою роботу, консультуючись із супервізором;
- оцінка ефективності діяльності добровольця та його компетентності;
- організація роботи волонтера та дотримання ним професійної діяльності;
- методична підтримка професійних дій добровольця;
- забезпечення особистісної цілісності, а також профілактика негативних впливів діяльності [3, с. 94].

Супервізія діяльності добровольця з боку його супервізора є головною запорукою якісної та безпечної роботи. Можна сказати, що супервізія є ключовим елементом у персональному професійному розвитку волонтера. Вона передбачає періодичний аналіз професійного досвіду добровольця, проблемних чи нестандартних ситуацій, а також пошук нових ефективних прийомів діяльності.

Супервізор може виконувати ролі, які представлені у таблиці 1 [3, с. 96].

Таблиця 1

Ролі, які виконує супервізор

Ролі	Зміст діяльності
▪ Вчитель	<ul style="list-style-type: none"> • знає теорію та готовий поділитися нею з клієнтом; • вивчає випадок, який представлений волонтером та надає коментарі; • у безпечній атмосфері створює можливість репетиції тих чи інших навичок для добровольця; • ставить чіткі завдання на наступні зустрічі, тощо.
▪ Фасилітатор	<ul style="list-style-type: none"> • надає емоційну підтримку клієнту; • працює разом із тим, хто навчається, над труднощами у роботі волонтера, які пов'язані з організацією, тощо.
▪ Консультант	<ul style="list-style-type: none"> • співпрацює з добровольцем у роботі над визначенням проблеми; • озброює волонтера не відповідями, а альтернативами, тощо.

▪ Експерт	<ul style="list-style-type: none">• контролює досягнення цілей, які визначалися на початку роботи;• відстежує прогрес діяльності добровольця;• надає волонтеру зворотній зв'язок з приводу знання клієнтом теорії та застосування її на практиці, тощо.
-----------	---

У практичній роботі ці ролі можна комбінувати. Супервізія є частиною процесу надання допомоги, оскільки вона спрямована на забезпечення стандартів якості та підтримку щоденної діяльності волонтера.

Можна зробити висновок, що супервізія – це вид професійної діяльності, що забезпечує підвищення ефективності роботи клієнтів (волонтерів), використовуючи при цьому специфічні методи, прийоми та методики діяльності людини. Що стосується практичної роботи волонтера, то супервізія може розглядатися як специфічний вид або сукупність прийомів чи технологій професійної діяльності, спрямованої на зміст, процес, результат роботи, а також на особистість супервізора для підвищення ефективності діяльності волонтера [3, с. 93].

Підсумовуючи, можна зауважити, що завдяки праці волонтерів, велика кількість людей отримує необхідну допомогу. Добровольці допомагають дітям та дорослим, вони піклуються про здоров'я людей, а також тварин та намагаються створити їм комфорт та безпеку. Часто волонтерам доводиться навіть ризикувати власним життям, для того, щоб врятувати інших.

Висновки. Волонтери – це люди з великим серцем, безкорисливі та добрі по відношенні до інших, вони готові простягнути руку допомоги та не залишити в біді тих, кому погано, навіть якщо людина, яка потребує допомоги зовсім не знайома особа. Ми вважаємо, що найбільшою подякою для добровольців є те, що у відповідь на свою допомогу вони бачать щасливі, вдячні очі людей чи дітей, яким вони допомагають. Варто завжди пам'ятати, що кожен маленький вклад дає змогу досягти чогось великого.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. №42. ст. 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
2. Закон України «Про соціальні послуги». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2019. №18. ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / За ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.
4. Професійне вигорання. URL: <https://dou.ua/lenta/columns/job-burnout/>
5. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
6. Як уникнути синдрому «професійного вигорання»? URL: <http://pravokator.club/news/yak-unyknyty-syndromu-profesijnogo-vygorannya/>

ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

У статті розкрито доцільність використання на уроках історії різноманітних за призначенням та рівнем складності ресурсів мережі Інтернет, подано перелік навчальних сайтів тощо. Розглядається класифікація Інтернет-ресурсів, які можна застосовувати в освіті.

Ключові слова: мережа Інтернет, дидактичні електронні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології, онлайн-середовища, інформаційна компетентність, інформаційні засоби навчання.

The article reveals the expediency of using various Internet resources during history lessons, different in purpose and level of complexity, a list of educational sites, etc. The classification of Internet resources that can be used in education is considered.

Keywords: Internet network, didactic electronic resources, information and communication technologies, online environments, information competence, information training tools.

Інформатизація освіти сьогодні є необхідною умовою поступального розвитку суспільства. В останні роки нові перспективи вдосконалення освітньої системи відкрило розвиток глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. З одного боку, цей фактор зумовив нові вимоги до технічної оснащеності освітніх установ, їх доступу до світових інформаційних ресурсів, а з іншого боку, дав потужний імпульс до розвитку змісту діяльності вчителя, використання ним нових видів, методів і форм навчання, орієнтованих на активну пізнавальну діяльність учнів, навчання у співпраці. Сьогодні увага багатьох дослідників, що вивчають способи навчання учнів на уроках історії, зосереджена на дидактичних можливостях мережі Інтернет. Питання використання мережевих технологій у навчанні історії досліджували у різні часи Ю. Антибура [1], І. Анцібор [2], Н. Дементіївська [3], Д. Десятов [4,5], Ж. Мина [6], Н. Морзе [3], В. Мирошніченко [7], О. Мокрогуз [8] та ін.

Міністерство освіти і науки України оновило Положення про електронні освітні ресурси (ЕОР). Відповідний наказ № 749 від 29 травня 2019 року було зареєстровано в Мін'юсті. Нормативний документ визначає зміст ЕОР як засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі.

Зазначимо, що теоретичні та методологічні проблеми дослідження всесвітньо-історичного процесу широко представлені на сайті Інституту історії України НАН України (Режим доступу: <http://history.org.ua/uk>). Зокрема, у розділах «Проекти», «Ресурси» розміщені електронні версії таких періодичних видань: «Український історичний журнал», «Краєзнавство», «Історія України. Маловідомі імена, події, факти», «Міждисциплінарні студії».

До спеціалізованих історичних ресурсів належать сайти, де представлено матеріали Інтернет-проектів, що стосуються певної історичної проблеми. Наприклад, до історичного веб-проекту відноситься «Україна Incognita». Нині він один із найбільше наповнених краєзнавчою інформацією порталів України. У якості дидактичного засобу стане різноманітна інформація з розділу «Пам'ятки» (Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/rozdily/pamyatky>). Доступними стануть для суб'єктів навчання українські замки, фортеці, храми, палаци, садиби, громадська та житлова архітектура, пам'ятки археології тощо. Особливістю Інтернет-ресурсу є те, що інформаційне наповнення сайту можуть формувати його відвідувачі, зокрема учителі й учні.

«Вікіпедія» – це вільна Інтернет-енциклопедія, яка нараховує понад 17 млн. енциклопедичних статей понад 250 мовами. В Інтернет-енциклопедії «Вікіпедія» українська історична проблематика представлена у категорії «Історія України», яка нараховує 47 підкатегорій та 329 окремих статей – від біографій вітчизняних істориків, державних діячів до опису різних подій, що відбувалися на території України в різні періоди. Безперечним ресурсом є категорія «Всесвітня історія», яка нараховує 18 підкатегорій (Історія Азії, Історія Антарктики, Історія Африки, Історія Європи, Історія за країною, Історія Океанії, Історія релігії, Історія християнства та ін.). Для організації науково-дослідницької роботи учнів на уроках історії зручно використовувати «Вікіпедію», у середовищі якої школярі, попередньо ознайомившись із правилами написання статей, можуть вносити результати власних досліджень, доповнювати та змінювати матеріали інших авторів.

Зауважимо далі про те, що повнотекстові аналогові електронні матеріали з історії учитель може знайти в окремих тематичних розділах бібліотек «Ізборник», «Національна історична бібліотека України», «УКРАЇНКА» та ін. Зупинимось на деяких із названих ресурсів.

«ІЗБОРНИК» – це проект електронної бібліотеки, де представлені писемні джерела з історії України IX–XVIII ст. (українські літописи, хроніки, життя, апокрифи, граматики, лексикони, історично-мемуарна проза, перекладні та поетичні твори тощо). Зазначені матеріали порталу (Режим доступу: <http://litopys.org.ua/>) представлені у 9 тематичних розділах: «Літописи», «Мовознавство», «Історія», «Давня українська література», «Тарас Григорович Шевченко», «Політологія», «Літературознавство», «Граматики та лексикони», «Історичні мапи».

Необхідно виділити також сайт Національної історичної бібліотеки України, де у розділі «Електронна бібліотека «Історична спадщина України»» (Режим доступу: <http://nibu.kiev.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi>) містяться електронні документи – рідкісні та цінні видання з фонду Національної історичної бібліотеки України, які можна переглядати та завантажувати у форматах pdf, flash-публікацій, djvu. Для зручності пошуку потрібних книг даний розділ поділяється на декілька тематичних підрозділів: «Історія України до 1917 р.», «Історія України у 1917-1939 рр.», «Історія Києва», «Генеологія», «Історія науки та освіти в Україні», «Видання церковно-слов'янською мовою», «Видатні особистості» «Статистичні джерела України».

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського у 2017 р. ініціювала та розпочала створення інтегрованого ресурсу «Електронна бібліотека «УКРАЇНКА» (Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=ELIB>) – зведеного бібліографічного та електронного ресурсу усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі з широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек, архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі. Повнотекстові електронні версії опублікованих робіт з історичної тематики (стародруки, рідкісні видання, літописи, статті, монографії, дисертації на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук) представлені у декількох розділах, які структуровані за певними тематичним напрямками: «Пам'яткознавство», «Військова справа», «Історія», «Етнографія», «Біографістика», «Джерелознавство».

Окремо слід звернути увагу на відеоплатформу YouTube, де є можливість переглядати та завантажувати короткі відеоролики, повнометражні документальні та художні фільми на історичну тематику [4, с. 124]. За добірками різного відеоконтенту є можливість познайомитися з ключовими подіями будь-якого періоду історії нашої держави, дізнатися більше про відомих діячів минулого. У пошуковій системі YouTube по запиту «Історія України» з фільтром «канал» станом на 2019 р. можна знайти 5000 каналів, в описі яких зустрічаються дані ключові слова. За рейтингом відвідування одне із перших місць посідає канал «Українська історія», зареєстрований у липні 2015 р., де завантажено 242 відеоролики, які набрали 445 303 перегляди. На каналі розміщено цикл навчально-освітніх фільмів,

створених у рамках проектів «Країна. Історія українських земель», «Невідома Україна», «Україна. Становлення нації», «Обличчя української історії», «20 кроків до мрії», «Історія України».

Не можна оминати увагою онлайн-медіа для навчання та виховання дітей в Україні. До прикладу стане сайт «ОСВІТОРІЯ» (Режим доступу: <https://osvitoria.media/>), який надає доступ до сучасних інтернет-ресурсів різної тематики для вчителя. На сайті розміщена добірка 10-ти вітчизняних художніх фільмів, за якими можна вчити історію, серед яких: «Людина з кіноапаратом», 1929 р.; «Легенда про княгиню Ольгу», 1983 р.; «Голод 33», 1991 р.; «Століття Якова», 2016 р. та ін. На сайті представлено чимало різних підбірок статей з питань імплементації Інтернет ресурсів у навчальний процес.

Засобом навчання виступають інші онлайн-сервіси Canva (для візуалізацій матеріалу); Timeline, ThingLink (дозволяють додавати на фото текст та інтерактивні мітки); Ourboox (електронна книжка), Icograms 3D Map Designer, додаток доповненої реальності Futurio; Mindmeister – для створення ментальних карт; PhET для інтерактивних симуляцій; Glogster для інтерактивних презентацій, а також ресурси з медіаграмотності – Медіа Драйвер та гра «Медіаграмотна місія».

Продовжуючи тему, назвемо спеціалізовані онлайн-ресурси для учителя історії, які пропонує громадська спілка «Освіторія». 1. Histography (Режим доступу: <http://histography.io/>) – сайт, на якому наочно представлена інформація щодо хронології розвитку історично значимих подій для людства від часу утворення Землі до сучасності. 2. «Моя Україна» – мобільний додаток, у якому зібрано понад 600 питань із 10 різноманітних сфер знань, які стосуються України (історія, культура, географія, наука, спорт тощо). 3. Historypin (Режим доступу: <https://www.historypin.org/en/>) – Інтернет-ресурс, створений користувачем архівів історичних фотографій, відео, аудіо записів і особистих спогадів. Головною ідеєю ресурсу є формування умінь накладати історичні фотографії і порівнювати їх із сучасними об'єктами, розташованими на даній місцевості.

Важливими освітніми ресурсами, які допомагають вчителю підготуватися до уроку, є методичні та персональні сайти педагогів. Серед персональних сайтів виділимо ресурс вчителя історії Валерія Прадуна (Режим доступу: <https://sk-istoriya.jimdofree.com/>). Інформаційне наповнення ресурсу в основному представлене розробками уроків, матеріалами з позаурочної діяльності, підручниками, посібниками з історії України та всесвітньої історії, електронними атласами, науковими статтями, монографіями, посиланнями на цифрові освітні ресурси, відеоматеріалами, презентаціями, роботами учнів тощо.

Корисними для учителів є персональні сайти науковців. До прикладу стане сайт доктора історичних наук Павла Гай-Нижника (Режим доступу: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/>). Так, розділ «Книги» містить значний об'єм електронних версій монографій, рецензій, енциклопедичних видань, в переважній більшості з історії України ХХ-ХХІ ст. Цікавими видаються розділи сайту «Статті», «Поезія», «Дописи у Facebook», «Україна», «Виступи в ЗМІ», де представлені різні теми науковця: «Сучасні історики й історична наука», «Київські історії: Павло Петрович Скоропадський – гетьман всієї України», «Діалоги поколінь крізь призму погляду історика» та ін.

Для розвитку просторової компетентності учнів стануть у нагоді історичні карти-онлайн, оскільки школа відчуває брак паперових мап. Знайти карти України практично по всіх досліджуваних періодах можна на таких сайтах: 1) Історичні мапи на сторінці «Ізборник» (Режим доступу: <http://litopys.org.ua/links/inmaps.htm>); 2) Карти – Phoenicis Project (Режим доступу: <https://phoenicis.com.ua/maps-history.html>). Корисним для вчителя стане ресурс Thing Link, який крім готових мап пропонує алгоритм їх редагування і створення нових, дозволяє наносити на зображення інтерактивні мітки (текст, посилання на інші ресурси, зображення, відео).

Окремо варто зазначити педагогічний потенціал музеїв. Так, на сайті Національного музею історії України (Режим доступу: <https://nmiu.com.ua/>) користувач може із легкістю

відшукати інформацію про експонати, які відображають історію України від найдавніших часів до сьогодення. Головна сторінка сайту має такі розділи: «Про музей», «Сплануйте візит», «Експозиції», «Для сім'ї», «Ігри», «Освіта і наука», «Блог», «Крамничка». Розділ «Освіта і наука» вміщує інформацію щодо виїзних занять-лекцій для школярів, методичні рекомендації щодо використання зображень експонатів на уроках історії, розробки майстер-класів із виготовлення трипільських та козацьких оберегів, листівок-вишиванок тощо. У розділі «Ігри» є можливість в онлайн-режимі грати у гру «Пазли», яка допомагає пізнавати історію шляхом відтворення зображень музейних експонатів.

Окремо слід зауважити на такому засобі навчання, як віртуальні екскурсії. Завдяки мережевим ресурсам вчитель може проводити для класу віртуальні тури, відвідавши, наприклад, сайт щоденної всеукраїнської газети «День», на якому створений розділ «Віртуальні музеї України» (Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/web-proekt-ukrayina-inkognita.html>). Віртуальні екскурсії у музеях України були створені в рамках іншого історичного веб-проекту «Україна Incognita». Є можливість переглянути музейні фонди Національного музею Тараса Шевченка, музею Григорія Сковороди, Національного музею Народного Мистецтва Гуцульщини та Покуття, музею М. С. Грушевського, музею Гетьманства, Національного художнього музею України, Львівського музею історії релігій [1, с.79].

Ознакою інформатизації освіти є те, що професіонали та поціновувачі історії створюють власні Інтернет-сайти, які пропонують навчальні тексти, відео та звукові файли, фотографії, карти, схеми, які можна використовувати як дидактичний ресурс уроку. До прикладу назвемо сайти: LikБез. Історичний фронт (Режим доступу: <http://likbez.org.ua/ua/information-source>); Локальна історія (Режим доступу: <http://localhistory.org.ua/>). На сайті «LikБез. Історичний фронт» представлена інформація, що розвінчує міфи російської пропаганди про історію України від часів Київської Русі до сучасності. Метою Інтернет-проекту «Локальна історія» є дослідження минулого крізь призму історії окремих місцевостей, міст та сіл.

Отже, укладений та проаналізований перелік засобів навчання дозволяє зробити висновок про те, що на сьогодні в арсеналі вчителя історії є достатньо онлайн-ресурсів, що уналежнюють ріст його професійної компетентності та інформаційної складової предметної компетентності учнів. Уміння добирати, аналізувати й перетворювати інформацію, робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи й абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних кутів зору, розуміти загальний контекст і приховане значення історичних текстів – це неповний перелік здатностей, які посилюють інформаційний компонент історичних компетентностей учнів. Запропонований перелік онлайн-ресурсів для вчителя не є статичним, тому в умовах розбудови єдиної освітньої електронної бази знань вимагає від учителя постійного моніторингу дидактичних можливостей Інтернет-контенту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антибура Ю. Медіаконтент на уроках історії в загальноосвітніх школах України: перспективи та ризики використання. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Вип. 5 (4). С. 78–88.
2. Анцібор І. М. Використання Інтернет-мережі на уроках історії для підвищення якості знань студентів. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 1. С. 66–70.
3. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. Телекомунікаційні проекти: стан та перспективи. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 1999. № 4. С. 12–19.
4. Десятов Д. Л. Використання мережевих технологій у процесі навчання історії в школі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2012. Вип. 46. С. 123–127.
5. Десятов Д. Л. Використання мережевих технологій як засобу організації кооперативної діяльності учнів в процесі навчання. *Історія та правознавство*. 2013. № 28. С. 2–5.

6. Мина Ж. В., Пелешишин А. М. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: інформаційне наповнення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* 2014. № 809. С. 104-109. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (дата звернення 05.01.2020).

7. Мирошниченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності (для спеціальності – Історія): Навч. посіб. за ред. Баханова К. О. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 296 с.

8. Мокрогуз О. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні історії. *Науковий вісник Миколаївського державного університету: Збірник наукових праць.* Вип. 24: Педагогічні науки / за заг. Ред. В.Д. Будака, О. М. Пехоти. Миколаїв : МДУ, 2009. С. 76–87.

УДК 377.8.091.31:[5:62:004]

*Ольга Литвин, Аліса Веред
(Біла Церква, Україна)*

STEM-ОСВІТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито суть і завдання STEM-освіти, розглянуто формування професійної мобільності майбутніх педагогів у закладі фахової передвищої освіти. На основі аналізу професійної підготовки вчителя початкових класів обґрунтовано застосування STEM-технологій для формування професійної мобільності майбутніх педагогів.

Ключові слова: *STEM-освіта, умова, педагогічні умови, професійна мобільність, майбутні вчителі початкових класів, освітній процес, школа.*

The article deals with the essence and tasks of STEM-education, it examines formation of professional mobility of a future specialist at a professional higher educational establishment. Emphasis is put on the use of STEM technologies and pedagogical conditions for formation of professional mobility in professional training of future primary school teachers.

Key words and phrases: *STEM-education, condition, pedagogical conditions, professional mobility, future primary school teachers, teaching process, school.*

У сфері освіти України відбуваються глибокі зміни, пов'язані з модернізацією традиційної освітньої системи та забезпеченням її безперервності.

Нова українська школа висуває нові вимоги до рівня і якості підготовки в закладах фахової передвищої освіти майбутнього вчителя початкових класів, важливим критерієм для якого є професійна мобільність.

Детальний аналіз наукової літератури зазначеного напрямку показує, що проблему формування професійної мобільності досліджували Н. Брижак, О. Горанська, Т. Гордеева, Р. Пріма. Науковці К. Вишневська, Л. Воронова, Т. Гуцан, Є. Іванченко, Л. Поважна, Д. Стасюк, О. Федорова акцентували увагу на важливості визначення педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх фахівців у закладі вищої освіти.

Одним із перспективних напрямів реалізації завдань НУШ та розвитку закладу фахової передвищої освіти на сьогодні є застосування технологій STEM-освіти (Science – наука, Technology – технологія, Engineering – інженерія, Mathematics – математика). На думку науковців, STEM-освіта має на меті об'єднання наук, яке спрямоване на розвиток інноваційних технологій, на формування креативного мислення, на підготовку висококваліфікованих фахівців різних галузей освіти.

Розкриття теоретичних основ упровадження STEM-освіти знаходимо у працях О. Барни, Н. Балик, В. Величка, Т. Журавель, О. Данилової, О. Патрикєвої, О. Лозової, С. Горбенко, Н. Гончарової. Зарубіжний досвід упровадження STEM-освіти описано у дослідженнях О. Ковалеко, А. Фролова. Отже, проблема STEM-освіти активно досліджується у науково-педагогічному просторі. Відкритим залишається питання, як упровадження STEM-освіти сприятиме формуванню професійної мобільності майбутніх фахівців освіти.

Вказуючи на все вищезазначене, вважаємо доречним досліджувати тему **«STEM-освіта як умова формування професійної мобільності майбутніх вчителів початкових класів»**.

Мета роботи – розкрити суть, особливості впливу STEM-освіти на формування професійної мобільності майбутніх вчителів початкових класів.

Сьогодні завдання та виклик для викладачів і керівників закладів фахової передвищої освіти – організувати заняття та освітній процес так, щоб надати можливість студентам здобути необхідні уміння та задовольнити їхні освітні потреби, а також підготувати конкурентоспроможних фахівців.

Усе більше педагогів спираються на STEM, адже особливості такого підходу можуть справді вирішити чимало завдань. Сучасні випускники – майбутні педагоги – мають отримувати ґрунтовні знання з природничих, математичних, мистецьких наук у поєднанні з життєвими навичками, такими, як уміння спілкуватися, працювати в команді та вирішувати проблеми в контексті інноваційних можливостей та поточних потреб Нової української школи.

Насамперед, STEM-освіта – це створення умов щодо збалансованого гармонійного формування науково-орієнтованої освіти на основі модернізації математично-природничої та гуманітарних профілів освіти [6].

Мобільність у педагогічній сфері – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього фахівця [2]. Сучасні вітчизняні дослідники подають поняття «професійна мобільність» двояко: як інтегровану якість особистості [5] та як сукупність якостей особистості.

Французький учений Ф. Ваніскотт обґрунтував концепцію мобільності вчителя, виділив його як ключову фігуру в суспільстві, підкреслив, що вчитель має бути відкритим для всіх, поважати культуру різних народів, бути мобільним у своєму розвитку та праці: «мобільність учителя – це здатність до змін, до прийняття нового, до системного мислення, до розуміння взаємозв'язків і взаємозалежності в суспільному розвитку» [8].

Перед закладами фахової передвищої освіти стоїть завдання створити педагогічні умови для підготовки нового покоління професійно-мобільних учителів початкових класів.

У словнику з освіти і педагогіки «умова» визначається як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку, виховання, навчання та формування особистості [7, с. 512].

Науковець О. Федорова визначає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їх здійснення, що забезпечує успішне вирішення поставленого завдання [9, с. 301].

Дослідниця Т. Гордєєва обґрунтовує такі педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх фахівців в закладі вищої освіти: формування мотивації на професійну мобільність та її саморозвиток; збагачення змісту фахових дисциплін тематикою, пов'язаною з формуванням професійної мобільності; використання форм, методів розвитку професійної мобільності у процесі практичної підготовки та волонтерської діяльності [3, с. 26-29].

У процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів потрібно враховувати, що професійна мобільність є фактором підвищення ефективності використання потенціалу педагогічного колективу, здатного задовольнити потреби освітнього процесу школи, забезпечити педагогіку партнерства і всебічний розвиток дитини відповідно до її вікових, індивідуальних та психофізіологічних особливостей і потреб.

У концепції «Нова українська школа» визначено основні ключові компетентності, якими має оволодіти випускник, а саме: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні й громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здорове життя. Саме вони гармонійно входять в систему STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості і як фахівця, і як громадянина [1]. Ця освітня технологія застосовується і в педагогічних ЗФПО, щоб у майбутніх вчителів комплексно формувати загальні та фахові компетентності, які визначають її конкурентну спроможність на ринку праці.

Для реалізації програми впровадження STEM-освіти в ЗФПО викладачам доцільно активно використовувати інноваційні методи навчання, а саме: програмовані, інтерактивні та проблемні. Серед проблемних методів навчання особливе місце займають методи проектно-орієнтованого навчання, які залучають студентів до процесу набуття знань, умінь і навичок за допомогою дослідницької діяльності. Дослідницька діяльність базується на комплексних, реальних проблемах і ретельно опрацьованих завданнях. Це дозволяє студентам оволодіти знаннями та сформувати навички у практичній діяльності, пройти технологічний алгоритм від зародження інноваційної ідеї до створення продукту та презентації його.

Враховуючи фахову спрямованість вивчення навчальних дисциплін у педагогічному закладі, доцільно, на нашу думку, широко використовувати елементи навчального тренінгу. Використовуючи тренінгові технології для опанування студентами методики STEM-освіти, можна досягати підсилення мотивації студентів до навчання та отримання нових знань, підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, здатності їх до змін і нововведень, компетентності й конкурентоспроможності на ринку праці.

Упровадження в освітній процес тренінгових технологій дає змогу студенту адаптуватися до педагогічної діяльності, відтворювати багатогранність педагогічного спілкування, розвиває професійну мобільність, що неможливо на звичайних практичних заняттях, готує студента до навчання молодших школярів в аудиторних умовах.

Як переконує практика, вагомими у формуванні професійної мобільності майбутнього педагога є такі організаційні форми навчання як STEM-проект, колективна творча справа із застосуванням технології STEM-освіти.

Виконання STEM-проектної роботи дозволяє студентам включитись у нову діяльність, поєднати вивчення одної навчальної дисципліни з іншими, одночасно розвиваючи їх мислення, уяву, креативність, формуючи соціальні цінності та вміння працювати самостійно або в групі. У процесі роботи над створенням та презентацією кінцевого продукту (плакат, модель, буклет, журнал, сценарій тощо) студенти бачать практичну значимість вивченого, що забезпечує підвищення інтересу до дисципліни.

Результативним у розвитку професійної мобільності майбутніх фахівців є інтерактивне навчання, яке забезпечує виконання практичного завдання, що є основним на STEM-занятті. Застосування інтерактивних технологій (колективно-групова робота, ситуативне моделювання, дискусія), ігрових (рольові, сюжетні, ділові ігри, педагогічні ситуації), діалогових, особистісно зорієнтованих методик на основі можливостей мережі Інтернет сприяють відпрацюванню комунікативних, дискусійних умінь, формують мотиви навчання, готують до професійної діяльності в школі I ступеня, розвивають професійну мобільність.

У системі професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців вагому роль також відіграє педагогічна практика, яка спрямована на формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Педагогічна практика дає можливість студентам-практикантам не лише закріпити теоретичні знання про цілі, завдання, зміст, технології освіти, а й сформувати в майбутніх педагогів професійні вміння й навички, пов'язані з аналізом, проектуванням й конструюванням освітнього процесу та виховної роботи у закладах загальної середньої освіти, сприяє формуванню їх професійної мобільності.

Проведене дослідження дає можливість виокремити такі педагогічні умови ефективного формування професійної мобільності майбутніх вчителів початкових класів у закладі фахової передвищої освіти:

- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить навчання студентів не лише в аудиторіях;
- розвиток кадрових, удосконалення інформаційних, методичних, наукових, модернізація технічних і матеріальних ресурсів відповідно до вимог сучасного стану освіти в Україні;
- постійне оновлення та STEM-спрямованість змісту освіти, що ґрунтується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, і враховує сучасні підходи до навчання в Новій українській школі;
- застосування технологій STEM-освіти;
- удосконалення форм соціального партнерства і мережевої взаємодії.

Як бачимо, STEM-освіта є педагогічною умовою формування професійної мобільності майбутніх учителів початкових класів, тому що виступає як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріально-ресурсних можливостей, їх здійснення, що забезпечує успішне вирішення поставленого завдання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барна О. В., Н. Д. Балик. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес*: матеріали I регіональної науково-практичної веб-конференції. Тернопіль, 2017. С. 3-8.
2. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: видавництво УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (38). С. 67–70.
3. Гордеева Т. Е. Обоснование педагогических условий формирования профессиональной мобильности будущих социальных работников. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Vol. II(11). Budapest, 2014. С. 26-29.
4. Збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2020» / уклад.: І. П. Василяшко, О. О. Патрикєєва, Л. Г. Булавська. Київ : Видавничий дім «Освіта» 2020. 335 с.
5. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти». Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2005. 262 с.
6. Підходи та особливості сучасної STEM-освіти. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pidhodi-ta-osoblivosti-suchasnoyi-stem-osviti>
7. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. Москва: Высш. шк., 2004. 512 с.
8. Професійна освіта : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища шк., 2000. 380 с.
9. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения. Москва: Высшая . школа, 1970. 301 с.

УДК 37(480)

Илья Насу
(Бельцы, Молдова)

MANAGEMENTUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI LA DISTANȚĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI, PERSPECTIVE

"Managementul învățămîntului la distanță: realizări, perspective", autor Ilie Nasu, este consacrat unei probleme stringente cu care s-a confruntat Republica Moldova în condițiile de organizare forțată a învățămîntului la distanță, impus de condițiile excepționale dictate de introducerea stării de urgență din cauza pandemiei coronavirusului -19.

Autorul analizează încercările disperate ale guvernării de organizare a învățămîntului la distanță în RM, indicînd plusurile și minusurile acestor măsuri. Virtualitatea, inclusiv, învățămîntul la distanță, devine din an în an o parte componentă a vieții omului în diferite sfere de activitate.

Recomandările propuse vizează soluționarea problemelor în cauză.

Cuvinte cheie: management, învățămînt la distanță, Internet, platformă OneLine, computer personal, tabletă, telefon mobil, televizor.

The article "The management of distance learning: achievements, perspectives", authored by Ilie Nasu, is dedicated to a pressing problem faced by the Republic of Moldova in the conditions of forced organization of distance education, imposed by the exceptional conditions dictated by the introduction of the state of emergency due to the coronavirus-19 pandemic.

The author analyses the Government's desperate attempts to organize the distance learning in the Republic of Moldova, indicating the pros and cons of these measures.

Virtuality, including distance learning, is becoming from year to year an integral part of human life in various spheres of activity.

The proposed recommendations address both the solution of the problems.

Keywords: management, distance learning, Internet, online platform, personal computer, tablet, mobile phone, TV.

**Пока гром не грянет мужик не перекрестится!
Народная мудрость**

Istoric. Pandemia Coronavirus-19, care a atacat grav, practic, toate țările lumii a impus condiții noi, neobișnuite, de activitate și organizare a vieții publice. Guvernele țărilor, afectate de Covid-19, au determinat strategia și tactica organizării vieții țărilor pe care le conduc, majoritatea recurgînd la stabilirea Situației de Urgență cu toate rigorile ce rezultă din această situație

Este important să specificăm că unele țări au refuzat să declare stare de Urgență pentru țările lor: Suedia, Belarusi, Finlanda, parțial, Norvegia... , unele țări au acționat prompt, rapid, altele cu anumită întârziere, unele au efectuat din start testări în masă pentru a reuși să separeze cetățenii contaminați de cei sănătoși, alte țări, printre care și Republica Moldova au practicat doar un număr foarte limitat de testări, care dădeau artificial un tablou camuflat de infectări, dar convenabil pentru o imagine bună a guvernării, care în final s-a dovedit a fi o înșelăciune amară, pierdere de timp... **În realitate oamenii se infectau și astăzi avem ceia ce avem-un val mare de îmbolnăviri după luni de carantină!**

Istoria va aprecia postfactum care variantă a fost mai rațională și a admis mai puține jertfe omenești și pagube materiale pentru fiecare țară în parte. Cu introducerea carantinei a fost sistată activitatea tuturor instituțiilor educaționale.

A fost sistarea activității școlilor unica posibilitate corectă? Astăzi cunoaștem că în Germania o bună parte din clasele de absolvire au continuat studiile pentru toată perioada de carantină, iar în Franța președintele dl E. Macron la sfîrșit de carantină a vizitat o școală primară din suburbiile Parisului, care a activat pentru toată perioada carantinei!

Sute de sate în Moldova nu au înregistrat nici un caz de infectare cu Covid-19! Sistarea procesului de învățământ din aceste sate, la părerea noastră, a fost o greșală a Guvernării. Administrația publică locală, managerii instituțiilor educaționale au fost capabili să monitorizeze de sine stătător situația.

Sistemul de învățământ al RM și carantină. "Constatăm, cu regret că sistemul educațional nu a fost pregătit să facă față unei asemenea provocări" - relatează dl ministru al ECC [2, 4].

Ne întrebăm: **De ce așa ceva a putut avea loc? De ce ne-am trezit absolut nepregătiți pentru învățământul la distanță? Cît de rațional a fost managementul propus de guvernare?** Tabloul este departe de a fi unul rațional: blindatele cu mitraliere împotriva coronavirusului!, poliția ipusă să tortureze populația cu amende astronomice (Salariul mediu - 1600 lei iar amenda - 25 000 lei!), mass – media să profanareze opinia publică, trecînd cu tăcerea aceste aspecte.

Cunoaștem că învățământul la distanță a fost propus de americani pentru Brazilia în anii 60 ai viacului trecut pentru depășirea lipsei de cadre didactice, propunînd să instaleze în San-Paulo un emițător de televiziune și 150 000 de televizoare pe tot teritoriul țării, iar țările europene au acumulat o practică bogată în acest domeniu în anii 2000, înzestrând instituțiile educaționale cu tehnică modernă și corespunzător asigurând o pregătire serioasă a cadrelor didactice.

Învățământul la distanță a fost impus fără ca ministerul să asigure baza materială necesară - mii de copii, părinți, cadre didactice nu au dispus de baza materială necesară pentru asigurarea învățământului la distanță.[3,24].

Cadrele didactice au fost ilicit obligate din salariul lor mic să asigure cu tehnica necesară menținerea învățământului la distanță. Nici Guvernul, nici Ministerul nu au contribuit cu anumite credite preferențiale, subsidii, alte mijloace bănești pentru a asigura baza materială a învățământului la distanță atît pentru cadrele didactice cît și pentru elevi, părinți?

Regretabil, dar baza materială a instituțiilor educaționale: mii de calculatoare, laptopuri, tablete au stat închise în școli iar copiii fără acces la învățământ- o altă greșală a guvernării.

Acest arsenal poate fi folosit tot așa cum am folosit manualele date în chirie elevilor- practică deja acumulată pe parcursul a mai multor ani.

Realizarea învățământului la distanță necesită asigurarea cu Internet atît al cadrului didactic cît și al elevului! Ministerul a asigurat cadrele didactice cu 50 Gb pentru învățământul OnLine, lăsînd ca părinții să asigure de sine stătător învățământul la distanță din sursele proprii, ceia ce a dus la impunerea părinților la o impozitare frauduloasă, costisitoare, de pînă la 10 000 lei, contrar Constituției RM, care prevede "**Învățămîntul de stat este gratuit.**"! (art. 35, p.4), iar o parte considerabilă a părinților și copiii lor au rămas în afara procesului de învățământ la distanță, fiind incapabili de a suporta aceste cheltueli.

Zeci de mii de copii, care nu au putut participa la învățământul la distanță, unii nu au nici electricitate, Internet, televizor..., distrugerea sănătății copiilor- în primul rînd a vederii, deoarece să privești timp de 4-6 ore în ecranul mic al telefonului mobil e dăunător! de Eficacitate și randament al unui astfel de învățământ nici nu putem vorbi!!! De ce "au luat apă în gură" medicii, care în perioada de pînă la Carantină insistau atît de mult asupra daunii utilizării de către copii a telefoanelor mobile , tabletelor, Internetului.. etc ? La ce se gîndesc și de ce tac managerii din învățământ?...

Mass-media a fost impusă să nu relateze aceste probleme!

Reproșăm: Pentru proiectele "Prima casă", "Drumuri bune", care au o conotație politică, sa-u găsit miliarde de lei, iar pentru pregătirea viitorului țării - sistemul de învățământ, problema finanțării adecvate devine o problemă irezolvabilă pentru guvernare.

Rămîn pînă ce fără rezolvare o serie de alte probleme la care ministerul nu a dat nici o atenție: **Cum asigură părinții procesul de învățământ cînd în familie sunt trei elevi în clase diferite și au un singur televizor? Cînd nu au nici televizor și nici electricitate? Cînd părinții sunt lipsă și a.m.d.. Învățământul la distanță astăzi rezolvă cu succes transmiterea informației, celelalte componente ale procesului de instruire rămînînd în mare măsură nerezolvate. Din păcate, Guvernul nu a obligat "Moldtelecom" – ul, ca întreprindere a statului, să asigure procesul de învățământ la distanță cu Internet gratuit!...**

Bineînțeles că autoritățile, prim ministru în repetate rânduri se plîng că nu sunt posibilități de finanțare masivă a sectorului bugetar, de majorare a salariilor, de asigurare cu o bază materială modernă... **Evident, că acesta trezește nu numai nedumeriri dar și o revoltă bine justificată cînd constatăm că aceiași guvernare are posibilități pentru a asigura salarii de 500 000 lei lunar unor persoane din aparatul de stat (directorul Băncii Naționale...), de a plăti funcționarilor de stat pensii de 150 000 lei lunar...-Acestea sunt doar o parte din problemele managementului irațional al guvernării descoperite de către pandemia Coronavirus-19.**

Vom aminti! Săptămînalul "Făclia" în noembrie 2017 a publicat articolul "Strategii de perspectivă pentru educația Republicii Moldova", propunînd utilizarea învățămîntului OnLine în locul școlilor de circumscripție, adică în locul "optimizării" păguboasă efectuată de guvernare, în rezultatul căreia au șters de pe harta Moldovei mai mult de 120 de sate!, impunînd copiii să circule prin frig, ploaie la zeci de kilometri, pe drumurile înglodate, în autobuse răblăgite, cumpărate cu două prețuri de ministerul educației... Costurile acestei "Optimizări" sunt de 10 de ori mai mari de cît învățămîntul la distanță propus, care prevedea procurarea pentru fiecare copil, părinte, cadru didactic a unei tablete la preț de 100 dolari !! (India a produs 2 000 000 de aceste tablete pentru toți studenții țării ! Importăm din India ceai, porumb dulce, medicamente...și nu ne "aduce mintea" să importăm și tablete la 100 \$) **De ce nu am asigura cu așa tablete și sistemul de învățămînt din RM ? Adăugați Internet de stat-gratuit pentru tot sistemul de învățămînt și o cameră de luat vederi! și baza materială minimală a învățămîntului la distanță este asigurată!**

În același articol a fost explicată tendința internațională de trecere la manalele electronice, care ar da o economie enormă de surse bănești, care pot acoperi o parte considerabilă din cheltuelile pentru procurarea dispozitivelor necesare pentru învățămîntul OnLine.

Întroducerea stării de urgență pe tot teritoriul RM a impus MECC să elaboreze o serie de noi documente reglatorii pentru activitatea sistemului de învățămînt în condiții de pandemie, unul dintre primele documente de acest fel fiind **"Metodologia privind continuarea la distanță a procesului educațional în condiții de carantină pentru instituțiile de învățămînt primar, gimnazial și liceal.** Aprobate prin ordinul MECC nr. 351 din 19.03.2020. [1]

Concomitent au fost întreprinse diferite inițiative atît din partea oficialităților cît și a voluntarilor societății civile, cadrelor didactice pentru depășirea problemelor apărute în legătură cu învățămîntul la distanță : însușirea tehnologiilor informaționale de către cadrele didactice, elevi și părinți, ajustarea și utilizarea corectă a dispozitivelor, programelor, platformelor necesare pentru asigurarea învățămîntului OnLine, asistența psihopedagogică a elevilor, părinților ...

Actualmente sistemul de învățămînt dispune de un arsenal impunător de materiale didactice, înregistrări de lecții televizate, activități educaționale, care pot fi accesate și utilizate OnLine

Trebuie să înțelegem, că învățămîntul la distanță diferă f mult de cel real din sala de clasă. În învățămîntul OnLine se schimbă cardinal atît rolul învățătorului cît și modul de activitate al elevului. În mare măsură învățătorul devine un îndrumător al elevului iar elevul suportă activitatea de bază-munca individuală.

Pentru învățămîntul OnLine, la părerea noastră, este nevoie de aplicarea unor metode deosebite de cele "clasice", cum ar fi punerea anticipată la dispoziția elevului a unui "semnal de reper", cum folosea profesorul novator V.F.Șatalov.

În învățămîntul la distanță accentul se cere de pus pe interacțiunea cadrului didactic cu elevul și cantitatea elevilor în clasă nicidecum nu mai poate fi de 25-35 elevi. Credem că cantitatea maximală de elevi în învățămîntul la distanță poate fi de 8-12 elevi Rspnsabilitatea elevului în acest proces devine impunătoare. Este salutară și adresarea către cetățeni, busnesmani... de a dona, procura calculatoare, altă tehnică similară pentru instituțiile educaționale ale țării.

Se cere de urgență: Modernizarea rapidă a tuturor intituțiilor educaționale pentru a asigura igiena maximal posibilă pentru fiecare copil, cadru didactic, angajat sau vizitator autorizat, inclusiv părinți. Asigurarea gratis a fiecărui cadru didactic, elev, părinte cu: dispozitive necesare pentru învățămîntul OnLine și Internet. Revizuirea conținutului, structurii învățămîntului în așa mod ca

persoana la vârsta de 16 ani să se încadreze în câmpul muncii, posibilitatea de a continua, perfecționa nivelul său de studii, rămânând o cale deschisă pentru toată viața..

Ce va fi după învățământul OnLine actual? Pentru o perspectivă: **a) scurtă (5 ani)**-perfecționarea tehnicii și tehnologiei OnLine; **b) mijlocie (10 ani)**-lansarea/”introducerea” conținutului învățământului direct în creerul persoanei prin diferite metode: electronic, cip-are, medicamentos etc., **c) de perspectivă (15-20 ani) – pregătirea Omului Avatar, transmiterea ”învățământului complet” prin ereditate.**

SURSE INFORMATIVE

1. Metodologia privind continuarea la distanță a procesului educațional în condiții de carantină pentru instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal. Aprobata prin ordinul MECC nr.351 din 19.03.2020. <https://mecc.gov.md/ro>

2. Făclia-săptămînal de informație, opinie și cultură pedagogică, 15 mai 2020.

3. Ilja Talev, Ziua Mondială a Copilului 2020: Sa reinventăm viitorul educației!, Ziarul de Gardă, nr. 44 (783), 19.11.2020.

*Акмарал Нурғалиева, Камила Сағалбаева
(Павлодар, Қазақстан)*

МЕКТЕПТЕГІ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ ОРНЫ

Бұл мақалада мектептің оқу үрдісіндегі тест тапсырмаларын қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Қазіргі білім беруде оқушылардың білімі мен дағдыларын бақылауды жетілдірудің бір бағыты тестілеу технологиясы болып табылады. Оқыту әдістемесінде атап өтілгендей, тесттерді қолдану әртүрлі оқыту деңгейлеріндегі оқушылардың білімі мен дағдыларын тексеру әдістеріне ұтымды және тиімді толықтырулардың бірі болып табылады.

***Кілтті сөздер:** педагогикалық тест, тест тапсырмалары, тестілеу функциялары, бағалау, бақылау, диагностика, оқушылар.*

This article discusses the importance of using test tasks in the educational process of the school. One of the ways to improve the control of students ' knowledge and skills in modern education is testing technology. As noted in the teaching methodology, the use of tests is one of the effective and rational additions to the methods of testing the knowledge and skills of students at various levels of education.

***Keywords:** pedagogical test, test tasks, testing functions, evaluation, control, diagnostics, schoolchild.*

Мұғалім тест тапсырмаларын қалай дұрыс тандау және оларды қалай құру керек екенін білуі тиіс. Өйткені, жауаптардың нұсқалары бар сұрақтардың әрбір жиынтығын тест деп атауға болмайды. Кез келген педагог міндетті түрде бәрін ескеруі тиіс: оқушылардың барлық жеке ерекшеліктерін, оның сипатын, психикалық және физикалық дамуын, оның ерекшеліктерін, мүдделерін және білімді меңгеру деңгейін мұғалім тест жүргізгеннен кейін ала алатыны меңгеруі қажет. Оқу барысында мұғалім білімді бақылауға, оның нәтижелеріне үлкен көңіл бөлгені өте маңызды.

Қазіргі білім беруде оқушылардың білімі мен іскерлігін бақылауды жетілдіру бағыттарының бірі тест технологиясы болып табылады. Оқыту әдістемесінде атап өтілгендей, тестілерді пайдалану-бұл әр түрлі білім беру сатыларында оқушылардың білімін, іскерлігін және дағдыларын тексеру әдістеріне тиімді толықтырулар [1]. Сонымен қатар тестілік бақылау қолданыстағы бақылаудың басқа түрлерінің алдында бірқатар маңызды артықшылықтарға ие. Біріншіден, ол зерттелген материалдың едәуір көлемін шағын бөліктермен тексеруге мүмкіндік береді, екіншіден, тестілеу арқылы оқушылардың көп

санын оқу материалын меңгеруді тез анықтауға мүмкіндік береді. Бұл ретте оқушылардың білімін тексерудің қатаң рәсімі субъективизмді жоққа шығарады. Тестілік бақылауды қолданудағы жүйелілік, әдетте, мектеп оқушыларының бағдарламалық материалды меңгеруде тәртіптілік пен жарыспалылыққа ұмтылысын қалыптастырады.

Біздің қазіргі қоғам өз дамуының кезеңінде білім беру сапасына барлық жаңа, неғұрлым жоғары талаптар қояды. Әлемнің көптеген елдерінде білім сапасын бақылаудың сенімділігі мен тиімділігін арттыру мәселесі тұр. Оқушылардың оқу нәтижелерін бақылау мен тексерудің заманауи технологияларының бірі-тестілеу. Тесттердің даму тарихы ғасырлар тереңінен өтіп жатыр, ол әр түрлі қабілеттерді, білімді, ептілікті және дағдыларды өлшеумен байланысты. Әлемдік тәжірибеде тесттерді қолданудың бірінші кезеңі ХІХ ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап ХХ ғасырдың 20-шы жылдарына дейінгі кезеңді есептеуге болады. Бұл кезең тестілеудің пайда болуымен және қалыптасуымен сипатталады. ХІХ ғасырдың соңында жеке айырмашылықтарды зерттеудің практикалық мәселесі алғашқы тесттердің пайда болуына түрткі болды.

Тестілеуді дамытудағы екінші кезең ХХ ғасырдың 20-60 жылдары деп санауға болады. Осы кезеңде тестілер жеке тұлғаны дамытудың биологиялық концепциясы шеңберінде әзірленеді. Осы уақытта психологиялық және педагогикалық (дидактикалық) тесттер бөлінеді. Дидактикалық тесттер барлық мектеп пәндері бойынша әзірленеді.

Тестілеуді дамытудың үшінші кезеңі 60-шы жылдардың басынан бастап ХХ ғасырдың 70-ші жылдарының соңына дейінгі кезең болып табылады. ХХ ғасырдың 60-шы жылдарында ұзақ үзілістен кейін Кеңес педагогикасындағы тесттерді қолдану қайта басталды. Көп жылдық тестілеу тәжірибесін талдауға арналған жарияланымдар пайда болады, диссертациялар қорғалады, тестілер жасау және қолдану теориясы мен тәжірибесін әзірлейтін орталықтар құрылады.

Тестологияны дамытудағы педагогикалық бағыт ХХ ғасырдың басында байқалды, ол кезде американдық ғалым В.А. Макколл психологиялық және педагогикалық тесттерді бөлді. Педагогикалық тестілеудің негізін қалаушы-Р.Торндайк. Педагогикалық тесттердің міндеті оқушылардың белгілі бір оқу кезеңінде әртүрлі мектеп пәндері бойынша табыстылығын, сондай-ақ оқытудың әр түрлі әдістерінің табыстылығын өлшеу болды [2].

Педагогикалық тестілеу - бұл тест технологияларын қолдануға негізделген оқушылардың білімін бақылау нысаны. Оқу процесінде тестілеу туралы айтқанда, мұндай тұжырымдама дұрыс болар еді: тест дегеніміз - оқушы білімін бақылаудың объективті әдісі, білімді алу фактісін анықтайтын құрал. Педагогикадағы тестілеу үш негізгі өзара байланысты функцияны орындайды (кесте 1) [3].

Тестілеудің толық сипаттамасын беру және олардың орнын, мәнін, өзара байланысын анықтау үшін тест әдістемелерінің жалпы жүйесіндегі қазіргі кездегі бар тест түрлері туралы түсінік беру қажет [4]. Тесттер тиісті түрлерді бөліп көрсете отырып, суретте берілген негіздер бойынша жіктелуі мүмкін (сурет 1).

Тест тапсырмаларын екі топқа бөлуге болады. Олар төмендегідей:

- жабық түрдегі тест тапсырмалары (әр сұрақ дайын жауаптармен бірге жүреді, олардың ішінен бір немесе бірнеше дұрыс жауаптарды таңдап, бірізділікті жалғастыру, сәйкестікті белгілеу керек);

Кесте 1. Педагогикалық тестілеу функциялары

№	Функциялар	Сипаттама
1	Диагностикалық	Оқушының білім, білік, дағды деңгейін анықтаудан тұрады. Бұл тестілеудің негізгі функциясы.
2	Оқыту	Оқушыны оқу материалын меңгеру бойынша жұмысты белсендіруге ынталандырудан тұрады. Тестілеудің оқыту функциясын күшейту үшін оқушылардың ынталандырудың қосымша шаралары қолданылуы мүмкін, олар: мұғалімнің өздік жұмыс сұрақтардың үлгі тізбесін таратуы, тест нәтижелерін бірлесіп талдау.

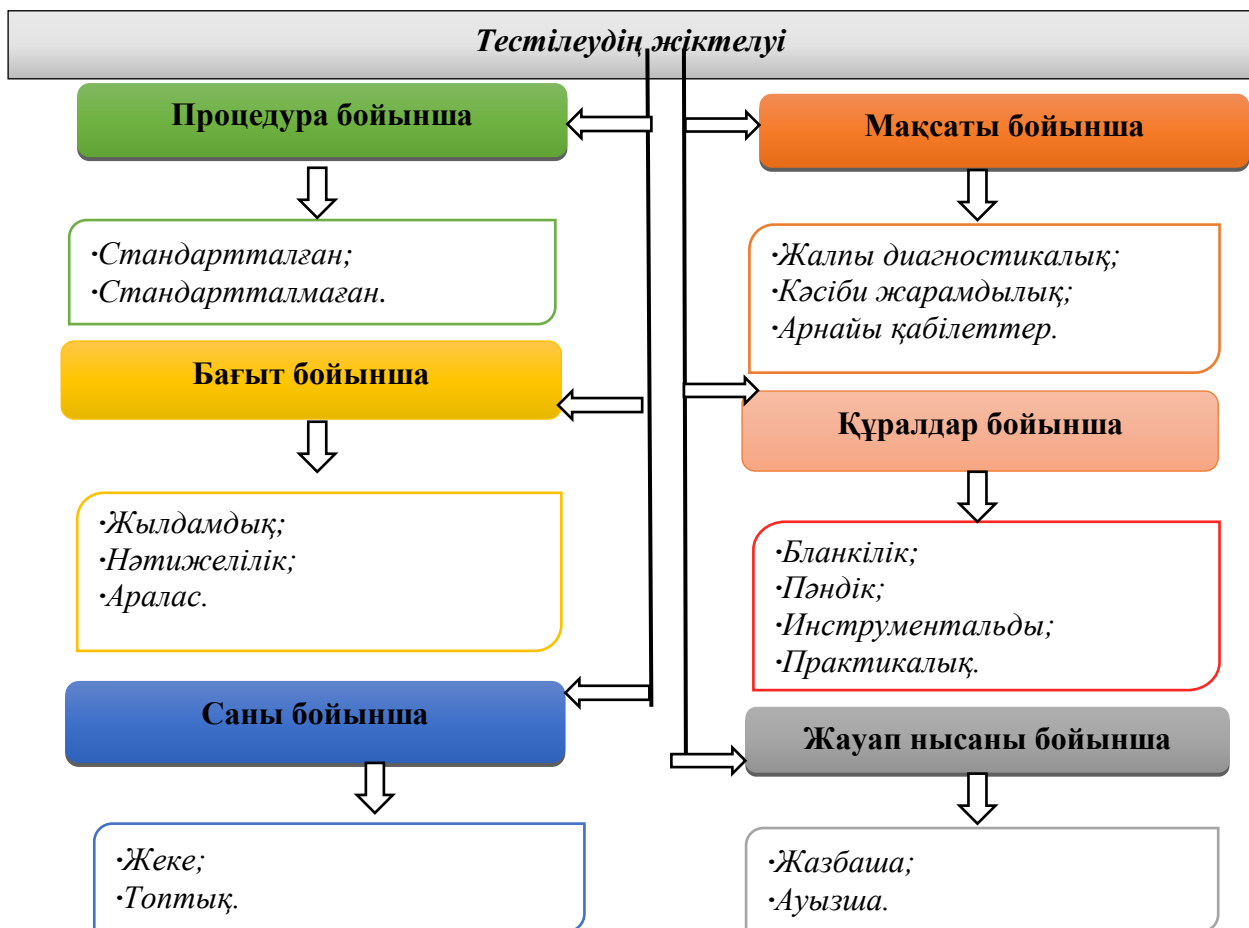
Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

3	Тәрбиелік	Тестілік бақылаудың жиілігінен көрінеді. Бұл оқушылардың іс-әрекетін тәртіпке келтіреді, ұйымдастырады және бағыттайды, білімдегі олқылықтарды анықтауға және жоюға көмектеседі, өз қабілеттерін дамытуға ұмтылысын қалыптастырады.
---	-----------	---

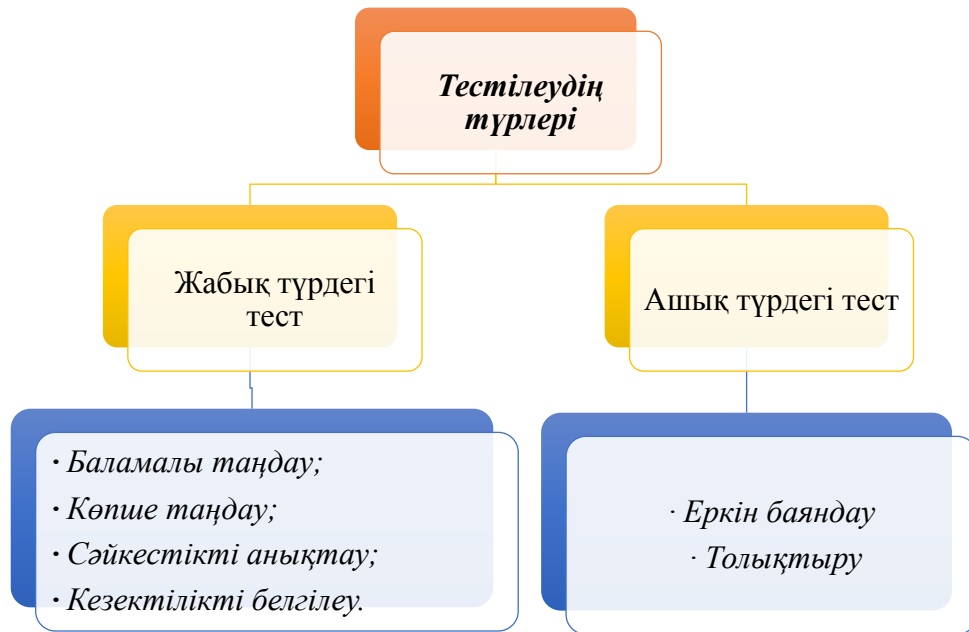
- ашық түрдегі тест тапсырмалары (тақырып әр сұраққа өзінің жауабын ұсынуы керек: сөз, сөйлем, сөйлем, белгі, формула және т.б. қосу)(сурет2).

Тест тапсырмалардың өзінің артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Оларды төменде берілген суретте көре аласыз (сурет 3).

Тест тапсырмаларын құрастыру кезінде белгілі бір оқу пәндерін немесе олардың бөлімдерін меңгерудің табыстылығын бағалаудың сенімді, теңдестірілген құралын жасау үшін қажетті бірқатар ережелерді сақтау қажет.Тест тапсырмалары анық, қысқа және түсінікті болуы керек, барлық оқушылар олардан сұралғандардың мағынасын түсінуі керек. Тесттің бір де бір тапсырмасы басқасына жауап беру үшін тұспа-тұс болмауын қадағалау маңызды.Әр тапсырманың жауап нұсқалары қарапайым болжау немесе біле тұра орынсыз жауаптан бас тарту мүмкіндігін болдырмайтындай етіп таңдалуы керек [5].

Сурет 1. Тестілеудің жіктелуі

Сурет 2. Тестілеудің түрлері

Артықшылықтары

Кемшіліктері

- Бақылаудың жоғары объективтілігі;
- Оқушылардың ойлау, интуицияның, өзін-өзі бақылаудың баламалылығын дамыту;
- Балалардың жағымды уәждемесін қалыптастыру;
- Оқушыларды сабақтарға дайындау жүйесі құрылуда;
- Мұғалімнің шығармашылық өсуі.

- Ауызша және жазбаша сөйлеудің дамуы зардап шегеді;
- Мәселені түсіну тереңдігін, ойлау логикасын тексеру қиын;
- Тесттерді құрастырудағы үлкен еңбек сыйымдылығы;
- Кездейсоқтық ықтималдығы;
- Алынған білімді жаңа жағдайларда шығармашылық тұрғыдан тексеруге мүмкіндік жоқ.

Сурет 3. Тест тапсырмаларының артықшылықтары мен кемшіліктері

Қазіргі педагогикада және оқыту әдістерінде тест әдістерін бақылау құралы ретінде қолдану туралы жиі сұрақ туындайды. Бақылау нысаны ретінде тесттерге деген үндеу толығымен түсінікті: оқу кезінде бақылау оқу процесін басқарудың бір құралы болып табылады. Педагогикада білімді, дағдыларды, оларды ұйымдастырудың және жүргізудің әдістерін тексеру және есепке алу мәселелері әрқашан өзекті болып келді. Тапсырмалардың әр түрлі нұсқаларын қолдана отырып, тестілеу әдісі үлкен артықшылықтарға ие. Ең маңыздыларының бірі - сабақтың жылдамдығы. Сонымен бірге тесттердің кемшіліктері бар. Ең бастысы - тапсырманы бағалаудың категориясы, өйткені тесттер тапсырманы орындаудың екі әдісін ғана қарастыруға мүмкіндік береді - тапсырма дұрыс және толығымен орындалды немесе тапсырма аяқталмады [6].

Тиімді нұсқалардың бірі ретінде тестілеу оқу процесіне қатысуға құқылы. Тест тапсырмаларын қолдану өте кең мағынаға ие. Ал мемлекеттік деңгейдегі білім сапасын бақылау үшін тесттерді мұқият әзірлеу қажет. Мұндай тексерулер жүйелі түрде жүргізілуі керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Усманов Ә.Ә., Сәрсенбаева М. Б. Педагогика. Алматы: Эпиграф, 2017 372 б.
2. Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий. Москва: Ассоциация инженеров-педагогов, 1996. 330 с.
3. Аванесов В.С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: Автореф. д-ра пед. наук. Санкт-Петербург: Питер, 2001. С.369.
4. Калиева Г.И. Теория и технология самообразовательной деятельности: Уч. пос. для студентов вузов. Алматы, 2009. 91 с.
5. Майоров А.Н. Тесты школьных достижений: конструирование, проведение, использование. Санкт-Петербург: Образование и культура, 1996. 304 с.
6. Чельшкова М.Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов. Москва: Педагогика, 2001. С.225.

УДК 377.8.016:811.111

*Олена Счастлива
(Біла Церква, Україна)*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОСВІТИ

У статті розглянуто інноваційні підходи до формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців освіти, зокрема використання кейс-технології та застосування методу проєктів. Зроблено акцент на підготовку майбутніх педагогів до роботи в Новій українській школі.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, кейс-технологія, метод проєктів, Нова українська школа.*

The article considers innovative approaches to the formation of foreign language communicative competence of future education specialists, in particular the use of case study and the project work. Emphasis is made on preparing future teachers to their work at the New Ukrainian School.

Key words: *foreign language communicative competence, case study, project work, New Ukrainian school.*

Пріоритетним завданням сучасної професійної педагогічної освіти є виховання компетентної особистості, яка вміє вчитися впродовж життя, критично переосмислювати величезний потік інформації у сучасному інформаційному суспільстві, здатна до сміливого вирішення проблем, має чітко сформовану мовленнєву культуру та етику комунікативної поведінки.

Особливого значення компетентнісно-орієнтована освіта набуває в ході підготовки майбутніх фахівців освіти, адже саме на них покладається завдання впровадження концепції Нової української школи. Студентам педагогічних фахових передвищих навчальних закладів потрібно опанувати низку ключових компетентностей, щоб успішно реалізовувати власну професійну діяльність.

Нова українська школа потребує нового вчителя – творчого, відповідального, успішного вчителя і фахівця, який постійно працює над собою, вміє вчитися впродовж життя, який

зможе стати агентом змін. Переосмислюється і роль учителя в школі – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [5].

Однією з ключових компетентностей майбутніх вчителів англійської мови в початковій школі є іншомовна комунікативна компетентність – здатність установлювати й підтримувати професійні контакти з людьми іншомовного середовища. Для ефективної комунікації необхідним є набуття певної сукупності знань і вмінь, котрі забезпечують процес комунікації. З огляду на це, здійснення майбутніми фахівцями професійно орієнтованої іншомовної діяльності, а також вивчення професійно-спрямованої англійської мови передбачає виконання дій на основі розвитку ряду загальних компетентностей, а також комунікативних мовленнєвих компетентностей [4].

Лише у процесі навчання за комунікативним підходом студенти набувають комунікативної компетентності. Навчитися комунікації можна лише у процесі комунікації. Тому пріоритетними стають принципи комунікативного підходу: практична спрямованість навчання, функціональний підхід до відбору та презентації мовного матеріалу, врахування індивідуально-психологічних особливостей студента [2].

Сьогодні все частіше говорять про необхідність суттєво оновити зміст навчання англійської мови, про активне запровадження сучасних компетентісно-орієнтованих технологій і методів, які будуть допомагати студентам включитися в реальну комунікативну діяльність, будуть спрямовані на практичне володіння іноземною мовою, формуватимуть англійську комунікативну компетентність. До компетентісно-орієнтованих технологій і методів навчання іноземними мовами можна віднести метод проектів та кейс-технологію.

Проектна робота дозволяє ефективно реалізувати комунікативний підхід в освітньому процесі з англійської мови. Вивчення мови відбувається через особисту діяльність студента та у спілкуванні. Метод проектів формує також соціокультурну компетентність студентів, адже при виконанні проектів потрібні знання про країну, мова якої вивчається, про її географію, історію, культуру, традиції та звичаї.

Проектна робота не виконується ізольовано від тем, які вивчаються, навпаки, вона тісно з ними пов'язана. На першому – підготовчому етапі студенти вивчають граматичний та лексичний матеріал, передбачений робочою програмою. Такий етап є дуже важливим, так би мовити фундаментальним, без якого неможливий перехід до наступного. Студент не зможе висловити свої думки без необхідного словникового запасу та вміння будувати граматичні конструкції. Основні принципи проектної роботи: варіативність, розв'язання проблем, когнітивний підхід до граматики, навчання із задоволенням, адаптація завдань.

Проектна методика дозволяє ефективно реалізувати комунікативний підхід в освітньому процесі з англійської мови, забезпечити активну практику для кожного студента з метою сформування необхідних вмінь й навички в тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності, а також лінгвістичну компетентність; надати студентам можливість мислити, розв'язувати проблеми, розмірковувати над можливими шляхами їх розв'язання.

Повномасштабний проект передбачає три основні етапи:

1. Планування роботи в аудиторії.

Особливості планування проекту – це висунути проблему, яка може зацікавити студента. Вона може вимагати необхідності індивідуальних досліджень та подальшої співпраці студентів.

Обирається тип проекту (дослідницький, творчий, рольовий, практично зорієнтований). Вирішується питання зв'язків з іншими дисциплінами.

Тривалість визначається самими студентами, саме це забезпечить їх працю та самоконтроль. Вказуються реальні дати виконання проекту, визначаються контрольні дати перевірки виконаної роботи.

Розв'язується питання кількості зайнятих студентів. Обговорюються зміст і рамки проекту, а також прогноуються конкретні мовленнєві потреби.

Приймаються рішення щодо способів збору необхідного матеріалу, запрограмованих співбесід та візитів.

Визначаються мовленнєві потреби. Обговорюються шляхи показу результатів (комп'ютерний проєкт, радіопередача, групова презентація, буклет, ток-шоу, тощо).

Відбувається об'єднання в групи, розподіл обов'язків, відводиться поле діяльності для кожного учасника проєкту і терміни виконання цієї роботи.

2. Виконання проєкту.

Студенти вирушають у професійне середовище. Кожна група має своє завдання. Складається план роботи з першого до останнього дня.

Важливо пам'ятати, що мова використовується природно, потрібно дати шанс кожному зробити свій внесок до проєкту [3].

3. Аналіз і моніторинг роботи.

Цей етап передбачає дискусії та відгуки про роботу, аналіз роботи і самоконтроль.

Поточне оцінювання здійснюється на різних етапах проєкту і включає оцінювання груп за протоколами засідань та короткими звітами про проєкт, самооцінювання та оцінювання групи на підставі щоденників, бланків та опитувальників, зовнішнє оцінювання викладачами англійської мови та спеціальних дисциплін [6].

На заняттях англійської мови найбільш результативними є індивідуальні, парні, групові, дослідницькі, інформаційні, творчі та театральні проєкти. Особливої уваги заслуговують такі творчі проєкти, як створення портфоліо. Кожен студент протягом вивчення курсу складає своє власне портфоліо, куди входять проєктні роботи, письмові роботи, диски із записами виконаних комп'ютерних проєктів та відеозаписи виконання пісень, інсценування рольових ігор. Ця інформація показує, що вже студенти вивчили з курсу «Англійська мова». Також, працюючи над власним портфоліо, студенти розвивають навички самостійної розумової праці.

Використання інформаційних технологій при вивченні англійської мови відкриває для студентів нові можливості оформлення проєктів. Це створення буклета, мультимедійних презентацій, слайд-шоу, презентацій з гіпертекстом, включаючи звук, відео, графіки.

Театральні проєкти допомагають створити реальні ситуації людського спілкування. Рольові ігри, розігрування діалогів, інсценування розповідей широко застосовуються в освітньому процесі для мотивації мовної діяльності. Студенти готують костюми, розігрують мінівистави, використовуючи автентичні матеріали.

Під час вивчення англійської мови доцільним та виправданим є використання сучасної технології навчання «case study», тобто навчання в імітованих ситуаціях. Метод «case study» є активним методом навчання, який вимагає безпосередньої участі студентів у занятті. Метод вивчення конкретних питань дає студентам прекрасну можливість творчо застосувати мовний матеріал на основі їх професійних знань та дозволяє їм адаптуватися до реальних ситуацій.

Технологія кейс складається з двох елементів: випадок і обговорення цього випадку. Кейси можуть бути засновані на реальних подіях та випадках, бути різними за обсягом та за змістом. Завдання студентів – на основі практичного досвіду та власних знань вирішити дану ситуацію.

Викладач при використанні даної технології є ведучим, підтримує дискусію та фіксує відповіді. Особливістю є те, що на різних етапах викладачами застосовується: дискусія, що забезпечує формування навичок із риторики, вміння аргументувати власні думки; «мозковий штурм», який спонукає аналізувати та синтезувати отриману інформацію; «стаття до газети», що змушує в скороченому вигляді зробити узагальнення щодо проведеної кейс технології та надати висновок-оцінку. Під час «case study» студенти отримують стійку позитивну мотивацію щодо навчальної діяльності завдяки емоційному та пізнавальному задоволенню в процесі кожного з етапів кейсу. Внаслідок уміло проведеної дискусії студенти відкривають для себе не лише нові знання, удосконалюють комунікативні уміння, а й набувають уміння рефлексивного слухання. Вони отримують та засвоюють велику кількість інформації з

прикладів конкретної професійної діяльності, що сприяє оволодінню знаннями та вміннями взаємодії з іншими, формуванню мотиваційної сфери особистості, розвитку педагогічних здібностей та необхідних рис особистості, виявленню творчих здібностей, умінню оперативно реагувати на певні ситуації, управляти ними, передбачати перебіг подальших подій.

Таким чином, ми бачимо, що використання методу проєктів та кейс-технології на заняттях англійської мови в педагогічному фаховому коледжі сприяє формуванню критичного мислення, вміння приймати рішення та спілкуватися, набувати компетентностей, формує англійську комунікативну компетентність майбутніх педагогів, готує до роботи в Новій українській школі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко Л., Халабузар О. Формування іншомовної комунікативної компетенції учнів в умовах профільної освіти. *Рідна школа*. 2014. № 6. С.71-75
2. Борова Т. Створення системи професійно-орієнтованої іншомовної підготовки студентів ХНЕУ імені Семена Кузнеця. *Вища школа : науково-практичне видання*. 2016. №2. С. 11-21.
3. Дем'яненко Л. Ю. Формування комунікативної компетентності шляхом застосування методу проєктів. *Англійська мова та література : науково-методичний журнал*. 2017. №10/11. С. 17-21.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Практикум з методики викладання іноземної мови в середніх навчальних закладах : посібник. Кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2004. 380с.

UDC 811.111:004.77=111

*Lyudmila Toryanik, Lyudmila Semenova, Katerina Vnukova,
Viktoriya Chitishvili, Natalya Latunova
(Kharkiv, Ukraine)*

NEW APPROACHES IN TEACHING ENGLISH UNDER THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION

This article is devoted to the formation of the foreign language competence, which will be defined as the ability to conduct a conversation with the participants of the dialogue, as well as the ability to communicate with all kinds of services and services of the Internet, as at the present stage of technological development under the influence of globalization.

Key words: *globalization, technological development, communication, linguistic material, global world, multimedia technologies, constant practice, interactive courses.*

Данная статья посвящена формированию компетенции английского языка, которая определяется как способность вести разговор с участниками диалога, а также со всеми видами сервисов и сервисом интернета на современном этапе технологического развития под влиянием глобализации.

Ключевые слова: *глобализация, технологическое развитие, коммуникация, лингвистические материалы, глобальный мир, мультимедийные технологии, постоянная практика, интерактивный курс.*

Changes in the modern world, as an objective tendency to cooperation in the methods and forms of functioning of all spheres of life, demonstrate to scientists new conditions and facts for the explanation of which new concepts are needed. The term "globalization" for this reason has attracted tremendous attention for more than a decade, because with its help researchers are trying to generalize and explain the processes that take place in the world.

Globalization also concerns education. Modern approaches to education are associated with the challenges of its globalization, global universities and the global market for educational services. The globalization of education contributes to the standardization of teaching under the influence of modern social technologies and the emergence of global researched networks. The main factor that made influence on education is the economic ideology of globalization, which underlines the primary importance of the market, privatization and the reduction of the role of the public sector.

Globalization has objective nature. Globalization is the result of economic, political, institutional and social changes caused by radical transformations associated with the transition of Ukraine to the market economical relations. Implementation of the market in the field of education leads to the fact that the defining factors for its development are such concepts as "choice", "competition", "standards" and "freedom".

Increasing competition in the context of growing globalization brings to the system of education every time more serious requirements: 1) ensuring continuous training, retraining and professional development of personnel; 2) cost-effective use of it in the constantly changing conditions of the market economy; 3) need to give the future employee a broad education, including knowledge in the field of entrepreneurship, on crisis management, maneuverability in choosing the direction of production development, drawing up strategic plans and appropriate design of labor collectives; 4) teaching staff skills for the perception of new knowledge that will be needed to perform specific work in a competitive environment.

In the last 20 years many countries around the world have been reformed the national education systems, the content and direction of which is increasingly determined by globalization. The transformation of education into an important factor in the competitiveness of not only individual producers but also national economies as a whole requires a system of education of great flexibility, openness to change and the ability to respond adequately to them.

Globalization is the most functional challenge that has been encountered by culture and education in its long history. External educational institutions must adapt quickly to the impact of globalization and the spread of new technologies.

Nowadays the study of English has some difficulties. Exactly the use of information and communication technologies can greatly facilitate studying of the modern vocabulary of foreign language for future specialists. Considerable attention should be paid to the application multimedia technologies, which simultaneously use texts, graphics, video material, sound effects, animations – all this is a collection of audio and visual effects along with interactive software that affects emotional and conceptual spheres, contribute to a more effective assimilation of linguistic material. Combination of visual image, text and audio provides an opportunity for integrated development language skills for a student in a foreign language. This process has interactive character due to two-way communication: the ability to communicate with the computer, when the student and computer can ask questions and get answers to them. It is well known that the learning efficiency increases with the use of visual illustrations, and multimedia tools combine videos, audio materials, illustrations, tables, etc. on one CD or DVD. Thanks to this technologies educational systems of the new generation have emerged, which transform the process of learning in an exciting game. It should be noted that new information technologies do not stand in one place, they quickly develop, are refined. Internet resources that replaced audio materials, CD and DVD open up great opportunities for students studying English.

There are obvious advantages of using the Global Network. Internet creates the conditions for obtaining various information in any point of the globe: the national science material, to get acquainted with articles from newspapers and magazines, use virtual tours, on-line radio, 3D

panoramas, Google maps, to read an interesting book, for example about the lives of residents of different countries of the world, and so on. This information is on our view is necessary for students not only for preparation for classes, but also for leisure activities, for personal and intellectual development.

Anyone who learns a foreign language sooner or later faces the problem of correct pronunciation. There is a wealth of electronic resources where you can listen to the speakers of the language and improve your skills yourself. This resource will help you, such as RhinoSpike. It is a collection of several thousands of texts read by native speakers. The database is constantly replenished and you can apply yourself by sending your own text and after a while listen to it in audio format. You can find a huge amount of electronic and audiobooks in English. The site will please even children. There are plenty of written lessons and dictations here. You can study up to 2000 words for one course Assistants in self-language learning are various online platforms, constructed so that the user independently chose a way of learning. For example today popular Lingua Leo platform, which uses game mechanics to learn foreign languages. Here the user can learn the language in the form that he likes more, read texts or listen to audiobooks or watch video clips. There is also an app for iOS and Android. This resource presents the most common words and phrases that English speakers use in everyday speech. In the section English Lessons; you will find 100 situational dialogues with useful phrases voiced by native speakers. Also on the site there are collections of 1500 most necessary English words and 1000 useful phrases in English. To each word and phrase there is a translation into Russian, so studying on this site is convenient and without a dictionary. The audio track for each exercise is presented in two versions: normal and slow.

The second option is useful to those who are still poorly perceived speech by ear. Pay attention to the dialogs: you can listen to them completely or listen separately to each phrase at a normal or slow pace. In addition, you can hear the sound of a single word when you click over it. This site is something like Lingualeo. Here you are also offered word cards that you can learn by doing several different exercises with them. There is also a library with books, audio and video materials classified by levels of knowledge. Any word is translated by mouse click, and you can add it to your dictionary for study. In addition, you can add your own text or an interesting video from YouTube to explore. This is convenient if you want to disassemble the material not using an interpreter program, but yourself, using the built-in dictionary on the site. In this case, you can add words of interest to your own dictionary for study. On the site you can install a free extension for the browser, which will translate English words on any site by mouse click and add them to your dictionary.

On this site the frequency dictionary of the English language is presented. You can select the first thousand of the most frequently used words in the menu and study them. When you hover on a word or a black square next to it, a window with a translation into Russian and transcription pops up, and when you click on it you will hear the sound of the word. The only downside of this site is the lack of context so you learn only individual words, not the rules for their use. However, if you need to work on vocabulary and you prefer Russian-language sites this resource will suit you.

Here you will find tests of English for beginners. Using these tasks, you will check how well you know the basic words, and you will be able to learn new vocabulary, guessing its meaning on the explanations. The tests on this resource are fairly simple and allow you to repeat the basic words of the English language. Try to solve tasks, even if you do not know all the right answers, and when the system gives you the right word, try to remember it.

The final goal of teaching foreign languages is to teach free orientation in a foreign environment, that is, communication. Teaching the true language, Internet helps in the formation of acquired habits and conversational skills, as well as in teaching vocabulary and grammar, providing a sincere interest and, therefore, efficiency.

REFERENCES

1. Brown Ph. The globalization of positional competition *Sociology*. Cambridge, 2000. Vol. 34. № 4. P. 633-653.
2. Brock-Utne, B. The Global Forces Affecting the Education Sector Today – The Universities in Europe as an Example. *Higher Education in Europe*. 2002. XXVII. №3. P. 283-299.
3. Marginson S. Dynamics of National and Global Competition in Higher Education. *Higher Education*. 2006. Vol. 52. № 1. PP. 1-39.
4. Marginson S. Emerging Countries Need World-Class Universities. *University World News*, 2012, issue 214.

УДК 519.6

*Боранкуль Узакова, Назерке Дүйсенбай
(Аркалык, Қазақстан)*

БІЛІМ БЕРУДЕГІ Plickers БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Бұл мақалада білім берудегі *plickers* бағдарламасының қолдану мүмкіндіктері қарастырылған.

Негізгі сөздер: Қосымшалар, *Plickers*, телефон, планшет, карталар, аудитория, кодтар.

Бұл мақалада білім берудегі *plickers* бағдарламасының қолдану мүмкіндіктері қарастырылған.

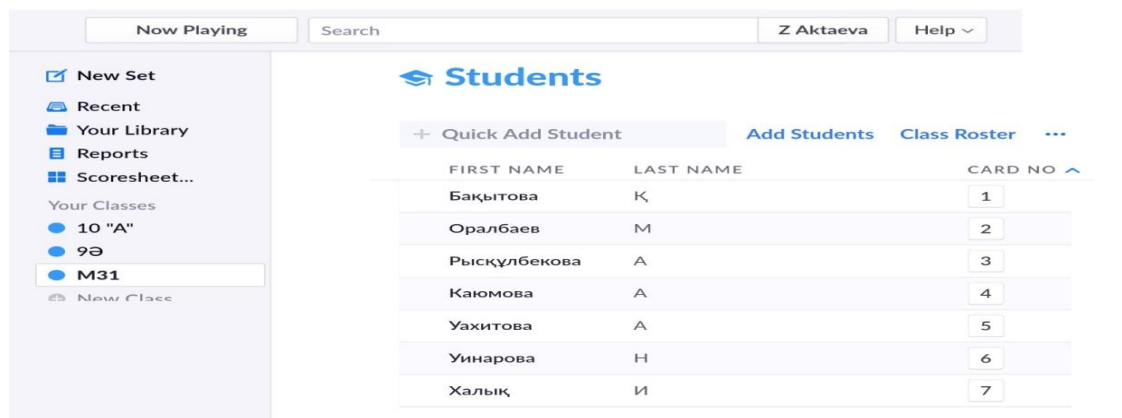
Keywords: *Applications, Plickers, phone, tablet, maps, audience, codes.*

Plickers - бұл студенттердің (оқушылардың) білімін тікелей сабақта бағалаудың ыңғайлы қосымшасы. Толық аудиторияны (сыныпты) сұрастыруды жарты минут ішінде жүргізуге болады. Сізге қажетті барлық нәрсе - бұл аудиторияда (сыныпта) әрбір студент (оқушы) үшін басып шығарылған парақшалар және өз телефоныңыз немесе планшет студенттерге (оқушыларға)

Қосымшаның жұмыс жасау қызметі қарапайым:

- телефоныңызға *Plickers* бағдарламасын жүктеп алу;
- студенттерге басып шығару (тек компьютер арқылы қолжетімді);
- студенттерге сұрақ қойып, парақтар арқылы жауап беруді сұрау (оларда a, b, c, d нұсқалары болады);
- аудиториядағы барлық студенттердің (оқушылардың) жауабын сканерлеу және жауаптарды қалауыңша тақтаға шығару.

Қосымшадағы «сынып немесе аудитория» үлгісі осылай көрінеді (1-суретте көрсетілгендей).

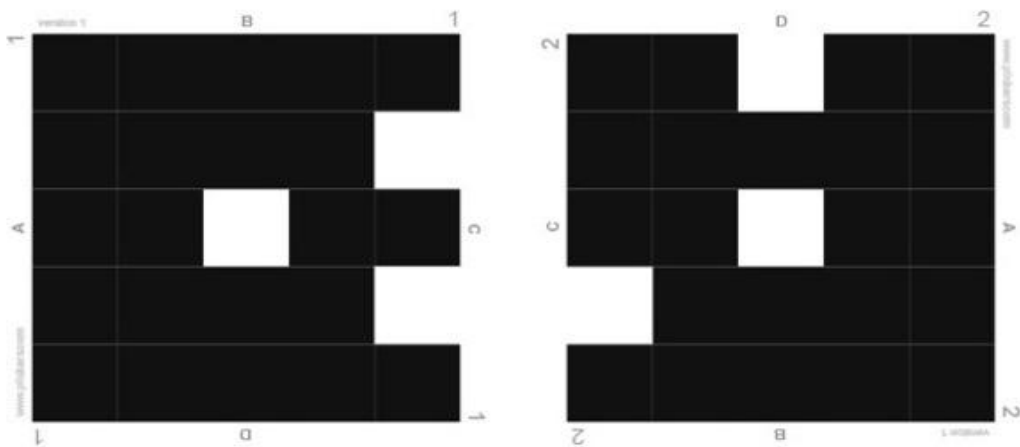

The screenshot shows the Plickers application interface. At the top, there is a navigation bar with 'Now Playing', 'Search', 'Z Aktaeva', and 'Help'. Below this is a sidebar with options like 'New Set', 'Recent', 'Your Library', 'Reports', 'Scoresheet...', and 'Your Classes'. The main area is titled 'Students' and contains a table of student information.

FIRST NAME	LAST NAME	CARD NO
Бақытова	Қ	1
Оралбаев	М	2
Рысқұлбекова	А	3
Каюмова	А	4
Уахитова	А	5
Уинарова	Н	6
Халық	И	7

Сурет 1. Plickers бағдарламасына студенттердің тіркелуі

Әрбір студенттің (оқушылардың) өз карточкасының нөмірі бар, ол төмендегі Plickers карточкасында көрсетілген. Әр студенттің (оқушылардың) жеке карточкасы болады. Карточкалар осылай көрінеді (2-суретте көрсетілгендей).

Сурет 2. Plickers бағдарламасы бойынша студенттердің жеке карточкасы

Көріп отырғаныңыздай, әрбір карточкада сіз өз сыныбыңызға немесе аудиторияға жасаған тізімде студенттің (оқушының) нөміріне сәйкес келетін нөмір бар. Plickers студенттердің (оқушылардың) карточкаларынан QR кодтарын оқу үшін мұғалімнің планшетін немесе телефонын пайдаланады. Әр студент (оқушы) өз карточкасын, оны бұруға болады, бұл жауаптың төрт түрлі нұсқасын береді. Қосымшада аудитория (сынып) тізімі жасалады және оның көмегімен әрбір студент (оқушы) сұрақтарға қалай жауап бергенін білуге болады [1].

Бұл аталған Plickers бағдарламасының сабақ беруде мүмкіндіктері төмендегідей:

Біріншіден, қолданбаны жылдам реакция алу үшін пайдалануға болады. Оқушылардан сұраңыз «сізге бәрі түсінікті ме?» және олар жауап ретінде «иә» немесе «жоқ» деп сөйлейтін карточкаларды көтереді, және, осыған орай, сіз біз одан әрі жылжып немесе түсініксіз тақырыпқа тоқтай аласыз.

Екіншіден, Plickers көмегімен тақырып соңында шағын шолу тесттерін жүргізуге болады. Ол үшін қосымша сынып тізімін және сұрақтар тізімін енгізу керек. Оқушылар өз карточкаларын бір уақытта көтереді, ал сіздің планшетіңіз сізге олардың әрқайсысының қалай жеңгені туралы ақпарат береді. Бұл шолу сауалнамасы ауызша жүргізілген кезде оның бірнеше өкілдерінің емес, бүкіл сыныптың прогресі туралы білуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, Plickers сабақта жалықпау үшін қолдануға болады, бірақ міндетті бүгінгі күні сабаққа кім келгенін білу. Бағдарлама сізге сабақ бірнеше минут үнемдейді.

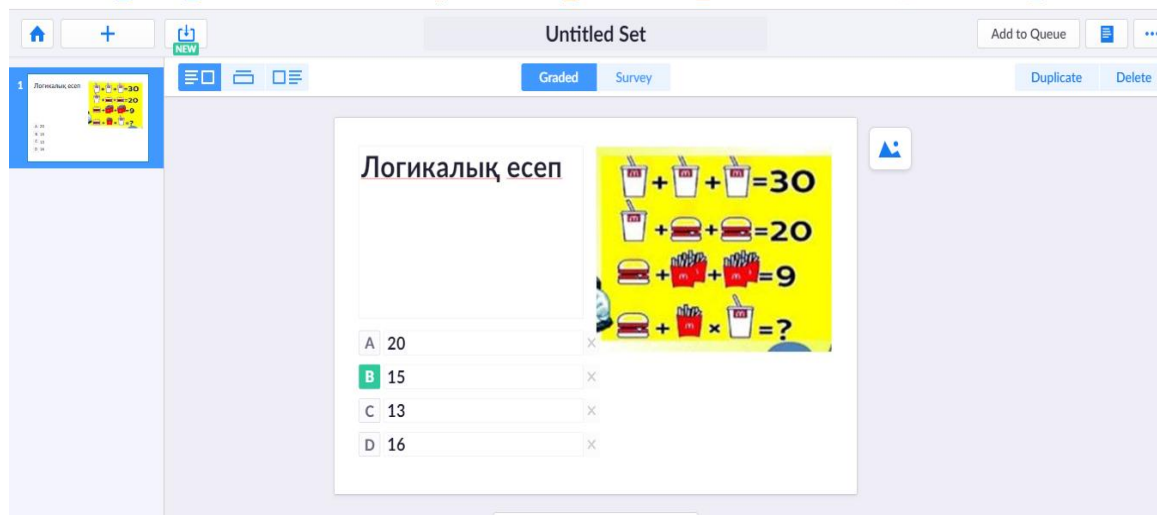
1. Сабақта қосымшаны қалай пайдалануға болады?

- сыныптағы жағдайды бағалау;

- маңызды тапсырмаларды орындау кезінде студенттердің (оқушылардың) іс-әрекетіне баға беру;

2. Пікір талас тудыру.

Дауыс беру нәтижесі бойынша ең танымал жауап нұсқасын анықтап, оқушылардан өз көзқарасыңызды негіздеуді сұраңыз, яғни сабақта логикалық сұрақтар беру арқылы пікір талас тудыруға болады (3-суретте көрсетілгендей).

Сурет 3. Plickers бағдарламасы бойынша дайындалған тапсырмалар

3. Әңгіме құра білу.

Сұрақтар қолданбасында суреттерді тікелей қоюға болады. Бұл мүмкіндікті бастапқы деңгейдегі студенттермен вокабулярды (тамақ, жануар, түстер) тексеру үшін пайдаланыңыз.

4. Сөйлеу бөліктерін анықтау.

Сабақ «жұмбақтан» басталады: «бұл фигура - үш нүктені қосатын кесіндіден тұрады және екі қабырғасы тең». Тақтада жауаптың нұсқалары жазылған:

- a - теңбүйірлі үшбұрыш
- b - теңқабырғалы үшбұрыш
- c - тікбұрышты үшбұрыш
- d - әртүрлі үшбұрыш

Оқушылар таңдалған жауап нұсқасымен карточкаларды көтеріп, дауыс береді. Опция ретінде сіз ағылшын тілінде ұсыныс жаза аласыз және оқушыларға сөздің асты сызылған бөлігін анықтауды сұрай аласыз.

5. Үй тапсырмасын тексеру:

Құрылымы өте қарапайым - оқушылар жауап, сөзге, тақырыпқа, жіберілген мәтінге, хатқа және т.б сәйкес келетін карточкаларды көтереді. Бұл 3-5 минутты алатын жылдам тексеру болуы мүмкін, сондай-ақ мұғалім сабақтың мақсатына байланысты жарыс элементін қоса алады.

Көптеген мұғалімдер, әсіресе аға буын, білім берудегі жаңа технологияларға үйренуде. Бұл Plickers бағдарламасын оқу процесін өзгертпейді. Оны пайдалану үшін компьютерлік аудитория (сынып) немесе студенттерге (оқушыларға) арналған басқа да техника қажет емес - тек мұғалім планшеті. Сонымен қатар, оқушылардың өздері оқуға қызықты болады, себебі ойын элементі пайда болады [2].

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. URL: <http://www.plickers.com>
2. URL: <http://zkoipk.kz/ru/2016smart3/2525-conf.html>

САНДАР ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ГРУППАЛАР ТАҚЫРЫБЫ БОЙЫНША
ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Бұл мақалада сандар теориясындағы группалар тақырыбы бойынша қолданылатын әдіс-тәсілдер қарастырылған.

Негізгі сөздер: Группалар, мультипликативтік, абельдік немесе коммутативтік, шектеулі, шектеусіз, бинарлық, рационал.

This article discusses the methods and techniques used on the topic of groups in number theory.
Keywords: Groups, multiplicative, Abelian or commutative, limited, unlimited, binary, rational.

Алгебралардың дербес түрінің біреуі группа ұғымы.

Анықтама 1. $G = \langle G, *, ' \rangle$ (1) түріндегі алгебраны группа дейміз, егер оның негізгі амалдары мына шарттарды қанағаттандырса:

1. $*$ – бинарлық амалы ассоциативтік, яғни $(\forall a, b, c \in G)[a * (b * c) = (a * b) * c]$;
2. G – да оң жақ нейтраль элемент бар, яғни $(\forall a \in G)(a * e = a)$;
3. $(\forall a \in G)(a * a' = e)$. $*$ – бинарлық амал, $'$ – унарлық амал.

Егер $*$ – бинарлық амал коммутативтік болса, онда группа абельдік немесе коммутативтік группа деп аталады. Егер негізі G жиыны шектеулі болса, онда оның элементтер саны группаның реті деп аталады. Ал G – шексіз болса, онда группа шексіз ретті деп аталады. Егер бинарлық амалдың мультипликативтік жазылуын алсақ, онда $G = \langle G, *, ^{-1} \rangle$, ал аддитивтік жазылуын алсақ, онда $G = \langle G, +, - \rangle$.

Осы аталған группалар (1) түрдегі алгебра болады.

№1-мысал. Q рационал сандар жиынында «+» және a -ға қарама-қарсы элемент ($-a$) анықтайтын унарлық амалды алайық.

Сонда $Q = \langle Q, +, - \rangle$ (2) түрдегі алгебра группа құрайды [1].

Мультипликативтік группаның қарапайым қасиеттері:

1⁰. Группаның a элементіне оң жақ кері элемент, a элементіне сол жақ кері элемент те болады.

Дәлелдеу: 1-анықтамадағы 2 және 3-ші шарттардан: $a^{-1} = a^{-1} \cdot e(a \cdot a^{-1}) = (a^{-1} \cdot a)a^{-1}$.

Осыдан $a^{-1} \cdot a = (a^{-1} \cdot a)e = (a^{-1} \cdot a)(a^{-1}(a^{-1})^{-1}) = ((a^{-1} \cdot a)a^{-1})(a^{-1})^{-1} = a^{-1}(a^{-1})^{-1} = e$, яғни $a^{-1} \cdot a = e$.

2⁰. Группаның кез келген a элементі үшін a^{-1} элементі бір ғана кері элемент болады.

3⁰. Группаның оң жақ бірлік элементі сол жақ бірлік элемент болады.

4⁰. Группаның e элементі группаның бірлік элементі және ол біреу ғана болады.

5⁰. Группаның a элементі a^{-1} элементіне кері элемент болады.

6⁰. Группаның кез келген a, b элементтері үшін $a \cdot b = e$ теңдігінен $b = a^{-1}$ және $a = b^{-1}$ екендігі шығады.

$G = \langle G, *, ^{-1} \rangle$ группасын және $H = \langle H, \otimes, ^{-1} \rangle$ (2) түріндегі алгебра қарастырайық.

Анықтама 2. Егер $H \subset G$ және

1) $(\forall a, b \in H)(a \otimes b = a \cdot b)$;

2) $(\forall a \in H)(a^{-1} = a^{-1})$ шарттары орындалса, онда H алгебрасы G группасының ішкі группасы деп аталады.

$G = \{J = a_1, a_2, \dots, a_n\}$ жиыны көбейту операциясына байланысты группа құрса, $g \in G$ кез келген элемент болса, онда $\{ga_1, ga_2, \dots, ga_n\} = gG$ және $\{ga_1, ga_2, \dots, ga_n\} = gG$ жиындары G -мен беттесіп кетеді.

$G = gG = Gg$, бұл жағдай G -ның элементтері үшін жасалған көбейту кестесі группа кестесі екенін білдіру үшін барлық жолдарда, барлық бағандарда G -ның элементтері тұру керек, ешбір элемент қалып қоймай және ешбір элемент қайталанбауы керек [2].

Алгебрада ассоциативтік аксиоманың мәні зор болады, өйткені осы аксиоманы қолданып екі ғана емес, үш, төрт және одан да көп элементтердің көбейтіндісін табуға және осы көбейтінділерді қарастырғанда жақшаларды ашу ережелерін қолдануға болады. Шынында берілген үш a, b, c элементтерін қалай көбейтетінін біз әлі білмейміз. Группаның анықтамасында сөз екі элементтің көбейтіндісі туралы болған, ал $a \cdot b \cdot c$ түріндегі өрнектер анықталған жоқ. Ассоциативтік аксиомасы бойынша, егер бір жағынан, a элементін b, c элементіне, екінші жағынан $a \cdot b$ элементін c элементіне көбейтсек, онда бір ғана элементті табамыз. Сонымен a элементі мен $b \cdot c$ элементінің көбейтіндісі және $a \cdot b$ элементі мен c элементінің көбейтіндісі болатын элементті $a \cdot b \cdot c$ көбейтіндісі ретінде алу орынды. Осылай $a \cdot b \cdot c = (a \cdot b) \cdot c = a \cdot (b \cdot c)$ теңдіктерін үш a, b, c элементтерінің $a \cdot b \cdot c$ көбейтіндісінің анықтамасы деп қарастыруға болады. Сол сияқты төрт элементтің көбейтіндісін $a(bcd)$ түрінде анықтауға болады. Онда $a(bcd) = (ab)(cd) = (abc)d$. Әуелі үш элементтің көбейтіндісі туралы айтқандай $a(bcd) = a[b(cd)]$ теңдігі орындалады: a, b, c, d элементтері үшін $a[b(cd)] = (ab)(cd)$ болады. Екіншіден a, b, c, d элементтерін қарастырсақ $(ab)(cd) = [(ab)c]d$ болады [3].

№2-мысал. $m = 5$ (модуль). $M_1 = \{1,2,3,4\}$ операция модуль бойынша көбейту болсын, яғни көбейтінді 5-тен кіші болса, ол нәтиже болады да, ал 5 немесе одан үлкен болса, нәтиже үшін шыққан көбейтіндіні 5-ке бөлгендегі қалдықты аламыз. Сонда кесте мынадай болады:

1-кесте ($m=5$)

2-кесте ($m=4$)

Егер $m=4$ деп алып, осындай кесте жасасак, 2-кесте шығады. Бұлардан байқайтынымыз M_1 жиыны группа құрады да, $M_2 = \{1,2,3\}$ жиыны 4 модулі бойынша көбейтуге байланысты группа құрмайды.

№3-мысал. $G = \langle G, \cdot, ^{-1} \rangle$ группа. $a, b, c \in G$; $x^{-1} = abc$; x -ті табу керек.

Кез келген $a, b \in G$ үшін $(ab)^{-1} = b^{-1} \cdot a^{-1}$ және $(x^{-1})^{-1} = x$ қатынастарын пайдаланса болғаны.

№4-мысал. $x \rightarrow 2^x$ бейнелеуі нақты сандардың аддитивті группасын оң нақты сандардың мультипликативті группасына көшіретін изоморфизм екенін дәлелдеу керек.

Дәлелдеу: $\forall x \in R$ үшін $h(x) = 2^x$ формуласымен анықталатын бейнелеу инъективті болатыны айқын. Егер $x \rightarrow -\infty$, онда $2^x \rightarrow 0$, ал $x \rightarrow \infty$, онда $2^x \rightarrow \infty$. Сөйтіп, h бейнелеуі $\langle R, +, - \rangle$ группасындағы негізгі операцияларды $\langle R^+, \cdot, ^{-1} \rangle$ группасындағы негізгі операцияларға көшіретінін көрсетсек болғаны. Бұл жағдайды «бейнелеу операцияларды сақтайды» деп те тұжырымдайды. $\forall x, y \in R: h(x+y) = 2^{x+y} = 2^x \cdot 2^y = h(x) \cdot h(y)$.

Бұл қарастырып отырған группалардың бірінші операцияларының сақталатынын көрсетеді. $\forall x, y \in R, h(-x) = 2^{-x} = \frac{1}{2^x} = \frac{1}{h(x)} = h(x)^{-1}$. Яғни екінші операция да сақталады.

Сол сияқты $h(0) = 2^0 = 1$ екенін де байқаймыз. Ендеше $\langle R, +, - \rangle \cong \langle R^+, \cdot, ^{-1} \rangle$.

№5-мысал. Егер $\langle G, \cdot, ^{-1} \rangle$ группасының әрбір үшін $a^2 = e$ (e -группаның нейтраль элементі) болса, G -абельдік группа болатынын дәлелдеу керек.

Дәлелдеу: $\forall a, b \in G$ үшін $(ab)^2 = e$ немесе $(ab)(ab) = e$. Группа операциясы ассоциативті болатындықтан $a(ba)b = e$.

Бұл теңдіктің екі жағында сол жағына a элементіне, оң жағына b элементіне көбейтелік: $a[a(ba)b = aeb]$, $(aa)(ba)(bb) = (ae)b$, $a^2(ba)b^2 = ab$, ал $\forall a, b \in G$ үшін $a^2 = b^2 = e$ болғандықтан, $e(ba)e = ab$ немесе $ba = ab$. Дәлелденді.

№6-мысал. $Q[\sqrt{2}]$ мен $Q[\sqrt{3}]$ аддитивті группаларының изоморфтылығын көрсету керек.

Шешуі: $Q[\sqrt{2}] = \{a + b\sqrt{2} \mid a, b \in Q\}$; $Q[\sqrt{3}] = \{a + b\sqrt{3} \mid a, b \in Q\}$

$Q[\sqrt{2}]$ жиынын $Q[\sqrt{3}]$ жиынына $h(a + b\sqrt{2}) = a + b\sqrt{3}$ формуласы бойынша бейнелейік. Бұл бейнелеу инъективті екені айқын. Енді группадағы негізгі операциялар бейнелеу кезінде сақталатынын көрсетелік:

$$a + b\sqrt{2}, c + d\sqrt{2} \in Q[\sqrt{2}] :$$

$$h[(a + b\sqrt{2}) + (c + d\sqrt{2})] = h[(a + c) + (b + d)\sqrt{2}] = (a + c) + (b + d)\sqrt{3} = (a + b\sqrt{3}) + (c + d\sqrt{3}) = h(a + b\sqrt{2}) + h(c + d\sqrt{2}).$$

Демек, қосындының бейнесі қосылғыштардың бейнелерінің қосындысына тең, яғни қосу операциясы сақталады.

$$h[-(a + b\sqrt{2})] = h[(-a) + (-b)\sqrt{2}] = (-a) + (-b)\sqrt{3} = -(a + b\sqrt{3}) = -h(a + b\sqrt{2}).$$

Кері элементтің бейнесі берілген элементтің бейнесінің кері элементіне тең болды (кері элементі қарама-қарсы элемент деп те атайды). Ал $0 \in Q$ үшін $0 = 0 + 0\sqrt{2} = 0 + 0\sqrt{3}$ тең $h(0) = 0$ шығады. Яғни $Q[\sqrt{2}]$ -нің нөлі $Q[\sqrt{3}]$ -тің нөліне көшеді. Сөйтіп изоморфизм талаптары орындалды. Ендеше $Q[\sqrt{2}] \cong Q[\sqrt{3}]$ [4].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Рахметжанов С. Алгебра және сандар теориясы. Семей, 2009.
2. Оразбаев Б.М. Сандар теориясы. Алматы, «Мектеп», 2011.
3. Ляпин Е.С., Басеев А.Е. Алгебра и теория чисел. Москва: «Просвещение», часть 1-2, 2001.
4. Куликов Л.Я., Москаленко А.И., Фомин А.А. Сборник задач по алгебре и теории чисел. Москва: «Просвещение», 2006.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена теоретичним аспектам майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи. Актуальність полягає в тому, що Україна потребує розбудови Нової школи, яка передбачає створення сучасного освітнього середовища, що має забезпечити необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів.

Ключові слова: підготовка, майбутні учителі, спорт, учні, Нова українська школа, вправами впродовж усього часу їх навчання.

The article is devoted to theoretical aspects of training future primary school teachers to organize sports mass work with students in conditions of the New Ukrainian School. The relevance is that Ukraine needs to build a new school, which provides the creation of a modern educational environment, to ensure the necessary conditions, means and technologies for teaching students, educators and parents.

Key words: training, future teachers, sport, students, New Ukrainian school

Постановка проблеми. Успішна розбудова Нової української школи передбачає ряд складових, які включають в себе партнерство між учнем, учителем і батьками; умотивованого, творчого учителя; орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі; наскрізний процес виховання, що формує цінності; нову структуру школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян батьків не лише в приміщенні навчального закладу [12].

Також ефективність освітнього процесу залежить від здійснення здоров'язбережувального та здоров'я формувального впливу на школярів.

У такому разі виникає потреба у підготовці фахівців нового покоління, які будуть здатні реалізувати вищезазначені компоненти.

Метою роботи є аналіз науково-педагогічної літератури щодо теоретичних аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи.

Дослідження підготовки майбутніх учителів вимагає, передусім, розглянути основні поняття у сучасній інтерпретації, оскільки правильне розуміння їх змісту є важливим для подальших напрацювань. У процесі дослідження усі поняття, що стосуються проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи, нами були поділені на три групи.

До першої групи, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи, нами віднесено такі поняття, як: «професійна освіта», «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів», «готовність», «учитель», «майбутні учителі початкових класів», «учень початкових класів» (рис. 1.1).

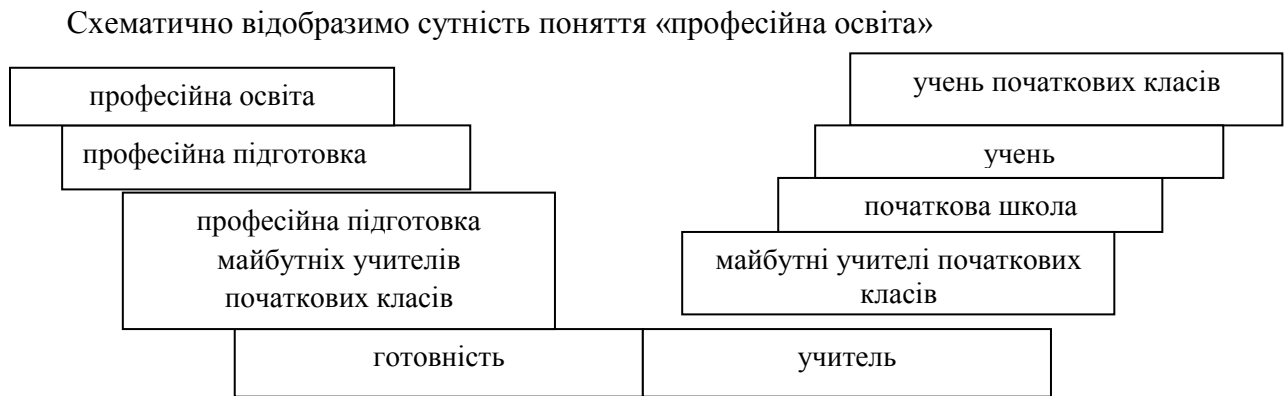

Рис. 1.1. Перша група понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу у спортивно-масовій роботі з учнями

Аналіз словників, проведений нами, свідчить про те, що поняття «професійна освіта» визначається по-різному: 1) «Підготовка учнів до оволодіння ними системою знань, умінь і навичок, необхідних для виконання роботи кваліфікованого робітника, для виконання певного виду трудової діяльності» («Педагогічний словник» під редакцією В.П. Максименко) [18, с. 2-39]; 2) сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації; 3) підготовка в навчальних закладах спеціалістів для трудової діяльності в певній галузі, науки, культури; 4) складова частина системи освіти» (автори словника «Професійна освіта») [28, с. 380]; 5) «Підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей, науки, культури; невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти» («Український педагогічний словник», автором якого є С.У. Гончаренко) [8, с. 376].

У «Енциклопедії освіти» вказується, що «професійна освіта як системний об'єкт охоплює всі предметні галузі трудової діяльності, формування і професійного розвитку людини на різних життєвих етапах» [10, с. 1040].

Л. В. Голуб зазначає, що професійна освіта у сучасних умовах виступає як соціально-педагогічна новація, що виникла у зв'язку із створенням нових типів навчальних закладів, диференціацією, інтенсифікацією підготовки фахівців, розвитком інтеграційних процесів і формуванням варіативних моделей безперервної професійної освіти [7, с. 2-4].

У дослідженні використовуємо поняття «професійна освіта» у тлумаченні, яке подано у «Педагогічному енциклопедичному словнику», головним редактором якого є Б. М. Бин-Бад [27, с. 528]. Автори словника визначають поняття «професійна освіта» як соціально і педагогічно організований процес трудової соціалізації особистості, що забезпечує орієнтацію і адаптацію у світі професій, оволодіння конкретною спеціальністю і рівнем кваліфікації; безперервне зростання компетентності, майстерності і розвиток здібностей в різних галузях людської діяльності [27, с. 528].

У «Стислому словнику системи психологічних понять» під редакцією К. К. Платонова поняття «професійна підготовка» тлумачиться як система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечує формування особистості професійної спрямованості, знань, навичок, умінь і професійної готовності [13, с. 174].

У дослідженні будемо використовувати поняття «професійна підготовка» у тлумаченні, яке подано у «Енциклопедії освіти» [10, с. 727]. Автори визначають поняття «професійна підготовка» як «науку про загальні та специфічні закони, закономірності, особливості, принципи та умови освіти, навчання, уміння і виховання особистості професіонала (кваліфікованого робітника, інженера, вчителя, лікаря та ін. фахівців)» [10, с. 1040].

Л. В. Смакота зазначає, що «якість системи фахової підготовки залежить від змісту навчання, принципів організації і форм контролю навчального процесу у педагогічному навчальному фаховому закладі» [33, с. 195-199].

У «Енциклопедії освіти» вказується, що «професійну підготовку вчителів усіх фахів та ступенів навчання у країні здійснює розгалужена мережа вищих і середніх педагогічних закладів державної, кооперативної та приватної форм власності» [10, с. 1040].

Аналіз психолого-педагогічної літератури, проведений нами, свідчить про те, що поняття «підготовка майбутнього вчителя початкових класів» визначається по-різному. Його визначають як «системний, багатовимірний феномен, що має цілісні, ступеневі ознаки і охоплює такі підсистеми: різнорівневе професійно-педагогічне навчання у навчальному фаховому закладі (освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр», «спеціаліст»), післядипломну освіту (підвищення кваліфікації, перекваліфікація самоосвіта, оволодіння додатковими спеціалізаціями)» (С. М. Мартиненко) [20, с. 47]; як «сукупність психологічних і моральних якостей особистості, обсяг знань, умінь і навичок, оволодіння якими дає можливість фахівцям забезпечувати навчання дітей відповідно до вимог Державного стандарту початкової школи» (Л. Смакота) [33, с. 195-199].

У дослідженні будемо використовувати поняття «підготовка майбутнього вчителя початкових класів» у тлумаченні, яке подає С. М. Мартиненко [20, с. 5]. Автор визначає поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів» як «педагогічну систему, що водночас є складовою педагогічної освіти, а її будова і функціонування ґрунтуються на сукупності загально педагогічних закономірностей і принципів з властивими їй особливостями, що зумовлюють специфіку процесу підготовки» [20, с. 47].

Якщо мова йдеться про професійну діяльність у Новій українській школі, підготовка майбутніх вчителів має передбачати впровадження прогресивних форм, методів у освітній процес та суттєвого оновлення змісту. Також необхідною умовою є формування у молоді мотивації та позитивного ставлення до майбутньої професії.

Розкриємо сутність поняття «готовність».

У «Сучасному тлумачному словнику української мови», укладачами якого є А.М. Яковлева та Т.М. Афонська, поняття «готовність» тлумачиться як «той, хто вчиться, набуваючи загальної освіти чи фахових знань» [35, с. 391].

Аналіз психолого-педагогічної літератури, який провела Л. І. Ломако, свідчить, що «проблема готовності стала предметом вивчення як педагогів, так і психологів. Важливим є розуміння готовності як настанови (К. Марбе, О. Кіюльгіє, Д.Н. Узнадзе) і саме соціальної настанови, вияву її основних ознак, структурних компонентів, а також спроб її технічного вимірювання (У. Томас та Ф. Знанецькі, Г. Оллорт, Д. Кац, М. Сміт та інш.)» [17, с. 159-165]. Автор вказує, що «готовність характеризується як якісний показник саморегуляції на різних рівнях проходження процесів: фізіологічному, психологічному, соціальному (А. Д. Ганюпкін, М. І. Дьяченко, Л. О. Кандибович, М. Д. Левітов та ін.)» [17, с. 159-165].

Л. І. Ломако стверджує, що «готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним» [17, с. 159-165].

Н. М. Мацкевич вважає, що «стан готовності визначається розумінням професійних завдань, усвідомленням відповідальності, бажанням досягти успіху» [21, с. 244].

На нашу думку, готовність майбутніх учителів до здійснення професійної діяльності у Новій українській школі полягає у здатності формувати у процесі організації спортивно-масової роботи в учнів початкових класів наступні компетентності: критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, здатність співпрацювати в команді.

Розкриємо сутність поняття «учитель».

Аналіз словників свідчить про те, що поняття «учитель» визначається по-різному. Його тлумачать як педагогічну професію і посаду в системі загальної і фахової освіти («Педагогічний енциклопедичний словник», головним редактором якого є Б.М. Бин-Бад) [27, с. 528]; як організатора соціального виховного середовища, регулятора і контролера її взаємодії з кожним учнем («Психолого-педагогічний словник», упорядником якого є

Є.С. Рапацевич) [31, с. 928]; як «фахівця, який проводить навчальну й виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних типів» («Український педагогічний словник», автором якого є С.У. Гончаренко) [8, с. 376].

Н. М. Мацкевич зазначає, що «учитель початкової школи здійснює зв'язок із сім'єю, організовує і контролює самостійну діяльність дітей з фізичної культури, проводить позакласні заходи, змагання, прогулянки з використанням фізичних вправ, рухливих ігор» [21, с. 244].

Майбутні вчителі початкових класів розглядаються нами як студенти вищого навчального закладу, які отримують відповідну кваліфікацію, завдяки якій вони будуть здатні працювати з молодшими школярами.

Варто зазначити, сучасна школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Так, Концепцією Нової української школи передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, з метою залучення до професії найкращих. Насамперед, творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, буде надано академічну свободу. Учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку [12]. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [12].

Розкриємо сутність поняття «початкова школа».

У «Педагогічному словнику» за редакцією М. Д. Ярмаченка поняття «початкова школа» визначається як «перший ступінь середньої загальноосвітньої школи з чотирирічним строком навчання» [26, с. 516].

В «Українському педагогічному словнику», автором якого є С.У. Гончаренко, поняття «початкова школа» визначається як «загальноосвітній навчально-виховний заклад для дітей, що дає початкову освіту (елементарні знання з рідної мови, математики, а також про природу й суспільство); перший ступінь загальної середньої освіти» [8, с. 376].

Б. А. Максимчук стверджує, що «початкова школа – відповідальний етап у формуванні людської особистості, критичний період розвитку дитини. У цей час закладаються основи майбутнього фізичного і психічного здоров'я учнів» [19, с. 95-99].

С. М. Мартиненко наголошує, що «початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, має забезпечувати перспективне становлення дитячої особистості, її інтелектуальний, фізичний і соціальний розвиток в умовах масової класно-урочної системи» [20, с. 47].

Н. М. Мацкевич зазначає, що «в початковій школі, коли в учня формуються інтереси, потреби, звички, особливо значущим стає цілеспрямоване формування свідомої мотивації фізичного вдосконалення, створення умов для цілісного прояву, розвитку і самореалізації особистості» [21, с. 244].

Розкриємо сутність поняття «учень».

Аналіз словників, проведений автором, свідчить про те, що поняття «учень» визначається по-різному. Його тлумачать як «того, хто вчиться в школі чи професійному училищі» («Педагогічний словник» за редакцією М. Д. Ярмаченка) [26, с. 516]; як «об'єкта і суб'єкта навчання, компонента і фактора навчального та виховного процесу, який не тільки піддається педагогічному впливу, але й бере в цьому активну участь» («Соціолого-педагогічний словник» за редакцією В. В. Радули) [34, с. 304]; як «того, хто вчиться, набуваючи загальної освіти чи фахових знань» («Сучасний тлумачний словник української мови», укладачами якого є А. М. Яковлева, Т. М. Афонська) [35, с. 672].

В «Українському педагогічному словнику», редактором якого є С. У. Гончаренко, зазначається, що «вік дітей, які вступають до початкової школи, й строки навчання в різних країнах неоднакові. В Україні навчання в початковій школі починається з 6-7 років і триває звичайно 4 роки» [8, с. 376].

Відомо, що учні, які навчаються в початковій школі, належать до вікового періоду молодший шкільний вік.

В. П. Кутішенко вказує на те, що «молодший шкільний вік – це період інтенсивного формування навчальної діяльності» [14, с. 128].

О. Д. Дубогай характеризує молодший шкільний вік дитини, як «один із найважливіших періодів у процесі формування особистості» [9, с. 151]. Автор стверджує, що «у цьому віці інтенсивніше розвиваються різні задатки, формуються моральні якості, виробляються риси характеру; закладається і зміцнюється фундамент здоров'я та розвиток фізичних якостей, необхідних для ефективної участі у різних формах рухової активності» [9, с. 151].

Н. О. Фролова вказує, що «саме молодший шкільний вік – це вік, багатий на приховані можливості фізичного і психічного розвитку школяра, сенситивний період формування багатьох пізнавальних, моральних, естетичних і рухових здібностей, а також складний період у житті дитини, який вимагає додаткової уваги і психологічної підтримки з боку вчителів і вихователів» [37, с. 190].

Сучасний світ складний. Тож цілком зрозуміло, що дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [12].

До другої групи понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи, віднесено поняття: «організація», «організатор», «організаторські здібності» (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Друга група понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу у спортивно-масовій роботі з учнями

Розкриємо сутність цих понять.

Аналіз словників свідчить про те, що поняття «організація» визначається по-різному. Його тлумачать: «(ф. organisation, лат. organisatio) налагодження чогось» («Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. и словосполучень», авторами якого є Л. І. Шевченко, О. Н. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк) [23, с. 672]; «внутрішня впорядкованість, узгодженість взаємодії більш або менш диференційованих і автономних частин цілого, зумовлена його будовою; сукупність процесів або дій, які ведуть до освіти і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого» («Соціолого-педагогічний словник» під редакцією В. В. Радули) [34, с. 304].

У дослідженні будемо використовувати поняття «організація» у тлумаченні, яке подано у «Енциклопедії освіти» [10, с. 1040]. Автори визначають поняття «організація» як «внутрішню підпорядкованість, узгодженість, сукупність процесів або дій, що ведуть до вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого» [10, с. 1040].

Аналіз словників свідчить про те, що поняття «організатор» визначається по-різному. Його тлумачать: «(ф. organisateur) 1) людина, яка організовує щось, є ініціатором чогось; 2) той, хто має організаторські здібності (напр. блискучий організатор)» («Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. и словосполучень», авторами якого є Л. І. Шевченко, О. Н. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк) [23, с. 672].

У «Енциклопедії освіти» вказується, що «у своїй роботі організатор дотримується низки принципів, серед яких домінуючими є гуманізм (здійснення діяльності на засадах людяності, толерантності, взаємоповаги); компетентність кадрів (відповідна підготовка членів групи до

здійснюваних функцій), координація (об'єднання та спрямування усіх можливих ресурсів на вирішення проблеми); систематичність контролю, моніторингу та оцінки очолюваної діяльності» [10, с. 1040].

У дослідженні будемо використовувати поняття «організатор» у тлумаченні, яке подано у «Енциклопедії освіти» [10, с. 1040]. Поняття «організатор» визначається як «особа, що забезпечує об'єднання людей з метою досягнення певних цілей на засадах міжособистісних стосунків та здійснення управління їх діяльністю, процесом загалом» [10, с. 1040].

Аналіз словників свідчить про те, що поняття «організаторські здібності» визначається по різному. Його тлумачать як «здібності, які притаманні керівникові колективу, який здатний бачити систему взаємин у колективі, місце кожного члена в ньому, швидко і глибоко проникати в психологію інших людей, визначати найвідповідніше місце для кожної людини в спільній діяльності, виходячи з її індивідуальних можливостей» («Педагогічний словник», автором якого є В. П. Максименко) [18, с. 2 -39]; «здатність приймати своєчасне й оптимальне рішення, виявляти волю для його втілення в життя, емоційно-вольова впливовість, особистий приклад, що запалює і веде за собою групу»... («Психологічний словник» під редакцією В. І. Войтка) [30, с. 215]; поняття психології управління: здатності до організаторської діяльності («Стислий словник системи психологічних понять» під редакцією К. К. Платонова) [13, с. 174]; «сукупність психологічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння організаторською діяльністю, її ефективного виконання» («Український педагогічний словник», автором якого є С. У. Гончаренко) [8, с. 376].

У «Педагогічному словнику» за редакцією М. Д. Ярмоченка зазначається, що організаторські здібності «передбачають спрямованість особистості (світоглядну, політичну, моральну, ділову), рівень її готовності (ділова компетентність, уміння, навички, досвід), риси характеру (комунікабельність, ініціативність, організованість, самостійність, емоційна врівноваженість)» [26, с. 516].

У «Стислому словнику системи психологічних понять» під редакцією К. К. Платонова вказується, що у психологічну структуру організаторських здібностей входять елементи: комунікативні здібності, практичний розум, здатність заражати і активізувати інших, критичність, тактовність, ініціативність, вимогливість до себе і іншим, самовладання, наполегливість [13, с. 174].

У «Психологічному словнику» під редакцією В. І. Войтка акцентується увага на тому, що «важливими складовими організаторських здібностей є соціальна орієнтація – здатність бачити систему взаємовідносин у групі та місце, яке посідає кожний член групи в соціально-психологічній, діловій і міжособовій структурах; психологічний такт – вміння швидко і глибоко проникати в психіку інших людей і спілкуватися з ними, враховуючи їх психічні особливості і стани; організаторське чуття, що допомагає знайти найвідповідніше місце для кожної людини в спільній діяльності, керуючись знаннями її індивідуальних якостей» [30, с. 215]. «Організаторські здібності мають бути властиві керівникові колективу» [30, с. 215]. «Організаторські здібності не є чимось природженим, вони змінюються, формуються під впливом зовнішніх обставин і внутрішніх зусиль особи» [30, с. 215].

У дослідженні будемо використовувати поняття «організаторські здібності» у тлумаченні, яке подає В. П. Кутішенко, автор навчального посібника «Вікова та педагогічна психологія» [14, с. 128]. Автор визначає поняття «організаторські здібності» як «вміння організовувати діяльність учнів, учнівський клас, навчальний процес, свою власну діяльність» [14, с. 128].

До третьої групи понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи з учнями в умовах Нової української школи, віднесено поняття: «спорт», «фізкультурно-оздоровча діяльність», «спортивно-масова робота» (рис. 1.3).

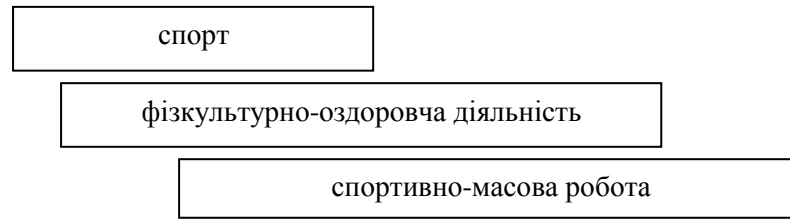

Рис. 1.3. Третя група понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів початкових класів до реалізації особистісно-орієнтованого підходу у спортивно-масовій роботі з учнями

Розглянемо сутність поняття «спорт». Аналіз словників свідчить про те, що поняття «спорт» визначається по-різному. Його тлумачать: «(англ. Sport, від disport – розважатися, з ст. фр. disporter – букв. відносити) – заняття фізичними вправами для перемоги у змаганнях, зміцнення здоров'я» («Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. и словосполучень», авторами якого є Л. І. Шевченко, О. Н. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк) [23, с. 672]; систему організації занять і змагань із різних комплексів фізичних вправ із метою вдосконалення фізичного розвитку, духовних і вольових якостей особи, досягнення високих результатів в змаганнях («Педагогічний енциклопедичний словник», головним редактором якого є Б. М. Бин-Бад) [27, с. 528]; «фізичні вправи, ігри з метою досягнення високих результатів або перемоги у знаннях» («Сучасний тлумачний словник української мови», укладачами якого є А. М. Яковлева, Т. М. Афонська) [35, с. 567]; «складову частину системи фізичного виховання дітей шкільного віку, спрямовану на їхній всебічний гармонійний розвиток і зміцнення здоров'я» («Український педагогічний словник», автором якого є С. У. Гончаренко) [8, с. 376].

В «Українському педагогічному словнику», автором якого є С. У. Гончаренко, зазначається, що «завдання спорту в школі органічно пов'язані з завданнями фізичного виховання учнів. Мета спорту в школі – поряд із зміцненням здоров'я та загальним фізичним розвитком дітей досягнення високих результатів і перемоги у спортивних змаганнях [8, с. 376]. Для занять спортом учні діляться на вікові групи, перед кожною з яких ставляться свої навчально-виховні завдання. Заняття спортом організуються в школах на основі широкої самодіяльності учнів» [8, с. 376].

Схожої думки притримується Б. А. Максимчук, який стверджує, що «спорт становить людську діяльність, котра склалась історично, базується на змаганнях, продукує переможців та спортивні досягнення» [19, с. 95-99].

Аналіз психолого-педагогічної літератури, який провела В. К. Валієва, свідчить, що поняття «спорт» визначають як соціальний інститут виховання, характер ігрової фізичної діяльності (Н. І. Пономарьов); ігрова діяльність, спрямована на розкриття рухових можливостей людини в умовах суперництва (В. М. Видрін); комплекс взаємозв'язаних із спортом явищ: власне змагальну діяльність, спеціальну підготовку до неї, а також міжособистісні стосунки і поведінкові норми, що складаються на основі цієї діяльності (Л. П. Матвеев); складову частину фізичної культури, що включає різноманітні фізичні вправи і ігри в умовах змагальної діяльності, у процесі якої прагнуть до досягнення вищого результату і задовольняють свої потреби в руховій діяльності (В. А. Коваленко) [3, с. 245].

Г. М. Шамардіна стверджує, що «історично, спорт – це діяльність, яка формувалася переважно в галузі фізичної культури саме як спеціальна сфера виявлення і уніфікованого порівняння людських можливостей (фізичних і духовних сил, уміння раціонально користуватися ними)» [38, с. 486]. Автор вказує, що «спорт як багатогранне суспільне явище є дієвим чинником фізичної культури, однією з основних форм підготовки людини до трудової та інших суспільно-необхідних видів діяльності, а разом з цим, і один з важливих засобів етичного і естетичного виховання, задоволення духовних запитів суспільства, зміцнення і розширення міжнародних зв'язків» [38, с. 486].

Т. Ю. Круцевич вважає, що «вивчаючи мотиви та інтереси населення до занять фізичною

культурою, необхідно, крім наукового трактування терміна, знати, як розуміють респонденти розуміють поняття «фізична культура», «спорт» [36, с. 391]. Автор вказує, що «за аналізом результатів опитування та літературних джерел зміст терміна «фізична культура» трактується більшістю населення, а також деякими дослідниками, як примітивні некваліфіковані заняття фізичними вправами, а «спорт», як дещо солідніше та самостійніше, котре виносить за межі фізичної культури» [36, с. 391]. Науковець звертає увагу на те, що «школярі під «фізична культура» розуміють заняття на уроках фізичної культури у школі, а під терміном «спорт» – більш-менш систематичні заняття фізичними вправами у поза навчальний час зі спортивною або оздоровчою спрямованістю як у межах організованих, так і самостійних форм занять» [36, с. 391].

Н. Є. Мойсеюк вважає, що «на відміну від фізичної культури, спорт завжди пов'язаний із досягненням максимальних результатів в окремих видах вправ» [22, с. 608].

Нам імпонує тлумачення поняття «фізкультурно-оздоровча діяльність», яке подає О. В. Ріхтер [32, с. 24]. Автор визначає «фізкультурно-оздоровчу діяльність» як багатофакторну систему реалізації природних здібностей і адаптаційних можливостей дитини на основі активізації цілеспрямованої м'язової діяльності [32, с. 15].

В. К. Валієва зазначає, що у науковій і навчально-методичній літературі питання фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи знайшли достатньо широке освітлення, але при цьому результати вивчення доступних нам джерел показали відсутність конкретних формулювань цих понять, що пояснює деяке різночитання авторами їх змісту і визначень їх складових [3, с. 245].

Розглянемо сутність поняття «спортивно-масова робота».

І. С. Павловський вказує, що «згідно з «Положенням про фізичне виховання учнів загальноосвітньої школи», система занять школярів фізкультурою і спортом включає такі пов'язані між собою форми: «...позакласна спортивно-масова робота (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання); позашкільна спортивно-масова робота та фізкультурно-оздоровчі заходи за місцем проживання учнів (заняття в дитячо-юнацьких спортивних школах, туристичних гуртках)» [25, с. 227-230].

В. К. Валієва притримується схожої думки і стверджує, що за регламентом спортивно-масова робота в школі проводиться у позаурочний час [3, с. 245]. Автор вказує, що до спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі авторами належать проведення: днів здоров'я і спорту, внутрішкільних спортивних змагань, фізкультурних свят, туристських походів [3, с. 245].

А. В. Гезенко звертає увагу на праці П. Ф. Лесгафта, який розглядав спортивно-масову роботу як один з видів організаційно-масової роботи і з метою дати організаторські знання (сума відомостей в галузі організаторської роботи; аналіз усіх функцій діяльності спортивних колективів; розуміння цілей, завдань організації; знання психологічних основ управління колективом, особливостей особистості школярів, правових і нормативних положень і так далі) і можливість отримати організаторські уміння (здатність ефективно застосовувати отримані організаторські знання на практиці), при факультеті додаткових педагогічних професій університету для студентів 1-3 курсів було відкрито відділення за фахом «Організатор спортивно-масової роботи у школі» [5, с. 106-108].

Б. А. Максимчук у результаті проведеного дослідження дійшов до висновку, що спортивно-масова робота це – «організація і проведення масових спортивних заходів для дітей з метою сприяння поліпшенню фізичної підготовленості виявленню сильних спортсменів, пропаганді здорового способу життя» [19, с. 95-99]. Автор вказує, що «в основу спортивно-масової роботи закладено масові фізкультурні заходи (простота правил і умов участі, доступність змісту кожному учасникові незалежно від його підготовленості) і свята фізичної культури (масові видовищні заходи показового і розважального характеру, які сприяють пропаганді фізичної культури)» [19, с. 95-99].

Е. С. Вільчковський, М. П. Козленко та С. Ф. Цвек вважають, що «форми організації фізичного виховання школярів, що являє собою певну систему, яка охоплює: позакласну

фізкультурно-масову роботу (заняття в гуртках фізичної культури і спортивних секціях, спортивні змагання); позашкільну спортивно-масову роботу (заняття в дитячо-юнацьких спортивних школах, палацах школярів, дитячих туристичних станціях, спортивних товариствах за місцем проживання учнів, самодіяльні заняття школярів фізичними вправами в сім'ї, на пришкольних майданчиках, стадіонах, у парках)» [4, с. 232].

Б. М. Шиян розглядає наступні види позашкільної спортивно-масової роботи «у літньому таборі відпочинку та за місцем проживання» [39, с. 248]. Автор стверджує, що спортивно-масова робота у літньому таборі відпочинку передбачає «проведення фізкультурних занять і спортивних заходів у загонах, турпоходів і естафет, різноманітних оглядів і конкурсів, фізкультурно-художніх свят, ігор, вікторин, спортивно-художніх вечорів; активізацію спортивних секцій і тренування збірних команд; участь у міжтаборних заходах» [39, с. 248].

Аналіз нормативних документів, який провели Т. С. Бондар, В. Г. Сенченко, Ю. О. Острикова, К. Е. Сенченко та Л. А. Хохлова засвідчив, що «процес фізичного виховання школярів включає уроки з фізичної культури та позаурочні форми занять, такі як: фізкультурно-оздоровчі заходи, що проводяться у режимі навчального дня (фізкультхвилинки, фізкультпаузи, рухливі перерви); позакласні заняття (спортивні секції у школі, фізкультурно-масові заходи після уроків); заняття в позашкільних установах (секції у спортивних школах, заняття в різних спортивних клубах)» [2, с. 138-140].

О. Логвиненко зазначає, що «позакласна діяльність відкриває широкі можливості для виховання фізичної культури учнів, але за умов її організації на наукових засадах та творчого підходу до їхньої реалізації» [16, с. 177-186]. Автор вказує, що через позакласну діяльність «відбувається становлення переконань, ціннісних орієнтацій учнів щодо власного здоров'я та його зміцнення засобами фізкультури і спорту, здорового способу життя, цікавого дозвілля, в якому значне місце займає фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність. Формується звичка до систематичної участі в масових і групових формах фізичного виховання» [16, с. 177-186].

У працях В. К. Валієвої зазначається, що спортивно-масова робота сприяє розвитку фізкультурного руху школярів, залученню їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом з метою підвищення рівня фізичного розвитку і фізичної підготовленості і зміцнення стану здоров'я [3, с. 245]. Науковець акцентує увагу на тому, що учителям загальноосвітніх шкіл для успішного вирішення завдань фізичного виховання учнів необхідно чітко розуміти дефініції «фізкультурно-оздоровча робота» і «спортивно-масова робота», активно впроваджувати у фізичне виховання школярів усе різноманіття заходів, перерахованих видів робіт з метою підтримки раціонального рухового режиму підростаючого покоління на належному рівні і залучення учнів до систематичних занять фізичними вправами впродовж усього часу їх навчання [3, с. 245].

Як бачимо, специфіка заходів передбачає якомога більшу кількість учасників. У такому разі необхідно звернути увагу на важливість особистісно-орієнтованого підходу, реалізацію якого передбачено концепцією Нової української школи. Відповідно майбутні учителі повинні оволодіти знаннями та навичками, які допоможуть виявити індивідуальні психологічні та фізичні особливості учнів. Це сприятиме, насамперед, дотриманню положень Нової української школи щодо впровадження здоров'язберезувальних технологій. Також орієнтація на потреби молодших школярів дозволить організовувати заходи з урахуванням ігрових уподобань, що створюватиме надійне підґрунтя для формування бажання та стійкої мотивації до участі у спортивно-масових заходах. Це, у свою чергу, висуває перед студентами вимоги щодо опанування методів, які підвищують зацікавленість до занять фізичними вправами і спортом. Пріоритетне місце у даному випадку займають рухливі ігри та змагання, проведення яких передбачає здійснення творчого підходу. Тому для майбутніх учителів є неодмінно важливим, розкриття своїх креативних здібностей при організації спортивно-масової роботи, оскільки Нова українська школа потребує фахівця, який прагне до постійного самовдосконалення та самовираження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Арефьев В. Г. Основы теории та методики физического воспитания: учебник. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 268 с.
2. Бондар Т. С., Сенченко В. Г., Острикова Ю. О., Сенченко К. Е., Хохлова Л. А. Відношення учнів до деяких аспектів організації фізкультурно-масової роботи у школі. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2009. № 5. С. 138-140.
3. Валиева В. К. Формирование готовности студентов педвузов к физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работе в общеобразовательной школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Чебоксары, 2006. 245 с.
4. Вільчковський Е. С., Козленко М. П., Цвек С. Ф. Система фізичного виховання молодших школярів для викладачів та студентів вищих навчальних закладів освіти I-II рівнів акредитації: навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 232 с.
5. Гезенко А. В. Некоторые аспекты спортивно-массовой работы в школе. *Состояние и перспективы развития физического образования на современном этапе*: материалы Международной научно-практической конференции. Белгород: БелГУ, 2007. С. 106-108.
6. Голиць В. В. Сучасні тенденції розвитку соціології спорту. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів: Вид-во ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2009. Вип. 64. С. 6-9.
7. Голуб Л. В. Управление развитием непрерывного профессионального образования. *Среднее профессиональное образование*. 2008. № 5. С. 2-4.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
9. Дубогай О. Д., Пангелов Б. П., Фролова Н. О., Горбенко М. І. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів: методичний посібник для вчителів початкової школи та фізичної культури, студентів та батьків. Київ: Оріяни, 2001. 151 с.
10. Енциклопедія освіти / гл. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком, 2008. 1040 с.
11. Коваленко О. Е. Особистісно орієнтовані технології в підготовці майбутнього педагога. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>. 2012.
12. Концепція Нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. 2016.
13. Краткий словарь психологических понятий: учебное пособие для учебных заведений профтехобразования / К. К. Платонов. Москва: Высшая школа, 1984. 174 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. курс лекцій: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
15. Лесик В. Формування основ педагогічної майстерності як передумова розвитку професійної майстерності вчителя початкової школи. *Школа першого ступеня: теорія і практика: збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький: 2007. Вип. 22-23. С. 134-144.
16. Логвиненко О. Інтегрований підхід до виховання фізичної культури учнів у позакласній діяльності загальноосвітньої школи. *Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді*: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. С. 177-186.
17. Ломако Л. І. Формування у студентів готовності до кредитно-модульної організації навчального процесу. *Теорія та практика фізичного виховання*. 2008. № 1. С. 159-165.
18. Максименко В. П. Педагогічний словник. Бібліотечка газети «Шкільний світ». Київ, 2001. № 6-7 (лютий). С. 2-39.
19. Максимчук Б. А. Підготовка до організації спортивно-масової роботи майбутніх вчителів початкових класів як педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія*. Харків: ХДАДМ, 2009. № 4. С. 95-99.

20. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2009. 47 с.
21. Мацкевич Н. М. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з фізичного виховання: дис. ...канд. наук. фіз. вих. та спорту: 24.00.02 «Фізичне виховання і спорт». Луцьк, 2001. 244 с.
22. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.
23. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. и словосполучень / Л. І. Шевченко, О. Н. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.
24. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи. URL: <https://www.pedrada.com.ua/news/3858-qqn-16-m8-02-08-2016-organizovumo-fzkulturno-sportivnu-robotu>. 2017.
25. Павловський І. С. Формування навичок ведення здорового способу життя засобами фізкультурно-оздоровчої роботи. *Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції «Фізичне виховання і здоров'я людини. Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти»*. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету. Кам'янець-Подільський: Асіома, 2008. Вип. 1. С. 227-230.
26. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмоченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
27. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бин-Бад и др. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
28. Професійна освіта: словник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.
29. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
30. Психологічний словник / під ред. В. І. Войтка. Київ: «Вища школа», 1982. 215 с.
31. Психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2006. 928 с.
32. Рихтер О. В. Формирование культуры здорового образа жизни воспитанников учреждений дополнительного образования в процессе физкультурно-оздоровительной деятельности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Ставрополь, 2004. 24 с.
33. Смакота Л. Компетентнісно орієнтований підхід у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ: збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький, 2009. Вип. 18. С. 195-199.
34. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радуга. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.
35. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. 672 с.
36. Теорія і методика фізичного виховання: у 2-х томах / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Видавництво НУФВСУ Олімпійська література, 2008. 391 с.

ПСИХОЛОГІЯ / ПСИХОЛОГИЯ

УДК 159.922:613

*Анастасія Гузей, Володимир Романюк
(Рівне, Україна)*

ВПЛИВ ПЕРЕЖИТОГО В ДИТИНСТВІ НАСИЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ

У статті за результатами теоретичних досліджень визначено форми і види насильства над дітьми та його наслідки, розглянуто проблему впливу пережитого у дитинстві насильства на формування розладів особистості.

***Ключові слова:** насильство, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, розлади особистості.*

The article identifies the forms and types and consequences of violence against children, considers the problem of the impact of childhood violence on the formation of personal disorders.

***Keywords:** violence, physical violence, sexual violence, psychological violence, personal disorders.*

Постановка проблеми. Насильство у сім'ях в Україні за останні роки суттєво зростає, що в цілому загрожує не тільки окремій людині та особистості, але й ментальній та громадській безпеці суспільства загалом. За даними офіційної статистики, у кожній четвертій українській родині відбувається насильство, а процес криміналізації родини з кожним роком стрімко зростає. Так, 30-40 % усіх тяжких кримінальних злочинів відбуваються саме в родині. При цьому 38 % від загального числа вбитих на ґрунті сімейно-побутових конфліктів складають діти, інваліди, жінки, що нездатні себе фізично захистити.

У цілому, головні жертви насильства в родині – діти. За даними МВС України, батьки щорічно фізично б'ють майже два мільйони дітей у віці до 14 років. Рятуючись від насильства, більш ніж 50 тисяч дітей біжать з дому, а 25 тисяч з них – знаходяться в розшуку.

Зрозуміло, що насильство в родині – явище не виключно українське, а наддержавне та загальнолюдське. У різних формах і проявах воно існує в усіх без винятку країнах, незалежно від їхнього суспільного і державного ладу, релігії тощо.

Результати теоретичних досліджень. Жорстоке ставлення до дітей та підлітків, нехтування їх інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідками завжди є серйозна шкода для фізичного і психічного здоров'я, розвитку та соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю тощо.

Вітчизняні дослідники розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми та підлітками, а також нехтування їх інтересами:

- фізичне насильство;
- сексуальне насильство (розбещення);
- психологічне (емоційне та інформаційне) насильство;
- нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість) [2].

Розглянемо основні форми насильства більш детально.

Фізичне насильство – нанесення дитині фізичних травм, що завдають шкоди здоров'ю дитини, порушують її морфо-функціональний розвиток та можуть позбавити життя. Проте необхідно усвідомлювати, що фізичне насильство – це фізичний напад, який практично завжди супроводжується словесними образами, психічною травмою та емоційним і інформаційним стресом.

Сексуальне насильство чи розбещення – використання дитини дорослою людиною чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або отримання певної вигоди.

Психологічне (емоційне та інформаційне) насильство – постійна чи періодична словесна образа дитини, погрози, приниження її людської гідності, звинувачення, демонстрація нелюбові, ворожості до дитини тощо.

Зневага потребами та інтересами дитини – це відсутність належного забезпечення основних біологічних і соціальних потреб дитини, у т.ч. потреб в їжі, одязі, житлі, вихованні і навчанні, медичній допомозі з боку батьків.

Зазвичай дитина-жертва страждає одночасно від декількох видів насильства. Складовою частиною практично всіх видів насильства є фізичне (побиття) та емоційно-інформаційне на вербальному та невербальному рівні (погрози вбити або покалічити тощо).

Насильство над дітьми можна класифікувати також за наступними ознаками:

- у залежності від стратегії кривдника: явне та приховане (непряме);
- за часом: те, що відбувається зараз, і те, що трапилося в минулому;
- за тривалістю: одноразове або багаторазове, що триває місяцями і роками;
- за місцем та соціальними і природними умовами: вдома – зі сторони родичів; у школі – від педагогів або дітей; на вулиці – зі сторони дітей або незнайомих дорослих [6].

У цілому із 100 випадків фізичного насильства над дітьми приблизно 1-2 закінчуються смертю жертви насильства. Наслідками фізичного насильства є синці, травми, переломи, ушкодження внутрішніх органів тощо. Потрібен час, щоб вилікувати ці фізичні пошкодження, але ще більше часу і зусиль потрібно для того, щоб оздоровити емоційні та когнітивні складові психіки дитини, що постраждала від насильства.

Незалежно від того, яку форму насильства випробувала на собі дитина, у цілому це негативно впливає на її психіку і поведінку та особистісний розвиток. Поведінкові та психічні розлади, що виникають внаслідок перенесеного насильства, проникають у різні сфери діяльності дітей та підлітків, у т.ч.:

- емоційну сферу (страхи, емоційна нестабільність, гнів, почуття сорому, провини, незахищеності, посттравматичний стресовий розлад, депресії тощо);
- когнітивну сферу (затримка мовного та психічного розвитку, труднощі з концентрацією уваги, зниження успішності, відсутність інтересу до навчання тощо);
- особистісний розвиток (занижена самооцінка, стигматизація тощо);
- поведінкову активність (суперечливість поведінки, відстороненість, гіперактивність, адиктивність і девіантність тощо);
- сферу міжособистісних відносин (агресивність, комунікативна некомпетентність, конфліктність тощо) [3; 5].

Практично усі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, пережили психічну травму та емоційний і інформаційний стрес, в результаті чого вони розвиваються за певними негативними особистісними, психологічними і поведінковими особливостями та схильні до відповідних розладів психіки і поведінки, у т.ч. афективних, психогенних (невротичних) і психосоматичних розладів.

Діти, що зазнали різного роду насильства, значною мірою самі стають агресивними, що найчастіше проявляється на більш слабких фізично: молодших за віком дітей, а також на тваринах. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини. Деякі з них, навпаки, надмірно пасивні та не можуть себе фізично і психологічно захистити.

У різних випадках порушується соціальні контакти та спілкування з однолітками. У педагогічно занедбаних та психологічно (емоційно та інформаційно) депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе увагу іноді виявляється у вигляді зухвалої та ексцентричної поведінки тощо.

Діти, що пережили сексуальне насильство, здобувають невластиві віку пізнання про сексуальні стосунки, що проявляється в їхній поведінці, в іграх з іншими дітьми чи з іграшками. Навіть маленькі діти, які не досягли шкільного віку, які постраждали від

сексуального насильства, згодом самі можуть стати ініціаторами розпусних дій та втягувати в них інших учасників.

Найбільш універсальною, системною та складною реакцією на будь-яке насильство, є низька індивідуальна самооцінка, що сприяє збереженню і закріпленню психологічних і поведінкових розладів, функціонально пов'язаних із насильством. Як правило, особистість з низькою самооцінкою переживає почуття провини і сорому. Для неї характерна постійна переконаність у власній фізичній і психологічній неповноцінності. Унаслідок цього дитині важко домогтися поваги оточуючих та успіху; при цьому спілкування її з однолітками ускладнені.

Серед дітей, що пережили психічну травму та емоційний і інформаційний стрес часто спостерігаються афективні розлади, у т.ч. симптоми депресії навіть у дорослому віці. Це виявляється в пароксизмах емоційної сфери – симптомах занепокоєння, безпричинної туги, почуття самотності, порушеннях сну. У старшому віці у підлітків може спостерігатися схильність до адиктивної та девіантної поведінки, у т.ч. аутоагресії.

У більшості дітей, що зазнали насильства, наявні ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку. Незалежно від складових фізичного і психологічного насильства, у дітей можуть проявлятися симптоми афективних, психогенних (невротичних) та психосоматичних розладів [5].

У цілому можна виділити наступні наслідки жорстокого поводження з дітьми на фізичному та психологічному рівнях, що виявляються одночасно:

- шкода / втрати для потенційної жертви;
- шкода / втрати для суспільства і держави.

Діти, що пережили будь-який вид насильства, відчувають труднощі соціалізації – у них порушені функціональні зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками, вони не мають достатнього рівня знань та ерудиції, щоб завоювати авторитет у школі тощо. Вирішення своїх проблем діти як жертви насильства часто знаходять в асоціальному та кримінальному середовищі, і це значною мірою пов'язано у них із формуванням негативних звичок та відповідних адикцій і девіацій, у т.ч. зловживання алкоголем і наркотиками та схильністю до протиправних дій.

При цьому дівчата нерідко починають займатися проституцією, а у хлопців можуть бути зміни в статевій орієнтації. Такі дівчата й хлопці згодом відчувають труднощі у разі створення власної родини, і вони загалом не можуть дати своїм дітям правильного навчання і виховання.

У цілому, будь-яке фізичне і психологічне насильства формує у дітей і підлітків такі особистісні і поведінкові особливості, які роблять їх малопривабливими та навіть небезпечними для суспільства, що потребує особливої уваги фахівців психології, педагогіки, соціальної роботи [5; 7].

Окрім того, важливо відмітити наступне: будь-яке насильство щодо дитини є значним чинником ризику негативних наслідків її фізичного і психологічного розвитку, проте не завжди насильство має прямолінійну та стовідсоткову вірогідність. Достатньо великий відсоток дітей, що пережили насильство, надалі відносно добре адаптуються в житті та не проявляють серйозних відхилень щодо психіки і поведінки. Такий сприятливий результат може мати місце через дію відповідних вікових компенсаторних чинників і функціональних механізмів, одним з яких є своєчасне надання кваліфікованої психологічної та соціальної допомоги.

Таким чином, не викликає сумніву, що проблема насильства в родині вимагає нових програм міждисциплінарних досліджень, а також оригінальних методологічних підходів та пильної уваги фахівців щодо специфіки психотерапевтичної роботи з особистостями, що пережили подібний негативний досвід.

Держава і влада зобов'язані піклуватися про розвиток та належне функціонування соціально-психологічних служб, а також про підготовку кваліфікованих психологів та

соціальних педагогів, адже саме їхня діяльність повинна приносити сучасні та ефективні результати щодо вирішення проблеми сімейного насилля серед українських сімей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдаренко Н.В., Ярославцева Н.Д. Психологические последствия жестокого обращения с детьми. Москва : Психология и Педагогика, 2004. 64 с.
2. Журавлева Т.М., Сафонова Т.Я., Цымбал Е.И. Помощь детям – жертвам насилия. Москва : Генезис, 2006. 112 с.
3. Макарчук А.В. Психологические последствия насилия в детей 10-13 лет. URL: www.lib.ua-ru.net.
4. Платонова Н.М., Платонов Ю.П. Насилие в семье: особенности психологической реабилитации. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 154 с.
5. Попередження насильства в сім'ї / Соціальний педагог в освіті. URL: <https://sites.google.com/site/socialnijpedagogvosviti/profilakticna-dialnist/1-1>.
6. Світ без насильства / Методичний посібник для фахівців з питань попередження насильства в сім'ї / І.Є. Куратченко, Н.В. Заїка, А.М. Гришина, В.М. Дуднік. Запоріжжя, 2010. 42 с.
7. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навч. посіб. Т. 1. Київ, 2018. 208 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ / ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

УДК 681.5

Мадина Айтбекова
(Алматы, Казахстан)

ИССЛЕДОВАНИЕ И РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДЛЯ РАСЧЕТОВ РЕЙТИНГОВ УСПЕВАЕМОСТИ СТУДЕНТОВ

Развитие высококачественных информационных технологий создали необходимость автоматизации всей области человеческой деятельности, в особенности, в сфере образования. В настоящее время, во многих высших учебных заведениях имеется своя система оценивания знаний, но тем не менее система расчета рейтингов успеваемости еще не была исследована в данной области, хотя потребность в этом существует. В данной статье приводится анализ контроля успеваемости студентов Международного университета информационных технологий (МУИТ). В результате анализа были сформулированы требования к разрабатываемой системе, а также функциональные возможности и преимущества будущей системы. Описаны пути улучшения качества знаний и оптимизации работы деятельности.

Ключевые слова: рейтинг, успеваемость, информационная система.

Жоғары сапалы ақпараттық технологиялардың дамуы адам іс-әрекетінің барлық салаларын, әсіресе білім беру саласын автоматтандыру қажеттілігін тудырды. Қазіргі уақытта көптеген жоғары оқу орындарында білімді бағалаудың өзіндік жүйесі бар, бірақ соған қарамастан, үлгерімділік рейтингтерін есептеу жүйесі бұл салада әлі зерттелмеген, алайда қажеттілігі бар. Бұл мақалада Халықаралық ақпараттық технологиялар университетінің (ХАТУ) студенттерінің үлгерімін бақылауды талдау жасау жүзеге асырылады. Талдау нәтижесінде құралатын ақпараттық жүйеге қойылатын талаптар, сонымен қатар болашақ жүйенің функционалдық мүмкіндіктері мен артықшылықтары қалыптасты. Білім сапасын жақсарту және осы саладағы жұмысты оңтайландыру жолдары сипатталған.

Түйін сөздер: рейтинг, үлгерім, ақпараттық жүйе.

The development of high-quality information technologies has created the need for automation of the entire field of human activity, especially in the field of education. Currently, many higher education institutions have their own system for assessing knowledge, but nevertheless, the system for calculating performance ratings has not been investigated yet in this area, although there is a need for this. This article provides an analysis of student performance monitoring at the International University of Information Technology (IITU). As a result of the analysis, the requirements for the developed system were formed, as well as the functionality and advantages of the future system. Ways of improving the quality of knowledge and optimizing the work of activities are described.

Key words: rating, performance, information system.

Введение. Рейтинг успеваемости студентов значительно отличается от обычной системы оценивания студентов. В данном рейтинге предусматриваются не только оценки успешной учебной работы, но и результативность научной, социальной и творческой деятельности. Рейтинг успеваемости рассчитывается за семестр и накапливается по мере учебной деятельности. В конце семестра кураторы и преподаватели могут использовать результат данного рейтинга для награждений студентов, в виде обучения за границей, предоставлении льгот, рекомендации для продолжения обучения в магистратуре и аспирантуре. Рейтинговая система позволяет наглядно увидеть учебные достижения по

каждому предмету, оценить свои достижения в учебе, сравнить их с успехами одноклассников и принять меры к исправлению ситуации. Это существенно повышает мотивацию к учебе. С этой целью хотелось бы разработать собственную информационную систему, которая будет соответствовать стандартам и требованиям нашего университета, а именно МУИТ.

Цель и основные задачи исследования

Проанализировать существующие решения в области внедрения новой платформы для контроля успеваемости студентов, а также разработать свою информационную систему для расчетов рейтингов успеваемости студентов.

Для достижения указанной цели в работе поставлены следующие задачи

1. Сбор данных и информации о существующих аналогичных информационных системах
2. Введение в информационные системы организации образовательной деятельности и понимание основ
3. Формулирование активной клиентской базы
4. Исследование и выбор необходимых технологий для реализации информационной системы
5. Разработка UML схем
6. Создание дизайнерской части платформы
7. Создание информационной системы

Функциональные возможности

- Подсчет и отображение текущего и максимального рейтинга студентов
Возможность контролировать свой рейтинг, сравнивать со средним рейтингом группы, что позволяет производить мониторинг своей деятельности
- Предоставление подробной информации об успеваемости по дисциплинам кафедры
- Ввод и редактирование сведений об учащихся, контрольной информации, списков успеваемости
- Редактирование и удаление информации
- Формирование и распечатка отчетов успеваемости студентов

Преимущества

- ✓ Поддерживается неограниченным количеством пользователей, одновременно работающих с информационной системой
- ✓ Удобный для пользователя интерфейс
- ✓ Качественный и точный расчет данных
- ✓ Быстрый и простой доступ.

Требования к системе:

1. Система расчета рейтинга должна оказывать помощь при анализе успеваемости студентов
2. Система расчета рейтинга должна помогать контролировать качество образования
3. Система расчета рейтинга не должна противоречить уже принятой системе оценивания знаний
4. Система расчета рейтинга должна учитывать семестровые показатели успеваемости
5. Система расчета рейтинга должна быть нацелена на обеспечение помощи в прогнозе успеваемости
6. Система расчета рейтинга должна помочь в развитии мотивации самоутверждения студентов, за счет стремления к лучшим результатам в группе, на курсе, на факультете, в университете
7. Методика расчета рейтинга должна быть понятна как студенту, так и преподавателю (сотруднику вуза)

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

Учебные достижения обучающихся по всем видам учебных поручений и заданий оценивается по балльно–рейтинговой буквенной системе оценки знаний в соответствии с государственным общеобязательным стандартом образования по контролю и оценке знаний.

Табл. 1. Таблица системы оценки

Оценка по буквенной системе	Цифровой эквивалент баллов	Процентное содержание	Оценка по традиционной системе
A	4.0	95-100	Отлично
A-	3.67	90-94	Отлично
B+	3.3	85-89	Хорошо
B	3.0	80-84	Хорошо
B-	2.67	75-79	Хорошо
C+	2.33	70-74	Хорошо
C	2.0	65-69	Удовлетворительно
C-	1.67	60-64	Удовлетворительно
D+	1.33	55-59	Удовлетворительно
D	1.0	50-54	Удовлетворительно
FX	0.5	25-49	Неудовлетворительно
F	0	0-24	Неудовлетворительно

На данный момент, для выставления оценок студентам, в университете МУИТ имеется своя система оценивания «DL» (рис. 1).

Grade item	Calculated weight	Grade	Range	Percentage
Analysis, modeling and design of IS (Дуйсебекова К.С.) М 2019-2020/1				
Ведомость				
PK1 (Ведомость)	-	A- (94.03)	0-100	94.03 %
PK2 (Ведомость)	-	B+ (88.50 %)	0-100	88.50 %
PKсрд (Ведомость)	-	A- (91.26 %)	0-100	91.26 %
Финальный Экзамен (Ведомость)	-	A- (92.00 %)	0-100	92.00 %
Итог Ведомости Simple weighted mean of grades. Include empty	-	92.00 (A-)	0-100	92.00 %

Рис. 1. Система «DL» для оценивания студентов

В основу этой системы входит введение дополнительного вида аттестации в «Учебный план», для подсчета используется «простая формула МУИТ» (рисунок 3). В эту систему могут быть включены промежуточные аттестации, а также посещаемость студентом лекций, семинаров, лабораторных и практических занятий.

В течение каждого семестра студент должен пройти 2 текущих рейтинг-контроля по итогам, которых он допускается, либо не допускается к сессии.

Рис. 2. Формула расчета оценки по дисциплине за семестр

Как показано на рисунке 3 оценка РК 1, 2 суммируется из посещения всех занятий согласно расписанию, активности на занятиях и своевременного выполнения заданий. Минимальный балл каждого рейтинг - допуска РК составляет 50 баллов. Рейтинг допуск

(РД) к сессии составляет среднее от РК 1, РК 2 и СТ и рассчитывается с.о.: $РД = (РК - 1 + РК - 2 + СТ) / 3$ и рассчитывается по формуле: $И = РД * 0.6 + \text{экзамен.оценка} * 0,4$. Экзаменационная оценка выставляется по результатам экзамена.

На рисунке 3 изображен сценарий использования. На нем показаны все функционалы, которыми обладает разработанная система. Система имеет такие функции такие как: логин, возможность увидеть рейтинг успеваемости студентов, получить отчет по успеваемости, управлять данными, проверить работоспособность системы и выход.

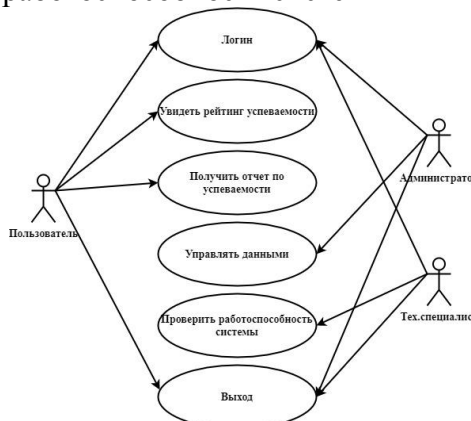

Рис. 3. Диаграмма сценарий использования

Модель системы, изображенная на рисунке 4, имеет клиент - серверную архитектуру. В данной архитектуре изображены выполняемые функции и взаимосвязь компонентов информационной системы.

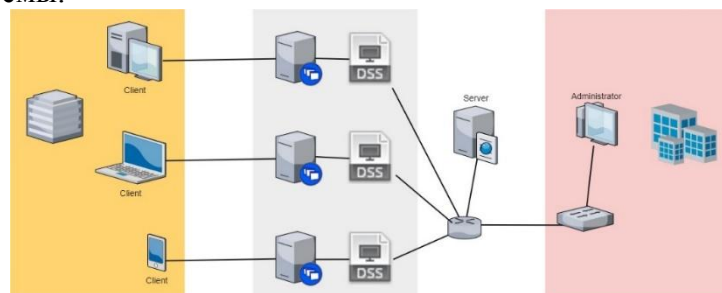

Рис. 4. Архитектура системы

В результате анализа бизнес-процесса «Расчет рейтинга» была построена диаграмма потоков данных, на которой можно увидеть, входы-выходы, поток данных и внешних сущностей процесса «Учет успеваемости», которая представлена на рисунке 5.

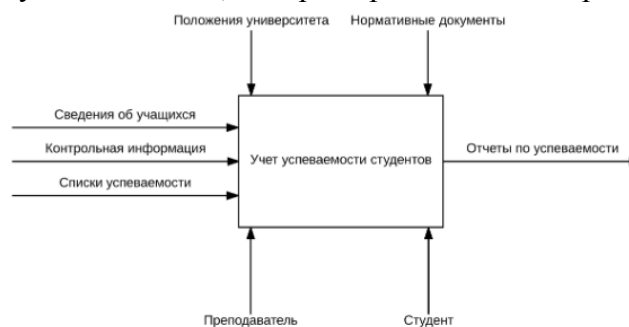

Рис. 5. Диаграмма потока данных «Учет успеваемости»

Также на рисунке 6 показана диаграмма потоков данных работы самой системы, где можно увидеть какие участки подлежат автоматизации.

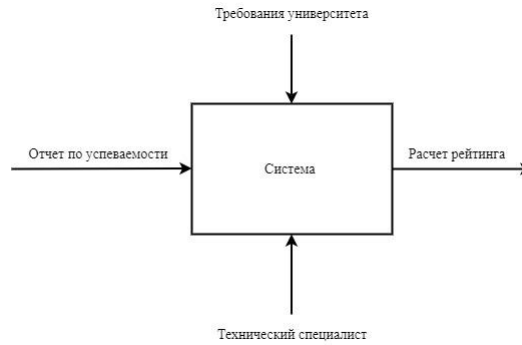

Рис. 6. Диаграмма потока данных системы

В ходе исследования была смоделирована модель бизнес-процессов в соответствии с нотацией BPMN с помощью приложения draw.io. BPMN (Business Process Management Notation) – это система условных обозначений для построения схемы протекания бизнес-процессов (моделирования бизнес-процессов). Результатом нашего процесса должно быть обеспечение пользователя необходимыми ему информациями касательно рейтинга успеваемости студентов.

Бизнес-процесс в нашем случае выполняется следующим образом (рис.6):

1. Пользователю нужно посмотреть рейтинг успеваемости и для этого входит в систему
2. Пользователь выбирает критерий, по которым будет осуществляться поиск
3. Система начинает обрабатывать и высчитывать данные
4. Данные берутся с базы, которая заполняется преподавателями
5. В то время как тех. специалисты проверяют и тестируют работоспособность системы.

Также, на основе проведенного анализа была составлена оптимизированная модель ТОВЕ (рис. 7).

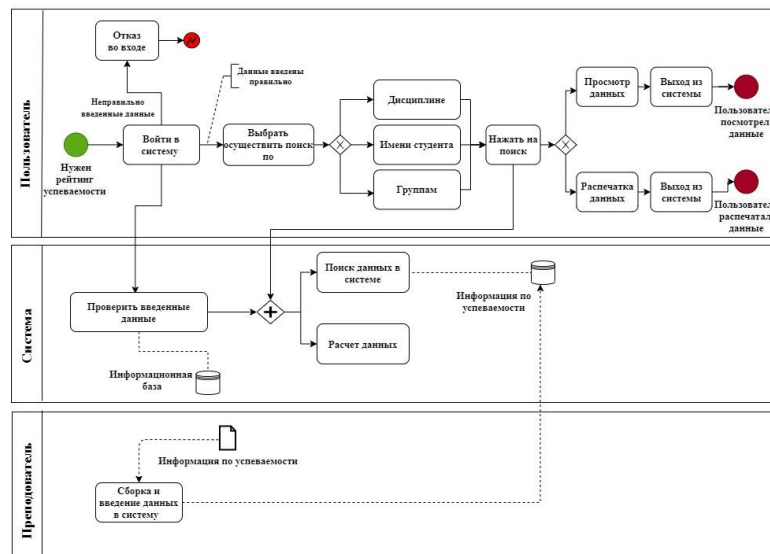

Рис. 7. Модель бизнес-процессов ТОВЕ

Процесс осуществления поиска был разделен на 3 категории, чтобы пользователям легче было выбирать, а системе быстро осуществлять запрос.

Технический специалист был убран из модели, так как не играл особой роли в системе. Вместо этого была введена «Система», так как имела больше преимуществ в выполнении конкретных задач.

Поиск и расчет данных были добавлены как процессы, исполняющие задания одновременно, с целью оптимизации поиска запроса.

Работы преподавателя были минимизированы, с целью уменьшения времени сборки данных касательно учащихся.

Выводы. В данной работе был проведен анализ контроля успеваемости студентов Международного университета информационных технологий (МУИТ). В результате анализа сформулированы необходимые требования к разрабатываемой информационной системе.

Рейтинг строится на актуальных данных по успеваемости, что дает неоспоримое преимущество. В случае ошибок ввода оператором системы студент или преподаватель уведомляет ответственных лиц, которые актуализируют данные в системе. Выбранное архитектурное решение позволяет использовать для работы с системой как стационарные ЭВМ, так и мобильные устройства, имеющие доступ к локально-вычислительной сети университета. Разработанная информационная система будет полезна для студентов и поможет значительно уменьшить нагрузку на преподавателей, сотрудников деканата и других работников нашего университета. Система имеет преимущества перед другими существующими аналогами, так как уникальна и разработана специально для университета МУИТ.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Абадаева Г. Н., Самохина В. М. Разработка программы Индивидуальный рейтинг студента. *Молодой ученый*. 2016. № 25 (129). С. 1-4. URL: <https://moluch.ru/archive/129/35796/> (дата обращения: 08.05.2020).

*Научный руководитель: кандидат технических наук,
ассоциированный профессор Пащенко Г. Н.*

УДК 378.147.091.33

*Марина Шевченко
(Ізмаїл, Україна)*

НОВІ ТРЕНДИ EDTECH В ШКОЛІ МАЙБУТНЬОГО

Edtech – практика впровадження технологій і нестандартних рішень в освіту для кращого засвоєння знань.

Школярі грають в ігри, щоб на емоційному рівні закріплювати отримані знання з підручників. Штучний інтелект видає завдання і перевіряє їх, звільняючи час для особистого підходу вчителя до кожного учня.

Технологічні рішення роблять навчання легше і цікавіше. Тепер не обов'язково вчитися виключно по конспекту. Для проходження тестів використовують веб-ресурси, заняття з фізики відбуваються, наприклад, в "Віртуальній лабораторії".

На одному з навчальних порталів провели опитування про роль технологій в шкільній освіті, де більшість відвідувачів впадають альтернативні методи вивчення нового матеріалу:

- 30% відповіли, що їм краще почати з практичного завдання;
- 18,1% – подивитися відеоурок;
- 10,2% – зробити груповий проект [1].

На наших очах формується концепція шкільної освіти 4.0 за аналогією з індустрією 4.0, яка вже народжується в результаті впровадження технологічних рішень в різні сфери. Ключовими факторами такого симбіозу стають поширення бездротового зв'язку, підвищення доступності штучного інтелекту, інтернету речей та інших технологій. Все це робить різні сфери промисловості розумними. А освіту нового покоління покликано готувати школярів до викликів сучасного світу, для якого характерна і динамічність, і здатність швидко навчатися. Зараз в професійній сфері вже не потрібно тільки висока кваліфікація, потрібно бути проактивним і володіти всілякими «м'якими навичками» (від англ. Soft skills – «Хайтек»).

У рішенні цього нелегкого завдання на допомогу вчителям також приходять технології. На перший погляд здається, що вони тільки збільшують дистанцію між учнем і вчителем, зменшуючи роль останнього. Але на ділі все відбувається інакше: сервіси, платформи та програми допомагають мінімізувати рутину в роботі педагога і звільнити час для більш

важливих завдань: приділити кожній дитині більше уваги, допомогти з вибором професії і предметів для здачі державних іспитів, а також сформувати гнучке мислення.

Люди з гнучким мисленням вірять, що їх успіх залежить не від початкових здібностей і рівня інтелекту, а від зусиль, вкладених в саморозвиток. Такий підхід формує любов до постійного навчання і стійкість до труднощів і невдач. В ході експериментів було доведено, що люди з гнучким мисленням тримають установку на зростання і готові почати робити щось нове і складне – завдяки цьому в мозку з'являються нові нейронні зв'язки, а існуючі посилюються [2].

Судячи з цього, всупереч поширеній думці, разом з впровадженням технологій важливість професії вчителя тільки зростає.

Головне завдання освіти майбутнього - привести технологічний прогрес і людський капітал до єдиного знаменника, щоб школи могли дати гідну відповідь високим вимогам майбутнього. Новий етап вже настав і проявляє себе по-різному: девайси інтегруються в класні кімнати, учитель і штучний інтелект працюють в комбінованому впливі, навчальний план адаптується під темп і стиль навчання кожної дитини, а сам процес стає безперервним.

P2P-платформи (від англ. Peer-to-peer, «від учасника до учасника») Засновані на економіці шеринга, тобто спільного споживання, і існують у багатьох сферах. До них відносяться сервіси, які не потребують представлення: на одному можна знайти квартиру для відпустки, на іншому – замовити таксі від метро, на третьому – попросити кого-небудь погуляти з собакою.

Освітні P2P-платформи за секунди об'єднують учнів (і дорослих, в залежності від спеціалізації сервісу) з різними здібностями для пошуку відповіді на загальне питання і обміну знаннями. У сфері шкільної освіти це ресурси, де дитина отримує докладний і зрозуміле пояснення від інших користувачів. Особлива увага приділяється перевірці відповідей – наприклад, спеціально відбираються модератори, якими можуть стати і самі школярі, грамотно відповідаючи на питання інших. У забезпеченні бази знань модераторам допомагають комп'ютерні алгоритми, що фільтрують мову і виявляють спам.

Нове десятиліття навряд чи принесе істотні зміни в сфері інтеграції пірінгових платформ в шкільну освіту, оскільки кордону традиційної системи досить жорсткі. Однак подібні сервіси стануть «відображенням» позашкільної активності дитини: як він відповідав на питання інших, скільком одноліткам допоміг і яким було якість відповідей [3].

Школярі люблять онлайн-ігри, тому неправильно обходити їх інтереси стороною. На відміну від Гейміфікація, коли до стандартизованого навчання додають ігрові елементи, в освітніх іграх модель досліджуваного питання інтегрована в механіку. Це ефективний неакадемічний інструмент для допомоги в освоєнні теорії, який пов'язує знання з емоціями і дозволяє запам'ятати матеріал на довгий час.

Наприклад, стратегія Civilization пропонує масу можливостей для вивчення історії, так як персонажі і міста в грі засновані на історичних прототипах. Граючи за Монгольську імперію на чолі з Чингісханом, користувач отримує доступ до здатності «Уртуу», яка дозволяє прокачувати дипломатичні навички і міць держави. У реальному світі уртуу – це монгольська пошта, одна з найстаріших в світі. В ті часи поштові станції використовувалися розвідкою, щоб швидко доставляти керівництву інформацію і, отже, нарощувати військовий потенціал [4].

Знання, отримані в підручниках, можна закріплювати в ігровому контексті. У майбутньому можлива інтеграція ігор в навчальний план. З їх допомогою можна наочно проілюструвати теоретичні положення, а також допомогти дітям на практиці розібратися в причинно-наслідкових зв'язках. У випадку з історією і Civilization гравець управляє правителем і продумує стратегію захисту держави, раціонального освоєння ресурсів і вибудовування відносин з сусідами.

Інновації в освіті допомагають дітям вчитися, а вчителям – вчити. Більшість користувачів цих платформ вважають, що вчителі добре розбираються в технологіях і гаджетах (22,7% дали позитивну відповідь на це питання, 38% вибрали опцію «Скоріше так,

ніж ні»). 32,9% вчителів використовують онлайн-курси або вебінари в навчальному процесі, а 45,4% учнів користуються електронним щоденником. Освітній процес стає простіше за рахунок того, що технології доповнюють існуючу систему [5].

Підвищення комп'ютерної грамотності та проникнення інтернету дозволить ще більше збільшити ці показники. Темпи розвитку EdTech-проектів переконують, що майбутнє доступною реальністю можуть стати інтерактивні лекції, на яких викладач зможе в реальному часі демонструвати рухомі об'ємні об'єкти, моментально отримувати результати тестів і загальну статистику по класу, а також адаптувати навчальний план за допомогою рекомендацій штучного інтелекту.

Всього лише кілька років тому будь-який пристрій сприймалося тільки як розвага, але технології довели свою спроможність і як ефективний інструмент навчання. Завдяки їм став важливий результат, а не процес, який трансформується на наших очах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні тренди EdTech. 2018. URL: <https://habr.com/ru/company/puzzleenglish/blog/346018/>.
2. Альтернативна освіта: тренди розвитку EdTech. 2019. URL: <https://www.forbes.ru/partnerskie-materialy/373917-alternativnoe-obrazovanie-trendy-razvitiya-edtech>.
3. Навчання з використанням цифрових технологій: EdTech у 2020 році та у майбутньому. 2020. URL: <https://itsider.com.ua/edtech-u-2020-rotsi-ta-u-majbutnomu/>.
4. Нова ера освітніх стартапів. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/05/4/660107/>.
5. Освіта 4.0: як нові тренди EdTech створюють школу майбутнього. 2020. URL: <https://hightech.fm/2020/04/08/education-4-0/>.

Науковий керівник: Щоголева Т. М.

**ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ /
ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ**

УДК 621.039.74

*Олександр Зіненко
(Маріуполь, Україна)*

**ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВІДПРАЦЬОВАНОГО ЯДЕРНОГО ПАЛИВА:
ПЕРСПЕКТИВИ БУДІВНИЦТВА ЦСВЯП В УКРАЇНІ**

У статті розглянуті проблеми утилізації ядерного палива на території України та проаналізовані перспективи будівництва централізованих сховищ відпрацьованого ядерного палива(ЦСВЯП).

Ключові слова: *ядерна енергетика, ядерний реактор, централізовані сховища відпрацьованого ядерного палива, утилізація ядерного палива, ядерні відходи, радіоактивність.*

The article deals with the problems of nuclear fuel utilization in the territory of Ukraine and the prospects of construction of centralized spent fuel storage facilities (CSFNP). The article deals with the problems of nuclear fuel utilization in the territory of Ukraine and the prospects of construction of centralized spent fuel storage facilities (CSFNP).

Keywords: *nuclear energy, nuclear reactor, centralized spent fuel storage, nuclear fuel utilization, nuclear waste, radioactivity.*

Однією з найважливіших проблем ядерної енергетики залишається поводження з радіоактивними відходами – впродовж роботи ядерного реактора в ньому накопичується велика кількість радіоактивних ізотопів із значним періодом напіврозпаду, які продовжуватимуть випромінювати ще тисячі років – це так зване відпрацьоване ядерне паливо (ВЯП).

ВЯП – це стратегічний ядерно-паливний ресурс для майбутнього покоління ядерних реакторів.

Проект ЦСВЯП забезпечить диверсифікацію постачальників ядерного палива та на технічно-виробничому рівні створить замкнутий цикл з використання та переробки ядерного палива в Україні.

Українські АЕС з реакторами типу ВВЕР, як і інші АЕС у колишньому СРСР, створювалися виходячи з концепції тимчасового зберігання й подальшої переробки ВЯП у м. Железнодорожську Красноярського краю (для реакторів ВВЕР-1000) й переробки в м. Озерську Челябінської області (для реакторів ВВЕР-440). До сьогодні Україна продовжує вивозити ВЯП до Росії. Щорічно на даний вивіз і зберігання в Росії, Україна витрачає 100-140 мільйонів доларів. Час від часу через нестабільні політичні відносини з Росією даний процес призупиняється, що призводить до накопичення ВЯП при АЕС. Крім того, перероблені відходи все одно повинні повертатися до України, оскільки за міжнародними угодами ядерні відходи мають бути захоронені на території країни, де утворилися. Через відмову Росії в 2001 році значна кількість палива була накопичена при Запорізькій АЕС на прийнятому в експлуатацію в 2001 році «сухому» сховищі відпрацьованого ядерного палива. Аналогічні сховища планується побудувати і при інших АЕС.

З 2001 року ведуться домовленості між Енергоатомом, українською владою та іноземними компаніями, щодо будівництва Централізоване сховище відпрацьованого ядерного палива у чорнобильській зоні відчуження.

У 2004 році НАЕК «Енергоатом» було оголошено тендер на спорудження централізованого сховища. У 2005 році переможцем цього тендеру було визнано американську компанію *Holtec International*, й у тому ж році було укладено з цією компанією контракт на спорудження Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива

(ЦСВЯП). Компанія Holtec International є ведучим постачальником і володарем технології «мокрих» та «сухих» систем зберігання ВЯП у США. Обсяг заказів компанії становить 80 % у межах США та 20 % в інших країнах. Вона має ліцензії Американського Регулюючого Органу з ядерної та радіаційної безпеки (US NRC).

Корпорація запропонувала впровадити в Україні власну технологію «сухого» зберігання ядерних відходів, апробовану в США, Швейцарії й Іспанії. Заплановане спорудження наземного сховища, де у бетонних контейнерах буде розміщено 17 тис. відпрацьованих тепловиділяючих збірок (ТВЗ) ядерного палива реакторів типу ВВЕР. За прогнозними розрахунками, витрати на створення й експлуатацію протягом 100 років власного сховища складуть близько 520 млн дол. (для порівняння, послуги російських підприємств з переробки такої кількості ВЯП за існуючою схемою коштуватимуть 2 млрд дол.).

У червні 2009 прийнято зміни до Закону «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення».

9 лютого 2012 було прийнято Верховною Радою України та підписано президентом Віктором Януковичем закон «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій». Згідно з ним централізоване сховище розміщується на майданчику, розташованому між селами Стара Красниця, Буряківка, Чистогалівка та Стечанка Київської області в зоні відчуження, території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Загальна місткість централізованого сховища становить 16529 відпрацьованих тепловидільних збірок реакторів типу ВВЕР-440 та ВВЕР-1000.

23 квітня 2014 Кабінет міністрів України надав дозвіл державному підприємству Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» на розроблення з урахуванням вимог державних стандартів, норм і правил у сфері землеустрою проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок загальною площею 45,2 гектара (землі державної власності лісогосподарського призначення (ліси), що перебувають у постійному користуванні Державного агентства з управління зоною відчуження, розташованих між колишніми селами Стара Красниця, Буряківка, Чистогалівка та Стечанка Київської області у Чорнобильській зоні.

3 серпня 2016 Президент Петро Порошенко підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосується врегулювання окремих питань правового режиму території, що була піддана радіоактивному забрудненню внаслідок Чорнобильської катастрофи».

5 жовтня 2016 Кабінет міністрів України прийняв рішення про надання земельних ділянок для спорудження ЦСВЯП та під'їзної залізничної колії у постійне користування ДП "НАЕК «Енергоатом».

7 червня 2017 Кабінет Міністрів України прийняв Розпорядження № 380-р "Про затвердження проекту «Будівництво централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій». Загальна вартість Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП) складає 37,217 млрд грн. Проект, який спочатку планували реалізувати за 151 млн доларів обійдеться в 10 разів дорожче.

Таблиця 1. Порівняння вартості сухих сховищ ВЯП

Сховище ядерного палива	Загальна вартість (млн. долл.)	Кількість збірок	Вартість пере-рахунку на 1 ТВС	Вартість перерахунку на 1 кг ВЯП
ЗАЕС	85 млн. долл.	9000	9,5 тис. долл	13 долл.
ЦСВЯП (проект 2004 р)	151 млн. долл.	16500	9,2 тис. долл	15 долл.
ЦСВЯП (проект 2015 р)	400 млн. долл.	16500	24,2 тис. долл	40 долл.
ЦСВЯП (підсумковий проект)	1400 млн. долл.	16500	84,7 тис. долл	140 долл.

Будівництво ЦСВЯП викликало широке суспільне обговорення до якого долучились Асоціація зелених України, Київський еколого-культурний центр, Національний екологічний центр, Всеукраїнська екологічна ліга.

22 березня 2008 року в Славутичі відбулися громадські слухання з питання будівництва ЦСВЯП, в яких взяли участь представники територіальних громад та громадських організацій міста, Іванківського і Поліського районів Київської області. На даний час техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) проекту будівництва ЦСВЯП знаходиться на держекспертизі. Це свідчить про те, що в проект 2008 року було внесено фактичні зміни, про зміст яких ніхто не поінформував населення України. Асоціація зелених України також зазначає, що тендер з вибору компанії Holtec International як основного підрядника для будівництва ЦСВЯП ні прозорим і відкритим, а сам обраний підрядник не володіє необхідними досвідом і технологіями подібного будівництва в жодній країні світу. Цю тему було піднято на Брюссельському форумі з питань ядерної безпеки, що пройшов 29 червня.

В грудні 2018 року На Рівненській АЕС стартували випробування обладнання американської компанії Holtec International для проекту Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива. Роботи починаються з перевірок і випробувань перевантажувального контейнера HI-TRAC 190, за допомогою якого перевантажується відпрацьоване ядерне паливо з приреакторного басейну витримки атомного енергоблоку в транспортні контейнери HI-STAR для подальшого перевезення в сховище. Обладнання було поставлено на станцію з заводу HMD (Holtec Manufacturing Division) компанії Holtec International, за технологією якої ведеться будівництво сховища відпрацьованого палива. У багатоцільовому контейнері може бути розміщена 31 відпрацьована паливна збірка з паливом для реакторів типу ВВЕР-1000 або 85 збірок – для ВВЕР-440. Випробування пройшли під головуванням президента НАЕК «Енергоатом» Юрія Недашківського і за участю фахівців компанії-власника технології.

Введення в експлуатацію самого Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива заплановано на березень 2020 року. Контрактом на будівництво сховища передбачено постачання компанією Holtec спеціального обладнання для сухого зберігання ВЯП і його транспортування, а також надання Україні технології, які будуть застосовані, як на блоках АЕС, так і під час перевезення ВЯП з АЕС в сховище, а також у самому сховищі.

Будівництво буде здійснюватися на 18,2 га і розраховане на 458 контейнерів HI-STORM на 16529 відпрацьованих тепловиділяючих збірок, з яких 388 контейнерів на 1201 збірок – для реакторів типу ВВЕР -1000 і 70 контейнерів на 4519 збірок ВВЕР-440. Контейнер для перевезення відпрацьованого палива коштує близько 2,2 млн дол.

На початку грудня 2018 року на території Рівненської атомної електростанції було продемонстровано спеціальний потяг, яким перевозитимуть відходи до сховища. Було протестовано перевантажувальний контейнер HI-TRAC 190. Після завантаження контейнер вирушить з Рівненської АЕС у сховище в Чорнобильській зоні. Контейнер має 3 метри у довжину та важить 84 тони. Зі станції до сховища контейнер транспортуватимуть на спеціальній залізничній платформі, побудованій спеціально для цих цілей. Від випадкових зіткнень її захистить «пом'якшувальний» вагон, а сам потяг буде під контролем воєнізованої охорони.

Перший контейнер з паливом за такою технологією буде відправлений у чорнобильське сховище орієнтовно навесні 2021 року.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення" та інших законів України щодо удосконалення процедури прийняття рішень» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, N 51, ст.759).

2. Lessons Learned from Nuclear Energy System Assessments (NESA) Using the INPRO Methodology. A Report of the International Project on Innovative Nuclear Reactors and Fuel Cycles (INPRO). Vienna: IAEA, 2009. 164 pp. IAEATECDOC-1636. (ISBN:978-92-0-112509-5);

3. Framework for Assessing Dynamic Nuclear Energy Systems for Sustainability: Final Report of the INPRO Collaborative Project GAINS. Vienna: IAEA, 2013. 271 pp. (IAEA Nuclear Energy Series. No. NP-T-1.14)

4. Алёхина С. В. и др. Решение сопряженной задачи тепломассообмена при исследовании теплового состояния вентилируемого бетонного контейнера с отработавшим ядерным топливом. *Проблемы машиностроения*. Харьков, 2005. Т. 8, № 4. С. 12-20.

5. «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 145-р від 15 березня 2006 р.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ / ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

*Карина Біла
(Дніпро, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У СПОРТІ

На перший погляд математика та спорт не мають нічого спільного. Через відсутність досвіду, багато людей гадає, що заняття точними науками та спортом не мають ніяких перетинів.

Ключові слова: спорт, математика, взаємозв'язок, прикладна математика, спортивні досягнення.

At first glance, mathematics and sports have nothing in common. Due to lack of experience, many people think that the exact sciences and sports have no intersections.

Key words: sports, mathematics, relationship, applied mathematics, sports achievements.

Математика як наука з'явилася дуже давно. У людей завжди була необхідність щось порахувати. Математика частіше за все приймає абстрактну форму, проте її використовують на матеріальних об'єктах.

Існує два типи математики.

Перша – теоретична. Вона «працює» зі штучними конструкціями, створеними математиками.

Друга – прикладна. Вона ж вивчає реальні математичні структури незалежні від математиків, які її відкрили. Наприклад, математика в екології, математика в архітектурі, в тому числі й математика у спорті. За допомогою математичної статистики встановлюють умови, найбільш ефективні для тренувань, обробляють показники датчиків, які контролюють навантаження спортсменів.

Розглянемо такий вид спорту як бейсбол. Ця гра з'явилася досить давно, тож був накопичений великий обсяг статистичних даних, який надає право фахівцям зробити висновки про якість гри команди: середнє число результативних подач, закон розподілу влучень тощо. Імітаційна модель гри була побудована за допомогою метода Монте-Карло. Після цього з'явилося прикладання математичних методів до аналізу інших спортивних ігор. Чимало цікавих прикладів закономірностей математики виявлено в спорті.

Група дослідників встановила, що спринтерські якості спортсмена залежать від довжини його п'яти. У своїй роботі, вчені показали, що чим менше відстань між кісточкою і Ахілловим сухожиллям, тим ефективніше використовується енергія при бігу. Щоб підтвердити своє припущення, автори роботи вивчили фізичні характеристики 15 професійних бігунів.

Табл. 1

Характеристики учасників

Учасник	Вік (лет)	Висота (см)	Маса (кг)	\dot{V}_{O_2} , макс. (Мл кг ⁻¹ мін ⁻¹)
1	23	184	76	61,1
2	28	184	71	53,47
3	21	171	60	66,56
4	19	165	50	48,73

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

Учасник	Вік (лет)	Висота (см)	Маса (кг)	\dot{V}_{O_2} , макс. (Мл кг ⁻¹ мін ⁻¹)
5	28	185	69	69,3
6	21	178	67	62,04
7	20	169	51	NA
8	26	164	52	60,73
9	34	173	62	67,85
10	36	171	60	51,83
11	24	167	63	53,92
12	19	187	82	60,33
13	44	175	66	45,05
14	22	173	58	58,22
15	20	181	70	63,76

NA; ні (учасник передчасно перервав тест через фізичний дискомфорт під час бігу вгору).

Дослідники вимірювали відстань від щиколотки до Ахіллового сухожилля, а потім визначали рівень споживання енергії спортсменами під час бігу на біговій доріжці зі швидкістю 16 кілометрів на годину. Результати показали, що чим менше була "п'ята" бігуна, тим менше кисню його організм поглинав під час експерименту.

Табл. 2

Економіка бігу та антропометрія

Учасник	\dot{V}_{O_2} (мл кг ⁻¹ мін ⁻¹) на швидкості 16 км ч ⁻¹	Момент рука (см)	Довжина стопи (см)	Довжина голені (см)	Об'єм голені (л)
1	51,3	5,3	25,5	38	2,7
2	48,9	5,1	25,8	38	3,17
3	51,1	4,7	26,5	38	2,48
4	34,5	4,2	23,7	35	1,71
5	42,0	4,9	26,5	38,5	2,51
6	47,3	4,8	26	36	2,55
7	45,4	4,4	24,3	39,5	2,11
8	43,0	4,2	23	37	2,01

Учасник	\dot{V}_{O_2} (мл кг ⁻¹ мин ⁻¹) на швидкості 16 км ч ⁻¹	Момент рука (см)	Довжина стопи (см)	Довжина голені (см)	Об'єм голені (л)
9	55,9	5,3	27,5	42	2,32
10	51,4	5,1	24,3	38	2,31
11	50,5	4,9	25	36	2,49
12	48,7	5,2	27,6	39	3,12
13	47,7	4,7	23,7	37,5	2,26
14	51,8	5,0	27	37	2,1
15	57,5	5,0	26,8	37	3,07

Тобто, спортсмени з «маленьким розміром стопи» більш ефективно використовували енергію. [1]

Ще одним прикладом закономірностей математики в спорті є плавання. Відомо, що плавання – це гімнастика для легень. Для того, щоб проплисти один кілометр, плавець повинен зробити до 500 глибоких вдихів і видихів. В середньому у плавців життєва ємкість легень досягає 5000-6000 кубічних сантиметрів, а у знаменитого плавця Леоніда Мешкова 7 000 кубічних сантиметрів. Це вдвічі більше, ніж у дорослого чоловіка, який не займається спортом.

Витривалістю спортсмена називають його здатність протистояти втомі. Прикладами латентних показників витривалості можуть бути:

1. Коефіцієнт витривалості.

2. Запас швидкості (по Н.Г. Озоліна). Чим менше запас швидкості, тим вище витривалість. Наприклад, у найсильніших бігунів світу на 400 м він дорівнює 0,9-1,0 с, у початківців 2-2,5с. Зі збільшенням дистанції запас швидкості також збільшується [2, с. 7]

Тепер розглянемо застосування математики в баскетболі. По перше, треба добре знати геометрію площадки, на якій грають спортсмени - це відстань від кільця до кільця та ширина площадки, діаметр кільця та діаметр м'яча. По друге, треба правильно розрахувати кут та силу кидка. Під час гри тренер робить записи, такі як кількість підбирань, кидків, перехоплень і контратак, щоб потім проаналізувати і поліпшити показники, які мають низьку ефективність.

Баскетбольний кидок

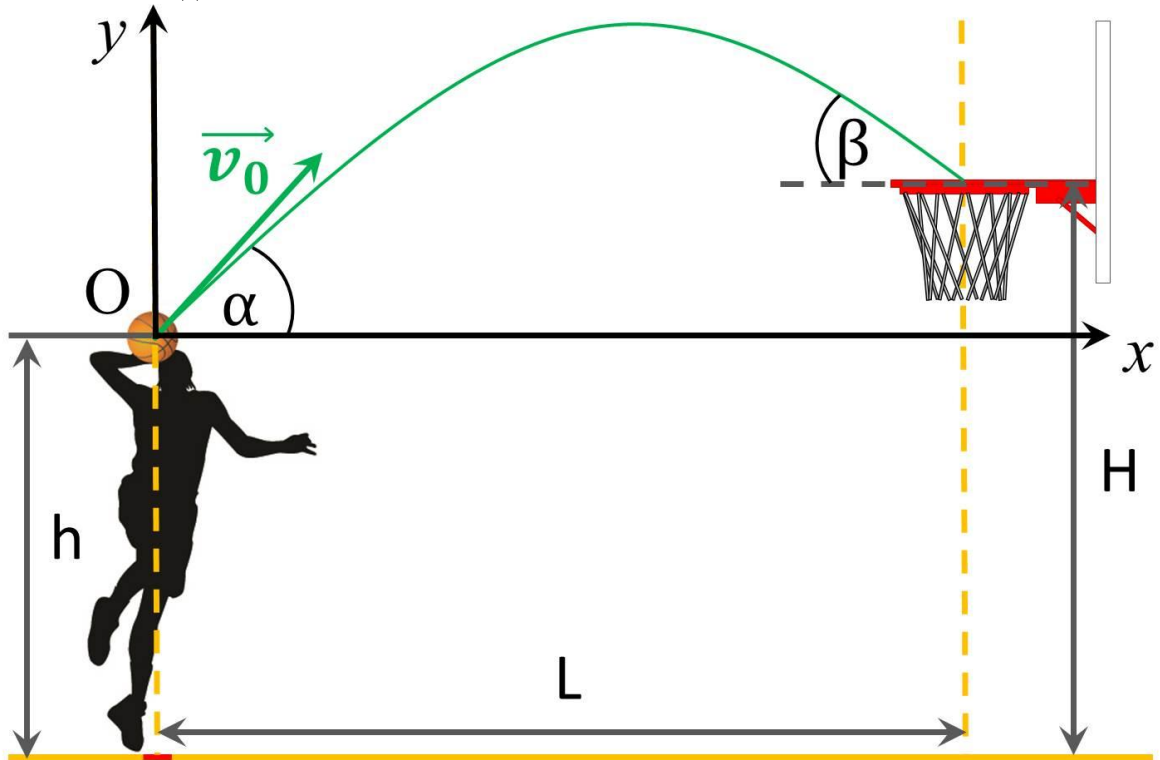

Рис. 1

Отже, як ми бачимо у сучасному спорті використовуються математичні методи для аналізу різних графіків, виведення математичних формул, математичної обробки даних. В свою чергу спортивні ситуації ефективніше розглядати, аналізувати і оцінювати за допомогою математики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Journal of Experimental Biology 2008 211: 3266-3271; doi: 10.1242/jeb.018812
2. Понятіє выносливости. Факторы проявления выносливости. С.1-7. URL: <http://www.faireducation.ru/striloms-458-7.html>.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

*Юнія Вакулєнко
(Дніпро, Україна)*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БАДМІНТОНУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРИ У БАДМІНТОН

Бадмінтон – одна з найдавніших ігор нашої планети. Існує безліч версій з приводу її походження. Деякі факти свідчать про те, що сучасний бадмінтон розвивався з давньої гри в волан. Ще два-три тисячоліття тому в волан грали дорослі і діти в Стародавній Греції, Китаї, Японії, Індії країнах Африки.

У стародавніх манускриптах було знайдено відомості про те, що в 1122 році до нашої ери в Китаї за часів правління династії Чу грали в м'яч з пір'ям. Гра називалася «ді-дзяу-ци». Також в Японії була поширена гра під назвою «ойбане» (тобто «літаюче перо»). Суть ігри полягала в перекиданні дерев'яними ракетками «волана», зробленого з декількох пір'їн і кісточки висушеної вишні.

У Франції подібна гра носила назву «же-де-пом» (українською “гра з яблуком”). Англійські середньовічні гравюри на дереві зображують селян, які перекидають один одному волан. Грали в подібну гру і в Росії і називалася вона вічко. Про це свідчать гравюри XVIII століття.

Сучасний спортивний бадмінтон бере свій початок від індійської гри «Пуна». Саме з Індії в 1872 року повернулася група офіцерів англійських колоніальних військ, які продемонстрували гру з воланом в містечку Бадмінтон (100 км від Лондона). Містечко Бадмінтон незабаром стало відомо всьому світу. Так офіційно стали називати новий вид спорту – бадмінтон.

Початком розвитку бадмінтону в Україні вважається 1961 рік, коли бадмінтоністи Києва, Харкова та Львова взяли участь в офіційних матчевих зустрічах зі спортсменами Москви і Ленінграда. У 1962 в Україні пройшов перший чемпіонат республіки, чемпіонами стали Агнета Карцуб (Львів) та Володимир Ліфшиц (Харків). З 1992 року бадмінтон входить до олімпійських видів спорту. 1992 року заснована Федерація бадмінтону України (ФБУ) – організація, яка займається проведенням на території України змагань з бадмінтону, член Всесвітньої федерації бадмінтону (БВФ) та Європейської федерації бадмінтону (ЄФБ).

З 1996 року українські бадмінтоністи беруть участь в Олімпійських Іграх. У 2009 році уперше в Україні пройшов міжнародний турнір серії International Challenger – Kharkov International, який став щорічним і збирає багато найсильніших бадмінтоністів не лише Європи, але і світу. 1993 рік – кубок Судірмана – 3-й розіграш Кубка Судірмана під егідою Міжнародної федерації бадмінтону, який проходив м. Бірмінгем, Англія збірна команда України зайняла 31 місце. У 2005 році збірна України з бадмінтону стала срібним призером чемпіонату Європи серед студентів. Юніорська збірна України посіла 9 місце на чемпіонаті Європи. У 2005 році була створена дитяча ліга для популяризації виду спорту. 2011 рік – Кубок Судірмана – 12-ий розіграш Кубка Судірмана під егідою Всесвітньої федерації бадмінтону, турнір проходив у м. Циндао, Китай. У турнірі взяло участь 33 збірні, України зайняла 20 місце.

Бадмінтон розвивається в 14 областях України.

Зокрема, в Дніпропетровській та Харківській він є пріоритетним. Загалом працює 6 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), 2 школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ). Під егідою федерації проводиться командний чемпіонат України (вища та перша ліги) та особистий чемпіонат та Кубок України.

Команда СК «Метеор», м. Дніпро бере участь у змаганнях Кубка європейських чемпіонів, де двічі була бронзовим призером. Для популяризації виду спорту проводяться першості серед усіх вікових груп. З 2005 року створена дитяча ліга. Бадмінтон – спортивна гра, яка проводиться на невеликому майданчику, поділеному сіткою на 2 рівні частини. На них розташовуються супротивники, які за допомогою ракетки намагаються перекинути волан (пластмасова півсфера з пір'яним або нейлоновим обрамленням) через сітку на іншу половину корту так, щоб супротивник не зміг відбити його назад.

Визначення:

Гравець – будь-яка особа, що грає в бадмінтон.

Матч – основна дія в бадмінтоні між ворогуючими сторонами, кожна з одно або двох гравців.

Одиночний матч – матч, в якому на кожній стороні один гравець.

Парний матч – матч, в якому на кожній стороні два гравці.

Подає сторона – сторона, що має право подавати.

Приймаюча сторона – сторона, протилежна стороні, що подає.

Корт та його обладнання:

1. Ширина одиночної площадки – 5,18 м. Ширина парного майданчика – 6,10 м. Довжина майданчика – 13,40 м. Корт повинен бути прямокутним, розмічених лініями шириною 40 мм.

2. Лінії повинні бути легко помітні, переважно білі або жовті.

3. Всі лінії є частина тих площ корту, які вони обмежують.

4. Сійки повинні бути заввишки 1,55 м від поверхні корту і повинні залишатися вертикальними, коли сїтка натягнута.

5. Сійки повинні розташовуватися на бїчних лїнїях для парної гри, незалежно від того, чи проводиться одиночний чи парний матч.

6. Сїтка повинна бути зроблена з тонкого корду темного кольору і однакової товщини, з осередками від 15 до 20 мм.

7. Сїтка повинна бути шириною 760 мм і довжиною не менше 6.1 метра.

8. Верхній край сїтки повинен бути обшитий 75-мїліметровою стрїчкою бїлого кольору, складеною навпїл, через яку пропускається шнур.

9. Шнур повинен бути достатньої довжини і мїцностї, щоб забезпечити натяжку сїтки на рївнї сїйок.

10. Верхній край сїтки повинен бути на висотї від поверхні корту 1,524 м в центрі корту і 1,55 м над боковими лїнїями для парної гри.

11. Не повинно бути просвіту мїж бїчною частиною сїтки та сїйкою. Якщо можливо, сїтка повинна бути закрїплена на сїйцї на всю ширину.

Волан:

1. Може бути зроблений з натуральних і (або) синтетичних матерїалїв. Незалежно від матерїалу, польотнї характеристики волана повинні бути близькими до тих, якї виходять у натурального пїр'яного волана з голївкою з коркової пробки, покритої оболонкою з тонкої шкїри.

2. Волан повинен бути з 16 пїр'їн, закрїплених в голївцї.

3. Пїр'я повинні вимїрюватися від кїнчика пера до верху голївки і в кожному волану вони повинні бути однакової довжини. Ця довжина може бути від 64 до 70 мм. 4. Кїнци пїр'я повинні утворювати коло дїаметром 58-68 мм.

5. Пїр'я повинні бути мїцно скрїпленї ниткою або їншим подїбним матерїалом.

6. Голївка повинна бути 25-28 мм в дїаметрї, закругленої донизу.

7. Волан повинен важити 4,74-5,50 р.

8. Якщо волан не з пїр'я: натуральне пїр'я замїнюються їмїтатором їз синтетичного матерїалу; голївка повинна вїдповїдати вимогам (п. 6); розмїри і маса волана повинні вїдповїдати вимогам (п. 3, 4 і 7), проте, зважаючи на вїдмїнностї щїльностї і характеристик синтетичних матерїалїв вїд натурального, допускаються вїдхилення вїд зазначених величин до 10%.

9. За умови незмїнної загальної конструкції, швидкостї і траєкторїї польоту, нацїональнї федерацїї країн можуть дозволити використання їнших рїзновидїв воланїв, якщо: атмосфернї і клїматичнї умови, висота мїсцевостї над рївнем моря не дозволяють використовувати стандартний волан; їснують особливї умови, якї роблять необхідним застосування таких воланїв в їнтересах гри.

Випробування воланїв на швидкїсть: при випробуваннї волана використовується прїямий удар повної сили знизу, при якому контакт з воланом вїдбувається над задньою лїнїєю корту. Волан повинен бути спрямований вперед паралельно бїчній лїнїї. Придатний для гри волан повинен приземлятися не ближче 530 мм і не далї 990 мм вїд їншої задньої лїнїї корту.

Ракетка

Спочатку ракетки виготовлялися з дерева. Сучаснї ракетки виготовляються з рїзних матерїалїв: вїд вуглепластика до алюмїнїю, сталї і титану. Завдяки їм снаряд витримує натяг струн і навантаження ударїв.

Ракетки для професїйних гравцїв, як правило, виконуються з композицїйних матерїалїв з вуглеволокна і з застосуванням вбудованих конструктивних елементїв з їнших матерїалїв. Ракетки для аматорїв і новачкїв часто можна вїдрїзнити по наявностї «трїйника» – вїзуально помїтного T-подїбного вузла в мїсцї з'єднання стержня і рамки обода. У середньому маса ракетки складає 70-100 грам.

До основних фїзичних характеристик ракеток, що впливають на їх їгровї властивостї, поряд з масою вїдносяться: розташування центру тяжїння (так званий «баланс»), жорсткїсть

стержня і обода на вигин, жорсткість стержня на кручення. Нерідко в залежності від цих характеристик одні ракетки частіше рекомендують гравцям з атакуючої і силовий манерою гри, тоді як інші – гравцям, оборонних тактичних схем. У модельних рядах ракеток, призначених для професійних спортсменів, всередині однієї моделі можливі варіації виконання з різною на кілька грамів масою і з різною товщиною рукоятки.

Більшість професійних гравців використовують спеціальні намотування на рукоятку ракетки – так званий «грип», призначений для забезпечення найкращого контролю над хватом ракетки.

Струни та їх натяжка. Спочатку струни виготовлялися з натуральних матеріалів, зараз вони практично завжди синтетичні. У спортивному бадмінтоні застосовуються струни, що представляють собою переплетіння синтетичних мікро волокон. Для аматорських ракеток струни натягуються з силою 80-110 Н.

У професійних гравців сила натягу струн може доходити до 160 Н. Діаметр струн знаходиться в інтервалі від 0,6 до 0,8 мм, на натяжку однієї ракетки потрібно близько 10 метрів струни. Процес натяжки ракеток складається з двох етапів: спочатку струни пропускаються через отвори в ободі і переплітаються один з одним, потім послідовно натягаються. Якісна натяжка, істотно впливає на ігрові властивості ракетки, можлива тільки на спеціальному верстаті, що забезпечує жорстке закріплення обода ракетки в декількох точках, точно дозоване зусилля натягу і послідовну фіксацію вже натягнутих струн спеціальними затискачами.

Жеребкування

Перед початком матчу проводиться жеребкування, сторона, що виграла жереб, може вибрати:

- а) подавати або приймати подачі першим;
- б) починати гру на одній або іншій стороні корту.

Сторона, що програла жеребкування, потім робить вибір, який залишився.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Федерація бадмінтону України. URL: ubf.com.ua
2. Щербаков А.В. Бадминтон. Спортивная игра: учеб.-метод. пособие. Издательство “Советский спорт”, 2010. 156 с.

УДК 796.015.6:612.82

*Александр Верес
(Днепр, Украина)*

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ НАГРУЗОК НА РАБОТУ МОЗГА

В данной статье рассматривается связь физических нагрузок с работой головного мозга. Так же затрагиваются темы продуктивности умственной работы и профилактики нейродегенеративных заболеваний.

Ключевые слова: *мозг, физическая активность, нервная система.*

This article discusses the relationship of physical activity to brain function. It also discusses the topics of mental productivity and the prevention of neurodegenerative diseases.

Key words: *brain, physical activity, nervous system.*

Актуальность. С развитием технологий, всё больше физического труда выполняют машины, а человек больше времени проводит сидя. Сейчас существует множество профессий, для которых не нужно даже вставать из-за компьютерного стола. Эта работа, как правило, умственная. Вдобавок к этому, последнее время очень много людей работает или

учитися дистанційно, і практично не виходять із дому, в зв'язі з карантинем при COVID-19. Учи́тую́ча ви́шесказанне, логичен во́прос: як тако́й о́браз жи́зни ви́ляє на ра́боту мо́зга?

Постановка проблеми. В сучасному світі, все більш востребованою стає умовна робота. Але, зазвичай, така робота призводить до малоподвижного образу життя. Як таке поведіння впливає на продуктивність і стан головного мозку людини?

Цель. Продемонструвати, на основі останніх досліджень і публікацій, як фізичні навантаження, і їх відсутність, впливають на роботу мозку.

Основний матеріал. Більшості людей, живущим в пострадянському просторі, добре знайома крилатою вираження: «В здоровому тілі здоровий дух». З дитинства людина бачить і чує пропаганду здорового образу життя: від батьків, сусідів, знайомих, по телевізору або радіо, на рекламних щитах і навіть в настінних написах. Несомненно, підтягнуте і струнке тіло – це красиво. Але в одній ли красота справа? В даній роботі ми не будемо розглядати вплив фізичних вправ на серцево-судинну або дихальну систему, на опорно-двигальний апарат або роботу органів дихання. А зосередимося на нервовій системі, в частині – головному мозку.

Розглянемо, як фізична активність (далі: ФА) впливає на когнітивні здібності в дитинстві і юності. Хорошим предметом для вимірювань, в дитячому і підлітковому віці, буде академічна успішність людини. Варто зауважити, що на зв'язь ФА і когнітивні здібності значно впливають наступні фактори: стать, соціально-демографічні фактори, спосіб і інтенсивність ФА [1, с. 3]. В дослідженні [2, с. 3] випадковим чином обрано дітей середньої школи в клас з додатковими заняттями по фізкультурі. Але так само вели статистику по дітям, які ведуть активний образ життя за межами школи. Виявилось, що значущих відмінностей між «фізкультурним» класом і «звичайним» не спостерігалося. Але у дітей, які вели активний образ життя, як на заняттях, так і поза школою, були оцінки вище, ніж у дітей, які не займаються спортом. Як ми бачимо, на підвищення оцінок учнів середньої школи впливало не наявність додаткових занять по фізкультурі, а інтенсивне заняття фізичними вправами кожного індивідуума. Але не варто думати, що ФА впливає тільки на оцінки дітей і підлітків. Так само, зниження симптоматики синдрому дефіциту уваги, рівня депресії і тривоги, підвищення самооцінки. На справді, користь ФА в юності може проявлятися і в зрілому віці. Наприклад, останні дослідження показали, що поширеність когнітивних захворювань менше у жінок в віці 30-50 років, які були більш фізично активними в підлітковому віці [1, с. 3].

Розглянемо тепер більш загальний випадок. Дослідження показали, що ФА впливає на пластичність і навчальність мозку, а також на настрій людини [3, с.1]. Вважається, що нейрони у дорослої людини не можуть регенеруватися, так як ділення клітин закінчене, але сучасні дослідження показують, що народження нових неронів можливо. Цей процес називається нейрогенезом. Було доведено можливість нейрогенезу на прикладі дорослих птахів. Виявилось, що розмір гіпокампа більший у тих перелітних птахів, які подорожували на довгі дистанції, в порівнянні з тими, які не мігрували взагалі [3, с. 1].

В дослідженні [4] зауважується, що високий рівень ФА пов'язаний з зменшеним ризиком виникнення слабоумія [4, с. 10]. Там само зауважується, що відносний ризик виникнення хвороби Альцгеймера, при порівнянні найвищого і найнижчого ФА, дорівнює 35%. Так само було доведено, що ФА не впливає на тривалість життя. Але дане дослідження не надає достатніх доказів того, що ФА зможе запобігти хворобі Альцгеймера. Навіть урахувавши цей висновок, можна сказати, що ФА позитивно впливає на зменшення ризику виникнення нейродегенеративних захворювань.

В наступному дослідженні [5] затронута схожа тема – вплив ФА на розвиток хвороби Паркінсона. Виявилось, що ймовірність наявності ознак цього захворювання на

50% ниже у лиц, которые были наиболее активными на протяжении исследования, которое длилось 25 лет. Так же, отмечается, что у активных людей меньше вероятность наличия депрессивных состояний, дневной сонливости и телесных болей [5, с. 4].

Оказывается, что интенсивные тренировки на протяжении всей жизни, практически не изменяют скорость атрофии коры головного мозга и не оказывают никакого влияния на субкорковые структуры [6, с. 7]. Это исследование показывает, что ФА влияет на развитие коры головного мозга и наиболее положительный эффект достигается при тренировках в молодом возрасте и поддержании состояния с возрастом. Рекомендации, для поддержки состояния мозга в зрелом возрасте: тренировки умеренной интенсивности в течении 30 минут, не меньше пяти раз в неделю.

Выводы. Физическая активность положительно влияет на работу мозга. Занятия спортом не должны выматывать человека, а наоборот приносить удовольствие. Выбирать вид спорта, в целях поддержки нервной системы, стоит не травмоопасный и не тяжёлый. Ходьба, плавание или йога, станут отличным выбором. Так же стоит обратить внимание на командные игры, такие как футбол, волейбол и баскетбол. Такие виды спорта, в дополнение, будут тренировать социальные навыки человека. Уделяя физическим упражнениям 30-60 минут в день, можно значительно снизить риск развития нейродегенеративных заболеваний, повысить стрессоустойчивость, настроение и мотивацию.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Helen Macpherson, Wei-P. Teo, Luke A. Schneider and Ashleigh E. Smith (2017). A Life-Long Approach to Physical Activity for Brain Health. *Front. Aging Neurosci.*, 23 May 2017. doi: 10.3389/fnagi.2017.00147.
2. Coe, D. P., Pivarnik, J. M., Womack, C. J., Reeves, M. J., and Malina, R. M. (2006). Effect of physical education and activity levels on academic achievement in children. *Med. Sci. Sports Exerc.* 38, 1515–1519. doi: 10.1249/01.mss.0000227537.13175.1b.
3. Hyo Youl Moon, Henriette van Praag (2019). Physical Activity and Brain Plasticity. *J Exerc Nutrition Biochem.* 2019;23(4):023-025. doi: 10.20463/jenb.2019.0027.
4. Sebastian E. Baumeister, PhD, André Karch, MD, Martin Bahls, PhD, Alexander Teumer, PhD, Michael F Leitzmann, MD, PhD, Hansjörg Baurecht, PhD. Physical activity and risk of Alzheimer's disease: a two-sample Mendelian randomization study. *Neurology* Publish Ahead of Print. doi: 10.1212/WNL.00000000000010013.
5. Katherine C. Hughes, ScD, Xiang Gao, MD, PhD, Samantha Molsberry, PhD, Linda Valeri, PhD, Michael A. Schwarzschild, MD, PhD, and Alberto Ascherio, MD, DrPH. Physical activity and prodromal features of Parkinson disease. *Neurology.* 2019;93:e1-e13. doi:10.1212/WNL.00000000000008567
6. Katelyn N. Wood, Robert Nikolov² and J. Kevin Shoemaker¹. Impact of Long-Term Endurance Training vs. Guideline-Based Physical Activity on Brain Structure in Healthy Aging. *Front. Aging Neurosci.*, 30 June 2016. doi: 10.3389/fnagi.2016.00155.

Научный руководитель: кандидат педагогических наук, доцент Мартынова Н. П.

*Марія Гаврил
(Дніпро, Україна)*

ГНУЧКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗМУ

Стаття присвячена одній з найважливіших фізичних якостей людини – гнучкості. Нижче подано матеріал стосовно видів гнучкості та факторів, які сприяють її розвитку та навпаки уповільнюють, ускладнюють його.

Ключові слова: гнучкість, м'язи, фізичні навантаження, опорно-руховий апарат, спорт.

The article is devoted to one of the most important physical qualities - flexibility. Here is a material about the types of flexibility and the factors that contribute to its development and, conversely, slow down, complicate it.

Key words: flexibility, muscles, physical activity, musculoskeletal system, sports.

У спортивній медицині та фізичному вихованні існує поняття гнучкості, яке розуміється як діапазон можливого руху суглобу. Гнучкість – це здатність людини виконувати рухи з більшою амплітудою. За цей процес відповідають в основному суглоби і зв'язки, так звані сухожилля. Раніше вважалося, що сухожилля – це просто сполучна тканина. Але пізніше вчені з'ясували, що суглоби і зв'язки також як і м'язи мають біологічну активність, тобто мають здатність змінюватися. Крім сполучної функції, вони є певним запобіжником, який не дозволяє м'язам розірватися. [1]

І суглоби, і зв'язки відіграють важливу роль в цьому процесі, але саме розтягнення відбувається у м'язах. М'язи – це еластичний матеріал, що складається з м'язових волокон, які мають різну довжину і еластичність.

Наприклад, при навантаженні м'яз скорочується, стає жорстким, не еластичним. А при розгинанні і розтягуванні навпаки – м'язові волокна розслабляються і розтягуються. При цьому в мозок йде сигнал про те, що м'яз розтягнутий до межі, і необхідно зупинити цей процес. Коли ж м'яз знаходиться в такому стані тривалий час, то мозок послаблює захист і дозволяє м'язам ще трохи розтягнутися. Саме тому, при різкому русі мозок не встигає зреагувати і зробити м'язові волокна більш еластичними. Таким чином відчувається різкий біль, а іноді можна навіть отримати травму. Але якщо здійснювати розтяжку повільно, то, дійшовши до межі, через деякий час можна відчути, що м'язи здатні на більше. [2]

Від народження гнучкість кожної людини знаходиться приблизно на однаковому рівні. Якщо ми звернемо увагу на дітей, то помітимо наскільки вони активні, рухливі та гнучкі. Однак з віком ми здійснюємо усе менше рухів. Чому так відбувається? Природа влаштована так, що ті функції нашого організму, які ми не використовуємо чи виконуємо їх зрідка, з часом припиняють свій розвиток. Як приклад людині важко підійняти щось з підлоги не згибаючи колін чи сісти на шпагат(гімнастки та балерини не враховуються). Тож як висновок, наше тіло чомусь забуває те, що ми припиняємо робити за деяких обставин.

Вченими доведено, що еластичність сухожиль, суглобів та зв'язок є також наслідковою. Зокрема на гнучкість впливають деякі індивідуальні особливості будови суглобів, а також:

- сила м'язів, їх еластичність, що здійснюють рухи у суглобі.
- збільшення температури і кровотоку у м'язах.
- врівноважений стан психіки, емоційний підйом.

Негативно впливають на прояв гнучкості наступні чинники:

- низький рівень фізичної підготовленості;
- низька температура навколишнього середовища і особливо тіла (чим вища температура тіла, тим вищий рівень гнучкості. Тож усім спортсменам рекомендують розтягувати м'язи після активних фізичних навантажень та кардіо. Динамічні тренування покращать кровообіг організму та розігріють м'язи перед розтягуванням).

- значна фізична втома;
- підвищений тонус м'язів;
- надмірне збудження, або стан психічної депресії.
- Вікова динаміка розвитку гнучкості.

До речі, уранці м'язи розтягуються гірше, більш болісно. А ось увечері рівень гнучкості збільшується та приближується до свого максимуму. Але і це все дуже індивідуально. [2]

Доведено, що недостатня гнучкість може призвести до порушень постави, виникнення остеохондрозу та інших захворювань.

Учені протягом тисячоліть вивчали анатомію людського тіла і чималу увагу приділили саме суглобам та м'язам. Дослідження демонструють нам цікаві спостереження, як наприклад, при підвищенні психоемоційної напруги рухомість опорно-рухового апарату знижується. А все це відбувається через внутрішнє напруження, яке відчуває і наше тіло. Важливу роль тут відіграє душевна рівновага, відчуття спокою та повної розслабленості.

Саме поняття «гнучкість» пройшло свій особливий історичний розвиток. Уперше визначення гнучкості запропонував Н.Г. Озолін в 1949р. як здатність людини виконувати рухи з великою амплітудою. Потім уже у 1977р. Л.П. Матвеев запропонував таке визначення: це морфо-функціональні властивості опорно-рухового апарату, які обумовлюють ступінь рухливості його ланок відносно один одного. [3]

У сучасному розумінні гнучкість доцільно застосовувати для сумарної рухливості декількох зчленувань або всього тіла. Звичайно, гнучкість – це явище набуте, тобто його важливо постійно розвивати з метою надійного функціонування рухливості опорно-рухового апарату.

Учені наголошують, існують певні чинники у будові організму людини, які дають можливість та поштовх розвивати цю властивість: будова суглобів (форма суглоба, довжина суглобових поверхонь, ступінь відповідності поверхонь суглоба одна одній, наявність кісткових виступів та їх розмірів). Адже за формою існують такі види суглобів: кулясті, еліпсоподібні, сідлоподібні, циліндричні та плоскі.

Варто відзначити, що не усім суглобам притаманна однакова рухливість, володіючи найбільш анатомічною рухливістю кулясті суглоби сприяють доброму розвитку гнучкості індивіда. А сідлоподібні, блокоподібні та плоскі суглоби відзначаються найменшою анатомічною рухливістю. [3] Безперечно, анатомічна рухливість, виступаючи підґрунтям для формування гнучкості людини, впливає на величину рухливості, але на дане явище також мають вплив індивідуальні особливості будови суглобів.

В цілому гнучкість природно зростає до 14-15-річного віку. Але у різних суглобах вона має різну динаміку розвитку. Так рухливість у дрібних суглобах розвивається скоріше ніж у масивних. Амплітуда рухів у кулястих суглобах гетерохронно зростає до 13-річного віку, а в 16-17-річному віці починає прогресивно погіршуватись. Рухливість суглобів хребта має дещо іншу динаміку. У дівчат вона зростає до 14, а у хлопців – до 15 років. У дівчат та жінок рухливість у суглобах приблизно на 10% вища, ніж у хлопців та чоловіків. У похилому віці гнучкість у жінок та чоловіків практично не відрізняється.

Досконале визначення терміну «гнучкість» дозволяє розподілити її на такі види: активну і пасивну гнучкість.

Під активною гнучкістю розуміють максимально можливу амплітуду рухів, яку може проявити людина у певному суглобі без сторонньої допомоги, використовуючи лише силу власних м'язів, що здійснюють рухи у цьому суглобі. [1]

Під пасивною гнучкістю розуміють максимально можливу амплітуду рухів у певному суглобі, яку людина здатна продемонструвати за допомогою зовнішніх сил (відносно цього суглобу), що створюються партнером, приладом, обтяженням, дією інших ланок власного тіла тощо.

У руховій діяльності людини проявляється переважно активна гнучкість. Але функціональною передумовою її розвитку є достатній рівень розвитку пасивної гнучкості. Тому на початку занять з розвитку гнучкості перевагу слід надавати засобам розвитку

пасивної гнучкості, а з досягненням необхідного її рівня акцент переносити на розвиток активної гнучкості. При цьому слід враховувати, що активна гнучкість розвивається у 1,5-2,0 рази повільніше ніж пасивна. Звідси і співвідношення засобів розвитку активної та пасивної гнучкості повинно бути адекватним.

Інші різновиди гнучкості: статична, динамічна і балістична гнучкість; загальна та спортивна гнучкість. [2]

Зняття стресової напруги, профілактика порушень постави, зменшення болісних відчуттів, зміцнення загального фізіологічного стану та всіх систем організму, м'язове розслаблення, зниження судом, рівня травматизму та хвороб – усе це, звичайно, ми можемо отримати завдяки розвитку гнучкості. Цим можна окреслити загальний функціонал гнучкості у сучасному ритмі та умовах життя. Гарно розвинена гнучкість сприяє активізації кровообігу, налагодженню метаболізму, збільшення рівня гормону саматотропину – ключового регулятора розвитку організму.

Як розвинути гнучкість? Перш ніж виконувати вправи з розтягування м'язів, зв'язок і сухожилів, необхідно добре розігріти організм за допомогою загально розвиваючих вправ. Це сприяє покращенню еластичності м'язових тканин опорно-рухового апарату і, як наслідок, збільшенню рухливості на 8-12%.

Необхідно також ретельно розім'яти м'язи, що будуть піддаватися розтягуванню. Це сприяє збільшенню кровотоку в них і, як наслідок, еластичності. Упродовж всього заняття з розвитку гнучкості необхідно підтримувати організм у розігрітому стані. При температурі навколишнього середовища нижчій за 18-20°C заняття необхідно проводити в теплому еластичному костюмі. Вправи на розтягування виконують стандартно-інтервальним або комбінованим методами. Оптимальна тривалість окремої вправи може коливатися від 15-20 с до кількох хвилин. [3]

Тривалість вправ залежить також від віку і статі людини. Дорослі люди повинні виконувати у 1,5-2,0 рази більшу кількість вправ ніж діти та підлітки. У свою чергу в роботі з жінками тривалість вправ може бути на 10-15% меншою ніж у чоловіків того ж віку. [2]

Дуже важливо робити все поступово та повільно, максимально прислуховуватися до свого тіла, виконувати під час заняття правильну техніку дихання і не перенавантажувати м'язи.

Висновки. Отже, гнучкість є важливою складовою злагодженого функціонування організму особистості, що дозволяє попередити виникнення багатьох хвороб. Дана фізична якість вважається основоположною для формування психофізичної стійкості людини. Рівень гнучкості індивідуальний, залежить від багатьох факторів (наслідкових та зовнішніх чинників тощо). Чим дорослішою стає людина, тим більше уваги треба приділяти м'язам та суглобам. Щоб підтримувати у своєму тілі гнучкість протягом усього життя, потрібно регулярно приділяти цьому час. Надважливим є вміння прислуховуватися до свого тіла та вміння розслаблятися з метою досягнення максимальних результатів та уникнення травм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мірзаєв Д. А. Роль растягивания мышц в физической культуре. 2017. Веб-сайт: journal.asu.ru. URL: <http://journal.asu.ru/zosh/article/view/1750/1285>
2. Філатова М.П. Гибкость. Определение понятия. Виды гибкости. Веб-сайт: magma-team.ru. URL: <http://www.magma-team.ru/biblioteka/biblioteka/fizicheskaiia-kultura-chikurov-a-i/5-7-gibkost-opredelenie-poniatia-vidy-gibkosti>
3. Харін Д.В. Загальна характеристика гнучкості, 2020. Веб-сайт: pedahohikam.net. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-282-1.html>

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

ВЛИЯНИЕ ЙОГИ И МЕДИТАЦИИ НА ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА

В данной статье анализируется использование йоги и медитации, в условиях современного общества, для улучшения физического состояния и поддержания здорового образа жизни. Приводятся способы интегрирования данных методик в повседневную жизнь.

Ключевые слова: *йога, медитация, дефицит времени, стресс, здоровье.*

This article analyzes the use of yoga and meditation, in the context of modern society, to improve physical condition and maintain a healthy lifestyle. Provide ways to integrate these techniques into everyday life.

Key words: *yoga, meditation, time pressure, stress, health.*

Актуальность. Современное общество построено на технологиях, которые мы используем ежедневно. Эти технологии облегчают нам жизнь, но из-за их большого количества, а особенно социальных сетей и мессенджеров, люди страдают от переизбытка информации, из чего вытекает нехватка времени. Также в наше время больше ценится умственная работа, которая имеет ряд недостатков, такие как: отсутствие физической нагрузки, статичное положение тела во время рабочего дня, а также стресс, что негативно сказывается как на физическом, так и на психическом состоянии здоровья человека.

Постановка проблемы. В условиях нехватки времени, для занятия спортом, а также при постоянном стрессе, для поддержания здоровья необходимо найти такое решение которое будет поддерживать как физическую так и психологическую составляющую здоровья. Наше решение будет состоять из, комплекса упражнений который: отнимает мало времени, эффективно развивает и поддерживает физическое состояние организма, универсален в исполнении, вариативен. Также необходим метод для быстрого восстановления психического состояния человека, в любом месте и в любое время.

Анализ исследований и публикаций. Популярность данных методик вызвала интерес у ученых, что привело к множеству исследований. Также про эти методики было написано множество книг, такие как: «Йога Сутры» Патанджали, «Хатха Йога Прадипика» Свами Сватмарама, «По правую руку Бога» Шайлендра Шарма и др.

Основной материал. Популярным решением этой проблемы, в наше время, стали медитация и йога. Йога – совокупность физических, психологических и духовных практик, пришедшие к нам из Индии, которые нацелены на управление психическими и физиологическими функциями организма, с целью улучшения их состояния. Йога разделяется на 6 направлений, но мы рассмотрим 2 самых популярных во всем мире. Это раджа-йога и хатха-йога.

Раджа-йога, также известна как классическая йога, одна из ортодоксальных школ которая базируется на «Йога-сутрах» Патанджали. Основная цель этого направления йоги это контроль ума и осознание разницы между реальностью и иллюзией, которое в конце концов приводит к освобождению от сансары, круговорота рождения и смерти, в мирах ограниченных кармой. Для достижения этой цели практика раджа-йоги делится на восемь этапов:

1. Яма – соблюдение норм поведения, а также самоограничение.
2. Нияма – следование религиозным правилам, полное посвящение себя духовным практикам.
3. Асана – физическая деятельность, для объединения ума и тела.
4. Пранаяма – контроль дыхания, для объединения ума и тела.

5. Пратьяхара – отвлечение чувств от объектов на которые они направлены.
6. Дхарана – сосредоточенность.
7. Дхьяна – медитация.
8. Самадхи – умиротворенное состояние блаженного осознания своей истинной природы.

Все эти этапы сосредоточены на управление разными функциями организма, но в совокупности они приводят к результату улучшения всего организма в целом.

Хатха-йога – одно из направлений йоги основанная Матсьендранатхом и Горакшанатхом, основной целью является успокоить сознание, и подготовиться к практике раджа-йоги. Для этого используют такие практики как, диеты, асаны, медитации, пранаямы и другие.

Как видно оба этих направления подразумевает развитие духовных, физических и психологических аспектов нашего организма и сознания. Конечная цель йоги может быть совершенно разной, от улучшения физического здоровья, до освобождения от сансары. В наше время под йогой больше всего понимают хатха-йогу, и ее асаны.

Для развития физического состояния организма и поддержания его в тонусе в йоге используются асаны. Асаны это в основном статичные позы тела которые используются как для медитации, так и для развития тела. Асаны можно классифицировать по:

- Задачам
 - Медитативные.
 - Терапевтические.
- Типам исполнения:
 - Стоя.
 - Сидя.
 - Лежа.
 - С наклонами.
 - На равновесие.
- Типам воздействия:
 - Растягивающие.
 - Скручивающие.
 - Силовые.
 - Перевернутые.
 - Сдавливающие.

В «Хатха Йога Прадипика» [1] приводится пример из 11 асан для укрепления тела, и 4 медитативных асаны. Хотя согласно мнению Горакши: “Существует столько асан, сколько видов различных живых существ. Шива говорил о 8 400 000 асанах и только он знал их. Из этого числа он отобрал 84, из которых 4 являются наиболее важными и полезными. Эти четыре – сиддха, падма, симха, бхадра асаны.”

Сиддхасана – сидячая асана для практики пранаямы и медитации. Устраняет суету ума, уравнивает эмоциональное состояние, стимулирует кровообращение в области живота и поясницы.

Падмасана – известна также как поза лотоса, используется для медитации. Стабилизирует тело и ум, способствует релаксации, снижает мышечное напряжение и понижает давление.

Вышеперечисленные асаны в основном используются для медитации, но и также укрепляют мышцы спины, развивают суставы ног, и улучшают кровообращение, расслабляя организм.

В наше время из-за загруженности рабочего дня, люди не могут уделить час свободного времени для занятия спортом, поэтому прибегают к использованию йоги. Рассмотрим несколько вариантов когда можно заниматься йогой во время рабочего дня.

Утреннее занятие йогой разминает суставы и мышцы, разогревает и приводит в тонус все тело, помогает взбодриться и наполняет энергией на целый день. Чтобы заниматься йогой

с утра, необходимо уделить себе час времени, после пробуждения, и практиковать сначала пранаяму, для подготовки тела и ума к физическим нагрузкам, а далее некоторые асаны, далее продолжая день как обычно. Заниматься йогой нужно натошак, в проветренном помещении или на улице, в легкой не сковывающей движения одежде. Можно выполнять такие асаны: тадасана, урдхва хастасана, уткатасана, прасаритта падоттанасана, анджанейасана, пашчимоттанасана, пурвоттанасана, шавасана, и другие. При постоянном выполнении утренней йоги наблюдаются такие положительные изменения в организме: увеличилась сила и гибкость, улучшилась осанка и растяжка, стабилизировалась работа пищеварительной системы, увеличилась работоспособность, стабилизировалось психическое состояние.

Дневное занятие йогой разгружает организм от накопившегося за первую половину дня напряжения, и придает энергии для работы во второй половине. Во время обеденного перерыва, на работе, можно немного помедитировать в тихом месте, либо одев беруши, что успокоит мысли и немного взбодрит. Если график дня свободный то можно уделить час времени до обеда, чтобы попрактиковать некоторые медитативные асаны, для успокоения, а затем терапевтические для заряда энергией на оставшуюся часть дня.

Вечернее занятие йогой снимает стресс и усталость за весь день, помогает организму расслабиться и приготовиться к отдыху, улучшают сон, стабилизируют давление и насыщают кровь кислородом. Занятие необходимо выполнять до 10 часов вечера, на пустой желудок, в хорошо проветриваемом помещении. Рекомендуются выполнять такие асаны: ардха матсиендрасана, баласана, бхуджангасана, сету бандхасана, шавасана и другие медитативные и расслабляющие асаны. Также перед сном можно немного помедитировать чтобы успокоить мысли и быстро заснуть.

Как видно занятия йогой в основном проводятся около 1-1.5 часа, но для новичков советуют выполнять их около 15-20 мин. Йога это комплекс как физических, так и психических упражнений, поэтому, выполнять их стоит осторожно, и сначала проконсультировавшись со специалистом, если асана не получается, то не стоит заставлять себя ее делать, лучше сделать что то легче, не стоит заставлять себя заниматься если нету настроения или желания, так как психологически вы не будете настроены на это, и большого результата это вам не принесет. Йога не заменит нормальных физических упражнений, которые направлены на повышение силы и выносливости, со специальным оборудованием, поэтому не стоит заменять нормальные тренировки в зале на йогу.

Общее количество исследований про вред и пользу занятий йогой не такое уж и большое, и некоторые из работ, особенно ранние, проведены не совсем корректно, однако учитывая тот факт что йога это комплекс как физических так и психологических упражнений, а любые упражнения дают свой результат, можно сказать что йога, это хорошо скомпонованная комбинация которая дополняет друг друга, тем самым улучшает результат. Так как направлений йоги много, и каждое отличается друг от друга, а сама йога это одна из школ философий индуизма, то и цели, и варианты выполнения отличаются друг от друга, и дают разный результат.

В обзоре 2017 года [2] говорится о том что медитативные практики приводят к понижению активности сигнального пути *NF-kappaB*, служащего главным проводником системного воспаления, то есть медитация помогает снизить остроту симптомов воспалительных заболеваний.

В другой работе ученые исследовали влияние занятий йогой на клеточное старение [4]. Около ста испытуемых выполняли определенные методики, по специальному расписанию на протяжении нескольких недель, и в течении этого времени у них замеряли уровень биомаркера клеточного старения, гормоны стресса, уровень кислорода в крови и другие необходимые величины. В итоге исследования было доказано что, йога снижает уровень стресса, что предотвращает самоповреждение и гибель клеток, а также снабжает организм необходимым количеством кислорода, что уменьшает повреждаемость клеток головного мозга.

Также проводилось исследование [3], что подтвердило продуктивное использование йоги, в качестве вспомогательной меры при лечении болезней сердца.

Выводы. Йога это действенный, современный, вариативный способ улучшить качество жизни, не отнимая много времени. Используя терапевтические асаны для поддержания физической формы, а медитацию и пранаяму, для очищения ума и стабилизации психики, можно поддерживать организм в хорошем состоянии. Главное не заставлять себя упражняться, быть готовым психически, и не относиться к этому скептически. Тогда на постоянной основе йога принесет результат, и войдет в вашу жизнь как еще одно любимое хобби.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Свами М. С., Свами С. С. Хатха Йога Прадипика с комментариями: Книга, Саттва: 2002 г. 672 с. URL: https://www.e-reading.life/bookreader.php/1013713/Sarasvati_Hatha_Yoga_Pradipika_Kniga_1.html (дата обращения 19.12.2020).
2. Buric I., et al. What is the molecular signature of mind-body interventions? A systematic review of gene expression changes included by meditation and related practices : eCollection V-8: Front. Immunol. 2017.
3. Paula Chu, et al. The effectiveness of yoga in modifying risk factors for cardiovascular disease and metabolic syndrome: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials.: Epub: European journal of preventive cardiology. 2014.
4. Tolahunase M., et al. Impact of yoga and meditation on cellular aging in apparently healthy individuals: A prospective, open-label single-arm exploratory study Epub : Oxid. Med. Cell Longev. 2017.

Научный руководитель: кандидат педагогических наук, доцент Мартынова Н. П.

УДК 796.012.62:615.825

*Илья Гамольский
(Днепр, Украина)*

ВЛИЯНИЕ МЕТОДА ДЫХАНИЯ ВИМА ХОФА НА ЗДОРОВЬЕ

В данной работе анализируется влияние на иммунитет, и здоровье в целом, дыхательных техник, а также физических упражнений, в комплексе. Приводятся исследования влияния на организм данных методик.

Ключевые слова: *Вим Хоф, ледяной человек, дыхание, иммунитет, холод.*

This paper analyzes the effect on immunity, health in general, breathing techniques, as well as physical exercise, in combination. Studies of the effect of these techniques on the body are presented.

Key words: *Wim Hof, iceman, breathing, immunity, cold.*

Во время пандемии коронавируса SARS-COV-2, каждый заботится о своем здоровье и гигиене, это конечно хорошо, но почему же мы забываем что наш организм сам тоже борется со всеми болезнями. Этот механизм защиты называется иммунитет. В наше время развитых технологий медицины, вредной пищи и плохой экологии, иммунитет страдает и ослабевает, создавая бреши в защите организма. Но как же тогда нам укрепить наш иммунитет, лучше противостоять вирусам и инфекциям, и быстрее восстанавливаться.

Иммунитет до конца еще не изучен, но некоторые механизмы его работы и реакции на внешние раздражители известны. Например, плохое и вредное питание, загрязненный воздух, малоподвижный образ жизни, плохая гигиена и множество других факторов вредят

иммунитету и нарушают его нормальное функционирование. Однако витамины, физические упражнения, в меру, уравновешенное психическое состояние, и здоровый образ жизни, в целом, поддерживают иммунитет.

В древние времена наши предки ежедневно пытались выжить, и выживал только сильнейший. Сейчас человечество пользуется благами эволюции – технологиями. Во время развитых технологий климат-контроля, удобных средств перемещения, легких и теплых одежд, нашему организму не надо каждый день бороться за жизнь, поэтому эволюционирует мозг, а само тело деградирует. Возникает зависимость организма от технологий.

Однако всегда есть выход. Закалка – является методом предотвращения деградации и улучшения таких механизмов организма. Закалка – процесс постоянного, периодичного, подвержения организма, стрессом, для активации защитных функций. Делать закалку необходимо нарастающе, и не спеша, ведь организм подвергается внешним воздействиям к которым он, либо плохо, либо вообще не готов. Но закалка вещь опасная, если к ней несерьезно относиться. Если просто взять зимой начать обливаться холодной водой, то на второй день уже можно заболеть. Закаляться нужно постепенно, начиная с малого, а еще лучше использовать вспомогательные техники укрепления организма. Одну из таких комбинированных техник закалки представляет Вим Хоф.

Вим Хоф – также известен как «Ледяной человек», голландец, 1959 года рождения, стал известен благодаря своим способностям переносить низкие температуры на протяжении длительного срока времени. Также на его счету 26 мировых рекордов, но почему он стал популярным, и как он добился такого сопротивления к холоду.

Он предлагает технику которая основывается на трех аспектах. Закалка холодом – помогает организму справляться с низкими температурами, улучшает кровообращение, стимулирует весь организм, для его выживания. При правильной методике использования, стимулирует иммунитет. Для успешного прохождения закалки холодом, надо быть психологически подготовленным к этому. В противном случае через пару дней обливания холодной водой, вы больше не захотите испытывать этот стресс. Поэтому вторым аспектом является психологическая подготовка «железной» воли, в разумных пределах. Самым важным аспектом является технология дыхания, которая объединяет и усиливает все эти техники.

Техники дыхания разнообразны. Но каждая техника преследует свою цель. Некоторые просто помогают расслабиться – медитация из йоги; некоторые насыщают организм кислородом, перед физическими усилиями, гипервентиляция легких, и тому подобное. Вим Хоф же предлагает метод дыхания который он сам собрал из кусочков разных техник. Он насыщает организм кислородом, согревает, взбодряет, придает энергии, активизирует некоторые функции организма, одной из которой является иммунитет.

Метод Вима Хофа [1] состоит из трех и более подходов гипервентиляции легких, и задержки дыхания. Выполнять необходимо натошак, желателно с утра, на свежем воздухе, в удобной позе, сидя в позе лотоса или лежа, в легкой одежде. Вим Хоф предупреждает, что методику желателно выполнять под присмотром, так как если задержать дыхание на длительное время, можно потерять сознание, и нужен человек который в таком случае окажет первую помощь, так что этот метод подходит не для всех.

1. Садитесь или ложитесь в удобное для тела положение, расслабьтесь.
2. Начните выполнять вдохи в полные легкие, длительностью около секунды, далее отпускайте воздух из легких, не выдыхайте силой, просто отпускайте чтобы он сам вышел. В легких еще останется немного воздуха.
3. Выполнить 29 таких подходов. На 30 подход выдохнуть весь воздух из легких и не вдыхая задержать дыхание на 30 секунд. После окончания 30 секунд вдохнуть воздух в полные легкие и задержать еще на 15 секунд. Это был первый цикл.
4. Повторить еще 2 подхода по 30 вдохов выдохов и задержкой дыхания, только теперь не на 30 секунд, а на одну минуту.

5. После окончания 3 походов можно продолжить, либо остановиться, отдохнуть и привести дыхание в норму, после чего можно вставать.

Если чувствуете что 1 минута это мало и вы можете продержаться больше, тогда постепенно увеличивайте максимум, только в разумных пределах, дабы не было последствий. Под конец, когда чувствуете что уже не можете дышать, попробуйте напрячь все мышцы от макушки, до пят, по очереди. Это даст вам дополнительно пару секунд, и отвлечет организм от рефлекса вдоха.

Гипервентиляцией легких мы обманываем свой организм, и мозг. Рефлекс вдоха активизируется уровнем углекислого газа в крови, а не кислорода, чем мы и пользуемся. Гипервентиляция может насыщает кровь кислородом до 99 процентного содержания, но это опасно гипоканией, поэтому мы используем контролируруемую гипервентиляцию, и насыщаем кровь кислородом на 40 % от исходного. Таким образом у нас имеется больший запас кислорода, для большего времени задержки дыхания, и меньший запас углекислого газа, который является биомаркером для вдоха, что тоже увеличивает время задержки дыхания. Рефлекс вдоха, является рефлексом который происходит неосознанно, но также мы можем и осознанно его контролировать. Контроль этих реакций, поможет нам противостоять дрожи в холодных условиях, но об этом чуть позже. Как итог, постоянное изменение содержания кислорода в крови стимулирует организм сжигать кислород во время задержки дыхания, что высвобождает энергию в виде тепла, тем самым согревая организм. Также кислород положительно влияет на мозговую деятельность, и если выполнять с утра, то активизирует еще не «проснувшиеся» органы.

Холод стимулирует организм согреваться, и наше тело начинает трястись, быстро сокращать мышцы, и согреваться за счет выделенного тепла. Но как же согревались наши предки, неужели они все время тряслись? Ученые предполагают что наши предки согревались за счет повышенного содержания бурого жира [2], который быстрее «сгорает» и образует больше тепла чем белый жир. Такой жир можно наблюдать у детей, и животных которые впадают в спячку, однако с возрастом концентрация этого жира падает. Вим Хоф предлагает выполнять технику дыхания, в легкой одежде, или в одних шортах, в прохладную погоду. Техника дыхания поможет согреться, и организм будет реагировать на холод не дрожа. Если все же есть небольшая дрожь, то старайтесь ее успокоить и продолжить дыхание. Таким образом организм поймет что ему нужен другой источник тепла чем дрожь, и начнет вырабатывать бурый жир, который поможет нам легче переносить холод, как это делали наши предки.

Психологическая составляющая очень важна при выполнении данной методики, так как если быть не готовым к такому стрессу, можно получить серьезные негативные последствия, а если относиться к этому скептически, то можно не получить удовлетворительного результата.

Каждый день выполняя методику дыхания вы все больше закаляете свое тело и способствуете нормальному функционированию организма. Хоф предлагает усложнять методику, добавляя упражнения, и увеличивая продолжительность нахождения на холоде, только делать это надо с осторожностью, чтобы не переусердствовать.

Вим Хоф установил 26 рекордов. Он хотел доказать что обычный человек, как он, может сделать такое, и подтолкнуть других развивать в себе здоровый образ жизни и расширять границы возможностей тела. Каждый год он со своими учениками поднимаются на заснеженную гору в Польше, в одних шортах и шапках, чем подтверждает эффективность своей методики. Также было проведено исследование иммунитета Вима Хофа, на сопротивление вирусам [3]. Это исследование продемонстрировало что благодаря дыхательным практикам человек может влиять на симпатическую нервную и иммунную системы.

Выводы. Данный метод дыхания, в связке с психическим настроением, и физическим воздействием, холода и упражнений, на организм, приводит к его закалке, нормализации и улучшению работы различных систем организма, такие как сопротивляемость к холоду,

вироботка бурого жиру, імунитет. Однак, данню методику следует виконувати періодично, а також что эта методика подойдет не всем.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Carney Scott, Wim Hof. What Doesn't Kill Us. How Freezing Water, Extreme Altitude, and Environmental Conditioning Will Renew Our Lost Evolutionary Strength : eBook. Emmaus, Pennsylvania : Rodale, 2017.
2. Dyan Sellayah. The Impact of Early Human Migration on Brown Adipose Tissue Evolution and Its Relevance to the Modern Obesity Pandemic : research : School of Biological Sciences, University of Reading, Reading, Berkshire, RG6 6AS, United Kingdom. 2013.
3. Matthijs Kox, et al. Voluntary activation of the sympathetic nervous system and attenuation of the innate immune response in humans : research : Intensive Care Medicine, Anesthesiology, Nijmegen Institute for Infection, Inflammation and Immunity, and Laboratory Medicine, Radboud University Medical Centre, Geert Grooteplein 10, 6500 HB, Nijmegen, The Netherlands. 2018.

Научный руководитель: кандидат педагогических наук, доцент Мартынова Н. П.

Марія Гирман
(Дніпро, Україна)

ОСТЕОХОНДРОЗ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ

Мета дослідження – підготовка методичних вказівок, в зв'язку зі зростанням числа студентів з такою хворобою як остеохондроз. Студенти відчують ускладнення на практичних заняттях з курсу «Фізична культура» при складанні контрольних нормативів. У статті вказані теоретичні обґрунтування і рекомендації щодо усунення цієї проблеми.

Ключові слова : остеохондроз, захворювання, здоров'я, хребет, фізична культура.

В сучасному світі бути культурною людиною означає бути не тільки розвиненим і освіченим, а й добре розвиненим фізично. Некомпетентність в галузі фізичного вдосконалення приносить людині набагато більше шкоди, ніж відсутність будь-яких інших знань (мова йде про професійні знання), тому що будь-яких творчих вершин людина не досяг, він не отримує повного задоволення і не буде щасливий, якщо не буде здоровий. [4, с. 3]

Остеохондроз – захворювання хребта. [4, с. 4] Це захворювання базується на деградації міжхребцевого диску з наступним залученням тіл суміжних хребців, міжхребцевих сугавів, зв'язкового апарату, спинного мозку, його корінців і нервово-рефлекторних механізмів, а нерідко й структур кровопостачання. [3, с. 7]

Від болю в спині люди страждали у всі часи. Кістково-дистрофічні зміни хребта, що характерні для остеохондрозу, виявлені ще в муміях єгипетських фараонів і римських патриціях. [4, с. 4]

Незважаючи на розповсюдженість остеохондрозу, хвороба все є загадковою і незрозумілою. До сих пір неясна причина її виникнення. Ймовірно, людина таким чином розраховується за можливість ходити на двох ногах. Хребет за багато віків так і не пристосувався носити вагу тіла. [4, с. 4]

В перше з'явилася головний біль, болі в шиї, грудній клітині чи в попереку можуть стати насторожуючим сигналом про вже вираженому остеохондрозі. [4, с. 4]

В залежності від ділянки хребта, який вразила хвороба, виділяють наступні види остеохондрозу хребта :

- 1) Остеохондроз шийного відділу хребта;
- 2) Остеохондроз грудного відділу хребта;

- 3) Остеохондроз поперекового відділу хребта;
- 4) Розповсюджений остеохондроз, коли хвороба розповсюджується на два чи три відділи хребта одночасно. [3, с. 8]

У наш час у зв'язку зі зміненими умовами життя (урбанізація, низька рухова активність, зміна режиму і якості харчування) остеохондрозом хворіє від 40 до 80% населення планети. На біль в спині і головний біль, пов'язані з остеохондрозом, скаржаться кожні 3-4 людини старше 30 років. [4, с. 4]

Якщо раніше остеохондроз починав турбувати людей в середньому після 40 років, то зараз спостерігається вже в 17-річних. За кількістю виданих лікарняних листів тільки на ГРВІ та грип випереджає остеохондроз. Важливо підкреслити, що хвороба вражає людей в соціально активному віці і триває довго, часом важко, схильна до рецидивів, тому завдає значних економічних збитків суспільству. [4, с. 4]

Жінки частіше, ніж чоловіки, хворіють на остеохондроз, але у чоловіків частіше виникають загострення, вони частіше оперуються і йдуть на пенсію через інвалідність. Це пояснюється як анатомо-фізіологічними особливостями, так і тим, що багато чоловіків зайняті важкою фізичною працею і нерідко мають велику схильність до шкідливих звичок (алкоголізм, куріння), які виснажують організм. [4, с. 5]

Захворювання вважається палеонтологічними, тобто є результатом впливу на хребет багатьма чинниками. Це і спадковість (поставка, хода, інші рухові стереотипи), і важка фізична праця, часто поєднується з виконанням різких рухів; тривале збереження вимушеної пози (учні, студенти); трудова діяльність, пов'язані з не фізіологічними позами (маляр з постійно піднятою головою, таксист, які тривалий час знаходиться в одній і тій же позі). [4, с. 5]

Фізична культура дає можливість зберегти здоров'я, знайти вихід із будь-яких стресових ситуацій, розширює діапазон пристосувальних механізмів організму, робить його менш сприятливим до несприятливих умов зовнішньої середовища. [4, с. 3]

Людина розумна, котра відчуває дух часу, яка дбайливо ставиться до свого здоров'я, завжди знайде протягом дня 20-30 хвилин для зарядки, чи оздоровчого бігу, чи комплексу фізичних вправ, а в вихідний день присвятить прогулянці на свіжому повітрі. Час, витрачений на збереження здоров'я, ніколи не буде витраченим даремно. [4, с. 3]

Людам, що страждають на остеохондроз можна рекомендувати такі форми занять фізкультурою:

- 1) ранкову гігієнічну гімнастику;
- 2) фізкультурну паузу в процесі праці;
- 3) лікувальну гімнастику;
- 4) плавання;
- 5) витягування хребта;
- 6) заняття фізичною культурою за обраною програмою;
- 7) самомасаж.

Ранкову гігієнічну гімнастику краще почати з самомасажу попереку і спини, а потім виконати вправи для м'язів рук, пояса верхніх кінцівок і тулуба, махові рухи ногами, стрибки на місці (підскоки), вправи в змішаному чи чистому вигляді, а також дихальні вправи. Закінчити ранкову гімнастику бажано водної процедурою, після якої необхідно насухо витерти тіло і сильно розтерти рушником попереки і спину. Фізкультурна пауза проводиться протягом 5-6 хвилин. Для тих, хто працює в положенні сидячи з опущеною головою, рекомендується комплекс, що складається з 8-9 вправ, що виконуються в вихідному положенні – стоячи, в середньому темпі і з середньою амплітудою. Тим, хто працює в положенні стоячи, рекомендується виконувати 7-9 вправ в положенні сидячи з дещопідтягнутими ногами з невеликим напруженням, в середньому темпі і з обмеженою амплітудою. Після вправ слід активно помасажувати попереки і спину протягом 1-3 хвилин, а потім розслабити м'язи ніг. [2, с. 10]

Лікувальна гімнастика показана, перш за все, тим, хто страждає частими загостреннями остеохондрозу у вигляді радикуліту. В комплекс включаються спеціальні та дихальні вправи, а також вправи на розслаблення м'язів і самомасаж. Займатися рекомендується щодня, краще вранці. Більшість вправ виконувати в вихідному положенні – лежачи або в упорі стоячи на колінах, так як при цьому знімається осьове навантаження з хребта і певною мірою розслабляються м'язи, які утримують його в вертикальному положенні. Приблизний комплекс лікувальної гімнастики, залежить від виду остеохондрозу, представленою нижче. [2, с. 10]

Плавання. Найбільш ефективно плавання на спині. Плавати рекомендується 2-3 рази на тиждень по 1-1,5 години. В осінньо-зимовий [2, с. 10] період плавати краще в закритому басейні, щоб уникнути охолодження, які вкрай небажані для хворих остеохондрозом. [2, с. 11]

У заняття фізкультурою по обраній програмі можна включати біг, гімнастику, ігри і т. п. Основна частина занять зазвичай повністю присвячується ритмічній гімнастиці, легкій атлетиці, плаванню, катанню на лижах і т. д. Тривалість – 20-30 хвилин і більше. [2, с. 11]

Самомасаж – ефективний засіб профілактики розвитку і загострення остеохондрозу, спрямований на поліпшення обмінних процесів в м'язах, зв'язках, і міжхребцевих дисках, зняття м'язової напруги і зменшення болю. Тривалість сеансу 10-15 хвилин. [2, с. 11]

Висновки. Стародавні медики стверджували, що здоров'я людини значною мірою визначається здоров'ям його хребта. Сучасна наука не спростовує цього.

Виконання простих вправ допоможе попередити появу або запобігти загостренню остеохондрозу, якщо заняття будуть систематичним і регулярними.

Досягти повноговилікування цієї хвороби неможливо, але створити необхідні умови для спрощення життя можна. Щоби жити без страждань, необхідно пам'ятати, що лікування хребта не разова дія, це ціла система реабілітації, якої необхідно дотримуватися протягом усього життя.

Крім того, намагайтесь не сидіти, якщо можна стояти, і не стояти, якщо можна лежати. І чим ви старше, тим більше потрібно знань і зусиль, щоб залишатися здоровим, так як і компенсаторні можливості організму бідніють і вигідніше стає щось для здоров'я робити, замість того, щоб нічого не робити.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гитт В. Д. Здоровый позвоночник. Лечение нарушений осанки и телосложения, сколиозов, остеохондрозов.
2. Сырецкая Г. П. Лечебная физическая культура при остеохондрозе.
3. Чечетин Д. А. и др. Лечебная физическая культура при остеохондрозе позвоночника.
4. Пурсанов К. А., Должункова И. П. Комплекс физических упражнений для профилактики остеохондроза.
5. Жолондз М. Новый взгляд на остеохондроз: причины и лечение.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

УДК 796.011.3:371.011

*Сергій Городинський
(Чернівці, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Різка зміна кількості фізичного навантаження, яке зазвичай пов'язане із зміною виду праці впливає на якість здоров'я. Збільшення кількості руху є вкрай необхідним фактором не лише для покращення самопочуття студентів, а й для полегшення їх адаптаційного періоду. Звертається увага на активність у позанавчальний період.

Ключові слова: *фізична активність, рух, здоров'я.*

A sharp change in the amount of physical activity that is usually associated with a change in the type of work affects the quality of health. Increasing the amount of movement is a vital factor not only to improve the well-being of students, but also to facilitate their adaptation period. Attention is paid to activity in the extracurricular period.

Key words: *physical activity, movement, health.*

Як засвідчує Грибан Г.П. одним із найважливіших завдань, котрі поставлені перед системою фізичного виховання у ВНЗ України, є зміцнення здоров'я і підвищення рівня загальної і спеціальної професійно-прикладної фізичної підготовленості студентської молоді, сприяння оволодінню навичками і вміннями самостійно використовувати засоби фізичної культури і спорту в повсякденному житті для підтримки високої працездатності і відновлення організму.

Рухова активність – невід'ємна частина поведінки людини, яка повинна забезпечувати нормальне функціонування систем організму й збереження здоров'я. Однак у більшості людей, які зайняті у сфері інтелектуальної праці, рухова активність обмежена. А особливо це притаманне студентам.

Практика свідчить, що два заняття (чотири години) на тиждень на перших двох курсах у вищих навчальних закладах не дають змоги забезпечити мінімальний рівень рухової активності студентів. Тому зрозуміло, що необхідність самостійних занять фізичними вправами у вільний час є об'єктивно обґрунтованою.

Якщо раніше її вирішення пов'язувалося переважно з медично-біологічними або санітарно-гігієнічними факторами, то сьогодні доведено, що здоров'я людини – це цілісне, системне явище, природа якого обумовлена зовнішніми (природними і соціальними) і внутрішніми факторами. Вони визначають психологічне ставлення людини до себе і до тих обставин, в яких реалізується її життя. Адже за даними наукової літератури [3, 5, 6], причиною низького рівня здоров'я молоді вважається зниження особистої зацікавленості у фізичному самовдосконаленні.

Саме рівень рухової активності є одним з важливих факторів збереження здоров'я. Рухова активність – включає суму рухів, виконуваних людиною у процесі життєдіяльності. Розрізняють звичайну і спеціально-організовану рухову активність. До звичайної рухової активності, згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, відносять види рухів, що спрямовані на задоволення природних потреб людини (сон, особиста гігієна, харчування, приготування їжі, придбання продуктів), а також навчальна і виробнича діяльність. Рухова активність студентської молоді досить широке поняття на відміну від «фізичної активності», яка включає в себе звичну і спеціальну організовану активність.

Тому, досліджуючи питання здоров'я студентів і залучаючи їх до фізичної культури, особливу увагу приділяли проблемі взаємозв'язку рухової активності та інших аспектів способу життя студентів.

За даними наукових досліджень Коновалова В. В., Касьяна А. В., Чередніченко А. В. незалежно від статі, географічних, кліматичних, етнічних чи культурних особливостей, люди з віком стають менш активними. Одні науковці висловлюють припущення, що зниження рівня рухової активності починається на другому десятилітті життя, а інші вважають, що уже в шість років і навіть раніше. Це явище стосується не тільки спонтанної рухової активності. Воно спостерігається і під час організованих занять фізичними вправами у вищій школі.

Адже відомо, що в умовах чотирьох годин з фізичного виховання на тиждень гігієнічні норми рухової активності не виконуються, і необхідно компенсувати цю гіподинамію у позанавчальний час.

У свідомості більшості студентів рухова активність не є тим чинником здорового способу життя, що об'єднує інші: збалансоване харчування, раціональний режим праці й відпочинку, відсутність шкідливих звичок та ін. Це зумовлено низькою мотивацією до занять фізичною культурою, дотримання здорового способу життя й недостатньою ефективністю сучасної організації фізичного виховання студентів.

Основні завдання формування рухової активності студентської молоді в полягають у тому, щоб надати студентам знання і сформувати мотивації дотримання здорового способу життя; сформувати стійку звичку до щоденних занять фізичними вправами, використовуючи різні раціональні форми; проводити систематичні фізичні тренування з оздоровчою або спортивною спрямованістю; інформувати студентів про головні цінності фізичної культури і спорту; здійснювати діагностику і корекцію формування рухових компетенцій студентів у процесі фізичного виховання у вищих закладах освіти [5, с. 212-213]. Ефективне вирішення цих завдань можливе в разі застосування у процесі фізичного виховання диференційованого підходу, який зумовлений різним складом студентів за інтересами та мотивами

Основною умовою збільшення обсягу фізіологічних резервів організму людини є фізичні тренування. Викликані ними функціональні зміни в організмі, формуючи якісно новий структурний слід в системі, посилюють компенсаторні механізми адаптації. При цьому збільшується синтез нуклеїнових кислот і білків, які відповідають за специфічну адаптацію до дії даного подразника (тренувального навантаження). Мобілізуються структури, що раніше лімітували функцію даної клітини (тканини, органу), збільшуються резерви тих функціональних систем, які обумовлюють розвиток специфічної працездатності [8, с. 56-58].

Тому як рекомендує Коваль О.Г. Для формування рухових функцій доцільно використовувати комплекс вправ, які направлені на набуття і вдосконалення загальної фізичної підготовки: для гармонійного розвитку маси і сили м'язів – гімнастичні вправи без снарядів, із снарядами, біг, стрибки, метання, вправи з набивними м'ячами, рухливі і спортивні ігри; для розвитку загальної витривалості – ходьбу на лижах, легкоатлетичні кроси, греблю, їзду на велосипеді, футбол, плавання; для підвищення швидкості в різноманітних рухах – багаторазове виконання комплексів вправ, які складаються з миттєвого виконання вправ за сигналом, повторне виконання вправ з максимальною швидкістю, виконання швидких рухів в полегшених умовах тощо; для покращення рухливості в суглобах і гнучкості хребта – повторне виконання вправ з більшою амплітудою рухів тощо; для покращення спритності і координації рухів – баскетбол, футбол, хокей, гандбол, вправи з опором, гімнастичні вправи, акробатику, виконання стрибкових вправ в незвичних умовах тощо; для покращення виконання рухів без надмірних напружень (оволодіння розслаблення).

Ось чому сучасна система фізичного виховання студентської молоді повинна передбачати впровадження цілого ряду ефективних не тільки оздоровчих, а й тренувальних засобів, що повинні використовуватися як в процесі основних навчальних занять, так і під час самостійних занять фізичними вправами для розвитку психофізичних якостей, поліпшення стану здоров'я, працездатності та функцій серцево-судинної, дихальної, нервової та інших систем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир: Вид-во Рута, 2009. 593 с.
2. Грибан Г., Романчук В., Романчук С. Роль рухової активності в житті студентів. *Спортивна наука України*. 2014. №4 (62).
3. Дзензелюк Д. О., Грибан Г. П., Денисовець Д. А. Рухова активність студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. *Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10–11 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 112–117.
4. Долженко Л., Погребняк Д. Формування мотивації до рухової активності студентської молоді з різним рівнем фізичного здоров'я. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2014. №4. С.52-56
5. Земська Н. О. Характеристика рухової активності студентської молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. №3. С. 211–215.

6. Коваль О.Г. Формування рухової активності студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2018. Вип. 11, 189-196.

7. Коновалов В. В., Касьян А. В., Чередніченко А. В. Оптимальна рухова активність студентської молоді в початковий період навчання. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. № 3. С. 16-19.

8. Плахтій П.Д., Коваль О.Г., Рябцев С.П., Марчук В.М. Основи фізичного виховання студентської молоді: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня Рута, 2012. 312 с.

9. Юнак А. П. Про підвищення рухової активності студентської молоді. *Інноваційні технології в системі підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту: тези доповідей III Міжнародної науково-методичної конференції*, м. Суми, 14-15 квітня 2016 р. / Відп. за вип. В.М. Сергієнко. Суми: СумДУ, 2016. С. 234-237.

*Станіслав Гранковський
(Дніпро, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЖИТТІ СТУДЕНТА

Ця стаття присвячена темі значення та впливу фізичної культури на життя студента. Вплив поганих звичок на фізичні можливості.

Ключові слова: *фізична культура, студенти, здоровий спосіб життя, шкідливі звички.*

This article focuses on the importance and impact of physical culture on student life. The impact of bad habits on physical ability.

Key words: *physical culture, students, healthy lifestyle, bad habits.*

Фізична культура – складова частина культури, пов'язана з системою фізичного виховання, організації спорту, технічних засобів суспільної та особистої гігієни. За допомогою фізичної культури у людей підвищується соціально-моральне задоволення та задоволення естетичних і творчих запитів.

Але фізична культура складається з основних показників свого стану, таких як рівень здоров'я і фізичного розвитку різних верств населення; ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності, високі досягнення спортсменів в окремих видах спорту. Фізкультура ділиться на такі важливі аспекти, як предметно-ціннісний аспект представлений матеріальними і духовними цінностями та діяльнісний аспект, який включає доцільну рухову активність вигляді різних форм фізичних вправ, і відповідно результативний аспект який характеризується сукупністю корисних результатів використання фізичної культури.

Фізичне виховання зароджувалась у підвалинах суспільства та й продуктам її суспільної формації у якій воно існує. В процесі розвитку та вдосконалення педагогічних і соціальних систем фізичного виховання та набування духовних і матеріальних цінностей формується фізична культура тобто сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей і засобів їх використання в процесі фізичного виховання.

Численні дослідження свідчать що здебільшого активно впливали на формування соціальних систем фізичного виховання військові кола. Їхня діяльність щодо стимулювання спортивного руху виявилось у багатьох країнах вирішальною не тільки для популяризації та розвитку фізичної культури і спорту, а й їхні організаційної структури. Військові кола поряд із аристократією виступали у ролі меценатів спортивного руху мали змогу із середини визначити ідеологічний характер та напрям діяльності спортивних організацій та клубів.

З іншого боку народні маси також перетворювали заняття фізичними вправами і систему їх організації у засіб боротьби за свою незалежність. Види і особливості фізичних вправ, які культивуються в різних країнах формувалися під впливом соціально-культурної системи, в

умовах яких відбувався їх розвиток. Значення фізичної культури в процесі формування особистості величезна – в цьому відношенні не застаріла пословиця – “у здоровому тілі – здоровий дух”. Однак з'явилися такі бар'єри поширення фізичної культури як недолік фінансування малорухливий спосіб життя та освітленість в ЗМІ.

Все це перешкоджає реалізації освітніх стратегій молоді в плані фізичної досконалості. Особливо актуальна ця проблема для студентів всіх коледжів, так як в цей час, в цьому віці формуються і закладаються основи здорового способу життя, а фізичне виховання не завжди є пріоритетним напрямком. У той же час величезна навчальне навантаження на студентів, що часто шкодить їх загальному фізичного і психічного стану, а це може особливо негативно позначитися на процесі формування особистості, який збігається за часом з періодом навчання в коледжі. Необхідно розглядати поняття фізичної культури, як сукупність фізичного розвитку студента, стан його здоров'я психіки і власне “фізичної культури” як складової культурного розвитку особистості. Значення цього стану важко перебільшити. З ранніх років батьки, педагоги, засоби масової інформації – радіо і телебачення – вселяють дитині унікальну корисність фізичної активності і спонукають дітей активно займатися спортом. У цьому віці заняття спортом проходять як право під наглядом досвідчених тренерів і фахівців, що стежить за правильним і гармонійним розвитком організму, що росте. У шкільному віці цю роль в основному виконують вчителі фізичної культури.

До 16 років самосвідомість людини досить розвинена. Саме з цього моменту ігровий характер заняття спортом перетворюються в серйозне повне усвідомлення індивідом всієї корисності і радості, яку приносить йому заняття фізичною культурою і спортом. Позитивним аспектом є і те, що спорт сприяє розвитку комунікабельності, позбавляє від комплексів і розкріпає; фізичні навантаження, активний рух дуже благотворно позначається на успіхах в розумовій праці.

Предмет фізична культура, який викладається в ВНЗ, формує ще один пласт в загальному фізичному стані людини, його здоров'я, фізичної підготовленості і фізичну досконалість. Заняття фізичною культурою – це, перш за все профілактика різних захворювань і в першу чергу гіпертонії та ішемічної хвороби серця. Ці хвороби часто спостережувані у фахівців технічного профілю. Вимагають тривалого лікування, але, на жаль, вона не завжди веде до одужання. Значно великий ефект дає їх профілактика. В процесі заняття фізичними вправами підвищується працездатність. Про це свідчить зростаюча здатність людини виконувати велику роботу за певний проміжок часу. З наростанням працездатності в стані м'язового спокою, зменшується частота серцевих скорочень. Людина починає більше працювати, але при цьому менше втомлюватись.

Професійна діяльність студентів має на увазі фізичну роботу, а значить така людина повинна володіти хорошою фізичною формою і відмінним здоров'ям. Вузівська педагогічна практика показує, що в студентів включених в систематичні заняття з фізичного виховання і виявляють на цих заняттях досить високу активність, виробляється певний стереотип режим дня, спостерігається розвиток соціально орієнтованих установок і більш високий життєвий тонус.

Вони більшою мірою комунікабельні, висловлюють готовність до співпраці, цінують суспільне визнання та адекватно реагують на критику в свою адресу. Цієї категорії студентів більшою мірою притаманні відповідальність, почуття обов'язку, сумлінність, зібраність. Вони більш успішно взаємодіють у роботі, що вимагає систематичного напруги організму, їм легше дається ефективний самоконтроль.

Звичайно тут важлива мотивація, яка стимулює і мобілізує особистість та прояв рухової активності. Які можуть бути мотиви? Це потреба в рухах і фізичних навантаженнях, спілкування, дружня солідарність, суперництво, наслідування тощо. Безумовно для студентів вузів одним із серйозних мотивів є повинність – обов'язок відвідувати заняття. Молоді люди повинні обов'язково знаходити для себе будь-які спонукальні мотиви для занять фізичними вправами і виділяти для цього час. Сучасний ритм життя вимагає від молодих людей все більше напруги сил. Нервові, розумові та фізичні перевантаження пов'язані з оволодінням

складної сучасної техніки, стреси професійного і побутового характеру ведуть до порушення обміну речовин, надмірної ваги, до виникнення серцево-судинних захворювань. До того ж обсяг рухової активності людини протягом дня зведений до мінімуму: автоматизація, електроніка та робототехніка на виробництві, автомобілі, пральні машини в побуті обумовили неприпустимий дефіцит рухової діяльності людини. Несприятливий вплив цих факторів на здоров'я людини настільки великий, що внутрішні захисні функції організму не в змозі з ними впоратися. Людині потрібна висока фізична активність і підготовленість. Тому, чим далі йде людство у саморозвитку, тим більшою мірою здоров'я людини залежить від рівня його фізичної культури.

Але наступною ланкою здорового способу життя студента є викорінювання шкідливих звичок, таких як паління, алкоголь і наркотики. Всі порушники здоров'я є причиною багатьох захворювань, різко скорочують тривалість життя, знижують працездатність та пагубно впливають на здоров'я студента. Дуже багато людей починають своє оздоровлення з відмовлення від паління, що вважається однією з самих небезпечних звичок сучасної людини. Медики вважають що з палінням безпосередньо зв'язані самі серйозні хвороби серця, судин, легень. Паління не тільки підточить здоров'я, але і забирає сили в самому буквальному значенні.

Для сучасного студента в систематичне заняття фізкультурою і спортом здобуває виняткове значення. Відомо що навіть у здорової і не старої людини, якщо вона не тренувана, веде сидячий спосіб життя і не займається фізкультурою. При самих невеликих фізичних навантаженнях учищається подих, з'являється серцебиття. І навпроти тренувана людина легко справляється зі значними фізичними навантаженнями. Фізичним тренуванням зміцнює і розвиває кісткову мускулатуру, серцевий м'яз, судини, дихальну систему і багато інших органів, що значно полегшує роботу апарату кровообігу, благотворно впливає на нервову систему.

Тому щоденна ранкова гімнастика – це обов'язковий мінімум фізичного тренування. Вона повинна стати для всіх такою ж звичкою, як умивання вранці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 272 с.; Ч. 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. 248 с.
2. Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання. Харків: "ОВС", 2007. 271 с.
3. Энциклопедия олимпийского спорта / Под ред. В.П.Платонова. Т.1. Киев: Олимпийская литература, 2002. 494 с.
4. Кучеренко І.О. Фізична культура і спорт: Інформаційно-методичний довідник з питань фізичної культури і спорту. Київ, 2004. 1184 с.
5. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здібностей. Київ: Олімпійська література. 2001. 439 с.

Науковий керівник: Присяжна М. К.

УДК 796.853.24:796.015.15

Віктор Гузар, Євгеній Стрикаленко, Олег Шалар
(Херсон, Україна)

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СПОРТСМЕНІВ В ЗМІШАНИХ ОДНОБОРСТВАХ

У статті представлені результати дослідження методики розвитку фізичних якостей борців зі змішаних одноборств. Зазначено, що тренер та спортсмен повинні заздалегідь намітити засоби та методи фізичної підготовки. Це дозволить визначити переважаючий режим роботи м'язів, величину опору та інтенсивність виконання вправи.

Ключові слова: борці, сила, спритність, швидкість, гнучкість, вправи, методика.

The article presents the results of the study of the methodology for the development of physical qualities of mixed martial arts wrestlers. It is noted that the coach and the athlete should outline the means and methods of physical training in advance. This will allow you to determine the predominant mode of muscle work, the amount of resistance and the intensity of the exercise.

Key words: fighters, strength, agility, speed, flexibility, exercises, method.

Постановка проблеми. Спортивна боротьба, характеризується комплексним проявом рухових якостей. Тому основним у спеціальній фізичній підготовці борця є спеціальна силова підготовка, яка передбачає комплексне виховання вибухової сили, силової витривалості та частково силової спритності.

Практично всі дії спортсменів зі змішаних одноборств протягом сутички доволі тісно пов'язані з проявом різних рухових здібностей але домінуючими безперечно є швидкісні та швидкісно-силові здібності, які необхідно постійно розвивати. Без достатнього рівня розвитку даних здібностей не можливо ефективно виконувати ударну техніку, як руками так і ногами, застосовувати різноманітні кидки, захоплення та больові прийоми [1, 2, 4, 10, 11, 12]. Виходячи з вище зазначеного дослідження методика розвитку провідних якостей особливо у спортсменів зі змішаних одноборств в групах новачків безумовно доволі актуальне.

Мета дослідження: обґрунтувати методику розвитку фізичних якостей спортсменів в змішаних одноборствах.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні приймали участь борці зі змішаних одноборств Херсонського вищого училища фізичної культури. Методика виховання *сили* містить в собі сукупність засобів, методів, режимів м'язової роботи, інтенсивності виконання вправ, кількості повтору вправ у одному підході, продовжності та характеру відпочинку між підходами. При цьому важливо підкреслити, що всі перекишені компоненти методики тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Якщо у процесі силової підготовки борця в змішаних одноборствах будь який компонент не буде врахованим, може не тільки знизитися її ефективність, але й змінитися характер силового розвитку. Мова йде про зростання сили з одночасним збільшенням м'язової маси – явищем небажаним у боротьбі; та про зростання сили без значного збільшення маси м'язів.

Обсяг же лімітується тим числом вправ, які борець може виконати зберігаючи необхідну інтенсивність. Наприклад, головним у тренуванні, спрямованому на розвиток сили без значного збільшення маси м'язів є формування системи умовно рефлекторних зав'язків, що забезпечують найкращу міжм'язову та внутрішньом'язову координацію. Тому тут істотне бажання працювати з обтяженнями на якомога більшій вазі, з малим числом повторень у підході та великими інтервалами відпочинку між підходами.

Тренування з розвитку *сили* передбачає:

- навантаження – 40-95% максимального особистого рекорду;

- вправи виконуються в різних темпах: 40-95% максимального у вільному темпі, середньому – 40-80% максимального, швидкому – 40-70% максимального;
- максимальна кількість вправ – близько 7 (піднімання штанги в положенні стоячи, лежачи, ривком, підриви одною, двома руками, присідання з навантаженням);
- кількість повторень кожної вправи – 1-5 разів;
- кількість серій – від 1 до 3;
- відпочинок між серіями – 2-4 хвилини.

Спортивна боротьба належить до виду спорту і вимагає максимальних проявів усіх або більшості *швидкісних здібностей* у варіативних ситуаціях спортивного поєдинку.

З метою розвитку та удосконалення швидкісних якостей (частоти, швидкості та швидкості рухів) у борців зі змішаних одноборств в процесі спортивного тренування використовуються такі вправи: біг з прискоренням на відстань від 30 до 60 метрів; біг на швидкість з низького старту на 30-60 і 100 м; стрибки через скакалку (у вигляді змагання на кількість стрибки за 10-12 сек.); із різних вихідних положень по сигналу швидко виконання нескладних рухів (з упору присівши перекаат назад, з положення лежачи на спині швидко відхилитися назад і зробити міст); зупинка по сигналу під час ходи і бігу; обертання на 180 і 360 градусів за сигналом під час ходи та бігу; кидки манекену нахилом на протязі 10-15”.

Для розвитку *швидкісно-силових* якостей у заняттях з боротьби використовуються інші вправи: стрибки з місця і з розбігу у довжину та висоту, стрибки на підвищення; метання набивного м'яча; штовхання ядра, кидки двома руками вперед і через себе назад; рухливі ігри, пов'язані з діями на швидкість; естафети з елементами бігу, стрибки та з переборюванням різних перешкод; спортивні ігри; стрибки на одній нозі і обох ногах з просуванням вперед, назад, і в сторони; стрибки вверх з діставанням підвішених предметів.

Так як кращим засобом дії на специфічні групи м'язів є самі технічні дії, одним з окремих методичних прийомів у підготовці висококваліфікованих спортсменів є спеціалізована вправа (технічна дія), яка виконується на “результат” – тестові кидки манекену.

Для розвитку та удосконалення спеціальних швидкісно-силових якостей важливі технічні дії (прийоми) партерної боротьби, так як усе різнобарв'я технічних дій у боротьбі закінчується досить часто прийомами партерної боротьби (переворотами, уходячи з небезпечного положення, утримання). Тим не менш елементи партерної боротьби недостатньо широко використовуються для підвищення технічної майстерності спортсменів та вирішення задач спеціальної швидкісно-силової підготовки борців. Засоби партерної боротьби необхідно більше використовувати при роботі зі спортсменами різної кваліфікації на усіх етапах підготовки.

Для удосконалення швидкісних та швидкісно-силових якостей необхідно використовувати різні методи підготовки (повторний, перемінний, прогресуючого навантаження, а також ударні методи навантаження).

Серед фізичних здібностей *спритність* займає особливе положення. Вона має найрізноманітніші зв'язки з іншими фізичними якостями, тісно пов'язана з руховими навиками і тому носить найбільш комплексний характер.

Під спритністю розуміють здатність: по-перше, оволодівати складними технічними діями; по-друге, швидко навчитися спортивним рухам і удосконалювати їх; по-третє; доцільно застосовувати навіть у відповідності з вимогами змагальної обстановки швидко і раціонально перебудувати їх.

У спортивній боротьбі, для якої характерна швидка зміна умов та велика змінність дій спортсмена у процесі змагань, являє також інтерес час між сигналом до виконання прийому та початком виконання. У швидко змінюючійся обстановці необхідна велика спритність для того, щоби реагувати швидко, доцільно та послідовно. Тут мірилом спритності може служити мінімальний час з моменту зміни обстановки до початку руху у відповідь.

На відзнаку від силових, швидкісних та інших фізичних якостей спортсмена, *гнучкість* належить не до причинних факторів руху, а до морфо-функціональних властивостей опорно-

рухового апарату, які зумовлюють ступінь рухливості його ланок відносно одна одної. Гнучкість виражається зовнішньо у розмаху (амплітуді) згинання-розгинання та інших рухів, що допускаються будовою суглобів. Її і вимірюють за максимальною амплітудою рухів (у кутових градусах або лінійних величинах) за допомогою гоніометра або інших пристосувань.

Відомо, що розмах рухів обмежується перш за все напруженням м'язів-антагоністів. В силу цього показники гнучкості залежать від здатності поєднувати розслаблення розтягнення м'язів з напруженням м'язів, відтворюючих рух.

Основні задачі по вихованню гнучкості у спортсменів в процесі багаторічного тренування полягають в тому, щоби, по-перше, забезпечити її удосконалення стосовно вимог спортивної боротьби і, по-друге, зберегти її показник на досягнутому оптимальному рівні.

Основні засоби виховання гнучкості – загально-підготовчі та спеціально-підготовчі вправи “в розтягуванні”.

Всі вони характеризуються граничним збільшенням амплітуди рухів по ходу серійного виконання вправи. Їх розподіляють на активні, пасивні та комбіновані.

Більшість вправ у розтягуванні виконуються у динамічному режимі у вигляді відносно плавних рухів або махової у поєднанні з “ривками”.

Загально підготовчі вправи “у розтягуванні” добираються з основної та спортивно-прикладної гімнастики, де вони детально розслаблені стосовно задач всебічного удосконалення гнучкості.

Спеціально-підготовчі вправи “у розтягуванні” формуються на основі елементів змагальних дій, які вимагають найбільш значної рухливості будь-яких ланок опорно-рухового апарату.

Вправи “на гнучкість” доцільно проводити у підготовчій або наприкінці основної частини занять. Їм повинні передувати всебічні розігрівання.

Висновки. Отже, тренер та спортсмен повинні заздалегідь намітити засоби та методи фізичної підготовки, що, в свою чергу, дозволить визначити переважаючий режим роботи м'язів, величину опору та інтенсивність виконання вправи. І вже безпосередньо у ході тренувального заняття слід суворо контролювати кількість повторів, або подовженість виконання вправи в одному підході для підтримки запланованої інтенсивності навантаження, а також характер та подовженість пауз відпочинку.

Перераховані компоненти методики свідчать про те, що вона є ключем до вирішення усіх основних питань фізичної підготовки. Бо розвиток будь-якого виду м'язової сили, спритності, гнучкості, швидко-силових якостей передбачає свою, строго визначену, інтенсивність навантаження, постійну для усіх етапів цілорічного тренування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В., Данько Г. Физическая подготовка борцов. Киев: Олимпийская литература, 2004. 223 с.
2. Платонов В.Н., Булатова. М.М. Физическая подготовка спортсмена. Киев: Олимпийская литература, 1995. 320 с.
3. Стрикаленко Є.А., Шалар О.Г., Гузар В.Н. Використання інтегральних вправ у фізичній підготовці спортсменів-айкідистів. *Здоров'я, спорт, реабілітація. Науковий журнал.* Харків, №1, 2019. С. 126-131.
4. Стрикаленко Є.А., Гузар В.М., Шалар О.Г. Вплив інтегральних вправ на фізичну підготовленість спортсменів, що займаються айкідо. *Единоборства. №3 (13). Науковий журнал.* Харків: ХГАФК, 2019. С. 65-73.
5. Шалар О.Г., Гузар В.М., Дніщенко М.В. Властивості особистості та їх залежність від підготовленості юних каратистів. *XIX Всеукраїнська науково-практична конференція «Медико-біологічні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини». Збірник наукових праць.* Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, №19. 2019. С 91-94.
6. Шалар О.Г., Хоменко В.В., Дніщенко М.В. Емоційно-вольова та психомоторна сфера юних каратистів. *XVIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Медико-біологічні*

проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини» Збірник наукових праць. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, №18. 2018. С. 81-85.

7. Шалар О., Марущак Ю., Гузар В. Методика формування індивідуального стилю змагальної діяльності юних тайських боксерів. *Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку.* Харків: ФОП Озеров Г.В., 2018. С. 276-281.

8. Шалар О.Г., Савченко-Марущак М.С., Стрикаленко Є.А. Взаємозв'язок стилів діяльності юних каратистів із спортивною та психологічною підготовленістю. *Единоборства №3 (9). Научний журнал.* Харків: ХГАФК, 2018. С. 77-85.

9. Шалар О.Г., Стрикаленко Є.А., Савченко-Марущак М.С. Психологія тактичного двобою юних каратистів. *Единоборства №2 (8). Научний журнал.* Харків: ХГАФК, 2018. С. 104-115

10. Шалар О.Г., Романюк О., Гузар В.М. Фізична підготовка юних борців з таеквон-до. *XVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Медико-біологічні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини». Збірник наукових праць.* Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, №17. 2017. С. 100-104.

11. Шалар О., Кедровський Б., Іздебський І. Взаємозв'язок між фізичною та технічною підготовленістю юних борців. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, №3 (31). 2015. С. 239-242.

12. Шалар О.Г., Гузар В.М., Савченко-Марущак М.С. Вплив фізичної підготовленості на властивості особистості юних каратистів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.* Вип. 139. Т.І. Чернігів: ЧНПУ, 2016. С. 45-48.

13. Шалар О.Г., Стрикаленко Є.А., Гузар В.М. Проблема травматизму в кіокушин карате. *Здоров'я, спорт, реабілітація.* Харків: ООО «Типографія Мадрид», №4. 2016. С. 73-77.

*Микита Гунько, Андрій Іщенко
(Харків, Україна)*

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ В ДОМАШНІХ УМОВАХ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ТА РОБОТИ В ДІСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

Оскільки в Європейському регіоні та безпосередньо в Україні підтверджуються нові випадки зараження коронавірусом COVID-19, громадян просять залишатися в режимі домашнього карантину. У ряді країн фітнес-центри та інші точки, де передбачається активна рухова діяльність, тимчасово закриті. Перебування вдома протягом тривалого періоду часу може серйозно ускладнити підтримання фізичної активності, яка необхідна для повноцінного здоров'я.

Ключові слова: *дистанційна освіта, карантин, сидячий спосіб життя, фізична активність, фізичні вправи.*

Перебування вдома протягом тривалого періоду часу може серйозно ускладнити підтримання фізичної активності. Сидячий спосіб життя і низький рівень фізичної активності можуть мати негативний вплив на здоров'я, благополуччя та якість життя. Фізичні вправи допоможуть зберегти спокій і захистити ваше здоров'я протягом цього часу.

ВООЗ рекомендує 150 хвилин помірної фізичної активності або 75 хвилин інтенсивної фізичної активності на тиждень або поєднання помірної та інтенсивної фізичної активності. Дотримання цих рекомендацій можливо в домашніх умовах з урахуванням відсутності спеціального обладнання і обмеженого простору.

Пропонуються деякі способи підтримки активної фізичної форми і скорочення сидячого способу життя в домашніх умовах. Це дуже потрібно виконувати якщо Ви працюєте або навчаєтесь дистанційно на протязі усього тижня.

Робіть короткі активні перерви протягом дня. Короткі розминки є доповненням до рекомендацій вище щодо тривалості фізичної активності протягом тижня.

Танці, ігри з дітьми і виконання домашніх обов'язків, таких як прибирання будинку, також дозволяють залишатися фізично активними в домашніх умовах.

Використовуйте онлайн-ресурси. Скористайтеся перевагою онлайн-ресурсів, що пропонують комплекс фізичних вправ. Багато з них знаходяться в безкоштовному доступі на YouTube. За відсутності досвіду виконання подібних вправ, будьте обережні і візьміть до уваги свої обмеження.

Ходіть. Навіть в невеликих приміщеннях ходіння по периметру або марш на місці можуть допомогти вам залишатися активними. Якщо вам дзвонять, стійте або ходіть по будинку, під час розмови, а не сидіть.

Проводьте час в стоячому положенні. Скоротіть час, що проводиться в сидячому положенні, і по можливості віддавати перевагу положенню стоячи. Бажано кожен окремий період намагатися залишатись не більше 30 хвилин в сидячому положенні і положенні лежачи.

Буде корисно використовувати стіл на великих ніжках, що дозволяє працювати стоячи. Під час відпочинку в сидячому положенні потрібно віддавати перевагу розумовим видам діяльності, таким як читання, настільні ігри та інше.

Для підтримки оптимального стану здоров'я, також важливо пам'ятати про необхідність правильного харчування та споживати достатню кількість води. ВООЗ рекомендує пити воду замість напоїв, які містять цукор. Забезпечте достатню кількість фруктів та овочів і обмежте споживання солі, цукру і жиру. Віддавати перевагу зерновим, а не рафінованим продуктам.

Щоб підтримувати себе в активному фізичному стані, знаходячись в домашніх умовах важливо виконувати комплекси фізичних вправ на розвиток деяких фізичних якостей.

Заняття в домашніх умовах повинно тривати 45 хвилин максимально. Умовно заняття складається з трьох частин. Підготовчої частини, основної та заключної частини.

Підготовча частина має мету – створити бадьорий настрій, забезпечити психологічну та фізіологічну підготовку організму. Підготовча частина розпочинається з розминки, та триває до 10-15 хвилин.

Розминка – це комплекс вправ, які виконуються з початку занять фізичними вправами з метою підготовки м'язів, суглобів і організму в цілому до майбутньої діяльності. Розминка включає в себе різноманітні вправи для м'язів рук, тулуба, ніг; вправи для підвищення гнучкості рук, ніг, хребта починаючи від міжфалангових суглобів костей до гомілковостопних за принципом зверху-вниз для всього організму.

Комплекс №1. Вправи, які використовують під час розминки

№	Вихідне положення.	Виконання вправи	Дозування	Методичні вказівки
1	Основна стійка	1-2 - підняти руки вперед-вгору, долоні повернути всередину, відвести праву ногу назад на носок і злегка прогнутися; 3-4 - в.п.; 5-8 - те ж в іншу сторону.	10-12 р	В повільному темпі
2	Основна стійка	1-4 – кругові рухи головою в ліву сторону; 5-8 – то ж в іншу сторону	10-12 р	В повільному темпі
3	Основна стійка руки до плечей	1-2 - два обергання зігнутими руками вперед; 3-4 - те ж назад.	10-12 р	В повільному темпі
4	Основна стійка	1-4 – почергові кругові рухи	10-12 р	В повільному темпі

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

		руками вперед; 5-8 - те ж назад.		
5	Основна стійка	1-2 - коло руками вправо; 3-4 - те ж вліво.	10-12 р	В повільному темпі
6	Основна стійка	1 - права вперед, ліва тому, 2 - ліва вперед, права назад.	8-10 р	В повільному темпі
7	Основна стійка	1 - коло прямими руками зсередини назовні, 2 - коло прямими руками через сторони вгору-всередину.	10-12 р	В повільному темпі
8	Основна стійка	1 - нахил до лівої ноги, 2 - нахил вперед, 3 - нахил до правої нозі, 4 – вихідне становище.	10-12 р	В повільному темпі
9	Ноги на ширині плечей, руки на пояс.	1 - нахилитися вправо, права рука вздовж тулуба ковзає вниз, ліва - вгору; 2 - вихідне положення, 3-4 - те ж в іншу сторону	10-12 р	В повільному темпі
10	Ноги на ширині плечей, руки на пояс	1 - стрибком ноги разом; 2 – вихідне становище.	10-12 р	В повільному темпі

Під час **основної частини заняття** виконуються завдання з комплексному розвитку фізичних якостей, вихованню моральних, інтелектуальних та вольових якостей. Ця частина заняття розподіляється на такі види діяльності: безпосереднє виконання фізичних вправ, необхідний відпочинок, допоміжні дії (розміщення спортивного інвентарю, перехід від одного виду вправ до іншого та ін.). Тривалість основної частини 20 - 25 хвилин.

Приклади вправ, які рекомендовані виконувати в основній частині заняття.

Комплекс на розвиток та зміцнення м'язів ніг, живота та спини

№	Вихідне положення.	Виконання вправи	Дозування	Методичні вказівки
1.	Лежачи на спині, руки уздовж тулуба	Підняти праву ногу вгору, не згинаючи в коліні. виконувати махові рухи вправо-вліво до торкання стопою статі.	14-15 р	Зазначено кількість повторень в кожному сторону.
2	Випад лівою ногою вперед, руки в упорі на коліні	поперемінна зміна положення ніг стрибком	14-15 р	Зазначено кількість повторень для кожної ноги.
3	Лежачи на спині, ноги зігнуті, руки уздовж тулуба.	Вправа «велосипед», поперемінне розгинання ніг без торкання підлоги	14-15 р	Зазначено кількість повторень в кожному сторону.
4	Стоячи боком до стінці.	Присідання на одній нозі з опорою об стіну.	14-15 р	Зазначено кількість повторень для кожної ноги.
5	Глибокий присід.	Вистрибування вгору з	14-15 р	

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

		приземленням у вихідне положення.		
6	Основна стійка	Присідання з випрямленням рук вперед.	14-15 р	
7	Лежачи на животі, руки під головою	Піднімання прямих ніг вгору.	14-15 р	Зазначено кількість повторень для кожної ноги.
8	Лежачи на боці, нижня нога зігнута в колінному суглобі	Піднімання верхньої прямої ноги вгору.	14-15 р	Зазначено кількість повторень для кожної ноги.
9	Основна стійка	Махи ногами вперед - в сторону	14-15 р	Зазначено кількість повторень для кожної ноги.
10	Основна стійка	Біг на місці з високим підніманням стегна	1 хвилина	Руки перед грудьми, виконувати дотик стегном долоні

Комплекс на розвиток та зміцнення м'язів рук і плечового поясу

№	Вихідне положення.	Виконання вправи	Дозування	Методичні вказівки
1	Упор лежачи з максимально широкою постановою рук	Згинання-розгинання рук	15-20 р	Руки згинаються до прямого кута.
2	Упор лежачи руки на ширині плечей.	Згинання-розгинання рук	15-20 р	Руки згинаються до прямого кута.
3	Упор лежачи з максимально вузької постановкою рук	Згинання-розгинання рук	15-20 р	Руки згинаються до прямого кута.
4	Упор лежачи з постановкою ніг на височині	Згинання-розгинання рук	14-15 р	Руки згинаються до прямого кута.
5	Упор на двох стільцях	Стійка в упорі на напівзігнутих руках	30-60 сек	Статична вправа
6	Упор лежачи з максимально широкою постановою рук	Стійка в упорі на напівзігнутих руках	30-60 сек	Статична вправа
7	Упор лежачи руки на ширині плечей.	Стійка в упорі на напівзігнутих руках	30-60 сек	Статична вправа
8	Упор лежачи з максимально вузької постановкою рук	Стійка в упорі на напівзігнутих руках	30-60 сек	Статична вправа
9	Упор лежачи з постановкою ніг на височині	Стійка в упорі на напівзігнутих руках	30-60 сек	Статична вправа
10	Стійка на руках з опорою ніг о стіну	Стійка на руках з опорою ніг о стіну	15-60 сек	Статична вправа

Комплекс для зміцнення м'язів спини

№	Вихідне положення.	Виконання вправи	Дозування	Методичні вказівки
1	Лежачи на животі, руки за голову	Однчасне піднімання тулуба і прямих ніг	15-20 р	Лікті розвести в боки
2	Лежачи на животі, руки вгору	Поперемінне піднімання рук і ніг у варіанті: права рука - ліва нога, ліва рука - права нога	15-20 р	Для кожної руки
3	Лежачи на животі, ноги зафіксовані	Піднімання тулуба	15-20 р	При підніманні тулуба подивитися вгору
4	Лежачи на спині ,ноги зігнуті в колінах, руки в упорі біля голови.	з вихідного положення перейти в гімнастичний міст на 5-7 с, потім повернутися у вихідне становище	15-20 р	У повільному темпі
5	Лежачи на спині, ноги зігнуті в колінах, руки уздовж тулуба.	піднімання і опускання тулуба ввєрх вниз	15-20 р	Темп середній.

В основній частині треба об'єднувати вправи на розвиток різноманітних груп м'язів.

Заключна частина заняття має забезпечити поступовий перехід від стану збудження, викликаного вправами в основній частині, до відносно спокійного стану. На завершення заняття пропонується ходьба на місці у повільному темпі у поєднанні з вправами на дихання. Повільний темп виконання вправ на розслаблення, під музичний супровід сприяє відновленню організму у більш короткий час. Тривалість заключної частини заняття до 5 хв.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Григорович Е. С. та ін. Фізична культура: навч. посібник для вузів / під заг. ред. Е.С.Григоровича, В. А. Переверзева. 2-е вид., доопр. і доп. Мінськ: Виш. шк., 2009. 245 с.
2. Красуля А. В. Виховання фізичних якостей в умовах тренажерного залу: метод. рекомендації для студентів і викладачів фіз. виховання / Нар. укр. акад., [каф. фіз.101виховання і спорту; сост. А. В. Красуля]. 2-е вид., переробл. і доп. Харків: Вид-во НУА, 2014. 20 с.

*Юлія Дольнікова
(Дніпро, Україна)*

ПЛАВАННЯ. ВИДИ ПЛАВАННЯ

Плавання надзвичайно корисне для здоров'я та допомагає зняти стрес. Вода дарує відчуття свіжості, неймовірною бадьорості, заряджає енергією.

Ключові слова: плавання, здоров'я, плавець.

Swimming is extremely good for health and helps relieve stress. Water gives a feeling of freshness, incredible vitality, recharges energy.

Key words: swimming, health, swimmer.

Вступ. Люди плавали із самих давен. Свідчення про це збережені серед експонатів музею староегипетського мистецтва в м. Туріні (Італія). Там є великий камінь, на поверхні якого вигравірована фігура жінки, яка пливе способом, який нагадує сучасний брас. Учені вважають, що ця створена фігура за 1200-1700 років до н.е.

Наші предки теж були чудовими плавцями, бо щоб відбити напад ворога, вони перепливали річки та подовгу ховалися під водою, дихаючи через порожнистий очерет.

Здавалось би, що зараз людині не доводиться відбивати напади ворога і вміння плавати є не таким потрібним у сучасному світі, але це не так.

Вміння добре плавати необхідне людині не тільки у виняткових випадках. Воно може знадобитися і в повсякденному житті і навіть може бути зв'язане з професією. Плавання дуже корисне і для фізичного розвитку, особливо в дитячі і юнацькі роки, коли формується організм. Регулярні заняття плаванням сприяють правильному росту, виробляють красиву поставу, зміцнюють серце і легені, розвивають м'язи, посилюють обмін речовин. Благотворно впливає плавання і на органи дихання. Також під час купання і плавання організм людини загартовується. Тому плавання – один з найкращих видів спорту, бо загартована людина краще реагує на мороз та спеку, їй не загрожує простуда.

Як правильно плавати? Людина може триматися на поверхні води лише доти, доки, все її тіло знаходиться у воді. Досить плавцю підняти з води голову або руку, як його тіло занурюється глибше. Лише під час вдиху хороші плавці піднімають обличчя з води, а потім знову занурюють його. Найбільш вигідне для людини положення тулуба – близьке до горизонтального, тоді їй легше перебороти опір води.

Найлегше навчитися плавати в дитячому і юнацькому віці. Вчитися плавати можна на будь-якій неглибокій прибережній ділянці з твердим, чистим (без ям, корчів, водоростей) дном і нешвидкою течією. Тому, хто починає вчитися плавати, треба насамперед порадитися з лікарем, а до занять приступати з із дорослим, який вміє плавати. Також слід зазначити, що не слід плавати натошак або відразу після їжі.

Займатися плаванням треба систематично при температурі води 22-25°. Якщо вода холодна (не вище 18°), тривалість занять слід скоротити і більше рухатися. Знаходиться в воді треба доти, доки тілу тепло і комфортно.

З чого починати вчитися плавати? Насамперед навчіться не боятися води. Для цього потихеньку входьте в неї та, не задумуючись, відразу поринайте у воду, рухайтесь, грайтесь.

Потім звикайте занурюватись у воду з головою, попередньо затримуючи дихання. Занурившись із головою, поступово, не поспішаючи, видихайте повітря у воду. Коли навчитеся цьому, стоячи у воді, присядьте, обхопіть руками коліна і пригніть до них голову. Тіло повільно випливе «поплавком», і на поверхні води з'явиться ваша спина. Старайтесь протриматися в такому положенні якомога довше. Також спробуйте плавно лягти на воду обличчям вниз та лежати на спині. Ви відчуєте, як вода тримає вас на поверхні.

Потім можна перейти до ковзання по поверхні води. Для цього треба, присівши, енергійно відштовхнутися від дна ногами і намагатися ковзати якомога довше. Під час ковзання тіло і руки із складеними долонями треба витягнути, а обличчя опустити у воду.

Навчившись ковзанню по поверхні, переходьте до розучування рухів ногами, спочатку сидячи на березі і упираючись в нього руками ззаду, а потім лежачи у воді на мілкому місці, упираючись руками об дно. Плавно рухайте ногами та слідкуйте, щоб коліна не дуже згинались. Потім візьміть у руки надутий гумовий круг або подушку і плавайте, рухаючи по черзі ногами. Повторюйте ці рухи кожного дня, поступово збільшуючи відстань, яку ви пропливаєте.

Після цього переходьте до розучування рухів руками. Гребок починайте витягнутою рукою і закінчуйте його біля стегна. Греб'ть руками плавно, не поспішаючи, злегка прискорюючи рух під кінець гребка. Старайтесь у воді не робити різких рухів: вони неефективні і швидко втомлюють.

Кожен гребок рукою супроводжується трьома-чотирма рухами ніг.

Спортивні види плавання. Існує п'ять способів плавання: кроль, брас, батерфляй (з різновидністю дельфін), на спині, на боці. Вони відрізняються один від одного положенням тіла плавця і різним поєднанням рухів рук та ніг. Але при будь-якому способі тіло плавця знаходиться у воді в горизонтальному положенні.

Найшвидший і досить поширений спосіб плавання – кроль. Вперше він був застосований на змаганнях у 1912 р. Кроль вважають основою спортивного плавання, бо, вмючи плавати кролем, легко оволодіти іншими способами.

Другий спосіб спортивного плавання – брас. Брасом плавають повільніше, ніж кролем. Брас дуже зручний, оскільки плавець може бачити перед собою значну частину місцевості. Брас широко застосовується при рятуванні потопаючих, пірнанні і плаванні на хвилі.

На спині можна плавати і кролем, і брасом. Більш швидкий – кроль і для більшості кроль на спині простіше ніж кроль на грудях.

«Наймолодший» спосіб плавання – батерфляй (в перекладі з англійської «батерфляй» – метелик). Він складніший від інших і вимагає хорошої фізичної підготовки. Змагання цим способом провадяться тільки на 100 і 200 м.

Батерфляй має різновидність – дельфін. Цей вид плавання виник зовсім нещодавно. Характерна особливість дельфіна – хвилеподібний рух тіла з одночасним ударом зімкнутими вкупі ногами. Рухи плавця нагадують рух хвоста дельфіна.

Дуже цікавий, але вимагаючий великої витривалості і тренування, вид спортивного плавання – заплив на довгі дистанції. Вперше такий заплив здійснив у серпні 1875 р. капітан англійського торгового флоту М. Уебб. Він переплив протоку Ла-Манш з Дувра в Кале (32 км).

Юні плавці не можуть брати участі в таких далеких запливах, зате в швидкісному плаванні на короткі дистанції вони часто не поступаються перед дорослими. Наприклад, голландська школярка Мері Кок у 1956 р. в день свого п'ятнадцятиріччя встановила відразу два світових рекорди. Три світових рекорди належали 14-річній дівчинці з Сіднея (Австралія) Ільзі Конрадс.

Існує і кілька видів естафет. У звичайних естафетах кілька учасників по черзі пропливають 100 або 200 м. вільним стилем. У комбінованих естафетах перший учасник пропливає 100 м. на спині, другий – 100 м. брасом, наступний – 100 м. батерфляєм і останній – 100 м. вільним стилем.

Є ще одна різновидність змагань по спортивному плаванню – комплексне плавання. В цьому виді змагань той самий учасник без перерви пропливає кожним із способів (батерфляєм, на спині, брасом, вільним стилем) по 100 м.

На відкритій воді (на річках, озерах, морях) організуються масові запливи на різні дистанції. В таких запливах одночасно можуть брати участь сотні людей.

Підводне плавання. Плавання під водою дає можливість побачити багато нового, незвичайного. Також воно необхідне і для багатьох важливих наукових розвідок. Підводне плавання доступне майже кожному, хто вміє добре плавати.

Найпростіше спорядження для підводного плавання складається з, яка закриває ніс і очі, дихальної трубки і ласт. Воно призначене для плавання на поверхні води і занурення у воду на глибину до одного метра. При зануренні у воду на більшу глибину застосовується акваланг (по-грецьки – «підводні легені»). Після попереднього навчання людина може пробути під водою з аквалангом до 2 годин, пірнаючи на глибину 40-60 м, а іноді й глибше.

Гумові ласті, одягнені на ноги, допомагають швидко переміщатися під водою. Руки при цьому залишаються вільними, і це дає можливість плавцю користуватися під водою фотоапаратом або виконувати які-небудь роботи.

Висновки. У статті розглянуто види плавання та на прикладі відомих людей показано, що в будь-якій справі головне – бажання і тоді людина обов'язково зможе досягти успіху. Плавання, мабуть, найкорисніший вид спорту, оскільки під час нього використовуються всі м'язи тіла. Також у воді вага тіла зменшується в кілька разів і ризик отримати травму зменшується. Плавання слід відносити до аеробного виду спорту. Це означає, що за час

тренувань активізується робота, артеріальний тиск знижується, кровообіг покращується, імунітет зміцнюється. Слід приділити увагу цьому виду спорту, адже він не тільки корисний, але й дуже цікавий!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бектурганова Н.І., Ермешов Н.Д. Вплив особистісних якостей тренера і спортсменів на ефективність міжособистісних відносин. *Вісник фізичної культури і спорту*. 2016. № 3. С. 218-225.
2. Жолудєва С.В. Особливості уявлень тренерів різних видів спорту про професії і про роботу тренера. *Професійні уявлення*. 2017. №1. С. 120-130.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

*Євгеній Жорняк
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНУВАНЬ ПРИ НАЯВНОСТІ МІЖПОЗВОНКОВИХ ГРИЖ

Ця стаття присвячена темі тренувань при наявності міжпозвонкової грижі. Може бути корисною для кожного хто має таку проблему.

Ключові слова: *грижа, тренування, плавання, травма, реабілітація.*

This article focuses on the topic of training in the presence of intervertebral hernia. It can be useful for anyone who has such a problem.

Key words: *intervertebral hernia, workout, swimming, trauma, rehabilitation.*

Міжхребцева кила (грижа міжхребцевого диска, інколи спинномозкова грижа) – це ураження хребта, при якому відбувається розрив зовнішнього фіброзного кільця міжхребцевого диску й м'яка центральна частина випинає за його межі. Даному захворюванню зазвичай сприяє вікове фіброзне переродження зовнішнього кільця. Травма також є частою причиною такого пошкодження. Часто мають місце обидві причини. Частіше всього мають місце задньо-бокові пошкодження кільця внаслідок стримуючої дії задньої поздовжньої зв'язки в спинномозковому каналі.

Грижа дисків – дегенеративні зміни в структурі диска, що призводять до руйнування фіброзного кільця і витікання внутрішнього (пульпозного) ядра через зовнішню частину диска.

Основне завдання тренувань сформувати навик стабілізації хребта (здатність утримувати хребці в анатомічному положенні відносно один одного), поліпшити кровообіг в спазмованих м'язах, прибрати спазм в м'язах, запобігти повторним загостренням захворювання.

Можна. Правильно підібрані фізичні навантаження допомагають зміцнити м'язовий корсет, підтримувати хребет в анатомічно правильному положенні, позбутися від м'язових спазмів, поліпшити кровообіг і зменшити болі в спині. Якщо ж не зміцнювати м'язи, то все навантаження переноситься на кісткову систему. Тому фізичні навантаження при грижі хребта не просто дозволені, а необхідні. При цьому план тренувань доведеться скорегувати.

Один із найбільш корисних видів фізичних навантажень для хребта – плавання. При грижі воно також буде корисним. Але тут є нюанс. Дуже важливо плавати в тому стилі, який не перевантажує спину. Оптимальним варіантом є плавання на спині. А ось від плавання брасом краще відмовитися.

Корисними будуть йога і пілатес. З їх допомогою м'язи стають міцнішими і поліпшується гнучкість. Це допомагає підтримувати хребет у здоровому стані й позбутися від болю. Ще можна займатися аеробікою і функціональним тренінгом, але в спокійному темпі. Часто при грижі лікарі призначають фізичну терапію.

Заняття в тренажерному залі теж допоможуть зміцнити м'язи і покращити фізичний стан. Однак доведеться ретельно добирати вправи і стежити за своїми відчуттями. Вправи, які можна виконувати при грижі:

- сідничний міст;
- відведення ніг у кросовері;
- підтягування широким хватом;
- жим штанги у положенні лежачи широким хватом;
- віджимання;
- жим гантелей у положенні лежачи на лаві.

При наявності грижі важливо залишатися активним. Тому намагайтеся більше ходити пішки або кататися на велосипеді.

Необхідно виключити біг і стрибки. Відповідно, поки є грижа, доведеться відмовитися від ігрових видів спорту та пліометричних вправ. Також заборонено виконувати вправи з осьовим навантаженням. Серед них:

- присідання;
- станова тяга;
- випади;
- армійський жим;
- нахили зі штангою.

Щоб фізичні навантаження не нашкодили, а принесли користь, необхідно дотримуватись деяких правил тренувань при грижі:

- Обов'язково повідомте тренера або інструктора про наявність захворювання. Так він зможе підібрати оптимальні для вас вправи.
- Слідкуйте за правильною технікою виконання вправ.
- Займайтеся в ортопедичному корсеті.
- Ретельно розминайтеся після тренування і не забувайте про стретчинг після нього.
- При виникненні болю відразу ж припиніть тренування.
- Не працюйте із занадто великими вагами. Краще займатися з вагою власного тіла або ж з мінімальним обтяженням.
- починайте кожне силове тренування з підходу гіперекстензії (амплітуда повинна бути мінімальна, тобто кут підйому корпусу не більше 15 градусів)
- виключіть всі осьові навантаження на хребет.
- приділіть особливу увагу розвитку м'язової маси і сили таких груп м'язів – ноги, прес, розгиначі хребта.
- не використовуйте великі ваги під час виконання вправ крім м'язів спини зміцнюйте м'язи преса / кора відповідними вправами.
- використовуйте важкоатлетичний пояс і корсети при будь-яких вправах з вільним вагою на спину.
- завершуйте тренування на спину розтягуванням хребта.

З грижею небажано плавати брасом. Зазвичай, більшість людей вибирають плавання стилем кроль, який, також є найшвидшим. Плавець робить попеременні гребки руками, а в цей час ноги безперервно рухаються за принципом роботи ножиць. Якщо стиль плавання не визначено, то плавець завжди вибирає кроль, через що його називають вільним стилем. Для вдиху повітря під час плавання кролем голова повертається тільки в сторону і не піднімається угору. Разом з поворотом голови під час вдиху розвертається верхня частина корпусу, а точніше плече та трішки спина. Потрібно слідкувати, щоб плече та спина

розверталися не дуже сильно для підтримки правильного положення тіла, а постійна робота ногами буде стабілізувати ваше положення у воді.

Якщо ви плануєте плавати кролем, тоді прочитайте уважно про 5 основних помилок:

1. Провалювання ліктя в гребок. Гребок – найважливіший елемент у стилі кроль. В більшості плавців провалюється лікоть, через що стає неможливо захватити воду та відштовхнутися від неї. Виконуючи гребок з високим ліктем – ви зможете зачепитися за воду. Для того, щоб виконати правильний гребок, необхідно завернути руку в середину, щоб лікоть дивився на верх.

2. Виконання гребка під час вдиху. Якщо плавець виконує гребок під час вдиху, то він виконується по неправильній траєкторії. Під час вдиху тіло повернуто в сторону, із за чого порушується положення руки відносно плечей та грудей. Під час виконання гребка однією рукою, інша повинна знаходитися спереду, що допоможе впертися на воду і плавно рухатися вперед. Потрібно запам'ятати одне важливе правило – не можна починати гребок, якщо голова повернута у сторону.

3. Піднімати голову під час вдиху. Багатьом плавцям здається, що набагато легше виконувати вдих просто піднімаючи голову. Насправді це не так. При підніманні голови, тіло, таз та ноги відразу опускаються, а швидкість сповільнюється. Повертайте голову тільки в сторону! Під час вдиху тримайте голову в горизонтальному положенні, і після вдиху – повертайте її в нейтральне положення. При правильній техніці ваше плавання буде плавним, і ви не будете витрачати лишню енергію на дихання.

4. Короткі гребки. Роблячи короткі гребки, якість плавання втрачається і ви витрачаєте значно більше енергії без збільшення швидкості.

5. Занадто велике згинання ніг. Великий недолік неправильної роботи ніг у тому, що це сильно сповільнює вашу швидкість та витрачає велику кількість енергії. Робота ніг повинна підтримувати горизонтальне положення тіла, вони повинні бути прямими та розслабленими.

- щоранку починайте з вправ для поліпшення постави;
- відвідуйте 2-3 рази в тиждень басейн і плавайте на спині;
- візьміть сеанси масажу у відповідних фахівців;
- пийте достатню кількість води протягом дня (особливо актуально для людей після 40 років);
- включіть у свій раціон поліненасичені жирні кислоти – омега 3/6/9, вони перешкоджають дегенеративним змінам в структурі міжхребцевих дисків;
- збільшіть у своєму раціоні вміст вітаміну С, він сприяє відновленню тканин і міжхребцевих дисків.

Звичайно, проблеми з хребтом найнебажаніші для занять фітнесом, проте це не привід вести пасивний спосіб життя, а привід вивчити питання більш детально, докладно і внести відповідні корективи в свою фізичну активність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Корнійчук Є.Т. Фізична реабілітація при остеохондрозі поперекового відділу хребта ускладненого грижею міжхребцевих дисків на рівні S₁-L₅
2. Бірючинська С. Правила при тренуванні людей, в яких діагностували грижу. URL: <https://www.trn.ua/articles/11056/> (дата звернення: 16.12.2020)
3. Скок. Д. Сидячий спосіб життя? Пора в басейн! Рекомендації новачкам. URL: <https://kovelpost.com/blogs/6985> (дата звернення: 13.12.2020)
4. Кривко А. Тренування при грижі хребта: що потрібно знати. URL: <https://mixsport.pro/ua/blog/trenuvanna-pri-grizi-hrebt-a-so-potribno-znati> (дата звернення: 17.12.2020)

Науковий керівник: Присяжна М. К.

ПОКАЗНИКИ КІЛЬКОСТІ ТА ВИДІВ ТРАВМ СПОРТСМЕНІВ У ВІЛЬНІЙ БОРотьБИ

У статті представлені результати дослідження кількості, характеру та причин виникнення спортивного травматизму в вільній боротьбі. Зазначено, що більшість травм виникає після різних видів падінь, зіткнень з суперником, стисканням під час утримання на больових прийомах, різних скручувань після виконання різноманітних кидків, та борівських прийомів.

Ключові слова: травми, борці, тренування, навантаження, вправи, здоров'я, тренери.

The article presents the results of a study of the number, nature and causes of sports injuries in freestyle wrestling. It is noted that most injuries occur after various types of falls, collisions with an opponent, squeezing during holding on painful holds, various twists after performing various throws, and wrestling techniques.

Key words: injuries, wrestlers, trainings, loads, exercises, health, coaches.

Постановка проблеми. Проблема травматизму – це одна з найбільших проблем сучасного спорту, а тому до неї спрямована увага всіх хто займаються підготовкою спортсменів від тренерів та їх помічників до медичних працівників, що допомагають в підготовці спортсменів. Не зважаючи на те, що профілактиці спортивного травматизму, засобам його попередження приділяється значна увага, кількість виникнення травм залишається високою. Значний відсоток спортивних травм припадає на травми, отримані під час тренувальної або змагальної роботи [2, 3].

Вільна і греко-римська боротьба є видами спортивної боротьби, яким саме і характерний травматизм [1, 8, 9, 11].

Мета дослідження: визначити кількість, характер та причини виникнення спортивного травматизму в вільній боротьбі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до поставлених завдань в ході дослідження ми провели статистичний аналіз кількості та характеру отриманих травм, причин виникнення спортивного травматизму в секціях з вільної боротьби. В спостереженні прийняли участь спортсмени різних вікових груп від новачків до кваліфікованих спортсменів Херсонського училища фізичної культури, які вже мають певний досвід тренування та виступів на змаганнях різного рівня.

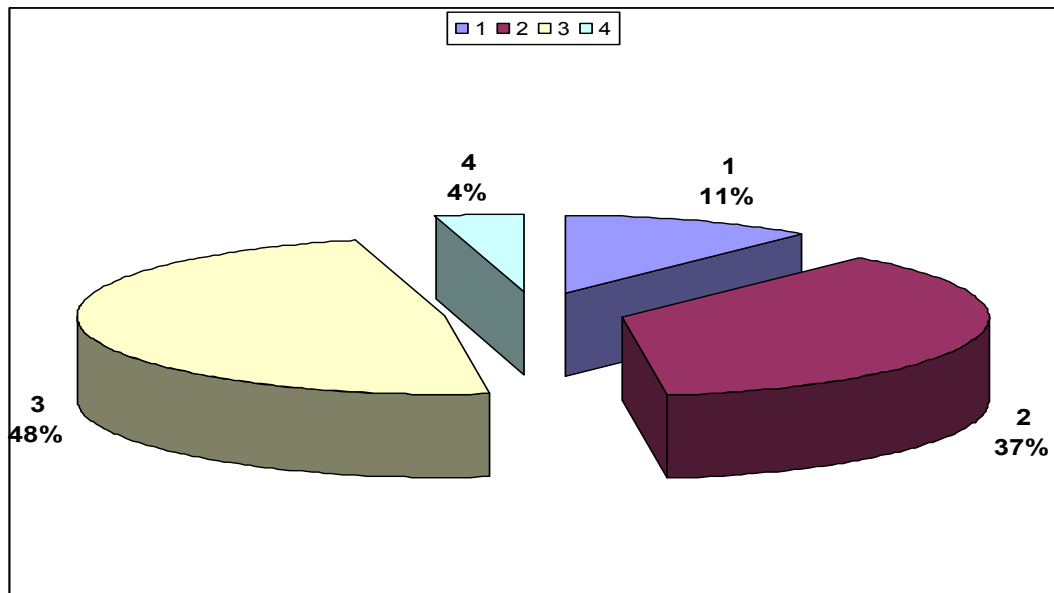
За результатами отриманими в ході дослідження встановлено, що в період з травня 2020 року по жовтень 2020 року відбулось більше 50 зареєстрованих випадків спортивного травматизму (кількість незареєстрованих травм нажаль залишається невідомою). До розрахунків ми обрали лише тільки ті травми, які відбулись під час проведення навчально-тренувальних занять та участі в змагальній діяльності. Всі інші травми під час побуту ми не враховували.

Поєднавши усі зафіксовані випадки виникнення травм ми спробували визначити коли саме, в якій частині навчального дня та тренувального заняття й при яких обставинах відбулась та чи інша травма. Для визначення часу коли відбулась травма ми умовно поділили тренувальне заняття на 4 групи: під час підготовчої частини тренування (розминка), в основній частині заняття, коли виконується основна робота (окрім спарингів), під час інтегральної підготовки (тренувальних схваток) та в заключній частині тренування (рис. 1).

З аналізу, отриманих в різних спортивних групах борців вільного стилю зазначимо, що найбільша кількість травм припадала на проведення тренувальних спарингів – 48 %, коли спортсмени намагаються проявити максимум власних можливостей. На другому місці

виявились травми отримані під час основної частини тренувального заняття – 37 %, коли спортсмени виконували основне навантаження тренування. Значно менше травм припадає на підготовчу – 11 % та заключну частини тренування – 4 %.

Стосовно виникнення травм на ранковому або вечірньому тренуванні зазначимо, що принципового значення це не має. Кількість травматичних випадків на різних тренуваннях становить близько 2 – 3 % від загальної кількості травм.

1 – підготовча частина; 2 – основна частина; 3 – спаринги;
4 – заключна частина

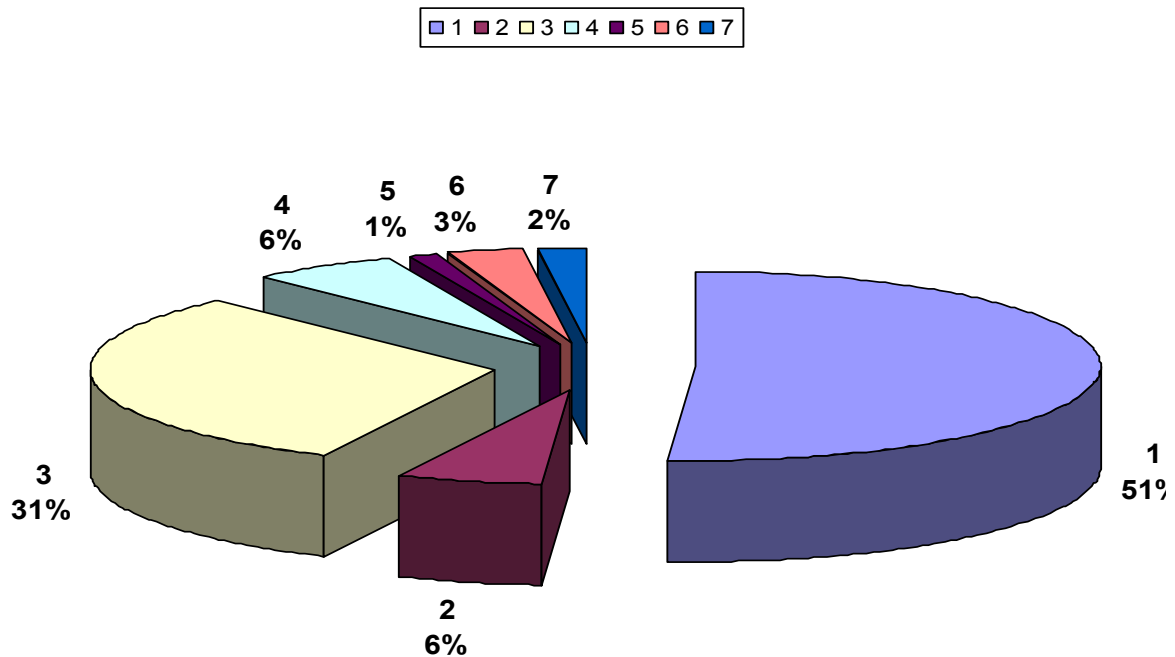
Рис. 1. Дослідження кількості травм отриманих в різних частинах тренувального заняття

Аналізуючи причини виникнення тих чи інших видів травм встановлено, що вони доволі різноманітні і зустрічаються в залежності від рівня підготовленості спортсмена. Серед основних причин можна виділити: рівень спортивної підготовки борця за різними аспектах, недоліки організації змагальної та навчально-тренувального діяльності, недисциплінованість спортсменів (особливо в групах початкової підготовки), нехтування або не якісне виконання розминки, недостатній рівень володіння спеціальними вправами борця від виконання яких залежить ефективність того чи іншого прийому, недоліки в обладнанні та екіпіровці борця, незадовільний стан здоров'я або незначні відхилення в здоров'ї спортсмена-борця, неухважність під час виконання тренувальних вправ, недотримання принципів дидактики тренером, недоліки методичної підготовки тренера.

Проте не зважаючи на причину виникнення травматичного випадку важливо, які наслідки за цим відбудуться. Іноді, при незначному ушкодженні спортсмен може відновитись доволі швидко іноді травма може лікуватись тривалий термін. Від складності травми, від тривалості та ефективності відновлення після різних видів травм багато в чому залежить майбутній спортивний результат. В деяких випадках саме травма є основною причиною завершення спортивної кар'єри або суттєвого зменшення спортивної результативності.

На наступному етапі нашого дослідження, відповідно до поставлених завдань, ми визначили характер отриманих спортсменами травм. Для цього ми провели опитування тренерів, медичних працівників та власне самих спортсменів. Також як і при попередньому спостереженні ми з великої кількості різних видів травм виділили шість груп травм та окремо визначили інші види травм, які не потрапили до числа перерахованих. Так до найбільш розповсюджених травм ми віднести: розтягнення, надриви та розриви м'язів, переломи

кісток, ушиби, вивихи, струси мозку, різноманітні розсічення. Результати розповсюдженості різних видів травм у борців вільного стилю представлені на рисунку 2.

1 – розтягнення та розриви; 2 – переломи; 3 – ушиби; 4 – вивихи;
5 – струси мозку; 6 – розсічення; 7 – інші види травм.

Рис. 2. Характер травм отриманих спортсменами-борцями

Аналізуючи характер травм отриманих на тренування з вільної боротьби зазначимо, що найчастіше спортивна травма пов'язана з різноманітним розтягненнями м'язів, мікронадривами м'язів та рідше розривами м'яз – 51 %. Також високий відсоток травм пов'язаний з ушибами, як верхніх так і нижніх кінцівок – 31 %. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що вільна боротьба відноситься до спортивних одноборств мета яких здобути перемогу над суперником виконавши певний прийом, больове утримання, різноманітні захвати, тому виникнення незначних пошкодження при достатньому фізичному навантаженні трапляється доволі часто, особливо під час спарингів та контрольних схваток.

Стосовно інших видів травм встановлено, що по 6 % всі отриманих травм припадає на переломи кісток та різноманітні вивихи. Розсічення відмічені у 3 % опитаних спортсменів та лише тільки 1 % спортсменів за період експерименту отримали струс мозку. Також необхідно відзначити, що 2 % мали характер не виділений нами окремо.

Стосовно ушкоджених частин тіла спортсменів встановлено, що більш часто ушкоджуються верхні кінцівки. Проте даний аспект тісно пов'язаний з пріоритетним стилем ведення боротьби (в стійці або в партері). За даними опитування тренерів встановлено, що 1/3 пошкоджень припадає на гомілковий та колінний суглоби. Частіше за все розтягнення і надриви зв'язок суглобів, ушиби суглобних сумок, рідше зустрічається переломи кінцівок, переломи нижніх ребер.

Також характерною ознакою для спортивної боротьби є ушиб вухної раковини з подальшою деформацією хряща. За для зниження відсотку виникнення даної травми борці доволі часто використовують спеціальні навушники, які дозволяють зберегти вухо спортсмена непошкодженим.

Висновки. Вивчаючи механізм отримання різних видів спортивних травм у вільній боротьбі зазначимо, що більшість травм виникає після різних видів падінь, зіткнень з суперником, стисканням під час утримання на больових прийомах, різних скручувань після виконання різноманітних кидків, та борівських прийомів. Проте існують випадки коли

спортсмен отримує травму під час звичайного виконання нескладної вправи із-за недотримання правил техніки безпеки при виконанні.

В ході бесід з медичними працівниками спортивних шкіл ми дізнались, що всі спортсмени після отримання певної травми, в залежності від її характеру, у випадках коли це було можливо отримали медичну допомогу безпосередньо у медпунктах, а коли не можливо, були направлені до травматологічних пунктів та лікарень для подальшого діагностування виду травми та визначення шляхів її лікування, після отримання першої медичної допомоги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пістун А. Спортивна боротьба: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Тріада плюс, 2008. 862 с.
2. Стрикаленко Є.А., Шалар О.Г., Гузар В.Н. Використання інтегральних вправ у фізичній підготовці спортсменів-айкідистів. *Здоров'я, спорт, реабілітація. Науковий журнал*. Харків, №1, 2019. С. 126-131.
3. Стрикаленко Є.А., Гузар В.М., Шалар О.Г. Вплив інтегральних вправ на фізичну підготовленість спортсменів, що займаються айкідо. *Єдиноборства. №3 (13). Научний журнал*. Харків: ХГАФК, 2019. С. 65-73.
4. Шалар О.Г., Гузар В.М., Дніщенко М.В. Властивості особистості та їх залежність від підготовленості юних каратистів. *XIX Всеукраїнська науково-практична конференція «Медико-біологічні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини». Збірник наукових праць*. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, №19. 2019. С 91-94.
5. Шалар О., Марущак Ю., Гузар В. Методика формування індивідуального стилю змагальної діяльності юних тайських боксерів. *Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку*. Харків: ФОП Озеров Г.В., 2018. С. 276-281
6. Шалар О.Г., Савченко-Марущак М.С., Стрикаленко Є.А. Взаємозв'язок стилів діяльності юних каратистів із спортивною та психологічною підготовленістю. *Єдиноборства №3 (9). Научний журнал*. Харків: ХГАФК, 2018. С. 77-85.
7. Шалар О.Г., Стрикаленко Є.А., Савченко-Марущак М.С. Психологія тактичного двобою юних каратистів. *Єдиноборства №2 (8). Научний журнал*. Харків: ХГАФК, 2018. С. 104-115
8. Шалар О.Г., Романюк О., Гузар В.М. Фізична підготовка юних борців з таеквон-до. *XVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Медико-біологічні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини». Збірник наукових праць*. Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, №17. 2017. С. 100-104.
9. Шалар О., Кедровський Б., Іздебський І. Взаємозв'язок між фізичною та технічною підготовленістю юних борців. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, №3 (31). 2015. С. 239-242.
10. Шалар О.Г., Гузар В.М., Савченко-Марущак М.С. Вплив фізичної підготовленості на властивості особистості юних каратистів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 139. Т.І. Чернігів: ЧНПУ, 2016. С. 45-48.
11. Шалар О.Г., Стрикаленко Є.А., Гузар В.М. Проблема травматизму в кіокушин карате. *Здоров'я, спорт, реабілітація*. Харків: ООО «Типографія Мадрид», №4. 2016. С. 73-77.

Катерина Мацак
(Дніпро, Україна)

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Аналіз проблем використання технологій дистанційного навчання в системі підготовки фахівців з фізичної культури; дана коротка порівняльна характеристика емпіричного і теоретичного підходів до проектування дистанційних освітніх технологій; систематизовано основні вимоги.

Ключові слова: дистанційне навчання, карантин, Інтернет, інформаційні технології.

Problem analysis the use of distance learning technologies in the system of training specialists in physical culture; a brief comparative description of empirical and theoretical approaches to the design of distance learning technologies; the basic requirements are systematized.

Key words: distance learning, quarantine, Internet, information technology.

Основна перевага Інтернету студенти відзначають в колосальному розширенні сфери спілкування і розваги, а також до легкого пошуку інформації по навчальним завданням.

Однак незброєним оком видно і небезпеки, це: бездумне копіювання готових рефератів, затягування студентів в безмежне, безконтрольне і не потребує великих особистих знань і умінь, але яскраве і спокусливе інформаційний простір.

У зв'язку з отриманими результатами дослідження для якісного засвоєння обсягу навчального матеріалу, передбаченого державним освітнім стандартом, а, також враховуючи інтереси сучасної молоді, як доповнення до традиційного навчального процесу велике значення має застосування освітніх інформаційних ресурсів [1, 2].

Так в даний час відбувається вироблення оновленої концепції фізичного виховання сучасної молоді, в якій змінюються пріоритети напрямків: поряд з традиційними формами навчання і заходами спортивного характеру підвищена увага приділяється розвитку самостійності, творчості та творчої практичної діяльності.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. №211 “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2”, на всій території України встановлено з 12 березня 2020 р. до 3 квітня 2020 р. карантин, який вже продовжено до 25 січня 2021 року.

У роз'ясненнях МОН України звертається увага освітян на те, що структуру навчального року та форми організації навчання, зокрема і під час карантину, визначає педагогічна рада закладу освіти з урахуванням вимог державного стандарту, навчальних програм, індивідуальних психофізичних особливостей учнів, специфіки регіону та рівня оволодіння учасниками освітнього процесу інформаційно-комунікаційними технологіями.

У зв'язку з вищевикладеним надзвичайно актуальною проблемою на сучасному етапі представляється робота, спрямована на якнайшвидше відновлення значущості фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві як в економічному, соціальному, так і в загальнодержавному відношенні. Очевидно, що прийняті у великих кількостях різні програми вже не можуть забезпечити практичне вирішення цієї проблеми, потрібні реальні економічні і соціальні підходи, здатні переломити несприятливу обстановку в області вітчизняної фізичної культури і спорту.

Не менш важливою проблемою є також питання щодо підготовки кваліфікованих кадрів у галузі фізичного виховання. В даному аспекті особлива увага хотілося б звернути не тільки на вже зазначену необхідність відродження престижності професії викладача і тренера, а й на вирішення проблеми ефективного працевлаштування випускників факультетів фізичного виховання університетів та інститутів фізичної культури.

До найбільш гострим протиріччям розвитку спорту в сучасному суспільстві відноситься міф про те, що спорт - це чи не єдиний і головний фактор збереження і зміцнення здоров'я.

Ніхто не заперечує профілактичного значення занять фізичними вправами. Однак необхідно розуміти, що це - лише один з факторів, що становлять здоровий стиль життя.

Крім занять спортом на здоров'я людини впливають екологічна обстановка, режим і якість харчування, наявність шкідливих звичок, рівень життя, спадковість і т. д. Тому не варто безпосередньо пов'язувати стан здоров'я і заняття спортом. Крім цього, відомі трагічні випадки, які сталися з видатними молодими спортсменами через травми і високих спортивних навантажень.

Аналіз спеціальної літератури дозволяє виділити кілька факторів, які стримують розробку програмно-методичного забезпечення дистанційного освіти для системи підготовки фахівців з фізичної культури.

По-перше, це багатоаспектність проблеми дослідження, адже якісне програмно-методичне забезпечення дистанційної освіти, реалізоване в електронному вигляді, створюється в першу чергу автором навчального курсу, який повинен бути висококваліфікованим фахівцем не тільки в предметній області, добре знають змістовну частину курсу, а й досвідченим методистом, які володіють сучасними методиками навчання і вміє організувати навчальний процес.

По-друге, в даний час не існує єдиних стандартів для розробки програмно-методичного забезпечення дистанційної освіти. Відсутність таких стандартів призводить до того, що навіть в рамках одного вузу досить складно створити єдину інформаційно-освітнє середовище. По-третє, при розробці програмно-методичного забезпечення дистанційної освіти навіть на сучасній технологічній базі не вдається повністю реалізувати принципи навчання; особливо це характерно для мережевих освітніх технологій.

Аналіз результатів раніше виконаних досліджень дозволяє виділити наступні інваріанти, які необхідно враховувати при розробці програмно-методичного забезпечення дистанційної освіти:

- 1) визначення основних вимог до різних видів програмно-методичного забезпечення;
- 2) вибір базових програмних систем і середовищ розробки технологій дистанційного навчання, навчально-методичних матеріалів і електронних навчально-методичних комплексів;
- 3) рішення методичних питань, пов'язаних з комп'ютерною реалізацією навчальних матеріалів;
- 4) забезпечення захисту програмного продукту від несанкціонованого доступу;
- 5) дотримання авторських прав розробника навчальної програми [3].

Встановлено, що однією з характерних особливостей навчання, орієнтованого на застосування дистанційних освітніх технологій, є організована самостійна робота учнів з використанням навчально-методичного матеріалу (друковані, електронні, аудіо- або відеоматеріали). Важливою особливістю нових технологій навчання, що визначають їх ефективність, є стійкість освітньої системи, в якій вони використовуються. Це, в свою чергу, передбачає рішення проблем організації освітнього процесу при різних рівнях розвитку засобів інформатизації.

Поряд з чіткою організацією навчального процесу, орієнтованого на використання технологій дистанційного навчання, дуже важливою проблемою є розробка методології та технології проектування комп'ютерних навчальних програм і електронних навчальних посібників. Виділяють два основних підходи до проектування комп'ютерних навчальних програм: емпіричний і теоретичний.

Емпіричний підхід базується на методі "проб і помилок"; велике значення при цьому набувають інтуїція, здоровий глузд, особистий (не завжди позитивний) педагогічний досвід і т.п. Проектування технологій дистанційного навчання на основі емпіричного підходу зазвичай здійснюється по вектору "від навчальної дисципліни до навчальних впливів". Створені при цьому комп'ютерні навчальні програми нерідко є аналогами пакетів прикладних програм, які, в цілому, характеризуються недостатньо високою освітньої цінністю і дидактичної ефективністю.

Проектування технологій дистанційного навчання на основі теоретичного підходу здійснюється по вектору "від проектування освітнього процесу", розглянутого в єдності навчальної та навчальної видів діяльності, "до технології і методикою навчання", і лише потім здійснюється програмна реалізація. Подібний підхід передбачає використання знань та ідей таких дисциплін, як педагогіка, теорія педагогічного проектування, педагогічна та інженерна психологія, інформатика, кібернетика, теорія вищої нервової діяльності, теорія систем та ін.; здійснюється на концептуальному, технологічному, операційному і реалізаційному рівнях [4].

Ефективність освітнього процесу, орієнтованого на використання технологій дистанційного навчання в значній мірі визначається якістю програмно-методичного забезпечення та інформаційних технологій навчального призначення, ступенем їх відповідності вимогам і особливостям освітнього процесу, що, в свою чергу, залежить від підходу до проектування дистанційних освітніх технологій. При проектуванні технологій дистанційного навчання доцільно дотримуватися теоретичного підходу ("від проектування освітнього процесу до технології і методики навчання").

Застосування елементів і технологій дистанційного навчання навіть в рамках традиційних форм організації освітнього процесу саме по собі дає стимул до впровадження сучасних технологій навчання в систему підготовки фахівців з фізичної культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов В. М., Пономарьов В. С., Соловов А. В. Методи і технології електронного дистанційного навчання в вузівській курсі фізичної культури. *Теорія і практика фізичної культури*. 2010. № 2. С. 51-56.
2. Волков В.Ю. Комп'ютерні технології у фізичній культурі, оздоровчій діяльності та освітньому процесі. *Теорія і практика фізичної культури*. 2001. № 4. С. 60-63; № 5. С. 56-61.
3. Казанська О. В. Проблеми створення програмно-методичного забезпечення дистанційної освіти. *Проблеми вищої технічної освіти: Межвуз. зб. науч. тр.* Новосибірськ: НГТУ, 2000. Вип. 15. С. 4-6.
4. Кречетніков К. Г. Методологія проектування, оцінки якості та застосування засобів інформаційних технологій навчання. Москва: Госкоорцентр, 2002. 244 с.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

УДК 378.14.(477)

*Василь Музика
(Чернівці, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано сучасний стан та особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій. Удосконалення процесу професійної підготовки фахівців фізичної культури має за мету модернізацію навчально-педагогічного процесу, зміну структури його організації.

Ключові слова: професійна майстерність, інноваційні технології.

The article analyzes the current state and features of the formation of professional skills of future teachers of physical culture by means of innovative technologies. Improving the process of professional training of physical culture specialists aims to modernize the educational and pedagogical process, change the structure of its organization.

Key words: professional skill, innovative technologies.

Система професійної підготовки фахівців, у тому числі й фахівців галузі фізичного виховання та спорту, розвивається згідно з вимогами сучасних соціально-економічних умов. Нині суспільство з ринковою економікою, що постійно розвивається, вимагає від закладів освіти підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних творчо, самостійно мислити, швидко пристосовуватися до змін, що відбуваються в навколишньому середовищі країни; готових до виконання своїх обов'язків у майбутній професійній діяльності.

Підготовка професіонала – справжнього фахівця своєї справи – має здійснюватися з використанням найновітніших технологій, методик, освітніх інновацій, з використанням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду. Реальні потреби сучасного суспільства у фахівцях з високим рівнем опанованих теоретичних знань, сформованих умінь та навичок майбутньої професійної діяльності змінюють напрямки організації педагогічного процесу у вищих навчальних закладах. На зміну навчання, яке здійснювалось на основі традиційної системи, повинні бути розроблені теоретико-методологічні підходи щодо особистісно орієнтованого навчання; визначені, обґрунтовані та оновлені зміст, форми, методи, засоби та організаційно-педагогічні умови навчання; розроблені теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованого навчання; з'ясовані механізми упровадження в освітній процес інтерактивних методів.

Сучасна система формування професійної майстерності фахівців фізичної культури належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів. Вона характеризується побудовою тривалого навчально-педагогічного процесу, який базується на застосуванні гнучких (варіабельних) засобів і методів, активного впровадження інноваційних технологій, постійно потребує наукового пошуку.

Саме тому з позицій сьогодення набуває особливої уваги й потребує вирішення проблема якісної підготовки майбутніх учителів фізичної культури як фахівців, що мають не лише глибокі знання, достатній рівень фізичної підготовленості, а й здатні кваліфіковано використовувати набуті за період навчання знання та практичні навички у майбутній праці [1, с. 305].

У процесі дослідження ми визначили зміст підготовки фахівців фізичного виховання та спорту до майбутньої професійної діяльності у вищих навчальних закладах, який включає засвоєння студентами сутності професійної діяльності та її особливостей; засвоєння теоретичних знань щодо роботи тренером-викладачем; оволодіння основними засадами діяльності майбутнього тренера-викладача та відповідними вміннями; набуття знань, умінь та навичок щодо професійної діяльності тренером-викладачем, а також застосування ними у професійній діяльності новітніх засобів та методів запропонованих розвитком сучасного суспільства.

Інноваційне навчання – процес, організований на перспективу, акцентований на підготовку фахівців до роботи в нових умовах [9, с. 205]. Слово «інновація», що в перекладі з англійської «innovation» означає нововведення, походить від латинського «innovation» – «відновлення», «оновлення», «зміна». У навчальному контексті «інновація» означає створення нових підходів і технологій на основі переосмислення попереднього досвіду і запровадження новітніх досягнень і їх комплексне використання.

У сучасних умовах соціально-економічних перетворень в Україні – це введення нового, проведення певних змін, застосування нових методів, засобів, концепцій щодо реалізації навчальних програм, засобів, методів навчання, підготовка фахівців на нових, більш прогресивних засадах.

Однією з характерних особливостей сучасного стану системи педагогічної освіти є пошук не механічного нарощування інновацій, а дбайливе збереження традицій, орієнтації на споконвічні педагогічні цінності, поєднання нових форм, методів, засобів і технологій навчання – педагогічних інновацій. Вирішення цієї проблеми необхідне перш за все для того, щоб забезпечити майбутньому педагогу мобільність у реалізації професійної підготовки й особистого творчого потенціалу в педагогічній діяльності.

Деякі науковці відносять інноваційні технології до особистісно-орієнтованих технологій навчання, які передбачають інтерактивне навчання, у процесі якого ті, хто навчаються, стають активними учасниками навчального процесу [9, с. 147].

Використання інноваційних технологій передбачає включення до навчальних планів нових навчальних методів, прийомів, способів, планування й організації, здійснення контролю, коригування й оцінки навчальної діяльності, яка дозволяє формувати у студентів культуру навчальної праці.

Використання інноваційних технологій у навчально-педагогічному процесі підготовки вчителів фізичної культури створює нові можливості для покращення навчання, активізації мислення, різноманітних форм і засобів засвоєння інформації.

Між тим, недостатнє впровадження інноваційних технологій у практику підготовки фахівців фізичної культури викликає низку суперечностей: між вимогами суспільства до підготовки майбутніх учителів фізичної культури як координаторів здоров'я зберігаючої освіти й недостатнім осмисленням і узагальненням цього процесу в педагогічній науці; між масовістю підготовки та індивідуально-творчим характером їх професійної діяльності; між орієнтацією на нові моделі навчально-педагогічного процесу та традиційним змістом, формами і методами підготовки майбутніх фахівців фізичної культури [2, с. 62].

Особливе занепокоєння викликає бідний арсенал форм і методів фізичного виховання, які культивуються в більшості шкіл, невміння вчителів застосовувати нові інноваційні технології в практичній діяльності.

Незважаючи на те, що технологія використання інноваційного навчання як предмет дослідження розглядалася практично в усіх наукових роботах, які торкаються питання формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, у більшій частині досліджень у якості предмета виділялися лише окремі складові компоненти умінь і недостатньо вивчався процес їх розвитку з конкретними формами, методами й засобами навчання. Недостатньо вивченими залишаються закономірності формування професійних умінь майбутніх учителів фізичної культури, їх зв'язок з особливостями засобів, методів і організаційних форм навчання в педагогічних навчальних закладах, також не визначені педагогічні умови, які обумовлюють ефективність навчального процесу.

Не вирішена повною мірою проблема забезпечення зв'язку навчання в закладах освіти з майбутньою професійною діяльністю, в тому числі й у сфері формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

Покращення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури на сучасному етапі потребує більш ефективних шляхів організації навчально-педагогічного процесу, піднесення його на сучасний технологічний рівень з використанням інноваційного підходу до навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ахметов Р. Ф., Шаверський В. К. Проблеми й перспективи формування професійної майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. (34). С. 50-52.

2. Вільчковський Е.С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 рр.* Зб. наук. пр. Харків: ОВС, 2002. Ч. 1. С. 301-310.

3. Власов В.Н. Инновационные технологии: методология, обучение и совершенствование рациональной системы двигательных действий. *Теория и практика физической культуры*. 2001. №4-5. С.60-63.

4. Гац Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України: Зб. наук. ст.* Львів: ЛДІФК, 2001. Вип. 5. Т.1. С. 40-43.

5. Закон України "Про вищу освіту". Науково-практичний коментар. За заг. ред. Кременя В.Г. Київ, 2002. 328 с.

6. Євсєєв Л., Павлов В. Тенденції вдосконалення технології навчання з спортивно-педагогічних дисциплін. *IV Міжн.наук.-пр. конф. "Фізична культура, спорт та здоров'я нації": Зб. наук. пр.* Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2001. С. 212-214.
7. Круцевич Т., Зайцева М. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2005. № 4. С. 41-44.
8. Куц О.С., Липчак І.А. Нові технології та моделювання підготовки вчителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України: Зб. наук. ст.* Львів: ЛДДФК, 2002. Вип. 6. Т 2. С. 539-541.
9. Мельничук Д. Р., Бойко Д. М. Особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій. «Педагогіка. Психологія: Зб. наук. пр.: / Редкол.: Огнев'юк В.О., Бех І.Д., Хоружа Л.Л. та ін. Київ: Університет, 2008. № 10 (част. 1).
10. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Київ: Просвіта, 2000. 368 с.
11. Сергієнко Л.П. Інноваційний зміст системи підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2003. № 3-4. С. 23-32.
12. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук. пр.* Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371-374.

*Дар'я Панченко
(Дніпро, Україна)*

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧНОСТІ

На основі досліджень проблеми гнучкості в спорті розглянути методика розвитку пасивної та активної рухливості. Методологія спирається на теоретичний аналіз науково-методичної літератури, спеціальної літератури та систематизації практичного матеріалу.

Ключові слова: гнучкість, спорт, вправи, амплітуда, суглоби.

Based on research on the problem of flexibility in sports to consider the method of development of passive and active mobility. The methodology is based on a theoretical analysis of scientific and methodological literature, special literature and on the systematization of practical material.

Key words: flexibility, sports, exercises, amplitude, joints.

1. Поняття гнучкості.

Гнучкість – це абсолютний діапазон рухів у суглобі чи декількох суглобах, що досягається в динамічних чи статичних умовах під дією зусиль м'язів чи зовнішніх силових впливів. Гнучкість є однією з п'яти основних фізичних якостей людини. Також під гнучкістю розуміють здатність людини виконувати рухи в суглобах з можливо більшою амплітудою.

Гнучкість залежить від будови суглобу, зв'язок, сили та еластичності м'язів і, навіть від нервової регуляції тону м'язів. Так само вона залежить від статі, віку, часу доби (вранці гнучкість знижена). Зовнішній прояв гнучкості відбиває внутрішні зміни в м'язах, суглобах, серцево-судинній системі. Недостатня гнучкість приводить до порушень у поставі, виникненню остеохондрозу, відкладенню солей, змінам у ході. Недостатній розвиток гнучкості в спортсменів приводить до травмування, а також до недосконалої техніки. Для успішного розвитку гнучкості, насамперед, необхідна теоретична обґрунтованість питання. Необхідні для практики відомості ставляться до різних галузей знань: теорії та методики фізичного виховання, анатомії, біомеханіки, фізіології.

Розрізняють активну і пасивну гнучкість. Під активною гнучкістю розуміють здатність людини виконувати рухи з великою амплітудою за рахунок власних м'язових зусиль. Вона залежить не лише від ступеня рухомості в суглобах, але і від сили м'язів, що беруть участь у переміщенні відповідної ланки тіла.

Під пасивною гнучкістю розуміють здатність людини виконувати рухи з великою амплітудою за допомогою зовнішніх впливів (партнер, прилад, обтяження тощо). Амплітуда пасивних переміщень майже завжди значно більша за амплітуду активних рухів. Різницю між ними називають резервом гнучкості. Чим більший резерв, тим легше піддається розвитку активна гнучкість.

За допомогою раціонально організованих занять можна швидко домогтись результатів у розвитку гнучкості. За даними наукових досліджень за 3-4 місяці щоденних занять можна досягти 80-95 % рухливості у суглобах від їх анатомічного потенціалу. Розвивати гнучкість до граничних величин немає потреби, бо надмірна розтягнутість м'язів, зв'язок та сухожиль може призвести навіть до пошкоджень суглобів, тому гнучкість слід розвивати лише до такого рівня, який забезпечує виконання необхідних рухових дій без особливих на це зусиль. Для цього величина гнучкості повинна бути лише дещо більшою за ту максимальну амплітуду, з якою економно виконують рухову дію. Виконання вправ на гнучкість сприяє зміцненню суглобів, підвищенню міцності та еластичності м'язів, зв'язок та сухожиль, удосконаленню координації, ефективному оволодінню технікою фізичних вправ, уникненню травм.

2. Основи методики розвитку гнучкості.

Тренувальний процес з розвитку гнучкості слід поділяти на два етапи:

- 1 – етап збільшення амплітуди рухів у суглобах до оптимальної величини;
- 2 – етап збереження рухливості у суглобах на досягнутому рівні.

У руховій діяльності людини проявляється переважно активна гнучкість. Але функціональною передумовою її розвитку є достатній рівень розвитку пасивної гнучкості. Тому на початку занять з розвитку гнучкості перевагу слід надавати засобам розвитку пасивної гнучкості, а з досягненням необхідного її рівня акцент переносити на розвиток активної гнучкості. При цьому слід враховувати, що активна гнучкість розвивається у 1,5-2,0 рази повільніше ніж пасивна. Звідси і співвідношення засобів розвитку активної та пасивної гнучкості повинно бути адекватним.

Різний час необхідний і для розвитку рухливості в різних суглобах. Так, максимальної рухливості у променезап'ясткових суглобах можна досягти у 3-5 разів швидше, ніж у тазостегнових.

Табл. 1. Тривалість занять, яка необхідна для досягнення рухливості в різних суглобах на рівні 90 % анатомічної (Сермеев, 1970)

Суглоб	Кількість щоденних повторень
Кульшовий	60-120
Хребта	50-60
Плечовий	25-30
Ліктьовий	25-30
Колінний	25-30
Гомілковостопний	25-30
Променезап'ястковий	20-25

Перш ніж виконувати вправи з розтягування м'язів, зв'язок і сухожиль, необхідно добре розігріти організм за допомогою загальнорозвиваючих вправ. Це сприяє покращенню еластичності м'язових тканин опорно-рухового апарату і, як наслідок, збільшенню рухливості на 8-12 %. Необхідно, також, ретельно розім'яти м'язи, що будуть піддаватися розтягуванню. Це сприяє збільшенню кровотоку в них і, як наслідок, еластичності. Упродовж всього заняття з розвитку гнучкості необхідно підтримувати організм у розігрітому стані. При

температурі навколишнього середовища нижчій за 18-20°C заняття необхідно проводити в теплому еластичному костюмі.

3. Фізичні вправи, що використовуються для розвитку гнучкості.

Вправи для розвитку гнучкості поділяються на три групи.

Пасивні рухи, що виконуються з допомогою партнера та з різними обтяженнями (гантелі, амортизатори, тощо), вправи з використанням власної сили: нахил тулуба до ніг, згинання ніг до грудей та згинання однієї кисті іншою, тощо. Статичні вправи: утримання кінцівок в положенні, яке вимагає граничного прояву гнучкості.

Загально-підготовчі вправи, що застосовуються для розвитку гнучкості, це рухи, що базуються на згинанні, розгинанні, нахилах і поворотах. Ці вправи спрямовані на поліпшення рухомості в усіх суглобах і використовуються незалежно від виду спорту. Допоміжні вправи добирають з урахуванням рухомості в тих чи інших суглобах, для успішного удосконалення в даному виді діяльності і характерних для нього рухів, що вимагають максимальної рухомості, згинання-розгинання, відведення, приведення, обертання. Спеціально-підготовчі вправи добирають відповідно до вимог основних рухових дій. Елементарні рухи, що виконуються махом:

– пружно, з розслабленою мускулатурою і з максимальним розмахом, що допускається в даному суглобі;

– примусове збільшення розмаху рухів за рахунок власних зусиль або за допомогою партнера;

– збереження статичних положень при великих ступенях розмахування.

4. Рекомендації по виконанню вправ спрямованих для розвитку гнучкості.

Рекомендації:

– вправи виконуються щодня (можна 2-3 рази на день); для досягнення певного рівня розвитку гнучкості досить займатися 3-4 рази на тиждень;

– вправи виконуються після ретельної розминки;

– кількість повторень кожної фізичної вправи 8-10 разів з утриманням статичних положень 5-6 секунд;

– вправи виконуються до появи больових відчуттів в м'язах, що розтягуються та зв'язках;

– використовувати орієнтири, для одержання бажаного розмаху рухів;

– поєднувати вправи для розвитку гнучкості з вправами для розвитку сили і здібності до довільного розслаблення м'язів.

Щоб збільшити гнучкість, після кожного силового заняття розтягуйтеся протягом 10-15 хвилин. Зосередьте зусилля в першу чергу на великих групах м'язів – таких, як м'язи стегон, спини і грудей, а потім переходьте до невеликих м'язів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гнучкість. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BD%D1%83%D1%87%D0%BA%D1%8F>).

2. Основи методики розвитку гнучкості. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/5216/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%2015.pdf>

3. Засоби та методи розвитку фізичних якостей. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_sportmed/04.1.%20Navhalno_metod_literatura/01.2%20Fizichne_vyho_vany/Metod.%20vkasivku%20s%20CRC.pdf.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

УДК 796.015

Геннадій Петренко, Олександр Борисов
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВПРАВ НА ГНУЧКІСТЬ У РОЗМИНЦІ КВАЛІФІКОВАНИХ ТЕНІСИСТІВ

Стаття присвячена розминці кваліфікованих тенісистів у підготовчій та заключній частині навчально-тренувального заняття, наведено приклади комплексів вправ на розтягування, визначено переваги застосування допоміжного інвентарю для розтягування під час розминки.

Ключові слова: теніс, навчально-тренувальне заняття, розминка, гнучкість, інвентар.

The article is devoted to the warm-up of qualified tennis players in the preparatory and final part of the training session, examples of stretching exercises are given, the advantages of using auxiliary equipment for stretching during warm-up are determined.

Key words: tennis, training session, warm-up, flexibility, inventory.

Постановка наукової проблеми. Працездатність спортсменів, ефективність діяльності функціональних систем їх організму в змаганнях і при виконанні програм тренувальних занять багато в чому визначається раціонально побудованою розминкою, під якою слід розуміти комплекс спеціально підібраних вправ і процедур, що проводяться перед основною руховою активністю з метою повноцінної підготовки організму до запланованої роботи, а також відразу після завершення основної частини роботи, щоб забезпечити ефективний перехід організму зі стану високої функціональної активності до стану спокою. Розминка повинна вирішувати три завдання: функціональне, рухове та емоційне.

Розминка є обов'язковим компонентом раціонально організованого процесу підготовки і змагань спортсмена. Відсутність або недостатня розминка перед тренувальною та змагальною роботою не тільки негативно позначається на працездатності, а й істотно підвищує ймовірність м'язових травм. Небезпечним є відсутність розминки і для роботи серця. [4]

У стані спокою м'язи і суглоби скуті, кровопостачання недостатнє, рухливість обмежена. Нервова система не готова швидко реагувати на дії суперника. Для того, щоб гравець міг перейти до високошвидкісної діяльності, потрібно добре підготувати організм, тобто грамотно виконати розминку. Якщо спортсмен погано розім'явся, то збільшуються похибки в техніці. Гравець погано відчуває м'яч, рука з ракеткою виконує неправильний рух, ноги не встигають перемістити спортсмена до місця виконання удару. На жаль, навіть досвідчені гравці часто продовжують розминатися вже під час гри. До того ж через недостатньо хорошу розминку гравець може отримати травму. [1, 2]

Теніс як вид спорту пред'являє специфічні вимоги до гнучкості, що обумовлено перш за все біомеханічною структурою змагальних вправ. У зв'язку з цим виникає питання про вплив асиметрії на рівень рухливості суглобів, на результативність рухових дій та ймовірності травм. [5]

Вплив розминки буде оптимальним тільки в тому випадку, якщо вона забезпечує повноцінне розігрівання організму, а також включає рухові дії, відповідно до майбутньої роботи не тільки по координаційній структурі, але і за характером діяльності систем. Тому в спортивній практиці розминка складається з двох частин – загальної та спеціальної.

Принциповим недоліком першої частини розминки є включення в неї вправ на розтягування без достатнього попереднього розігріву тіла. Такі вправи повинні включатися в кінці першої частини розминки, коли забезпечені підвищена температура м'язової та сполучної тканин, підвищений кровотік в судинах і внаслідок цього підвищена розтяжність

м'язової тканини, сухожилля і зв'язок. Включення вправ на гнучкість на початку розминки різко підвищує ймовірність спортивних травм.

Розминка після змагань і напружених занять дозволяє спортсменові швидше і більш ефективно перейти зі стану високої функціональної активності до стану спокою, сприяє інтенсифікації відновних реакцій в найближчому відновному періоді, підвищує здатність до розслаблення, нормалізує емоційний стан. Тривалість такої розминки, підбір вправ, їх інтенсивність обумовлюються спрямованістю і величиною навантаження. [4]

Мета дослідження – визначити найбільш ефективні вправи на гнучкість для розтягування під час розминки тенісистів на етапі підготовки до вищих досягнень.

Методи та організація дослідження: теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури, педагогічне тестування, опитування.

Результати дослідження. Відмінності в тривалості розминки визначаються специфікою тенісу, погодними умовами, індивідуальними особливостями спортсмена, інтенсивністю розминки. У міру набуття змагального і тренувального досвіду для кожного спортсмена підбирається персональний варіант розминки, в найбільшій мірі відповідає його індивідуальним особливостям і специфіці майбутньої роботи. [4]

Вправи для розтягування підбирають з урахуванням вимог до рухливості в тих суглобах, які обумовлюють амплітуду рухів, які характерні для тенісу. Спеціально-підготовчі вправи планують у відповідності вимогам до основних рухових дій, які пред'являє специфіка змагальної діяльності в тенісі. Для підвищення рухливості в кожному суглобі зазвичай використовуються комплекси споріднених вправ, які різнобічно впливають на суглобні зчленування, сухожилля та м'язи, які обмежують рівень гнучкості [3].

Дуже часто спортсмени плутають розтягування перед тренуванням і розтягування після тренування.

Завдання розминки перед тренуванням – «розбудити» організм, підготувати тіло до навантаження, розігріти м'язи і суглоби, тобто розминка повинна включати суглобову гімнастику, кардіо-розігрів і динамічне розтягування.

Динамічне розтягування має свої особливості. По-перше, постійний рух під час динамічного розтягування підтримує тіло розігрітим. По-друге, статичне розтягування перед основним тренуванням може знизити продуктивність. Надмірне розслаблення м'язів може привести до зниження швидкісних показників, погіршення почуття балансу у тенісистів.

Завдання розтягування після тренування (статичне розтягування – під час «заминки») – знизити пульс, дасть можливість розтягнути м'язи після навантажень.

Статичні вправи на розтягування розслаблять напружені м'язи і допоможуть швидше вивести з них продукти розпаду, що дозволить швидше відновитися. Особливу увагу приділити тим м'язам, на які була націлена ваша робота під час тренування. Важливо, щоб там, де ви проводите статичне розтягування, не було холодно: тільки в теплі м'язи зможуть досить розслабитися.

В нашому дослідженні ми використовували комплекси вправ на гнучкість для розминки: традиційні (гімнастичні), з тренажером (гумою) для розтягування, з фітболами та комбіновані комплекси.

Наприклад, до традиційних можна віднести такі вправи динамічного розтягування для опрацювання всього тіла:

- шия: обертання головою, повороти вправо-вліво, нахили вгору-вниз;
- плечі: рух вгору-вниз, кругові рухи, махи рукою вбік;
- спина і груди: витягування спини з руками в замку перед собою і відведення рук назад з розкриттям грудної клітки;
- руки: кругові рухи в плечовому і ліктьовому суглобах;
- тулуб: нахили вліво-вправо, вниз, повороти в талії і обертання тазом;
- ноги: кругові рухи колін, випади в сторону і вперед, кругові рухи стоп; нахили до ніг.

І, навпаки, вправи на фітболі дозволяють добре потягнути м'язи, а також сприяють розслабленню після інтенсивного тренування:

- «Повне розтягування»;
- «Сидяче розтягування»;
- «Витягування спини в положенні стоячи (back pull);
- розтягування спини (back stretch);
- розтягування прямих ніг одночасно з фітболом (double straight leg stretch with fitball);
- «Розтягування з фітболом» та ін.

Стрічковий еспандер (гумова стрічка) для розтягування – це інструмент, який повинен бути в наборі інвентарю кожного тенісиста. Він дозволяє зробити м'язи більш еластичними, в зручному і безпечному темпі поліпшити розтягування всього тіла. Безпека полягає в мінімальному навантаженні на суглоби і сполучні тканини в процесі тренування з гумовим еспандером. До того ж він сприяє більш зручному і комфортному виконанню навіть складних вправ.

Приблизний комплекс вправ з резиновим еспандером (резиноювою стрічкою):

- розтягування плечового поясу;
- розтягування м'язів грудей;
- напівшпагат;
- розтягування м'язів задньої поверхні ніг;
- вправа для розтягування м'язів ніг;
- посилене розтягування м'язів ніг лежачи;
- «Човник»;
- розтягування перед поперечним шпагатом лежачи;
- шпагат;
- вертикальний шпагат.

Комбіновані комплекси на гнучкість для розминки кваліфікованих тенісистів поєднують в собі вправи з резиновим еспандером, фітболом та гімнастичні.

Для підтвердження ефективності застосування, запропонованих нами, комплексів вправ було проведено опитування кваліфікованих тенісистів. В опитуванні приймали участь 36 тенісистів.

Результати опитування спортсменів перед введенням у розминку комплексів вправ на розтягування були наступні: комплекс гімнастичних вправ – 69 %; комплекс вправ з гумовим еспандером – 24 %; комплекс вправ з фітболом – 7 %; комбіновані комплекси – 0 %. Такі результати можна пояснити тим, що більшість тенісистів не знають вправи для розтягування з фітболами; про комбіновані не чули; резинові еспандери популярні у топових гравців – приклад для застосування.

Кардинально змінилися результати опитування після введення в розминку комплексів вправ з тренажером (гумою) для розтягування, з фітболами та комбінованих: комплекс гімнастичних вправ – 12 %; комплекс вправ з гумовим еспандером – 64 %; комплекс вправ з фітболом – 57 %; комбіновані комплекси – 81 %. Дані опитування вказують на те, що застосування різноманітних вправ та інвентарю дало змогу більш ефективно виконувати розтягування й розминку в цілому, сформувати інтерес до самостійного складання комплексів для своєї розминки.

Висновки. Найефективнішими будуть комплекси вправ на розтягування для розминки, які підбирають тренер і спортсмен згідно запланованих завдань навчально-тренувального заняття, у яких будуть правильно підібрані вправи з використанням відповідного інвентарю та обладнання.

Для більш емоційного наповнення розминки, компенсуючи традиційну відсутність інтересу або не серйозне ставлення до неї багатьох тенісистів, потрібно міняти вправи на розтягування через невеликий проміжок часу, застосовуючи комбіновані комплекси.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голенко В.А., Скородумова А.П., Тарпищев Ш.А. Академия тенниса. Москва: Дедалус, 2002. 240 с.

2. Креспо М., Рейд М. Обучение новичков и игроков среднего уровня. МФТ. 2013. 320 с.
3. Кудрицкий В.И. Физические упражнения с резиной. Методическое пособие. Минск: БГУФК, 2005. 20 с.
4. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник для тренеров в 2 кн., Кн. 1. Киев: Олимпийская лит.; 2015. 680 с., ил.
5. Міжнародна спілка тренерів з тенісу (Icoach). URL: <http://www.tenniscoach.com/>

УДК 796.011.3

*Дмитро Пікало
(Дніпро, Україна)*

САМОКОНТРОЛЬ І САМОРОЗВИТОК В СПОРТІ (ВЛАСНИЙ ДОСВІД)

У статті порушено проблему впливу самоконтроля для саморозвитку в спорті та помилки які можуть завадити зайняттям. Доведено, що при правильному підході займатися і розвиватися в спорті легко та корисно для здоров'я.

Ключові слова: самоконтроль, саморозвиток, помилки, здоров'я.

The article raises the topic of the influence of self-control on self-development in sports and the mistakes that can interfere with exercise. It is proven that with the right approach it is easy and healthy to play and develop in sports.

Key words: self-control, self-development, mistakes, sport, healthy.

Актуальність. Зараз у більшості людей сидячий образ життя і з годами ми затихаємо без фізичної активності, тому для підтримання свого тіла нам треба тримати здоров'я та силу на задовільному рівні. Але на жаль, з кожним роком інтерес людей до розвитку в спорті та підтриманні свого тіла згасає. Особливо такі тенденції можна спостерігати серед студентів старших курсів. На регулярній основі студенти та люди похилого віку все частіше починають ігнорувати заняття спортом. Тому зараз дуже важливою є мета сформувати у студентів/школярів їхню власну мотивацію до занять спортом та фізичними вправами, а також показати якими способами краще взяти контроль над собою, що, в свою чергу, зміцнить здоров'я, імунітет студентів, надасть поштовх до появи бажання розвивати свої фізичні навички для здобуття певних результатів та винагород.

Постановка проблеми. Проблема мотивації людей до занять спортом та фізичної культури стає все гострішою й актуальнішою. Люди втрачають інтерес не тільки до відвідування занять з фізичної культури в університетах та в школах, але й до свого загального стану здоров'я. Не зважаючи на умовну соціальну актуальність здорового способу життя – факторів, які негативно впливають на загальний фізичний стан людини набагато більше. Сюди можна віднести незадовільний стан екології, сидяча робота, малорухливий спосіб життя, шкідливі їжа та звички. Все це призводить до негативної статистики щодо найрізноманітніших захворювань у молодого покоління, яке в майбутньому є основною рушійною силою будь-якої країни. Також, демотивуючим чинником є застаріла система освіти у сфері занять з фізичного виховання у навчальних закладах.

Мета даної роботи – довести на власному досвіді що заняття спортом це легко, якщо створити декілька правил, тим самим опонувати самоконтроль та покращити свої результати не тільки в спорті, але і в інтелектуальних здібностях.

Аналіз досліджень та публікацій. В першу чергу потрібно розуміти що заняття спортом неможливо без мотивації. На цю важливу тему написали свої праці такі науковці як: Е. Захаріна (формування мотивації до рухової активності в процесі фізичного виховання студентів ВНЗ), М.А. Кузьмін (мотивація спортивної діяльності в різних видах спорту),

В.К. Макаренко (формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом), І.О. Юров (мотивація спортсменів: гендерний і класифікаційний аспекти), С.С. Занюк, Е.А. Котов, Д.С. Черемушкіна (мотивація особистості до занять олімпійськими видами спорту) та ін. Але якщо в тебе тільки мотивація і ти без самоконтролю то в тебе нічого не вийде. На цю тему написав головний експерт по прокрастинації М.С. Дорофєєв (джедайські техніки. як виховати свою мавпу).

Викладення основного матеріалу. Почну свою історію. В мене ніколи не було бажання займатися спортом тому, що я себе завжди добре відчував, але нещодавно почались болі у спині (все це трапилось із-за сидячого способу життя в якому дозволяю собі сидіти за комп'ютером по 12-14 годин). Отже було зрозуміло, що потрібно займатися спортом, але одного розуміння і мотивації позбутися болі як виявилось зовсім не вистачає, для того щоб дійти до своєї цілі. Щоб зрозуміти, що може означати мотивація, було прочитано роботу М. Кузьміна (Мотивація спортивної діяльності в різних видах спорту) та роботу С. Занюка (Мотивація діяльності: спонукання, активність, успіх). З М. Кузьмінім, який написав у своїй роботі, що у фізичній культурі і спорті під мотивацією, прийнято розуміти процес, в результаті якого діяльність набуває для індивіда значимий особистісний сенс, створює стійкий інтерес до нього і перетворює зовнішні цілі у внутрішні потреби особистості [5], ми не погоджуємось. Оскільки для багатьох людей мотивація це одно і теж, що ціль. Думку С. Занюка, який в своїй роботі написав: «В процесі розвитку своєї фізкультурної та професійної діяльності кожна людину спонукають різні мотиви, які являють собою основні причини формування потреби у фізичному самовдосконаленні» [4] повністю підтримуємо. Оскільки для досягнення великих цілей на роботі потрібно багато часу сидіти за комп'ютером і почувати себе чудово для ясності розуму, а для цього потрібно гарне здоров'я.

На початку занять було важко сконцентруватись на вправах. Тоді було зрозуміло, що самоконтроль не самий кращий і більшість часу присутня прокрастинація. Тоді вирішено було подивитись відео про корні прокрастинації. Й там було знайдено першу проблему – перфекціонізм, Це було зрозуміло по фразі «Якщо я за справу взявся то воно повинно бути зроблено ідеально на все 300%» [3]. Після відео було прочитано книгу «Джедайские техники. Как воспитать свою обезьяну». На цій основі було можливим скласти план для занять і декілька хитрощів [2]:

1. Зробити план справ не весь день і поставити фізичну активність зранку.
2. Вимкнути всі сповіщення на своїх гаджетах.
3. Поставити будильник щоб знати коли кінець та не перевіряти кожні 5 хвилин.
4. Додати собі нагороду за дотримання режиму (в моєму випадку це були солодощі).
5. Вмикати музику для покращення настрою, під час фізичних вправ.
6. Вести календар щоб бачити скільки занять зроблено.

Таким чином змінилось ставлення до фізичних вправ.

На першому тижні було досить складно після перших 10 хвилин занять, при цьому складні вправи не виконувались, але здавалося це все занадто нудним.

Але після першого тижня занять покращився сон та пройшла біль в спині. Саме завдяки тому, що було видно результат було продовжено заняття, але відчуття що це нудно не покинуло.

Після трьох тижнів занять, було зрозуміло, що фізичні вправи, що виконуються зранку, тепер як ритуал без якого важко продовжувати свої справи. Отже, було зроблено висновки, що саме завдяки плану занять з'явився самоконтроль.

Коли заняття увійшли в звичку, виникло питання: «Чому ніколи не було мотивації чи бажання займатися спортом?». Отже одним із чинників, що мотивують людину до занять з фізичної культури закладаються ще у школі. Але й у школі, можна побачити досить слабку мотивацію учнів до систематичного відвідування занять з фізичної культури. Так, наприклад, Буренко наголошує, що байдуже ставлення до уроків фізкультури проявляють 3,5 % хлопців

і 6,3 % дівчат. Регулярно пропускають уроки фізичної культури дівчата в 10-му і 11-му класах ($7,4 \pm 3$ % і $13,5 \pm 3,4$ % відповідно) [1].

Висновки. Отже, на сьогодні, ставлення людей до занять з фізичного виховання є досить пасивним та залежить від багатьох соціальних чинників. Вважаємо що саме з шкіл потрібно мотивувати людину для занять спорту, але однієї мотивації не вистачає, тому шкільні вчителі повинні показати, що це просто та легко, але якщо тобі не пощастило, то треба самому опанувати всі кроки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Буренко М. С. Ставлення учнів до процесу фізичного виховання у школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 129. Т. I. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. Чернігів: ЧНПУ, 2015. 44 с. (Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт).
2. Дорофеев М.С. Джебдайские техники. Как воспитать свою обезьяну. 2017. 356 с.
3. Дорофеев М.С. Корни прокрастинации. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QBZff_BrK2k
4. Занюк С.С. Мотивація діяльності: спонукання, активність, успіх / Волинський держ. ун-т, 2008. 123 с.
5. Кузьмин М.А. Мотивация спортивной деятельности в различных видах спорта. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/motivatsiya-sportivnoy-deyatelnosti-v-razlichnyh-vidah-sporta>.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

*Карина Сергеева
(Дніпро, Україна)*

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СТУДЕНТІВ

Дана стаття обумовлює необхідність фізичного виховання студентів, яке проявляється внаслідок регулярних занять.

Ключові слова: спорт; життя; фізична культура; студентство; активний спосіб життя.

Вступ. На сьогоднішній день, сучасні технологічні процеси набувають особливої актуальності, відсуваючи на задній план значимість фізичного виховання, особливо у студентів. На перший погляд, дана проблема може здаватися не настільки глобальною, проте нейтральне ставлення до цієї проблеми може негативно позначитися на ціле покоління. Таким чином, чим раніше студенти усвідомлюють значущість фізичного виховання в повсякденному житті, тим швидше вони зможуть добитися успіху в особистому і професійному сфері.

Варто відзначити, що актуальність даного дослідження полягає в тому, що фізична культура впливає на людство протягом всієї історії суспільства. Саме тому, варто популяризувати і просувати фізичне виховання і фізичну підготовку серед молоді та студентів в цілому. Потрібно звернути увагу на те, що криється під визначенням фізичне виховання і фізична підготовка.

У широкому сенсі, під фізичною підготовкою розуміється процес виховання фізичних якостей і освоєння життєво важливих рухів та базових рухів. В теоретичному сенсі спорту, фізична підготовка має на увазі тільки процес виховання фізичних якостей. Під фізичним вихованням розуміють педагогічний процес, орієнтований на розвиток фізичної культури особистості.

Також слід зазначити, що фізична культура - вид культури людини і суспільства. Це діяльність і соціально значущі результати по створенню фізичної готовності людей до життя; з одного боку - специфічний прогрес, а з іншого – результат людської діяльності, а також засіб і спосіб фізичного вдосконалення.

Метою даної статті є: розгляд фізичної культури в житті студентів.

Для досягнення поставленої мети слід вирішити ряд завдань :

- виявити необхідність фізичної культури серед студентів;
- відзначити підготовленість студентів до занять фізичної культури;
- відзначити значимість фізичної культури в програмі навчання вищих навчальних закладів.

Основна частина. Фізична культура в програмі навчання вищих навчальних закладів є засобом становлення майбутніх фахівців і (або) професіоналів. Зазвичай студенти, займаються фізичною культурою або спортом, відрізняються лідерськими якостями, комунікабельністю. Такі студенти більш активно проявляють себе в процесі навчання і саме у них виробляється певний режим дня, впевненість, а головне підвищується рівень здоров'я.

Фізична культура виступає як інтегральна якість особистості, як умова і передумова ефективної навчально-професійної діяльності, як узагальнений показник професійної культури майбутнього фахівця і як мета саморозвитку та самовдосконалення. Вона характеризує вільне, свідоме самовизначення особистості, яка на різних етапах життєвого розвитку з безлічі цінностей обирає, освоює ті, які для неї найбільш значимі.

Ні для кого не секрет, що заняття фізичною культурою і спортом позитивно впливають на підвищення розумової працездатності. Вивчення сучасних навчальних програм пов'язано з високою нервово-психічною напругою студентів. Щоб мати можливість забезпечувати мозкову і активну працездатність протягом усього навчального року, студенту вузу вкрай важливо мати високу фізичну підготовленість.

Взаємозв'язок фізичних вправ і спорту дозволяє формувати як привабливий вигляд людини, так і його внутрішній світ, які визначаються морально-вольовими якостями, вчинками і поведінкою в суспільстві. Заняття фізичною культурою і спортом виконують виховні функції, які сприяють розвитку і зміцненню дисципліни, підвищують почуття відповідальності, допомагають розвивати наполегливість, цілеспрямованість.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає активно позитивне емоційне ставлення до фізичної культури, сформовану потребу в ній, систему знань, інтересів, мотивів і переконань, які організують і направляють вольові зусилля особистості, пізнавальну і практичну діяльність з оволодіння цінностями фізичної культури, націленість на здоровий спосіб життя, фізичне вдосконалення.

Кругозір особистості в сфері фізичної культури визначають знання. Їх можна розділити на теоретичні, методичні та практичні. Теоретичні знання охоплюють історію розвитку фізичної культури, закономірності роботи організму людини в руховій діяльності та виконання рухових дій, фізичного самовиховання. Ці знання необхідні для пояснення і пов'язані з питанням «чому?». Методичні знання забезпечують можливість отримати відповідь на питання: «Як використовувати теоретичні знання на практиці, як самонавчатися, самовдосконаливатися в сфері фізичної культури?» практичні знання характеризують відповідь на питання: «Як ефективно виконувати ту чи іншу фізичну вправу, рухову дію?»

Знання необхідні для самопізнання особистості в процесі фізкультурно-спортивної діяльності. Перш за все, це усвідомлення своїх інтересів, переживань. Переживання різних емоцій, які супроводжують самопізнання, формує ставлення до себе і утворює самооцінку особистості. Вона має дві сторони – змістовну (знання) і емоційну (відношення).

Знання про себе співвідносяться зі знаннями про інших і з ідеалом. В результаті виноситься судження, що у індивіда краще, а у мене гірше, ніж у інших. Таким чином, самооцінка – це результат пізнання себе, а не просто констатація наявних можливостей. У зв'язку з самооцінкою виникають такі особисті якості, як самоповага, честолюбство. Самооцінка має ряд функцій: порівняльного пізнання себе (чого я вартий); прогностична (що

я можу); регулятивна (що я повинен робити, щоб не втратити самоповагу, мати душевний комфорт). Студент ставить перед собою певні цілі. Якщо рівень поставлених цілей занижений, то це може обмежувати ініціативу і активність особистості в фізичному вдосконаленні; завищений рівень може призвести до розчарування в заняттях, втрати віри в свої сили.

Переконання визначають спрямованість оцінок і поглядів особистості в сфері фізичної культури, спонукають її активність, стають принципами її поведінки. Вони відображають світогляд студента і надають його вчинкам особливу значимість і спрямованість.

Потреби у фізичній культурі – головний спонукальний напрямок, регулююча сила поведінки особистості. Вони мають широкий спектр: потреба в рухах і фізичних навантаженнях; в спілкуванні, контактах і проведенні вільного часу в колі друзів; в іграх, розвагах, відпочинку, емоційної розрядки; в самоствердженні, зміцненні позицій свого Я. Потреби тісно пов'язані з емоціями - переживаннями, відчуттями приємного і неприємного, задоволення або незадоволення. Задоволення потреб супроводжується позитивними емоціями (радість, щастя), незадоволення - негативними (відчай, печаль).

Виникає на основі потреб система мотивів. Можна виділити наступні мотиви, що стимулюють студентів займатися фізкультурою:

- Фізичне вдосконалення, пов'язане з прагненням прискорити темпи власного, розвитку, зайняти гідне місце в своєму оточенні;
- Дружня солідарність – це бажання бути разом з друзями, спілкуватися, співпрацювати з ними;
- Повинність, пов'язана з необхідністю відвідувати заняття по фізичної культури, виконувати вимоги навчальної програми;
- Суперництво, що характеризує прагнення виділитися, домогтися авторитету, підняти свій престиж, бути першим, досягти якомога більшого;
- Спортивний, визначає прагнення домогтися якихось результатів;
- Ігровий, який виступає засобом розваги, нервової розрядки, відпочинку;
- Комфортність, визначає бажання займатися фізичними вправами в сприятливих умовах, і ін.

У спонуканні студентів до занять фізичною культурою і спортом важливі і інтереси. Вони відображають вибіркове ставлення людини до об'єкту, що володіє значимістю і емоційною привабливістю. Коли рівень усвідомлення інтересу невисокий, переважає емоційна привабливість. Чим вище цей рівень, тим більшу роль відіграє об'єктивна значимість. В інтересі відбиваються потреби людини і засоби їх задоволення. Якщо потреба викликає бажання володіти предметом, то інтерес – познайомитися з ним.

У структурі інтересу розрізняють емоційний компонент, пізнавальний і поведінковий компоненти. Перший пов'язаний з тим, що людина до об'єкта або діяльності завжди відчуває будь-які почуття. Його показниками можуть бути: задоволення, радість, оцінка особистої значущості, задоволеність фізичним Я і ін.

Другий компонент пов'язаний з усвідомленням властивостей об'єкта, розумінням його придатності для задоволення потреб, а також з пошуком і підбором коштів, необхідних для задоволення існуючої потреби. Його показниками можуть бути: переконаність в необхідності занять фізичною культурою і спортом, усвідомлення індивідуальної необхідності занять.

В поведінковому компоненті відбиваються мотиви і цілі діяльності, а також раціональні способи задоволення потреби. Залежно від активності поведінкового компонента і інтереси можуть бути реалізованими і нереалізованими. Вільний вибір фізкультурно-спортивних занять свідчить про наявності у людини усвідомленого, активного інтересу.

Інтереси зазвичай виникають на основі тих мотивів і цілей фізкультурно-спортивної діяльності, які пов'язані:

- із задоволенням процесом занять (динамічність, емоціональність, новизна, різноманітність, спілкування та ін.);

• з результатами занять (придбання нових знань, умінь і навиків, оволодіння різноманітними руховими діями, випробування себе, поліпшення результату і ін.);

З перспективою занять (фізична досконалість і гармонійне, виховання особистих якостей, зміцнення здоров'я, підвищення спортивної кваліфікації та ін.). Якщо ж людина не має певної мети в фізкультурно-спортивній діяльності, то вона не проявляє інтересу до неї.

Дослідивши деяких молодих людей, студентів, які систематично займаються фізичною культурою і спортом постійно і досить активно, підвищується впевненість у собі і в своїх силах, підвищується життєвий тонус, формується стабільний режим дня, підвищується імунітет і як наслідок високий життєвий тонус. У тих студентів, які займаються фізичною культурою і спортом дослідження показали, що у них розвинена висока стійкість до стресів, комунікабельність і емоційний фон, вони відкриті для співпраці і є оптимістами. Як правило, ці студенти є лідерами з властивими їм рисами характеру: наполегливість, рішучість, цілеспрямованість, сумлінність, зібраність. Вони впевненіше себе почувають в роботі, більш винахідливі, легко вступають в контакти, спритні, також їх відрізняє самоконтроль. Незамінною профілактикою захворювань і в першу чергу гіпертонії, ішемічної хвороби серця, є постійні заняття фізичною культурою.

Можемо констатувати, що заняття фізичною культурою і спортом грають важливу роль в житті студента.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Основи теорії та методики фізичної культури: підручник для технікумів фіз. культури / під ред. А. А. Гужаловського. Москва: Фіс, 2001.
2. Матвеев Л. П. Теорія і методика фізичного виховання, 2005.

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

УДК 796.412

*Володимир Сірик, Оксана Мащенко
(Харків, Україна)*

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

У статті розглядається вплив фізичного виховання як навчальної дисципліни на формування ціннісних орієнтацій студентів. Ціннісні орієнтації формуються в процесі засвоєння особою соціального досвіду і відбиваються в цілях, переконаннях, ідеалах, інтересах. Тому, особливу увагу необхідно приділити впливам на механізми формування ціннісних орієнтацій для вирішення проблем мотиваційного впливу на свідомість і поведінку особистості, системі виховання і навчання. Освоєння цінностей фізичної культури дає можливість молодій людині розуміти складність життя, формувати фізичний та духовний потенціал. Практичне використання досліджень, ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури має велике значення для досягнення цілей

Ключові слова: студент, цінність, орієнтації, фізичне виховання.

In the article we consider the impact of physical education as an academic subject in the formation of value orientations of students. Value orientations are formed in the face of social experience and reflect in aims, beliefs, ideals, interests. Therefore, special attention should be paid to influences on values orientations formation mechanisms to solve the motivational impact on the consciousness and behavior of the individual, the system of education and training. The development of physical culture values enables a young person to understand the complexity of life, to form physical and spiritual potential. Practical application of research, value orientations in the field of physical culture has an important achievement of the aims in the future professional activity.

Key words: student, value, orientation, physical education.

Формування у студентів ціннісних орієнтацій на здоров'я, самовдосконалення фізичних, психічних та розумових здібностей є безпосереднім завданням вищих навчальних закладів. Фізична культура, маючи величезний потенціал не тільки в аспекті поліпшення фізичної підготовленості, здоров'я, але і як засіб формуючого впливу на особистість студента, як ніяка інша діяльність може бути спрямована на вирішення ряду психофізичних та професійних завдань.

Метою роботи є дослідження впливу фізичного виховання як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах на формування ціннісних орієнтацій студентів.

У вищих навчальних закладах фізична культура представлена як учбова дисципліна і як найважливіший компонент формування цілісного розвитку особистості студента. Являючись складовою частиною загальної культури, вона входить обов'язковим розділом в гуманітарний компонент освіти, значущість якого виявляється через гармонізацію духовних і фізичних сил [1, 3, 6].

Освоєння цінностей фізичної культури озброює молоду людину розумінням складності життя, допомагає виробити духовно-етичні критерії самооцінки особистості [1, 6]. Це у свою чергу, вимагає формування і розвитку здібностей до загальнокультурного самовираження, що на практиці означає формування потреби в культурній інформації і знаннях, уміння розпізнавати істинні культурні цінності. Проявом такого прагнення є участь студентської молоді в створенні і діяльності ініціативних об'єднань в області фізкультурної діяльності по інтересах, уміння змістовно і творчо проводити вільний час, використовуючи те різноманіття можливостей, яке дають різні види фізичної культури [4, 5].

Ціннісні орієнтації виражають сукупність відносин особи до фізичної культури в житті і професійній діяльності, вони формуються в процесі засвоєння особою соціального досвіду і відбиваються в її цілях, переконаннях, ідеалах, інтересах.

Ціннісні орієнтації – це система ціннісних ставлень особистості до об'єктивних цінностей людської культури. Ці ставлення, усвідомлені й пережиті особистістю, спрямовують, орієнтують її в процесі вибору життєвих цілей та засобів їх досягнення [2].

Ціннісні орієнтації не виникають у людини раптово, а формуються поступово, протягом усього процесу соціалізації індивіда, будучи центральним стрижнем свідомості і діяльності, найважливішим компонентом структури особистості. Тому особливу вагу необхідно приділяти впливам на механізми формування ціннісних орієнтацій для вирішення проблем мотиваційного впливу на свідомість і поведінку особистості в системі виховання і навчання.

В процесі фізкультурної діяльності задовольняються декілька груп потреб:

1. Потреби спортивної спрямованості. Вони відрізняються єдністю характеру спортивних цілей (розряд, титул) і мотивів (прагнення до результату). Ці потреби задовольняють такий вид фізичної культури, як спортивна діяльність і підготовка до неї з усією специфікою цілей, задач, засобів і методів навчальнотренувальних занять і відновлюючих заходів.

2. Потреби в рекреаційній діяльності, пов'язані із зміною діяльності, активним відпочинком із застосуванням фізичних вправ, елементів спортивних ігор і змагань за спрощеними правилами. Їх найважливіші мотиви – зміцнення здоров'я, гарний фізичний розвиток, красива статура. Іноді мотивами фізкультурної діяльності цієї групи студентів виявляються бажання суперництва.

3. Потреби реабілітаційної спрямованості. Вони властиві особам, у яких виникають проблеми відновлення занижених або втрачених в процесі фізкультурної, побутової, трудової діяльності фізичних, психічних, інтелектуальних здібностей. Вони пов'язані з лікувальним використанням фізичних вправ (ЛФК).

4. Потреби в освітній спрямованості у сфері фізичної культури сприяють творчому, свідомому відношенню до задач, засобів і методів фізичного вдосконалення. На жаль, цей важливий аспект фізичної культури ще недостатньо усвідомлюється студентською молоддю.

Пріоритетні мотиви студентів у фізкультурній діяльності можна умовно об'єднати в наступні групи:

- задоволення студентів від самого процесу фізкультурної діяльності (емоційність, динамічність, різноманітність, новизна, спілкування і т.п.);
- отримання підвищених результатів в процесі занять вибраним видом фізичної культури (придбання знань, умінь, навичок, отримання розрядів і т.п.);
- нові перспективи в процесі фізкультурної діяльності (фізична досконалість, спортивна майстерність, виховання характеру, волі, наполегливості, працьовитості і т.п.).

В процесі фізичного виховання реалізуються різноманітні цілі:

- оздоровчі, функціональні, морфологічні (покращення здоров'я, зняття втоми, всебічний гармонійний розвиток, виховання культури тіла, рухів, підвищення розумової і фізичної працездатності);
- нормативні (виконання програмних вимог, досягнення в спорті, підвищення функціональних (резервних) можливостей організму);
- комунікативно-виховні (спілкування, виховання культури поведінки, працьовитості, емоційна самоорганізація);
- організаторсько-педагогічні (оволодіння знаннями, умінням, практичними навичками суспільної фізичної роботи, пропаганда здорового способу життя, Педагогіка, психологія та медико-біологічні 12 активного відпочинку).

Але межі цих груп умовні, оскільки досягнення мети, віднесеної до однієї групи, може бути реалізовано в задоволенні потреб в іншій.

В дослідженнях багатьох авторів встановлено, що ціннісні орієнтації, виражаючи характер ставлення людини до різних аспектів матеріального і духовного світу, посідають істотне місце в структурі особистості, відображають рівень її розвитку, здійснюють рекреацію поведінки [1, 4, 7].

Звернення уваги на ціннісні орієнтації у сфері фізичної культури і спорту студентів ВНЗ дозволяють розглядати фізичне виховання, як фундамент психофізичного розвитку і фізичного вдосконалення молоді. Практичне використання досліджень ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури має істотне значення для досягнення цілей в майбутній професійній діяльності студентів педагогічних спеціальностей, а отже майбутніх фахівців у сфері виробництва, науки, культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бальсевич В.К., Лубышева Л. И. Физическая культура: молодежь и современность. *Теория и практика физической культуры*. 1995. №4. С. 2-8.
2. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 – педагогіка і вікова психологія. Київ, 2003. 20 с.
3. Выдрин В.М. Теория физической культуры (культурологический аспект): Учебное пособие. Ленинград: ГДОИФК им. П.Ф. Лесгафта, 1988. С.45.
4. Иванцев Н.І. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 – педагогіка та вікова психологія. Київ, 2001. 20 с.
5. Круцевич Т.Ю., Марченко О. Ю. Сформованість цінностей індивідуальної фізичної культури студентів різних відділень ВУЗу. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 2008. №3–4. С.103–107.
6. Лубышева Л.И. Современные подходы к формированию физкультурного знания у студентов вузов. *Теория и практика физической культуры*. 1993. №3. С. 19–21.
7. Максимчук Н.П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2000. 20 с.

Ольга Скок
(Дніпро, Україна)

ВПЛИВ ВІДПОЧИНКУ ТА АКТИВНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

У статті обґрунтований вплив активного способу життя у суспільстві та його поєднання з відпочинком, у реалізації продуктивної життєдіяльності і забезпечення раціонального обрання здорового функціонування організму людини. Наведені аргументовані приклади занепаду та передумов чинників, що провокують дисгармонійне втрачання балансу у функціонуванні організму. Розкрито раціональність вибору застосування і значення відпочинку для життєдіяльності людини на загальних прикладах, перешкоджаючих передумовам виникнення дисгармонії та розвитку летальних наслідків.

Ключові слова: здоровий образ життя, життєдіяльність, продуктивність праці, функціонування організму, прогресивність, відпочинок, фактори впливу.

The article substantiates the influence of an active lifestyle in society and its combination with recreation, in the implementation of productive life and ensuring the rational choice of healthy functioning of the human body. The substantiated examples of decline and preconditions of the factors provoking disharmonious loss of balance in functioning of an organism are resulted. The rationality of the choice of application and value of rest for human life on the general examples interfering with preconditions of occurrence of disharmony and development of lethal consequences is opened.

Keywords: healthy lifestyle, vital activity, labor productivity, functioning of the organism, progressiveness, rest, factors of influence.

Із сучасним темпом новітньої цивілізації диктується тенденції, що передбачають напрямок проєкції темпу життя суспільства до постійного руху: рухливого способу життя, продуктивності праці, радикального вирішення завдань. Ці складові обумовлені сучасним прискореним темпом життєдіяльності, що рухає сучасне суспільство до налагоджених змін, які допомагають змінити життя за раціональним образом у такому напрямку, що відображається у позитивному розвитку того, що є у сучасному світі – прогресивне суспільство.

У темпі такого роду є моменти, у яких, часом, втрачається баланс. Перш за все, цей баланс бере початок у основного джерела – носія, тобто у людини. Важлива складова людини – це здоров'я. Проблема яка є передумовою нестачі функціональності працездатності індивідуума бере свій початок із середини, тобто із внутрішнього свого започаткування. Втрата внутрішнього балансу обумовлюється витрачанням необхідних ресурсів життєдіяльності, та є провокуючою передумовою до відхилень, користь яких не відобразиться у подальшому необхідному функціонуванню організму в цілому.

Глобальна проблематика питання стосовно здоров'я розглянута, як функціонування цілісного стану усіх показників впливає на єдину комплексну складову в цілому. Розглянуто складову внутрішню – організм, та зовнішню, що вміщує два фактори – активність та відпочинок. Наслідком комбінації другого фактору наведені відповіді на питання витікаючи із постановленої проблематики, впливу поєднання активності та відпочину у життєдіяльності людини.

Здоров'я – це невід'ємна складова організму людини. Для його збереження від ушкоджень та запобігання деградації є важливим питанням. Воно полягає у тому, як саме та за яких обставин приділяти цьому увагу, щоб виховувати потрібність та формувати звички для корисної підтримки тону. Тонус самого здоров'я не треба ігнорувати, бо це та сама складова стабільності, що зберігає людину у безпеці та оберігає від навмисних або випадкових наслідків, які можуть трапитися не очікувано. Тому, ігнорування внутрішнього

стану, у якому знаходиться організм є небезпечним ризиком, що супроводжуватиме подальші відхилення.

Внутрішній стан організму край важливий для забезпечення продуктивності усіх інших складових. Без кращого показника одної складової є ризик погіршення іншої, тому на перешкоду цієї здатності розглянуто питання впровадження поєднання гармонічних складових для регуляції збалансованого образу життя. Важливе питання, яке може бути корисним для розгляду, відповідний до даного концепту, це – яким чином поєднати необхідні складові збалансованого функціонування організму, як таке регулювання відображається на подальшому працездатному стані індивіду, і навпаки, як занепад важливих складових проєцюється на здоров'я і чим загрожують можливі наслідки [1].

Особлива роль у фізичному здоров'ї людини, в основному, є наслідком окремих чинників, які присутні у щоденній рутині особи, результатом впливу яких супроводжується у відображенні збереження функціональності організму із гарним, помірним або шкідливим результатом. Протягом робочого часу, у сучасному соціальному бурхливому темпі дуже важливою складовою для кожного індивідуума є – збереження власних, необхідних для здорового функціонування не тільки життя, але і його образу. Тому, якщо наш час – це час активних перебігань із іншої активності на другу, у швидкому темпі, це не значить, що ця частина складової життя є комплексним єдиним і останнім чинником, який потрібен для особистості. Наведений приклад не торкається здоров'я збоку активності, а в плані “віддачі належного” організму як окремого чинника, що забезпечує корисне функціонування та продуктивність для особи протягом кожного дня. Віддача належного – це опрацювання невід'ємних потреб, для забезпечення раціонального та дбайливого симбіозу всередині організму. Таким чином, для налагодження функціонування цього симбіозу розглянемо активність у вигляді спортивного відпочинку та відпочинку в цілому, як такий комплекс допомоги впливає на здоров'я [3].

По-перше, відпочинок – це зміна вражень. Людина може жити десятиліттями в одній або схожій обстановці, спілкуватися з одними і тими ж людьми, працювати на одній або схожій роботі. Це в принципі природно для людини. Але іноді він від цього втомлюється, і тоді йому потрібна зміна вражень. Також це може бути отримання позитивних емоцій при реалізації своїх потреб, тілесних, розумових або духовних. І це зовсім не обов'язково пасивність і розслаблення або активне випліскування енергії [2].

Обґрунтуванням вищенаведених фактів аналізовано наступними дослідженнями. Налагодження графіку режиму праці особи – запорука структурованості активізації процесу, необхідного для перерозподілу енерговитратних ресурсів, що розподіляються на кожні окремі види діяльності. Розподіл зусиль для окремого дозвілля обумовлюється на користь збалансованого образу життя. Таким чином, решта часу у добі повинна відходити на роботу а інша – у налагодженні та регулюванні внутрішніх засобів функціонування для корисної підтримки здоров'я у тонусі. Ці засоби опрацьовуються застосуванням відпочинку або активного відпочинку. Треба розрізняти ці поняття, бо одне здійснюється на фізично а інше фізично-ментально. Тобто, активні рухові дозвілля у поєднанні з пасивним дає гармонійний вплив на регулювання балансу індивідуума [4].

Активні рухові дозвілля наведені як спортивні дозвілля. Фізична культура здоров'я тіла – це основа режиму здорової реалізації раціональної життєдіяльності людини. Цілісність робочого часу людини впродовж дня супроводжується багатьма чинниками, які перш за все, залежать від самої особи, що походять із первинного джерела функціональності – здоров'я. Культура фізичного виховання допомагає доцільному забезпеченню витратних сил і ресурсів, комбінація яких супроводжує певний стан протягом активного часу, бадьорості та користі у режимі сну, також загальної продуктивності праці. Доцільність застосування комплексу фізичних вправ для відповідної потреби обґрунтована прогресивними результатами сучасних людей, згідно із джерел, інформації у соціальних мережах, медійних кадрах. Краще самопочування реалізовується згідно додержання певних посилюючих

складових механізмів, виробляючих певні властивості продуктивної життєдіяльності в активному періоді робочого процесу.

Фізична культура як засіб відновлення, що уособлює комплекс чинників, який має вплив на важливі функціональні складові індивіда. Згідно застосування такої культури як фізична, та додержання вимог яких вона потребує, можна налагодити необхідні потреби та відновити ресурси для конкретних цільових бажань.

Таким чином, у ході даної роботи розглянуто питання кількох складових із приводу раціонального їх поєднання в цілісному образі життя. Ці складові, як було аналізовано, здатні підтримати необхідний режим для здорового функціонування організму, перетворити занепад у підвищення працездатності за допомогою правильно налагодженої регуляції із застосуванням фізичної активності з боку фізичної культури в аргументованому поєднанні пасивного дозвіллі у звичайному відпочинку. Гармонійний відпочинок, активний чи пасивний та збалансоване його застосування – запорука успішного, продуктивного та раціонального щодення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали сайту «AvidReaders.ru». 100 Великих спортивних досягнень. URL: <https://avidreaders.ru/book/100-velikih-sportivnyh-dostizheniy.html>
2. Матеріали сайту «EXPOMOD». Спорт і відпочинок. URL: <http://expomod.kz/798-stati.html>
3. Матеріали сайту «Образовательная социальная сеть nsportal.ru». Фізична культура і спорт в режимі праці та відпочинку. URL: <https://nsportal.ru/shkola/fizkultura-i-sport/library/2014/07/13/fizicheskaya-kultura-i-sport-v-rezhime-truda-i-otdykha>
4. Матеріали сайту «TITAN». Мій спорт – це відпочинок. URL: <https://titan-race.ru/blog/stepan-vahmin-moj-sport-eto-otdyh>

Науковий керівник: Мановський П. М.

УДК 796.011 (075.8)

*Батима Тажигулова, Жалгас Бактыгалиев
(Нур-Султан, Казахстан)*

РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В содержании статьи рассмотрены проблемы развития двигательной активности учеников на уроках физической культуры с обновленным содержанием образования. Обновленная программа по предмету «Физическая культура» рассматриваются по 3 разделам: «Двигательная деятельность», «Творческие способности и критическое мышление через двигательные навыки», «Здоровье и здоровый образ жизни». Развитие двигательной активности учеников входит в раздел программы «Двигательная деятельность».

Ключевые слова: *двигательная активность, уроки физической культуры, обновленное содержание образования.*

In the content of the article, the problems of the development of motor activity of students in physical education lessons with the updated content of education are considered. The updated program on the subject of "Physical Culture" is considered in 3 sections: "Motor activity", "Creativity and critical thinking through motor skills", "Health and a healthy lifestyle". The development of students 'motor activity is included in the section of the program" Motor activity».

Keywords: *motor activity, physical education lessons, updated content of education.*

Одним из основных направлений в реформировании системы образования Казахстана является обновление содержания школьного образования. Данные новшества коснулись всех ступеней школьного обучения. Выражаются изменения в том, что педагоги используют инновационные подходы к обучению и оцениванию детей. Кроме того, главным становится на количество той информации, которую ребенок освоил, а развитие у учащихся критического мышления, способности сопоставлять и анализировать факты. [1]

Данная технология позволяет осуществить оценку личностных качеств ученика, определить его слабые и сильные стороны, указать те аспекты, над которыми необходимо поработать. Кроме того, критериальность направлена на то, чтобы наглядно показать каждому ученику его знаний и умений, дать им адекватную оценку, оказать помощь в их развитии и совершенствовании. Критериальность подразумевает использование не цифр в оценке знаний и умений, а формального выражения их успешности, например: наклейки, надписи, смайлики и т.д. Для того, чтобы родители могли отслеживать успеваемость своих детей, введена система показателей контрольного теста, которым завершается каждый изученный раздел. Это сделано для того, чтобы облегчить контроль со стороны родителей, так как им бывает сложно понять значимость того или иного знака. [2]

Двигательная активность – это сумма движений, выполняемых человеком в процессе жизнедеятельности. Двигательная активность делится на регламентированную (организованная), частично-регламентированную, нерегламентированную (неорганизованная).

Неорганизованная (нерегламентированная) двигательная активность включает объем самопроизвольно осуществляемых двигательных актов.

Это самостоятельная двигательная деятельность, возникающая по инициативе детей, ее продолжительность зависит от персональных проявлений детей в двигательных занятиях (игры со сверстниками, прогулки, самообслуживание и т. д.)

Частично-регламентированная двигательная активность – это объем двигательных актов, являющихся в ходе решения двигательных заданий (утренняя гимнастика, подвижные виды развлечения, физические упражнения во время прогулок, разминка во время перерыва между занятиями, физкультминутки на занятиях с интеллектуальной нагрузкой, гимнастика после дневного сна).

Организованная (регламентированная) двигательная активность – это сумма специально выбираемых и направленно влияющих на организм ребенка физических упражнений и двигательных мероприятий (физические упражнения на уроках физкультуры, на занятиях в спортивных секциях и др.). Эти составляющие двигательной активности, обеспечивают определенный уровень в течение суток у школьников разного возраста и пола

Двигательная активность человека и ее влияние на здоровье таких подходов – изучение и повышение двигательной активности детей младшего школьного возраста в режиме дня. В условиях общеобразовательной школы большое значение имеет двигательный режим школьников. От его правильной организации во многом зависят здоровье и работоспособность учащихся. Нет сомнений, что для поддержания хорошего состояния здоровья каждый человек должен формировать у себя потребность в двигательной активности. Оптимальная двигательная нагрузка для растущего человека является важнейшим средством профилактики заболеваний, укрепления здоровья и гармоничного развития личности. Недостаток движений, особенно в жизни детей младшего школьного возраста, ведет к тому, что у них отмечаются заметное ухудшение в координации, точности и скорости движений, уменьшение скорости ответной реакции, подвижности в суставах и гибкости позвоночного столба, снижение жизненного объема легких. [3]

Двигательная активность – это сумма движений, выполняемых человеком в процессе жизнедеятельности. Двигательная активность учеников среднего звена условно делится на три части, выполняемая:

- в процессе занятий физической культурой;
- в процессе подвижных игр;

– в элементарном туризме. [4]

Программа по предмету «Физическая культура» предлагает поэтапный учебный план, способствующий развитию знаний, пониманий и навыков учащихся по ряду физической деятельности, одновременно улучшая их целостное развитие в отношении таких аспектов как соблюдение правил, личная гигиена, психическое здоровье и принципы здорового образа жизни.

В рамках реализации этой цели настоящая программа для учащихся начальной школы ориентируется на решение следующих задач:

- закладывает основу физического и духовного здоровья, что положительно влияет на развитие социальных навыков и личности в целом;
- мотивирует учащихся к пониманию и укреплению своего физического и психологического здоровья;
- способствует развитию теоретических знаний и практических навыков в области физического воспитания и спорта;
- развивает двигательные навыки учащихся, в частности способствует выносливости, скорости, силе, ловкости и гибкости;
- воспитывает чувство патриотизма, уважения, навыки командной работы, ответственность и взаимопонимание;
- стимулирует учащихся вести здоровый образ жизни на протяжении всей жизни и применять приобретенные навыки в дальнейшем;
- дает возможность учащимся обогатить знания и сформировать у них представление о физической культуре как части общечеловеческой культуры. Изучение предмета «Физическая культура» позволит учащимся:
 - применять предметные знания, умения и навыки в повседневной жизни;
 - оценивать необходимость в улучшении двигательных компетенций и физическом развитии;
 - понимать важность развития нравственного качества и осознавать необходимость честного соперничества и непрерывного саморазвития;
 - понимать необходимость соблюдения правил личной гигиены;
 - знать о влиянии физических упражнений на физическую и энергетическую систему 8 человека;
 - оценивать свое и других учащихся физическое состояние;
 - развивать навыки критического и творческого мышления, разрешения проблем и развития коммуникативных навыков. [5]

Обновление программы по предмету «Физическая культура», изложение содержания предмета по 3 разделам: «Двигательная деятельность», «Творческие способности и критическое мышление через двигательные навыки», «Здоровье и здоровый образ жизни» нацелено на преодоление традиционного репродуктивного стиля обучения и переход к новой развивающей, конструктивной модели урока, обеспечивающей познавательную и двигательную активность и самостоятельность мышления школьников.

Современный урок физической культуры в контексте обновления содержания образования предполагает, что обучение должно быть активным, проводиться в условиях созданной коллаборативной среды, должна осуществляться дифференциация обучения, в процессе обучения должны реализовываться межпредметные связи.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан / Е.Нурланов, М.Амангазы, Г.Ногайбаева и др. Астана: АО «ИАЦ», 2018. 320 с.
2. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство. Астана: «Билим», 2012. 115 с.
3. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. Москва, 2001. 226 с.

4. Теория и методика физической культуры / Под ред. проф. Ю.Ф. Курамшина. Москва, 2004. 301 с.

5. Методические рекомендации по внедрению обновленного содержания образования в 3, 6, 8 классах общеобразовательных школ Республики Казахстан. Астана: НАО им. А.Алтынсарина, 2018. 160 с.

УДК 796.011.3

Дмитро Темченко
(Дніпро, Україна)

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

У статті проаналізовано науково-методичну літературу щодо застосування в процесі фізичного виховання інноваційних технологій, їх ключових аспектів, проблем і перспектив розвитку.

Ключові слова: фізичне виховання, спорт, фізична культура, система фізичного виховання, інноваційні технології.

The article analyzes the scientific and methodological literature on the application of innovative technologies in the process of physical education, their key aspects, problems and prospects for development.

Keywords: physical education, sports, physical culture, system of physical education, innovative technologies.

Актуальність. У сучасному суспільстві фізична культура набуває нових рис та розвивається з використанням різноманітних нововведень, але при цих змінах головна мета викладання цієї дисципліни залишається незмінною. Ще з моменту виникнення даної дисципліни головним завданням є організація оздоровчо-культурної роботи та покращення фізичного стану населення, а особливо молоді. Тому при дослідженні цього питання науковці звертають увагу на застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні, що позитивно впливають на розвиток і удосконалення рухових якостей, здорового способу життя та підвищення мотивації до занять спортом. Відтак, за останні роки виявляється неабиякий інтерес до використання інноваційних засобів та методів фізичного виховання. На їх використання покладають великі надії, адже стан фізичного виховання молоді в країні залишається на незадовільному рівні.

Відомо, що під інноваційною діяльністю розуміється діяльність, направлена на реалізацію накопичених досягнень з метою здобуття нових або додаткових навичок з новими якостями. Інновації, в рамках яких розвиваються педагогічні технології, самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду [4].

Постановка проблеми. Нині система фізичного виховання в Україні перебуває на низькому рівні і відповідно рівень оздоровленості та спортивності нації також. Головною причиною такої тенденції є недосконалість системи освіти фізичної культури, низький рівень матеріально-технічної бази вишів, а також застарілі методи навчання. Можна припустити, що застосування інноваційних технологій у процесі фізичного виховання учнів і студентів допоможе покращити стан оздоровленості населення в цілому.

Виклад основного матеріалу. Як відомо термін «інноваційна освіта» - це та модель освіти, яка орієнтована переважно на максимальний розвиток 75 творчих здібностей і створення сильної мотивації до саморозвитку індивіда на основі добровільно вибраної «освітньої траєкторії». По факту, це зміни і нововведення в процесі навчання, що удосконалює його і покращує результати виховної діяльності. Нині інноваційними закладами світи є ті, що тільки починають, або вже ввели у процесі викладання певні новітні технології.

Автором поняття «інновації» вважають австрійського вченого І.А. Шумпетера, який у 1930-х роках чітко відокремив винахід (відкриття нового технічного знання) від інновації (практичного застосування нового знання на виробництві).

На сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «інновація». Поширені різні, часто суперечливі точки зору стосовно того, що слід вважати інноваціями – абсолютно нове чи вдосконалене старе, глобальні чи локальні зміни, процес створення нового чи його результат, будь-що нове чи лише те, що є актуальним і значущим, тощо.

Крім того, дослідження історичного аспекту впровадження інновацій у систему освіти дає змогу зробити висновок, що педагогічна інноватика інтегрує в собі різноманітні підходи до здійснення нововведень в освіті, підґрунтям яких є філософські, психологічні, педагогічні розробки та нові досягнення у сфері комп'ютерних наук [2].

На думку Єлісєєвої Д., новітні інноваційні технології, несуть у собі не стільки предметний зміст, скільки такі способи організації різних видів діяльності учнів й організаційні форми освітнього процесу, при використанні яких створюються оптимальні можливості для навчання [1].

Фахівцями визначено сутність поняття «інноваційні технології фізичного виховання». Інноваційним технології є на етапі їх наукового осмислення, в період коли вони не є дуже поширеними, а тільки починають своє існування і розвиток. Якщо говорити про інноваційні методи фізичного виховання то їх суть полягає у застосуванні нових позицій, трансформації вже існуючих підходів у вихованні в нові, створенні нових принципів навчально-виховного процесу, що полягають у попередньому вивченні всіх соціальних і фізичних особливостей особи, а також індивідуальних підхід до різних груп студентів та учнів [3].

Головною проблемою сучасної системи освіти, вважаємо небажання учнів і студентів вчитись. На жаль з кожним роком відсоток відмінників, або студентів, що мають високі бали зменшується, причиною цього є навіть не старі методи виховання, хоча вони також накладають свій слід, а відсутність мотивації. Студенти, учні просто не розуміють навіщо їм отримувати ці знання, досягати якихось спортивних та інтелектуальних висот, якщо це скоріше всього просто не знадобиться їм в майбутньому. Більшість з них впевнені, що в нашій країні у них просто немає перспектив для розвитку.

Нині впровадження інноваційних технологій у процесі фізичного виховання студентів та учнів набуває все більшого поширення, але великий відсоток викладачів все ж звикли до старих методів викладання і тому не дуже поспішають пробувати щось нове. Новітні методи викладання фізичної культури у свій час мали певні чинники для свого розвитку і впровадження:

1. низький рівень фізичної активності і мотивації до занять фізичною культурою;
2. критична ситуація зі станом здоров'я молодого покоління;
3. смертельні випадки на заняттях фізичною культурою;
4. недоліки традиційної системи;
5. необхідність зміни підходів до фізичного виховання школярів урахування кращого європейського досвіду у фізичному вихованні (євроінтеграційні процеси).

Причинами необхідності створення інноваційних технологій у галузі фізичного виховання в університетах є незадовільний стан фізичного здоров'я та рухової активності студентської молоді; поява нового програмного забезпечення, яке дає змогу поліпшити розвиток фізичних якостей студентів; інтегрування наукових досягнень і обмін інформацією щодо фізичного виховання; переосмислення історичної спадщини з питань фізичного виховання молоді в Україні та інших країнах [5].

Інноваційний розвиток, як і будь-який інший не може відбутися відразу, для ефективного свого існування йому потрібно певний час, за який він пройде певні етапи, а саме [5]:

- 1) введення інноваційних методів на рівні вчителів, що полягає у проведенні різноманітних курсів підвищення кваліфікації навчання та ін..
- 2) введення інноваційних процедур на рівнях груп;

3) проведення змін у структурах навчально-виховного процесу, які полягають у перерозподілі повноважень та функцій. За рахунок цього відбуваються зміни безпосередньо у комунікації між членами колективів;

4) внесення змін у стратегії розвитку організацій;

5) зміна організаційної культури.

Нині наявний розвиток інноваційних технологій, підходів у ході фізкультурно-оздоровчої роботи відбувається за певними принципами, серед яких створення нової організаційної структури; удосконалення системи управління; вибір стратегічних альтернативних систем навчання, які спрямовані на підвищення якості освіти [5].

Висновки. В ході вивчення явища інноваційних технологій у сфері фізичного виховання, на підставі вищевикладеного матеріалу можна стверджувати, що найважливішим показником стану благополуччя країни є стан здоров'я молоді. Саме він характеризує ситуацію в країні як минулих років так і зараз. Наша країна має величезні можливості і може розвивати систему освіти у різних напрямках. Вважаємо, що перш за все потрібно стабілізувати систему саме фізичного виховання. Величезні можливості для фізичного і духовного оздоровлення, валеологічного виховання, формування культури здоров'я університетської молоді містяться у фізкультурно-спортивній діяльності [3].

Враховуючи сучасний стан здоров'я молоді, темп і спосіб життя, а також кількість і ефективність новітніх технологій, що не використовуються у процесі навчання, можна стверджувати, що система фізичного виховання в Україні є неефективною і застарілою. Не важко зрозуміти, що нинішня система освіти не зовсім відповідає Закону України «Про освіту» тому впровадження й використання інноваційних технологій дає змогу студентів оволодіти переліком компетенцій, що відповідають освітнім вимогам на вищому рівні.

На жаль, інноваційні технології щодо вдосконалення фізкультурно-оздоровчої системи освіти розробляється недостатньо, тому Міністерству освіти потрібно більше детально вивчити цю проблему і шукати її розв'язки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Єлісеєва Д. С. Інноваційна технологія зміцнення здоров'я дітей старшого шкільного віку в процесі самостійних занять фізичним вихованням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. та спорту: спец. 24.00.02. Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Дніпро, 2016. 21 с.

2. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів. [Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х.Ш.; наук. ред. Арістова А.В.; упорядн. словника Волобуєва С.В.]. Київ : НТУ, 2017. 172 с.

3. Лясота Т. І., Левицька О. М. Інноваційні технології в системі фізичного виховання студентів. Молодий вчений. 2017. № 3. 1. С. 202–205.

4. Модернизация физического воспитания и физкультурно-спортивной работы в общеобразовательной школе / В. И. Столяров, В. К. Болькевич, В. П. Меченов, Л. И. Лубышева. Москва : Научно-издательский центр «Теория и практика физической культуры», 2009. 320 с.

5. Москаленко Н.В. Інноваційна діяльність у фізичному вихованні загальноосвітніх навчальних закладів. *Технології навчання фізичної культури*. Дніпро, 2015. 36 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МОРЯКІВ

У даній статті розглядається призначення професійно-прикладної фізичної підготовки, її спрямованість на розвиток і підтримку психічних і фізіологічних якостей здобувачів вищої освіти морських академій.

Ключові слова: транспорт, координація, сміливість, стійкість, здоров'я.

This article considers the purpose of professional and applied physical training, its focus on the development and maintenance of mental and physiological qualities of applicants for higher education in maritime academies.

Keywords: transport, coordination, courage, resilience, health.

Професійно-прикладна фізична підготовка – це розвиток тих фізичних здібностей і психофізичних якостей здобувачів вищої освіти, які необхідні йому для ефективного виконання професійних обов'язків. Систематичні заняття фізичними вправами сприяють формуванню необхідних трудових навичок, оптимізують психофізичну підготовку курсантів, поліпшують працездатність, сприяють адаптації організму до умов виробничої діяльності [1,6].

Професійна діяльність майбутніх моряків багатоаспектна. Фахівцям морського та річкового транспорту доводиться постійно стикатися з рядом факторів, що вимагають від них уміння використовувати інформаційне забезпечення професійно-прикладної фізичної підготовки [15,17,18], спортивного тренування [19,20,21,22,23], профілактики травматизму [24], високої фізичної та психофізичної підготовленості [3,7]:

1) Природні умови (зміна погодних та кліматичних умов, зміна часових поясів, бортова та кільова качка);

2) Виробничі умови (шум та вібрація, електромагнітне випромінювання, хімічне забруднення повітря, збільшення інтенсивності експлуатації суден);

3) Соціально-психологічні фактори (єдність зони відпочинку та праці, постійна готовність до виконання професійних обов'язків, монотонність професійної діяльності, дефіцит інформації, групова ізоляція та самотність, зниження рухової активності, необхідність приймати рішення в умовах дефіциту часу, загроза потрапляння в піратський полон).

Таким чином, для курсантів, що вирішили стати професіоналами, слабе здоров'я і така ж психофізична підготовленість стає перешкодою для вдосконалення професійної майстерності та призводить до професійних захворювань. Дослідження показують, що загальна фізична підготовка спеціалістів не може вирішити цю проблему, так як сучасна висококваліфікована праця вимагає певного профілювання фізичного виховання у відповідності до особливості професії. Сьогодні професійно-прикладна фізична підготовка розглядається як один із напрямків системи фізичного виховання, який повинен формувати прикладні знання, вміння і навички, що забезпечують об'єктивну готовність людини до професійної діяльності [3,13].

Специфіка професійної діяльності випускників морських навчальних закладів висуває певні вимоги до їх фізичних можливостей, психоемоційної стійкості, розподілу уваги, зосередженості, координації рухів, руховим навичкам [2,9,10].

Визначаючи мету професійно-прикладної фізичної підготовки для курсантів слід виходити від кінцевого результату діяльності працівників морського та річного транспорту. Вивчення специфіки професійної діяльності моряків дозволяє визначити завдання, які

повинні вирішуватися в процесі фізичної підготовки курсантів. Вони визначаються: метою та характером виробничої діяльності плавскладу; умовами праці; необхідними якостями, вміннями та навичками.

Вивчення специфіки професійної діяльності морських фахівців дозволяє визначити необхідні для моряка якості, що повинні розвиватися у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки.

Для початку слід розвивати базові та професійно важливі для моряків фізичні та психофізичні якості: сміливість, психоемоційна стійкість, рішучість, спритність, статичну витривалість. Окрім цього професійно-прикладна фізична підготовка покликана формувати у курсантів стійкість до несприятливих метеорологічних факторів плавання: до укачування, гіпотермії, гіподинамії. Випускник морського навчального закладу повинен уміти плавати, пірнати, надавати допомогу потопуючому, гребти на веслах та управляти шлюпкою під вітрилами, виживати в умовах автономного плавання [11,12,14].

Пріоритетними засобами професійно-прикладної та функціональної підготовки майбутніх моряків до умов праці є: гімнастика та легка атлетика, спортивні ігри з малою кількістю учасників та зменшеними розмірами площадки (настільний теніс, міні-футбол, баскетбол на одне кільце), комплекси загальнорозвиваючих та спеціальних вправ певної цільової направленості (на розвиток сенсомоторних реакцій сприйняття, спритність, рівновагу та вестибулярну стійкість, стійкість до гіпоксії, увагу, пам'ять та на розвиток здібності дозувати силові напруги), прикладне плавання, вітрильно-веслувальна підготовка [4,5,8,16].

Значна кількість спортивних та ігрових моментів можуть моделювати можливі життєві ситуації під час виконання професійних видів робіт. Вироблена під час занять спортом звичка дотримуватися встановлених норм та правил поведінки (колективізм, витримка, повага до суперників, самодисципліна) переноситься у повсякденне життя, у професійну діяльність. Подолання труднощів у процесі регулярних занять фізичною культурою та спортом, боротьба з втомою, відчуттям болю та страху виховують силу волі, самодисципліну та впевненість у собі.

Рухову та трудову активність фахівців морського транспорту визначають такі компоненти, як м'язова сила, витривалість, швидкість, координація рухів, здатність концентруватися, реакція вибору та інші психофізичні явища. Всі згадані складові так само, як і професійні якості моряка, в певних умовах та межах можна і потрібно тренувати і удосконалювати.

Все вище сказане показує на те, що у професійно-прикладній фізичній підготовці найбільш конкретно втілюється один із найважливіших принципів педагогічної системи – принцип органічного зв'язку фізичного виховання з практикою трудової діяльності.

Висновки. Сучасні умови праці на морі висовують більш високі вимоги до якості підготовки майбутніх спеціалістів морського транспорту. Реалізувати себе в майбутній професійній діяльності в досить специфічних, інколи екстремальних умовах може лише спеціаліст, що володіє знаннями, вміннями, навичками, професійно важливими якостями особистості, стійкими психофізичними якостями та гарним здоров'ям. Становлення такої особистості – завдання професійно-прикладної фізичної підготовки в морському навчальному закладі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гузар В.М. Шляхи удосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки морських фахівців. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали VI Всеукр.наук.-практ. конф., 9 грудня 2020 р., Луцьк, 2020, 54-57.

2. Гузарь В.Н., Чурганов О.А., Свирида В.С. Развитие волевых качеств моряка средствами спортивных и подвижных игр. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах*: матеріали XV Міжнар. наук. конф. Харків: ХДАФК, 2019, 8-13.

3. Гузар В.М., Юськів С.М. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів засобами спеціалізованих рухливих ігор. *Спортивні ігри*. Харків: ХДАФК, 2019, 2 (12), 13-22. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2544951>
4. Топал В.В. Оздоровчий біг у системі самостійних занять для курсантів ВНЗ. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Переяслав, 2020. Вип.60, С. 236-239.
5. Топал В.В. Методика розвитку витривалості у курсантів в процесі занять легкою атлетикою. *Тенденції та перспективи розвитку науки та освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет- конф., 28 лютого 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 56, С. 356-359.
6. Топал В.В. Актуальні проблеми у вихованні вольових якостей курсантів на заняттях з фізичного виховання. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали V Всеукр.наук.-практ. конф., Луцьк, 2019. С. 114-116
7. Топал В.В. Використання педагогічних інновацій у професійній підготовці студентів. *Філософські обрії сьогодення*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ХДАУ, 2019. С. 184-185.
8. Топал В.В. Методика розвитку витривалості в тренуванні бігунів на довгі дистанції. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали VI Всеукр.наук.-практ. конф., 9 грудня 2020 р., Луцьк, 2020, 174-177.
9. Топал В.В. Основні завдання баскетболу в фізичному вихованні здобувачів вищої освіти. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет - конф., 27 листопада 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 65, 399-403.
10. Хоменко В.В., Свирида В.С., Богданова А.О. Основні напрямки аналізу тактики футбольного матчу. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 27 листопада 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 65, 411-414.
11. Хоменко В.В. Спеціальна підготовка студентів-футболістів різних ігрових амплуа з використанням спеціальних вправ. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали VI Всеукр.наук.-практ. конф., 9 грудня 2020 р., Луцьк, 2020, 183-186.
12. Хоменко В.В., Бараненко Г.О., Свирида В.С. Вплив професійно-прикладної фізичної підготовки на професійне становлення морського фахівця. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 30 жовтня 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 64, 248-251.
13. Хоменко В.В., Свирида В.С. Мотиви до занять з фізичного виховання курсантів іноземців. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 вересня 2019 р. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 269-272.
14. Хоменко В.В., Свирида В.С. Реалізація професійно-прикладної фізичної підготовки у системі фізичного виховання курсантів. *Філософські обрії сьогодення*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ХДАУ, 2019. С. 177-178.
15. Huzar, V. (1999). About the need for the information support automation of physical culture and sport. *Pedagogical sciences*, 10, 316-322.
16. Huzar, V. N. (2019). Sports and outdoor games on water. *Sportyvni ihry*. Kharkiv: KhDAFK, 1 (11), 4–15. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2543532>
17. Huzar V. M. (1999). Some issues of the development of the basis of the method of creating of the automated information system for the provision of physical culture and sports on the basis of computers. *Pedagogical sciences*, 12, 256-260.

18. Huzar V.M. (2001). Requirements for the automated information system of physical education and sports provision. *The development concept of physical education branch and sports in Ukraine*, 2, 23-30.
19. Shalar, O., Huzar, V., Strikalenko, Y., Yuskiv, S., Homenko, V., & Novokshanova, A. (2019). Psycho-pedagogical aspects of interaction between personality traits and physical qualities of the young gymnasts of the variety and circus studio. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 19 (Supplement issue 6), 2283-2288. DOI:10.7752/jpes.2019.s6344
20. Stricalenko, Y. A., Shalar, O. G., & Huzar, V. M. (2019). The use of integral exercises in the physical training of aykidist athletes. *Health, sport, rehabilitation*, 5(1), 126-131. <http://dx.doi.org/10.34142/HSR.2019.05.01.14>
21. Strikalenko, Y., Shalar, O., Huzar, V., Andrieieva, R., Zhosan, I., & Bazylyev, S. (2019). Influence of the maximum force indicators on the efficiency of passing the distance in academic rowing. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, Vol. 19 (3), Art 218, 1507-1512. DOI:10.7752/jpes.2019.03218
22. Strikalenko, Y., Shalar, O., Huzar, V., Voloshinov, S., Yuskiv, S., Silvestrova, H., & Holenko, N. (2020). The correlation between intelligence and competitive activities of elite female handball players. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 20 (1), 63-70. DOI:10.7752/jpes.2020.01008
23. Shalar, O., Strykalenko, Y., & Huzar, V. (2020). Mental training in psychological training of shooters. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (physical Culture and Sports)*, (6(126), 110-114. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6\(126\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6(126).24)
24. Strikalenko, Ye.A., Huzar, V.M., & Shalar, O.H. (2016). The problem of injuries in Kyokushin karate. *Health, sport, rehabilitation*, 4, 73-77.

*Катерина Чупрій
(Дніпро, Україна)*

ЗАОХОЧЕННЯ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті виявлено та проаналізовано основні причини і наслідки поганого відвідування спортивних занять у ВНЗ в період карантину. Запропоновано нові методи проведення онлайн-занять, за для заохочення студентів.

Ключові слова: здоров'я, фізична культура, дистанційне навчання, тренування, онлайн-режим, додаток.

The article identifies and analyzes the main causes and consequences of poor attendance at sports in universities during the quarantine period. New methods of conducting online classes have been proposed to encourage students.

Keywords: health, physical culture, distance learning, training, online mode, application.

Пандемія Коронавірусу призвела до введення карантинних обмежень, зокрема закриття вищих закладів освіти, в тому числі і ДНУ ім. Олесья Гончара. Це унеможливило відвідування не лише спортивних занять, а і в принципі обмежило рухову активність серед молоді. Впродовж карантину були закриті навіть спортивні комплекси та тренажерні зали. Перехід до дистанційної форми навчання передбачає постійне перебування вдома, перед екранами гаджетів. Таке різке зменшення рухової активності і постійний сидячий спосіб життя можуть призвести до порушень функціонування організму в цілому. Фізична активність впливає на багато факторів: серце, судини, дихання, імунітет, хвороби хребта та інше, а зміцнення імунної системи зараз особливо важливо. [4, с. 56] Постійне перебування перед монітором та

пасивний спосіб життя через карантинні обмеження можуть спричинити чи стати фактором ризику для певних захворювань та порушень в роботі організму:

- Занепокоєння, депресія, стрес, психологічні розлади
- Рак товстої кишки, рак молочної залози
- Діабет
- Серцево-судинні захворювання, високий кров'яний тиск
- Синдром комп'ютерного зору(тільки для планшетів та комп'ютерів)
- Мігрень
- Ліпідні розлади
- Ожиріння
- Проблеми з шкірою
- Інше [2, с. 14].

Спостерігається тенденція все меншого відвідування занять зі фізичної культури. Це однозначно негативно впливає на стан здоров'я студентів. Це пов'язано з незручностями, які має дана структура освітнього процесу. На жаль, найпоширенішими причина пропусків занять є: лінощі, нестабільність Інтернет-підключення, небажання студента. Кожен потребує індивідуального підходу та нагляду від викладача. Аналізуючи дану ситуацію, можна зробити висновок, що система не може забезпечити проведення повноцінних занять з фізичної культури. Тому нині так важливо переглянути методи і способи проведення онлайн-занять у ВНЗ України.

Сьогодні потребує концептуально нового методологічного підходу до вирішення комплексних проблем становлення й розвитку національної системи фізичного виховання та проведення занять в онлайн-форматі. Головним завданням даної статті можна вважати пошук шляхів заохочення студентів до відвідування занять, вдосконалення системи фізичного виховання студентської молоді, а також демонстрацію переваг введення актуальних альтернативних методів проведення занять з фізичної культури у вищих закладах освіти, можливість розробки шляхів та методів оптимізації їх проведення.

Дослідженню питання альтернативних занять з фізичної культури присвятили свої роботи багато вчених та викладачів: Гакман А. В., Мордвінцев Г. О., Колумбет О. М., Шевців У. С. та ін. Але серед цих робіт можна є низка непорушених раніше питань, які до цього не обговорювались: які засоби тренувань можна використовувати в онлайн-режимі, чому надають перевагу люди, в тому числі студенти, коли виникає потреба у проведенні домашніх тренуваннях.

Заняття у ВНЗ потребують використання і залучення сучасних, молодіжних тенденцій спорту. Більшість студентів надають перевагу не класичним вправам і силовим навантаженням, а рухливим, динамічним комплексам тренувань. Такими є онлайн-трансляції танцювальних фітнес-тренувань. Zumba – найвідомішою програмою серед цього класу тренувань. Тренування містить в собі 4 блоки: розминку, силову частину, Zumba Party (освоєння зв'язок і поєднання їх в один танець під запальну музику), розслаблення і розтяжка. [1, с. 1] Всього тренування триває приблизно 80 хвилин, що чітко відповідає регламенту занять у ВЗО. Комплекс, який входить до програми задовольняє всі вимоги фізичної культури від студентів. Також тренування за цією програмою позитивно впливають на розвиток гнучкості та швидкісно-силових якостей, а це також сприяє підтримці фізичного стану всього організму людини. [5, с. 2] Даний тип тренувань доволі часто відвідували студенти у поза навчальний час, за власним бажанням. Тому його введення стане досить доречним.

Наступний спосіб урізноманітнити заняття та спроектувати їх відповідно до карантинних умов – мобільні додатки для спорту. Перелік найпопулярніших та найзручніших додатків подано у таблиці 1. Перевагою цього засобу тренувань є зручність та ефективність. Багато вправ розраховані на домашнє виконання з використанням підручних елементів, що виконуватимуть роль спортивного інвентарю. Велике різноманіття додатків дає змогу обрати

будь-який спосіб тренувань: йога, розтяжка, вправи на певні групи м'язів та інші. У переважній кількості тренування у додатках передбачають розподіл за певними ознаками на категорії. Це дозволяє підібрати максимально ефективний комплекс вправ. Для цього необхідно вказати свої дані: вік, вага, зріст. Це забезпечує спеціальний підбір вправ, що розраховуються за вашими показниками.

Перелік додатків для тренувань

Назва додатку	Платформа для доступу
«Leap Fitness Group»	«GooglePlay» « iTunes»
«Табата. Інтервальні тренування»	«App Store» «GooglePlay»
«Nike Training Club»	«GooglePlay» « iTunes»
«Спортсмен PRO»	«App Store» «GooglePlay»
«Track Yoga»	«GooglePlay» « iTunes»

Табл. 1. «Додатки для спорту»

Найпопулярнішим додатком став «Leap Fitness Group»[6, с.1]. В арсеналі є вправи для м'язів преса, ніг, рук, спинних м'язів, вправи для м'язів тазового дна у жінок, розтяжки, програма тренувань для охочих сісти на шпагат та інші комплекси. Курс тренувань для початківця триває всього 30 днів, навантаження рівноцінно розподілене, тобто фактично тренування відбувається під наглядом і з рекомендаціями тренерів, що працювали над програмою. Дослухаючись до настанов та рекомендацій яких ефективність будь-якого вашого домашнього тренування і його результати не будуть відрізнятися від занять у спортзалі чи іншому закладі оздоровлення. У додатку «Nike Training Club» передбачені послуги особистого тренера. Також серед функцій запропонованих додатків можна виокремити можливість відстежувати виконання вправ і фіксувати прогрес студентів. Отримані дані можна використовувати в якості матеріальної доказової бази про виконання нормативів або певних комплексів вправ. Також такий підхід до виконання вправ має психологічний вплив. У додатках розроблені календарі, після виконання певного комплексу у вашому особистому плані з'являється відмітка про виконання. Збирання цих відміток мотивує до виконання тренувань та гарантує прогрес.

Висновки. Епідемія у світі поставила нас у не зовсім зручні умови життя. Карантинні заходи, дистанційне навчання унеможливили відвідування спортивних залів та будь-яких інших спеціалізованих спортивних клубів. Студенти рідко відвідують онлайн-заняття з фізичної культури. Для їх заохочення необхідно провести заходи модернізації занять у ВНЗ України. Методи й форми тренувань потребують вдосконалення та розробки нових альтернативних способів проведення. Найоптимальнішими варіантами можна вважати: трансляції програми тренувань Zumba та низку додатків для спортивних тренувань різного спрямування («Leap Fitness Group», «Табата. Інтервальні тренування», «Track Yoga», «Спортсмен PRO», «Nike Training Club»). Перевагою використання такого альтернативного способу проведення занять можна вважати: безпечність, зручність, варіативність комплексів і видів тренувань, що задовольнить найвибагливішого студента, запобігання розповсюдженню вірусу Covid-19, адже для проведення тренування достатньо мати зручний одяг і вільний простір у кімнаті вашого помешкання, зберігаючи правила самоізоляції, або займатися на свіжому повітрі, обов'язково уникаючи скупчення людей. Перспективою подальших досліджень є вивчення індивідуальних вподобань студентів відповідно до різних видів фізичної діяльності, а також можлива розробка власної програми або додатку з фізичного виховання студентської молоді університету.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кей Н. Зумба (ZUMBA) фитнес – худем весело! 2011. URL: http://hnb.com.ua/articles/ssport-zumba_fitnes_khudeem-veselo-1440.
2. Панферова Н.Е. Гиподинамия и сердечно-сосудистая система. Москва: Наука. 1977. С. 14.

3. Пасічник В. Основні напрями розвитку фізичного виховання в сучасних школах Польщі. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 122–126.
4. Сухініна К.В Рухова активність як фактор психофізіологічного здоров'я: навч. посібник. 2009, с. 56.
5. Шевців У.С. Чеховська Л.Я. Zumba у фізичному вихованні студентів вищих закладів освіти. *Актуальні питання вдосконалення системи фізичного виховання і спортивної роботи у вищій школі* : зб. наук. пр. Ужгород, 2018. С. 81–84.
6. Kuda Go. Лучшие мобильные приложения для спорта. 2020. URL: <https://kudago.com/all/list/luchshie-mobilnyie-prilozheniya-dlya/#comments>

Науковий керівник: старший викладач Татарченко Л. І.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ / ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Тетяна Савчук
(Новоград-Волинський, Україна)

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ. ЯК ЗРОЗУМІТИ СУЧАСНОГО УЧНЯ

У статті обґрунтовано поняття сленгу взагалі та молодіжного сленгу зокрема. Специфіка учнівського сленгу, що відрізняє його від інших видів сленгу. Вплив англійської мови на формування нових лексем. Зазначено приклади слів-сленгів, причини їх використання учнівською молоддю.

Ключові слова: сленг, молодіжний сленг, шкільний сленг, жаргонна лексика, учні, лексикон, лексема.

In the article the concept of slang in general and in particular youth slang. The specifics of student slang, which distinguishes it from other types of slang. The influence of the English language on the formation of new tokens. Examples of slang words, reasons for their use by students are given.

Key words: slang, youth slang, school slang, slang vocabulary, students, lexicon, token.

Молодь найбільш жваво реагує на всі події у житті. Нові форми суспільних відносин у визначеній мірі відбиваються на молоді – соціально найбільш перспективному прошарку суспільства, мовна компетенція та мовленнєва поведінка якого багато у чому визначає напрямок розвитку й інших соціальних підсистем мови, у тому числі розмовної та літературної мови.

Молодіжний сленг як повсякденна мова спілкування молоді є своєрідним показником їх рівня розвитку, інтересів, смаків та потреб. Найбільшою мірою до впливу і змін схильна мова студентської молоді. Адже підліткові важливо справити враження на ровесників, бути цікавим оповідачем. Головним стає не тільки «що сказати», але і «як сказати».

Однією з характерних рис молодіжного сленгу є постійне оновлення лексичних засобів, швидка їх змінюваність. Мова сучасного школяра рясніє такими словами: крутий, кльовий, відстійний, шухер тощо.

Від звичайної мови сленг відрізняється специфічною фразеологією, вживанням слів, а також використанням словотворчих засобів. Іноді вживання сленгу викликається прагненням приховати від оточуючих сенс висловлювання.

Носіями шкільного сленгу є виключно представники молодого покоління – відповідно, школярі. Лексика цієї жаргонної підсистеми реалізується лише тільки в мові зазначеного контингенту носіїв зважаючи на свою неактуальність для іншої соціальної групи. Таким чином, шкільний сленг можна розглядати як частину молодіжного жаргону [2, с. 5].

У зв'язку з розвитком стільникового телефонного зв'язку, впровадженням в життя комп'ютерних технологій, необхідністю більш широкого вивчення іноземних мов були додані школярами останнього покоління нові слова (інет, скін, кволій, Інста, шта, меми, хек). Шкільний сленг швидше інших мовних пластів відображає тенденцію «стислості» в слові (кек, лол, люб, ВК, фб, ме, крч). Навіть сам термін «жаргон» застаріває, поступаючись місцем більш короткому, односкладово «slang». Уперше сам термін «slang» був зафіксований у 1750 році зі значенням «мова вулиці» [6, с. 7].

Можна виділити кілька загальних характеристик сленгу молоді, які об'єднуються під цим поняттям:

- Конкретна адресація мови: коли співрозмовник хоче приховати сенс сказаного від інших осіб.
- Бажання «влитися» в компанію, показати, що ти «свій».

- Економія часу, спрощення слів. Це потрібно для тих, хто не хоче здатися «нудним» і повільним.

- Можливість «блиснути» знаннями в цій області.
- Спроба здатися молодше або, навпаки, старше за свій вік.
- Бажання здивувати, звернути на себе увагу оточуючих [1, с. 36].

Учнівський сленг, як і будь-який інший, є тільки лексиконом на фонетичній і граматичній основі загальнонаціональної мови і відрізняється розмовним, а іноді й грубо-фамільярним забарвленням. Найрозвиненіші семантичні поля - «Людина», «Зовнішність», «Одяг», «Житло», «Дозвілля» [1, с. 40].

Шкільний сленг включає в себе:

- найменування навчальних предметів (Матан – математика, Літра – література, фізра – фізична культура);
- шкільних оцінок (кіл – одиниця, твікс – двійка, троян – оцінка «3», баунті – «5»);
- деяких шкільних приміщень (тубз'їк, кімната для таємного голосування, будапешт – туалет);
- окремих працівників школи (класна – класний керівник, вчилка – вчителька, заучка – заступник директора, уборщиця – техпрацівниця, дера, дерік – директор);
- видів навчальної діяльності (домашка – домашня робота, контра – контрольна робота, самр – самостійна робота) [3, с. 253].

До вказаної групи також відносять одиниці, що представляють собою найменування педагогічних працівників з викладання предмету (фізичка – вчителька фізики, біологічка – вчителька біології, етикетка – вчитель етики, істеричка – вчителька історії, алгеброїд – вчителька алгебри) або за родом професійної діяльності (завучіха – завідувача навчальною частиною) [5, с. 83].

Чимало елементів є різними скороченнями і похідними від них, а також англійськими запозиченнями або фонетичними асоціаціями. Характерною особливістю, яка відрізняє учнівський сленг від інших видів сленгу, є його швидка мінливість, яка пояснюється зміною поколінь.

Отже, сленг був, є і буде в шкільній лексиці. Добре це чи погано? Питання, мабуть, неправомірно. Сленг не можна ні заборонити, ні скасувати. Він змінюється з плином часу, одні слова вмирають, інші – з'являються, точно так само, як і в будь-якому іншому мовою. Звичайно, погано, якщо сленг повністю замінює людині нормальну мову. Але сучасного школяра зовсім без сленгу уявити неможливо. Головні переваги тут – виразність і стислість.

Напевно, у всіх школах завжди були і будуть такі слова, що зрозумілі будь-якій людині. Допоки існують учні і вчителі, будуть домашки, змінка, училка, фіз-ра, укр. літ, матьоша тощо. Але при цьому в кожній школі є свої, ніде більше не вживані слова. Є ексклюзивні, особливі вирази і в нашій школі: барашка – курчава завуч; комбат – учитель ДПЮ; повний тунець, гаплик – відчай з якогось приводу [4, с. 18].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Е. М. Молодіжний сленг: формування і функціонування. *Питання мовознавства*. 1996. № 3. С. 32–41.
2. Борисова-Лукашанец Є.Г. Сучасний молодіжний жаргон. *ІТ*. 1980. № 5.
3. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.
4. Мазурова А.І. Словник сленгу, поширеного серед неформальних молодіжних об'єднань. *Психологічні проблеми вивчення неформальних молодіжних об'єднань*. Москва, 1988.
5. Мартос С.А. Шкільний і студентський жаргон як складник молодіжного сленгу. *Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. наук. праць*. Херсон: ХДУ, 2012. Вип. 16. С. 82–86. (Серія «Лінгвістика»).
6. Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Українська мова та література*. 2000. №15. С.7–8.

*Наталія Шемякіна
(Київ, Україна)*

МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Застосування інформаційних комп'ютерних технологій у навчанні іноземних мов у вищих закладах освіти передбачає розробку та використання електронних підручників. В нових умовах дистанційного навчання електронний підручник є надзвичайно потрібним навчальним засобом, оскільки передбачає можливість його використання як під час занять он-лайн так і під час самостійної роботи студентів.

Ключові слова: електронний підручник, методи навчання, іноземна мова, вища освіта, он-лайн навчання, дистанційне навчання.

The use of information computer technologies in foreign language teaching at higher education establishments involves the development and use of electronic textbooks. The electronic textbook is an extremely necessary learning tool under the new conditions of distance learning, as it provides the possibility of its use during on-line classes and independent work of students.

Key words: electronic textbook, teaching methods, foreign language, higher education, on-line learning, distance learning.

Надзвичайні обставини, спричинені пандемією коронавірусної інфекції Covid-19, змусили майже всіх викладачів ЗВО проводити свої заняття дистанційно. Переведення здобувачів на дистанційне навчання потребувало серйозного перегляду та трансформації всього навчально-виховного процесу, викладання іноземних мов зокрема. Отже, перед викладачами постало непросте питання: яким чином раптом перетворити безліч складних когнітивних та міжособистісних взаємодій, які пропонує очне навчання, в онлайн-курс? На перший погляд, це дуже легко, проте, це є непростим завданням.

Однак, вихід можна знайти: викладачі можуть розробити свій курс спеціально для цього онлайн-навчання таким чином, щоб здобувачі могли продовжувати навчатися за таких надзвичайних обставин. Чітке планування нового онлайн-курсу дозволить мати менше змін для внесення їх протягом усього навчання.

Метою статті є проаналізувати критерії розробки та особливості використання електронних підручників з іноземної мови під час дистанційного навчання у закладах вищої освіти.

Застосування інформаційних комп'ютерних технологій у викладанні іноземних мов у закладах вищої освіти передбачає розробку та використання електронних підручників. В нових умовах навчання на відстані електронний підручник є надзвичайно потрібним та виправданим навчальним засобом, оскільки передбачає можливість його використання як під час занять он-лайн в режимі відеоконференцій (Zoom), так і під час самостійної роботи здобувачів.

Безумовно, розробляючи електронний підручник, потрібно пам'ятати, що електронні програмні засоби навчання мають відповідати загальним дидактичним принципам: науковості, доступності, проблемності навчання, наочності, системності і послідовності викладення матеріалу, забезпеченню свідомості навчання, самостійності і активізації діяльності студента, єдності навчальної, розвивальної і виховної мети, забезпеченню систематичності і послідовності навчання з використанням електронного ресурсу.

При цьому компетентнісний підхід, як принцип побудови електронного підручника, передбачає таку організацію навчального матеріалу, яка забезпечить взаємозв'язаний розвиток всіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції: мовної, мовленнєвої, професійної, загальнокультурної, соціокультурної.

Не можна не погодитись з думкою про те, що «електронний підручник повинен максимально полегшити розуміння та запам'ятовування (причому активне, а не пасивне) найбільш істотних понять, тверджень і прикладів, залучаючи в процес навчання інші, ніж звичайний підручник, можливості людського мозку, зокрема, слухову та емоційну пам'ять, а також використовуючи комп'ютерні пояснення» [3].

На думку багатьох викладачів іноземних мов, незаперечними перевагами електронних підручників є можливість організації «живого» подання інформації – мультимедійні технології дозволяють створити відповідні моделі, включити аудіо- і відеофрагменти. Можливості наочного викладу матеріалу, привернення уваги і багатоканальний механізм подачі інформації є провідними досягненнями комп'ютерних освітніх систем. У цьому випадку викладач отримує потужний засіб, а студент – максимально ефективну можливість якісного засвоєння матеріалу [2;5]. Серед інших переваг електронних підручників: оперативне внесення змін та доповнень, зручність пересилання електронною поштою, компактність збереження у пам'яті комп'ютера або на диску, простий спосіб тиражування.

Отже, електронний навчальний підручник повинен містити :

- На базовому рівні:
 - основний теоретичний матеріал, що відповідає вимогам стандартів;
 - системи вправ і завдань, що дозволяють сформувати й розвинути практичні уміння і навички;
 - методи і засоби підсумкової оцінки засвоєння базових знань.
- На додатковому рівні:
 - навчальний матеріал, до якого здобувач може звертатися для поглибленого вивчення питань курсу;
 - навчальний матеріал, до якого здобувач може звернутися для задоволення професійних питань .

Комплексні показники, що визначають лінгводидактичний потенціал електронних програмних засобів навчання іноземних мов є такими [4]:

- 1) функції програмного засобу у процесі навчання іноземної мови з урахуванням можливостей варіювання режимів роботи та форм організації навчального процесу;
- 2) сфера застосування програмного засобу навчання, яка визначається цілями навчання, для досягнення яких вони можуть бути використані, та колом користувачів, на яких вони орієнтовані;
- 3) дидактична ефективність електронного засобу з точки зору його цільового призначення.

Викладачі можуть використовувати різноманітні прийоми та методи навчання, що пристосовані для дистанційних занять он-лайн, в режимі відеоконференції, та організовувати мовленнєву діяльність, яка б інтегрувала зміст навчального матеріалу, максимально орієнтовану на здобувачів, яка є здійсненою для них і мала б чітко визначені цілі та терміни виконання. При цьому викладач повинен визначити, що здобувачі дізнаються від нього, зі змісту навчального матеріалу, з мовленнєвої діяльності та інших учасників навчального процесу.

Так само, як і у традиційному форматі, необхідно розробити критерії визначення результатів навчання та повідомляти їх здобувачам. Слід чітко визначити навчальну діяльність та вправи або тестові завдання для оцінювання, які допоможуть здобувачам досягти результатів та правильно їх зрозуміти.

Позитивним моментом, в умовах дистанційного навчання під час карантину, є те, що викладач має можливість експериментувати, знаходити невдалі моменти враховувати їх, брати до уваги пропозиції здобувачів та переглядати свій курс.

Як свідчить досвід, викладати дистанційно та в режимі он-лайн не простіше, ніж в аудиторії. Викладачі, що працюють в дистанційних умовах, повинні ознайомитися з новітніми Інтернет-технологіями та програмними засобами навчання та сприяти спілкуванню та взаємодії зі своїми здобувачами. Багато в чому це займає набагато більше

часу та виявляється складнішим. Перед тим, як застосовувати методику викладання та оцінювання у новому форматі, викладачі повинні переконатися у тому, що вони самі володіють навичками організації онлайн-навчання та вміють користуватися сучасними телекомунікаційними засобами.

Для більш надійної співпраці зі здобувачами важливо визначити заміний канал зв'язку для того, щоб мати можливість зв'язатися з ними та вони змогли спілкуватися між собою (Viber, WhatsApp, Telegram, електронна пошта).

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що плануючи заняття із застосуванням телекомунікаційних та електронних навчальних засобів, як у звичайних умовах навчання, так і в період, наприклад, карантинних обмежень, необхідно керуватися педагогічною доцільністю застосування того або іншого методу, а також способом його застосування під час викладання навчального матеріалу. Використання електронних засобів навчання у процесі навчання іноземних мов значно впливає на форми і методи навчання, характер взаємодії між викладачем та здобувачами і, відповідно, на методику проведення занять у цілому. Безумовно, застосування телекомунікаційних технологій не замінює традиційні методи навчання, але значно підвищує їх ефективність [1].

При методично обґрунтованому застосуванні, електронні підручники та Інтернет-технології стають основною базою сучасної освіти, що гарантує потрібну якість, варіативність, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу, а також, як показує досвід, може стати рятувальним засобом навчання при таких надзвичайних обставинах, як пандемія, що стала серйозним викликом для всіх галузей, та освіти зокрема.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмедова А.М. Фадеева Е.Ю. Использование образовательных ресурсов Интернета на уроках физики. *Ученые записки института социальных и гуманитарных знаний: материалы V Международной научно-практической конференции «Электронная Казань – 2013»*. Часть II. Казань: Юниверсум, 2013. №1 (11). С.267–273.
2. Глибовець М.М., Гломозда Д.К. Формальна модель координаційно-орієнтованої мережі для колаборативної системи навчання. *Проблеми програмування*. Київ, 2006. № 2. С. 402–412.
3. Зими́на О.В. Печатные и электронные учебные издания в современном высшем образовании: Теория, методика, практика. Москва: Издательство МЭИ, 2003. 336 с.
4. Карамышева Т.В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. В вопросах и ответах. Санкт-Петербург: Издательство «Союз», 2001. 192 с.
5. Панова Е.В. Электронный учебник: преимущества и проблемы использования в учебном процессе. *Международная конференция "Библиотеки и Образование"*. 2007. «Информационные ресурсы и сервисы открытого образования». URL: http://www.spbbt.ru/files/Conferens/pankovaev_01_2007.pdf

УДК 811.111'276.6:61

*Татьяна Шундель, Анна Герасимова
(Львів, Україна)*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕРМИНОВ-ЭПОНИМОВ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ МЕДИЦИНСКИХ РЕСУРСАХ И РАЗЛИЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИХ КЛАССИФИКАЦИОННЫМ РАМКАМ

В статье исследуются различные подходы к термину-эпониму. Анализируются особенности употребления эпонимов в англоязычных медицинских текстах. Рассматриваются проблемы классификации.

Ключевые слова: термин-эпоним, медицинский ресурс, классификация, особенности употребления, образование эпонимов.

The article investigates various approaches to eponymous term. The features of the use of eponyms in English-language medical texts are analyzed. The problems of classification are considered.

Key words: *term-eponym, medical resource, classification, peculiarities of use, formation of eponyms.*

Медицина – это область, характеризующаяся большим количеством терминологической вариативности, ярким примером которой служат термины-эпонимы. Следует отметить, что эти термины являются отражением эволюции медицинского познания и составляют значительную часть медицинской терминологии.

Все более актуальными являются вопросы ассимиляции иноязычной лексики на разных уровнях (фонетическом, грамматическом и т.д.), проблемы перевода и трансформаций английского медицинской терминологии, в частности, терминов эпонимов. Любая новая единица-эпоним проникает в язык вместе с новым изобретением и приспособляется к структуре и правилам функционирования лексической системы языка-реципиента. Каждая система имеет свои особые типы сочетаемости языковых единиц и именно в этом проявляется собственно специфика языка.

По мнению Н.И. Бычко, в языке медицины термины-эпонимы широко используются для обозначения разнообразных понятий: болезней, их симптомов и синдромов, анатомических объектов, научных теорий и клинических классификаций, методов исследования, обследования и лечения, медицинского оборудования и прочее [1]. В связи с этим трудно представить себе раздел медицины, в котором не использовались бы эпонимические термины.

Следует отметить, что наиболее активное формирование понятийного аппарата происходит во время зарождения какого-либо нового направления, либо качественного изменения в науке. Многие термины-эпонимы обладают своим собственным коннотативным значением, которое заключается в передаче культурных и исторических сведений. Эти термины зарождаются в клинических областях, когда возникает необходимость описать новые, еще неизученные сложные процессы и явления в области медицины, особенно в тех случаях, когда в ходе научно-практических исследований происходят разнообразные медицинские открытия.

Так, исследовательница Е.А. Лаптева, отмечая особенности терминов-эпонимов, указывает, что значительную группу этих терминологических единиц составляют клинические термины-эпонимы, раскрывающие названия отдельных частей органа, ткани, клетки, наиболее распространенные методы исследования, морфологические теории или научные открытия, получившие широкое признание и характеризующиеся интернациональным характером: реакция Кана – *Kahni reactio* (лат.), лечение Карелля – *Karelli cura* (лат.), тканевая терапия по методу Филатова – *Filatovi histiotherapia* (лат.), метод Филатова – *Filatovi methodus* (лат.), Бартолиновы железы – *glandulae Bartholini* (лат.), железа Каупера – *glandula Cowperi* (лат.), теория Мечникова о роли фагоцитоза в иммунитете – *Mecnikovi theoria pro phagocytosi* (лат.), ампутация Пирогова – *Pirogovi amputatio* (лат.) [3].

Следующие примеры, которые мы можем проследить в нескольких языках подчеркивают вышеизложенную мысль. Благодаря интернациональному характеру, т.е. идентичному виду и одинаковому значению в разных языках эти терминологические единицы узнаются всеми медицинскими работниками, что и является их несомненным преимуществом (Бека синдром – *Boeck' syndromum* (лат.) – *Boeck'syndrome* (англ.); Квинке отек – *Quinkei oedema* (лат.) – *Quinke's edema* (англ.) – *Quinckesches Ödem* (нем.); симптом Виллиса – *symptoma Willisii* (лат.) – *Willis' sign* (англ.) – *Willis Zeichen* (нем.); симптом Кернига – *Kernigi signum* (лат.) – *Kernig's sign* (англ.) – *Kernigsches Zeichen* (нем.)).

Структурно эпонимы чаще всего представляют собой двухкомпонентные терминологические сочетания, в которые, наряду с именем собственным, входит тематическое и структурное ядро с обобщающим значением (в клинической терминологии

болезнь, симптом, синдром, перелом, вывих, реакция, операция, метод, способ, пятно, рефлекс и др.; в анатомической канал, труба, проток, пазуха и др.; в фармацевтической мазь, таблетка, капли, раствор, жидкость, сбор и др.). Например: способ обработки костей Ромодановского, операция Бека, болезнь Беккера, метод Ромодановского, паста Лассара, треугольник Кало, сбор Здренко и др.

Помимо всех положительных свойств, эпонимические термины имеют также некоторые отрицательные стороны: малоинформативность, громоздкость, трудность транскрибирования и транслитерации в иностранных языках, что приводит к созданию дополнительных синонимичных рядов [5].

Так, при использовании эпонимов в научной терминологии могут возникнуть некоторые трудности. Эпонимы, образованные с помощью одного и того же имени или фамилии, могут привести к путанице: Jackson's position – положение головы для интубации, получило свое название в честь американского ларинголога Chevalier Jackson. Jackson's epilepsy – судороги с участием одной или нескольких частей тела на одной стороне, данный эпоним образован в честь английского невролога John Hughlings Jackson. (Хекиева)

Существует достаточно большое количество классификаций терминов-эпонимов. Исследователи Т.Ф. Извекова, Е.В. Грищенко, А.С. Пуртов предлагают классифицировать эти терминологические единицы следующим образом, принимая во внимание их происхождение [2]:

1. Мифологизмы и библеизмы, то есть термины, которые образованы от имен мифических и библейских персонажей, богов и святых (cornu Ammonis (hippocampus) – Аммонов рог, mons Veneris – мост Венеры, umbilicus Veneris – пуп, tendo Achilles (t. calcaneus) – Ахиллово сухожилие, «Saint Anthony's fire» - Антонов огонь, гангренозное заболевание). Интересен факт, что значительное количество терминов-эпонимов, корни которых уходят в мифологию, можно встретить в рамках фармацевтической терминологии, в названиях лекарственных растений (Artemisia, Adonis, Gentiana lutea).

2. Термины-эпонимы, в состав которых входят имена литературных персонажей. Такие медицинские или клинические термины в большинстве случаев происходят от имен вымышленных художественных персонажей и нашли свое отражение в названиях некоторых заболеваний или синдромов. Например, syphilis (хроническая венерическая болезнь, получившая своё название по имени пастуха Сифилиуса), Alice in Wonderland syndrome; AIWS (иллюзорное восприятие пространства и времени); Munchausen syndrome (психическое расстройство), Dorian Gray syndrome (панический страх перед старостью).

3. Термины-эпонимы, в основе которых мы встречаем имена известных ученых и врачей. Это одна из наиболее многочисленных групп эпонимов. Иллюстративный материал представлен такими примерами, как Eustachian tube, Vesalius vein, Morgagni's ventricle, Haller sinus, Lugol's Solution / Lugol's iodine, Lassara paste, Cushing's disease.

4. Термины-эпонимы, в основе которых встречаются имена больных (культура клеток HeLa – иммортальная культура опухолевых клеток, которая была названа по имени пациентки Helena Lane, Diogenes syndrome, - синдром старческого убожества).

Еще одна из трудностей при употреблении терминов-эпонимов заключается в том, что эпонимы, в основе которых мы встречаем имена зарубежных врачей, достаточно сложно правильно произнести и записать для тех, кто не является носителем данного языка. Следующие примеры подтверждают вышеизложенный факт Mauriceau-Levret-Lachapelle's manoeuvre (Морисо-Левре-Лашапель манипуляция); Laënnec – Müller – von Bergmann – Hamman symptom (симптом Лаэннека – Мюллера – фон Бергмана – Хаммена); Mach-Breuer theory of endolymph shift (теория Маха-Брейера о течении эндолимфальной жидкости) [7].

Т.В. Стегницкая отмечает, что некоторые фамилии, которые являются составной частью медицинского термина, воспроизводятся графически с сохранением всех букв и удвоение: Allen's test - Аллена проба, Brenner tumour - Бреннера опухоль, Adams clasp - Адамса кламер. Отдельные фамилии-термины транскрибируются (часто без сохранения удвоение в конце слова), то есть воспроизводятся на фонетическом уровне, а именно: Black's classification -

Блэка классификация, Baumann's angle - Баумана угол, Alder-Reilly anomaly – Альдера-Рейли аномалия. Но большинство эпонимичных единиц подвергаются как орфографической, так и фонетической трансформации, Meunert's commissure - Майнерта спайка, то есть адаптируются к языку-реципиента [6].

Проанализировав вышеизложенный материал, мы пришли к выводу, что, несмотря на обширное многообразие языков, термины-эпонимы должны представлять собой универсальные лексические единицы, иначе среди специалистов одного профиля может возникнуть недопонимание и путаница. Главная роль эпонимических терминов в энциклопедических статьях медицинского характера заключается в их интернационализме, который облегчает понимание медицинских терминов в разных языковых сферах.

В связи с этим, совершенно очевидно, что эпонимы – это часть действующей сферы медицины, поэтому отказаться от них просто невозможно. Употребление терминов-эпонимов узкими специалистами обеспечивает быстрое понимание сложившейся картины, раскрывает основные этапы развития медицины. Термины-эпонимы тесно переплетаются с определенными культурно-историческими коннотациями. Эти терминологические единицы напоминают о вкладе конкретных ученых в развитие медицинской науки и практики.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Бицко Н. І. Епонімійна медична термінологія (інтерпретація за лексико-стилістичними особливостями). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Філологія. 2017. № 27. Том 1. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_1/34.pdf (дата обращения 10.12.2020).
2. Извекова Т. Ф., Грищенко Е. В., Пуртов А. С. Эпонимы в медицинской терминологии. *Медицина и образование в Сибири*. 2014. № 3. URL: <http://ngmu.ru/cozo/mos/archive/index.php> (дата обращения 05.12.2020).
3. Лаптева Е. А. Функционирование эпонимических терминов в энциклопедических статьях медицинского характера. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2014. № 12 (42). Ч. 2. С. 106-108 URL: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2014_12-2_26.pdf (дата обращения 05.12.2020).
4. Майя Лончар, Ана Островські Анік. Медичні терміни - розвиток у сучасному світі. URL: <https://glebov.com.ua/odnojmenni-medychni-terminy-yak-dzherele-terminologichnych-zmin.html> (дата обращения 30.11.2020).
5. Татаренко Т.Д., Токпанова А. А., Лисариди Е. К. О необходимости существования эпонимов в медицинской терминологии. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 12. Ч. 6. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8101> (дата обращения 10.12.2020).
6. Стегніцька Л. В. Варіативність транскодування та трансформацій англійських медичних термінів-епонімів мовою-реципієнтом. URL: http://91.209.235.28:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/5895/Stegnitska_article.pdf?sequence=1 (дата обращения 12.12.2020).
7. Хакиева З. У., Зекиева П. М., Абдулхаджиева М. Р. Способы образования английских медицинских терминов. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=42604360> (дата обращения 12.12.2020).

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ / ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

УДК 13:316.2:236

Ірина Вітюк
(Житомир, Україна)

НЕРЕЛІГІЙНА ЕСХАТОЛОГІЯ ЯК ОЗНАКА СУСПІЛЬСТВА ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ

У статті розглядається есхатологічна модель перспектив людського існування як така, що спирається на два напрями досліджень: релігійної і нерелігійної есхатології. Науковці, при дослідженні потенційних загроз існуванню людства, насамперед оцінюють ймовірність загальнопланетарної катастрофи, проте увага звертається також і на природні катастрофи, які траплялися у ході історії планети.

Ключові слова: есхатологія, нерелігійна есхатологія, релігійна свідомість, есхатологічні ідеї, глобальні ризики.

The article analyzes the eschatological model of prospects of human existence, as one which includes two large groups of research directions: religious and nonreligious eschatology. Scientists while studying potential threats to human existence, first of all pay attention to the likelihood of all-planetary disasters, but also global natural disasters that occurred earlier in the history of our planet.

Keywords: Eschatology, Non-Religious Eschatology, Religious Consciousness, Eschatological Ideas, Global Risks

Людина є унікальною істотою, яка усвідомлює власне буття і його нетривкість, тому усвідомлення конечності власного існування є однією із центральних онтологічних проблем. Окрім усвідомлення цього питання на індивідуальному рівні, на рівні суспільної свідомості людство постало перед усвідомленням загрози викликів сучасного світу, які можуть бути потенційно небезпечними для звичного плину життя світового суспільства. На розуміння майбутньої долі людства сьогодні великий вплив має добре розроблена система релігійних поглядів есхатологічного характеру, яка дала поштовх для філософського осмислення проблеми есхатології. Однією з основних рис есхатологічних поглядів є їх актуалізація у кризові періоди історії, коли у суспільстві немає впевненості у стабільності майбутнього розвитку. Це провокує спекуляції на людських страхах і надіях. І зазвичай такі періоди є невичерпним джерелом для розвитку есхатологічних доктрин різних релігійних напрямів.

На сучасному етапі розвитку есхатологія займає позицію благодатного підґрунтя для перегляду і трансформації різних напрямів теології, оперуючи комплексом теологічних концептів, серед яких ідеї гріха, "кінця світу", спасіння для обраних зокрема [4, с. 5]. Звичайно, такий підхід притаманний передусім неортодоксальним релігійним напрямам, проте не чужий він, на наш погляд, і для сфери нерелігійної, т.зв. секулярної есхатології. Тому назріла необхідність дослідження напрацювань представників сучасних релігійних діячів і науковців, включаючи думку теологів і релігійних філософів, для порівняння різних можливих сценаріїв подальшого розвитку людства перед загрозою "глобальних ризиків".

Метою цієї статті є аналіз проблеми нерелігійної есхатології на противагу релігійній у контексті дослідження концепту "суспільства глобальних ризиків".

Поняття есхатології походить від гр. *ἔσχατος* – останній, остаточний і *λόγος* – слово, вчення. Найчастіше термін вживають у значенні релігійної чи філософської доктрини про остаточну мету історичного процесу і космосу загалом [1, с. 97]. Також поширеною є інтерпретація есхатології як вчення про остаточне призначення, долю світу і людини. В умовах сучасного світу нестабільності все більше дослідників говорять про нерелігійну, т.зв. секулярну есхатологію на противагу релігійній. У межах нерелігійної есхатології можна виділити антропогенну та космогенну есхатологію. Слід зауважити, що у даному

дослідженні термін "нерелігійна есхатологія" вживається як умовний, і під його змістом ми розуміємо сукупність підходів до проблеми "кінця світу" і його можливих перспектив і сценаріїв, які постають як науково гіпотетичні у межах сфер природничого і гуманітарного знання. З іншого боку, у сфері наукового знання спостерігаємо уникання вживання терміну "есхатологія" та похідних від нього, натомість популярною сьогодні його альтернативою постає концепт "глобальних катастроф", під якими маються на увазі катастрофи максимального можливого масштабу, у результаті яких можливе вимирання людства [7, с. 157]. Тому перед дослідниками глобальних катастроф стоїть завдання аналізу механізмів їх виникнення з метою запобігання такій можливості [7, с. 158]. У зв'язку з цим формується нова галузь наукового знання – вчення про глобальні ризики [6, с. 4-5]. Ще однією тенденцією у підході до проблеми інтерпретації "наукової" есхатології є її тлумачення як вчення про межі існування землі, що ґрунтується на наукових фактах і перспективах наукового прогнозування. У найбільш загальному вигляді їх класифікують відповідно до двох принципів: 1) земного і позаземного походження; 2) техно- і антропогенні сценарії, з огляду на роль людини у загрозах есхатологічного характеру. Серед найбільш ймовірних потенційно можливих загроз існуванню людства нараховують понад два десятки есхатологічних сценаріїв, і доля загроз техно- і антропогенного характеру серед них – менше третини [8]. Серед них можна розрізнити три основні групи: 1) космічні есхатологічні загрози (загрози із космосу, незалежні від природних процесів на Землі); 2) "земні" есхатологічні сценарії (залежать від геологічного розвитку і його наслідків); 3) антропогенні, або "рукотворні".

Серед багатоманіття загроз із космосу провідне місце займає ідея "великого згортання (колапсу) Всесвіту" [2, с. 7-10], що на сьогодні постає закономірним завершенням світової історії, згідно з теорією великого вибуху. Такий сценарій варіюється у гіпотезі "великого розриву", яка ґрунтується на значній перевазі "темної енергії" над силами гравітації, що найпевніше призведе до вибуху Всесвіту [8, с. 202]. Найбільш "оптимістичною" гіпотезою залишається припущення, що на цьому місці може виникнути новий світ. Ще одним катастрофічним для Землі сценарієм завершиться смерть Сонця. Після цього розвиток подій може розгортатися для нашої планети у песимістичному чи оптимістичному напрямках. Песимістичний передбачає загорання поверхні сонця (що, за припущенням вчених, неможливо), і "випарування" Землі, внаслідок наближення до червоного гіганта. "Оптимістичний" теж не залишає людству шансів для виживання, оскільки віддалення Землі від Сонця на відстань, безпечну для того, щоб пережити його перетворення на червоного гіганта, передбачає перетворення Землі на "гарячу" планету, схожу на Венеру. Саме на такій відстані від Сонця знаходиться Марс і розглядається як альтернатива Землі для збереження життя і майбутнього людства у довготривалій перспективі [2, с. 15]. Сьогодні глава Space X Ілон Маск планує перший політ на Марс у 2022 році, із найбільш амбіційним в історії людства планом на віддалену перспективу: створення першої колонії на планеті.

Однією з варіацій смерті Сонця постає ймовірність вибуху наднової зірки поблизу Землі. Проте, з усіх есхатологічних сценаріїв у наукових колах цей вважається найменш вірогідним і викликає найменше занепокоєння. Серед загроз із космосу, які можуть серйозно вплинути на долю усього живого і Землі загалом, – явище гама-спалахів. Їх виникнення, попри сотні існуючих на сьогодні гіпотез, вважається ймовірним у двох найбільш вірогідних випадках: вибух гігантської наднової і зіткнення двох нейронних зірок (у обох випадках у результаті виникнуть чорні діри). І найбільш очевидною космічною загрозою завжди вважалось падіння небесного тіла на Землю: комети, астероїди, метеорити. Як свідчить історія, падіння метеоритів значно змінювало геологію деяких місцевостей, зокрема Мексиканську затоку, і мало згубний вплив на біологічне різноманіття Землі. Так, за припущеннями вчених, саме падіння метеоритів 65 млн. років тому знищило динозаврів, а 250 млн. років тому – морських хребетних.

У другій великій групі загроз – "катастрофи Землі", незалежні від участі людини, походження яких не пов'язане з антропогенним чинником. Серед них виділяють "тремтіння Землі" [2, с. 62], під яким розуміють зрушення літосферних плит, які спричиняють два

катастрофічні явища, що йдуть одне за одним: землетруси і виверження вулканів. Останні можна вважати такими, що мають есхатологічний характер, коли у результаті їх вивержень зникають цілі цивілізації. Так, у 1815 році вулкан Тамбора знищив три острівні цивілізації – Пекат, Сангар и Темборо. На цій підставі багато вчених вважають, що виверження вулкану Тамбора стало найбільш руйнівним історії людства. Мінойська культура також зникає внаслідок виверження вулкану Санторіні бл. 1470 до н.е. Вважається, що саме зникнення Мінойської культури поблизу о. Крит лягло в основу легенди про Атлантиду. Виверження вулкану Ілопанго (Ель Сальвадор) знищило майянське поселення Чалчуап.

Проте жоден вулкан за силою і катастрофічними наслідками не зрівняється з тим, що після 1970х вчені стали називати супервулканами. По сьогодні не існує єдиного визначення цього поняття. Термін вживається на позначення вулканів, сила виверження яких сягає 8 ІВВ (індекс вулканічної вибухонебезпечності), вказуючи на глобальний характер для усієї планети. Їх виверження здатне спричинити глобальні кліматичні зміни на планеті, включаючи "вулканічну зиму" – похолодання, яке настало внаслідок викиду величезної кількості вулканічного попелу і сірчаних сполук в атмосферу. Якщо таких буде достатньо, це може стати причиною глобальних кліматичних змін на роки. У світі нараховують близько двох десятків супервулканів, найбільш відомі з яких Єллоустоун, Лонг Веллі, Велліс (США), Тоба, Тамбора (Індонезія), Ла Пекана (Чилі), Серро Галан (Аргентина), Таупо (Нова Зеландія), Флегрійські Поля (Італія), Блейк Рівер (Канада), Каримшина (Росія).

Тому людству належить вирішити найважливіше завдання – забезпечити "незнищенність цивілізації" (О. Кононов) [5, с. 254-260]. Загрози життю на планеті змушують по-новому розглянути ідею космізму від найдавніших часів до сучасності, коли їй цілком реально надати практичного застосування. Так, зокрема, астрономи займаються активним пошуком екзопланет. Варто згадати також "бердяєвські" тенденції в межах есхатологічної свідомості: від есхатологічного песимізму до есхатологічного оптимізму [3, с. 8-9]. Це свідчить про неоднозначне сприйняття майбутнього людства і ставлення до нього науковців.

У сучасному світі спостерігається велика кількість нерелігійних уявлень про ймовірний есхатологічний сценарій розвитку життя на Землі і у Всесвіті загалом, що дає підстави розглядати сучасне суспільство глобальних ризиків як аргумент на користь вживання концепту нерелігійної (у перспективі наукової) есхатології. Глобальне інформаційне поле не залишає людству шансів залишитися осторонь усвідомлення глобальних ризиків, що, на наш погляд, збільшує ймовірність формування есхатологічних настроїв у світовому суспільстві. І це відкриває перспективи для введення проблематики у наукове поле досліджень і надання їй практичного характеру. Формування нерелігійної есхатології можна також розглядати як стимул до галузевих досліджень есхатологічного питання, зокрема соціальної есхатології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. Софія – Логос. Словник. 3-е вид. Київ: Дух і літера, 2007. 650 с.
2. Арсенов О. Конец света глазами науки. Москва: Эксмо, 2011. 224 с.
3. Бердяев Н. А. Война и эсхатология. Журнал "Путь". №61. URL: <http://www.odinblago.ru/path/61/1> (дата обращения: 20.09.2019).
4. Докаш В. Нова ортодоксія як рух за модернізацією есхато-сотеріологічних доктрин християнського вчення. *Релігія та соціум*. 2013. №2(10). С. 5-14.
5. Кононов А.А. Задача неунничтожимости цивилизации в катастрофически нестабильной среде. *Проблемы управления рисками и безопасностью: Труды Института системного анализа РАН*. Т.31. Москва: Издательство ЛКИ, 2007. С. 272-284.
6. Турчин А. Война и еще 25 сценариев конца света. Москва: Издательство "Европа", 2008. 320 с.
7. Турчин А. В. Проблема стабильного развития и перспективы глобальных катастроф. *Общественные науки и современность*. 2010. № 1. С. 156-163.
8. Чумаков В. Конец света. Прогнозы и сценарии. Москва: ЭНАС, 2010. 208 с.

ХІМІЧНІ НАУКИ / ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 502.175:504.5:546:502.3:66.013(476.2-25)

Виктория Грозовская, Ольга Пырх
(Гомель, Беларусь)

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ НЕОРГАНИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ В АТМОСФЕРНОМ ВОЗДУХЕ САНИТАРНО-ЗАЩИТНОЙ ЗОНЫ ОАО «ГОМЕЛЬСКИЙ ХИМИЧЕСКИЙ ЗАВОД»

В работе изучено содержание некоторых неорганических веществ в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны ОАО «Гомельский химический завод». Регулярный мониторинг дает возможность определить динамику изменения вредных веществ в воздухе и прогнозировать воздействие химических выбросов на окружающую среду и здоровье населения.

Ключевые слова: санитарно-защитная зона, класс опасности, фотометрический метод определения, двуокись серы, фтороводород, серная кислота, аммиак.

The work studied the content of some inorganic substances in the atmospheric air of the sanitary protection zone of JSC "Gomel Chemical Plant". Regular monitoring makes it possible to determine the dynamics of changes in harmful substances in the air and predict the impact of chemical emissions on the environment and public health.

Keywords: sanitary protection zone, hazard class, photometric determination method, sulfur dioxide, hydrogen fluoride, sulfuric acid, ammonia.

Производственная площадка ОАО «Гомельский химический завод» расположена в юго-западной промышленной г. Гомеля, в районе станция «Центролит» белорусской железной дороги, и занимает земельный участок общей площадью 300,9га. Прилегающая территория характеризуется наличием промышленных площадок других предприятий и пахотных земель.

На расстоянии 0,6 км на юго-восток находится ОАО «Гомельский радиозавод», ДЭУ – 41, РУП «Гомельавтодор». На северо-западе на расстоянии 1,6 км находится филиал «Гомельская ТЭЦ-2», «Гомельэнерго». С восточной стороны к территории предприятия примыкает производственная площадка ДРСУ–113, КПРСУП «Гомельоблдорстрой» (асфальтобетонный завод). На северо-востоке на расстоянии 0,8 км находится ОАО "Гомельская птицефабрика" (отделения Мильча), на расстоянии 0,4км – ГСК №13 Советского района г. Гомеля. С северной стороны к территории предприятия примыкают пахотные земли. С южной стороны к территории предприятия примыкает лесной массив ГЛХУ «Гомельский лесхоз».

Ближайшая селитебная территория расположена западной стороны – н.п. Восток, на расстоянии 1,2 км от границы производственной площадки предприятия, отделяемый автомобильной магистралью и лесным массивом. На расстоянии 1,5 км с северной стороны от границы производственной площадки, за территорией филиала ЗАО «Амкодорспецсервис», расположен н.п. Залипье. С северо-западной стороны, за территорией ТЭЦ-2, на расстоянии 3,2 км находится Урицкое. Городская застройка находится на расстоянии 1,5 км с северо-восточной стороны (Новая Мильча) [1].

В северном направлении от производственной Н-4095 находится Центролит – Урицкое – Уваровичи; в восточном – объездная дорога г. Гомеля, в западном – магистраль Новая Гута.

К югу, границы производственной площадки предприятия проходит железнодорожная дорога Гомель – Брест.

Основними источниками выделения загрязняющих веществ на производственной площадке являются: технологическое оборудование, емкости хранения продуктов, узлы погрузки, разгрузки и площадки хранения насыпных материалов.

Степень токсичности вещества характеризуется величиной токсической дозы – количеством вещества (отнесенным, как правило, к единице массы животного или человека), вызывающим определенный токсический эффект. Чем меньше токсическая доза, тем выше токсичность. Различают средние смертельные (ПД₅₀), абсолютно смертельные (ПД₁₀₀), минимально смертельные (ПД₀₋₁₀), пороговые и другие дозы.

В зависимости от токсичности и в соответствии с гигиенической классификацией, все химические соединения могут быть подразделены на четыре класса опасности:

- 1) I – чрезвычайно опасные (ПДК_{крз}, мг/м³ 0–0,1);
- 2) II – высокоопасные (ПДК_{крз}, мг/м³ 0,1–1,0);
- 3) III – умеренно опасные (1–10);
- 4) IV – малоопасные (более 10) [3].

ПДК–предельно–допустимая концентрация – норматив, устанавливающий концентрации вредного вещества в единице объема (воздуха, воды), массы (пищевых продуктов, почвы) или поверхности (кожа работающих), которые при воздействии за определенный промежуток времени практически не влияют на здоровье человека и не вызывают неблагоприятных последствий у его потомства. Для более тонкого анализа состояния окружающей среды разработаны отдельные комплексы ПДК для атмосферы, гидросферы, литосферы, а также для продуктов питания, отражающие все пути влияния вредных веществ на живые организмы и в том числе человека [4].

Объектом исследований явился атмосферный воздух в санитарно-защитной зоне ОАО «Гомельский химический завод».

Пробы отбирались в соответствии со схемой по контролю атмосферного воздуха, утвержденной главным инженером ОАО «Гомельский химический завод», для достоверной оценки условий отбиралось последовательно пять проб.

Отбор проб производился в соответствии с целями анализа и на основании требований методики анализа, а также учитывались все факторы, которые могли бы оказать влияние на состав взятой пробы. Определение массовой концентрации серной кислоты, фтороводорода, двуокиси серы, аммиака фотометрическим методом проводили фотометрическим методом посредством стандартных методик. Исследуемые неорганические вещества относятся ко II (H₂SO₄ и HF), к III (SO₂) и к IV (NH₃) классам опасности, поэтому необходим строгий контроль их содержания.

Результаты исследований содержания неорганических веществ в атмосферном воздухе в санитарно – защитной зоне ОАО «Гомельский химический завод» на расстоянии 1000м, противоположном факелу выброса, за 2018 – 2019 гг, представлены на рисунке 1.

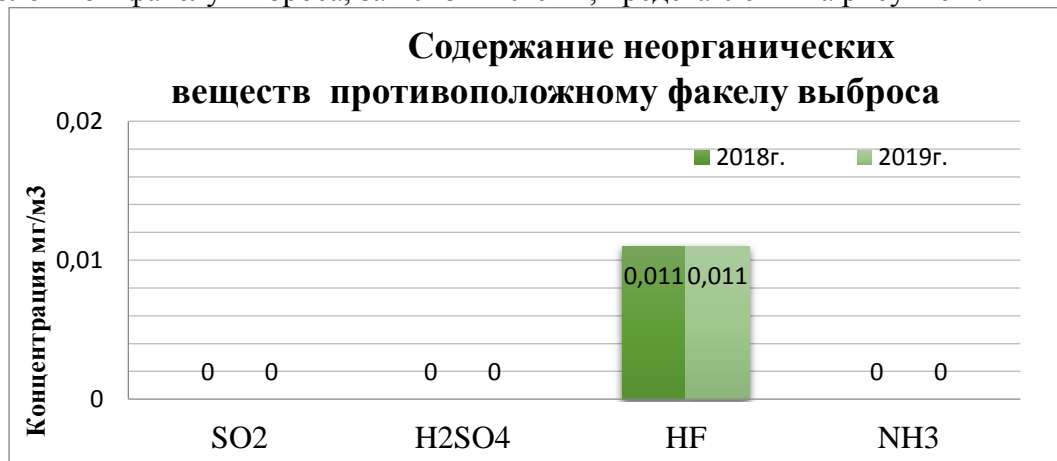

Рис. 1. Содержание неорганических веществ в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны ОАО «Гомельский химический завод» на расстоянии 1000м, противоположному факелу выброса, 2018 – 2019гг

Примечание:

ПДК содержания серной кислоты в атмосферном воздухе – $0,3 \text{ мг/м}^3$;

ПДК содержания серы диоксид в атмосферном воздухе – $0,5 \text{ мг/м}^3$;

ПДК содержания гидрофторида в атмосферном воздухе – $0,02 \text{ мг/м}^3$;

ПДК содержания аммиака в атмосферном воздухе – $0,2 \text{ мг/м}^3$ [2].

Согласно полученным результатам, двуокиси серы, серной кислоты, аммиака в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны 2018-2019 год не установлено, содержание указанных веществ находится ниже предела обнаружения. Содержание гидрофторида и в 2018, и в 2019 году составило $0,011 \text{ мг/м}^3$, что не превышает ПДК.

Результаты исследований неорганических веществ в санитарно – защитной зоне ОАО «Гомельский химический завод» в направлении факела выброса в атмосферном воздухе за 2018 – 2019г. представлены на рисунке 2.

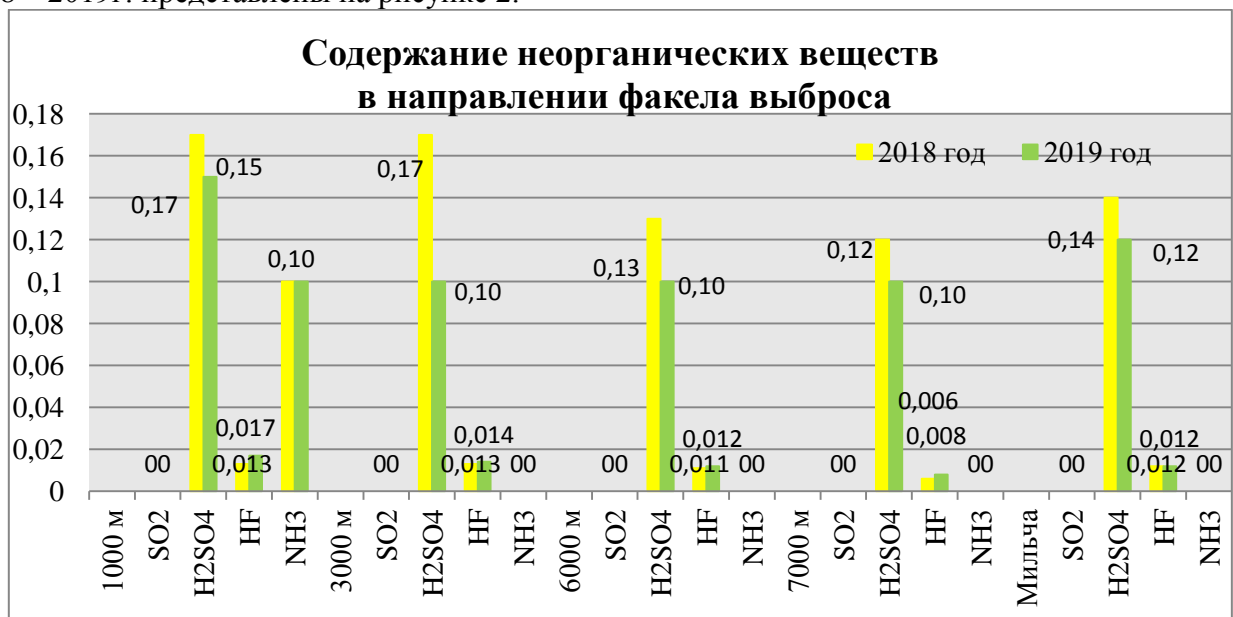

Рис. 2. Содержание неорганических веществ в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны ОАО «Гомельский химический завод» в направлении факела выброса, 2018-2019гг

Согласно полученным результатам, содержание двуокиси серы в направлении факела выброса в 2018 и 2019гг не установлено и находится ниже предела обнаружения. Среднее значение содержания серной кислоты в 2018г. составило $0,17 \text{ мг/м}^3$, в 2019 году – $0,11 \text{ мг/м}^3$. Уменьшение содержания серной кислоты в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны в направлении факела выброса связано с тем, что была произведена модернизация оборудования.

Содержание гидрофторида в направлении факела выброса в 2018 году варьировалось от $0,011$ до $0,013 \text{ мг/м}^3$, в 2019 году $0,008$ – $0,017 \text{ мг/м}^3$. В период отбора проб атмосферного воздуха цеха, которые в батарее циклонов выбрасывают гидрофторид, работали на одной и той же мощности. Концентрация аммиака на расстоянии 1000м в направлении факела выброса за 2018 и 2019 год составила $0,10 \text{ мг/м}^3$, а в остальных точках отбора находилась ниже предела обнаружения ($<0,1 \text{ мг/м}^3$).

Таким образом, содержание двуокиси серы в атмосферном воздухе санитарно-защитной зоны за весь период исследований не установлено во всех точках отбора проб, т.к. находилось ниже предела обнаружения (т.е. $<0,08 \text{ мг/м}^3$). Содержание серной кислоты, гидрофторида и аммиака не превышало установленные пределы ПДК.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Акт инвентаризации выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух для Открытого акционерного общества "Гомельский химический завод" ООС. ОАО "ГХЗ". 2010. Корректировка 2012 года.
2. Проект нормативов допустимых выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух для Открытого акционерного общества "Гомельский химический завод. ОАО "ГХЗ". 2010. Корректировка 2012 года.
3. Неклюдов А. Д., Иванкин А. Н. Экологические основы производств: взаимосвязь экологии, химии и биотехнологии: учеб. пособие для студентов. Москва: МГУЛ, 2003. 368 с.
4. Основы анализа дисперсного состава промышленных пылей и измельченных материалов: учебное пособие для вузов / П. А. Коузов; под ред. П. А. Коузов. 3-е изд. Ленинград: Химия, 1987. 264 с.

УДК 54.057:544.478

*Гулим Джетписбаева, Татьяна Минюкова,
Бакытгуль Масалимова, Евгений Докучиц
(Тараз, Казахстан)*

ПРЕВРАЩЕНИЕ СИНТЕЗ-ГАЗА НА ПЕРОВСКИТОПОДОБНЫХ КАТАЛИЗАТОРАХ LaCoO_3

Проведено изучение каталитической активности Co-содержащих перовскитоподобных катализаторов в синтезе спиртов из CO и H_2 по методу Фишера–Тропша. Показано что текстурные характеристики, температура проведения процесса влияют на активность катализатора. Применение жесткого темплата позволяет увеличить выход спиртов и конверсию CO.

Ключевые слова: синтез Фишера-Тропша, перовскит, LaCoO_3 , жесткий темплат.

The study of the catalytic activity of Co-containing perovskite-type catalysts for the synthesis of alcohols from CO and H_2 by the Fischer – Tropsch method was carried out. It was shown, that the textural characteristics and the temperature of the process affect the catalyst activity. The use of a hard template makes it possible to increase the alcohol yield and CO conversion.

Keywords: Fischer-Tropsch synthesis, perovskite, LaCoO_3 , hard template.

Синтез Фишера-Тропша (СФТ) является эффективным методом получения ценных продуктов из синтез-газа. Хотя он в основном используется для производства углеводородного топлива, возможен синтез других продуктов, таких как оксигенаты, парафины, алканы. Метанол был успешно получен по этому методу в больших масштабах [1, с. 1]. Однако за последние три десятилетия были проведены интенсивные исследования, направленные на смещение синтеза от метанола к высшим спиртам [1, с. 1; 2, с. 133; 3, с. 814; 4, с. 175; 5, с. 101].

Синтез спиртов из синтез-газа является интересным процессом как для промышленного применения, так и для фундаментальных исследований из-за потенциального применения спиртов [6, с. 1745; 7, с. 814]. Тем не менее, современные катализаторы синтеза Фишера-Тропша в синтезе спиртов не достаточно активны, мало селективны или не достаточно стабильны для коммерциализации процесса. В связи с этим, одной из основных задач развития синтеза Фишера-Тропша является разработка катализаторов, обладающих не только высокой активностью и стабильностью, но и высокой селективностью в отношении образования спиртов.

В последние несколько десятилетий сложные оксиды со структурой типа перовскита ABO_3 были изучены для синтеза спиртов из синтез-газа благодаря их гибкости в разработке

и получении катализатора [8, с. 2006; 9, с. 10; 10, с. 96]. В структуре перовскита ионы сайтов А и В могут быть легко частично замещены другими элементами, что приводит к многочисленным производным структурам перовскита, имеющим физические и химические свойства, которые можно адаптировать для конкретной цели. Так как кобальт является наиболее распространенным активным элементом, используемым для переработки синтез-газа [1, с. 1], в этой работе было изучено физико-химические и каталитические свойства Со-содержащего перовскитоподобного сложного оксида LaCoO_3 , синтезированного гидротермальным способом с применением этиленгликоля и цитратным способом с внесением темплата – мезопористого кремнезёма КИТ-6.

Два образца LaCoO_3 были получены гидротермальным методом [11, с. 1] в присутствии этиленгликоля, но в разных соотношениях лантана и кобальта. Такое соотношение было выбрано в связи с тем, что в работе [11, с. 1] указывается на неполноту осаждения кобальта в условиях синтеза. Образец сравнения $\text{LaCoO}_3/\text{КИТ-6}$ был получен цитратным методом [12, с. 6013]. Процесс приготовления катализаторов включал стадии: подготовки, сушки, декантации и термообработки. Полученные образцы последовательно прокаливали на воздухе при 500°C – 3 часа и при 750°C – 4 ч.

Химический анализ катионного состава образцов производился методом атомно-эмиссионной спектроскопии (АЭС) на приборе Optima 4300 DV фирмы Perkin Elmer.

Удельную поверхность всех образцов определяли по методу Брунауэра-Эммета-Теллера (БЭТ). Текстульные характеристики образцов исследовали по изотермам адсорбции N_2 при температуре 150°C на установке ASAP-2400 (Micromeritics, США).

Результаты химического анализа состава катализаторов и текстульные характеристики приведены в таблице 1.

По данным элементного анализа содержание кобальта и лантана в прокаленных образцах ниже на 0,2% относительно ожидаемого теоретического (Таблица1). Содержание натрия меньше 0.06 %, что не может оказать значительного влияния на каталитическую активность.

Табл.1. Элементный состав и текстульные характеристики катализаторов

Состав катализаторов	Обозначение катализаторов	Элементный состав La - Co - Na -Si, масс. %	Текстульные характеристики		
			$S_{уд.}, \text{ м}^2/\text{г}$	средний диаметр пор, нм	объем пор, $\text{см}^3/\text{г}$
$\text{La CoO}_3\text{-1}$	LCO-1	49,5-21,1-0,05-0	9.5	37	0,08
$\text{La CoO}_3\text{-2}$	LCO-2	50-28,6-0,06-0	10	23	0,05
$\text{LaCoO}_3/\text{КИТ-6}$	LCO/КИТ-6	51,9-22-0,5-8,1	220	12	

Мезопористый темплат КИТ-6 имеет развитую удельную поверхность $875 \text{ м}^2/\text{г}$. Как видно из текстульных характеристик прокаленных каталитических систем (Таблица1), самую большую удельную поверхность имеет катализатор с добавлением мезопористого темплата.

Для установления фазового состава образцы исследованы методом РФА. По данным метода РФА для всех образцов, прокаленных при 700°C , наблюдается присутствие хорошо окристаллизованной фазы со структурой перовскита LaCoO_3 (JCDD PDF2 00-025-1060) с включением фазы Co_3O_4 (JCDD PDF2 00-009-0418) и небольшой примесью фазы $\text{La}(\text{OH})_3$ (JCDDPDF2 00-006-0585).

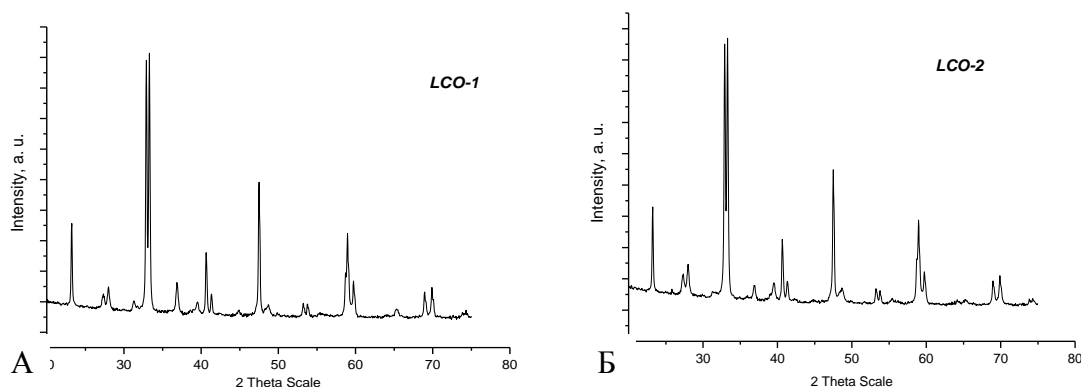

Рис. 1. Дифрактограммы прокаленных образцов

Каталитические испытания полученных образцов проводили в каталитической установке СФТ в проточном реакторе при температурах 210⁰С и 240⁰С и давлении 20 атм. Результаты каталитических испытаний приведены в таблице 2.

Табл. 2. Результаты каталитических испытаний полученных образцов

Катализатор	X _{CO} , %	S _{CO2} , %	S _{CH4} , %	S _{C2-C8} , %	S _{ROH} , %	α _{АШФ} , ROH	Y _{ROH} , мг/г кат·ч	S _{парафины} , %
210 ⁰ С								
LCO-1	2	1	2	1	92	0,30	4	-
LCO-2	6	0	21	8	71	0,29	3	-
LCO/KIT-6	12	0	11	8	75	0,33	31	6
240 ⁰ С								
LCO-1	17	6	3	1	90	0,32	57	0,2
LCO-2	20	3	36	19	42	0,32	21	<0,1
LCO/KIT-6	60	3	9	7	61	0,43	80	20

Здесь: S – селективность расхода CO на соответствующие продукты реакции, X – степень превращения CO, Y – выход спиртов, α_{АШФ} – параметр Андерсона-Шульца-Флори.

При анализе продуктов было обнаружено, что массивные катализаторы менее селективны к образованию парафинов. Увеличение температуры реакции на 30⁰С привело к семикратному увеличению выхода спиртов для массивных катализаторов, а селективность по спиртам при этом снизилась. Применение жесткого темплата позволило увеличить выход спиртов, но при этом селективность по спиртам ниже чем у массивных катализаторов. При обеих температурах наибольшей конверсией CO характеризуется образец на основе жесткого темплата KIT-6. Испытание катализаторов при температуре 210⁰С показало очень низкую конверсию CO. Повышение температуры до 270⁰С привело к резкому падению селективности, основным продуктом был метан. Это свидетельствует о том, что температура около 240⁰С является оптимальной для перовскитоподобных катализаторов. Для исследованных катализаторов, как видно из представленных данных, введение жесткого темплата, изменяющего структурные характеристики, а также температура проведения испытания, имеют существенное влияние на каталитическую активность катализатора.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Surisetty V.R, Dalai A.K, Kozinski J. Alcohols as alternative fuels: an overview. Applied Catalysis A: General 2011. Vol. 404. P.1–11.
2. Fang K, Li D, Lin M, et al. A short review of process for mixed alcohols synthesis via syngas. Catalysis Today 2009. Vol. 147. P. 133–138.
3. Subramani V, Gangwal S.K. A review of recent literature to search for an efficient catalytic process for the conversion of syngas to ethanol. Energy Fuels 2008. Vol. 22. P. 814–839.

4. Anton J, Nebel J, Song H, Froese C, et al. The effect of on the structure-activity relationships of cobalt-modified Cu/ZnO/Al₂O₃ catalysts applied in the hydrogenation of carbon monoxide to higher alcohols. *Journal of Catalysis* 2016. Vol. 335. P.175–186.
5. Yang Y, Qi X, Wang X, Lv D, et al. Deactivation study of CuCo catalyst for higher alcohol synthesis via syngas. *Catalysis Today* 2016. Vol. 270. P.101–107.
6. Sharma A, Takanohashi T., Controlling the H₂/CO ratio of the synthesis gas in a single step by catalytically gasifying coal in a steam and carbon dioxide mixed environment at low temperatures. *Energy and Fuels* 2010. Vol. 24(3). P. 1745-1752
7. Subramani V, Gangwal S K. A review of recent literature to search for an efficient catalytic process for the conversion of syngas to ethanol. *Energy and Fuels* 2008. Vol. 22(2). P. 814-839.
8. Tien-Thao N, Alamdari H, Kaliaguine S. Characterization and reactivity of nanoscale La(Co,Cu)O₃ perovskite catalyst precursors for CO hydrogenation. *Journal of Solid State Chemistry* 2008. Vol. 181. P. 2006–2019.
9. Liu G, Niu T, Pan D, Liu F, Liu Y. Preparation of bimetal Cu-Co nanoparticles supported on meso-macroporous SiO₂ and their application to higher alcohols synthesis from syngas. *Applied Catalysis A: General* 2014. Vol. 483 P. 10–8.
10. Ao M, Pham GH, Sage V, Pareek V. Structure and activity of strontium substituted LaCoO₃ perovskite catalysts for syngas conversion. *Journal of Molecular Catalysis A: Chemical* 2016. Vol. 416. P. 96–104.
11. Jetpisbayeva G.D., Dokuchits E.V., Tafilevich A.N., Minyukova T.P., et.al. LaCoO₃ perovskite-type catalysts in syngas conversion *Open Chemistry* 2020. Vol. 18. P. 1–6.
12. Boyjoo Y, Wang M, Pareek VK, Liu J, Jaroniec M. Synthesis and applications of porous non-silica metal oxide submicrospheres. *Chemical Society Reviews* 2016. Vol. 45(21). P. 6013–6047.

МЕДИЧНІ НАУКИ / МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

УДК 615.825.1

Богдан Євдокименко
(Київ, Україна)

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НА ДОРСОПАТІЮ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

Особливості реабілітації хворих дорсопатією в умовах реабілітаційного центру визначається суттєвою можливістю в достатній кількості використовувати різні методи та засоби фізичної реабілітації таких хворих.

Ключові слова: фізична реабілітація, фізична терапія, дорсопатія, хребтовий стовп, грижа, біль в шиї, головна біль, шийний відділ хребта, масаж, кінезіотерапія, кінезіотейпування, фізіотерапія.

Peculiarities of rehabilitation of dorsopathy patients in the conditions of the rehabilitation center are determined by the significant possibility in spreading the use of various methods and means of physical rehabilitation of such patients.

Key words: physical rehabilitation, physical therapy, dorsopathy, spine, hernia, neck pain, headache, cervical spine, massage, kinesiotherapy, kinesiotaping, physiotherapy.

У сучасному світі [2] в редакції міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10), до дорсопатій відносяться різні дегенеративно-дистрофічні, запальні, посттравматичні, спадково обумовлені, а також інші біомеханічні зміни хребетного стовпа, що супроводжуються больовим синдромом і порушенням його рухливості [3]. Тобто дорсопатія – поняття збірне. Воно об'єднує у собі три основних патологічних процеси: деформуючий спондиліоз, грижеутворення, дегідративні зміни в міжхребцевих дисках, дегенеративні хрящові і кісткові розростання. Про те, що люди страждали від болю в спині в усі часи, свідчать стародавні рукописи, малюнки та результати досліджень стародавніх поховань.

Дорсопатія у шийному відділі хребта у 95% провокує збільшення артеріального тиску, а шийний відділ хребта внаслідок дегенерації та змін внаслідок цього може змінювати свою анатомічну структуру. В такому випадку артеріальні та венозні судини шиї піддаються компресії, кровопостачання порушується, головні структури шиї (м'язи, кістки, міжхребцеві диски, нервові клітини), страждають гіпоксією, від чого автоматично порушується нормальна фізіологія і головного мозку.

Вірогідність виникнення патологічних процесів саме у шийному відділі, у більшості це дорсопатії, становлять 35-40%, тоді як інші 55-60% припадають на інші відділи хребтового стовпа (грудний та поперековий). Шия є одним з найбільш рухомих відділів всього хребтового стовпа.

Дорсопатія хребта – слово "дорсопатія", утворене з двох слів: латинського "дорсум" – спина, "патос" – що позначає групу захворювань кістково-м'язової системи та сполучної тканини, основним проявом яких є біль не вісцеральної етіології, частота в шийному відділі хребта якого становить 40% [3], іноді з іррадіацією в груди, плечі, голову або верхні кінцівки.

Дорсопатія зараз є найпоширенішою хворобою хребта, на яку страждає більше 80% населення України. Під час появи та розвитку дегенеративних порушень в шийному відділі хребта, утворенні випинань у вигляді гриж та протрузій, що створюють компресію на хребтові судини шиї, при стенозі хребетних артерій як наслідку подразнення травмованих міжхребцевих дисків шиї, виникає гіпоксія раніше згаданих відділів головного мозку та мозочку. Внаслідок цього з'являються головні болі, мігрені, можуть виникати запоморочення та втрата свідомості, виникають хиткість ходи, «мушки» перед очима, та

порушення слуху. Подібний симптомокомплекс має назву вертебро-базиллярна недостатність.

Стосовно з рентгенологічним дослідженням в початковій стадії дорсопатії, в стадії так званої «патії», вона показується у вигляді випрямлення (згладження) фізіологічного лордозу, потім виникає невеликий сколіоз та торсія хребців, всі наслідки мають характер рефлекторики. Точно встановлений діагноз за допомогою дослідження рентгену та комп'ютерної томографії на цьому етапі можливий лише на підґрунті в більшій мірі контрастних і в меншій мірі функціональних досліджень. Діагностуються дегенеративні зміни в пульпозному ядрі диска, часткові розриви фіброзного кільця, випинання і нестабільність пульпозного ядра у вигляді гриж та протрузій. Додатково в спондилограмах встановлюють дані про зменшення висоти диска, кількість в міліметрах, сколіоз та торсія хребців, остеофітизація, спондилолітези і спондилоартроз.

Основними засобами фізичної реабілітації є вестибулярна гімнастика, кінезіотерапія, масаж, фізіотерапія та терапевтичне кінезіотейпування. *Вестибулярна гімнастика* – гімнастика для вестибулярного апарату, що є ефективною складовою частиною комплексного лікування, застосовується на перших етапах реабілітації, для включення в систему відновлення сенсорних органів, що надалі значно полегшує фізичний стан людини у більш складних комплексах вправ. Людині з наявністю дегенеративно-дистрофічних порушень шийного відділу хребта із залученням до процесу компресії, обструкції або стенозу хребтових артерій, використання даної гімнастики є дуже доречною.

Причиною використання вестибулярної гімнастики є зменшення просторового контролю, що спричиняється зазвичай з-за виникнення проблем з просвітом судин, що призводить до проблем з кровопостачанням задніх мозкових відділів, коркові відділи яких відповідають за діяльність таких основних систем як зорова, слухова, вестибулярна системи.

Правила виконання. Вправи призначаються зазвичай після зняття нападів запаморочення і характеризуються високою ефективністю. Після проходження повного курсу майже у 75% пацієнтів спостерігається поліпшення самопочуття, а повне відновлення функцій просторової орієнтації характерно для третини постраждалих. Перелік вправ наступний:

- 1) кивки головою (20-30 разів);
- 2) нахили голови в бік до появи болю (20-30 разів);
- 3) обертання головою (15-20 разів);
- 4) дотик підборіддя шиї при нахилі голови вперед (20-30 разів);
- 5) підведення плечей (20-30 разів);
- 6) витягування і втягування підборіддя (20-30 разів);
- 7) в сидячому положенні із зігнутими колінами, опускати голову і торкатися підборіддям колін (не менше 30 секунд).

Відпочинок між вправами – 30 секунд. При виконанні комплексу вправ варто підібрати комфортний темп, на старті повільний, а з часом трішки прискорюватися, дихання повинне бути розмірене та контрольоване, видих при виконанні напруження, та вдих у вихідному положенні. Весь перелік вправ варто робити по двадцять-тридцять разів, а більш складні – по вісім-вісімнадцять разів, в залежності від фізіологічних можливостей кожного організму. Гімнастика повинна бути присутньою щоденно і використовуватися в превентивній реабілітації, що відноситься до комплексу фізичної реабілітації у лікуванні великої кількості захворювань пов'язаних з шиєю та її структурами.

Кінезіотерапія, яка виконується на тренажерах, є достатньо розвинутою сферою надання реабілітаційних послуг у всьому світі, вона постійно знаходиться на стадії розвитку та вдосконалення за рахунок інновацій та нових технологій. Саме популярне лікування таких нозологій як захворювання опорно-рухового апарату відбувається на звичайних блокових тренажерах, або як їх ще називають «Кроссовери». Це тренажери декомпресійного характеру навантажень що зводять на нівець вірогідність травматизації.

Вирішення завдання прогресування дегенеративно-дистрофічних процесів доцільно вирішувати у декількох виділених заняттях, відвівши кожному однаково рівний час – по 30-45

хв. Корегування функції шийного відділу хребта відбувається завдяки комбінуванню вправ на тракцію (витягіння), та на навантаження з динамічним характером, яке може бути виконане в комбінації з балансуванням.

Фізіотерапія при дорсопатії шийного відділу хребта залежно від стану хворого застосовується як в комплексі з кінезітерапією, так і самотійно. При дорсопатії застосовують такі види фізіотерапії: лазеротерапія, детензор - терапія, електротерапія, ударно-хвильова терапія, магнітотерапія, грязелікування і бальнеотерапія, ультразвукова терапія, ультрафіолетове опромінення (УФО).

Лікувальний масаж. Поряд з лікувальною гімнастикою хворим призначають масаж комірцевої зони, а при наявності корінцевої симптоматики – масаж м'язів руки (12-15 процедур). При вираженому больовому синдромі масаж повинен мати розслаблюючий характер (прийоми погладжування, неглибокого розминання і легкого розтирання). У міру зменшення синдрому застосовують глибоке розминання і інші прийоми.

Кінезіотейпи при болях в шії сприяють розслабленню м'язів. Стрічки надають підтримуючу дію для хребтового стовпа, за рахунок чого напруження м'язів послаблюється. Кінезіологічні пластирі також допомагають зняти набряк і запалення тканин. Тейпування при дорсопатії шії сприяє відновленню рухливості міжхребцевих суглобів. Кінезіотейпування при шийній дорсопатії також призводить до нормалізації обмінних процесів. Тейпування шії покращує потік нервових імпульсів, які йдуть до головного мозку.

Висновки.

1. Причинами виникнення дегенеративно-дистрофічних порушень шийного відділу хребта є погіршення кровопостачання хребців і міжхребцевих дисків внаслідок протікання патологічних процесів в м'язах (міозит, гіпотрофія).

2. Визначили особливості фізичної реабілітації при дорсопатії шийного відділу хребта. основна особливість підходу до фізичної реабілітації є принципи комплексності, систематичності та індивідуального підходу до кожного з хворих.

3. Розроблена програма фізичної реабілітації хворих з дорсопатією шийного відділу хребта є комплексною, включає в себе кінезітерапію, вестибулярну гімнастику, масаж, фізіотерапевтичні методики та терапевтичне кінезіотейпування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанова Н. В. особенности патогенеза, диагностики и лечения больных с мышечно-фасциальными болевыми синдромами плече-лопаточной области и шеи. дис. ...канд. мед. наук. Иркутск, 2009. С.137-139.

2. Бойко А.Н., Гусев Е.И. Спастичность. Клиника, диагностика и комплексная реабилитация. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2017. С.276-281.

3. Быковская Т.Ю., Семенов Л.А. Основы реабилитации. Участие в лечебно-диагностическом и реабилитационном процессе. Москва: Феникс, 2015. С.463-465.

4. Епифанов В.А., Епифанов А.В. остеохондроз позвоночника (диагностика, лечение, профилактика). Москва: МЕДпресс-информ, 2004. С.272-274.

5. Задорожна М. Остеохондроз та його профілактика на виробництві. *Охорона праці і пожежна безпека*. 2016. №6. С. 31-34.

6. Кукушкин М. А. Механизмы развития и принципы этиопатогенетической терапии хронической боли. *Журн. неврол. и психиатр. им. С.С.Корсакова*. 2012. № 2. С. 89-94.

7. Медведева Л.А. Диагностика и лечение острой и хронической боли цервикокраниальной локализации: автореф. докт. дис. Москва, 2010. С.48-51.

8. Небожин А.И., Ситель А.Б. Паттерны боли при биомеханических нарушениях шейного отдела позвоночника. *Мануальная терапия*. 2012. № 25. С. 2-8.

АПАТИЧЕСКАЯ ДЕПРЕССИЯ

В классических работах 19-20 веков указывается на тесную связь апатии, и меланхолии: «апатическая форма меланхолии» (Корсаков С.С. 1893), «общая апатия», «болезненная апатия» (Крафт-Эбинг Р. 1881; Попов Н.М., 1897), «циклотимия с апатией» (Каннабих Ю.В. 1914), «безразлично-апатическое настроение» (Рыбаков Ф.Е. 1914), «апатическое настроение» (Сербский В.П. 1912), «апатия» (Суханов С.А. 1904). Согласно определению К.Ясперса, апатия: «Когда все чувства отсутствуют, больной, находящийся в полном сознании, не утративший ориентировки и способности видеть, слышать, наблюдать и вспоминать, относится ко всему, что с ним происходит, с полным безразличием.

Ключевые слова: депрессия, апатия, синдром, течение, нарушение, динамика, гипотимия, тревога.

Classical works of the 19th and 20th centuries indicate a close relationship between apathy and melancholy: "apathetic form of melancholy" (Korsakov S. S. 1893), "General apathy", "painful apathy" (Kraft-Ebing R. 1881; Popov N. M., 1897), "cyclothymia with apathy" (Kannabikh Yu.V. 1914), "indifferent-apathetic mood" (Rybakov F. E. 1914), "apathetic mood" (Serbsky V. P. 1912), "apathy" (Sukhanov S. A. 1904). According to the definition of K.Jaspers, apathy: "When all feelings are absent, the patient, who is fully conscious, has not lost orientation and the ability to see, hear, observe and remember, treats everything that happens to him with complete indifference.

Keywords: depression, apathy, syndrome, for, violation, dynamics, hypotonia, anxiety.

В литературе последних десятилетий обсуждение психопатологической структуры, типологии, нозологической принадлежности депрессий с апатией остается актуальным. Отмечается структурная сложность депрессивного аффекта, его неоднородность, что отражается в выделении различных моделей гипотимных расстройств. Апатию рассматривают как одну из составляющих депрессивного аффекта, как «исходное, базисное проявление эндогенной депрессии», как «мотивационное угнетение» в рамках тоскливо-апатического снижения настроения, как аффективное расстройство негативного спектра, как базисное свойство личности.

В задачи настоящего исследования входило:

1. Выявление закономерностей формирования апатии в структуре депрессий.
2. Установление взаимоотношения апатии с другими составляющими депрессивного синдрома.
3. Определение особенностей течения депрессий, включающих апатию.
4. Разработка лекарственных методов лечения депрессий, с ведущим апатическим аффектом.
5. Изучение роли апатии в нарушении социально-психического функционирования.

Материалы и методы. В исследование включены больные, проходившие амбулаторное лечение в условиях СОПНД, чье состояние соответствовало критериям МКБ-10 (ВОЗ, 1990, 1992) для: F 31.3; F 32; F 33; F 34. Исключались варианты депрессии психотического уровня, депрессивные расстройства при шизофрении, органическом поражении ЦНС, хроническом алкоголизме, токсикомании или обострении соматических заболеваний. Основной метод исследования - клиничко-психопатологический, а также психометрический (шкала депрессии Монтгомери-Асберга (MADRS)), статистический. Для более дифференцированного изучения психопатологической структуры депрессии, характера и выраженности дезадаптации, социально-демографических характеристик, использовалась карта-дескриптор, разработанная в отделении аффективной патологии, частично модифицированная для целей

настоящего исследования. Для обработки полученных данных была создана база данных с помощью компьютерной программы Microsoft Excel XP, с системой запросов и форм. Статистические операции проводились с использованием программы STATISTICA 6.0

Выделены группы: с доминирующей апатией в аффективном звене (59%); доминирующая апатия в аффективном звене с тоскливыми включениями (18%); доминирующая апатия в аффективном звене с тревожными включениями (23%). Среднее суммарного балла шкалы Монтгомери-Асберга (N=100) на момент поступления составляло $23,0 + 0,9$, что свидетельствует о преобладании депрессии умеренной тяжести.

Апатический подтип. Апатические расстройства в этой группе являлись наиболее значимым проявлением депрессии. Состояние характеризовалось снижением активности «хотения», без четкого субъективного ощущения сниженного настроения. Эмоциональный отклик как на положительные, так и на отрицательные события снижен. Субъективно значимые события воспринимались безразлично, «как будто со стороны». Идентификация потребностей, желаний, расстановка приоритетов, их удовлетворение - затруднена. Снижение дифференцированности интересов, побуждений, потребностей сменялось их утратой и ощущением бессмысленности существования. Затруднения в принятии решений вызывали чувство бессилия. Идеомоторные расстройства характеризовались трудностями сосредоточения на определенной проблеме или поиске ее решения, общей нецеленаправленностью. Снижена моторная активность и способность к достижению результата. Отсутствовала субъективная необходимость в осуществлении какой-либо деятельности. Вместе с тем, отмечен «феномен вработываемости», выражающийся в облегчении реализации поставленных задач по мере их выполнения при отсутствии признаков утомления после работы. Пациенты определяли настроение как «пустое», «никакое», становились пассивными, безынициативными. Отсутствие активности, безразличие, воспринималось как следствие болезни, а не ее содержание. Характерно двойственное отношение к апатии. С одной стороны, понимание и признание ее болезненного характера, проявляющееся своеобразной борьбой с нею, пассивной готовностью вернуть себе прежнюю активность и интерес к жизни. С другой стороны - примирение, стремление приспособиться к своему состоянию. Анализ динамики депрессивного эпизода показал что первые признаки расстройства проявлялись в снижении эмоционально дифференцированного отношения к мыслям, которое ощущалось как трудности сосредоточения, снижение способности к запоминанию и воспроизведению информации. К этому присоединялись сомато-вегетативные расстройства (уменьшение либидо, нарушения сна и аппетита). Нарастание выраженности апатии сопровождалось снижением физической активности, способности к невербальной экспрессии и эмоциональным реакциям (как на субъективно позитивные раздражители, так и на субъективно негативные). Соматопсихические нарушения не имели четкой локализации. Ощущение общей физической слабости в мышцах, уменьшающейся при физической нагрузке. В целом, данный подтип отличался матовостью, тусклостью психопатологических расстройств.

Апато-тоскливый подтип. Больные определяли состояние, как «бесперспективное», тяготились отсутствием привычного уровня заинтересованности в окружающем. Отсутствие субъективно значимого внутреннего побуждения к действию, снижение интенсивности переживаний оценивалось как одно из самых тяжелых, мучительных проявлений состояния. Выраженность тоскливых включений определяла уровень недовольства собой, чувства вины. Снижение побуждений к деятельности составляли основную фабулу идей самообвинения и самоуничтожения, которые связывались не с апатией, а с тоской, как с препятствием непозволяющим «возвратиться к нормальной жизни». При усилении тоскливого компонента интенсивность апатии не менялась, но становилась менее значимой. При снижении интенсивности тоскливых переживаний обнаруживалось отсутствие побуждений и эмоциональных реакций. По мере нарастания апатических расстройств, глубина тоскливых уменьшалась. При максимальной степени выраженности апатии, тоскливые проявления

были мало выражены или практически отсутствовали. Больные много времени проводили в постели, опасаясь ухудшения состояния при физической нагрузке. При формировании депрессивного эпизода данного подтипа, первые признаки проявлялись в сомато-вегетативных нарушениях: снижался аппетит и нарушался сон. Телесные ощущения описывались как «отяжесть», «давление», с преимущественной локализацией в загрудишной области. По мере развития состояния отмечалось снижение физической активности, а затем идеаторные нарушения (трудности сосредоточения, монотематизация мыслительной продукции). Снижение эмоциональной откликаемости (потеря интереса к обычно важным событиям) сигнализировало об углублении депрессии. На следующем этапе нарастала выраженность идеаторного (идеи вины) и аффективного компонента. Развивалось равнодушие, безучастность к окружающему, резко снижались коммуникативные навыки, уменьшался объем межличностных контактов. Когда апатические расстройства достигали значительной степени выраженности, пациенты большую часть времени проводили в постели, не испытывая ни к чему интереса. Отличительной особенностью этого подтипа являлись пессимизм, идеи вины, основным содержанием которых были собственно апатические расстройства.

Апато-тревожный подтип. При этом подтипе, наряду с жалобами на потерю прежнего удовлетворения от работы, снижением «физических и моральных сил», отмечались тревожные включения, либо малодифференцированные, либо связанные с конкретными обстоятельствами. Во всех наблюдениях пациенты объясняли апатию отсутствием физических сил. Периодически отмечалось кратковременное усиление тревоги, напряженности с вегетативными симптомами. Спонтанно нарастающие тревожные включения преобладали над ситуационно обусловленными. Наблюдалась тесная взаимосвязь между выраженностью апатических и тревожных расстройств. При легкой степени их выраженности отмечались незначительное снижение психической активности, интереса к работе, с периодически возникавшей безотчетной напряженностью, беспокойством и ощущением психической неполноценности, с неспособностью концентрировать внимание, сосредоточиться, заставить себя предпринять какое-либо усилие. При развитии депрессивного эпизода возникали и нарастали трудности в выполнении необходимого объема физической активности, к которым присоединялись изменения в эмоциональной сфере, снижение интересов, потеря привычного эмоционального отклика. Переход от легкой к выраженной степени апатических расстройств характеризовался нарастанием соматовегетативных нарушений (снижением аппетита, веса, либидо) с беспокойными опасениями и напряженностью. Телесные сенсации, мигрирующие, без четкой локализации, проявлялись ощущением «жжения», «зуда». Дальнейшее нарастание эмоциональной безучастности сопровождалось монотематичными тревожными опасениями о невозможности восстановления привычной активности. Отличительной особенностью большого подтипа было беспокойное отношение к апатическим расстройствам, которые воспринимались, как беспричинное бессилие, потеря контроля над собой.

Выводы.

1. Проведенное исследование подтверждает правомерность оценки апатии как одного из значимых компонентов (наряду с тревогой и тоской) аффективной составляющей депрессивных расстройств.

2. На основании преобладания (значительной представленности) и выраженности апатии по отношению к другим составляющим аффективного расстройства, можно выделить вариант апатической депрессии.

3. Апатия определяет особенности структуры всех составляющих апатической депрессии: аффективные, идеаторные, моторные, а также соматовегетативные:

3.1. Субъективное ощущение снижения или отсутствия эмоционального отклика как на положительные, так и на отрицательные события. Объективное восприятие субъективно значимых событий;

3.2. Уменьшение или полное отсутствие привычных потребностей. Отсутствие субъективной необходимости в осуществлении какой-либо целенаправленной деятельности.

3.3. Обеднение, запустение идеаторной сферы по содержанию, при сохранении достаточного уровня когнитивных возможностей. Снижение способности к фиксации мыслей на каком-либо объекте, вопросе.

3.4. Изменение восприятие времени, ощущение потери временной перспективы, его течения;

4. Степень представленности апатии в структуре аффективного расстройства позволяет выделить подтипы обладающие характерными особенностями психопатологической структуры, формирования, течения, дезадаптации:

Апатический подтип - депрессия с преобладанием апатии в аффективной составляющей, характеризующаяся моторной заторможенностью, трудностями включения в деятельность. Длительность депрессивных эпизодов в процессе развития расстройства практически неизменна и сравнительно с другими подтипами наименьшая; Апато-тоскливый подтип - депрессия с преобладанием апатии в аффективной составляющей наряду с клинически значимыми тоскливыми включениями, характерные особенности которой пассивно-агрессивные, а таюке анестетические и ангедонические проявления. Длительность эпизодов наибольшая, их продолжительность в процессе развития заболевания увеличивается;

Апато-тревожный подтип - депрессия с преобладанием апатии в аффективной составляющей наряду с клинически значимыми тревожными включениями: повышенным беспокойством, озабоченностью своим состоянием и дальнейшими жизненными перспективами. Отмечено небольшое увеличение продолжігтельности эпизодов в процессе развития заболевания и средняя продолжительность относительно других подтипов; Подтипы апатической депрессии характеризуют определенные личностные особенности. Общими для всех подтипов были тревожные и зависимые черты. Апатический подтип отличался наличием шизоидных черт, апато-тоскливый - демонстративных и параноидных, апато-тревожный - ананкастных и пограничных.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Агарков А.А., Скороходова Т.Ф., Погорелова Т.В. Факторы риска психических расстройств у подростков допризывного и призывного возрастов. *Сибирский вестник психиатрии и наркологии*. 2011. №4. 61-64 б.

2. Дикая Т.И. К вопросу о длительных депрессиях: клинко-психопатологические особенности и дифференциация затяжных депрессий. *Научно-практический журнал «Психиатрия»*. Москва, 2004. №4. С. 48 – 54.

3. Карабаев А.Г. Взаимоотношение реактивности вегететивной нервной системы и морфофункциональной активности базофильных клеток аденогипофиза в пострестраимационном периоде. *Наука и мир*. 2020. №3 (79). С. 55-61.

4. Кучимова Ч.А., Пардаева З.С., Бурханова Д.С., Юлдашева Ф.И. Нозогенные паранойяльные реакции (клиника, терапия, эпидимиология). *Тенденции и перспективы развития науки в условиях глобализации: Материалы международной научно-практической интернет-конференции*. №53. 28 март. 2019. С. 405-408.

5. Kuchimova Ch.A., Khaydarova D.S., Pardaeva Z.S., Abdurazakova R.Sh., Turaev T.M. The structure, therapeutic dynamics and forecast of longterm depression. *European journal of Molecular and Clinical Medicine*. 2020, Volume 7, Issue 2, Pages 1844-1853.

6. Tsetlin MG Rehabilitation of drug patients: the concept and practical program / MG C etlin VE Pelipas. M., 2018. 36 p.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО / СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

*Абдуси Назиров
(Тошкент, Узбекистан)*

ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ САМАРАДОРЛИГИ ВА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Ушбу мақолада, Республикамиз қишлоқ хўжалигидан фойдаланишни оптимал ечимини топиш, ҳосилдорлик ва экспортни ошириш ҳамда ер эгалик ҳуқуқларини мустаҳкамлаш ва қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш жамғармасини ислоҳ қилиб, аграр соҳанинг бошқа тармоқларига ҳам арзон кредитлар ажратиш, қишлоқ хўжалиги ерларидан фойдаланишни оптималлаштириш, маҳсулотларининг ҳосилдорлигини ошириш ва сифатини яхшилаш талаб этилади.

Таянч сузлар: Илмий тадқиқот, аҳоли бандлиги, тежайдиган технологиялар, оптималлаштириш, самарадорлик, молиялаштириш, агрокластир.

В статье вы можете найти оптимальные решения для сельскохозяйственного использования, повысить производительность и экспорт, а также укрепить право собственности на землю и реформировать Государственный фонд поддержки сельского хозяйства, предоставляя недорогие кредиты другим секторам аграрного сектора, оптимизируя использование сельскохозяйственных земель и повышая производительность и улучшение качества.

Ключевые слова: Научные исследования, занятость, сберегательные технологии, оптимизация, эффективность, финансирование, агрокласты.

The article in this article, you can find optimal solutions for agricultural use, increase productivity and exports, as well as strengthen land ownership and reform the State agricultural support Fund by providing low-cost loans to other sectors of the agricultural sector, optimizing the use of agricultural land and increasing productivity and quality improvement.

This problem has not been solved for many years due to the lack of funding for research and services necessary for the development of the agricultural sector.

Keywords: Scientific research, employment, savings technologies, optimization, efficiency, financing, agroclasts, profit, agribusiness, export, budget funds, land ownership, legal protection, national strategy, infrastructure, agrology, cooperative, dekhan and farm business.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан олиб борилаётган кенг камроввли изчил сиёсатда доимо халқнинг турмуш даражасини оширишга ва уларга муносиб яшаш шароитларини тامينлаб беришга, тадбиркорларни қўллаб-қувватлашга, иқтисодий тизимли ривожлантиришнинг тараққиётнинг мустаҳкам заминини яратишга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш жамғармасини ислоҳ қилиб, аграр соҳанинг бошқа тармоқларига ҳам арзон кредитлар ажратиш йўлга қўйилиши кузда тутилган.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Тақидлаш жоизки, қишлоқ хўжалигига оид илмий изланишларга мурожат қилганда, МДХ давлатларидан бир канча олимлар шу жумладан Новоселов С.Н., Смирнова С.М. нинг илмий ишларида қишлоқ хўжалигида фойдаланишнинг оптимал ечимлар, ердан фойдаланиш, ҳосилдорликни ошириш ишлаб чиқарилган маҳсулотни экспорт қилиш, илмий тадқиқот ишларини молиялаштириш ва уларни такомиллаштиришни айрим жиҳатлари урганилган.

Тахлил ва натижалар

Қандай қилиб қишлоқ хўжалигидан фойдаланишни оптимал ечимини топиш, ҳосилдорлик ва экспортни ошириш ҳамда ер эгалик ҳуқуқларини мустаҳкамлай оламиз? Ўзбекистон ЯИМнинг 32 фоизини ташкил қилиб, меҳнатга лаёқатли аҳолининг 27 фоизини иш билан таъминловчи қишлоқ хўжалиги самарали давлат сиёсати шароитида мамлакат иқтисодий ўсишининг асосий омилларидан бири бўлиши мумкин. Мазкур сиёсатнинг самарали амалга оширилиши натижасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорти ҳажми ҳамда фермерлар ва агроташкилотлар даромадлари ошади, қишлоқ жойларда минглаб янги иш ўринлари яратилади. Бу ерларда яшаш даражаси кўтарилади, бир қатор озиқ-овқат маҳсулотлари аҳоли учун арзонроқ бўлади ва мамлакат ишончли озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлай олади. Бироқ қишлоқ хўжалигини рақобатбардош, шунингдек хусусий сектор, аҳоли ва давлат манфаатлари учун хизмат қиладиган соҳага айлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф қилиш керак. Иқтисодий таҳлиллар мазкур мақсадга эришишнинг беш асосий муаммоси мавжуд эканлигини кўрсатади: - **Қишлоқ хўжалиги ерларидан фойдаланишни оптималлаштириш бугунги кун талаби.** 2019 йил Ўзбекистоннинг 70 фоиз экин майдонлари пахта ва бугдой етиштириш учун ишлатилган. Охириги бир неча йилларда баъзи ер майдонлари пахта ва бугдой етиштиришдан чиқарилди. Лекин қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда унумдорликни ошириш учун ҳозирги кунда мазкур икки маҳсулот экиш учун ишлатилаётган қўшимча майдонлардан кейинчалик бошқа янада самарадор юқори ҳосил берадиган экинларга, хусусан, мева ва сабзавотлар экиш учун фойдаланса бўлар эди. Бизни ҳисоб-китобларимизга кўра, Ўзбекистон пахта ва бугдой майдонларини қисқартириш, масалан уларни 50 фоизгача камайтириш қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг 51 фоизга, қишлоқ хўжалигида бандликнинг 16 фоизга, сув тежамкорлигининг 11 фоизга ошишига олиб келади. - Маҳсулотларининг ҳосилдорлигини ошириш ва сифатини яхшилаш керак бўлади. Маълумотлар таҳлилига асосан 2018 йилда Ўзбекистон ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулоти даромадининг **фақатгина 0,02 фоизини қишлоқ хўжалиги соҳасидаги изланишларга сарфланган.** Шу билан бирга, ҳозирги кунда маҳаллий фермерлар учун ахборот-консултатив хизматлар мутлақо мавжуд эмас. Такқослаш учун, муваффақиятли қишлоқ хўжалигига эга бўлган ўрта даромадли мамлакатлар қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг 1 фоизини қишлоқ хўжалиги соҳасидаги тадқиқотлар учун сарфлайди, кўп даромадли мамлакатлар эса ўртача 2,5 фоиз сарфлайди. - Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун экспорт имкониятларидан максимал фойдаланиш имконияти мавжуд. 2018 йилда Ўзбекистон агро озиқ-овқат маҳсулотлари экспорт қиймати бор-йўғи 1,3 млрд долларни ёки ҳар гектар маҳсулдор ерга нисбатан 330 долларни ташкил қилди. Такқослаш учун, ўша йили Вьетнам 40 млрд долларлик қишлоқ хўжалик маҳсулотини экспорт қилган. Бу давлатнинг экспортдан олган фойдаси ҳар бир гектар маҳсулдор ерга 6100 долларни ташкил қиладди. Жаҳон савдо ташкилоти таркибига кириш учун ҳукумат томонидан олиб борилаётган иқтисодий ислоҳот ва чора-тадбирлар Ўзбекистон учун қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, хусусан мева-сабзавотларни жаҳоннинг кўпчилиги мамлакатларига экспорт қилиш имконини беради. - Қишлоқ хўжалигини молиялаштириш учун бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш талаб этилади. Статистик маълумотларга қура: 2018 йилда Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги учун давлат харажатлари ЯИМга нисбатан 1,8 фоизни ташкил этди (2016 ва 2017 йилларда ЯИМнинг 2 фоизини ташкил этган эди). Бошқа давлатлар қишлоқ хўжалигига ЯИМнинг нисбатан кичикроқ улушини ажратадилар. Ўрта даромадли мамлакатлар ЯИМнинг ўртача 0,6 фоизини сарфлайди, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг (ИХТТ) юқори даромадга эга мамлакатларида ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,2 фоиз миқдорида маблағ ажратилади. 2018 йилда Қозғистон қишлоқ хўжалигига ЯИМнинг 0,8 фоизини, Вьетнам эса 0,5 фоизини сарфлади. Хатто йигирма йил аввал ҳам ўрта даромадли мамлакатлар камбағал бўлганида, уларнинг қишлоқ хўжалик бюджетлари ЯИМга нисбатан 1,3 фоиз ни ташкил қилар эди.

Ўзбекистон учун яхши хабар шундаки, бугдой ва пахта учун давлат нархининг пастлиги хисобига фермерларни ва дехкон хўжалиқларини солиқка тортишни бекор қилиш хисобига

давлат харажатларининг самарадорлигини ошириш мумкин. 2018 йилда пахта ва бугдой нархларининг пасайиши хисобига фермерларимиз ялпи ички махсулотининг 1,7 % ни йукотдилар. Натижада фермерларда хосилдорликни оширишга рағбатлантириш булмаган.

- Фермер хўжаликларининг ерга эғалик қилиш ҳуқуқларини ҳимоя қилиш керак. Деҳқон хўжаликлари (кичик деҳқонлар) нинг ерга эғалик қилиш ҳуқуқлари қонуний ҳимояланган. Бу моддий-техник ресурсларга кўпроқ пул тўлашлари, ўзларининг кичик ер майдонларида ишлаб чиқаришни механизациялаш қийин бўлса ҳам, нима сабабдан кичик деҳқон хўжаликларида йирик фермер хўжаликларидагига нисбатан хосилдорлик ўртачадан юқори эканлигининг асосий сабабларидан биридир.

Бугунги кунда давлат томонидан махсулдорликка қарши хизмат килаётган мазкур амалиётдан воз кечиш зарур. Фермерлар ўзларининг ерга булган ҳуқуқи даҳилсиз эканига тулик ишонмас экан, улар меҳнат самарадорлигини ошириш ҳамда маҳаллий ҳокимият фойдаланишга тақдим этилган ерлар хосилдорлигини яхшилашга сармоя киритмайди.

ХУЛАСА

Албатта, юқорида санаб ўтилган вазифалар ва чақириқлар рўйхати етарлича кенг қамровли кўриниши мумкин. Бироқ уларнинг ечимлари тўла ҳаётий бўлиб, қишлоқ хўжалигини модернизация қилишни тезлаштириш ҳамда рақобатбардошлигини ошириш, шунингдек мамлакат иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришлар учун ўта муҳим.

Айни пайтда ишлаб чиқиляётган 2019–2030 йилларда Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш миллий стратегияси мазкур соҳада халқаро ҳамкорлар томонидан қўллаб-қувватланишга тайёр бўлган ислохотларни амалга ошириш учун асосий ҳужжатга айланиши лозим.

Фойдаланган адабиётлар руйхати

1. Мирзиеев Ш.М. Ризқ-рўзимиз бунёдкори бўлган қишлоқ хўжалиги ходимлари меҳнатини улуғлаш, соҳа ривожини янги босқичга кўтариш – асосий вазифамиздир, Халқ сўзи, 10.12.2017
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, Халқ сўзи, 22.12.2017
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли – Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги Фармони.
4. Эргашев Р.Х. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. Ташкент, 2010.
5. Саидова Д. И. ва бошқ. Аграр сиёсат ва озиқ-овқат хавфсизлиги. Ўқув қўлланма. Ташкент, 2017.
6. Елагина А.С. Глобальные политические процессы регулирования продовольственных рынков на принципах устойчивого развития. *Теории и проблемы политических исследований*. 2016. № 2. С. 89-97.
7. Никулина Е.В. и др. Экономика региона: проблемы, стратегия, мониторинг. Москва: Научное обозрение, 2014. 143 с.
8. Новоселов С.Н., Смирнова С.М. Формирование инновационных агропромышленных кластеров: обобщение международной практики. *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. 2016. № 3. С. 58-67; *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. 2013. № 5-6. С. 39-46.
9. Вахобов А.В., Назиров А.Х. Фермер хўжаликларини ташкил этиш, бошқариш ва уларнинг ҳуқуқий асослари. Ташкент: «Илм Зиё», 2014.

**ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ /
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ. ТРАНСПОРТ**

*Shukhrat Avchiev, Bakhrom Matkomilov
(Tashkent, Uzbekistan)*

**ON MONITORING OF RESERVE LANDS IN THE TERRITORY
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

В данной статье описываются процедуры мониторинга земельных запасов.

Ключевые слова: мониторинг земель, реконструкция земель, дистанционное зондирование, базовое наблюдение, база данных.

This article describes the procedures for monitoring land reserves.

Key words: land monitoring, land reconstruction, remote sensing, basic surveillance, data base.

INTRODUCTION

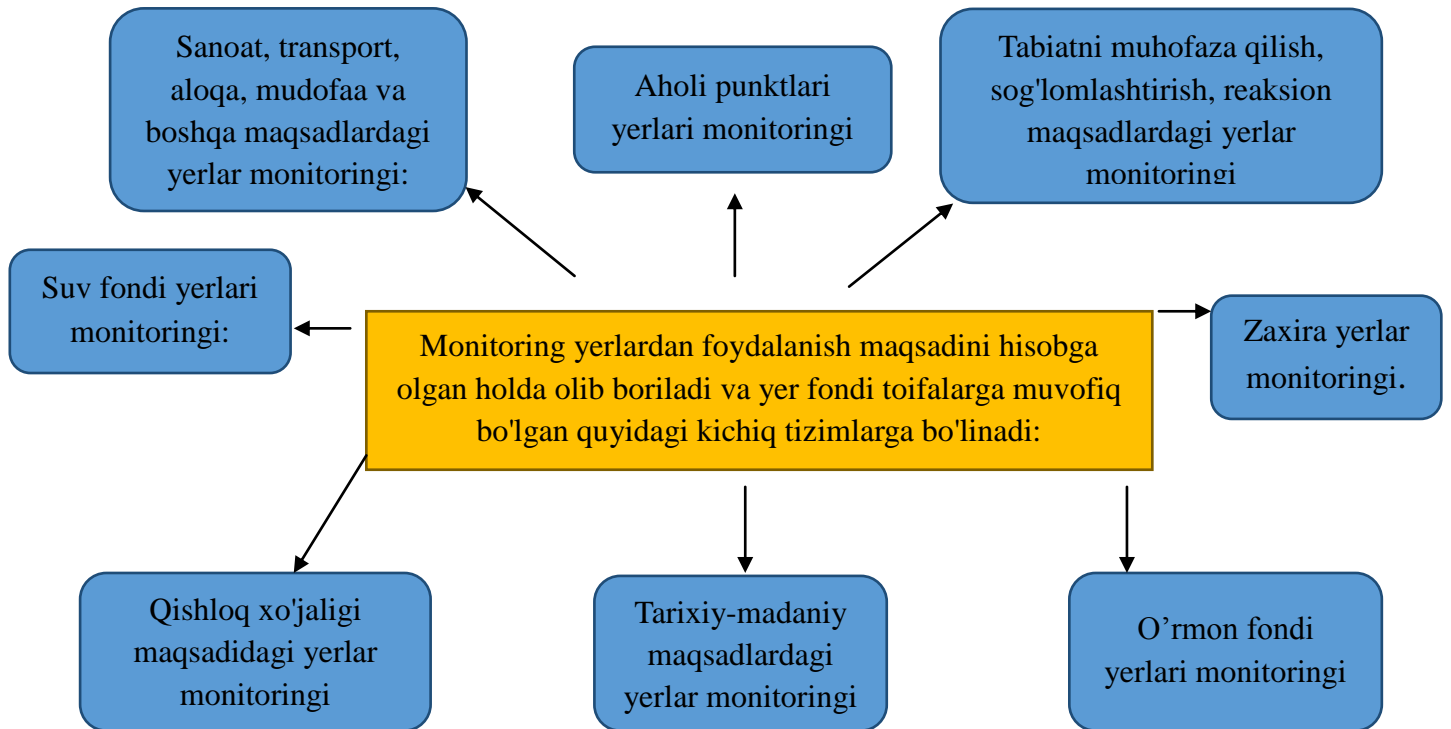
In the current market economy of the Republic of Uzbekistan, it is important to organize land monitoring in order to increase the level of land use and increase the volume of land production. Land monitoring, which is being introduced in the country today, is aimed at assessing the current state of the land fund, its assessment, timely detection of changes in quality and quantity, elimination of possible negative consequences of land use includes a system of observations. Land monitoring consists of a system for monitoring the condition and quality of the land fund in order to identify changes in the composition of the land in a timely manner, assess the land, prevent and eliminate the consequences of negative processes.

METHODS

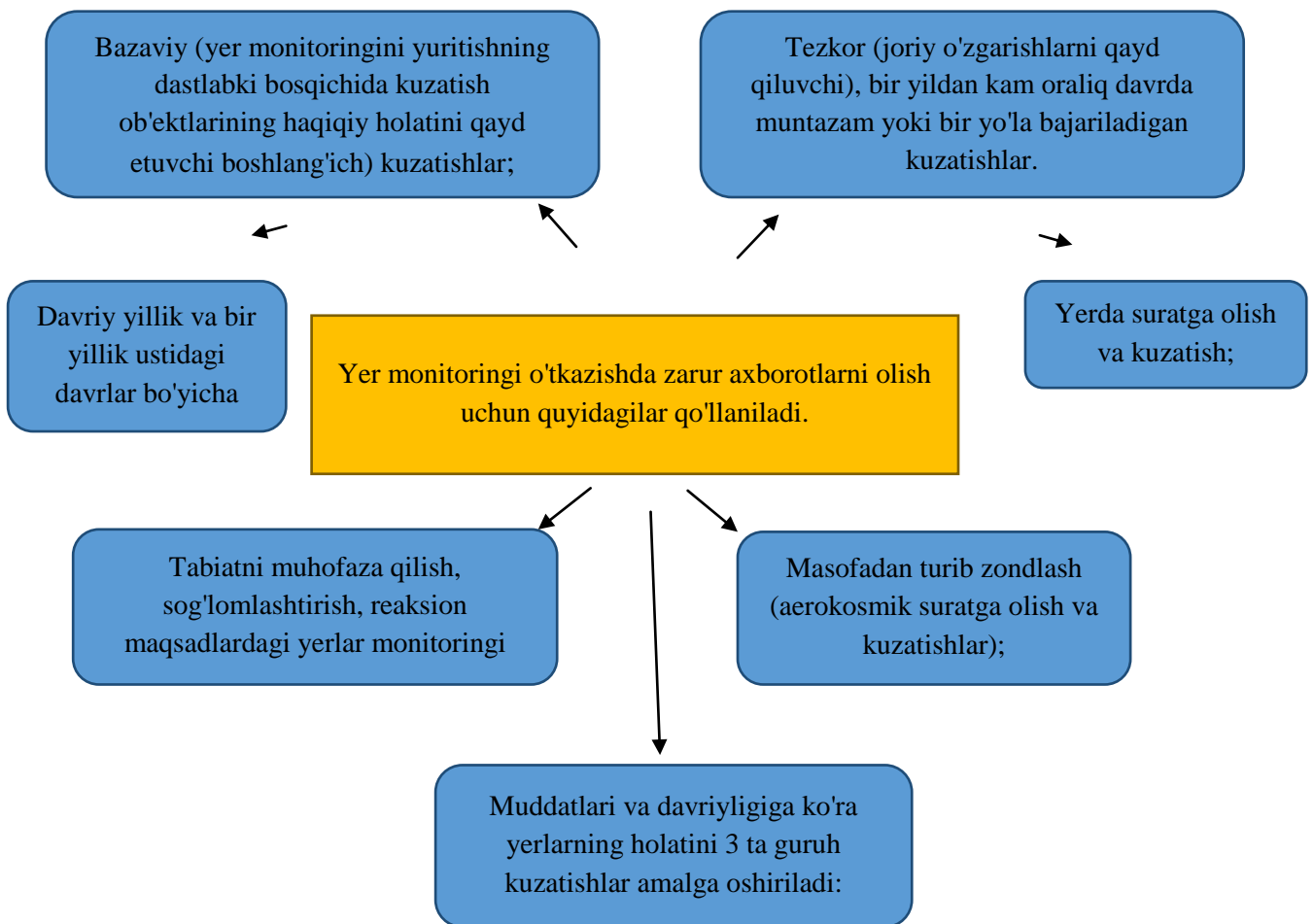
Land monitoring is one of the main components of environmental monitoring and is the basis of other environmental monitoring. Land monitoring is carried out on the basis of the state land cadastre, land use, land management, state control over the purpose and rational use of land resources, information support of land protection bodies.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The condition of lands is assessed by analyzing a number of consistent observations (periodic, seasonal, daily) on the direction and intensity of changes, comparing the obtained indicators with the norms of land quality. Land use indicators are expressed in both absolute and relative terms (units of measurement) for a given period or date. Based on the results of land assessment, operational data, information, forecasts and recommendations are compiled, accompanied by thematic maps, cartograms, tables and diagrams describing the dynamics of changes, especially their direction and intensity. All lands of the republic, regardless of their legal regime, purpose and nature of use, are the object of land monitoring. Republican, regional and local monitoring of lands is carried out according to regional coverage. Republican monitoring covers the entire territory of the Republic. Local monitoring covers individual plots of land and landscape-ecological complexes.

Land monitoring is a single method developed and approved by the State Committee for Land Resources of the Republic of Uzbekistan with the participation of interested ministries, state committees and agencies, which conducts rapid and regular monitoring of land conditions, conducts research, inspections or mapping is mandatory for all businesses and organizations. The basic data obtained from direct observation of the state of arable lands, plots, landscape ecological complexes are summarized by districts, cities, fortresses, regions, the Republic of Karakalpakstan and the Republic of Uzbekistan in general, as well as by individual natural complexes. Coordination of the activities of ministries and departments, generalization of land monitoring data is carried out by the State Committee for Land Resources of the Republic of Uzbekistan. The main tasks of land monitoring in the Republic of Uzbekistan are: - organization and implementation of a system of monitoring the timely detection of changes in the state of the land fund, their assessment, forecasting of negative processes and the development of recommendations for their prevention and elimination; - providing information on state control over the maintenance of state land cadastre, land use, land management, targeted and rational use of land resources, land protection and other functions of state management of land resources. Given the fact that land monitoring is part of a system of continuous state measures, we consider it expedient to carry out organizational management in the first stage. This includes the following tasks:

The purpose and objectives of land monitoring are based on the following principles:

1. The principle of comparison and correlation of different data. It is based on the use of uniform classifiers, formats, data of the normative and technical base, coordinates and a single state system of height;
2. The principle of unity, which implies the compatibility of monitoring, the unity of technologies and methods;
3. The principle of accuracy and reliability, which characterizes the degree to which the use and condition of the land fund really corresponds to the data of land monitoring;
4. The principle of completeness of information - the information must be complete and sufficient to solve specific problems;
5. The principle of continuous land monitoring. In the process of restructuring land relations, changes in the quantitative and qualitative characteristics of the country's land fund, changes in some of its categories, increasing anthropogenic burden on land resources, various changes in the distribution and composition of land resources. Therefore, it is important to ensure the continuity of land monitoring through periodic or regular updates. Remote sensing of the land fund is carried out using 2 main groups of equipment: Video and official information (aerial photography equipment, multi-zone scanning equipment, radar, TV channels, etc.); Instruments of track groups (spectrometers, SVCH and IR - radiometers, etc.). It is carried out at ground observation landfills, reference sites, automated stationary data collection points for the preparation of agro-space information, and when this information is not available by remote sensing, to obtain information on the status of the land fund . The following equipment can be included in the set of ground monitoring equipment: Ground moving stations; Instruments equipped for high-speed passage of vehicles on the highway and chemical analysis of changes in soil moisture, as well as the transmission of computers and telemetry; A set of hardware that provides the receiving device.

CONCLUSION

Preliminary data of local monitoring are collected, which describe the appearance of land and water property in administrative districts, cities, plots, individual fields, land use and land tenure, the state of the entire land fund. In the autonomous republics and regions of the Republic, the data containing all the information on the districts, cities, as well as some objects of ecological and regional characterization are formed. The formed database and bank of land monitoring can use: In short, it is more convenient to monitor lands using modern and effective technologies. In this case, it is advisable to monitor the state of the earth using aerospace images. The use of satellite imagery to identify unused areas allows for the simultaneous acquisition of information over a very large area.

REFERENCES

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 17, 2019 No PD-5742 "On measures for the efficient use of land and water resources in agriculture."
2. Collection of "Laws and regulations governing land relations." I, Tashkent-2000. Page 310
3. Collection of "Laws and regulations on deepening reforms in agriculture." Tom-I. Editor-in-Chief of Sharq Publishing House. -Tashkent 1998. P.416.
4. "Fundamentals of Land Cadastre" E.Q. Qurbonov, O.R. Bobojonov, Q.R. Raxmonov. The right to education. Tashkent, 1999. P. 75.
5. Мониторинг земель: учеб. пос. / А.А. Варламов С.Н. Захаровой. Москва, 2000. 156 с.
6. URL: www.tsure.ru; yyerish.net; guz.ru; zemmon.ru; zempl.ru; kadastr.ru

*Алина Брегнова
(Кишинёв, Молдова)*

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ШЕСТЕРНЕЙ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ 3D ПЕЧАТИ

Lucrarea dată vine să contureze caracteristicile celor mai bune materiale folosite în domeniul tehnologiilor neconvenționale de fabricație pentru printarea roților dințate cu succes. Tehnologiile de modelare a depunerilor condensate sunt cele mai cunoscute pentru utilizarea materialelor plastice în imprimarea 3D. Acestea au forma unei bobine cu filament care trebuie introduse în sau pe imprimanta 3D. În acest articol voi analiza avantajele și dezavantajele materialelor pentru a veni cu argumentări pro și contra în alegerea variantei optime de printare a roților dințate.

Cuvinte cheie: *materiale aditive, tehnologii aditive, roți dințate, prototipare rapidă, nylon, PEEK, ULTEM.*

This articles comes to outline the characteristics of the best materials used in the field of unconventional manufacturing technologies for successful gear printing. Condensed deposition modeling technologies are best known for using plastics in 3D printing. They are shaped like a filament spool to be inserted into or on the 3D printer. In this article I will analyze the advantages and disadvantages of materials to come up with pros and cons in choosing the optimal option for printing gears.

Keywords: *additive materials, additive technologies, gears, rapid prototyping, nylon, PEEK, ULTEM.*

Introducere

O problemă pentru companiile de inginerie (în special în industria de prelucrare a metalelor, industria auto, chimică și metalurgică) este aceea de a satisface cerințele tot mai mari la transmisiile utilizate în majoritatea mașinilor industriale și a echipamentelor tehnologice legate de capacitatea de încărcare, compactitate, masă și dimensiuni, costuri scăzute de producție etc. și, în special, a caracteristicilor cinematice și compatibilitatea structurală cu alte agregate ale echipamentului, etc.

Angrenajele sunt considerate cele mai sofisticate componente ale mașinilor. Fiabilitatea mașinii depinde foarte mult de funcționalitatea transmisiei, în general. Indicii de calitate a angrenajelor tradiționale au fost crescute în mare parte prin modernizarea angrenajelor involute și prin crearea de angrenaje noi. Dat fiind faptul că, transmisia precesională planetară principial este deosebită de transmisiile clasice și anume prin noul principiu al mișcării și transmiterii sarcinii, prin utilizarea mișcării sfero-spațiale a satelitelui. Profilul dinților sunt nestandarte și alioriu variabile în funcție de 5 parametri ai angrenajului spațial. Contactul dinților este convex-concav cu diferența mică a curburilor flancurilor dinților în angrenare. [1,2]

Din aceste considerente prototiparea roților dințate din transmisiile precesionale prin printarea 3D conduce la reducerea timpului și costurilor de fabricație și în consecință la sporirea competitivității transmisiilor cu angrenare inovaționale ale dinților. Pentru printarea roților dințate un pas prioritar este alegerea materialului, în tandem cu imprimanta 3D, deoarece sunt multe imprimante care nu permit imprimarea cu un anumit tip de material. La etapa actuală, există o mare varietate de materiale plastice, folosite în funcție de procesul de printare 3D, cu o serie de caracteristici orientate spre fabricarea unor piese cu indici de calitate înaltă. Tehnologiile de modelare a depunerilor condensate sunt cele mai cunoscute pentru utilizarea materialelor plastice în imprimarea 3D. Acestea au forma unei bobine cu filament care trebuie introduse în sau pe imprimanta 3D. În acest capitol voi analiza avantajele și dezavantajele materialelor pentru a veni cu argumentări pro și contra în alegerea variantei optime de printare a roților dințate.

Nomenclatorul materialelor pe piața comercială este destul de complex, astfel determinarea acestuia în fine va fi destul de complicată dar nu și imposibilă. În continuare, este arătată piramida materialelor plastice de bază, prin care se observă o delimitare în trei grupe mari:

- I. Plastic standard (aplicații simple)
- II. Plastic ingineresc (aplicarea în diverse scopuri ingineresti pentru obținerea caracteristici bune de fiabilitate și rigiditate)
- III. Plastic Avansat (combinație din plastic ingineresc plus și alți componenți pentru fabricarea pieselor cu caracteristici mecanice, termale, chimice avnsate și aplicare cu rezistență ridicată)

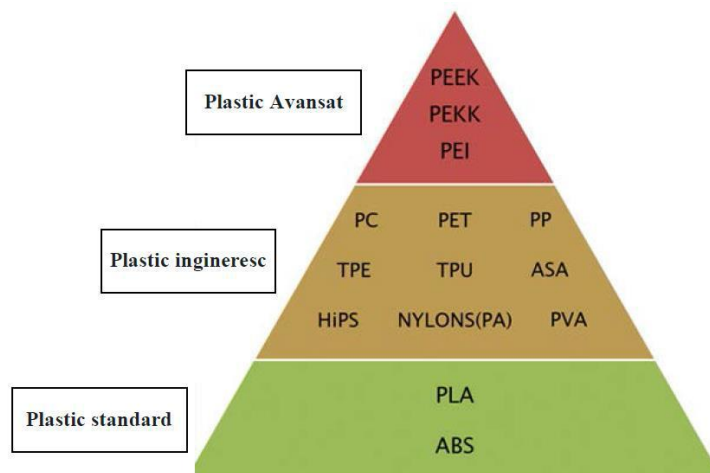

Figura 1. Materiale plastice pentru roți dintate [3]

Mai jos vor fi prezentate proprietățile materialelor din fiecare grupă și anume, pe o scală de la 1 la 5 se prezintă următoarele caracteristici:

Tipul materialului	Proprietăți fizice		
	Rigiditatea	Flexibilitatea	Durabilitatea
ABS	2	2	3
Nylon	3	3	4
PEEK, PEI	4	4	4

Tabel 1. Caracteristici ale materialelor aditive.

Dintre toate materialele FDM disponibile pe piață astăzi, **nylonul** are cea mai diversă listă de caracteristici și va ieși învingător în comparație cu aproape orice concurent. Se știe că fiecare dintre materialele pentru imprimarea 3D are propriile sale caracteristici, și nylonul nu face excepție. Nylonul se aseamănă mult cu plasticul ABS, cu toate acestea, are o rezistență mai bună la temperatura ridicată a imprimării 3D, foarte puternic, durabil și rezistent în angrenare, flexibil, oferind o gamă largă de prototipare a pieselor. Roțile dințate din ABS sunt foarte rigide, respective se uzează destul de rapid. O proprietate neobișnuită a nylonului este de a elibera ulei - lubrifiant, datorită componenței acestuia, astfel are loc ungerea angrenajului în timpul mișcării.

În cazul care nu sunt optimizate corespunzător, piesele imprimate 3D din nylon, sunt predispuse la deformare și se pot îndoi pe margini, făcând piese complet inutile. Sunt necesare setări de imprimare optimizate cu atenție, precum și un pat încălzit, incintă și suprafața de construcție pentru a preveni deformarea. Fiind un material hidrosopic - necesită depozitare etanșă: pentru a opri absorbția apei care afectează calitatea imprimării, din cauza calității lui hidrosopice. [4]

PEEK este un alt material de imprimare 3D conceput pentru piese încărcate puternic. Materialele plastice din această familie tolerează perfect stresul mecanic, fluctuațiile de temperatură și influențele chimice, posedă rezistență mecanică ridicată și rigiditate, rezistența la uzura, rezistență ridicată la fluj; rezistă la raze X și raze gamma, inflamabilitate scăzută și emisii de fum în timpul arderii, cu o fiabilitate ridicată, acest material este ușor prelucrat și fabricat.

Pe lângă multe avantaje, PEEK are o caracteristică esențială care afectează utilizarea acestuia. Materialul poate fi utilizat numai în imprimante 3D, a căror temperatură de încălzire a extruderului depășește 340 °C, iar imprimante de acest tip sunt numărate. Plasticul PEEK 3D se compune din PEEK în sine (70%), fibră de carbon (10%), grafit (10%) și PTFE (10%). [5]

Din cauza combinației specifice, printarea cu un astfel de material nu este atât de simplă, de aceea se recomandă ca acest proces să fie încredințat profesioniștilor în domeniu, care deja au experiența necesară. Pe lângă faptul că acest material este destul de costisitor, considerațiile de securitate pot fi, de asemenea, un argument pentru a nu-l utiliza. Materialele PEEK cu proprietățile lor excelente sunt utilizate în cele mai exigente aplicații din industria auto, aerospațială, chimică și medicală. Caracteristici de bază sunt: biocompatibil, foarte durabil, rezistent la căldură, rezistent la uzură. Aplicații: producție în serie (industria auto, aerospațială, chimică și medicală). [6]

PEEK este un material ce oferă caracteristici mecanice și chimice adecvate pentru fabricarea roților dințate, este foarte rezistent la căldură și uzură, are o rezistență chimică ridicată, sterilizabil și are proprietăți dielectrice. PEEK are, de asemenea, un raport mare greutate-rezistență și este adesea utilizat pentru a înlocui anumite metale. În cele din urmă, PEEK este rezistent la flacără, ceea ce îl face un material de imprimare 3D interesant pentru sectoare precum aerospațial, care au constrângeri mari de foc / fum. Pe lângă faptul că printarea cu PEEK este destul de dificilă, acest material este foarte scump, minimum 300 euro pentru 1 kg. [7]

Un alt material cu calități performante este **Polyetherimide (PEI) Ultem**, este un material termoplastice amorf cu rezistență ridicată și rezistență la căldură. Capacitatea sa de a-și menține proprietățile la temperaturi de până la 170 °C, coeficientul scăzut de expansiune termică, rezistența chimică, neinflamabilitatea și lipsa de toxicitate și emisiile de fum atunci când sunt expuse la foc deschis îl fac un material ideal pentru produsele care necesită rezistență ridicată la căldură ridicată. Acestea sunt detaliile finale pentru produse: ingineria transporturilor (aviație și spațiu, mașini, trenuri, nave), industria de apărare, producția de scule - ștampile, matrițe rezistente la căldură, industria medicală în producția de instrumente, echipamente și accesorii cu posibilitatea de a utiliza diverse tehnologii de sterilizare. ULTEM este dezvoltat de compania SABIC, cea mai mare întreprindere chimică și metalurgică din Arabia Saudită. Materialul este oferit de producător în 80 de combinații. [6]

Actualmente, producătorii sunt pregătiți pentru fabricarea la scară largă prin tehnologii aditive a pieselor pentru angrenaje. Acest lucru permite producătorilor de angrenaje să itereze rapid alte proiecte, optimizând atât designul angrenajului, cât și designul sculelor sale, toate menținând costurile mici.

Concluzii:

1. Transmisiile precesionale sunt transmisii relativ noi, care odata cu aparitia lor a dat un impuls nou dezvoltării tehnologice, astfel încât în noile condiții de utilizare tehnologiile substructive mature clasice au devenit în mare măsură emergente, iar altele, aditive s-au transformat din tehnologii de prototipare în tehnologii industriale funcționale;
2. Nylonul prezintă caracteristici bune de imprimare, rezistență înaltă a pieselor fabricate, durabil, rezistent în angrenare, flexibil și cel mai important e că nu necesită experiență în domeniu de printare. Chiar și un începător cercetător poate ajunge la prototiparea rapidă a unor piese de înaltă calitate. Cu câteva testări, planificare, proiectare și atenție la detalii, se pot obține rezultate excelente.
3. Pentru un rezultat mai bun temperatura de extrudare trebuie să fie între 240-260 ° C și mai mare, ridicând-o pas cu pas până când pare optimă
4. Suprafața de lucru trebuie pregătită, adică încălzită la aproximativ 80°C - 100°C sau mai mult, deoarece nylonul este sensibil la răcirea prea rapidă, din care se deformează și poate diminua calitatea piesei finale.
5. Se recomandă folosirea lipici PVA (lipici de papetărie) ca bază, înainte de printare, și formarea patului pentru piesa ce urmează să se printeze, pentru ca piesa ce urmează să fie printată de o calitate cât mai înaltă.
6. Imprimanta 3D ar fi bine să fie de tip închis, astfel ca curenții de aer să nu străbată în timpul printării, astfel răcirea treptată a acestuia va condiționa rezultatul propus.
7. Important este uscarea materialului înainte de printare, din cauza proprietății hidroscoapice.
8. Anume respectarea tuturor indicațiilor de mai sus poate face posibil chiar și unui specialist începător să primească rezultate excelente în printarea roților dințate prin imprimarea 3D, fără prelucrări adăugătoare.
9. Materialele compozite dau rezultate foarte bune, unicul dezavantaj e costul înalt și experiența obligatorie a persoanei care printează piesa pentru un rezultat fenomenal.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Бостан И. Прецессионные передачи с многопарным зацеплением. Кишинев: Штиинца, 1991. 356 с.
2. Бостан И. Прецессионные передачи, Кишинев: Бонс Оффис, Том 1. 447 с., Том II. 596 с.
3. URL: <https://www.3dnatives.com/en/peek-3d-printing-060420204/> дата обращения: 20.09.2020
4. URL: <https://rusabs.ru/blogs/blog/shesterenki>, дата обращения: 20.09.2020
5. URL: <https://3dsourced.com/3d-printer-materials/nylon-filament/> дата обращения: 20.09.2020
6. URL: <https://3ddevice.com.ua/product/material-peek-usilennyi/> дата обращения: 10.10.2020
7. URL: <https://3dpt.ru/blogs/support/materials>, дата обращения: 10.10.2020

ELABORATION OF THE ROAD TRAFFIC SAFETY PROBLEM RESEARCH METHODOLOGY

Increasing traffic safety on national roads is the general objective of the paper, highlighting the aspects characteristic of road accidents, the circumstances and dynamics of their occurrence, and identifying best practices to increase road safety, which could be implemented. In line with the approach, we proposed the following objectives for research: analysis of road safety at present and highlighting the characteristic aspects of road accidents, the circumstances and the dynamics of their occurrence.

Keywords: *pedestrian, professional driver, road accident, road traffic safety, safety factors, safety system*

Determining the main factors influencing road safety. The transport and infrastructure sector is the field with the most economic connotations able to contribute to the visible economic growth of the country and to facilitate the development of other areas. In the Republic of Moldova, the main operator of land transport of goods and passengers is the road sector, with 97% of passenger traffic and 87% of freight traffic.

Road traffic is an element of the organization of any social space, so it is necessary to ensure road safety for all its participants. In this sense, the need to study safety factors and the causes of accidents in the road traffic system in order to reduce them has not only scientific and practical significance and relevance.

According to the Road Traffic Regulations, an accident in road traffic is considered the event caused by the violation of road safety regulations, which involved one or more vehicles in circulation on the public road, which resulted in damage to health, integrity bodily injury, death of one or more persons or material injury. From a technical point of view, however, the road traffic accident can be considered the discrepancy of the interactions between the elements of the DVRE system - Driver - Vehicle - Road - Environment.

According to the notion of road traffic accident, it is found that one of the main causes that contribute to accidents is deviations from the requirements of the Regulation. However, according to the Regulation, it can be emphasized that only its observance will guarantee the security of all road users, environmental protection, protection of the rights and legal interests of natural and legal persons, as well as the protection of their property.

The factors contributing to accidents can be subjective and objective.

Subjective factors are considered:

- Non-compliance with the Road Traffic Regulations;
- Failure to comply with traffic safety and vehicle operation rules.

Objective factors are considered:

- Improper planning and arrangement of streets and roads;
- The condition of the road pavement, as well as the improper use of the means of organization and regulation of the traffic (road marking indicators), also, the improper lighting of the roads at night;
- Improper technical condition of vehicles (malfunctions of braking and steering systems, malfunctions and malfunctions of lighting devices, malfunctions of the running system, etc.

Determining the interaction of risk factors in road traffic. The combination of the influence of different factors and their consequences on the possibility of an accident is highlighted by the research data of N.P. Pakhomova (1995), conducted in the Nizhny Novgorod region together with employees of the road patrol service. The authors revealed the imperfection of the road surface, the width of the roads that did not meet the standards, the lack of telephone and radio communications,

the considerable distance (more than 50 km) from each other of traffic police stations, the absence of signs to the location of medical institutions. The audit showed that 72% of state cars and 36% of private cars did not have first aid kits, and 69% of the drivers surveyed did not know the purpose of the drugs they contained. None of the drivers and almost none (95%) of the road transport employees had the skills to provide first aid.

Thus, there are a significant number of interdependent factors that determine both the risk of road accidents and their possible consequences. A special role among them belongs to a rational model of medical care.

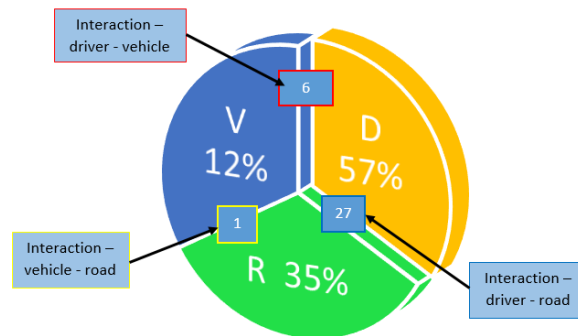

Fig.1. System factors – Driver, Vehicle, Road, Environment. The role of risk factors and their interaction with people.

Table 1. The interaction of risk factors

Interaction of factors	Industry	Degree of study	Result
Driver - vehicle 6%	Car construction	Active research	Safety standards, rules and guidance for the technical operation of vehicles
Vehicle - road 1%	Car construction - road psychology	Active research	Traffic rules, road design rules, safety standards
Driver - road 27%	Road psychology, etc.	Stage of information collection and theoretical justification	Elaborated recommendations, the most difficult

The systemic and complex approach is the basis of the methodology of research and increase of road safety. The use of the word "accident", with its connotations of being an inevitable event, weakens the determination to intervene to reduce accidents and resulting damage. Evans (1991) argues that the word "crash" indicates in a simple way what is observed, while "Accident" seems to suggest in addition a general explanation of why it occurred.

Road safety recognizes that accidents and their consequences are multifactorial events, Ogden (1996) states: "An approach based on notions of cause and fault is extremely simplistic". In short, blockages have factors, not causes.

The old approaches emphasize the concept of solving problems in road safety, but it is more correct to recognize that road safety activities do not solve problems. For example, when a safer road design is implemented, we hope that the number of accidents or their severity will decrease, but will not disappear. It is fairer to say that implementing the right policies, programs and measures will reduce the number or consequences of blockages, but they will not be "resolved".

This achievement is important because it changes the focus from a problem that will disappear if we allocate sufficient resources to it, in a situation that requires continuous management. In turn, this management requires the development of science-based techniques that will allow us to confidently predict that security resources are well spent and likely to be effective.

Progress in the field of prevention is formulated in an environment of opinions, called paradigms, as can be seen in the following table (Table 2). Some of them can be called professional folklore, ie a set of opinions widely supported, without a real basis. For example, the "accident-prone driver" was a "trust" supported by data in the sense that a small number of drivers participate in a disproportionate number of accidents, it turns out that identifying and removing these drivers will reduce accidents. A more scientific analysis of the data indicates that this phenomenon can be explained simply by the random nature of accidents and not by a specific error-prone attitude of these drivers.

Table 2. Evolution of road safety paradigms

ISSUES	PARADIGM I	PARADIGM II	PARADIGM III	PARADIGM IV
Decades of dominance	1900 - 1925/35	1925/35 - 1965/70	1965/70 - 1980/85	1980/85 - present
Description	Motorized transport control	Mastery of traffic situations	Traffic system management	Transport system management
The main disciplines involved	Law enforcement	Car and road engineering, psychology	Traffic engineering, traffic medicine, advanced statistics	Advanced technology, systems analysis, sociology, communications
Terms used about unwanted events	Collision	Accident	Crash, accident	Suffering, costs
The premise regarding insecurity	Transition problem, transient stage of maladaptation	Individual problem, morale and inadequate skills	Defective traffic system	Risk exposure
Data ideals in research	Basic statistics, answers to "What"	Causes of accidents; "Why"	The cost / benefit ratio of the "How" means	multidimensional
Organizational form of safety work	Separate efforts based on trial and error	Voluntary coordinated efforts	Scheduled, politically authorized efforts	Decentralization, local management
Typical countermeasures	Vehicle codes and inspection, school patrols	The doctrine of the three E's, the examination of drivers prone to accidents	Combined samples of risk mitigation measures	Network and prices
Effects	Gradual increase in traffic and health risks	Rapidly increasing health risk with decreasing traffic risk	Successive cycles to reduce health and traffic risks	Continuous reduction of serious road accidents

A road traffic accident results from a combination of factors related to the components of the system that include roads, the environment, vehicles and traffic participants and the way everything interacts. Some factors contribute to a collision and are therefore part of the cause of accidents. Other factors aggravate the effects of the collision and thus contribute to the severity of the trauma. Some factors may not seem directly related to trauma from participating in road traffic. Some causes are immediate, but can be supported by medium and long-term structural causes. Identifying the risk factors that contribute to blocking road traffic is important in identifying interventions that can reduce the risks associated with these factors.

Table 3. Haddon matrix

HADDON MATRIX

		Factors		
		Human	Vehicles and equipment	Environment
Pre-crash	Crash prevention	Information Attitudes Impairment Police enforcement	Roadworthiness Lighting Braking Handling Speed management	Road design and road layout Speed limits Pedestrian facilities
	Crash	Injury prevention during the crash	Use of restraints Impairment	Occupant restraints Other safety devices Crash protective design
Post-crash	Life sustaining	First-aid skill Access to medics	Ease of access Fire risk	Rescue facilities Congestion

Source: reference 1

William Haddon [1] Developed by William Haddon in 1970, the matrix analyzes factors related to personal attributes, vector or agent attributes, and environmental attributes; before, during and after an accident or death, in relation to the person, the vehicle and the environment. By using this framework, one can then think about assessing the relative importance of the different factors and

designing interventions (Table 3). Haddon described road transport as a poorly designed "human machine" system that needs systematic treatment. Each phase - pre-accident, accident and post-accident - can be systematically analyzed for human, vehicle, road and environmental factors. The Haddon matrix is an analytical tool to help identify all the factors associated with an accident. After identifying and analyzing the multiple factors associated with an accident, countermeasures can be developed and prioritized for implementation over short-term and long-term periods. For the pre-accident phase, it is necessary to select all measures that prevent the occurrence of injury. The injury phase is associated with countermeasures that prevent trauma or reduce its severity, if any. Finally, the post-accident phase involves all activities that reduce the adverse outcome of the accident after it has occurred.

Systematic approach Traditionally, factor analysis separately examines road traffic participants, vehicle and road environment. Moreover, there is a tendency for researchers and practitioners to look for one or more factors, when in fact they should analyze several factors. Based on Haddon's knowledge, the systems approach (which takes into account the interactions between different components) aims to identify and remedy the major sources of error or to design weaknesses that contribute to fatal accidents or accidents that lead to serious trauma. , as well as to alleviate the severity and consequences of trauma. The essence of using a systemic approach is to take into account not only the basic factors, but also the role of different agencies and actors in prevention efforts. Road injuries are a multidimensional problem that requires a comprehensive vision when examining determinants, consequences and solutions. Any road traffic system is extremely complex and can be dangerous to human health. The elements of the system include cars, roads and traffic participants, along with their physical, social and economic environments. In order to develop a less dangerous road traffic system there is a need for a systemic approach - understanding the system as a whole and the interaction between its elements and identifying where there is potential for intervention. In particular, it requires recognition that the human body is extremely vulnerable to injury and that people make mistakes. A safe road traffic system is one that accommodates and compensates for human vulnerability and fallibility [2].

Each accident and its consequences can be represented by the system of interconnected factors (Figure 2). As the components of the road and the transport system interact, connections between the factors of accident and trauma appear. For example, some road features or vehicle characteristics could influence certain aspects of the behavior of road users, and the effects of some vehicle defects could be aggravated by certain road features.

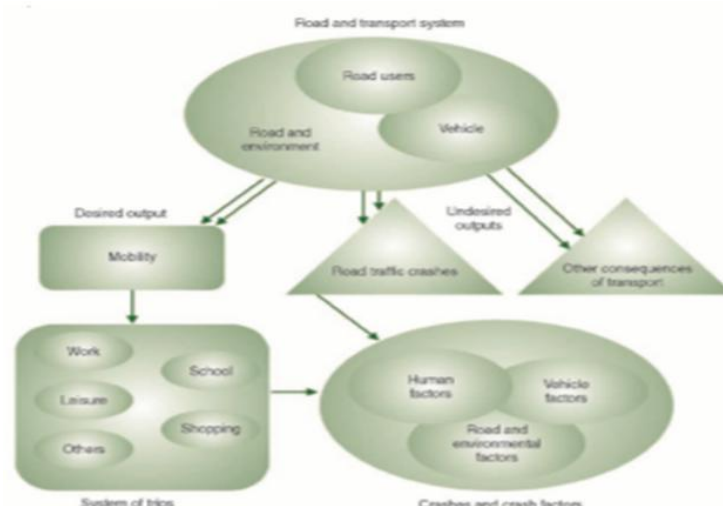

Figure 2. Systems approach

In order to plan collision avoidance measures, it is essential to understand the complex causal process, as it provides vital information and usually leads to a wide range of possible areas of preventive action. There is an opportunity to intervene in all aspects of the transport system and related systems shown in Figure 2, to reduce the risk of road traffic injuries and deaths. The key

message to be taken from Figure 2 is that a traffic accident or collision is the result of an interaction between a number of factors and the subsystem.

SOURCES AND LITERATURE

1. Haddon Jr W. Advances in the epidemiology of injuries as a basis for public policy. Public Health Report, 1980, 95:411–421.
2. Peden M et al. World report on road traffic injury prevention. Geneva, World Health Organization, 2004

УДК 672.02

Сергей Скатицайлов, Александр Мазуру
(Кишинев, Молдова)

ИССЛЕДОВАНИЯ ПОВЕРХНОСТНОГО СЛОЯ ЗУБЬЕВ ЗУБЧАТЫХ КОЛЁС ПРЕЦЕССИОННЫХ ПЕРЕДАЧ

In this paper we presented experimental studies of the surface layer of the teeth of gears precessional transmission depending on the method and conditions of grinding. Also investigated were hardness, micro hardness, surface roughness, as well as metallographic studies were carried out.

Ключевые слова: прецессионная передача, шлифование, шероховатость, точность.

В данной работе представлены экспериментальные исследования поверхностного слоя зубьев зубчатых колес прецессионной передачи в зависимости от способа и условий шлифования. Также были исследованы твердость, микротвердость, шероховатость поверхности, а также проведены металлографические исследования.

Keywords: precessional transmission, grinding, roughness, precision.

Исследования проводились с применением зубофрезерного станка 53А30П переоборудованного под шлифование зубьев, при помощи специального приспособления и дополнительным приводом для шлифовального круга. Техническая характеристика этого станка следующая: ширина шлифовального зуба зубчатого колеса $s = 20 - 80$ мм, число двойных ходов $n_s = 50 - 250$ мин⁻¹, величина окружной подачи $p_0 = 80 - 450$ мм/мин. Исследования характеристик точности станка проводились согласно ГОСТ 659-89. Эти исследования подтвердили III класс точности, что позволило реализовать проводимые исследования. Регулировку зазоров можно проводить при помощи червяков, которые входят в зацепление с червячными колесами. После выполнения оборота делительными дисками происходит их блокирование и выключение муфты, затем шлифование поверхности зубьев зубчатых колес.

Кроме того, шлифовальный станок был оснащен автоматическим устройством для правки шлифовального круга с трехсторонним расположением правильных инструментов: один торцевой и два боковых, что позволило править и выравнивать поверхности шлифовального круга после каждого оборота вокруг шлифованного зубчатого колеса.

В качестве инструмента применялся шлифовальный круг типа Т1Q с размерами: наружный диаметр $D = 80$ мм; ширина шлифовального круга $H = 10$ мм; радиус при вершине $r = 4$ мм; абразивное зерно 99А; величина зерна 60-80; твердость Н, I, J, K, L, M; структура 5, 7, 8, 25; связывающее вещество V [1].

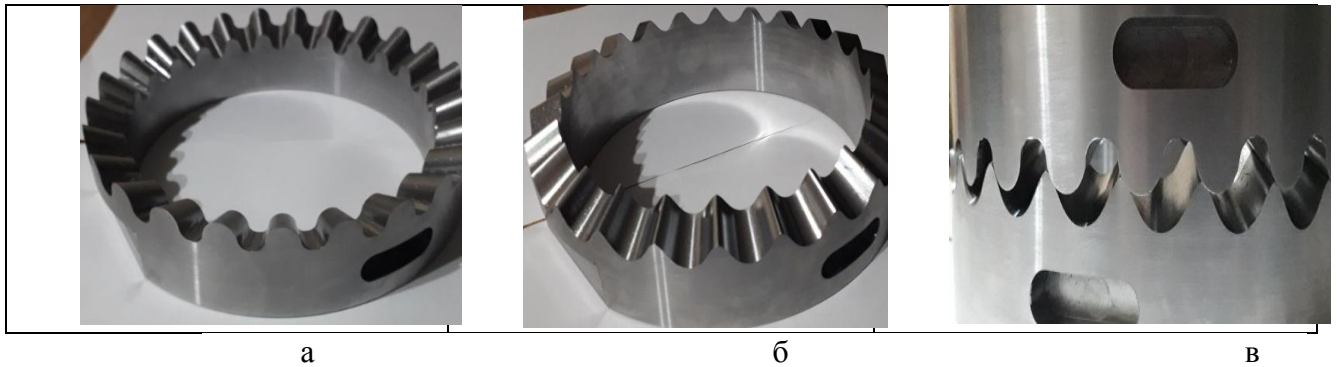

Рис.1. а) зубчатое колесо сателлита, б) центральное зубчатое колесо, в) колеса в зацеплении

Твердость шлифовального круга исследовалась по методу Grindo-Sonic. Динамическая балансировка проводилась на станке типа K300BR Rava Torino. Определение величины дисбаланса осуществлялось на электронном приборе с компенсацией остаточного момента. Точность балансировки шлифовального круга была в границах биения 1,0 мкм (величина отклонения инерционной оси от оси вращения круга в плоскости коррекции). Скорость при балансировке составляла 1000 об/мин. Шлифовальный круг правился и уравнивался после каждого оборота вокруг обрабатываемого колеса под радиус 4 мм, а глубина его заточки (правки) составляла 0,01 мм при скорости 0,06 мм/мин.

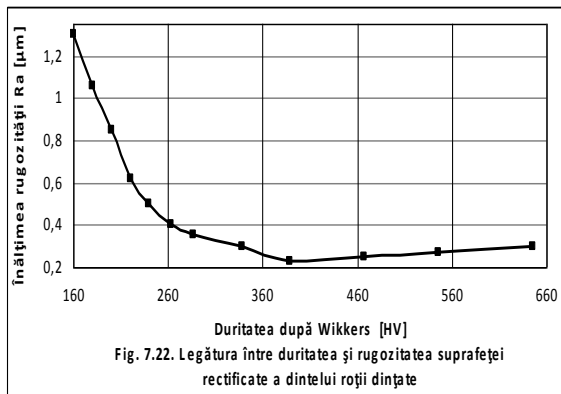
Шлифовались прецессионные зубчатые колеса с нестандартным профилем зубьев (рис. 1), модуля $m = 2 - 6$ мм, шириной венца $b = 15 - 30$ мм, с количеством зубьев $z = 17 - 38$, изготовленные из стали 40X, 45X, 12X2H4A, 20X2H4A с твердостью 30 - 60 HRC [2]. Глубина шлифования зуба зубчатых колёс составляла 0,03-0,12 мм, а припуск на 1 сторону зуба колебался в пределах 0,05-0,4 мм.

В качестве охлаждающей жидкости использовалось эмульгированное масло ER с процентным соотношением 1:40, которое подавалась в зону шлифования со скоростью 15 дм³/мин с допустимой величиной загрязнения до 40 мкм в 1л.

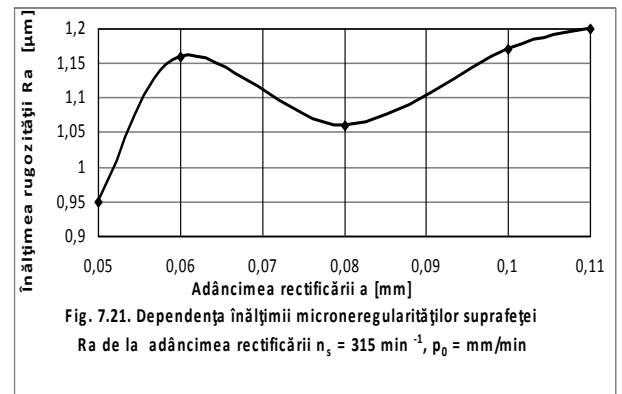
Остаточные напряжения, залегающие в поверхностном слое зубьев зубчатых колес, исследовались на головке зуба, в средней части и ножке зуба с использованием рентгеновского метода [3]. Поверхность подвергалась травлению электрохимическим способом (65% раствор H₃PO₄ с плотностью электролита 8-8,2 А), с последующим измерением и расчетом напряжений [2, 3], где авторы представил ранее в своих публикациях по исследованию способа Найлса. В проводимых исследованиях остаточных напряжений использован рентгеновский метод $\sin^2(\rho)$, на дифрактометрах TUR M61 и Филипса. Применялся генератор PW ИЗО, гониометр PW 1050 фирмы AJVIR. гониометр HZG3 а также аналоговый и цифровой регистраторы.

Исследовались также твердость, микротвёрдость, шероховатость поверхности, а также проводились металлографические исследования. В процессе проводимых исследований состояния поверхностного слоя использовались следующие измерительные приборы: универсальное приспособление для измерения зубчатых колес фирмы Карл Цейс- Иена с датчиком ортотест и ценой деления 0,001 мм с пределом измерения $\pm 0,100$ мм; эвольвентомер универсальный VG 450 колес фирмы Карл Цейс- Иена с пределом измерения 0-65 мкм и ценой деления 0,001мкм; измерительные валики типа MLCbA а также микрометр часового типа Мтсс с ценой деления 0,002мм; профилометр фирмы Taylor Hobson, снабженный преобразователем типа T2, и измерительным преобразователем типа TZ; твердомеры типа Роквелл фирмы Kabid-Press и типа PRL-510; металлографический микроскоп Neophot-2 фирмы Карл Цейс- Иена с устройством для измерения микро твёрдости типа Nanemann; микро твердомер ПМТ-3 и сканирующий микроскоп IDOL.

Формирование шероховатости поверхностного слоя зубьев зубчатых колес.

Твердость поверхности, НВ
Рис. 2. Связь между твердостью и шероховатостью зацепления

Глубина шлифования a [mm]
Рис. 3. Зависимость шероховатости Ra от глубины шлифования $n_s = 315 \text{ min}^{-1}$, $p_0 = 300 \text{ mm/min}$

Многие исследователи [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17] считают, что высота неровностей поверхности зубьев зубчатых колес колеблется в пределах 2,5 - 0,16 μm. Шероховатость имеет важное значение для состояния поверхностного слоя [4, 8, 17], поэтому были проведены исследования высоты микронеровностей поверхности зубьев зубчатых колес. Результаты исследований представлены на рис. 2, и рис. 3.

Прежде всего следует отметить зависимость высоты неровностей от числа двойных ходов шлифовального круга, которая имеет циклический амплитудный характер с максимумом при 150 и 250 min^{-1} и минимальное значение при 150 min^{-1} двойных ходов шлифовального круга. Таким образом для достижения минимальной шероховатости поверхности зуба необходимо осуществлять процесс шлифования при 150 min^{-1} .

Подобное явление наблюдалось при оценке зависимости шероховатости поверхности зуба от величины подачи стола. При этом циклический характер изменения шероховатости развивался иначе, но тоже имел свой минимум и максимум. Минимальное значение высоты неровностей наблюдалось при подаче стола 200 мм/мин, а максимальное - при величине подачи стола 400 мм/мин. Следует заметить, что оптимальное значение подачи для благоприятной шероховатости не обязательно должно совпадать с таким же её значением с точки зрения формирования благоприятных (сжимающих) остаточных напряжений или других физико-химических свойств. Зависимость высоты неровностей поверхности Ra от величины подачи стола: $a=0,075 \text{ мм}$, $n_s=300 \text{ мин}$

Иное влияние оказывает на шероховатость поверхности зуба глубина шлифования. При глубине шлифования (0,05 мм) получается минимальная высота неровностей. Вместе с ростом глубины шлифования происходит рост высоты неровностей, затем они уменьшаются на глубине 0,08 мм, а при дальнейшем росте глубины шлифования снова растут. Аналогичную зависимость высоты неровностей от глубины шлифования можно отметить при оценке циклическости процесса изменения шероховатости, которая развивается иначе, чем на приведенных выше зависимостях. Зависимость высоты микронеровностей поверхности Ra от глубины шлифования; $n_s=300 \text{ мин}$, $p_0=400 \text{ мм/мин}$

При оценке характера изменения шероховатости, связанной с глубиной шлифования, следует отметить минимальное её значение при глубине шлифования 0,05 мм, а наибольшую величину - при глубине шлифования 0,11 мм.

Оценивая влияние представленных параметров режима шлифования на высоту неровностей поверхности легко заметить, что предельные значения шероховатости имеют разные величины и по-разному развиваются. Поэтому, при необходимости получения минимальной высоты неровностей следует анализировать состояние поверхностного слоя после применения указанных параметров режима шлифования.

Кроме того, известно, что минимализация такого параметра как глубина шлифования способствует достижению минимальной высоты неровностей (рис. 4), однако такая обработка сопровождается большим выделением тепла, вызывающего изменения остаточных напряжений и структурные изменения в слое на глубинах 25 - 50 мкм, сопровождающегося изменением остаточного аустенита и твердости.

Связь между шероховатостью и твердостью поверхности шлифованного зуба (рис. 2) подтверждается логарифмической зависимостью, которая указывает на то, что с ростом твердости происходит ухудшение шероховатости поверхности.

Выводы

Известно, что минимализация таких параметров как глубина шлифования, величины круговой подачи стола, числа двойных ходов шлифовального круга способствует достижению минимальной высоты неровностей, однако такая обработка сопровождается большим выделением тепла, вызывающие изменения остаточных напряжений и структурные изменения в слое на глубинах до 50 мкм, сопровождающегося изменением остаточного аустенита и твердости, в каждом конкретном случае при выборе режимов резания надо подходить дифференцированно.

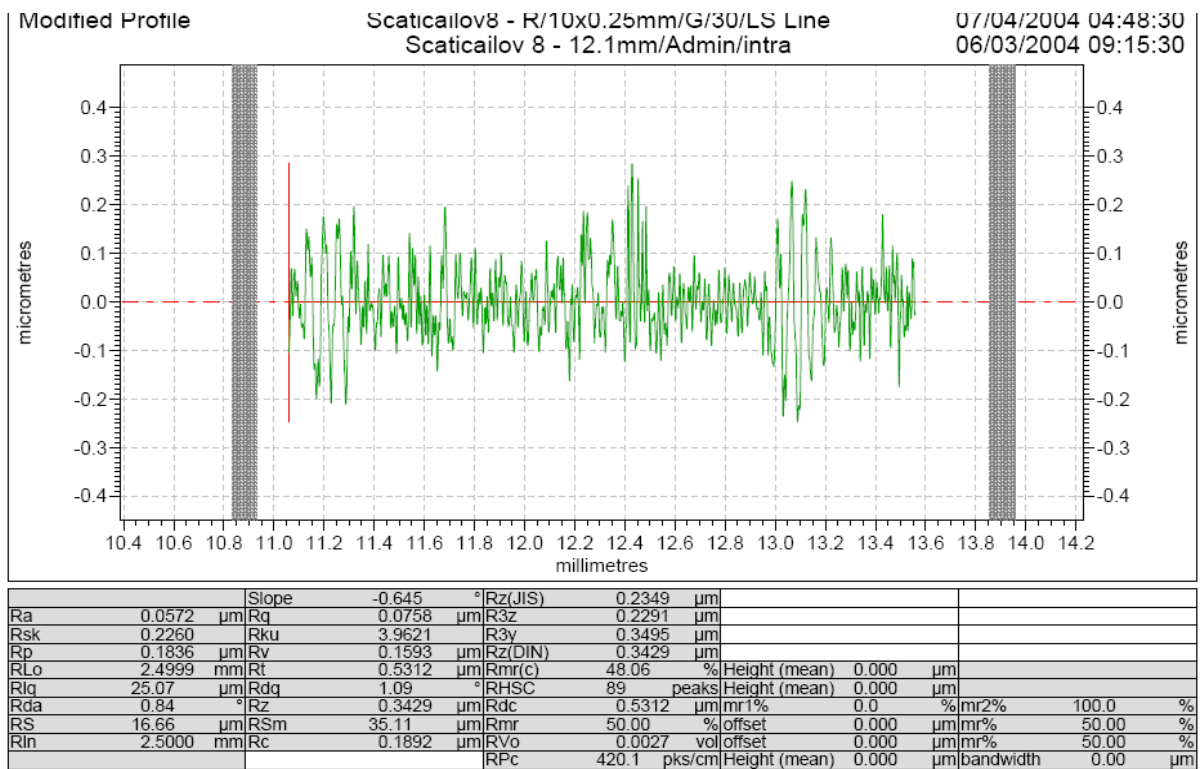

Рис. 4. Показания шероховатости зацепления, при $a=0,05$ mm, $n_s=150\text{min}^{-1}$, $p_o=200$ mm/min.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Bostan I. Dulgheru V. Gluşco C. Mazuru S. and Vaculenco M. Antologia invenţiilor Vol 2 Transmisii planetare precesionale (Chişinău Bons Offices) 2011
2. Mazuru S. Scaticailov S. Tehnologii şi procedee de danturare a roţilor dinţate. Chişinău : Tehnica-UTM, 2018. 397 p.
3. Botnari V. Mazuru S. Influence of processing parameters on the quality of the superficial layer after processing surfaces with plastic deformation processes (Applied Mechanics and Materials Switzerland 657) 2014. PP. 147-153.
4. Mazuru S. Technological processes generating non-standard profiles of precessional gear. Auoreferatul tezei de doctor habilitat. 2019. DOI:10.13140/RG.2.2.19477.76005

5. Bostan I. Mazuru S. Influence of the grinding parameters on the characteristics of gears teeth outer layer Proceedings of The 13 th International Conference Modern Technologies, Quality and Innovation IASI & Chisinau 2009
6. Mazuru S. System reliability and optimization processing parametrs for its accuracy of elements, First part. The 14 the International Conference Modern Technologies, Quality and Innovation Slănic Moldova Romania 2010
7. Mazuru S. Mechanism of training component kinematics error gears in operation tehnology hardening chemical – heat (Buletinul Institutului Politehnic din Iași, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași Tomul LVI (LX) Fasc 2a) 2010
8. Bostan I. Mazuru S. and Botnari V. Cinetic process of teeth grinding (The 15 th International Conference Modern Tehnologies, Quality and Innovation ModTech Vadul lui Voda Moldova România. 2011
9. Bostan I. Mazuru S. Vaculenco M. Method, standards and the equipment for energetic indexes research of the rectification process. Buletinul institutului politehnic. Iași, tomul XLVIII, Supliment I Iași 2002, pp 37 – 40
10. Bostan I. , Mazuru S. Aprecierea calității organelor de mașini la etapa de pregătire tehnologică a producției. Buletinul institutului politehnic Iași, tomul LIV, Fascicula Vc, Iași, , 2004, pp. 749–752
11. Laurențiu S. Coteață M. Pop N. Coelho A., Mazuru S. Impact phenomena at the abrasive jet machining. Nonconventional technologies Review No 1, 2009, pp 96-99
12. Botnari V., Mazuru S. Influence of Processing Parameters on the Quality of the Superficial Layer after Processing Surfaces with Plastic Deformation Processes. Applied Mechanics and Materials Vol 657, 2014, pp. 147-153
13. Slatineanu L., Dodun O., Coteata M., Mazuru S. Theoretical Model of the Surface Roughness at the End Milling with Circular Tips Annals of DAAAM for 2008 & Proceedings of the 19th International DAAAM Symposium Editor B. Katalinic, Vienna, Austria 2008, pp.1273-1274
14. Bostan I. Mazuru S., Botnari V. Cinetic process of teeth grinding. The 15th International Confecence Modern Tehnologies Quality and Innovation. ModTech, 25-27 May Vadul lui Voda 2011, pp. 121-124
15. Casian M. Mazuru S. Theoretical and experimental aspects concerning elastic behavior in the grinding technological system, Advanced Materials Research Vol 1036 pp 286-291
16. Casian M. Mazuru S. 2014 A study concerning the workpiece profile after grinding process of precessional gear wheels Advanced Materials Research Vol 1036, 2014, pp. 292-297.
17. Bostan I. Mazuru S. and Vaculenco M. Issues tehnolody manufacturing precessional gears with nonstandard profile generating (The IX International Congress Machines, Technologies, Materials 2012, Varna, Bulgaria. 2012 pp. 101-104.

*Sarvar Tashpulatov, Nodira Mamajonova
(Tashkent, Uzbekistan)*

ON SUBSTANTIATION OF ACCURACY OF GEODETIC PLANNING WORKS OF EXTERNAL ENGINEERING NETWORKS

Данная статья посвящена дальнейшему повышению качества строительства внешних инженерных сетей за счет совершенствования геодезического планирования.

Ключевые слова: *нормативные документы, земельные ресурсы, инженерно-геодезические изыскания, геодезический контроль.*

This article is devoted to the issues of further improving the quality of construction of external engineering networks by improving the work of geodetic planning.

Key words: *normative documents, land resources, engineering geodetic surveys, geodetic control.*

INTRODUCTION

We all know that today in our country a lot of attention is paid to the construction industry. New innovative projects play an important role in saving land resources, building zones and protecting the natural environment, and in the extensive development of the underground area. There is a growing demand for external engineering networks planning, which is one of the components of the construction industry.

METHODS

In the planning of external engineering networks, new qualitative requirements are set for the organization of geodetic works and production technology. The role and importance of the use of geodetic methods and new modern geodetic instruments in the planning of the structure of underground communications is growing. Practice shows that one of the main factors determining the quality of construction of underground communications is the level of geodetic supply.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Particular attention is paid to increasing labor productivity and reducing construction time, based on the use of new equipment and their use, which provides high accuracy of geodetic measurements through the development and implementation of effective methods and techniques. External engineering networks are the provision of a building or structure with heating, electricity, water supply and sewerage that are convenient, necessary for use. Although laying and installing external engineering networks is not difficult at first glance (placing multiple pipes and cables in one place is a complex task), in fact, designing and installing such networks is a very complex process. Because there are many restrictions that do not allow external networks to be located closer to a certain distance from the building, we have to comply with the laying distances of engineering networks relative to each other and many construction requirements. Engineer-geodetic survey to obtain the data necessary for the development of topo-geodetic materials and the general plan of the object (determination of the optimal condition of the route), as well as documents in DTIH / DTIA (PTEO / PTER) and TIA / DTH (TEO / TER) and other pre-project documents provide completeness and detail of project solutions adopted in development. For linear construction routes, engineering-geodetic surveys must be performed on approved DTIH / DTIA (PTEO / PTER) and TIA / DTH (TEO / TER) routes. Based on the results of detailed inspections of underground and aboveground structures, sketches of wells (chambers) at scales of 1:50 - 1:20 and profile supports profiles at scales of 1: 200 - 1:20 (depending on their height) are created [1, p.46]. Traditional methods of geodetic control (method, method of leveling the bottom of trenches, pipes, etc.) do not always provide the laying of part of the trenches and pipes with a predetermined slope. In addition, these methods are time consuming and their use does not allow for constant monitoring. We all know that geodesy works in the construction of underground communications abroad use laser technology. However, the nature of this laser technique and the methodological issues of its use are not considered, do not analyze the factors influencing the performance of work [2, p.34].

Underground communications are divided into three main groups: pipes, cable networks and collectors. Pipes include water supply, sewerage, heat supply, water flows and drains, as well as special process pipes. Underground communications are mainly laid along streets and roads. To do this, in the transverse profiles of streets and roads there are places for laying networks: on the line between the red line and the construction line - communication networks; under the corridors - heating networks or transition collectors; in distribution networks - water supply, gas pipelines and economic and domestic sewerage. The design of underground networks takes into account the normative requirements for the minimum removal of buildings and structures. Deviation of pipes (water supply, sewerage and heat supply) from the design position should not exceed 10 mm in the plan, vertical 5 mm. Depth of laying of pipes on the upper part of the pipe is at least: if the diameter is less than 1000 mm - 0.8 m, if the diameter is 1000 mm and more - 1 m; in swamps to be drained - 1.1 m; on sandy soils, from the lower marks of the Primary network bases - 1 m; due to the lack of vehicles and agricultural machinery In rocky soils, wetlands - 0.6 m. The width of the bottom of the trenches should be at least as follows: $D + 300$ mm - for pipes with a diameter of 700 mm; $1.5 D$ -diameter 700 mm and more. In trenches with a diameter of 1200 and 1400 mm and a depth of more

than 1: 0.5 trench width at the bottom can be reduced to $D + 500$ mm, where D is the conditional diameter of the pipe. When crossing the main pipes, the distance between them should be at least 350 mm. For pipes with a diameter of 1000 mm and more, it is necessary to plan the construction line in advance, depending on the plot of land.

CONCLUSION

The distance of permanent rafters along the pipeline should not exceed 5 km from each other. Appropriate markings shall be installed when constructing pipes with a diameter of 700 mm or more at the points of rotation in the horizontal and vertical planes of the route. The project should provide the curves, including the turning part of the networks, project plans and basic information.

REFERENCES

1. Underground communications. Manual on geodetic works on the device TSNIOMTP.
2. Technical articles: external engineering networks – general information. Sequence of works on laying of external engineering networks. Normative documents regulating design and installation of external engineering networks.

**АРХИТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО /
АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО**

УДК 72.02

*Ион Албу
(Кишинёв, Молдова)*

**НЕОБХОДИМОСТЬ ОЦЕНКИ ТЕХНИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИХ ЗДАНИЙ МУН. КИШИНЕВ**

Культурное наследие Молдовы это духовный, культурный, социальный и экономический потенциал особой, неопределимой важности. Наследие питает современную науку, образование, культуру наравне с природными богатствами. Сохранение исторических зданий в условиях дефицитных бюджетов представляет очень сложную задачу. Рассматривая сложившуюся ситуацию в Р. Молдова, автор анализирует важность и необходимость оценки технического состояния исторических зданий мун. Кишинёв.

Ключевые слова: историческое здание, повреждение, техническое состояние, экспертиза, мониторинг.

The cultural heritage of Moldova is a spiritual, cultural, social and economic potential of special, invaluable importance. Heritage feeds modern science, education and culture along with natural resources. Preserving historic buildings in the face of scarce budgets is challenging. Considering the current situation in the Republic of Moldova, the author analyzes the importance and necessity of assessing the technical condition of historical buildings in mun. Chisinau.

Keywords: historical building, damage, technical condition, expertise, monitoring.

Одной из важных проблем, стоящих сегодня перед обществом, является состояние недвижимости в Молдове. Около 80% недвижимого имущества находится в частной собственности, в основном приватизированной в 1990-х годах. Проблема технического состояния зданий является острой и по той причине, что Республика Молдова находится в зоне повышенного риска землетрясений, число которых в последнее время увеличилось.

Строения (в том числе исторические с архитектурной ценностью) являются частью недвижимого имущества, которое обычно используется там, где оно было создано, будучи непосредственно связанной с землей. Существенными факторами, определяющими концепцию, предназначение, ценность и состояние зданий с течением времени, являются: **человек, человеческая деятельность и природа.**

Человек, нуждается в одинаковых физиологических и гигиенических условиях, объемах, площади, температуре, влажности, освещении, уровне звука и т. д., определяемых его анатомией и физиологией, чтобы обеспечить наилучшие условия здоровья, активности, отдых и развлечения. Эти условия менялись с течением времени, и сегодня многих не интересуют исторические здания (очень большие или очень маленькие площади, высокие потолки, высокие эксплуатационные расходы, чрезмерная городская плотность, маленькие окна, ограниченный доступ), потому что они не соответствуют текущим требованиям и характеристикам. [1, с. 48]

Человеческая деятельность, для которой предназначены здания, имеет самые разные аспекты. Разнообразие функциональных и технологических процессов, которые постоянно увеличиваются с экономическим развитием, техническим и социальным прогрессом, определяет размер и форму построенных пространств, способы их разделения и распределения, горизонтальные и вертикальные соединения, освещение, шум, доступ, в то же время строительство осуществляется согласно архитектурным и градостроительным нормам.

Природа оказывает на элементы здания многообразное воздействие, как: механическое, физическое, химическое и биологическое, а также климатические условия, ветра, температуры, осадки. Чаще всего эти воздействия передаются строению через физико-

механические свойства земли, наличие грунтовых вод и степень их агрессивности, сейсмичности и др. Исторические здания более уязвимы к окружающей среде по сравнению с современными зданиями, что приводит к снижению инвестиционной привлекательности при реабилитации старых зданий в историческом центре Кишинева [1, с. 49].

Повреждение несущих элементов зданий происходит с внешней или внутренней стороны. Когда явление происходит извне, обнаружение, наблюдение и диагностика проблем и их причин являются обязанностью технических экспертов в области строительства или строительных материалов. Когда деградация происходит изнутри, проблемы усложняются, потому что явления обнаруживаются на уже запущенной стадии, когда они становятся видимыми на внешней стороне элементов. Основными формами разрушения несущих элементов являются: растрескивание, раздавливание, дислокация - десегрегация, сегрегация и т. д. [1, с. 195].

Законодательные аспекты. Техническая экспертиза строительства представляет собой комплекс мероприятий по определению и оценке реальных характеристик зданий с целью обеспечения функциональности и возможности дальнейшего использования.

Согласно законодательству Республики Молдова, техническая экспертиза строительства и строительных работ проводится в целях: а) оценки технического состояния конструкций и приведение их в соответствие с действующими нормативными требованиями; б) возобновления работ на приостановленных, законсервированных, заброшенных постройках; в) реконструкции и расширении существующих построек; г) консолидации деформируемых конструкций или несоответствующих нормативным требованиям; д) переоборудования, реконструкции и изменению целевого назначения существующих построек. [2]

Все случаи, упомянутые в законодательстве, подходят для осмотра и экспертизы исторических зданий, представляющих архитектурную ценность, но этот закон *запрещает* экспертизу для реконструкции или сноса существующих зданий, расположенных в историческом центре Кишинева. Постановлением Правительства № 978 от 2 сентября 2004 «Об установлении моратория на изменение уличной сети и размещение строений в историческом центре и зеленых зонах мун. Кишинёв», были установлены определённые ограничения как для физических, так и юридических лиц. [2]

На основании Постановления Правительства № 633 от 8 июня 2004 г. Об утверждении Плана действий по обеспечению соблюдения положений Закона № 835-ХІІІ от 17 мая 1996 года о принципах урбанизма и территориального планирования и других соответствующих законодательно-нормативных актах было принято решение о предоставлении статуса охраняемой территории национального значения: историческому центру Кишинева, расположенному по периметру улиц А.Матеевич – Альбишоара, Измаил – Михай Витеазул и построенный исторический фонд, позиции 308 и 283 Реестра памятников Республики Молдова, охраняемых государством. [3]

Рис. 1. Фрагмент топографической карты с выделением исторических зданий архитектурной ценности мун. Кишинёва. [4]

Установлен мораторий на снос, изменение назначения и реконструкцию без сохранения аутентичного вида, при отсутствии подробных городских планов микрорайонов, в которых расположены эти здания. Исключением из законодательных положений является проведение технической экспертизы зданий, в которых произошли технические аварии, пожары или критические деформации, здания находящиеся в состоянии повреждения и требующие срочных мер по консолидации.

Практические аспекты. Следует отметить, что каждая из форм деградации исторических строений принимает множественные формы с разными степенями развития, причем каждый случай на самом деле индивидуален, и форма деградации может быть представлена только одним признаком или комбинацией нескольких. Обнаружение наличия трещин в элементах конструкции, а также наблюдение за их развитием осуществляется одним из следующих методов: а) динамический анализ; б) неразрушающие методы (ультразвуковые импульсные методы, акустические методы, инфракрасная термография, радар, звуковая томография); в) волоконно-оптический метод; г) магнитные методы. Точное определение положения, формы, направления и размера трещин, а также отслеживание во времени их развития может быть выполнено с использованием одного из следующих методов и процедур: проверка и измерение раскрытия трещин на месте; метод визуализации конструкции с помощью видеокамер. Для всех исторических зданий мониторинг развития трещин и их периодических изменений, вызванных различными причинами и факторами, является приоритетом. [1, с. 196]

В случае проведения экспертизы несущих элементов исторических построек мы предлагаем ограничиться следующими технологическими операциями, необходимыми для измерения раскрытия трещин: а) точное определение положения трещин, поскольку трещины в большинстве случаев невидимы невооруженным глазом, с помощью проникающих веществ или ультразвука; б) снятие гипса или штукатурки с лицевой стороны элемента на исследуемой области; в) очистка оголенной поверхности металлической щеткой; г) нанесение краской тонкой линии по трещине; д) измерение раскрытия трещины по линии, проведенной краской, с помощью трещинометра (рис.2) или микрометрической лупы; е) периодическое повторение измерений и запись результатов.

Если трещина открывается или закрывается, колодки перемещаются относительно друг друга. Трещинометр крепятся к постройкам саморезами или клеем.

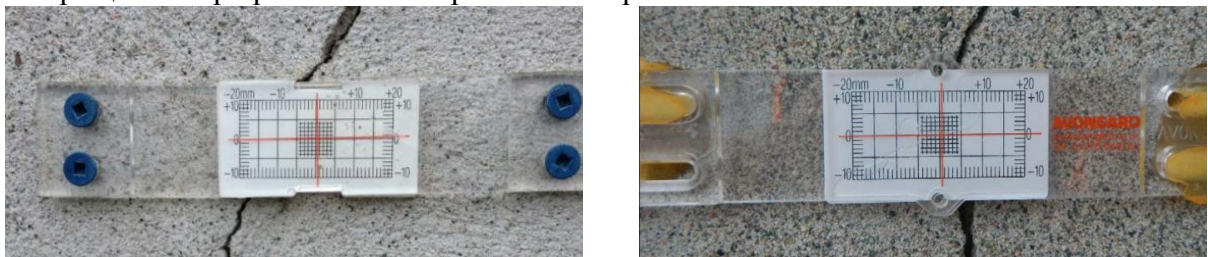
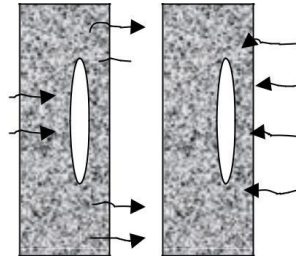

Рис. 2. Установленный градуированный трещинометр

Методы неразрушающего контроля качества позволяют получить числовую или другую информацию о дефектах, аномалиях, геометрических деформациях или физических состояниях исследуемого элемента средствами, не влияющими на его пригодность к использованию.

Стены исторических зданий в Молдове в основном состоят из каменной кладки, тесаного камня, кирпича или саманных кирпичей, поэтому для диагностики мы рекомендуем *тепловой метод*, который заключается в составлении тепловой карты исследуемого элемента на основе возможности обнаружения потока инфракрасного излучения, проходящего через материал стены, путем преобразования его в электрический сигнал с помощью детектора (рис.3). Термография подчеркивает структурную анизотропию материала, а также наиболее важные специфические дефекты.

Тепловой поток
снаружи внутрь - создает
«холодные» точки

Тепловой поток
изнутри наружу - создает
«горячие» точки

Рис. 3. Эффект прерывистости теплового потока в контролируемом материале

На термографических изображениях показаны поверхности контролируемого элемента, на которых неравномерность свойств материала трансформируется в температурные колебания, визуализированные разными цветами соответствующие определенным температурам. Цветовая гамма варьируется: фиолетовый - синий - зеленый - оранжевый - красный - желтый - белый. Темные оттенки (синий и зеленый) соответствуют более низким температурам, а светлые цвета - более высоким температурам.

Часто возникающие термические аномалии объясняются наличием определенных дефектов в структуре материала кладки, а именно участков с пористым и расслоенным материалом, участков с браком после неправильного выполнения работ. Тепловизионный метод сигнализирует только об аномалиях поверхности и их местонахождении, однако мы не можем определить их глубину и толщину, а на полученные результаты существенно влияют факторы окружающей среды, такие как температура и влажность.

Выводы. Необходимо узаконить мониторинг и периодическую экспертизу исторических зданий города Кишинёва. Возложить затраты на собственников и/или арендаторов зданий.

Для диагностики состояния несущих элементов исторических зданий мы рекомендуем использовать неразрушающие методы, позволяющие получить числовую или другую информацию о дефектах, аномалиях, геометрических деформациях и физического их состояния, и являющимися наименее затратными.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Albu Ion, Albu Svetlana. *Evaluarea tehnică a construcțiilor*. Curs de prelegeri. Chișinău: Tehnica-UTM, 2020- 336 p. ISBN 978-9975-45-650-0.
2. П.П. № 936 от 16-08-2006. Об утверждении Положения о технической экспертизе в строительстве. М. О. № 138-141 ст. № 1025. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10834&lang=ru
3. П.П. № 978 от 02-09-2004. Об установлении моратория на изменение уличной сети и размещение строений в историческом центре и зеленых зонах мун. Кишинёв. М.О. №168 ст. №1158. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13410&lang=ru
4. Сектор топографической карты реального масштаба текущей городской ситуации мун. Кишинёв. URL: <http://www.monument.sit.md/map23/>

УДК 712.01.3-7

Ши Ясин
(Київ, Україна)

ТИПОЛОГІЯ КИТАЙСЬКИХ ПАРКІВ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Проаналізовані історично сформовані традиційні для Китаю типи китайських парків; актуалізована проблематика їхньої організації, що застосовується в проектуванні парків на сучасному етапі.

Ключові слова: принципи архітектурно-ландшафтного проектування, організація простору, храмовий парк, імператорський парк, південний особистий парк.

ВСТУП. Уявлення про садово-паркове мистецтво Китаю дають парки міста Пекіна, що входили колись до архітектурних комплексів імператорських палаців, а також парки в Сучжоу, Ханчжоу та інших містах. Незважаючи на значну історію їх існування, їхнє вивчення розпочалося лише у ХХ ст., в результаті чого було закладено теоретичну базу їх дослідження, розкрито філософію їх створення, особливості композиційних рішень, з'ясовано різницю європейських і китайських парків. Історичні витoki садово-паркового мистецтва Китаю, його розвиток, опис, аналіз розглядали Ащепков Є., Белих Л., Голосова О., Губська Т., Калачова Н., Соколов Б., Дай Чуан, Люй Цзюньнань, Чень Сянжуй.

Ландшафтний дизайн садово-паркових об'єктів, проектування та облаштування міських паркових територій у різних аспектах вивчали Белочкина Ю., Горохов В., Дудка І., Кайдалова О., Крижанівська Н., Нефедов В., Попова О., Попов В., Пушкар В., Сьомка С., Теодоронський В., Богова І.

Історично китайський парк відображає філософію даосизму і пов'язану з нею практику символічного освоєння простору, де природа розглядається у єдності і боротьбі двох протилежних початків: чоловічого Ян і жіночого Инь, що наповнюють її у всіх проявах. Згідно традиційних вірувань, всі елементи природи наділяються енергією і «диханням» (поняття «ци»), перебуваючи в постійному русі. Людина не протиставлена природі, як в західній культурі, а гармонійно вписана в неї, відповідно до основних законів Всесвіту. З приходом до Китаю буддизму, який проповідував перевагу Природи і її сил над людиною, з'явилося поняття «просвітлена природа» як прагнення до досконалості за допомогою медитації та духовного злиття з нею.

Китайські зразки садово-паркового мистецтва поділяються на храмовий парк, імператорський парк, особистий сад.

Храмові парки оточують релігійні святині. Їх завдання - створити настрій для посилення впливу ідей даосизму і буддизму. Розташовані у лісовій зоні, вони доповнюють натуральний пейзаж. Храмовий парк, наповнений квітами і деревами, з павільйонами і альтанками, є втіленням раю. Концепція створення храмового парку була вироблена у період династії Тан-Сун (6 - 10 ст.). Храмові парки були місцем відправи релігійного культу, а також відпочинку і спілкування, культурними центрами. Розвитком парку такого типу було введення в його концепцію образів гір і води, що якісно вплинуло на його формування.

Імператорські парки, створювалися спеціально для імператора і членів його сім'ї, знаходилися при палаці за містом, в лісі, на березі озера як закрита територія, де тварини були здобиччю імператорських полювань. Тут же відбувалися релігійні церемонії.

В період династій Цинь і Хань (з 220 р до н.е. по 220 р н.е.) імператорський парк з'єднував палац з природою, його розміри були грандіозними, функції – різноманітними. В період династій Сунь і Тан (581-907 рр.) парк створювався зі штучними горами і водоймами, розкішними спорудами, різноманітними рослинами, а у період династії Сун (960-1279 рр.) – цілковито штучним. У періоди династій Юань, Мін і Цин (1279-1911 рр.) імператорські парки досягли висот майстерності та технічності: на каркасі зі штучних гір і води зводилися архітектурні споруди, прокладалися дороги, створювалися складні, багаточарові, різноманітні пейзажі. Виходячи з того, що всі такі парки знаходяться на півночі Китаю, їх називають північними імператорськими парками.

У цей період також виділився окремий напрям садово-паркового мистецтва - *південний особистий сад*, який характеризували нова форма «сад в парку», створена за принципами симетрії і за зразком красивого природного пейзажу.

Південні особисті сади, зазвичай приватні і приналежні чиновникам, поміщикам, а також каліграфам, поетам, художникам, які прагнули усамітнитися, покинувши міста. У більшості випадків такі парки знаходилися в південних областях Китаю. Вони з'явилися в епоху Вей Цзін південних і північних династій (220-589 рр.), коли китайська економіка та суспільна думка переживали занепад. Поширення отримала філософія буддизму і дао, які заохочували віддалення від сум'яття суспільного і політичного життя, що призвело до зменшення розмірів саду, порушення пропорцій, вільної композиції.

У період династії Та-Сун на мистецтво створення особистого саду стало впливати поетичне мистецтво. Поезія, створена під враженням прекрасних пейзажів гір і води, впливала на виникнення зразків садового мистецтва, що стало новим етапом його розвитку.

В епоху династії Мін-Цин (1368-1911 рр.) сади малих форм склалися зі штучних гір, водойм, павільйонів, висаджувалися дерева і квіти. Простота, гармонія, природність пейзажу стали його головними рисами.

Нині колишні імператорські парки перетворені в громадські. Парк Бей хай і парк імені Сун Ят-сена є частинами архітектурного і паркового комплексу колишнього Зимового палацу, парк колишнього Літнього палацу Іхе-юань. На деяких їх ділянках застосовані прийоми регулярного парку. Поряд з куточками парків, як би створених самою природою, з мальовничими кам'яними скелями, звивистими річками, острівцями, басейнами, чагарниками, містками, перекинутими через штучні прірви, зустрічаються прямі алеї, чіткі за своєю формою водойми, геометрично правильні майданчики. При такій системі в різних місцях парку розкриваються нові, несподівані аспекти та панорами. У деяких випадках регулярні елементи парку виділяються як головні в загальній композиції, наприклад в парках Бейхай і Сун Ят-сена в Пекіні та в парку Іхеюань. Це створює всі умови для відпочинку і сприйняття природи.

Висновки. Китайські парки, історія яких відома з давнини, поєднують історико-культурну та оздоровчо-рекреаційну функції. Вони створювалися для спілкування з природою: прогулянок, медитацій, споглядання, відпочинку.. Значний досвід садівників вже у давні часи забезпечили високий розвиток цього мистецтва. Володіючи різноманітними архітектурними засобами і прийомами облаштування садів та парків, архітектори з великим смаком і художнім тактом вирішували складні композиційні завдання і надавали своїм творам незвичайну витонченість. У різноманітних пейзажах великих китайських парків і мініатюрних садів при житлових будинках, проявилася своєрідна китайська школа творчого відтворення пейзажу, яка викликає значний інтерес до традицій ландшафтного мистецтва Китаю і в наш час.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голосова Е. Современные городские парки Китая. URL: https://www.greeninfo.ru/landscape/gardens_europe.html/Article/_/aID/4980
2. КНР. Сады и парки. URL: https://www.landy-art.ru/helpful_information/garden/china.html
3. Landscape Planning. Edited by Murat Ozyavuz. – InTech, 2012. 372 p. URL: <http://www.intechopen.com/books/landscape-planning>

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ / ОХРАНА ТРУДА И БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ

УДК 614.4:656.61

*Андрій Беседін, Глеб Бараненко, Антоніна Капліна
(Херсон, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ ФАХІВЦЯМ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ З ОЗНАКАМИ ЗАХВОРЮВАННЯ НА COVID-19

В умовах пандемії захворювання на коронавірус (COVID-19) фахівцями морської галузі, особливо важливо вживати необхідних і достатніх заходів обережності, щоб мінімізувати ризик зараження та надати достатню домедичну допомогу постраждалому, що знаходиться у загрозовому для життя стані, особливо при перебуванні на судах торгового флоту під час рейсу.

Ключові слова: *інфекція, симптоми, гігієна, фізична культура, здоров'я.*

In the context of the coronavirus pandemic (COVID-19), it is especially important for marine professionals to take the necessary and sufficient precautions to minimize the risk of infection and provide adequate home care to a life-threatening victim, especially on board merchant ships.

Keywords: *infection, symptoms, hygiene, physical culture, health.*

На початку березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила пандемією – спалах коронавірусної хвороби COVID-19, який поширився по всьому світу з китайського міста Ухань.

Провідними фахівцями МОЗ України, Європейської ради реанімації, WHO(World health organization) та «Українського науково-практичного Центру екстреної медичної допомоги» МОЗ України були розроблені та рекомендовані для використання особові правила поведінки, обов'язкові для виконання членами екіпажу і компаніями, при введенні режиму підвищеної готовності або надзвичайної ситуації. Зокрема, в цих правилах йдеться про те, що на судні, на якій існує загроза виникнення надзвичайної ситуації, або в зоні надзвичайної ситуації, члени екіпажу зобов'язані при виявленні потерпілого (потерпілих) вживати заходів з надання потерпілому моряку (потерпілим) першої домедичної допомоги до прибуття фахівців чи медичних працівників служби екстреної медичної допомоги, за відсутності загрози життю і здоров'ю особи, яка надає цю допомогу» [1, 6].

При деяких станах, що вимагають надання першої допомоги, існує безпосередня загроза життю постраждалого, зокрема при зупинці серця та асфіксії. Відмова від надання першої допомоги постраждалому через побоювання заразитися від нього коронавірусною інфекцією (COVID-19) може привести до швидкої смерті потерпілого або розвитку у нього важкого ускладнення. Тому, було б неправильним відмовлятися від проведення серцево-легеневої реанімації і надання першої допомоги в цілому.

В умовах пандемії захворювання на коронавірус (COVID-19) фахівцями морської галузі, особливо важливо вживати необхідних і достатніх заходів обережності, щоб мінімізувати ризик зараження та надати достатню домедичну допомогу постраждалому, що знаходиться у загрозовому для життя стані, особливо при перебуванні на судах торгового флоту в морі.

Заразитися COVID-19 можна від інших людей, якщо вони інфіковані вірусом. Захворювання може передаватися від людини до людини при вдиханні дрібних крапель, які виділяються з носа або рота хворого на COVID-19 при диханні, розмові, кашлі або чханні. Також ці краплі потрапляють на навколишні до хворої людини предмети і поверхні. Заразитися можна в результаті дотику спочатку до таких предметів або поверхонь, а потім - до очей, носа або рота. З цієї причини для запобігання передачі вірусу ВООЗ/WHO рекомендує дотримуватися дистанції між людьми не менше 1 метра, правил респіраторного

етикету і гігієни рук, регулярних занять фізичною культурою [7,9,11], професійно-прикладною фізичною підготовкою [2,3,5,8,15,16] відвідування спортивних секцій з різних видів спорту [17,18,19,20,21,22], профілактики травматизму [23], туристичні переходи та перебування на свіжому повітрі [4,10,12,13,14].

Алгоритм діагностики клінічної смерті та проведення серцево-легеневої реанімації (СЛР) у пацієнтів із підозрюваною/підтвердженою інфекцією COVID-19 дещо відрізняються від стандартного алгоритму СЛР.

З урахуванням вищевикладеного МОЗ України вважає за доцільне і необхідне дотримуватися наступних рекомендацій при наданні першої домедичної допомоги (проведенні заходів базової підтримки життя BLS та серцево-легеневої реанімації):

1. Забезпечення дотримання особистої безпеки. Якщо особі, яка проводить СЛР людині, що знаходиться у невідкладному стані (рятувальник), доступні засоби індивідуального захисту (медичні маски і рукавички, окуляри) – треба обов'язково скористатися ними. Якщо людина вважає, що для неї є ризик зараження - вона має право не надавати першу допомогу, але, в такому разі, обов'язково потрібно викликати екстрену медичну допомогу по телефону 103 або 112 у межах портів України. Якщо є підозра, що у потерпілого наявні симптоми COVID-19, необхідно повідомити про це диспетчеру екстреної медичної допомоги при виклику.

2. При оцінці стану потерпілого необхідно оцінити свідомість і наявність дихання. Оцінка наявності та якості дихання проводиться тільки візуально !!! Не слід намагатися почути або відчувати подих, близько нахилившись своїм обличчям до потерпілого. При наявності сумнівів – слід покликати на допомогу і відразу почати проводити натискання на грудину (компресії грудної клітини) відповідно до рекомендацій Європейської ради з реанімації.

3. Якщо рятувальник не навчений або не хоче (не може) виконувати штучне дихання при проведенні базової серцево-легеневої реанімації – виконується тільки натискання на грудину (компресії грудної клітини) до приїзду бригади екстреної медичної допомоги чи прибуття медичних працівників, які можуть проводити базову серцево-легеневу реанімацію (Рекомендації Європейської ради з реанімації). Оскільки СЛР належить до аерозоль-генеруючих процедур, компресії грудної клітини має проводити медичний персонал, одягнений у засоби індивідуального захисту III рівня.

4. Після надання першої допомоги ретельно вимийте руки з милом і обробіть їх спиртовмісними дезінфектантами відповідно до рекомендацій ВООЗ і МОЗ України та WHO.

Особливим випадком є проведення серцево-легеневої реанімації немовлятам і дітям на паромних або пасажирських судах. Для них проведення штучного дихання є критично важливим. Виконання штучних вдихів збільшує ризик передачі вірусу COVID-19 або людині, що надає першу допомогу або самій дитині. Однак цей ризик виправданий у порівнянні з ризиком бездіяльності, яке призведе до неминучої смерті дитини.

Особливості проведення освітніх заходів з першої домедичної допомоги в умовах пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19).

При проведенні освітніх заходів додатковим джерелом передачі інфекції може стати навчальне обладнання та різновиди тренувального обладнання в морських тренажерних центрах та судах торгового флоту.

Для мінімізації ризику передачі інфекції необхідно дотримуватися наступних рекомендацій.

1. Заняття з першої домедичної допомоги в умовах пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19) допустимо проводити виключно в малих навчальних групах.

2. Не допускати до навчання осіб (інструкторів і слухачів):

- з ознаками гострої респіраторної інфекції;
- які контактували з хворими на COVID-19;
- контактних осіб по COVID-19.

3. Під час навчання приділити особливу увагу миттю та дезінфекції рук інструкторів і слухачів, обробці навчального обладнання у відповідності з рекомендаціями виробників, насамперед манекенів для освоєння навичок серцево-легеневої реанімації.

4. Необхідно забезпечити часте провітрювання і достатнє зволоження приміщення і / або використання бактерицидних випромінювачів чи рециркуляторів.

5. При навчанні правилам проведення серцево-легеневої реанімації з використанням навчальних манекенів в період пандемії COVID-19 рекомендується застосовувати модифіковану оцінку наявності нормального дихання (тільки візуальну, без спроб почути або відчути подих, наблизившись своїм обличчям до потерпілого).

6. Не рекомендується навчати слухачів техніці штучного дихання. Необхідно проводити навчання серцево-легеневої реанімації і рекомендувати її проведення тільки в рамках концепції ізольованих компресій грудної клітини («compression-only CPR»).

7. Слухачам модифікованого на час пандемії COVID-19 курсу рекомендується пройти «освіжаючий» курс базової серцево-легеневої реанімації з проведенням штучного дихання після закінчення спалаху захворювання за повною програмою BLS та розширеної СЛР.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бараненко Г.О. Сучасний стан і шляхи вдосконалення організації забезпечення безпеки мореплавання контейнеровозів. *Сучасні проблеми морського транспорту та безпека мореплавства*: матеріали VIII Всеукраїнської студентської наукової конференції, Видавництво ХДМА, 2018, Том. 1, 12-14.

2. Гузар В.М. Шляхи удосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки морських фахівців. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ерготерапії, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали VI Всеукр.наук.-практ. конф., 9 грудня 2020 р., Луцьк, 2020, 54-57.

3. Гузар В.М., Юськів С.М. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів засобами спеціалізованих рухливих ігор. *Спортивні ігри*. Харків: ХДАФК, 2019, 2 (12), 13-22. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2544951>

4. Гузар В.Н. Перспективи комп'ютеризації інформаційного забезпечення туризму. *Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 2000, 226-230.

5. Гузар В.М., Юськів С.М. Формування спеціальних якостей морських фахівців засобами фізичної підготовки та спорту. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28 лютого 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 56, 320-322.

6. Гузар В.М., Юськів С.М. Вплив деяких аспектів на дистанційне навчання з фізичного виховання морських фахівців. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 березня 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 57, 341-344.

7. Гузар В.М., Юськів С.М. Вплив фізичної підготовки на компоненти працездатності морських фахівців. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 20 грудня 2019 р., Переяслав-Хмельницький, 2019, Вип. 54, 323-325.

8. Гузар В.М. Вплив професійно-прикладної фізичної підготовки морських фахівців на професійну діяльність. *Філософські обрії сьогодення*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ХДАУ, 2019, 54-56.

9. Гузар В.М., Юськів С.М. Процес навчання рухових дій курсантів морських вузів. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет - конф., 31 жовтня 2019 р., Переяслав-Хмельницький, 2019, Вип. 52, С. 293-296.

10. Гузар В.М. Стимулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності курсантів. *Філософські обрії сьогодення*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ХДАУ, 2018, 167-169.
11. Гузарь В.Н., Чурганов О.А., Свирида В.С. Развитие волевых качеств моряка средствами спортивных и подвижных игр. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах*: матеріали XV Міжнар. наук. конф. Харків: ХДАФК, 2019, 8-13.
12. Топал В.В. Оздоровчий біг у системі самостійних занять для курсантів ВНЗ. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Переяслав, 2020. Вип.60, С. 236-239.
13. Топал В.В. Методика розвитку витривалості у курсантів в процесі занять легкою атлетикою. *Тенденції та перспективи розвитку науки та освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет- конф., 28 лютого 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 56, С. 356-359.
14. Топал В.В. Методика розвитку витривалості в тренуванні бігунів на довгі дистанції. *Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення, ергоterapiї, інклюзивної та спеціальної освіти*: матеріали VI Всеукр.наук.-практ. конф., 9 грудня 2020 р., Луцьк, 2020, 174-177.
15. Хоменко В.В., Бараненко Г.О., Свирида В.С. Вплив професійно-прикладної фізичної підготовки на професійне становлення морського фахівця. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 30 жовтня 2020 р., Переяслав-Хмельницький, 2020, Вип. 64, 248-251.
16. Хоменко В.В., Свирида В.С. Реалізація професійно-прикладної фізичної підготовки у системі фізичного виховання курсантів. *Філософські обрії сьогодення*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ХДАУ, 2019. С. 177-178.
17. Huzar, V. N. (2019). Sports and outdoor games on water. *Sportyvni ihry*. Kharkiv: KhDAFK, 1 (11), 4–15. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2543532>
18. Shalar, O., Huzar, V., Strikalenko, Y., Yuskiv, S., Homenko, V., & Novokshanova, A. (2019). Psycho-pedagogical aspects of interaction between personality traits and physical qualities of the young gymnasts of the variety and circus studio. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 19 (Supplement issue 6), 2283-2288. DOI:10.7752/jpes.2019.s6344
19. Stricalenko, Y. A., Shalar, O. G., & Huzar, V. M. (2019). The use of integral exercises in the physical training of aykidist athletes. *Health, sport, rehabilitation*, 5(1), 126-131. <http://dx.doi.org/10.34142/HSR.2019.05.01.14>
20. Strikalenko, Y., Shalar, O., Huzar, V., Andrieieva, R., Zhosan, I., & Bazylyev, S. (2019). Influence of the maximum force indicators on the efficiency of passing the distance in academic rowing. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, Vol. 19 (3), Art 218, 1507-1512. DOI:10.7752/jpes.2019.03218
21. Strikalenko, Y., Shalar, O., Huzar, V., Voloshinov, S., Yuskiv, S., Silvestrova, H., & Holenko, N. (2020). The correlation between intelligence and competitive activities of elite female handball players. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 20 (1), 63-70. DOI:10.7752/jpes.2020.01008
22. Shalar, O., Strykalenko, Y., & Huzar, V. (2020). Mental training in psychological training of shooters. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (physical Culture and Sports)*, (6(126), 110-114. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6\(126\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6(126).24)
23. Strikalenko, Ye.A., Huzar, V.M., & Shalar, O.H. (2016). The problem of injuries in Kyokushin karate. *Health, sport, rehabilitation*, 4, 73-77.

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано інформацію щодо надзвичайних ситуацій природного характеру, які найчастіше трапляються на території України.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, землетрус, небезпечні геологічні явища, небезпечні метеорологічні явища, небезпечні гідрологічні явища, лісові пожежі.

The information about natural emergencies, which most often occur on the territory of Ukraine, is analyzed.

Key words: emergency situation, earthquake, dangerous geological phenomena, dangerous meteorological phenomena, dangerous hydrological phenomena, forest fires.

Дані статистики [1] свідчать, що за останні десять років на території України щорічно виникало від 56 до 108 надзвичайних ситуацій природного характеру, унаслідок яких отримують ураження і, навіть, гинуть люди, спричинюється значна матеріальна шкода, суттєво погіршується стан навколишнього природного середовища. За інформацією Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій, такі надзвичайні ситуації найчастіше викликані небезпечними геологічними явищами, небезпечними метеорологічними явищами, небезпечними гідрологічними явищами поверхневих вод, пожежами в природних екологічних системах, масовими інфекційними захворюваннями і отруєннями людей. Так, протягом 2019 року виникла 81 надзвичайна ситуація природного характеру, внаслідок яких загинула 21 особа, а постраждало 1347 осіб.

Надзвичайні ситуації природного характеру – це наслідки небезпечних геологічних, метеорологічних, гідрологічних морських та прісноводних явищ, деградації ґрунтів чи надр, природних пожеж, змін стану повітряного басейну, інфекційних захворювань людей, сільськогосподарських тварин тощо.

Землетруси – сейсмічні явища, що є результатом раптових зміщень і розривів у корі та більш глибоких шарах землі або виникають внаслідок обвальних і вулканічних явищ, коли пружні хвилі розповсюджуються на великі відстані. Осередком або гіпоцентром землетрусу є ділянка землі, з якої виходять хвилі, а пункт на поверхні землі, розташований над центром осередку називають епіцентром землетрусу. В Україні для класифікації сейсмічної інтенсивності використовують 12-бальну шкалу за ДСТУ Б. В. 1. 1 – 28: 2010.

У сейсмічно небезпечних районах нашої держави загальною площею 290 тис. км² з можливою інтенсивністю коливань ґрунту на поверхні землі від VI до IX балів проживає майже 15 млн. осіб. Сейсмічно активні зони зосереджені на південному заході і півдні України у Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Одеській областях та в Автономній Республіці Крим.

Зсув ґрунту – це сповзання і відрив мас гірських порід вниз схилом під дією сили тяжіння. Причинами утворення зсувів є: збільшення крутизни схилів у результаті підмиву водою, ослаблення міцності порід при вивітрюванні або перезволоженні опадами і підземними водами, дія сейсмічних поштовхів, будівельна і господарська діяльність. Зсуви можуть бути активними і неактивними.

Зсуви характерні для західних областей України, а також для узбережжя Чорного і Азовського морів. Найзначніші осередки зсувів на території нашої країни зафіксовані на правому березі Дніпра, на Чорноморському узбережжі, в Закарпатті та Чернівецькій області. В червні 1997 року зсув у Дніпропетровську став причиною руйнування дитячого садку, школи і дев'ятиповерхового житлового будинку. А в квітні 1999 року в с. Костинці Сторожинецького району Чернівецької області внаслідок потужного зсуву було зруйновано

69 та пошкоджено 93 приватні будинки, були евакуйовані 388 осіб. Вже в 2020 році відбулося декілька масштабних зсувів ґрунту. В січні в м. Очаків Миколаївської області майже пів кілометра берегової лінії провалилися на глибину 10 м. В червні після інтенсивних злив поблизу Коблево Миколаївської області від глиняних скель відколовся шмат кручі шириною майже 50 м. У серпні в м. Хмельницькому стався зсув ґрунту під багатоповерхівкою в мікрорайоні Озерному.

Селі – це паводки з великою концентрацією ґрунту, мінеральних часток, каміння, уламків порід, що раптово виникають у руслах гірських річок. Об'єм селевого потоку може досягати сотень тисяч кубічних метрів, а розміри уламків – декількох метрів. До 25 відсотків території України, зокрема, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області, Автономна Республіка Крим, можуть уражатися внаслідок цього небезпечного геологічного явища.

В останні роки небезпечні метеорологічні явища спричиняють велику кількість надзвичайних ситуацій природного характеру в Україні. На території нашої країни найчастіше спостерігаються наступні погодні явища: сильні зливи (у Карпатських горах); град (на всій території України); сильна спека (у степовій зоні); суховії та посухи (у степовій зоні та на сході лісостепової зони); урагани, шквали, смерчі (на більшій частині території країни); пилові бурі (на південному сході степової зони); сильні тумани та сильні заметілі (на південному сході степової зони); снігові заноси (у Карпатах); значні ожеледі (у степовій зоні); сильний мороз (на півночі Полісся та на сході лісостепової зони).

Смерч вважається одним з найнебезпечніших природних явищ, це сильний атмосферний вихор, який опускається з основи купчасто-дошової хмари у вигляді темної «воронки» або «хобота», має вертикальну вісь, невеликий поперечний перетин і дуже низький тиск в центрі. Середня швидкість переміщення смерчу становить 50-60 км/год. Смерчі в Україні спостерігаються переважно влітку, в степових районах, іноді виникають на Поліссі.

В червні 2020 року у Херсонській області смерч зруйнував більше 10 житлових будинків і повалив дерева у пмт Сиваське Новотроїцького району. Також в червні 2020 року великий смерч спостерігали мешканці Тлумацького району Івано-Франківської області. В серпні 2020 року свідками цього небезпечного природного явища стали люди, що живуть у м. Ізюм Харківської області. Декілька смерчів цього літа було зафіксовано в Одеській області.

Урагани – це вітри зі швидкістю понад 30 м/с, що відповідає 12 балам за шкалою Бофорта, які володіють великою потужністю і можуть тривати достатньо довго.

У вересні 2020 року поривчастий вітер у смт Велика Олександрівка Херсонської області частково зруйнував дахи 300 житлових будинків і школи, повалив дерева, пошкодив труби місцевої газової мережі. Збитки від цієї надзвичайної ситуації сягають 20 млн. грн. У жовтні 2020 року буревій повалив дерева та електроопори в кількох районах Івано-Франківська.

Щорічно в різних областях України, найчастіше в степовій зоні, виникають пилові бурі. Це складні атмосферні явища, які характеризуються перенесенням пилу і піску з сильними і тривалими вітрами, що знищують поверхню ґрунту. За кольором та складом пилу такі бурі класифікують на: чорні (складаються з чорнозему); бурі та жовті (складаються з суглинків і супісків); червоні (містять суглинки з домішками оксидів заліза); білі (складаються з солончаків). У весняно-зимовий період в південних і центральних областях України спостерігаються сніжно-пилові бурі.

Навесні 2020 року внаслідок малосніжної зими і невеликої кількості опадів в березні і квітні пилова буря вперше спостерігалася в Українському Поліссі. Пилом у квітні накрило Чернігівську, Житомирську області та, навіть, столицю нашої держави, м. Київ. А в жовтні цього року це явище спостерігалось вже на сході України, в Донецькій і Луганській областях.

Злива – сильний дощ, інтенсивність якого не менша за певне значення. Чим довше триває злива, тим менша межа інтенсивності. Через сильні дощі в червні 2020 року з берегів вийшли річки Карпатського регіону. В результаті загинуло троє осіб, були підтоплені 10 тис. будинків, зруйновано 64 мости і 117 км автомобільних доріг. Найбільше постраждала Івано-

Франківська область. В середині липня цього року потужні зливи на декілька годин паралізувала рух у містах Запоріжжя і Харків (рис. 1). В жовтні сильні дощі пройшли на всій території України, в Тернопільській області було зупинено рух громадського транспорту.

Рис. 1. Наслідки негоди в Харкові 13 липня 2020 року

З настанням холодної пори року великою проблемою для жителів України стають намерзання снігу і дощу на переохолодженій поверхні та ожеледь. Ожеледь – тонкий шар льоду на земній поверхні, що утворюється після дощу або відлиги при зниженні температури. Ожеледь завдає чималої шкоди, спричинює велику кількість травмувань людей, аварій на автомобільних шляхах. 12 і 13 грудня 2020 року через ожеледицю, яка утворилася на дорогах і тротуарах в Києві травмувалося 1369 осіб. 15 грудня в Харкові ожеледь на декілька годин зупинила рух тролейбусів.

До гідрологічних небезпечних явищ, які трапляються на території України, належать повені, маловоддя, підйоми та спади рівня Азовського та Чорного морів. Вірогідними зонами виникнення можливих повеней в нашій країні є:

- у північних регіонах – басейни річок Десна, Прип'ять та їхніх приток;
- у західних регіонах – басейни річок Дністер, Західний Буг, Прут, Тиса та їх приток;
- у східних регіонах – басейни річок Сіверський Донець, Ворскла, Псел, Сула;
- у південних і південно-західних регіонах – басейни річок Дунай і Південний Буг.

Найбільш масштабною у 2020 році стала повінь 23 – 27 червня в Чернівецькій, Івано-Франківській, Львівській, Закарпатській та Тернопільській областях. Внаслідок надзвичайної ситуації загинуло троє осіб, підтоплені 285 населених пунктів, збитки сягають 4 млрд. гривень.

До пожеж у природних екологічних системах відносять лісові та торф'яні пожежі, пожежі на відкритих територіях (ландшафтні та степові), а також пожежі на сільськогосподарських угіддях.

За статистичними даними на 2 травня 2020 року в Україні сталося більше 23000 пожеж в природних екологічних системах (рис. 2), більшість з яких зареєстровано на території Житомирської та Київської областей. Восени цього року масштабні пожежі в природних екологічних системах сталися в Луганській та Харківській областях.

Рис. 2. Пожежа в природній екологічній системі

Таким чином, в Україні щорічно в Україні виникає велика кількість надзвичайних ситуацій природного характеру, спричинених небезпечними геологічними, метеорологічними, гідрологічними явищами і пожежами в природних екологічних системах. Внаслідок цих ситуацій гинуть і зазнають уражень люди, виникають значні матеріальні втрати. Згідно з діючими нормативними документами, захист населення від надзвичайних ситуацій є функцією держави, яка виконується шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2019 році. URL: [http:// www.dsns.gov.ua](http://www.dsns.gov.ua).
2. Запорожець О. І. та ін. Цивільний захист: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 264 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Авчиев Шухрат Курвантаевич – професор Ташкентського інститута будівництва і архітектури

Айтбекова Мадина Бериковна – магістрант 2 курсу кафедри інформаційних систем Міжнародного університету інформаційних технологій

Албу Иван Васильевич – кандидат економічних наук, доцент департаменту інженерії, права і оцінки нерухомості Технічного університету Молдови

Бактыгалиев Жалгас – магістрант 2 курсу спеціальності «Фізическа культура і спорт» Євразійського національного університету імені Л.Н.Гумілева

Бараненко Глеб Олегович – в.о. завідувача кафедри безпеки життєдіяльності та професійно-прикладної фізичної підготовки Херсонської державної морської академії

Беседін Андрій Михайлович – лікар медицини невідкладного стану (м. Херсон)

Біла Карина Олександрівна – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Болтаев Кахрамон Кахарович – лікар-психіатр Самаркандської обласної психіатричної лікарни

Борисов Александр Сергійович – студент 3 курсу тренерського факультету Національного університету фізичного виховання і спорту України

Брегнова Алина Васильевна – аспірант II року навчання в докторальній школі машинобудування, промислового і транспортного машинобудування при Технічному університеті Республіки Молдови

Вакуленко Юнія Євгенівна – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Веред Аліса Олегівна – викладач КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Верес Александр Александрович – студент 3 курсу факультету фізики, електроніки і комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Вітюк Ірина Костянтинівна – кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка

Внукова Катерина Валеріївна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

Высоцкая Христина Игоревна – магістр мистецтвознавства, старший викладач кафедри декоративно-прикладного мистецтва і костюма УО «Білоруська державна академія мистецтв»; аспірант III року навчання кафедри історії і теорії мистецтв УО «Білоруська державна академія мистецтв»

Гаврил Марія Василівна – студентка 2 курсу факультету журналістики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гамольський Ілья Іванович – студент 3 курсу факультету фізики, електроніки і комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гашева Ольга Васильевна – магістр економічних наук, аспірант III року навчання кафедри економіки Полоцького державного університету

Герасимова Анна – студентка 3 курсу медичного факультету №1 Донецького національного медичного університету

Гирман Марія Юріївна – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гордієнко В'ячеслав Володимирович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гордієнко Галина Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Городинський Сергій Ілліч – старший викладач кафедри МК та ВМ ВДНЗ «Буковинський державний медичний університет»

Гранковський Станіслав Вікторович – студент 4 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Граур Ника Ион – аспірант I года обучения юридической специализации факультета строительства, геодезии и кадастра Технического университета Молдовы

Грибанова Світлана Анатоліївна – викладач вищої категорії, викладач-методист циклової комісії природничих дисциплін Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ

Грозовская Виктория Владимировна – студентка 5 курса заочного факультета УО «Гомельский государственный университет имени Ф.Скорины»

Гузар Віктор Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та професійно-прикладної фізичної підготовки Херсонської державної морської академії

Гузей Анастасія Ігорівна – студентка 3 курсу спеціальності «Практична психологія» психолого-природничого факультету, член науково-дослідного гуртка Рівненського державного гуманітарного університету

Гумени Марія Алексеевна – аспірант III года обучения кафедры производства и менеджмента (в транспортной отрасли), инженерных наук и технологии, докторантуры машиностроения и гражданского строительства Технического университета Молдовы

Гулько Микита Владиславович – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського університету будівництва та архітектури

Даніленко Віктор Сергійович – студент 1 курсу магістратури економічного факультету Криворізького національного університету

Джетписбаева Гулим Данебаевна – докторант III года обучения кафедры химии и химической технологии Таразского регионального университета имени М.Х.Дулати

Докучиц Евгений Владимирович – кандидат химических наук, н. с. Института катализа

Дольнікова Юлія Сергіївна – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Дробот Артур Олександрович – заступник директора з наукової роботи Комунального закладу культури «Міський історико-краєзнавчий музей» Криворізької міської ради; асистент кафедри історії України та правознавства Криворізького державного педагогічного університету

Дубинин Любовь Владиславна – аспірант I года обучения юридической специализации факультета строительства, геодезии и кадастра Технического университета Молдовы

Дудник Валерія Олександрівна – студентка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня навчання факультету літакобудування Національного аерокосмічного університету імені М.С.Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Душков Раиса – аспірант V года обучения в докторальной школе Международного свободного университета Республики Молдовы

Дүйсенбай Назерке Жандосқызы – студентка 2 курса факультета естествознания и информатизации Аркалыкского государственного педагогического института имени И.Алтынсарина

Елемесова Жангуль Мадениетовна – старший преподаватель кафедры восточной филологии и перевода Казахского национального педагогического университета имени Абая

Євдокименко Богдан Валерійович – студент факультету біомедичної інженерії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Єрко Андрій Віталійович – директор міського центру туризму, спорту і краєзнавства учнівської молоді Луцької міської ради

Єрко Ірина Володимирівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства географічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

Жорняк Євгеній Дмитрович – студент 4 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Жукова Тетяна Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Зарубенко Вероніка Вячеславівна – студентка 2 курсу магістратури факультету гуманітарних наук, психології та педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Зіненко Олександр Олексійович – викладач фізики та астрономії Маріупольського будівельного коледжу

Іванченко Тетяна Іванівна – викладач хімії ВСП «Боярський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Іщенко Андрій Миколайович – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського університету будівництва та архітектури

Капліна Антоніна Анатоліївна – старший викладач кафедри управління судном Херсонської державної морської академії

Карпюк Зоя Костянтинівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії географічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

Кауш Іон Тудор – магістр в області публічного права департаменту права Академії економічних знань Молдови

Кауш Лідія Івановна – кандидат економічних наук, доцент департаменту бухгалтерського учета, аудита и економічного аналізу Академії економічних знань Молдови

Качаровський Роман Євгенович – магістр географії, інженер II категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів кафедри фізичної географії географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Кенжегулова Әсемгүл – магістрант II года обучения кафедри фізики Західно-Казахстанського університету імені М.Утемісова

Клеєвська Валерія Леонідівна – старший викладач кафедри екології та техногенної безпеки Національного аерокосмічного університету імені М.С.Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Коротка Валентина Дмитрівна – студентка 6 курсу Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Кретчак Христина Василівна – студентка 4 курсу факультету психології, педагогіки та соціальної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Криштопа Марія Юріївна – студентка 2 курсу ОР «магістр» історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Круглик Микола Іванович – старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності та професійно-прикладної фізичної підготовки Херсонської державної морської академії

Кручина Вікторія Віталіївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри екології та техногенної безпеки Національного аерокосмічного університету імені М.С.Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Кулічевська Аріна Андріївна – студентка 1 курсу спеціальності «Екологія» відділення агроекології та економіки ВСП «Боярський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Куценко Сергій Юрійович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

- Кучимова Чарос Азаматовна** – асистент кафедри психіатрії і наркології Самаркандського державного медичного інституту
- Латунова Наталія Володимирівна** – старший викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету
- Литвин Ольга Петрівна** – методист навчально-методичного кабінету КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»
- Любчук Ольга Костянтинівна** – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри туризму ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
- Мазуру Александр Сергеевич** – аспірант III года обучения департамента производства Технического университета Молдовы
- Мамажонова Нодира Алишер кизи** – магістрант Ташкентського інституту будівництва і архітектури
- Мануїлова Яна Петрівна** – студентка 4 курсу соціально-гуманітарного факультету ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
- Масалимова Бакытгуль Кабыкеновна** – кандидат химических наук, доцент кафедри хімії і хімічної технології Таразського регіонального університету імені М.Х.Дулати
- Маткомілов Бахром Юсупжанович** – магістрант Ташкентського інституту будівництва і архітектури
- Мацак Катерина Сергіївна** – студентка 3 курсу факультету систем та засобів масової комунікації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
- Мащенко Оксана Миколаївна** – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету будівництва та архітектури
- Мельник Надія Вікторівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
- Минюкова Татьяна Петровна** – доктор химических наук, в.н.с Института катализа
- Музика Василь Іванович** – керівник фізичного виховання ВДНЗ «Чернівецький індустріальний коледж»
- Назиров Абдувоси** – доцент Ташкентського архітектурно-будівельного інституту
- Насу Ілья Георгиевич** – кандидат педагогических наук, доцент кафедри образовательных наук Государственного университета имени Алеко Руссо
- Нургалиева Акмарал Кажмуратовна** – кандидат педагогических наук, доцент высшей школы педагогики Павлодарского педагогического университета
- Овчар Марія Олексіївна** – студентка 1 курсу історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Ольшанська Олександра Володимирівна** – доктор економічних наук, професор кафедри економіки та сфери обслуговування, декан факультету економіки та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну
- Павлушенко Олена Григорівна** – заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель історії Купельської ЗОШ I-II ступенів с. Купель Рокитнівського району Рівненської області
- Панченко Дар'я Олександрівна** – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
- Петренко Геннадій Валентинович** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри спортивних ігор Національного університету фізичного виховання і спорту України
- Петрук Ніна Миколаївна** – аспірант IV року навчання кафедри менеджменту мистецтва Львівської національної академії мистецтв
- Пікало Дмитро Сергійович** – студент 4 курсу факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
- Пономаренко Вадим Юрійович** – студент 3 курсу психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Призенко Дарина Миколаївна – викладач економічних дисциплін II категорії Відокремленого структурного підрозділу «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії»

Пырх Ольга Викторовна – старший преподаватель кафедри хімії УО «Гомельський державний університет імені Ф.Скорины»

Рогатинська Орина Романівна – студентка 4 курсу соціально-гуманітарного факультету ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Романюк Володимир Леонтійович – кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики психолого-природничого факультету, завідувач лабораторії психофізіології та клінічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Рошка Петр Иванович – доктор хабилитат економічних наук, професор кафедри БА, МЭО и туризма Международного независимого университета Молдовы (ULIM)

Ружанцева Галина Степанівна – викладач вищої категорії, викладач-методист ДНЗ «Бердичівське вище професійне училище»

Ружанцева Тетяна Георгіївна – викладач предметів професійно-теоретичного спрямування ДНЗ «Бердичівське вище професійне училище»

Сагалбаева Камила Сейткалиевна – магістрант 2 года обучения высшей школы педагогики Павлодарского педагогического университета

Семенова Людмила Валентинівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

Сергеєва Карина Сергіївна – студентка 3 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Сірик Володимир Степанович – доцент кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету будівництва та архітектури

Скатилайов Сергей Васильевич – преподаватель департамента производства Технического университета Молдовы

Скок Ольга Сергіївна – студентка філологічного факультету іноземних мов та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Стрикаленко Євгеній Андрійович – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Херсонського державного університету

Счастлива Олена Дмитрівна – викладач іноземних мов Комунального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Сырым Жалел Сырымович – кандидат педагогических наук, доцент кафедри фізики Западно-Казахстанского университета имени М.Утемисова

Тажигулова Батима Мажитовна – кандидат педагогических наук, доцент кафедри физической культуры и спорта Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева

Тарасенко Тетяна Дмитрівна – викладач економічних дисциплін вищої категорії Відокремленого структурного підрозділу «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії»

Ташпулатов Сарвар Анварович – профессор Ташкентского института строительства и архитектуры

Темченко Дмитро Володимирович – студент 3 курсу факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Топал Віктор Володимирович – старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності та професійно-прикладної фізичної підготовки Херсонської державної морської академії

Торяник Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

Трифоновна Лариса Игоревна – аспирант IV года обучения Школы докторантуры Международного независимого университета Молдовы (ULIM)

Трушкевич Наталія Леонидовна – асистент кафедри промислового маркетинга і комунікацій УО «Белорусский государственный экономический университет»

Узакова Боранкуль Зиядиновна – магістр, старший преподаватель кафедри фізики і математики факультета естествознания и информатизации Аркалыкского государственного педагогического института имени И.Алтынсарина

Уйнарова Нодира Сийдулла кизи – студентка 4 курса факультета естествознания и информатизации Аркалыкского государственного педагогического института имени И.Алтынсарина

Фастовець Ірина Анатоліївна – голова циклової комісії викладачів фізичного виховання, захисту України, БЖД та охорони праці, викладач теорії та методики фізичного виховання, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Хмельовський Юрій Леонідович – вчитель географії Рокитнівського НВК «школа І–ІІІ ступенів – ліцей», керівник туристсько-краєзнавчого гуртка «Беркут» Рокитнівського району Рівненської області

Чітішвілі Вікторія Вікторівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

Чкана Вікторія Олександрівна – студентка 3 курсу факультету економіки та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

Чупрій Катерина Віталіївна – студентка 2 курсу факультету систем та засобів масової комунікації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Чучвал Ангеліна Андреевна – аспірант I года обучения кафедри громадянсько-правових дисциплін УО «Белорусский государственный экономический университет»

Шалар Олег Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Херсонського державного університету

Шевченко Марина Сергіївна – студентка 4 курсу факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шемякіна Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ

Ши Ясин – магістрант 2 курсу Київського національного університету технологій та дизайну

Шундель Татяна Александровна – преподаватель кафедри мовних і гуманітарних дисциплін № 1 Донецького національного медичного університету

Ярошевич Анастасія Олександрівна – завідувач філіалу «Музей-квартира художника Г.І.Синиці» Комунального закладу культури «Міський історико-краєзнавчий музей» Криворізької міської ради

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ / БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Вадим Пономаренко

ПОШИРЕНІСТЬ СТАФІЛОКОКОВОЇ ІНФЕКЦІЇ В ГОСПІТАЛІ МІСТА РІВНЕ 5

ЕКОЛОГІЯ / ЭКОЛОГИЯ

Аріна Кулічевська, Тетяна Іванченко

СТІЧНІ ВОДИ ТА МЕТОДИ ЇХ ОЧИЩЕННЯ 9

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ / ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

Андрій Єрко, Ірина Єрко, Роман Качаровський, Надія Мельник

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СЕРЕХОВИЧІВСЬКОЇ
СІЛЬСЬКОЇ ОТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ 13

Ольга Любчук, Яна Мануїлова, Орина Розатинська

РЕКЛАМНІ КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ 16

Надія Мельник, Зоя Карпюк, Роман Качаровський,

Юрій Хмельовський, Олена Павлушенко

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА РОКИТНІВСЬКОЇ ОТГ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ 18

Олександра Ольшанська, Вікторія Чкана

РЕСТОРАННІ АТРАКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 21

ЕКОНОМІКА / ЭКОНОМИКА

Ольга Гашева

ВВЯВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА ПРЕДПРИЯТИЯ 24

Віктор Даніленко

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І КРАУДФІНАНСИ: ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВА
В СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ 26

Раиса Душков

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ПЛАТФОРМЫ
ДЛЯ СТАБИЛЬНОСТИ МАЛЕНЬКИХ СТРАН 29

Lidia Cauș, Ion Cauș

ASPECTE SPECIFICE PRIVIND CONTABILITATEA ALTOR VENITURI ȘI
CHELTUIELI ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE SPECIFIC ASPECTS
REGARDING THE ACCOUNTING OF OTHER REVENUE
AND EXPENDITURE IN NON-COMMERCIAL ORGANIZATIONS 33

Петр Рошка, Лариса Трифонова

МОДЕЛЬ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА 37

Тетяна Ружанцева

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 42

Тетяна Тарасенко, Дарина Призенко

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 46

Лариса Трифонова

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕРНАЦИОНАЛІЗАЦІЇ ВИСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ 49

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ / МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ

Дарина Призенко, Тетяна Тарасенко

ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ 54

<i>Наталья Трушкевич</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ЛИЧНЫХ ПРОДАЖ НА РЫНКЕ B2B	56
ІСТОРИЧНІ НАУКИ / ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>В'ячеслав Гордієнко, Галина Гордієнко</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДОВКОЛА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 – 1799 РР.	60
<i>Артур Дробот</i> ВІДБУДОВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ КРИВБАСУ В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1944-1945)	63
<i>Марія Криштопа</i> РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕТНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	67
<i>Марія Овчар</i> ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВЕЛИКОЇ ГРЕЦЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ (АПОЙКІЗАЦІЇ)	70
КУЛЬТУРОЛОГІЯ / КУЛЬТУРОЛОГИЯ	
<i>Ніна Петрук</i> РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ	73
ЮРИДИЧНІ НАУКИ / ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Nica Graur</i> NOȚIUNEA ANTECONTRACTULUI – ABORDĂRI DOCTRINARE ȘI REGLEMENTAREA JURIDICĂ	77
<i>Liubovi Dubinin</i> ANALIZA AVANTAJELOR ȘI DEZAVANTAJELOR COMERȚULUI ELECTRONIC ASUPRA ECONOMIEI DE PIAȚĂ	80
<i>Ангелина Чучвал</i> ПРАВОВОЙ СТАТУС СУБЪЕКТОВ НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	96
МИСТЕЦТВО / ИСКУССТВО	
<i>Христина Высоцкая</i> СОВРЕМЕННЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТИЛЬ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ БИЕННАЛЕ ТЕКСТИЛЯ В ЛИТВЕ	100
<i>Галина Ружанцева</i> САМОРОДОК З ПРОФТЕХОСВІТИ	103
<i>Анастасія Ярошевич</i> ФЛОРОМОЗАЙКА У ТВОРЧОМУ СПАДКУ ГРИГОРІЯ СІНИЦІ	107
ПЕДАГОГІКА / ПЕДАГОГИКА	
<i>Світлана Грибанова</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	111
<i>Жангуль Елемесова</i> МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІҢ НЕГІЗІН ҚҰРАЙТЫН МАҚСАТТАР МЕН ПРИНЦИПТЕРДІҢ ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ МАҢЫЗЫ	114
<i>Tetiana Zhukova</i> THE ROLE OF MODERN HIGHER EDUCATION IN DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE	117
<i>Вероніка Зарубенко</i> ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ	120
<i>Әсемгул Кенжеғұлова, Жалел Сырым</i> БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ БОЙЫНША «МЕХАНИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	123

<i>Валентина Коротка</i> МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	129
<i>Валентина Коротка</i> РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTI БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕМПАТІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	131
<i>Христина Кретчак</i> ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВОЛОНТЕРІВ	133
<i>Сергій Куценко</i> ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ	137
<i>Ольга Литвин, Аліса Веред</i> STEM-ОСВІТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	141
<i>Илья Насу</i> MANAGEMENTUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI LA DISTANȚĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI, PERSPECTIVE	145
<i>Акмарал Нурғалиева, Камила Сағалбаева</i> МЕКТЕПТЕГІ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫНЫҢ ОРНЫ	148
<i>Олена Счастлива</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОСВІТИ	152
<i>Lyudmila Toryanik, Lyudmila Semenova, Katerina Vnukova, Viktoriya Chitishvili, Natalya Latunova</i> NEW APPROACHES IN TEACHING ENGLISH UNDER THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION	155
<i>Боранкуль Узакова, Назерке Дүйсенбай</i> БІЛІМ БЕРУДЕГІ РІСКЕРС БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ	158
<i>Боранкуль Узакова, Нодира Уйнарова</i> САНДАР ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ГРУППАЛАР ТАҚЫРЫБЫ БОЙЫНША ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР	161
<i>Ірина Фастовець</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	164
ПСИХОЛОГІЯ / ПСИХОЛОГИЯ	
<i>Анастасія Гузей, Володимир Романюк</i> ВПЛИВ ПЕРЕЖИТОГО В ДИТИНСТВІ НАСИЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ	175
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ / ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	
<i>Мадина Айтбекова</i> ИССЛЕДОВАНИЕ И РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДЛЯ РАСЧЕТОВ РЕЙТИНГОВ УСПЕВАЕМОСТИ СТУДЕНТОВ	179
<i>Марина Шевченко</i> НОВІ ТРЕНДИ EDTECH В ШКОЛІ МАЙБУТНЬОГО	184
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ / ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Олександр Зіненко</i> ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВІДПРАЦЬОВАНОВОГО ЯДЕРНОГО ПАЛИВА: ПЕРСПЕКТИВИ БУДІВНИЦТВА ЦСВЯП В УКРАЇНІ	187

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ / ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

<i>Карина Біла</i>	
ЗНАЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У СПОРТІ	191
<i>Юнія Вакуленко</i>	
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БАДМІНТОНУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРИ У БАДМІНТОН	194
<i>Александр Верес</i>	
ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ НАГРУЗОК НА РАБОТУ МОЗГА	197
<i>Марія Гаврил</i>	
ГНУЧКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗМУ	200
<i>Илья Гамольский</i>	
ВЛИЯНИЕ ЙОГИ И МЕДИТАЦИИ НА ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА	203
<i>Илья Гамольский</i>	
ВЛИЯНИЕ МЕТОДА ДЫХАНИЯ ВИМА ХОФА НА ЗДОРОВЬЕ	206
<i>Марія Гирман</i>	
ОСТЕОХОНДРОЗ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ	209
<i>Сергій Городинський</i>	
ЗНАЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	211
<i>Станіслав Гранковський</i>	
ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЖИТТІ СТУДЕНТА	214
<i>Віктор Гузар, Євгеній Стрикаленко, Олег Шалар</i>	
МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СПОРТСМЕНІВ В ЗМІШАНИХ ОДНОБОРСТВАХ	217
<i>Микита Гунько, Андрій Іщенко</i>	
ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ В ДОМАШНІХ УМОВАХ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ТА РОБОТИ В ДІСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ	220
<i>Юлія Дольнікова</i>	
ПЛАВАННЯ. ВИДИ ПЛАВАННЯ	224
<i>Євгеній Жорняк</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНУВАНЬ ПРИ НАЯВНОСТІ МІЖПОЗВОНКОВИХ ГРИЖ	227
<i>Микола Круглик, Євгеній Стрикаленко, Олег Шалар</i>	
ПОКАЗНИКИ КІЛЬКОСТІ ТА ВИДІВ ТРАВМ СПОРТСМЕНІВ У ВІЛЬНІЙ БОРОТБІ	230
<i>Катерина Мацак</i>	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ДІСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	234
<i>Василь Музика</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	236
<i>Дар'я Панченко</i>	
МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧНОСТІ	239
<i>Геннадій Петренко, Олександр Борисов</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВПРАВ НА ГНУЧКІСТЬ У РОЗМИНЦІ КВАЛІФІКОВАНИХ ТЕНІСІСТІВ	242
<i>Дмитро Пікало</i>	
САМОКОНТРОЛЬ І САМОРОЗВИТОК В СПОРТІ (ВЛАСНИЙ ДОСВІД)	245
<i>Карина Сергєєва</i>	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СТУДЕНТІВ	247

<i>Володимир Сірик, Оксана Мащенко</i> ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ	250
<i>Ольга Скок</i> ВПЛИВ ВІДПОЧИНКУ ТА АКТИВНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ	253
<i>Батима Тажигулова, Жалгас Бактыгалиев</i> РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ	255
<i>Дмитро Темченко</i> РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ	258
<i>Віктор Топал</i> ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МОРЯКІВ	261
<i>Катерина Чупрій</i> ЗАОХОЧЕННЯ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	264
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ / ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Тетяна Савчук</i> МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ. ЯК ЗРОЗУМІТИ СУЧАСНОГО УЧНЯ	268
<i>Наталія Шемякіна</i> МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	270
<i>Татьяна Шундель, Анна Герасимова</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕРМИНОВ-ЭПОНИМОВ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ МЕДИЦИНСКИХ РЕСУРСАХ И РАЗЛИЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИХ КЛАССИФИКАЦИОННЫМ РАМКАМ	272
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ / ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ	
<i>Ірина Вітюк</i> НЕРЕЛІГІЙНА ЕСХАТОЛОГІЯ ЯК ОЗНАКА СУСПІЛЬСТВА ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ	276
ХІМІЧНІ НАУКИ / ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Виктория Грозовская, Ольга Пырх</i> АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ НЕОРГАНИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ В АТМОСФЕРНОМ ВОЗДУХЕ САНИТАРНО-ЗАЩИТНОЙ ЗОНЫ ОАО «ГОМЕЛЬСКИЙ ХИМИЧЕСКИЙ ЗАВОД»	279
<i>Гулим Джетписбаева, Татьяна Минюкова, Бакытгуль Масалимова, Евгений Докучиц</i> ПРЕВРАЩЕНИЕ СИНТЕЗ-ГАЗА НА ПЕРОВСКИТОПОДОБНЫХ КАТАЛИЗАТОРАХ LaCoO ₃	282
МЕДИЧНІ НАУКИ / МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ	
<i>Богдан Євдокименко</i> ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НА ДОРСОПАТІЮ ШИЙНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА	286
<i>Чарос Кучимова, Кахрамон Болтаев</i> АПАТИЧЕСКАЯ ДЕПРЕССИЯ	289
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО / СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО	
<i>Абдувоси Назиров</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ САМАРАДОРЛИГИ ВА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ	293

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ / ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ. ТРАНСПОРТ	
<i>Shukhrat Avchiev, Bakhrom Matkomilov</i> ON MONITORING OF RESERVE LANDS IN THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	296
<i>Алина Брегнова</i> МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ШЕСТЕРНЕЙ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ 3D ПЕЧАТИ	299
<i>Мария Гумени</i> ELABORATION OF THE ROAD TRAFFIC SAFETY PROBLEM RESEARCH METHODOLOGY	303
<i>Сергей Скатицайлов, Александр Мазуру</i> ИССЛЕДОВАНИЯ ПОВЕРХНОСТНОГО СЛОЯ ЗУБЬЕВ ЗУБЧАТЫХ КОЛЁС ПРЕЦЕССИОННЫХ ПЕРЕДАЧ	307
<i>Sarvar Tashpulatov, Nodira Matajonova</i> ON SUBSTANTIATION OF ACCURACY OF GEODETIC PLANNING WORKS OF EXTERNAL ENGINEERING NETWORKS	311
АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО / АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО	
<i>Ион Албу</i> НЕОБХОДИМОСТЬ ОЦЕНКИ ТЕХНИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ЗДАНИЙ МУН. КИШИНЕВ	314
<i>Ши Ясин</i> ТИПОЛОГІЯ КИТАЙСЬКИХ ПАРКІВ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНИЙ СТАН	317
ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ / ОХРАНА ТРУДА И БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ	
<i>Андрій Беседін, Глеб Бараненко, Антоніна Капліна</i> ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ ФАХІВЦЯМ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ З ОЗНАКАМИ ЗАХВОРЮВАННЯ НА COVID-19	320
<i>Валерія Клеєвська, Валерія Дудник, Вікторія Кручина</i> НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ	324
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	328

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 66. 341 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscientific.webnode.com.ua>

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав,
08401, Київська обл., Україна
тел. +380930569496,
сайт: confscientific.webnode.com.ua

Материалы Международной научно-практической интернет-конференции «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации»: Сб. науч. трудов. Переяслав, 2020. Вып. 66. 341 с.

Ответственность за грамотность, аутентичность цитат, правильность фактов и ссылок, достоверность материалов несут авторы публикаций. Перепечатка и воспроизведение опубликованных в сборнике материалов любым способом разрешается только при ссылке на «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации».

Материалы научно-практической интернет-конференции размещены на сайте: <http://confscientific.webnode.com.ua>

Составители: С.Н.Кикоть, И.В.Гайдаенко
Верстка и дизайн: И.В.Гайдаенко

Адрес оргкомитета и редколлегии:
ул. Сухомлинского, 30 (к. 100),
г. Переяслав,
08401, Киевская обл., Украина
тел. +380930569496,
сайт: confscientific.webnode.com.ua

